

ИНСТИТУТ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ НАПН УКРАИНЫ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ ХАРЬКОВСКОЙ
ОБЛАСТНОЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ АДМИНИСТРАЦИИ
СЕВЕРО-ВОСТОЧНЫЙ НАУЧНЫЙ ЦЕНТР
НАН УКРАИНЫ И МОН УКРАИНЫ
СОЦИОЛОГИЧЕСКАЯ АССОЦИАЦИЯ УКРАИНЫ
СОВЕТ РЕКТОРОВ ХАРЬКОВСКОГО ВУЗОВСКОГО ЦЕНТРА
ХАРЬКОВСКАЯ АКАДЕМИЯ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ
ХАРЬКОВСКИЙ ГУМАНИТАРНЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
«НАРОДНАЯ УКРАИНСКАЯ АКАДЕМИЯ»

**Интеллектуальный потенциал общества
в условиях перманентных социальных изменений:
пути сохранения и развития**

МАТЕРИАЛЫ
ЕЖЕГОДНОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ

XVI международная научно-практическая конференция:

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ:
СУТЬ И ПОДХОДЫ К РЕШЕНИЮ**

(15 февраля 2018 г.)

**Харьков
Народная украинская академия**

УДК 37.014.5(063)
ББК 74.04я431
О-23

Редакционная коллегия:

Астахова Е. В.	д-р ист. наук (гл. ред.)
Астахова В. И.	д-р ист. наук
Батаева Е. В.	д-р филос. наук
Бирченко Е. В.	канд. социол. наук
Зверко Т. В.	канд. социол. наук
Михайлева Е. Г.	д-р социол. наук
Нечитайло И. С.	канд. социол. наук
Подлесный Д. В.	канд. ист. наук
Подольская Е. А.	д-р социол. наук
Удовицкая Т. А.	канд. ист. наук
Чибицова Н. Г.	канд. филос. наук

До збірки увійшли матеріали XVI міжнародної науково-практичної конференції «Освітні ризики: суть і підходи до вирішення» (15 лютого 2018 року, Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»).

Тематика статей присвячена проблемам сучасних освітніх ризиків, причин їх загострення, комбінування і формами прояву і відображає історичні передумови, зміст сучасної кризи освітніх систем, функціональні та інституційні ризики для освіти в XXI столітті, економічні ризики освітніх систем в умовах цифрової економіки. Порушено також актуальні проблеми невідповідності темпів змін освітніх систем і психофізичних, інтелектуальних можливостей викладацького корпусу.

О-23   Образовательные риски: суть и подходы к решению : материалы ежегод. Междунар. науч.-практ. конф., [Харьков], 15 февр. 2018 г. / Ин-т высшего образования НАПН Украины, Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад.» [и др. ; редкол.: Е. В. Астахова (глав. ред.) и др.]. – Харьков : Изд-во НУА, 2018. – 332 с. – (Интеллектуальный потенциал общества в условиях перманентных социальных изменений: пути сохранения и развития).

В сборник вошли материалы XVI международной научно-практической конференции «Образовательные риски: суть и подходы к решению» (15 февраля 2018 г., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»).

Тематика статей посвящена проблемам современных образовательных рисков, причинам их обострения, комбинирования и формам проявления и отражает исторические предпосылки, содержание современного кризиса образовательных систем, функциональные и институциональные риски для образования в XXI веке, экономические риски образовательных систем в условиях цифровой экономики. Затронуты так же актуальные проблемы несоответствия темпов изменений образовательных систем и психофизических, интеллектуальных возможностей преподавательского корпуса.

УДК 37.014.5(063)
ББК 74.04я43

INSTITUTE OF HIGHER EDUCATION OF THE NATIONAL ACADEMY
OF EDUCATIONAL SCIENCES OF UKRAINE
DEPARTMENT OF SCIENCE AND EDUCATION OF KHARKIV
REGIONAL STATE ADMINISTRATION
NORTH-EAST RESEARCH CENTER OF THE NATIONAL ACADEMY
OF SCIENCES OF UKRAINE AND
THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE
UKRAINIAN SOCIOLOGICAL ASSOCIATION
BOARD OF RECTORS OF KHARKIV HEI CENTER
KHARKIV ACADEMY OF CONTINUOUS EDUCATION
KHARKIV UNIVERSITY OF HUMANITIES
“PEOPLE’S UKRAINIAN ACADEMY”

**Intellectual Potential of Society in the Context
of Permanent Social Changes:
Ways of Retaining and Development**

PROCEEDINGS
OF THE ANNUAL INTERNATIONAL
SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

**XVI International Scientific and Practical Conference:
EDUCATIONAL RISKS:
THE ESSENCE AND APPROACHES TO THE ISSUE
(15 February, 2018)**

**Kharkiv
People’s Ukrainian Academy**

Editorial board:

Astakhova Ye. V.	Dr.Sc. (History) (editor in chief)
Astakhova V. I.	Dr.Sc. (History)
Bataeva Ye. V.	Dr.Sc. (Philosophy)
Birchenko Ye. V.	Ph.D. in Sociology
Zverko T. V.	Ph.D. in Sociology
Mykhaylyova K. V.	Dr.Sc. (Sociology)
Nechitaylo I. S.	Ph.D. in Sociology
Podlesnyi D. V.	Ph.D. in History
Podolskaya Ye. A.	Dr.Sc. (Sociology)
Udovitskaya T. A.	Ph.D. in History
Chybisova N. G.	Ph.D. in Philosophy

Educational Risks: the Essence and Approaches to the Issue : the Proceedings of the XVI International Scientific and Practical Conference, [Kharkiv], 15-th February 2018 / Institute of Higher Education of the National Acad. of Educational Sciences of Ukraine, Kharkiv Univ. of Humanities "People's Ukrainian Acad." [et al. ; editorial board.: Ye. V. Astakhova (ed. in chief) et al.]. – Kharkiv : PUA Publ., 2018. – 332 p. – (Intellectual Potential of Society in the Context of Permanent Social Changes: Ways of Retaining and Development).

The proceedings of the XVI International Scientific and Practical Conference "Educational Risks: the Essence and Approaches to the Issue" held on 15 February, 2018, at Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy" include a variety of articles on the issues of modern educational risks, the causes of their aggravation and combination as well as the forms of their manifestation.

Covered are the historical background and the content of the contemporary crisis in educational systems, the functional and institutional risks for education in the XXIst century, the economic risks of educational systems in the context of digital economy as well as the challenging issues of the mismatch between the rate of the changes of educational systems and psycho-physical and intellectual potential of the academic staff.

UDC 37.014.5(063)

МОНОЛОГ МЭТРА

О. Л. Яременко

ФУНДАМЕНТАЛЬНОЕ, АКТУАЛЬНОЕ И КОНЪЮНКТУРНОЕ В РИСКАХ РАЗВИТИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ

Фундаментальные риски образовательной системы обусловлены ее специфической исторической природой, которую образование не способно преодолеть без самоуничтожения. Современный исторически сложившийся способ обеспечения жизнедеятельности социума путем организации социальных взаимодействий обязательно включает в себя образовательную систему и ее функцию – образовательную деятельность. Любая модель современного государства, от США до КНДР, предполагает семью, дошкольные учреждения, школы и университеты.

Когда мы подчеркиваем принципиальную разницу между этими двумя упомянутыми социально-политическими и экономическими системами (США и КНДР), мы не должны забывать, что это – разница в пределах одного социального качества, одного исторического этапа. Мы можем критиковать и не принимать социальные эксцессы тоталитарной системы только потому, что в ней живут такие же люди, как и мы. Можно конечно воротить нос и говорить, что с нами этого никогда не случится. Но не случайно же бывший президент США Барак Обама в декабре 2017 года в своей речи в Экономическом клубе Чикаго сравнил политику США с политикой нацистской Германии 1930-х годов [1]. Его слова о «хрупкости демократии» говорят, кроме всего прочего, о наличии «гена тоталитаризма» в любой, даже самой либеральной, социальной системе. Однако отмена демократии не означает отмены образования.

Фундаментальным риском для образования является эволюционный процесс формирования и расширения институциональных альтернатив образовательной системы вплоть до полного отрицания ее особого социального статуса. Фундаментальное в рисках образовательной системы наиболее близко соприкасается с неопределенностью современного социального развития. Именно образовательные учреждения ощущают первыми на себе энтропийную составляющую технологического прогресса, слишком быстрого, чтобы социуму можно было к нему приспособиться через механизмы адаптивной функции социальных институтов.

Конечно, Университет – это живой организм, и как любой живой организм, он живет благодаря непрерывному обновлению своих элементов. К сожалению, удивительная историческая пластичность образовательных форм, устойчивость вывесок «Университет» по отношению к самым разным социальным, идеологическим и технологическим новациям, не является абсолютной. В 21 веке общество перерождается в своих основах.

Р. Шафаревич ссылается на точку зрения Фрица Хайхельхайма, высказанную в работе «Экономическая история древности»: «Вполне возможно, что планируемая, контролируемая государством экономика, возникшая в последние десятилетия в результате имманентных тенденций нашей позднекапиталистической эпохи XX столетия, означает конец и завершение длительного развития в направлении экономического индивидуализма и начало новой организации труда, которая ближе к образцам Древнего Востока, возникшим 5000 лет назад, чем к тем идеалам, основы которых были заложены в начале железного века» [3].

Консервативный сценарий реализации фундаментальных рисков предполагает, что часть образовательных функций может переходить на семейный уровень, часть – на корпоративный,

часть – может вообще отмереть. Кроме этого, расширятся возможности прямого информационного взаимодействия человека с обществом без посреднических функций образовательных учреждений. Деграция уникального институционального статуса Университета хотя и ускорится, но может продлиться достаточно долго (одно-два поколения). Это даст возможность части университетов трансформироваться в новые по содержанию институциональные образования, которые сохранят атрибуты старых университетов, но будут по существу чем-то иным.

Радикальный сценарий реализации фундаментальных рисков (по Хайхельхайму) означал бы, что произойдет всеобщая институциональная перестройка в форме катастрофы социального посредничества как мета-института, что приведет к быстрому уничтожению образовательных учреждений и разрыву непрерывности в тысячелетнем существовании человеческой цивилизации. Социальная энтропия резко возрастет, произойдет тотальное стирание ценностно-институциональной и структурной информации общества.

В новом обществе не будет потребности в обеспечении жизнедеятельности путем организации сложной системы социальных взаимодействий и опосредований. Общественные отношения, как и предсказывал К. Маркс, станут простыми и прозрачными, впрочем, как и субъекты этих отношений – благодаря возможностям использования Big Data и информационно-сетевых технологий, которые радикально совершенствуются, если верить Э. Сноудену, чуть ли не каждый месяц.

Актуальные риски образовательной системы обусловлены сегодня, прежде всего, двумя факторами: глобальным сдвигом, который мы называем глобализацией, и информационными технологиями.

В условиях глобальных возможностей и глобальной неопределенности защитная и информационная функция социальной идентичности ослабевает. Ценности и ценностно-подобные институты утрачивают свой системообразующий статус, поэтому «усыхает» потребность в передаче социального наследия и в соответствующих специализированных институтах, включая и образование. Очень часто сегодня для субъекта «быть самим собой» и «быть эффективным» – это альтернативные стратегии. Проблема в том, что право быть самим собой – это одно из основных требований свободы человека. Отрицая это право путем прямого навязывания или путем иллюзии свободного выбора ценностей, мы выходим на дорогу к не очень свободному обществу.

Массовое принятие инноваций требует отключения ценностного иммунитета, способностей к рефлексии, социальных фильтров технологического прогресса. Нельзя давать людям задуматься над словами апостола: «Все мне позволительно, но не все полезно; все мне позволительно, но ничто не должно обладать мною» [3, 1 кор. 6:12]. Поэтому люди продают свою почку, чтобы купить новый айфон.

Молодые независимые государства еще сохраняют историческую потребность в социальной самоидентификации, однако это не встречает понимания у их партнеров по глобальным проектам геополитического и геоэкономического переустройства. Глобализация рынка образовательных услуг показывает, что можно учить людей в чужой ценностно-институциональной среде, и это не мешает им становиться хорошими специалистами. Хотя эти хорошие специалисты все реже возвращаются на родину, вживаясь постепенно в новую ценностно-институциональную среду.

Для потребностей глобального рынка труда национальная специфика образовательной системы, которая тесно связана с функцией воспроизводства, сохранения и передачи национального социального наследия, является бесполезной или просто вредной. Когда национальная университетская элита убеждает себя и окружающих, что все равно без нас не обойдутся, нужно понимать, что, как минимум, попробуют обойтись. Аргумент «а кто же будет готовить кадры для новой экономики, для новой науки, для новой культуры» – может получить и такой ответ: в нынешнем количестве и качестве эти кадры просто не нужны. Роботы и смарт-

производства, практические приложения искусственного интеллекта уже сегодня интенсивно уничтожают рабочие места, а для того, что бы получать безусловный базовый доход, человеку университетское образование не требуется.

Проблема дефицита спроса и преизбытка предложения на рынке образовательных услуг стала глобальной. Зарубежные, в особенности провинциальные, университеты вынуждены демпинговать на рынках образовательных услуг других стран, ожидая циклического выправления демографической ситуации, не понимая, что дело не только в демографии, а еще и в глобализации самой по себе. Благодаря глобализации, глобальной конкуренции и сопровождающей ее конъюнктурной суете современная технологическая революция смогла проскочить через все видимые и невидимые социальные фильтры. В результате социальные ценности и идентичности остались по одну сторону этих фильтров, а технологии – по другую.

Именно со стороны новых технологий (прежде всего, информационных) пришла другая актуальная угроза. Эволюция информационных технологий на этапе блокчейн делает ненужной фигуру посредника вообще, и информационного посредника – в частности. Как показано в одной из современных публикаций (В. Корнивская), институты как таковые имеют посредническую природу. Перерождение посредничества до простой информационной функции приводит к деинституционализации социальной системы, которая уже не испытывает потребности в доверии и поддержании ценностной идентичности.

Профессор, преподаватель, педагог – это еще и посредник между обществом и студентом. Самые первые Интернет-курсы по бизнес-дисциплинам (маркетинг, менеджмент, инвестирование) еще 20 лет назад показали возможность овладения соответствующими знаниями, способностями и навыками вплоть до получения сертификата без участия посреднических структур (университетов). Принцип достаточности будет и дальше снижать потребность в университетском образовании. Главным для университетов становится не вопрос «как учить?», а вопрос «кого учить?».

Конъюнктурные риски образовательной системы обусловлены стремительным нарастанием глобальной и локальной неопределенности уже сегодня. Это порождает деструктивную конкуренцию внутри образовательной системы по модели «война всех против всех», стремление выживать за счет слабых, отсутствие конкурентной солидарности. Достаточно часто, общаясь с коллегами, видишь, что нет понимания простого факта: убивая друг друга, мы убиваем систему в целом.

К этому добавляется деструктивная конкуренция извне в условиях эрозии механизмов и инструментов национального суверенитета. Эти опасные процессы разворачиваются на фоне кризиса системы финансирования, который до боли напоминает 90-е годы прошлого века. Многие вузы прибегают к тактике аномальной гибкости предлагаемых образовательных программ как способу рыночного выживания, которое достигается ценой отказа от фундаментальной составляющей образования. Все эти проблемы отражаются в деградации национальной системы управления и в конъюнктурной идеологизации образовательной деятельности.

Главная опасность ближайших лет – схождение траекторий фундаментального, актуального и конъюнктурного риска в точке сингулярности, где произойдет их взаимное отождествление: кризис отдаст университеты на растерзание актуальным рискам, реализация которых превратит их в реликтовые артефакты, своего рода музейные экспонаты нового мира, построенного на началах трансгуманизма и вертикального прогресса.

Литература

1. Hinz G. Invoking the specter of Nazi Germany. Obama warns against complacency [Electronic resource] / Greg Hinz // CRAIN'S. Chicago Business. – 2017. – December 06. – URL: <http://www.chicagobusiness.com/article/20171206/BLOGS02/171209933/invoking-the-specter-of-nazi-germany-obama-warns-against-complacency> (access date: 12.12.2017).

2. Шафаревич И. Р. Социализм как явление мировой истории [Электронный ресурс] / Шафаревич И. Р. – Режим доступа: <http://shafarevich.voskres.ru/a1.htm> (дата обращения: 15.12.2017).
3. Новый завет. – М. : Рос. библ. о-во, 2017.

References

1. Hinz G. Invoking the specter of Nazi Germany. Obama warns against complacency. CRAIN'S Chicago Business. 2017, December 06. Available at: <http://www.chicagobusiness.com/article/20171206/BLOGS02/171209933/invoking-the-specter-of-nazi-germany-obama-warns-against-complacency> (accessed 12.12.2017).
2. Shafarevich I. R. Sotsializm kak yavleniye mirovoy istorii [Socialism as a phenomenon of world history]. Available at: <http://shafarevich.voskres.ru/a1.htm> (accessed 15.12.2017).
3. Novyy zavet [New Testament]. Moscow, Rossiyskoe bibleyskoe obshchestvo Publ., 2017.

Oleg Yaremenko

FUNDAMENTAL, ACTUAL AND MOMENTARY RISKS IN THE DEVELOPMENT OF EDUCATIONAL SYSTEMS

Abstract

The evolution process of the expansion of institutional alternatives of the educational system up to the full negation of its special social status makes up a fundamental risk for education. The topical risks for the educational system are determined by a universal shift, which we call globalization, and information technologies. Momentary risks for the educational system are determined by swift growing of the global and local uncertainty here and now. It causes corrosive competition inside the educational system outline under the model of war of all against all, tendency to survive at the expense of the weak, absence of competitive solidarity.

The problem of demand deficit and oversupply in the educational market has become global. Due to global competition and market fuss accompanying it, modern technological revolution has been able to go through all the visible and invisible social filters. As a result, social values and identities have remained on the one side of these filters, and technologies have appeared on the other side.

The main danger of the nearest future is convergence of the pathways of fundamental, actual and momentary risks in a singular point, where they will blend. Crisis will throw universities to the wolves, i.e. actual risks, the realization of which will turn them to relict artifacts, museum pieces in the new world built on the basis of transhumanism and vertical progress.

Key words: fundamental educational risks, actual educational risks, momentary educational risks, educational system.

ВЫСТУПЛЕНИЯ ЭКСПЕРТОВ

В. С. Бакіров

РЕФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ДЕЯКІ РИЗИКИ

Сучасне суспільство, на що звернув увагу У. Бек, продукуючи нові ресурси, водночас продукує й відтворює різноманітні ризики [1, с. 22]. Тому надзвичайно вчасним є обговорення актуальних і потенційних ризиків у сфері освіти, їх ідентифікації, осмислення, оцінки й пошуку адекватних підходів до нейтралізації.

Українська вища школа перебуває зараз у стані масштабного реформування. Важливо не лише фіксувати повільність і непослідовність реформ, але й звертати увагу на різноманітні ризики, що породжуються реформами.

Не вдаючись до глибокого й спеціального аналізу, назвемо лише деякі з реформ, навколо яких породжуються кластери відповідних ризиків.

Поглиблення автономії ЗВО у визначенні змісту освітньо-професійних програм. З одного боку, університети отримують свободу у виборі навчальних курсів, обсягів, форм і методів викладання. Але з іншого – виникає ризик, що під тиском корпоративних інтересів і суб'єктивних обставин із навчального процесу зникатиме гуманітарна складова, а також суттєво знижуватиметься фундаментальна математична й природнича підготовка майбутніх фахівців. Крім того, віднесення вибору 25% навчальних курсів до прерогативи студентів несе у собі вагомий ризик збіднення та спрощення змісту навчання, якщо студенти не отримуватимуть кваліфікованої консультативної допомоги.

Розбудова зовнішніх і внутрішніх систем забезпечення якості освіти – надзвичайно важливе завдання, яке тим не менше може обернутися погіршенням умов викладацької діяльності через те, що ЗВО можуть обирати не викладацькоцентристську парадигму забезпечення якості (передбачає створення для викладачів комфортних умов діяльності, інформаційне, матеріально-технічне та інше супроводження викладацької роботи), а парадигму бюрократичну, тобто наголос на посиленні механізмів контролю над викладанням, на тотальній регламентації роботи викладачів, унаслідок чого послаблюється креативний і пошуковий аспекти викладання.

Розподіл держзамовлення на засадах «широкого» конкурсу. Ця безумовно позитивна новація несе в собі ризик перетікання абітурієнтів і потім студентів із регіональних міст до столиці та декількох привабливих міст, унаслідок чого занепадатимуть вищі навчальні заклади і, відповідно, наукове й культурне життя в регіонах.

Унаслідок реформ виникає ситуація досить жорсткої конкуренції між вищими навчальними закладами за студентів і відповідні фінансові ресурси. Через це виникають ризики вдавання певних ЗВО до інструментів недобросовісної конкуренції, а саме: демпінгові ціни на освітні послуги, послаблення вимог до студентів, спрощення й профанація навчального процесу, поширення фейкової інформації про здобутки та історію навчального закладу тощо. Унаслідок цього страждатиме репутація української вищої школи й значна кількість абітурієнтів стане переорієнтовуватися на навчання за кордоном.

Окремі розмови заслуговують пропозиції щодо переходу на нову модель економічної діяльності вищої школи, що передбачає зміну статусу державних вищих навчальних закладів і перетворення їх на небюджетні неприбуткові установи. Така модель покликана поширити

фінансову автономію ЗВО при збереженні за ними режиму пільгового оподаткування. Проте необхідно прорахувати й оцінити всі можливі ризики, що виникатимуть при застосуванні цієї моделі, особливо, якщо виникнуть проблеми зі збереженням пільгового оподаткування.

Підбиваючи підсумки, згадаймо Е. Гідденса, який зазначив, що підвищена ризикованість повсякденного життя змушує як пересічних людей, так і експертів змінювати відповідним чином моделі мислення, постійно мислити в поняттях ризику й оцінки ризику [2, с. 119]. Повною мірою це стосується і складних процесів, що відбуваються у сучасній вищій освіті.

Література

1. Бек У. Общество риска на пути к другому модерну / Ульрих Бек. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с.
2. Гидденс Е. Судьба, риск и безопасность / Е. Гидденс // THESIS. – 1994. – № 5. – С. 119.

References

1. Beck U. Obschestvo riska na puti k drugomu modernu [Risk society: Towards a New Modernity]. Moscow, Progres-tradiciia Publ., 2000. 383 p.
2. Giddens A. Sudba, risk i bezopastnost [Fate, risk and security]. THESIS, 1994, vol. 5, p. 119.

Vil S. Bakirov

REFORMING UKRAINIAN HIGHER EDUCATION: CERTAIN RISKS

Abstract

The report is focused on existing and potential risks in the field of education, their identification, comprehension, assessment and search of corresponding approach to their elimination. The Ukrainian higher education is being under large-scale reforming, which creates clusters of the corresponding risks. The article stresses the risks caused by expansion of the Higher Education Institutions autonomy in the determination of the content of educational and vocational programs, development of external and internal systems for education quality assurance, distribution of the state orders on the basis of “wide” competition, and rather fierce competition among higher education institutions for students and corresponding financial resources.

Key words: higher education reforming, risk and risk assessment.

Е. В. Астахова

ПРОСТЫЕ РЕШЕНИЯ СЛОЖНЫХ ЗАДАЧ КАК ПРИЧИНА НЕУСТОЙЧИВОСТИ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ

Социальные системы не могут одновременно адаптироваться к большому количеству признаков. Граница скорости изменений в них обязательно должна присутствовать.

Так (или примерно так) можно интерпретировать Дилемму Холдейна, экстраполируя ее на социальные процессы.

Не будет преувеличением утверждение о том, что нововведения последних десятилетий чаще ухудшают состояние образования, нежели приводят к улучшению, они вносят смятение в образовательное сообщество. В результате – наличие на образовательном поле множественных точек бифуркации, делающих его предельно уязвимым. И это в то время, когда напротив, крайне необходима, своеобразная «антихрупкость», обеспечивающая системе способность развиваться в условиях нестабильности и хаоса.

Складывается устойчивое представление, что реформаторы отечественного образования исповедуют предельно простую логику, базирующуюся на убеждении: чем больше реформ, тем лучше. В этой вихреобразной гонке за изменением всего и вся, как-то утрачивается понимание, где цель, а где средства, и каковы возможные издержки столь разновекторных (а порой и разнонаправленных) реформ.

Обилие вызовов и рисков превращает их в «проблемный фон», который, становясь неким общим местом, не позволяет сосредоточиться на выявлении и анализе наиболее острого, значимого, хотя бы для данной образовательной системы (или региона) на определенном временном отрезке.

Такая перманентная хаотичность (или хаотичная перманентность?) подталкивает к поиску и принятию простых решений в то время, как общественные отношения в целом и вся система образования в частности, постоянно диверсифицируются. Не здесь ли кроется причина сосредоточенности реформ не на содержании, а на форме.

Думается, среди образовательных рисков все же стоит пытаться вычленивать базисные. Если говорить о системе высшего образования, то она, представляется, попала в сложнейшую институциональную ловушку. По меткому замечанию известного популяризатора науки, проф. Черниговской Т. В., мы уже сегодня не можем познакомить студента с современным уровнем развития его предметной сферы. Ни по времени, ни по методикам. Вот это – один из ключевых основополагающих рисков – непонимание и неприятие того факта, что образование изменилось кардинально. Отсюда проистекают и многие иные риски. Скорость развития научных знаний и устаревание ранее незыблемой информации подрывает основу института образования в привычных его формах.

Еще один основополагающий риск – это сжатие пространства академической автономии, которую основательно подрывает экономизация социальных взаимодействий [1]. Существует целый блок силовых полей, расшатывающих саморегуляцию университетского сообщества. Они подробно проанализированы в монографии под редакцией Е. А. Вишленковой «Сословие русских профессоров. Создатели статусов и смыслов». [1, с. 30]. Не менее рискованными видятся процессы превращения современных университетов в достаточно диффузные образования, которые уже не представляют собой взаимосвязанную целостность.

Еще один значимый риск – это риск контингентный. Как правило, его связывают только с сокращением численности студентов, что для Украины является весьма болезненной проблемой.

Демографический кризис, ставший системным, в переплетении с экономическим и социально-политическим, привели к сокращению абитуриентской среды до таких параметров, когда на определенном этапе в стране оказалось бюджетных мест в вузах (суммарно) больше, чем выпускников средних школ соответствующего года.

Меры, предпринятые государством, эту проблему, представляется, только обострили и запутали. Как результат – контингентные риски начиная с 2015 года вышли для украинской системы высшего образования едва ли не на первое место.

Естественно, что в таких условиях риски сокращения контингента оказались острее для частного сектора. Отсутствие бюджетных мест, стипендий, ряда социальных гарантий, которые государство закрепило исключительно за государственными вузами (несмотря на вступление Украины в ВТО, которая уже на уровне уставных своих требований запрещает государствам давать преференции учреждениям и организациям, ими (государствами), жесткая (далеко не всегда честная) конкуренция – все это сократило возможности маневра для внебюджетного сектора. Начиная с 2014–15 гг. численность ВУЗов этой формы собственности стала сокращаться. От 120–125 учреждений до 65–70, реально функционирующих. И это в то время, когда в мире, напротив, частный сектор в образовании растет. Стоит оговориться сразу: достоверной статистики по негосударственному сектору образования в Украине практически нет. Министерские сведения, данные Единой государственной базы образования, региональные и областные статистические показатели, подсчеты общественных организаций и ассоциаций частных учебных заведений сильно между собой разнятся, что затрудняет анализ тенденций и процессов.

Есть еще одна грань контингентного риска, которая реже анализируется в литературе. Это снижение качественных параметров абитуриентов, появление значительной части

выпускников общеобразовательных школ, которые не готовы к формам обучения, предлагаемых высшей школой. У них отсутствуют учебные навыки, им сложно осуществлять постоянные интеллектуальные усилия, без которых получение образования невозможно.

Эта грань контингентных рисков вынуждает университетский сектор образования брать на себя не только функции первичной социализации, которые раньше выполняла школа, но и «дотягивание» студентов до уровня, позволяющего получать высшее образование. Дополнительные и индивидуальные занятия, и сессии, дистанционные курсы и пр., и пр. – формы хорошо знакомые высшей школе сегодня. Но пока университет затрачивает усилия на «дотягивание» и «выравнивание», не остается времени – в прямом смысле слова – на достижение того качества и уровня, которые сегодня требуются от университетского образования.

Контингентные риски дают себя знать чем дальше, тем больше. И в первую очередь, в части качества абитуриентской среды, ее готовности к обучению в высшей школе. Стоит упомянуть о снижении общей мотивации к получению высшего образования как такового. Переплетение этих причин требует от ВУЗов иных методов создания собственной абитуриентской среды и ее подготовки еще на довузовском уровне.

Конечно, каждый университет в отдельности стремится получить максимально качественный набор и работать с хорошо подготовленными студентами. Однако мировая практика показывает: то, что предпочтительно для одного вуза, не совсем хорошо для образовательной системы в целом. Современный институт образования тем ценнее, чем он лучше подготовлен к работе с разными по уровню и предистории образования студентами. Получается, что система высшего образования должна отработать методики и подходы, позволяющие без ущерба для качества подготовки работать и со студентами продвинутыми, способными, и с теми, кто имеет не столь высокие результаты предварительной ступени обучения. Связано это с тем, что современные технологии вынуждают общество обращать внимание на качество человеческого капитала в целом, на уровень образования значительных масс людей, а не отдельных групп. Только в этом случае высшее образование может решать задачи, стоящие перед ним сегодня.

Проблема рисков в современном образовании имеет множество граней и оттенков. Уже шла речь о том, что при общей их схожести они имеют отличия и весьма существенные. Найти ответы на все вызовы едва ли удастся одной какой-то образовательной системе или университету. Скорее всего будет идти длительный поиск путей смягчения рисков и оптимизации их последствий.

Постоянно возрастающие риски и их диверсификация – серьезные проблемы для высшего образования. Но, как мы знаем, проблемы – это возможности. Задача же самих университетов превратить первые во вторые. Но, конечно же, не путем упрощенных подходов и решений.

Литература

1. Сословие русских профессоров. Создатели статусов и смыслов : [монография] / Нац. исслед. ун-т «Высш. шк. экономики», Ин-т гуманитар. ист.-теорет. исслед. им. А. В. Полетаева ; под общ. ред. Е. А. Вишленковой, И. М. Савельевой. – М. : Изд. дом Высш. шк. экономики, 2013. – 386 с.
2. Опфер Е. А. Риск-менеджмент в управлении качеством образования в ВУЗе / Е. А. Опфер // Высш. образование в России. – 2015. – № 10. – С. 84-90.
3. Гребнев Л. ВТО и Российские ВУЗы: от жесткой конкуренции к взаимовыгодному сотрудничеству / Л. Гребнев // Высш. образование в России. – 2006. – № 4. – С. 28–32.
4. Гребнев Л. Образование – рынок «медвежьих услуг» / Л. Гребнев // Высш. образование сегодня. – 2005. – № 3. – С. 55–65.
5. Запесоцкий А. Платное образование – не услуга, студент – не клиент / А. Запесоцкий // Высш. образование в России. – 2002. – № 2. – С. 48–53.

6. Майбуров И. Соотношение понятий «образование» и «образовательная услуга» / И. Майбуров // Право и образование. – 2003. – № 5. – С. 34–43.
7. Тангян С. Образование – право человека или коммерческая услуга / С. Тангян // Педагогика. – 2006. – № 9. – С. 3–14.
8. Гребнев Л. ВТО и Российские ВУЗы: от жесткой конкуренции к взаимовыгодному сотрудничеству / Л. Гребнев // Высшее образование в России. – 2006. – № 6. – С. 55–65.

References

1. Vyshlenkova E. A., Saveleva I. M. ed. Soslovie russkih professorov. Sozdateli statusov i smyslov [Estate of Russian professors. Creators of statuses and meanings], Moscow, Higher School of Economics Publ., 2013. 328 p.
2. Opfer Y. A. Risk-menedzhment v upravlenii kachestvom obrazovaniya v VUZe [Risks management in controlling the quality of education at a higher school]. Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 2015, no. 10, pp. 84–90.
3. Grebnev L. VTO i Rossiyskie VUZyi: ot zhestkoy konkurentsii k vzaimovyigodnomu sotrudnichestvu [World Trade Organization and Russian higher schools: from hard competition to mutually beneficial cooperation]. Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 2006, no. 4, pp. 28–32.
4. Grebnev L. Obrazovanie – rynek «medvezhih uslug» [Education – the market of «dubious benefits»]. Vysshee obrazovanie segodnya – Higher education today, 2005, no. 3, pp. 55–65.
5. Zapesotskiy A. Platnoe obrazovanie – ne ushuga, student – ne klient [Paid education is not a service, a student is not a client]. Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 2002, no. 2, pp. 48–53.
6. Maiburov I. Sootnoshenie ponyatiy «obrazovanie» i «obrazovatel'naya ushuga» [Correlation of notions «education» and «educational service»]. Pravo i obrazovanie – Law and education, 2003, no. 5, pp. 34–43.
7. Fangian S. Obrazovanie - pravo cheloveka ili kommercheskaya ushuga [Education – the right of a person or a commercial service]. Pedagogika – Pedagogy, 2006, no. 9, pp. 3–14.
8. Grebnev L. VTO i Rossiyskie VUZyi: ot zhestkoy konkurentsii k vzaimovyigodnomu sotrudnichestvu [World Trade Organization and Russian higher schools: from hard competition to mutually beneficial cooperation]. Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 2006, no. 6, pp. 55–65.

Yekaterina Astakhova

SIMPLE SOLUTIONS FOR COMPLEX PROBLEMS AS REASON FOR THE INSTABILITY OF THE EDUCATION SYSTEM

Abstract

The conference paper presents the reflections on the quality of innovations in the education system of the recent decades. The newly introduced term «antifragility» that refers to the processes underway in education and characterizes the qualities of the system it needs to develop under the conditions of instability and chaos is made use of.

Attention is drawn to the paradox that has emerged in the national education system, i.e. making simple management decisions in the context of the higher-level complexity of the activities of educational institutions and the university sector in particular.

Some key risks including the objective inability of the system to keep up with the changes occurring in science, the objective compression of the academic autonomy space, etc. have been identified.

Key words: innovations, education risks, higher education, the education system, the reformation of the education system.

ВИБІР СТРАТЕГІЇ ПРИВАТНОГО УНІВЕРСИТЕТУ: ОРІЄНТАЦІЯ НА ЕЛІТНІСТЬ ЧИ МАСОВІСТЬ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ?

Ефективна діяльність економічного суб'єкта у будь-якій сфері потребує чіткого усвідомлення його менеджментом стратегічних цілей та ринкового позиціонування. Не є виключенням і приватні університети, які мають вести себе як самостійні суб'єкти господарювання та забезпечувати щонайменше незбиткову економічну діяльність. В останні роки можна спостерігати як в Україні припинили свою освітню діяльність десятки приватних університетів, академій та інститутів. На нашу думку, це відбувається, зокрема, і через помилково сформульовану стратегію, яка не враховувала як внутрішні, так і зовнішні ризики університетської діяльності та не передбачала заходи по їх мінімізації.

Питання ризиків в освітній діяльності, які виникають як наслідок динамічних змін внутрішнього та зовнішнього середовища, досить ґрунтовно досліджуються в науковій літературі. Одними з найбільш фундаментальних є роботи відомого дослідника М. Фуллана [1–2]. Побудова економічної моделі вищої освіти, яка б відповідала новим ринковим умовам, актуалізувала дослідження освітніх ризиків і в пострадянських країнах [3; 4]. Вітчизняні дослідники І.С. Каленюк та О.В. Куклін аналізують зовнішні ризики діяльності університетів та їх макроекономічні наслідки [5]. Цікава класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти здійснена Н.М. Черненком [6]. Разом з тим, питання внутрішніх ризиків діяльності приватних університетів фактично знаходиться поза полем дослідження.

Метою нашої статті є аналіз різних цільових стратегій діяльності приватних університетів та оцінка можливих ризиків, пов'язаних з їх реалізацією.

Найчастіше, коли мова йде про цільові стратегії університету, вони поділяються на стратегію масової освіти та стратегію елітної освіти. Якщо перша з них орієнтується на пропонування такого освітнього продукту, що доступний широкому колу здобувачів освіти, а на виході готується фахівець масових професій, здатний вирішувати більш-менш традиційні професійні завдання (така цільова стратегія характерна, наприклад, для абсолютної більшості педагогічних університетів), то елітна освіта значно підвищує вимоги до вступника, змінює сам характер навчального процесу та намагається підготувати фахівця, який орієнтований на розв'язання складних, нетрадиційних професійних завдань (типовими представниками таких закладів освіти є бізнес-школи, які ведуть підготовку за програмами ExecutiveMBA). Кожна із зазначених стратегій має свої переваги та створює своєрідні ризики для університету.

Серед переваг стратегії масової освіти можна виділити наступні:

- значний попит серед здобувачів освіти, що дозволяє за рахунок масштабів економити на загальних витратах (можливість формування великих навчальних потоків, які вивчають одні й ті ж дисципліни) та встановлювати порівняно невисокі ціни;
- відносна простота старту програм (помірні вимоги до матеріально-технічного, методичного та кадрового забезпечення);
- відносна стабільність методів та змісту навчання, можливість використання уже накопиченого досвіду інших університетів (просте копіювання програм та їх методичного забезпечення);
- великий ринок праці, здатний створювати у здобувачів освіти враження про легкість працевлаштування по завершенню отримання освіти;
- практично стандартні навчальні плани у різних закладах освіти робить порівняно легким перехід з одного університету до іншого;
- порівняно легке заміщення одного викладача на іншого, оскільки більшість навчальних дисциплін є стандартними.

Разом з тим, стратегія масової освіти пов'язана зі значними ризиками, які за тих чи інших

умов можуть привести до катастрофічних наслідків для університету. Особливої уваги заслуговують такі:

- високий рівень конкуренції серед надавачів освітніх послуг. Це може приводити до «розсіювання» здобувачів освіти серед значної кількості університетів, створення некомплектних навчальних груп, фактичної індивідуалізації навчального процесу (тоді як плата за освітню послугу формувалася з розрахунку на ефект масштабу) та його збитковості;

- гострота конкуренції підштовхує деяких її учасників до використання недобросовісних методів, зокрема демпінгу та «чорного піару». Жертвами можуть стати саме ті університети, які намагаються навіть за таких умов надавати освітні послуги прийнятної якості;

- складне фінансове становище університетів, як наслідок зазначених вище причин, змушує їх шукати резерви економії на контактному часі «викладач-студент», якості кадрового складу, матеріально-технічному та методичному забезпеченні навчального процесу. Це однозначно позначається на якості освітньої послуги та погіршує імідж закладу освіти;

- навчальні заклади, які обрали стратегію масової освіти, досить часто не приділяють належної уваги науковій роботі (відсутні відповідні стимули), що дає можливість формувати свої наукові школи, вести підготовку кадрів вищої кваліфікації та формувати свою корпоративну наукову та освітню культуру.

Елітна освіта будується на принципах сегментації ринку та відображає усі переваги такої ринкової поведінки:

- освітня послуга орієнтується на здобувачів, які хотіли б отримати особливу освіту, більш якісну і готові для цього докладати більші зусилля, ніж зазвичай (як трудові, так і фінансові). Це дозволяє встановлювати більш високі ціни та формувати належні доходи університету при відносно меншій кількості студентів;

- випускники елітних програм мають більш високу конкурентоспроможність на ринку праці, що спрощує процедуру працевлаштування;

- стабільний фінансовий стан університету дозволяє (а сам зміст програми – вимагає!) залучення кращих науково-педагогічних кадрів, що позитивно позначається як на навчальному, так і науковому процесі.

Однак вибір стратегії елітної освіти має не менше ризиків, ніж масової. Зокрема:

- ємність ринку у певному сегменті завжди є обмеженою. Особливо за цих умов важко університетам, які зорієнтовані на регіональний ринок освітніх послуг. Може виявитися, що серед здобувачів освіти не знайдеться потрібної кількості, яка зробить запропоновану (більш витратну!) елітну програму економічно доцільною;

- існує ризик неспівпадіння підготовленості та вмотивованості здобувача до додаткових зусиль по засвоєнню елітної програми, з одного боку, та його платоспроможності, з іншого. Університет же не зможе знизити вимоги ні до першого, ні до другого, оскільки у цьому випадку програма втратить свою елітність;

- сьогодні є реальною загроза, що й ринок праці не буде здатним сприйняти випускника елітної програми. Одним з компонентів реалізації такої програми є формування у випускника досить високої самооцінки (без цього сама програма не може ефективно реалізуватися). Українські ж роботодавці досить часто навіть не готові сформулювати ті професійні проблеми, які здатний вирішувати випускник програми і, відповідно, не готові платити ту вартість, яку має ця трудова послуга. Усе це дискредитує саму програму як в очах випускників, так і майбутніх здобувачів;

- стартові витрати на запуск елітної програми є значно більшими, ніж у випадку організації масового навчання, а ймовірність успіху нижча.

Українська приватна освіта на першому етапі свого становлення (90-ті роки ХХ століття) в основному була зорієнтована на масову освіту: розгалужена система філій, порівняно невисока ціна, спеціальності підготовки масового попиту, тощо. Однак в останні 5–7 років ситуація почала змінюватися. По-перше, значно зросла конкуренція серед закладів освіти (більшість державних

навчальних закладів теж прийняли стратегію масової освіти та вийшли з аналогічним освітнім продуктом на ринок); по-друге, демографічно ситуація в цілому погіршила попит на освітні послуги; по-третє, споживачі освітніх послуг стали більш мобільними та вимогливими до їх якості. Як наслідок, з ринку пішла більшість філій (як приватних, так і державних закладів освіти), які працювали у невеличких містечках, а інколи й в селищах. Через економічну недоцільність (відсутність наборів студентів) фактично відмовилися від ведення навчального процесу у десятках приватних закладах освіти. Можна знайти приклади, коли приватні університети позиціонували себе як елітні, але не змогли утриматися на ринку.

Якою ж може бути сучасна стратегія приватного університету, щоб вона змогла витримати випробування ринку? На нашу думку, сьогоднішнім викликам найбільшою мірою відповідає органічне поєднання в стратегії університету масової та елітної освіти, або «стратегія локомотиву». Підтвердженням тому може слугувати досвід Університету імені Альфреда Нобеля, м. Дніпро. Ще у 2006–2007 рр. у якості елітної програми, яка повинна була стати локомотивом для підтягування до міжнародних стандартів усіх інших програм, була обрана англійська програма підготовки бакалаврів з міжнародної економіки. Три роки пішло на підготовку кадрового та методичного забезпечення старту цієї програми. З 2010 р. програма була валідована Університетом Уельсу (Велика Британія), що дало можливість її випускникам отримувати український диплом з міжнародної економіки та британський диплом з міжнародного менеджменту. Це значно розширило ринок освітніх послуг, оскільки програма стала привабливою для іноземних студентів.

Уже через кілька років почав спрацьовувати синергетичний ефект. Освітні стандарти Університету Уельсу, які спочатку використовувалися лише в рамках англійської програми, почали поширюватися на усі інші програми. В університеті з'явилися нові структурні підрозділи, які не характерні для українських закладів освіти, а от у британській системі саме вони опікуються якістю надання освітніх послуг. За британським стандартами в університеті запроваджено інститут т'юторів, які допомагають першокурсним визначитися з індивідуальною навчальною траєкторією.

Обрана стратегія дозволила університету не тільки утриматися на ринку освітніх послуг, але й значно поліпшити свої позиції. Достатньо сказати, що у 2017 р. кількість першокурсників зросла більше ніж на 50% порівняно з попереднім роком.

Разом з тим, ми усвідомлюємо ті ризики, з яким пов'язана реалізація стратегії «локомотиву». Деякі з них можна об'єднати у кілька груп:

1. Політико-правові ризики:

- в українському законодавстві право навчальних закладів на запровадження англійських програм не урегульовано однозначно. Зміст ст. 7 Закону України «Про освіту» дає можливість по-різному тлумачити її норму, що створює загрозу звинувачення у порушенні мовного законодавства та заборони ведення навчального процесу виключно англійською мовою;

- відсутність чітких правил надання віз іноземним студентам для навчання в Україні та високий рівень корупції у цій сфері створює ситуацію невизначеності стосовно участі у програмі студентів з-за кордону (особливо з африканських та азійських країн).

2. Кадрові ризики:

- підготовка викладачів для участі у програмі потребує значних витрат з боку університету (поліпшення мовної підготовки, закордонні стажування, спеціальна оплата підготовки англійських курсів, тощо). Як наслідок університетських інвестицій ринкова вартість трудових послуг такого викладача значно зростає, що знову ж потребує додаткових витрат на утримання його від переходу до іншого навчального закладу.

3. Фінансово-економічні ризики:

- реалізація подібних програм, як правило, можлива за участі іноземного партнера та вимагає виникнення певних фінансових зобов'язань як університету, так і здобувачів освіти, номінованих в іноземній валюті. Нестабільність курсу гривні стосовно основних іноземних валют формує значні валютні ризики, які можуть поставити під загрозу усю програму.

Однак, не дивлячись на серйозність ризиків розуміння їх природи, врахування при розробці стратегії діяльності університету та закладання в ній певних запобіжників, які знижують загрози виникнення небажаних ситуацій, роблять «стратегію локомотива» досить успішною та перспективною.

Література

1. Фуллан М. Сили змін. Вимірювання глибини освітніх реформ / М. Фуллан ; пер. з англ. Г. Шиян та Р. Шиян. – Львів : Літопис, 2000. – 269с.
2. Фуллан М. Сили змін: продовження : пер. з англ. / М. Фуллан. – Львів : Літопис, 2001. – 161 с.
3. Костюкова Т. П. Модель управління ризиками освітнього закладу / Костюкова Т. П., Лысенко И. А. // Информационно-управляющие системы. – 2011. – № 2 (51). – С. 73–76.
4. Мотышина М. С. Особенности рисков инновационной деятельности вузов / Мотышина М. С., Шарипа О. Г. // Образование и наука. – 2014. – № 1 (4). – С. 1–4.
5. Каленюк І. С. Економічні ризики розвитку вищої освіти в Україні / І. С. Каленюк, О. В. Куклін // Економіка та держава. – 2017. – № 1. – С.52–55.
6. Черненко Н. М. Аналіз та класифікація вірогідних ризиків у галузі освіти / Н. М. Черненко // Наука і освіта. – 2014. – № 7. – С.179–183.

References

1. Fullan M. Sylyzmin. Vymiruvannia glybyny osvithnih program [The forces of change. Measuring the depth of educational reform]. Lviv, Litopys, 2000, 269 p.
2. Fullan M. Sylyzmin: prodovzhennya [Theforcesofchange: continuation]. Lviv, Litopys, 2001, 161 p.
3. Kostyukova T. P., Lysenko I. A. Model upravleniya riskami obrazovatel'nogo uchrezhdeniya [Model of risk management of an educational institution]. Informatsionno-upravlyayushchiye sistemy - Information-control systems, 2011, no.2 (51), pp.73-76.
4. Motyshina M. S., Sharipa O. G. Osobennosti riskov innovatsionnoy deyatel'nosti vuzov [Features of risks of innovative activity of higher schools]. Obrazovaniye i nauka – Education and science, 2014, no.1 (4), pp.1-4.
5. Kalenyuk I. S., Kuklin O. V. Ekonomichni ryzyky rozvytku vyshchoyi osvity v Ukrayini [Economic Risks of Higher Education Development in Ukraine]. Ekonomika ta derzhava–Economy and the state, 2017, no. 1, pp.52-55.
6. Chernenko N.M. Analiz ta klasyfikatsiya virohidnykh ryzykiv u haluzi osvity [Analysis and classification of probable risks in the field of education]. Nauka i osvita - Science and education, 2014, no. 7, pp.179-183.

Borys Kholod, Anatolii Zadoia

SELECTING A STRATEGY FOR A PRIVATE UNIVERSITY: FOCUSING ON ELITISM OR THE MASS OF EDUCATIONAL SERVICES?

Abstract

Two possible target strategies of a private university are explored: focusing on mass education and focusing on elite education. Each of them has both advantages and risks. The following benefits of mass education strategy are highlighted: significant demand among educatees; relative ease of beginning of the programs; the relative stability of the methods and content of training, the possibility of using the experience accumulated by other universities; great labor market. At the same time, the strategy of mass education is associated with significant risks, which can have a disastrous impact on universities. Elite education is based on the principles of market segmentation and reflects all the benefits of such market behavior. However, it is also associated with numerous risks. The paper summarizes the experience of implementing a combined strategy called the locomotive strategy. Its essence is in the allocation of one of the elite programs, which allows gradually pulling up mass training programs to a high level of quality. There are some groups of political and legal, staff, financial and economic risks among the risks of implementing such strategy.

Key words: private university, mass education, elite education, risks.

РИСК ТЕНДЕНЦИИ УХУДШАЮЩЕГО ОТБОРА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ УКРАИНЫ

Классическая постановка вопроса об ухудшающем отборе в экономике относится к рынку товаров или услуг, на котором покупатель не имеет полной информации о товаре на стадии принятия решения и ориентируется только на некоторые внешние признаки и цену [1]. В рамках модели совершенной конкуренции этой проблемы не существует: она выводится за рамки анализа допущением о том, что все экономические агенты – участники рынка – обладают полной информацией для принятия решений.

В рамках институциональной теории причинами такой тенденции рынка является ограниченная рациональность покупателя (здесь имеют значение различные виды ограничений, в частности информации, интеллектуальных возможностей), которая не позволяет ему провести полный аудит приобретаемого товара до его покупки, и оппортунистическое поведение продавцов, которые утаивают часть информации от клиента, скрывают недостатки, прибегают к уловкам и мимикрическим приемам при продаже товара. Результатом ухудшающего отбора является вытеснение качественных товаров с рынка, замещение их некачественными, и, как крайний вариант тенденции, «сжатие» рынка вплоть до полного исчезновения.

По мнению многочисленных исследователей этого явления, ухудшающий отбор проявляется во многих, если не во всех, сферах экономики и жизни общества (обзор можно найти, например, в [2]). Теория контактов предлагает в качестве решения этой проблемы такие контактные решения, которые стимулируют агента к раскрытию *ex ante* известной ему информации [3, с. 152–191].

Нашей задачей является формирование концептуальной платформы исследования тенденций ухудшающего отбора на рынке образовательных услуг Украины. Эта задача предполагает: 1) формулирование исходных теоретических положений, принимаемых как аксиоматическая база; 2) интерпретация этих положений применительно к сфере высшего образования Украины; 3) выдвижение рабочих гипотез исследования; 4) выбор (предложение) методологии (инструментария) исследования.

1) Зафиксируем следующие базовые теоретические положения, которые послужат отправными пунктами нашего анализа.

Допущение о несимметричной информации. Тенденция ухудшающего отбора может возникнуть только в условиях несимметричной информации у агентов, которые вступают в рыночные отношения. Отметим, что эта проблема может возникнуть и в случае нерыночных отношений, например, в задачах внутрифирменной организации в рамках модели принципал – агент при аналогичном условии. Полагаем, что неполная информированность одной из сторон рыночных (контрактных) отношений является необходимым, но не достаточным условием возникновения ухудшающего отбора.

Поведенческая предпосылка об оппортунизме. Другим необходимым условием запуска тенденции ухудшающего отбора является оппортунистическое поведение экономических агентов, которое предусматривает преднамеренное искаженное представление характеристик продукта (услуги), уловки, манипулирование информацией или прямой обман партнеров по рынку или другим формам взаимодействия/сотрудничества.

Сопряженность процессов вытеснения качественных товаров и добросовестных продавцов (агентов) с рынка. Одновременно с замещением качественных товаров суррогатами происходит вытеснение продавцов качественных товаров с рынка. Оппортунизм продавцов субституттов обеспечивает им ценовое преимущество и, как следствие, делает более успешными в конкурентной борьбе с добросовестными продавцами. Таким образом, «честный» стандарт рыночного поведения замещается стандартом, основанном на оппортунизме.

2) Анализ условий ухудшающего отбора на рынке образовательных услуг Украины.

Допущение об ограниченной рациональности абитуриентов и их неполной информированности об образовательных услугах, предоставляемых высшими учебными заведениями (далее, для упрощения – университетами), является полностью адекватным рынку Украины. Следует отметить, что с теоретической точки зрения это допущение является принципиально неустранимым, именно поэтому оно и является элементом аксиоматического каркаса нашего анализа. Можно обсуждать институциональные меры снижения асимметрии информации в сфере образования, которые уже предпринимаются или могут быть рекомендованы к внедрению. К первым относится, в частности, политика транспарентности, которая предусматривает использование таких инструментов, как представление информации об образовательных услугах в Интернет-пространстве (программы, планы, кадровый состав и др.).

Исходная посылка о поведенческом оппортунизме также является корректной для рынка образовательных услуг Украины. Оппортунистическое поведение университетов, которые предоставляют эти услуги, проявляется в различных формах. Отметим некоторые из них.

1. Частичное сокрытие информации: отсутствие полного массива актуальных и достоверных данных об образовательных услугах и деятельности университета, доступных абитуриентам.

2. Коммуникация с абитуриентами в неудобной для них форме, затруднение доступа к информации, слабая обратная связь.

3. Приемы мимикрии: к ним относятся, например, завуалирование и представление старых образовательных продуктов (программ) под новыми названиями. Эта практика очень быстро набирает масштабы распространения в Украине в последние 2 года.

Глубинные причины этой популярности лежат в радикальных изменениях в структуре спроса на рынке труда. Так, например, увеличился спрос на специальности, связанные с ИТ. На фоне этого при ослаблении интереса к традиционным направлениям экономического образования (экономическая теория и статистика, в частности) вырос спрос на экономистов, владеющим современным инструментарием ИКТ, например, на экономистов-кибернетиков, что характерно для крупных университетов.

Триггером процессов мимикрии послужило изменение перечня специальностей, принятое МОН Украины. Массовость эти процессы приобрели в специальностях экономики, финансов, менеджмента. Используя позитивную конъюнктуру рынка по специальностям, связанным с ИКТ, современными технологиями анализа и моделирования экономических проблем, традиционные направления обучения в рамках указанных специальностей стали выбирать новые названия для своих программ без соответствующего изменения содержания или с незначительной корректировкой, которая носит, скорее, рекламный характер. Популярность приобрели программы, в названиях которых есть слова «бизнес-аналитика», прилагательное «международный», «моделирование/управление бизнес-процессами/бизнесом».

Подчеркнем, речь идет не о новых программах, где содержание адекватно названию, и которые предлагаются в соответствии с запросом рынка. Такие программы часто создаются как междисциплинарные, межкафедральные и даже межфакультетские, используя синергию сотрудничества специалистов разных направлений подготовки. Речь идет об устаревших, не пользующихся спросом программах, которые скрываются под новыми названиями. По-сути, это аналог рынка «лимонов», где подержанным автомобилям придается красивый новый вид [1].

Следствием ухудшающего отбора на рынке образовательных услуг (продуктов) является процесс вытеснения квалифицированных преподавательских кадров, которые могут создавать качественные программы и обеспечивать подготовку по этим программам.

Можно выдвинуть следующие гипотезы относительно причин ухудшения качества преподавательского ресурса высшей школы в Украине. Во-первых, тормозится приток кадров, адекватных для создания и внедрения инновационных программ, поскольку сохраняется прежняя структура кадрового состава, ориентированная на устаревшие программы под новым названием.

Во-вторых, квалифицированные сотрудники замещаются менее квалифицированными, т.к. для работы в условиях ухудшающегося отбора нужны другие качества, чем научные и педагогические данные.

В-третьих, благодаря распространению недобросовестных стандартов поведения, о чем шла речь выше, мотивация квалифицированных преподавателей, а следовательно, и их отдача снижаются.

Все эти причины работают на ухудшение качества преподавательского ресурса высшей школы. Усилению этой тенденции способствуют такие факторы, как смена поколений преподавателей высшей школы; критерии оценки качества и оплата преподавательской деятельности; межвузовская и внутривузовская конкуренция. Каждый из них усиливает действие указанных выше причин. Подчеркнем, что устранение/ослабление этих факторов само по себе не приведет к исчезновению причин. Так, например, увеличение оплаты труда преподавателей автоматически не вызовет повышения качества образовательных услуг. Можно предположить, в качестве рабочей гипотезы, что это может даже усилить стимулы к оппортунистическому поведению.

Предложенные исходные допущения и рабочие гипотезы следует проверить в ходе эмпирического исследования тенденций ухудшающегося отбора в сфере высшего образования Украины. Результаты его можно будет использовать при обосновании мер противодействия этим тенденциям.

Литература

1. Akerlof G. A. The Market for “Lemons”: Quality, Uncertainty and the Market Mechanism / George A. Akerlof // Quarterly Journal of Economics. – 1970. – Vol. 84. – P.488–500.
2. Аузан А. Экономика всего. Как институты определяют нашу жизнь / Александр Аузан. – М. : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 160 с.
3. Институциональная экономика / под ред. А. Олейника. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 704 с.

References

1. Akerlof G. A. The Market for “Lemons”: Quality, Uncertainty and the Market Mechanism. Quarterly Journal of Economics. 1970, vol., 84, pp. 488–500.
2. Auзан A. Ekonomika vsego. Kak instituti opredelyaut nashu zhizn [Economy of everything. How institutions define our lives]. Moscow, Mann, Ivanov i Ferber Publ., 2013. 160 p.
3. Oleynik A. ed. Institucionalnaya ekonomika [Institutional Economics]. Moscow, INFRA-M Publ., 2005. 704 p.

Tamara Merkulova

RISK OF ADVERSE SELECTION TENDENCY IN HIGHER EDUCATION IN UKRAINE

Abstract

The diverse selection problem in higher education in Ukraine is discussed in this paper. Basic preconditions of diverse selection that is asymmetric information and opportunistic behaviour are considered in relation to higher education in Ukraine. It is shown that in this sphere the opportunistic behaviour finds expression in different ways, in particular, as a partial concealment of information: lack of useful and reliable data on educational programs, requirements, assessment procedures etc; a weak communication with applicants and feedback; mimicry techniques (e.g. presentation of old educational programs under new titles). The adverse selection in higher education of Ukraine leads to the replacement of more qualified lecturers who can create quality programs and provide innovative training on these programs by less qualified colleagues. The factors contributing to the deterioration of the human resource quality in higher education are discussed.

Key words: diverse selection, asymmetric information, opportunistic behaviour, human resource quality.

SUSTAINABLE AND RESPONSIBLE ACADEMIC FREEDOM

Introduction

The subject of the conference held at Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”, 15 February 2017 is “Educational risks: essence and approaches to solution”. In this paper I will address the issue of risk presented by threats towards academic freedom and how it can erode the social mission of university education and research. The case I present is ‘Responsible management’, closely tied to the ideology of sustainability that today has become a fashion at western business schools and even universities.

Academic freedom and academic responsibility

Academic freedom has been the basis of universities. According to the German tradition, it consists of *Lehrfreiheit*, i.e., freedom to teach the subject; *Lernfreiheit*, i.e., freedom to choose subject to study; and *Freiheit der Wissenschaft*, i.e., freedom to perform scientific research. It has four arguments for its existence (Andreescu, 2009): Academic freedom is necessary for the discovery and dissemination of truth; for democracy; for autonomous individuals; and for the dignity of academics. Academic freedom, expressed through autonomous dignified professors (Polanyi, 1947; Andreescu, 2009), will create themselves and their students into autonomous free individuals through *Bildung*, supporting democracy, where ideas are created and distributed independent of political forces supporting or repressing them, these ideas ultimately created by the strive to truth, based on the scientific ethos. The university is the organization that contains and defend the academic freedom of their professors and students, in the spirit of, for example Gerlach Adolf von Münchhausen, that built the University of Göttingen, that “... forbade the denunciation of teachers on the grounds of heresy” (Gibbs, 2016:177).

The academic freedom can, however, not be granted without the individual responsibility of the academics. Academic freedom could be claimed to be a duty of the teacher, implying that the teacher has the right to decide about research and teaching, but based on the responsibility of truth, i.e., being based on scientific methods and subject to criticism, and disinterestedness, i.e., not performing these acts out of self-interest (Andreescu, 2009).

These freedoms are put at risk today, and universities, and maybe especially business schools are subject to societal, material and ideological influence that put up a threat to turn them into Lysenkonian institutions, guided by political correctness and ideological fashion of society. My example of the Lysenkonian risk is selected from my academic subject of Business Studies, and is termed Responsible Management Education.

Fads and ideologies in business administration

My subject, Business Studies, has been exposed to fashion and ideologies over the years. In the 1980’ies the shareholder model in corporate finance were established. As such, it is a theory of finance that assume that the corporation has the sole goal of maximizing the profit of a shareholder that has specific characteristics. It has, however, been established as a dominating, almost hegemonic theory, and there for turned into an ideology that converts the assumptions into matter of facts. The theory has become a set of normative practices.

In the 90’ies the research of corporate governance developed and suddenly, in the beginning of 2000, a specific set of governance practises showed up in articles and debates as constituting ‘good governance’, which became the norms of governing corporations (Ponomareva & Ahlberg, 2016).

In the middle of 2000, driven mainly by societal political forces that turned into economic forces, a new research agenda appeared, loosely termed sustainability. Quickly, it turned into a dominant theme at universities. While being a perspective, it turned into norms and even further, into ideologies. One example of this is the Responsible Management Education initiative (PRME).

As part of UN Global Impact (<https://www.unglobalcompact.org/>) a group of business schools and academic institutions decided to organize what they termed Responsible Management Education. They have organized an initiative, termed ‘The Principles for Responsible Management Education’, PRME, where those that sign to become members express:” ... their conviction that higher education institutions integrating

universal values into curriculum and research can contribute to a more sustainable and inclusive global economy, and help build more prosperous societies.” (<http://www.unprme.org/participation/index.php>)

PRME is an ideology created by the UN Global Compact, and expressed in PRMEs second principle concerning values: “We will incorporate into our academic activities, curricula, and organisational practices the values of global social responsibility as portrayed in international initiatives such as the United Nations Global Compact.” In this principle the hegemonic ambition of the ideology is expressed, that the ideology of responsible management will impregnate the university.

In their principle 3, it is declared: “We will create educational frameworks, materials, processes and environments that enable effective learning experiences for responsible leadership.” This indicate that the signing institutions will not respect the teaching freedom that belong to the teachers academic freedom, but force the university staff to teach according to the ideology of PRME.

PRME declares through their principle 4 that the ideology of PRME will impregnate and direct the institutions research: “We will engage in conceptual and empirical research that advances our understanding about the role, dynamics, and impact of corporations in the creation of sustainable social, environmental and economic value.” The institution will promote and even direct the research through their ideology, thus reducing the academic freedom concerning research.

PRME is an ideology with ontological, epistemological and political claims of sustainability, supported by UN, and well fitted to values held in high esteem today. In a university implementing and defending academic freedom, it will be presented in teaching and explored in research as one example of ideology that has become fashionable. It will be contrasted with other ideologies, such as the Friedman ideology of responsible management being that of producing profit, since it is immoral to engage in other activities, fulfilling other goals than the profit goal (Friedman, 2002).

It is, however, hard to imagine that the two ideologies, the ideology of academic freedom and the responsible management ideology, as expressed by membership on PRME, are compatible. If this conclusion is valid, who are the institutions that put academic freedom aside, to promote a fashionable modern ideology? Many prestigious business schools of Europe are members, such as Bocconi in Italy, University of St Gallen in Switzerland, Copenhagen Business School in Denmark, Hanken Business School in Finland, BI Norwegian Business School in Norway and Stockholm School of Economics in Sweden. In Ukraine, only two schools are participants, Kyiv Mohyla Business School and Lviv Business schools. In Russia there are four participants, among them Graduate School of Management, St Petersburg University. In Sweden, some of the prestigious, but not all, universities are members.

Responsible Management Education as an ideology of a university

PRME is one indication that universities, or at least business schools today are vulnerable for ideological influence, and even ideological acceptance. Ideological influence and acceptance hits on the academic freedom, thus reducing the lively exchange and tests of ideas. At the same time it reduces the Bildung of the teachers and the students since it, as being an ideology, indoctrinates students to embrace the principles of responsible management.

While the reduction of academic freedom by PRME is immediate, it also presents a long term threat on academic freedom. With the implementation of PRME, young academics, that could have a higher probability to accept these principles and not clearly see that it is an ideology tied to one moment in human history, will have higher acceptance of ideology implementation through university teaching and research. It create the risk of making academics accustomed to ideological intrusion and to accept ideologies as directors of academic teaching and research. The risk is that universities becomes instrument of indoctrination instead of island of free ideas and discussions. Today sustainability, tomorrow apartheid.

If it is such a clear attack on academic freedom, why has it been accepted? It could be due to pure material reasons, that especially business schools experience resource constraints, and find resources more easily if they adhere to the PRME ideology, i.e., they attract more students and money from corporations, government and voluntary and charity organizations, that are more attracted by fashionable ideologies than scientific knowledge (Andreescu, 2009). It could also be explained by the implementation of New Public Management in universities, making them more responsive to, and thereby more vulnerable to external

influence (Marginson, 2009). Another explanation could be weak academic leadership, that is less impregnated by and oriented towards academic values, and are more vulnerable and inspired by present society. It also fits into the general development of de-professionalization, where standards of a profession, especially one that claims to have capacity to create truth, is less legitimate compared to the institutional isomorphism, following the political tides of society, as legitimized by post-modern perspectives attacks on the truth concept.

Defending academic freedom

With these continues attacks on academic freedom, here being exemplified through PRME, what can be done to defend academic freedom, and thereby scientific development and democracy? What methods do we have in order to safeguard academic freedom, to make it a sustainable and responsible academic practise? Three methods can be considered, the market idea of public debate, the hierarchy idea of government regulation, and the clan idea of the community of academics.

The public debate, to discuss the development openly and in public media, is probably only possible for a selected few. Remember that the administrative leaders of universities and business schools have decided to implement the ideology. A critical individual, employing the academic freedom to put forward ideas, would presumably being hit by organizational repression, and being forced to show loyalty to the employer and to not create anxiety at the university through question the grand strategy of responsible management. Thus, only highly prestigious professors or professors with independent resources could be expected to perform a public debate.

Regulation by the government would imply a central agency responsible for defending academic freedom. It would become an academic court that deems university actions to be within or outside the realm of academic freedom. While it could be a knight of academic freedom, being forced to define it in detail, it could run the risk of becoming the enemy of the freedom it is placed to defend. Thus, there is a risk that it becomes its own enemy, putting up limits that constitute reduction of academic freedom.

That leaves us with one instrument of safeguarding academic freedom, the clan principle, i.e., the community of academics. The academics are those that enjoy academic freedom, supported by society, not only the government, that realize that academic freedom is in the best interest of a developing society. It could be claimed that if academics cannot defend their basic rights of academic freedom, maybe they should not enjoy those rights. The ethos of academics is lost if they do not defend themselves as academics with the duty of academic freedom. Then they have lost the spirit of finding the truth through debate and criticism, as expressed by Enrico Fermi, cited in Polanyi, 1947:6453 "...to insure that no important line of attack is neglected."

References

1. Andreescu L. Foundations of academic freedom: Making new sense of some aging arguments, *Studies in Philosophy and Education*, 2009, no. 28, pp. 499-515.
2. Friedman M. *Capitalism and freedom*, University of Chicago Press, Fortieth Anniversary Edition, 2002, 325 p.
3. Gibbs A. Academic freedom in international higher education: right or responsibility?, *Ethics and Education*, 2016, no. 11(2), pp. 175-185.
4. Polanyi M. P. The foundations of academic freedom, *The Lancet*, 1947, no. 249, pp. 583-586
5. Ponomareva Y., Ahlberg J. Bad governance of family firms : The adoption of good governance on the boards of directors in family firms. *Ephemera : Theory and Politics in Organization*, 2016, no. 16, pp. 53-77.
6. Marginson S. Hayekian neo-liberalism and academic freedom, *Contemporary Readings in Law and Social Justice*, 2009, no. 1(1), pp. 86-114.

Sven-Olof Yrjö Collin

SUSTAINABLE AND RESPONSIBLE ACADEMIC FREEDOM

Abstract

Academic freedom is the basis for universities, since it is necessary for the discovery and dissemination of truth. This freedom is put at risk today, and universities, and maybe especially business schools, are

subject to societal, material and ideological influence that guide them towards political correctness and fashionable ideologies. In this paper I present the case of 'Responsible Management Education' that has been decided by many business school and some universities to be an ideology that should direct teaching and research, thus limiting academic freedom. I offer four explanations why this risk is present and suggest some actions to reduce the risk.

Key words: academic freedom, ideology, responsible management.

Н. П. Крейдун, О. А. Невоенна, Л. М. Яворовська

ОСВІТНІЙ РИЗИК: ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЯВИ

У сучасній психологічній науці нараховується досить велика кількість визначень поняття «ризик». Але майже всі дослідники вважають, що ризик – це, по-перше, ознака діяльності, що характеризується невизначеністю її результату та ймовірних несприятливих наслідках у разі неуспіху, а, по-друге, це специфічний стан особистості, яка перебуває у ситуації вибору як такого, або вибору форми поведінки, тобто особистість перебуває у специфічному «підготовчому» етапі, за яким буде прийняте те чи інше рішення. Психологи вважають, що поняття «ризик» може трактуватися як:

- вимірювання співвідношення ймовірності неуспіху і ступеня несприятливих наслідків;
- дія, виконання якої ставить під загрозу задоволення важливих потреб особистості;
- дія, що виконується в умовах вибору (сподіваючись на щасливий фінал), ризик як ситуація між двома (чи більше) можливими варіантами дії [1].

З цього боку, можна вважати, що ризик – це невід’ємна частина всього освітнього процесу. Мається на увазі, що «ризикованість» процесу освіти починається у суб’єкта з моменту розмірковувань про вибір ЗВО: чи я правильно обираю, чи це той ЗВО; процес спілкування з викладачем: «а якщо я зроблю так?», «я вчив», «спитайте ще» і т.п.; у міжособистісному спілкуванні: як себе проявити, де себе продемонструвати («дивіться, який я», «а я це вмю»); при прийнятті рішення про подовження навчання: магістратура, phd («чи вірно я дію?»); при працевлаштуванні після закінчення навчання: які у мене компетенції, що дозволяють мені бути успішним у кар’єрі.

Ми розглядаємо «ризикований» навчальний процес з позиції студента, його задоволеності всіма аспектами навчання. Відмітимо, що вираженість задоволеності багатоаспектним процесом навчання, є тим чинником, що може свідчити про суб’єктивне переживання ризику як стану незадоволеності.

Нами було проведено дослідження серед студентів третього курсу одного із природничих факультетів університету, метою якого було визначення задоволеності студентів навчанням у вищому навчальному закладі. Студенти 3 курсу у якості досліджуваних – це не випадковий вибір. Адже, саме у цей період навчання проявляється найяскравіше криза професійного вибору, бо іноді не всі майбутні випускники пов’язують свою професійну діяльність з отриманою у вузі спеціальністю [3].

У дослідженні було використано шкалу задоволеності студентів навчанням у вищому навчальному закладі, яка була розроблена нами за принципом методу бальних оцінок. Методика шкалювання дозволила нам узагальнити теоретичний матеріал щодо факторів задоволеності навчанням у ЗВО. В основу шкалювання були покладені наступні аспекти організації навчання: задоволеність професійним вибором (вибором спеціальності); якість освіти, що отримується; організація дозвіллевих заходів (культурних та спортивно-оздоровчих); міжособистісні стосунки з однокурсниками; міжособистісні стосунки з викладачами; престижність вищого навчального закладу. Усі 6 шкал мають два полюси – найвищий та найнижчий, які відповідають 100%, або

0% задоволеності навчанням, а також середні значення. Досліджуваним потрібно було поставити відмітку на тому рівні шкали, «де вони зараз знаходяться» (як саме вони це розуміють і відчують). Ми оцінювали відповіді респондентів у процентах.

У таблиці представлені результати дослідження.

Таблиця

Середні значення показників ступеня задоволеності навчанням у ЗВО

Шкали (у %)	Задоволеність вибором спеціальності	Якість освіти	Організація дозвілля	Відносини з однокурсниками	Відносини з викладачами	Престиж ЗВО
Середнє значення за шкалою	64,9	84,7	51,6	70,3	74,8	91,3

Найвищий показник має шкала «Престиж вищого навчального закладу (91,3%)». Тобто, можна впевнено стверджувати, що студенти нашого університету пишаються навчанням саме у Каразінському. Також вище середнього оцінено показник «Якість освіти» (84,7%). Це може свідчити, що більшості студентів притаманна задоволеність, що переживається ними під час навчання, але деякі вважають, що «якість освіти», яку ми розуміємо як систему методів викладання та змістовного наповнення дисциплін, що вивчаються, не завжди відповідає їх суб'єктивним очікуванням.

Щодо міжособистісного спілкування зі студентами та викладачами, ми відмічаємо, що студенти комфортно відчують себе в означених стосунках (відповідно 70,3% та 74,8%). Саме таке спілкування є однією зі складових переживання задоволеності навчанням.

На перший погляд, може викликати подив середня вираженість (64,9%) показника за шкалою «Задоволеність вибором спеціальності», адже це свідомий самостійний вибір студентів. Але, оскільки дослідження проводилося серед студентів 3 курсу, то цей результат можна пояснити тим, що, як зазначалось нами вище, саме на цей період навчання припадає криза, пов'язана з переосвідомленням свого професійного вибору, оцінкою відповідності власних можливостей, якостей, особистісних особливостей обраній спеціальності.

Також кризовою ситуацією цього періоду можна пояснити середню вираженість показника за шкалою «Організація дозвілля» (51,6%). Студенти на першому та другому курсах беруть участь у різноманітних культурних та спортивно-оздоровчих заходах, оскільки їх приваблює новизна студентського життя, можливість продемонструвати свої здібності не тільки в навчанні, але й в інших сферах. На третьому курсі цей інтерес дещо знижується.

Безумовно, отримані нами результати потребують додаткових досліджень.

Однією із «зон ризику» освітнього процесу є діада «викладач-студент». Мається на увазі взаємодія у цій діаді. Яким бачить викладача студенти, які уявлення у них про ідеального викладача.

При цьому ми відмічаємо, що у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна двічі у навчальному році проводиться студентський моніторинг якості освіти. Результати моніторингу аналізуються на засіданнях ректорату, вчених рад факультетів, сумісних зборах керівництва та студентського активу, та спрямовані на підвищення якості навчального процесу.

Метою ж нашого дослідження [2] був аналіз суб'єктивних уявлень студентів різних курсів про ефективного сучасного викладача ЗВО. Студентам пропонували дати визначення поняттю «сучасний викладач» та виокремити п'ять найбільш привабливих та п'ять найбільш непривабливих якостей викладача ЗВО.

Ми отримали наступні результати. Визначення поняття «сучасний викладач ЗВО», які давали студенти першого курсу, відрізняються більшою описовістю і, в першу чергу, відображають потребу студента у дорослому, який може взяти відповідальність за молоде покоління. Крім цього, в цих визначеннях фіксується криза, яка переживається першокурсниками: бажання бути дорослим – з одного боку, і недостатня сформованість особистісних структур, яка допомагає реалізувати це бажання – з іншого. Виявляється це в очікуванні того, що студенти вважають, що їх «повинні зацікавити», «знайти підхід», «захопити», причому зробити це «цікаво і весело».

Студенти 2 та 3 курсів частіше відмічають професійні якості сучасного викладача та їхні психолого-педагогічні компетенції. Студенти випускних курсів вважають, що сучасний викладач – це, перш за все, «робітник науки», «грамотний», «такий, який прагне до донесення своїх знань іншим», «інтегруючий знання, досвід та сучасну думку», «володіючий високим рівнем знань, вмінням чути думку студентів», «використовуючий інтерактивні методи навчання», «кваліфікований спеціаліст, володіючий сучасною інформацією та здібний викликати інтерес та донести свій предмет».

На другому етапі дослідження студентам пропонували назвати п'ять найбільш переважаємих та п'ять найбільш відхиляємих якостей викладача сучасної вищої школи. Серед найбільш переважаємих якостей викладача, які виділяють першокурсники – «почуття гумору», «доброта», «комунікабельність», «вміння тримати аудиторію». Студенти 2 – 3 курсів поряд з почуттям гумору відмічають – «інтелігентність», «щирість», «чуйність», «вміння структурувати матеріал», «любов до свого предмета», «почуття обов'язку», «вимогливість», «готовність допомогти», «ерудованість», «терплячість».

Студенти випускних курсів виокремлюють наступні якості: «креативність», «відкритість до діалогу зі студентами», «сучасний погляд на світ», «логічність вчинків», «мудрість», «прихильність до своєї ідеї», «інтелігентність» – та знову «почуття гумору».

Таким чином, на думку наших респондентів, ідеальний викладач – це, перш за все, харизматична, високопрофесійна, орієнтована на діалог зі студентами особистість. Студенти відмічають у викладача і негативні якості, причому ці якості стосуються як особистісних, поведінкових особливостей, так і професійних. Наприклад, «агресивність», «грубість», «безвідповідальність», позиція «я завжди правий», «байдужість», «зайва строгість» і «потурання», «вузькопрофесійність», «суб'єктивізм в оцінюванні», «невміння структурувати матеріал», «формалізм», «відсутність націленості на результат».

Нажаль, ми констатуємо, що виділені студентами негативні якості – це те, з чим він, студент, зіштовхується в своєму житті у ЗВО, тобто в організації навчально-виховного процесу ЗВО проявляються і ці негативні особливості викладача.

Ми зупинилися лише на деяких індивідуально-психологічних проявах ризику в освітньому процесі. Відмітимо, що психологи визнають ризик до базових потреб особистості, тобто, без нього нікуди. Але все залежить від того, якою особистість виходить з «ризикованої дії» з переживання ризику. Ми вважаємо, що одним із завдань психологічної служби ЗВО, повинна бути робота, що направлена на формування у студентів навичок управління ризиком через формування навичок самоефективності. Розробка такої програми становить завдання наших подальших досліджень.

Література

1. Степанов О. М. Психологічна енциклопедія / О. М. Степанов. – Київ : Академвидов, 2006. – 424 с.
2. Крейдун Н. П. Взаємодія у діаді «викладач-студент» як чинник успішного вирішення кризових ситуацій у студентському віці / Н. П. Крейдун, О. А. Невоєнна, О. Є. Поліванова, Л. М. Яворовська // Актуальні проблеми практичної психології : зб. статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка. – Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. – С. 66–68.
3. Крейдун Н. П. Задоволеність навчанням у вищому навчальному закладі як чинник

професійної самоефективності сучасних студентів / Н. П. Крейдун, О. А. Невоєнна, О. С. Поліванова, Л. М. Яворовська // Збірник науково-методичних праць «Проблеми сучасної освіти». – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. – Вип. 7. – С. 57–63.

References

1. Stepanov O. M. *Psykhologichna entsyklopediya* [Psychological Encyclopedia], Kyiv, Akademvydov, 2006, 424 p.
2. Kreydun N. P., Nevoyenna O. A., Polivanova O. YE., Yavorovska L. M. *Vzayemodiya u diadi "vykladach-student" yak chynnyk uspishnoho vyrishennya kryzovykh situatsiy u student-skomu vitsi* [Interaction in dyad "teacher-student" as a factor in the successful resolution of crisis situations in the student's age], *Aktualni problemy praktychnoyi psykhohihiy – Actual problems of practical psychology*, Sumy, Eldorado Publishing House, 2017, pp. 66-68.
3. Kreydun N. P., Nevoyenna O. A., Polivanova O. YE., Yavorovska L. M. *Zadovolenist navchannyam u vyshchomu navchalnomu zakladi yak chynnyk profesynoyi samoefektyvnosti suchasnykh studentiv* [Satisfaction with studying at a higher educational institution as a factor in the professional self-efficacy of modern students], *Zbirnyk naukovo-metodychnykh prats «Problemy suchasnoyi osvity» – Collection of scientific and methodological works "Problems of modern education"*, Kharkiv, V.N. Karazina KHNU, vol. 7, 2017, pp. 57-63.

Nadiya Kreydun, Olena Nevoyenna, Lyubov Yavorovska

EDUCATIONAL RISK: INDIVIDUAL PSYCHOLOGICAL MANIFESTATIONS

The article is devoted to one aspect of the manifestation of risk, risky behavior in the personal space of a modern student as a subject of the educational process. The definitions of "risk" as actions performed in the conditions of choice are presented. It is noted that the student activity, starting with the choice of the ZOO and the employment, can be considered as a decision in the state of risk.

The results of the empirical research are the students' satisfaction with the aspects of the educational process: satisfaction with the choice of the specialty, the quality of education, the organization of leisure, relations with teachers, the prestige of higher education institution. The highest rate is recorded in the "Prestige ZOO" assessment. Described the results of the study, the purpose of which was to analyze the subjective representations of students of different courses of teaching about an effective modern teacher, his most attractive and negative (in terms of students) qualities. Students believe that a modern teacher is, above all, a charismatic person. The obtained research results can be applied in the work of curators of academic groups. Let's outline the prospects for further research on "risky behavior" of students: it is believed that self-efficacy skills are a means of managing risk.

Key words: risk, risk manifestation, educational space, satisfaction with study, modern teacher, self-efficacy.

З. И. Шилкунова

РИСКИ ДЕТСТВА КАК ВЫЗОВЫ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Задачи определения стратегии развития современного образования требуют глубинного понимания специфики современного детства, его исторической, социокультурной и психологической составляющих в контексте принципиально важных изменений, которые произошли в человеческом сообществе в целом и украинском обществе в частности.

Возникнув на этапе потери форм участия детей в жизни взрослых, причиной которой стали социально-культурные достижения общества, детство воспринимается как время подготовки к будущей взрослости и основывается на различии между взрослым и ребенком, которое

традиционно воспроизводится и удерживается культурными средствами (обучение, организация досуга, книги, фильмы, одежда и т.д.)

В период детства детьми решается «социальная задача интеграции во взрослое сообщество. Она носит творческий характер, так как предполагает поиск и освоение, развитие и утверждение своей собственной – человеческой – сущности, образ которой не дан ребенку, а лишь задан взрослым сообществом через идеальные формы культуры» [3].

Уникальной ролью взрослого в создании условий для взросления ребенка является роль посредника, того, кто «полагает и олицетворяет границу между идеальным и реальным, а также строит и олицетворяет переход между ними» [10].

Взрослый по отношению к детству выступает его проектировщиком. Проектирование детства осуществляется через включение ребенка в практики развития, которые рассматриваются как условия и структуры, порождающие различные человеческие типы, понимаемые как типы организации и самоорганизации жизни, требующие и воспроизводящие определенный набор человеческих качеств [5].

Центральным звеном проектирования форм детского развития выступает организация детско-взрослого взаимодействия, которая изменяется в соответствии с пониманием взрослым миром смыслов и задач детства. Иными словами, новому пониманию детства соответствует иной тип организации детско-взрослого взаимодействия: от «имитационного моделирования взрослым и ребенком творческого поиска внутренней формы образца до развивающего типа со-действия – равноправного совместного поиска ребенком и взрослым внутренней формы образца, ее проблематизации и переконструирования в акте сотрудничества» [3].

Цивилизационные изменения сегодня носят стремительный и необратимый характер. Это отразилось на характере и статусе детства, поскольку этапы детства человека являются продуктом истории, подвержены изменению, и находятся в прямой зависимости от уровня развития материальной и духовной культуры общества.

Многие современные исследователи характеризуют современные процессы как «разрушающие традиционные представления о детстве, детях, социализации и обеспечивающих ее социальных каналах и ролях, условиях взросления и развития», что приводит к появлению новых концепций детства: кризис детства (Б. Д. Эльконин, В. И. Слободчиков), индивидуализация детства (П. Брюхнер) эмансипация детства (У. Бек и Х. Попитц) разрыв между ранним и поздним детством (Л. Розенмайер), исчезновение детства (Н. Постман, Х. Хенгст, М. Виннс), стирание границ между детством и взрослостью (Д. Рихтер) [4; 9; 12; 13].

Современный мир характеризуется противоречием между возрастающей ценностью детства и повсеместным игнорированием специфики детского возраста, искусственной акселерацией детского развития [6; 11].

Данное противоречие лежит в основе понимания рисков детства, к которым можно отнести:

- нарушение медийной и коммуникативной средой системы фильтров и границ между детским и взрослым миром;
- неспособность ребенка справиться с потоком информации, разделить зону понимания и зону внимания, что оказывает негативное влияние на его психофизиологическое развитие;
- дефицит двигательных и сенсорных впечатлений и собственных предметных действий, следствием которого является нарушение чувства собственного движения и пространственный образ себя;
- установка взрослых на раннее обучение, которое понимается исключительно как «обученность», акселерация и симплификация детского развития, «погоня за конкурентно-способностью» ребенка;
- широкое распространение предметов ухода за детьми, которые существенно облегчают жизнь взрослых, приводят к нарушению развития произвольности у детей, к их умению контролировать свои импульсы и отсрочивать получение ожидаемого, недоразвитию навыков самообслуживания;

– маркетизацию детства, формирующую установку на потребление, превратившую игрушки из средств игры в товар, который служит для коллекционирования, и не оставляет места развитию детского воображения и инициативы;

– трансформация института семьи.

К рискам, имеющим значительно более позитивную окраску, следует отнести следующие особенности современного детства:

– расширение вариативности детского развития, которая стала возможной благодаря изменениям практик развития, разнообразием условий, в которых формируется ребенок;

– появление большего количества одаренных детей;

– усиление тенденции, когда внутригрупповые (внутривозрастные) различия оказываются больше, чем межгрупповые (межвозрастные). Иными словами, различия между детьми одного возраста превосходят различия между группами (внутривозрастная вариативность).

– легкость овладения детьми цифровыми технологиями;

– склонность современных детей к выстраиванию «горизонтальных» контактов со сверстниками и взрослыми, в отличие от традиционной «вертикальной», иерархической парадигмы взаимодействия.

Следствием существования обозначенных рисков можно считать психофизиологический портрет современного ребенка, который существенно изменился за 20–30 лет и приобрел следующие характерные черты:

– рост самосознания, критического мышления, с одной стороны, и неуверенность, напряженность, тревожность, агрессивность – с другой;

– снижение когнитивного развития детей дошкольного возраста, их энергичности, желания активно действовать;

– сужение уровня развития сюжетно-ролевой игры дошкольников, что приводит к недоразвитию мотивационно-потребностной сферы ребенка, его воли и произвольности;

– резкое снижение показателей развития познавательной сферы старших дошкольников в действиях детей, которые требуют внутреннего удержания правила и оперирования в плане образов;

– неразвитость внутреннего плана действия и сниженный уровень детской любознательности и воображения;

– слабое развитие тонкой моторики руки старших дошкольников, отсутствие графических навыков;

– дефицит произвольности как в умственной, так и в двигательной сфере дошкольника; самостоятельности, проявляющейся в социальной инфантильности и неорганизованности детей;

– резкое снижение речевого развития детей, наличие серьезных проблем понимания текста;

– аффективная напряженность детей из-за постоянного чувства незащищенности, отсутствия опоры в близком окружении [1; 2; 7; 8].

Управление рисками современного детства является серьезным вызовом системе образования.

Опыт функционирования Народной украинской академии как структуры непрерывного образования позволяет фиксировать наличие рисков детства раньше, чем это возможно для разрозненных образовательных структур. Это дает преимущество в определении стратегии реагирования на риски и своевременной ее коррекции.

Концепция функционирования Детской школы раннего развития и начальной школы строится в соответствии с пониманием сущности рисков и имеющимся опытом управления ими. Риски детства как вызовы системе образования смещают акцент с вопросов о качестве преподавания предметов, о наборе школьных дисциплин, критериях оценки качества знаний и т.д. на понимание направления деятельности школы.

Ключевым направлением развития дошкольной ступени и начальной школы является уход от трансляционной школы в сторону деятельностной.

Основой перехода является система развивающего обучения Д. Б. Эльконина – В. В. Давыдова, главная цель которой – формирование субъекта учебной деятельности, способного учить «сея» (учить себя). Однако имеет место тенденция поиска сочетания подходов, присущих системе РО, школе «Диалога культур» (В. С. Библера, С. Ю. Курганова и идей вероятностного образования (А. М. Лобка) в рамках культурно-исторического подхода, восходящего к теории Л. С. Выготского и рассматриваемого как целостная культурно-антропологическая парадигма.

Важным для развития школы является понимание и учет усиливающейся диверсификации обучающихся, требующей создания вариативных программ обучения, которые позволяют строить и реализовать индивидуальную траекторию развития ребенка, обеспечивают уход от унифицированных форм обучения.

Переход от школы возраста к школе способностей – еще один важный вектор развития.

Основа обучения – критический, рефлексивный диалог, в процессе которого осуществляется мотивообразование к познанию и творчеству, складывается установка на поиск, происходит «встреча», становящаяся «со-бытием».

Школа должна стать пространством свободного принятия решений, разрешения проблем, проявлений инициативы и развития самостоятельности (как бытовой, так и учебной). Она должна расширять и обогащать культурные практики детского развития, открывая перед детьми двери исследовательских лабораторий, мастерских, предоставляя им поле деятельности на опытных пришкольных участках.

Пристального внимания школы требует разработка стратегии взаимодействия ребенка с информационным и цифровым миром в соответствии с возрастными возможностями и потребностями развития.

Построение деятельностной школы, школы опыта и развития, способствующей становлению ребенка как активного преобразователя действительности, требует изменения парадигмы мышления педагогов и родителей, анализ которой выходит за рамки данной работы.

Современный ребенок, как и его более понятный нам сверстник 20–30-летней давности, все так же сидит сегодня за партой и не подозревает о кризисе детства, о стирании границ между детством и взрослостью, о своей эмансипации. Он смотрит пытливо в глаза взрослого, который должен переосмыслить старые и сконструировать новые стратегии для обеспечения своей роли посредника, строящего и олицетворяющего переход между «идеальным и реальным», найти новые основания для проектирования детского развития и осуществить их в равноправном совместном поиске.

Литература

1. Гуткина Н. И. Психологическая готовность к школе : учеб. пособие / Н. И. Гуткина. – 4-е изд., пер. и доп. – СПб. : Питер, 2007. – 208 с.
2. Запорожец А. В. Значение ранних периодов детства для формирования детской личности // Трофимова Н. М., Пушкина Т. Ф., Козина Н. В. Возрастная психология. – СПб. : Питер, 2005. – С. 100–103.
3. Кудрявцев В. Т. Культурно-исторический статус детства: эскиз нового понимания // Психол. журн. – 1998. – Т. 19. – № 3. – С. 17–33.
4. Поливанова К. Н. Практики развития: взросление в современном мире [Электронный ресурс] / Поливанова К. Н. // Материалы научно-экспертного семинара «Новое детство». – Режим доступа: http://psyjournals.ru/newchildhood/issue/56292_full.shtml (дата обращения: 18.01.2018).
5. Попов А. А. Открытое образование: философия и технологии / А. А. Попов. – Изд. 4-е. – Москва : URSS, 2017. – 252 с.

6. Смирнова Е. О. Дошкольник в современном мире: риски информационного пространства // Образование и развитие личности в современном коммуникативном пространстве : материалы Всерос. научно-практической конференции с международным участием / под общ. ред. И. М. Кыштымовой. – Иркутск : Аспринт, 2016. – С. 135–143.
7. Смирнова Е. О. Условия становления пространственного образа «Я» как первой формы самосознания / Смирнова Е. О., Абулаева Е. А. // Культурно-историческая психология. – 2009. – № 3. – С. 16–25.
8. Фельдштейн Д. И. Характер и степень изменений современного детства [Электронный ресурс] / Давид Фельдштейн. // Летидор : [сайт для родителей] – Режим доступа : <http://letidor.ru/article/70585/>.
9. Фельдштейн Д. И. Современное Детство: проблемы и пути их решения / Д. И. Фельдштейн // Вестн. практической психологии образования. – 2009. – №2 (19). – С. 28–32.
10. Эльконин Б. Д. Кризис детства и основания проектирования форм детского развития [Электронный ресурс] // Вопр. психологии. – 1992. – № 3. – С. 7–13. – URL: <http://www.voppsy.ru/issues/1992/923/923007>.
11. Elkind D. The Hurried Child: growing up too fast too soon / D. Elkind. – New York : Da Capo Press, 2001. – 288 p.
12. Frith S. The Sociology of Youth / Frith S. – London : Open University Press, 1984. – 72 p.
13. Postman N. The Disappearance of Childhood / Neil Postman. – New York : Vintage Books, a division of Random House, 1994. – 192 p.

References

1. Gutkina N. I. Psihologicheskaia gotovnost k shkole : uchebnoe posobie [Psychological readiness for school: textbook], Sankt-Peterburg, Piter, 2007, 208 p.
2. Zaporozhets A. V. The value of early childhood periods for the formation of the child's personality, *Vozrastnaia psihologiya*, 2005, pp. 100-103.
3. Kudriavtsev V. T. Cultural and historical status of childhood: a sketch of a new understanding, *Psihologicheskii zhurnal*, 1998, V.19 (3), pp. 17-33.
4. Polivanova K. N. Praktiki razvitiya: vzrosleniye v sovremennom mire, Materialy nauchno-ekspertnogo seminarra «Novoye detstvo». Available at: http://psyjournals.ru/newchildhood/issue/56292_full (Accessed 18 January 2018).
5. Popov A. A. Otkrytoe obrazovanie : filosofii i tekhnologii [Open Education: Philosophy and Technology], Moskow, URSS, 2017 Russia, 252 p.
6. Smirnova O. E. Preschooler in the Modern World: Information Space Risks, *Materialy Vserossiiskoi nauchno-prakticheskoi konferentsii s mezhdunarodnym uchastiem*, Irkutsk, 2016, pp. 135-143.
7. Smirnova O. E., Abulaeva, E. A. Conditions for the development of the spatial image of “I” as the first form of self-consciousness, *Kulturno-istoricheskaya psihologiya*, 2009, no.3, pp. 16-25.
8. Feldshtein D. I. (2013) The nature and extent of changes of modern childhood problems, and the organization of education at historically new level of development of society, *Letidor*. Available at: <http://letidor.ru/article/70585/> (Accessed 18 January 2018).
9. Feldshtein D. I. Modern Childhood: problems and solutions, *Vestnik prakticheskoi psihologii obrazovaniia : nauchno-metodicheskii zhurnal*, 2009, no. 2 (19), pp. 28-32.
10. Elkonin B. D. The crisis of childhood and the grounds for designing forms of child development, *Voprosy psihologii*, 1992, no. 3, pp. 7-13.
11. Elkind D. The Hurried Child: growing up too fast too soon, New York, Da Capo Press, 2001, 288 p.
12. Frith, S. The sociology of youth, London, Causeway Press Ltd, 1984, 72 p.
13. Postman N. The disappearance of childhood, New York, Vintage Books, 1994, 192 p.

Zoya Shilkunova

CHILDHOOD RISKS AS EDUCATIONAL SYSTEM'S CHALLENGES

Abstract

The task of considering childhood risks as educational system's challenges is actualized in the work.

The main concepts of childhood, suggested by contemporary native and foreign researchers: the crisis of childhood, childhood's individualization and emancipation, the gap between early and late childhood, blurring the lines of distinction between childhood and adulthood are presented.

Contemporary childhood risks (breaking the system of filters and boundaries between childhood and adulthood) are systemized and characterized; inability of a child to cope with information flow; acceleration and simplification of children's development, «pursuit for competitiveness» of a child; marketizing of childhood; transformation of a family as an institution; deepening of a child's development variety; tendency of modern children to forming «horizontal» contacts with peers and grown-ups as opposed to traditional «vertical» hierarchical paradigm of interaction etc.).

The 21st century child's psycho-physiological peculiarities are described. The connections between existing childhood risks and the changes that have happened to a child for the last 20-30 years are analyzed.

The experience of KHU PUA due to managing childhood risks is presented.

Key words: preschool children, primary schoolchildren, childhood, contemporary childhood risks, psycho-physiological peculiarities, the strategy of education.

«КРУГЛЫЙ СТОЛ». ДИСКУССИЯ

И. Л. Ануфриева, П. Бассэ

РИСКИ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В УКРАИНЕ

Язык является важнейшим средством человеческого общения, без которого невозможно существование и развитие человеческого общества. Расширение и качественное изменение характера международных связей нашего государства, интернализация всех сфер общественной жизни делают иностранные языки реально востребуемыми в практической и реальной деятельности человека. Они становятся в настоящее время действенным фактором социально-экономического, научно-технического и общекультурного прогресса общества. Все это существенно повышает статус предмета «Иностранный язык» как общеобразовательной учебной дисциплины и мотивацию изучения. Сегодня ситуация в корне изменилась: знание иностранных языков теперь – не роскошь, а необходимость. Возможностей для их изучения предостаточно, не говоря уже о методиках преподавания. Однако, почему же для многих освоение языка остается проблемным? Часто препятствием становятся убеждение в собственной неспособности к изучению иностранных языков, представления о необходимости больших затрат на обучение (не столько материальных, как временных). Но все же педагогическая практика показывает, что каждый ученик обладает способностями для овладения иностранным языком – вопрос лишь в четкой и эффективной системе преподавания.

Для большинства современных украинских студентов и школьников изучение иностранного языка – не просто хорошая мысль. Большинство считает, что без этого невозможно построить серьезную карьеру.

Наши исследования показали, что даже многие вполне добросовестные языковые школы пользуются услугами носителей английского языка, не имеющих официального образования в сфере преподавания, для проведения разговорных занятий, к тому же, многие не проводят тщательных проверок квалификации и опыта работы, хотя этим фактически неизвестным людям предстоит заниматься с маленькими детьми и впечатлительными девушками и молодыми людьми, часто бесконтрольно.

Британский Совет служит образцом того, какими должны быть все языковые школы. Директор Британского Совета в Украине Мартин Доул отметил: «В целом ежегодно к нам приходит около 2 миллионов детей, и мы чрезвычайно серьезно относимся к их защите. Все сотрудники Совета, регулярно контактирующие с детьми, в том числе преподаватели, проходят тщательную проверку. Мы проверяем их рекомендательные письма, а также по мере возможности наводим справки в правоохранительных органах. У нас есть строгие правила поведения, регулирующие то, как преподаватели общаются с детьми, и гарантирующие безопасность каждого ребенка во время пребывания у нас, а также определенный порядок расследования любых жалоб о плохом обращении. Профессиональные специалисты гарантируют защиту детей и контролируют нашу работу, исходя из международных стандартов».

В настоящее время многие дети – школьники, их родители, бабушки и дедушки – желают, чтобы их ребенок изучал иностранный язык, в частности английский, основываясь на том, что данный язык является официальным языком Европы, и стал также первой необходимостью в общении с техникой. Это явилось первопричиной важности иностранного языка в обучении и жизни современных детей.

Современное образование должно ориентироваться на развитие личности учащихся, их

познавательных и созидательных способностей, на формирование у школьников глубокого личностного мотива, стимула к получению образования. Важной является задача научить школьников учиться и хотеть учиться, а не просто обеспечить овладение школьниками уровнем знаний, умений и навыков. Поэтому, уже начиная с младшего школьного возраста, необходимо формировать такую познавательную мотивацию, которая придавала бы учёбе значимый для учащегося смысл. Для того, чтобы повысить уровень познавательного интереса, необходима не только работа школы, но и сотрудничество школы и семьи, поскольку они вместе способствуют созданию благоприятных условий для развития ребёнка.

С момента прихода ребёнка в школу семья продолжает оказывать влияние на его учебную деятельность. Значительную часть времени ребёнок проводит в семье и поэтому она может взять на себя помощь в управлении процессом его формирования. В настоящее время, когда происходят глобальные природные катаклизмы, развитие новой техники, дети становятся более непоседливыми, торопливыми, невнимательными. Чтобы решить эту проблему, учитель должен делать частые и быстрые смены видов речевой деятельности. Для того, чтобы поддерживать интерес учащихся, приходится использовать упражнения на речемыслительную деятельность: ситуативные ролевые игры, деформированные тексты, в пересказах которых использовать возможность представить содержание от разных лиц. Важно вводить и лингвострановедческий компонент: больше рассказывать на уроках о стране изучаемого языка, знакомить учащихся с культурой страны – ее музыкой, искусством, национальной кухней. Чем больше информации будут получать школьники, тем лучше. Важно только тщательно отбирать эту информацию, рекомендовать книги, фильмы, сайты.

Кроме этого, многочисленные исследования опытов применения театральных технологий в преподавании языков, хотя и подтверждают дидактические возможности театра в развитии творческой личности, все же обнаруживают ограниченность полноценного использования театра в формировании подлинных коммуникативных умений.

Зачастую роль театра в иноязычном обучении сводится к инсценированию литературных текстов (оригинальных или адаптированных), что представляет собой лишь некоторое расширение уже проверенных и действующих методик драматизации и ролевой игры, вдохновленных коммуникативным подходом и весьма часто применяющихся в наше время в педагогической практике.

В настоящее время существует огромное количество самоучителей английского языка, с помощью которых можно изучать язык в любом месте и в любое удобное для учащегося время. Активно используются обучающие печатные издания, аудио и видеозаписи уроков, а также мультимедийные и онлайн программы, объединяющие все виды уроков – текстовые, аудио и видео.

Литература

1. Алексеева А. А. Коммуникативные игры как один из приемов обучения английскому языку [Электронный ресурс] / А. А. Алексеева. – Режим доступа : <http://открытыйурок.рф/статьи/412199>. – Загл. с экрана.
2. Грицан И. М. Средства театральных технологий в процессе изучения иностранных языков [Электронный ресурс] / И. М. Грицан. – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2009/Philologia/46127.doc.htm. – Загл. с экрана.
3. Куца С. Сучасні методи викладання іноземних мов [Електронний ресурс] / С. Куца. – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/757>. – Загол. з екрану.

References

1. Alekseeva A.A. Kommunikativnyie igryi kak odin iz priemov obucheniya angliyskomu yazyiku [Communicative games as one of the methods of teaching English], available at: <http://открытыйурок.рф/статьи/412199>.
2. Gritsan I.M. Sredstva teatralnyih tehnologiy v protsesse izucheniya inostrannyih yazyikov [Means of

theatrical technologies in the process of studying foreign languages], available at: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2009/Philologia/46127.doc.htm.

3. Kutsa S. Suchasni metodi vkladannya Inozemnih mov [Modern methods of teaching foreign languages], available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/757>.

Irina Anufrieva, Pierre Basse

RISKS IN STUDYING FOREIGN LANGUAGES IN UKRAINE

Abstract

The article deals with the importance and risks of children's studying foreign languages in Ukraine. The author states that modern education should be oriented on the development of students' personality, the increase of motivation to learn. Students should be taught to study and want to study, and in order to achieve this, schools are recommended to cooperate more with parents and with families. The author also indicates the importance of theatrical approach, as well as self-study materials in teaching and studying foreign languages. Our research shows that many language schools are working with native speakers who literally have no experience in sphere of education, though they'll have to work with children and young people.

Key words: internationalization of education, efficiency of educational system, recommendation letter, creative abilities, favorable conditions.

В. В. Астахов

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ: ПРАВОВОЙ АСПЕКТ

Риски различают: по роду опасности – техногенные и природные, по сферам проявления – политические, социальные, экологические, коммерческие и профессиональные, по возможности предвидения – прогнозируемые и непрогнозируемые и, соответственно, этому регулируемые и нерегулируемые в рамках предприятия или учебного заведения, по источникам возникновения – внешние (систематические или рыночные) и внутренние (специфические), по размеру возможного ущерба – допустимые, критические или катастрофические, по комплексности исследования – простые или сложные, а также по финансовым последствиям, возможности страхования частоте реализации и т.д. [1].

При этом все представленные риски и их группы очень подвижны и связаны не только с возможностью их прогнозирования и минимизации, но и с эффективностью осуществления отдельных видов защитных, в т.ч. страховых, операций в конкретных экономических условиях и при сложившихся формах государственного регулирования рассматриваемого вида деятельности.

Что касается образования, то окружающая действительность убедительно доказывает, что ему присущи многие из перечисленных видов рисков, вероятность существования которых, в свою очередь, зависит от множества причин, из которых к наиболее важным и системно на него (образование) влияющим, относятся международные отношения и обусловленные ими вызовы, государственная политика в сфере образования и её региональная специфика, стиль администрирования, как в целом, так и в конкретных учебных заведениях, ожидания общества и конкретных стейкхолдеров и, конечно, эффективность и качество работы самих участников учебного процесса.

Еще одной немаловажной причиной для беспокойства в современном образовательном пространстве Украины выступает запутанность отношений риска и ответственности. И речь идет не о каких-то экстремальных ситуациях, хотя и такие в практике учебных заведений нередки, а о повседневном учебно-воспитательном процессе. Дело в том, что обычная рутинная работа педагогов по отношению к конечным целям образования всегда несет в себе долю риска, которая, по понятным причинам, существенно меньше в ситуации стабильного

функционирования системы образования. Но в условиях ее перманентной модернизации, в настоящее время, усилившееся еще и политической нестабильностью, зоны риска и ответственности расширяются и углубляются. Это обусловлено тем, что согласно нормам действующего образовательного законодательства [2, ст. 54], педагогу в своей деятельности вроде бы можно все, а с другой стороны, он постоянно натывается на запреты. В результате складывается парадоксальная ситуация, при которой из сознания учителя вытесняется само понятие педагогического риска, но при этом его же к нему и принуждают. В качестве примера здесь уместно привести процедуру внешнего независимого оценивания уже не только школьников при завершении школьной программы, но и студентов при поступлении в магистратуру. Ведь подготовка к сдаче ВНО зачастую ведется «вслепую» – по его условиям никто из педагогов не должен до момента вскрытия конверта знать содержание тестов. В итоге имеем, что всякий педагог теперь рискует. Он вынужден так строить учебный процесс, чтобы на выходе из школы или при завершении бакалаврской подготовки его подопечные могли успешно сдать экзамен, содержание которого ни ему, ни им не известны.

Немаловажное значение для решения проблем, связанных с рисками недостижения поставленных целей в образовательной деятельности, имеет её юридическое оформление в качестве нематериальных услуг, которые характеризуются, во-первых, тем, что деятельность услугодателя не воплощается в овеществленном результате и, во-вторых, тем, что услугодатель – в нашем случае педагог или учебное заведение в целом – не гарантирует достижение предполагаемого положительного результата. Иными словами, существует риск, что обучающийся в итоге не получит того, что планировал при заключении договора на оказание образовательных услуг [3, с. 537].

Причин этому может быть множество, начиная с низкой успеваемости учащегося или неудовлетворительного уровня квалификации самого педагога до нормативного изменения правил ведения образовательной деятельности или отзыва лицензии у нарушившего эти правила учебного заведения и т.д. Главное здесь заключается в том, что полезный эффект услуги может достигнуть или не достигнуть желаемого получателем услуги результата, но экономический характер отношения несколько не зависит от того, успешно ли обучает ученика учитель. Достижение полезного эффекта услуги зависит и от того, как происходит ее потребление, имеются ли объективные условия для достижения результата, т. е. от качеств не только исполнителя, но и потребителя услуги. Отсюда и оплата деятельности услугодателя не зависит от того, достигнут или нет полезный эффект услуги. Обучающий обязан предоставить свои услуги, т.е. обеспечить возможность усвоения обучающимся определенного уровня знаний. А вот достигнет ли деятельность обучающего (по договору – услугодателя) желаемого результата или нет, зависит и от самого обучающегося, его способностей, внимательности, старания.

В этом, кстати, и состоит различие предмета договора на оказание образовательных услуг, которым являются сами образовательные услуги и собственно результата деятельности педагога, т. е. услуги и того результата, которого желает достичь заказчик посредством услуги. Так, родители, желая, чтобы их ребенок успешно прошел внешнее независимое оценивание и поступил в вуз, приглашают для его подготовки репетитора. В этом случае результатом, которого желает достичь заказчик (родители), является успешное прохождение ВНО. Однако этот результат не охватывается деятельностью исполнителя. Репетитор может предоставить возможность обучаемому усвоить определенный набор знаний, необходимый для успешной сдачи тестов, однако он не может гарантировать сам факт поступления в вуз, поскольку этот результат зависит не только от педагога, но и от влияния других факторов, в том числе способностей и желания самого ребенка, числа абитуриентов и т.д. Таким образом, неотъемлемым условием обязательства по оказанию услуг является невозможность гарантировать достижение полезного эффекта деятельности услугодателя.

Нельзя не согласиться с В. В. Спасской, которая утверждает [4], что специфика

образовательного правоотношения не позволяет отнести его ни к одному из известных типов правоотношений, выделяемых на основании свойств их объекта. Образовательные правоотношения не являются пассивными, поскольку для удовлетворения образовательных интересов и потребностей управомоченной стороны недостаточно обязанности правообязанной стороны воздерживаться от нежелательного для управомоченного лица поведения. Образовательные правоотношения также не могут быть в полной мере отнесены к правоотношениям активного типа, в которых главную роль играет юридическая обязанность правообязанного лица совершать определенные действия в пользу управомоченного лица, позволяющие удовлетворить его законный интерес. Хотя предоставление качественного образования является главной функциональной задачей правообязанной стороны, она не является собственником этого нематериального блага и не может создать его самостоятельно, без участия управомоченной стороны – учащегося, без совершения ею активных положительных действий по обучению. Поэтому, образовательные правоотношения следует отнести к интерактивному типу, который характеризуется активным поведением обеих сторон правоотношения, что находит отражение, как в материальном содержании образовательного правоотношения, так и в структуре и содержании субъективного права и юридической обязанности сторон.

Такова схема отношений, возникающих между учителем и учеником, и составляющих основу общественного образовательного отношения, обусловленного личной и общественной потребностью в передаче и получении знаний. С течением времени менялась их организационная основа, но суть этих отношений, распределение социальных ролей и функции каждого участника в своей основе оставались неизменными. Это объясняется спецификой данного рода деятельности и свойствами образования как объекта, по поводу которого она осуществляется. Поэтому приобретение образования невозможно без непосредственного активного участия того, кто хочет получить те или иные знания, умения и навыки. И в этом, соответственно, заключается один из самых главных рисков образовательной деятельности, который выражается в несоответствии ожидаемых целей реальным результатам обучения, что в условиях, когда образование стало товаром, независимо, кто за него платит – государство или личность – становится существенным фактором экономического спада и социальной нестабильности.

Мало того, рисковый характер образовательных правоотношений, сложно нивелировать, применяя традиционные средства страхования, если учесть, что последний вид деятельности призван компенсировать застрахованному потерпевшему имущественный или моральный вред при неисполнении или ненадлежащем исполнении должником своей обязанности. Во-первых, активные действия в указанных интерактивных правоотношениях обязаны совершать обе стороны правоотношения, что означает невозможность получения качественного образования обучающимся в случае систематических пропусков им занятий даже при блестящем ораторском и содержательном мастерстве педагога. А, во-вторых, невозможно представить себе страховую компанию, которая бы в качестве страхового риска взялась бы обеспечить компенсацию обучающемуся убытков в случае отрицательного результата, например, сдачи им ВНО, зачета, экзамена или иного контрольного задания.

И последнее. Несмотря на более, чем четвертьвековую борьбу частных учебных заведений за равенство своего правового статуса со своими бюджетными (т.н. – государственными) коллегами, получение образования в частных учебных заведениях носит более рисковый характер. Безусловно, зная об этом, «частники» стараются компенсировать это своей более активной жизненной позицией – гибкими учебными планами, широким спектром возможностей обучения, в т.ч. при помощи интерактивных методов и технологий, разнообразием общественной работы, всевозможных практик, позволяющих выпускникам более комфортно чувствовать себя на рынке труда и т.п. Но при этом даже новые нормативные акты, в т.ч. закон Украины «Об образовании», частично решивший ряд наболевших проблем,

не лишены норм, продолжающих создавать и обеспечивать преференции государственным учебным заведениям. К ним, например, можно отнести норму о запрете изъятия основных фондов, оборотных средств и другого имущества у государственных и коммунальных учебных заведений [2, ст. 80, п. 3].

Толкование указанной нормы позволяет сделать вывод, что изъятие имущества у частных учебных заведений возможно, например, в случае возмещения причиненного последними кому-либо ущерба путем возмещения убытков, что соответственно может поставить под угрозу не только продолжение учебного процесса, но и стать основанием для ликвидации вуза, со всеми вытекающими из данной ситуации рисками.

Динамика законотворческой деятельности в сегодняшней Украине, раздираемой политико-экономическими и социальными проблемами, приводит не столько к их решению, сколько создает новые, что влечет за собой появление новых рисков и зачастую нивелирует существующие средства защиты от наступления неблагоприятных последствий для получателей образования.

Литература

1. Общая характеристика рисков [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.grandars.ru/student/fin-m/vidy-riskov.html> (дата обращения: 25.12.2017). – Загл. с экрана.
2. Про освіту [Электронный ресурс] : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.12.2017). – Загол. з екрану.
3. Гражданское право : учеб. / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – М. : Проспект, 1998. – Ч. 2. – 784 с..
4. Спасская В. В. Содержание образовательного правоотношения [Электронный ресурс] / В. В. Спасская // Право и образование, 2006. – № 6. – Режим доступа: <http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/232/41232/18570> (дата обращения: 25.12.2017). – Загл. с экрана.

References

1. Obschaya kharakteristika riskov [General characteristics of risks]. Available at: <http://www.grandars.ru/student/fin-m/vidy-riskov.html> (Accessed 25.12.2017).
2. Pro osvitu : Zakon Ukrayini [The Law of Ukraine “On Education”] : from 05.09.2017 № 2145 – VIII. Available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 25.12.2017).
3. Sergeev A. P., Tolstoy U. K. ed. Grazhdanskoe pravo [Civil law], Moscow, Prospekt Publ., 1998, Vol. 2, 784 p.
4. Spasskaya V.V. Soderzhanie obrazovatel'nogo pravootnosheniya [Contents of the educational legal relationship], Pravo i obrazovanie - Law and Education, 2006, no. 6. Available at: <http://window.edu.ru/catalog/pdf2txt/232/41232/18570> (Accessed 25.12.2017).

Victor Astakhov

EDUCATIONAL RISKS: LAW ASPECT

Abstract

The sphere of education in Ukraine is currently subject to numerous risks conditioned by global relationship, educational policy of the state and its regional specificity, management style in general and in educational institutions, in particular, the gap between expectations of society and performance of educational process occurs.

The author sees imbalance of what people expect to get and the results obtained as one of the major risks in education. According to the author, instruments of law are too limited to overcome the risk, the key role in bridging the gap belongs to those ones who are obtaining their education.

Key words: educational risks, risks of educational activities.

АКАДЕМИЧЕСКИЕ НАУЧНЫЕ ШКОЛЫ В ЗОНЕ РИСКА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Украина имеет давние и прочные научные традиции, мировые научные достижения и всемирно признанные научные школы, которые до сих пор, несмотря на целенаправленное их разрушение, пользуются заслуженной мировой славой. Миру хорошо известны вузовские научные школы ХПИ, ХАИ, фармацевтического, юридического, медицинского университетов. Три лауреата Нобелевской премии: Лев Ландау, Илья Мечников и Саймон Кузнец – это подарок Харькова миру. Не много еще найдется на земле городов, которые могли бы похвастаться таким результатом.

К сожалению, к началу 80-х годов прошлого столетия Харьков, как и Украина в целом, начал утрачивать свои научные позиции, начался процесс снижения «научного накала», разрушения научных школ. Процесс этот к началу 90-х годов стал настолько очевидным и болезненным, что об этом стали говорить и писать, призывая к борьбе с кризисными явлениями в науке. [1, с. 31–32]. Однако ситуация в стране и в мире не способствовала преодолению трудностей. Разрушение научных школ набирало обороты, резко усиливаясь и в 90-е годы и в первой четверти XXI столетия, достигнув к началу 20-х годов стадии фактически полного распада. Это касалось и многочисленных научно-исследовательских институтов и вузовских научных школ.

Причины этого лежали на поверхности, были понятны и поначалу вполне преодолимы. Так, в 1992 году расходы на научную работу в Украине сразу сократились в восемь раз, что не могло не повлиять разрушительно на состояние научных школ [1]. Ученые стали искать выход во внутренней и внешней эмиграции. Достаточно для подтверждения одной цифры: в 90-е годы прошлого столетия Украина ежегодно теряла до 7 тысяч научных работников. И дело не только в неуклонном сокращении финансирования науки, дело прежде всего в неостребованности результатов труда ученых, снижении престижа науки и научной деятельности.

Востребование интеллектуального потенциала – важнейший стимул его мобилизации и актуализации. Неостребованный потенциал увядает, теряет перспективу и погибает. Игнорирование этого элементарного положения отчетливо проявилось еще в советское время и, к сожалению, последовательно усугубляясь, сохранилось до наших дней, многократно усиливая эмиграционные настроения интеллектуальной элиты страны но, если раньше страну покидали маститые ученые, создатели и руководители научных школ, которых на Западе ждали и принимали с распростертыми объятиями, то теперь уезжают студенты и даже школьники, рядовые преподаватели и сотрудники вузов.

Уезжает молодежь среднего уровня подготовленности, разрушается преемственность поколений – среднее звено вымывается, старшее поколение уходит, а молодежь бежит из страны, не всегда отчетливо понимая, чем это чревато и для нее и для страны в целом, не учитывая, что в другом мире они навсегда останутся чужаками, людьми второго сорта. Наибольшее число среди тех, кто хочет переехать на постоянно место жительства за границу, – пишет академик В.П. Семиноженко, - составляет молодежь в возрасте 18–35 лет (54%). Иногда у меня складывается впечатление, что делается все, чтобы за границу бежали самые толковые люди и работали бы на экономику других стран. Ведь сегодня главная ценность – это не золото, не промышленные активы, предприятия, оружие, а умные головы. А чтобы их привлечь, есть два варианта: создать хорошие условия в стране-реципиенте или невыносимые в стране-доноре, либо то и другое одновременно.

По опубликованным данным, украинцы уже входят в топ-5 получателей вида на жительство (ВНЖ) или гражданства в 10 из 28 стран Евросоюза. Одной только Польше удалось за счет украинцев возобновить рост трудоспособного населения в возрасте от 15 до 70 лет. За 2009–

2016 годы оно увеличилось почти на миллион (до 30,6 млн. чел.). А в Украине за это время, наоборот, снизилось на 6 млн., без учета Крыма и Донбасса.

Это уже даже не тенденция, эмиграция – это реальность, которая охватила наиболее активную часть украинского населения [2, с. 2].

И усугубление этой ситуации всячески стимулируется в Украине. Подтверждение тому новый Закон Украины «Об образовании», принятый Верховной Радой в сентябре 2017 года и вызвавший негативную реакцию во всем цивилизованном мире, по многим показателям и, в первую очередь, по его разрушительному воздействию на систему образования и вузовские научные школы в том числе.

Любой вуз может быть полноценным только тогда, когда он четко определил свою дорогу, свою судьбу, свое собственное, только ему принадлежащее место в системе образования. А оно определяется прежде всего, уровнем научной деятельности, авторитетностью научных школ. Теряя свои научные школы учебное заведение очень рискует потерять себя. Причем, и это очень важно, можно идти за знаменем, можно идти под знаменем, а можно нести знамя вперед. Научная школа тогда полноценна, когда имеет свое собственное знамя и готова нести его вперед. Но такой уровень приходит не сразу и обеспечивается многими факторами в комплексе. Однако, если этот уровень сознательно и планомерно на протяжении длительного времени разрушается, то мы рискуем потерять и ученых и науку вообще, которая в принципе не очень-то и нужна аграрной стране с дешевой рабочей силой.

И, если в новом Законе Украины «Об образовании» планируется сокращение обязательных предметов в общеобразовательной школе с 22 до 9: вместо физики, химии, биологии, географии, астрономии будут создаваться интеграционные курсы «природа и человек», «человек и мир», языки и литературы сольются в единый предмет «словесность», а алгебра и геометрия вернутся в общий курс математики, в то время как учителей способных работать по таким универсальным предметам в стране вообще нет и в обозримом будущем не предвидится, то как иначе можно воспринимать требования Закона, кроме как подрыв образовательной системы Украины?

Еще одно важнейшее обстоятельство, подтверждающее рискованность нынешних правительственных решений для сохранения остатков научной деятельности в стране. Это положение о полной украинизации образования на всех уровнях, начиная от начальной школы. Учитывая, что терминология любого языка составляет около 80% его лексического запаса, говорить о полной украинизации преподавания в школах, вузах, аспирантуре, по меньшей мере, несерьезно. На сегодняшний день, например, отсутствует перевод на украинский язык большинства учебников по техническим и естественно-научным дисциплинам для вузов. Не переведен, в частности, многотомник «Курса теоретической физики» Л.Д. Ландау, «Общей физики» А.И. Ахиезера и др.

Все сказанное и несказанное выше при отсутствии даже самой элементарной моральной поддержки все еще существующих и пытающихся восстановить свой научный потенциал научных школ, и при этом процветающих коррупционных схем, позволяющих любому чиновнику получить не только вузовский диплом, но и степень кандидата или доктора наук и даже академика, свидетельствует о том, что Украина рискует навсегда не только утратить свой научный потенциал, но и превратиться в примитивное, деградирующее общество, таящее в себе опасность для окружающих.

Литература

1. Научные школы: проблемы теории и практики : [монография] / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. В. И. Астаховой, Е. В. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА, 2005. – 332 с.
2. Семиноженко В. П. Молодые, активные граждане не видят своего места в нашей стране / ВП. Семиноженко // Время. – 2017. – 26 окт. (№ 118). – С. 2.

References

1. Astakhova V. I., Astakhova E. V. ed. Nauchnyie shkolyi: problemyi teorii i praktiki [Scientific Schools:

Theory and Practice Problems]. Kharkov, PUA Publishers, 2005. 332 p.

2. Seminozhenko V. P. Molodyie, aktivnyie grazhdane ne vidyat svoego mesta v nashey strane [Young and active citizens fail to find a place for themselves in this country]. Vremya – A Daily Newspaper “Time”. 2017, no. 118, p. 2.

Valentina Astakhova

ACADEMIC SCIENTIFIC SCHOOLS AT-RISK: CHALLENGES AND SOLUTIONS

Abstract

The crisis of science and the destruction of scientific schools in Ukraine began as early as in the 80-ies of the last century. By the early 20-ies of this century, the disintegration of scientific communities and the actual curtailment of research activities in the country had reached the climax. The primary focus of the author’s attention is on the identification of the reasons for an almost complete cessation of scientific activities of both numerous research institutes and University scientific schools.

Among the most significant reasons for the collapse of once highly intensive and effective research activities, the author mentions 7 factors:

1. A steady decline in financing of scientific institutions and groups.
2. The absence of need for the results of the scientists’ work, the decline in the prestige of science and scientific work, underestimation of the results of scientific activities in the country.
3. The growing interest in emigration resulting in the destruction of the continuity of scientific schools.
4. Extremely biting blunders of the national education system reforms.
5. The growing trend towards the primitivization of society and education especially.
6. Numerous facts of corruption and selling diplomas, academic degrees, and titles.
7. No elementary moral support from the state to those scientific schools that try to preserve themselves.

Key words: scientific schools, the absence of need for scientific data, the prestige of science, the interest in emigration on the part of scientists and the youth, the reform of education in Ukraine.

Е. В. Астахова (мл.)

ТИПОЛОГИЗАЦИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ РИСКОВ СУБЪЕКТОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Образование одна из многих подсистем общества, выступающая в роли институционального механизма, формирующего социально-экономические, правовые, технические и культурные ценности. Вклад образования заключается в трансляции знания, на основании которого человек будет делать свой выбор в ситуации неопределенности, извлекая из нее новые возможности и (или) избегая вреда. Экономические отношения в сфере образования выражают деятельность субъектов образовательных услуг в условиях использования ограниченных ресурсов, макроэкономической нестабильности, с целью достижения максимальной социально-экономической эффективности.

Образовательная услуга характеризуется инерционностью спроса, который формируется под воздействием изменений на рынке труда и последующего изменения общественного мнения о престижности и выгодности профессий, отдаленностью выгоды, значительной длительностью оказания услуг. Все это обуславливает значительный риск при приобретении такой услуги. Услуга образования, является с одной стороны услугой, с другой – «товаром особого рода и сохраняет черты общественного блага... Особенность услуг образования в том, что эффект, который получает человек и общество, трудно количественно оценить. Еще одной особенностью является высокая эластичность спроса на них» [8].

Риск пронизывает все стороны существования современного человечества, являясь его

непрерывным спутником. Система образования не является исключением. Кроме того, она призвана нести механизмы, которые обучают индивидуумов тестировать действительность, принимать рациональные экономические решения, анализировать исторический опыт человечества, планировать свою деятельность.

Понятие «образовательный риск» может претендовать на роль экономической категории. Р.М. Качалов указывает, что «в своей необходимой взаимосвязи категории образуют систему, воспроизводящую объективную, исторически развивающуюся взаимосвязь всеобщих способов отношения человека к миру, в которых отражаются формы бытия природы и общественной жизни». Категории – это наиболее общие и фундаментальные понятия, отражающие всеобщие свойства и отношения явлений действительности и познания.

Образовательный риск характеризует ситуацию с позиций различных субъектов рынка образовательных услуг. В каждом случае результаты будут разные. Образовательный риск необходимо разбить на однозначные компоненты: фактор риска, уровень риска, показатель риска, анализ риска, управление риском. К таким рискам можно отнести риски, связанные с получением и предоставлением образовательных услуг в условиях функционирования рынка образовательных услуг – образовательные риски [1].

Для каждого субъекта образовательного процесса существуют свои риски и несколько общих макроэкономических. Для потребителя или инвестора образовательного процесса образовательный риск – это возможность получить образовательную услугу, затраты на которую не смогут окупиться, которая не оправдывает надежд покупателя в экономическом, психологическом и социальном аспектах. Сегодняшние абитуриенты, поступающие в вузы средних городов, имеют высокую степень риска, потому что на рынке труда таких городов специальности местных вузов невостребованы. Вероятность того, что выпускник через пять лет будет востребован на рынке труда, с каждым годом уменьшается. Таким образом, самый значительный фактор риска – получить специальность, по которой не будет возможности работать. Также существует риск получения некачественного образования.

Существенная степень риска представляет собой характеристику степени возможного ущерба от рискованного события (финансовые потери, упущенные возможности, невыполнение поставленных целей и задач, например, несформированность компетенций у выпускников).

Для высшего учебного заведения риск связан со сложностью набора студентов, с освоением новых специальностей, форм, технологий обучения, с возрастающей конкуренцией на рынке образовательных услуг, с низкой платежеспособностью населения. Вуз, как любая организация, в условиях рыночной экономики подвержен риску, возникающему в процессе реализации товаров и услуг, воздействию изменениям в конъюнктуре рынка. Следовательно, образовательный риск является коммерческим риском.

Инвестиционный риск связан с возможностью недополучения прибыли в ходе реализации нового проекта. Например, затраты на открытие новой специальности могут не окупиться, если специальность окажется не- востребованной. Для определения сущности образовательного риска необходимо выявить основные элементы риска, его характерные черты и общие принципы классификации рисков. Для исследования образовательных рисков необходима их классификация. Научно обоснованная классификация рисков позволяет четко определить место каждого из них в общей системе. Каждому риску соответствует своя система приемов управления. Современные авторы классифицируют риски образовательного процесса:

1. Кадровые риски («текучка», «старение», «конфликт поколений» и т. д.) – это риски, обусловленные состоянием человеческого ресурса, тем, насколько личностные характеристики и уровень профессионализма педагогических работников различных специализаций соответствует нормативным требованиям.

2. Контингент-риски – все риски, связанные с изменением количественных и качественных характеристик обучающихся (в учреждениях социальной сферы и культуры они могут быть обозначены как «клиентские риски»).

3. Процессуальные риски. В образовательных учреждениях процессуальные риски могут быть обозначены как «учебно-методические риски», сопутствующие обучению и воспитанию (тогда как в учреждениях социальной сферы, культурно-досуговой сферы эти риски предлагаем обозначить как «сервисные»). Сюда относятся риски, связанные с принятием и реализацией новых образовательных стандартов, новых и традиционных технологий, состоянием материальной и методической базы и т. д.

4. Имидж-риски – риски, связанные с формированием общественного мнения об образовательных учреждениях. Общественное мнение является одним из условий экономической успешности, если речь идет об образовательных учреждениях, реализующих образовательные услуги на коммерческой основе. Экономическая эффективность складывается из нескольких аспектов: насколько востребованы и продаваемы (если образование платное) услуги; насколько средства, вложенные в подготовку воспитанника, учащегося или будущего бакалавра, принесли ожидаемые плоды [2].

ОСНОВНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РИСКА						
Ситуация риска	Уровень риска	Система показателей уровня риска		Факторы риска	Управление уровнем риска	
ЭЛЕМЕНТЫ ВЫЯВЛЕНИЯ РИСКА	Отсутствие уверенности в достижении поставленной цели	ОБЩЕСТВО	ГОСУДАРСТВО	ПОСРЕДНИЧЕСКИЕ ОРГАНИЗАЦИИ	Наличие противоречивых тенденций, столкновение противоречивых интересов	ИСТОЧНИКИ РИСКА
	Возможность потерь, связанная с осуществлением выбранной альтернативы	СУБЪЕКТЫ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ			Вероятностный характер научно-технического прогресса	
	Возможность отклонения от предполагаемой цели	ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ			Неполнота, недостаточность информации	
	Вероятность достижения желаемого результата	СУБЪЕКТЫ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ			Случайность	
	Небезразличность	ПРЕДПРИЯТИЯ И ОРГАНИЗАЦИИ	УЧЕБНОЕ ЗАВЕДЕНИЕ	ЛИЧНОСТЬ	Длительность оказания образовательных услуг	
Масштабы деятельности	Субъект рынка образовательных услуг	Природа возникновения	Характер учета	Вид деятельности	Совокупность внутренних факторов	

Рис. 1. Элементы классификации образовательных рисков [3]

Университеты, формирующие стратегические задачи своего развития в условиях нестабильности внешней среды, должны внедрять инновации в образование и научную деятельность, выстраивать эффективные дорожные карты взаимодействия с бизнес-структурами. В условиях интеграционных вызовов в механизм решения задач по повышению статуса университета необходимо включать взаимодополняющие направления: внедрение новых методов управления университетами, где полноправное место занимает научный менеджмент, совместная разработка и внедрение механизмов кооперации, интеграции, партнерских отношений с институциональной структурой общества, включая триаду «образование – наука – производство (бизнес)». Эффективное управление предполагает ориентацию маркетинговой, а через нее и инновационной, инвестиционной и производственной деятельности экономических субъектов на поиск и использование рыночных возможностей с целью достижения успеха в конкуренции, максимизации текущих и перспективных доходов, а также для обязательного учета потребностей потребителей знаний и инноваций.

Рассмотренные теоретические положения могут стать исходной базой для формирования концепции построения риск – менеджмента при управлении рисками в системе образования, при реализации образовательных проектов.

Невозможность безрискового ведения образовательной деятельности требует от субъектов образовательного процесса постоянного учёта возможных последствий принимаемых решений с точки зрения их воздействия на систему рисков, сопутствующих образовательной деятельности, и выработки в процессе управления этой деятельностью превентивных мер, направленных на предотвращение и снижение наиболее опасных рисков. Отсюда следует, что управление рисками в образовательной деятельности должно стать одним из стратегических направлений системы менеджмента в вузе. Выявление, обработка рисков и реализация превентивных мер и возможностей, а также процесс воздействия на риски создают основу риск-устойчивого функционирования образовательной организации и принятия качественных решений, позволяющих повысить результативность ее деятельности и достичь поставленных целей, при этом самая важная задача при управления рисками – выбрать наиболее эффективные меры, которые помогут предотвратить имеющиеся риски или существенно снизить их негативное воздействие.

Литература

1. Сорокина Н. Д. Управление рисками в условиях модернизации профессионального образования [Электронный ресурс] / Н. Д. Сорокина. – Режим доступа: <http://www.ssa-rss.ru/files/File/upravrisk.pdf> (дата обращения: 25.12.2017). – Загл. с экрана.
2. Антохина Ю. А. Риски образовательной деятельности в современных рыночных условиях [Электронный ресурс] / А. А. Антохина, Варжапетян А. Г., Нырклов А. П. // Экономика и управление. – 2012. – Режим доступа: <http://naukarus.com/riski-obrazovatelnoy-deyatelnosti-v-sovremennyh-rynochnyh-usloviyah> (дата обращения: 25.12.2017). – Загл. с экрана.
3. Ходурский Д. М. Оценка рисков в деятельности университетов [Электронный ресурс] / Ходурский Д. М. – Режим доступа: <http://nauka-rastudent.ru/28/3347/> (дата обращения: 20.12.2017). – Загл. с экрана.

References

1. Sorokina N. D. Risk management in the conditions of modernization of vocational education. Available at: <http://www.ssa-rss.ru/files/File/upravrisk.pdf> (Accessed 25 December 2017).
2. Antokhina Yu. A., Varzhapetyan A. G., Nyrkov A. P. Risks of educational activity in modern market conditions. Economics and Management. 2012. Available at: <http://naukarus.com/riski-obrazovatelnoy-deyatelnosti-v-sovremennyh-rynochnyh-usloviyah> (Accessed 25 December 2017).
3. Khodursky D. Risk assessment in the activities of universities. Available at: <http://nauka-rastudent.ru/28/3347> (Accessed 20 December 2017).

THE EDUCATIONAL PROCESS ECONOMIC RISKS TYPES

Abstract

Education is one of many subsystems of the society that acts as an institutional socio-economic mechanism, legal, technical and cultural values. Economic relations in the education sphere express the activity of educational system agents in the limited resources conditions, macroeconomic instability, with the aim of achieving maximum socio-economic efficiency. Education is characterized by the inertia of demand, which is formed under the impact of changes in the labor market and subsequent development. All this creates a significant risk when purchasing such services.

The concept of “educational risk” is systematized in the article. The situations of the onset of risk from the positions of various agents of the education market are characterized. The main criteria for risk characteristics are given, as well as the directions of the institution management for the risk management.

Key words: education market, education agents, types of risks.

О. М. Балакірєва, Р. Я. Левін

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДО СИСТЕМИ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Основними викликами, які спричинили появу постіндустріальної моделі освіти, вважаються створення Інтернету й цифрових технологій; зміна моделі створення, трансляції та збереження знань; зміни процесів фіксації освітніх досягнень, управління навчальною діяльністю та власною освітньою траєкторією [1]. Відповідно стає актуальним окреслення можливих напрямів адекватного реагування на сучасні виклики з боку української освіти відповідно до потреб національної економіки.

Наведеним вище переліком постіндустріальні виклики не обмежуються: Е. Тоффлер вважає, що інститут освіти відстає від темпів зростання постіндустріального виробництва «на порядки» [2], притому зміни в постіндустріальній економіці стрімкі, відповідно нові глобальні виклики з'являтимуться постійно.

Досліджуючи більше десятиліття стан справ в українській освіті, ми неодноразово ідентифікували й оприлюднювали її нерозв'язані проблеми, які перетворюються на виклики, що потребують швидкого реагування [3, с. 118-137; 4, с. 161–191; 5, с. 367-449]. Сьогодні вважаємо, що в центрі уваги потрібна бути відповідність освіти ринку праці, тому що без неї інші складові освітніх реформ значною мірою втрачатимуть свою вагу [6, с. 3]. У цьому аспекті доцільно вирізнити два виміри – глобальний і національний. Якщо орієнтуватися на сьогоденний український ринок праці, то, наприклад, проблема тотального безробіття для нас поки начебто не актуальна. Навпаки, серед 22 проблем, які 2017 р. увійшли до рейтингу перешкод розвитку малого та середнього бізнесу, 10-те місце посів брак кваліфікованих кадрів і вага цього фактора збільшилася за рік майже вдвічі [7]. У цьому зв'язку напрям реагування освіти начебто зрозумілий – готувати професійні кадри належної якості в затребуваних бізнесом секторах економіки. Хоча, якщо аналізувати не на рівні окремих секторів, а на рівні країни в цілому, проблема виглядає інакше – неадекватна реалізація освітніх кваліфікацій населення на вітчизняному ринку праці [8]. Проведений нами на прикладі 2014 р. аналіз показав, що чисельність зайнятого економічно активного населення України з вищою освітою була однією з найбільших у світі, але цей освітній рівень недостатньо реалізовувався на вітчизняному ринку праці: пропозиція вищої освіти приблизно на шосту частину перебільшувала зайнятість у професійних групах з вимогою такої освіти. Відповідно, надлишок осіб з вищою освітою розподілявся за професійними групами, де така освіта не потрібна, а бажаною була переважно професійно-технічна освіта. Навіть у групі найпростіших професій, де не потрібна ні вища, ні професійно-технічна освіта, частка зайнятих

з вищою освітою становила майже 20%. Водночас у професійних групах, де переважно потрібна професійно-технічна освіта, зайнятих працівників з такою освітою бракувало: залежно від групи, 18–54% робочих місць займали особи з найпростішими професіями та без професій разом, а частка осіб з достатньою освітою становила, залежно від групи, лише 22–60% [5, с. 210–219]. Утім і в цьому напрямі способи реагування з боку освіти зрозумілі й достатньо відомі в світі (удосконалення держзамовлення на основі сучасних методів досліджень ринку праці, децентралізації потреб продуктивних сил, оптимізації відомчих запитів тощо).

Якщо ж орієнтуватися на ринок праці завтрашнього дня, тоді підхід змінюється. Доводиться враховувати не тільки сам факт майбутнього зростання безробіття в світі через заміщення людської праці автоматизацією та роботизацією (є прогнози рівня світового безробіття до 70%), але й зміни його складу, коли незатребуваними стають навіть працівники з високою кваліфікацією [9]. Відповідно, попередньо набута в навчальних закладах професія та в трудовій діяльності кваліфікація не забезпечуватимуть зайнятість за певною спеціальністю не тільки на все життя, але й на достатньо тривалий час (за деякими даними, до 2025 р. людина змінюватиме професію протягом життя до 19 разів [10]). Це означає, що вже нинішні школярі повинні отримувати від освіти інструменти адаптації до кількарізних професійно-кваліфікаційних змін у майбутньому, і це нетрадиційний для нашої системи освіти напрям діяльності.

Ще один можливий напрям реагування на сучасні виклики ринків праці пов'язаний з іншим глобальним трендом – стрімким позбавленням постіндустріальною епохою сенсу таких наріжних принципів попереднього індустріального часу як централізація, максимізація, стандартизація тощо [11]. І якраз у цьому контексті нинішня українська децентралізація створює небачені раніше можливості налаштувати освітню систему на місцеві потреби, посилюючи тим її гнучкість. Наприклад, наведений вище брак кадрів потрібної кваліфікації для малого й середнього бізнесу має, за свідомством авторів дослідження, визначені місцеві особливості – його вага «...різниться від області до області <...> якщо для Львівської області ця проблема четверта в рейтингу перешкод, і майже третина опитаних вважають, що це перешкода, то для Київської області <...> ця проблема лише на десятому місці і тільки 10% опитаних вважають, що це перешкода» [7]. Якщо мати на увазі, що єдині, уніфіковані освітні системи тепер втрачають сенс навіть теоретично [11], то напрям діяльності в освіті окреслюється досить очевидно – диверсифікація школи відповідно до вимог не тільки часу взагалі, але й конкретного місця (поселення достатнього розміру з його культурними особливостями), потреб конкретних користувачів (учнів, які всі різні й потребують індивідуального підходу) та набувачів освітнього «прибутку» (суб'єктів місцевої економіки, які різняться згідно специфіки регіону).

Складність надійного прогнозування найбільш ефективних напрямів удосконалення національної освітньої системи для забезпечення адекватного реагування на чинні й майбутні виклики постіндустріальної епохи приводить до думки, що головним завданням сучасної освіти може бути підготовка користувачів усіх її ланок до швидких перемін (здебільшого – раптових) у житті та праці, навчання умінню адаптуватися до змінюваних викликів часу. Інакше кажучи – освіта має навчати постійно вчитися, озброюючи для того необхідними в постіндустріальній епосі навичками-інструментами (мовними, інформаційними, аналітичними тощо). А далі, після виходу з певної інституційної ланки освітньої системи, людині потрібні сприятливі умови для постійного навчання впродовж життя (НВЖ). На наш погляд, розбудова національної системи НВЖ має стати одним з головних напрямів діяльності для освіти в широкому розумінні її значення, здатним забезпечити адекватне реагування на виклики ринків праці в постіндустріальній економіці.

Ґрунтовними підставами для такого міркування вважаємо ряд визнаних світом положень Світового Банку (НВЖ забезпечує постійний розвиток людського капіталу нації; воно необхідне працівникам в умовах конкуренції в глобальній економіці, збільшує здатності людей повноцінно функціонувати як членів співтовариств, сприяє соціальній згуртованості, зменшенню злочинності й нерівності в розподілі доходів [12, с. 8–26]), рекомендацій Парламенту і Ради

Європи (спеціально для НВЖ було визначено перелік восьми ключових компетенцій, необхідних всім людям для особистої реалізації та розвитку, активного громадянства, соціальної включеності та зайнятості [13]) та особливу важливість НВЖ для України (гарантування умов його якісного здійснення було визначено згідно з Декларацією тисячоліття ООН однією з 6-ти цілей розвитку тисячоліття, які мали бути досягнуті до 2015 р., та пролонговано для реалізації в Україні Цілей сталого розвитку 2016–2030 рр.).

У цьому зв'язку наші вимірювання показали, що питома вага учасників НВЖ в Україні в 2005–2007 рр. була однією з трьох найнижчих в Європі [14], і що намітилися дві тенденції: перша – в періоди стабілізації та зростання економіки кількість українських учасників НВЖ зростає; друга – в кризові часи замість зростання відбувається зменшення. Зокрема питома вага учасників НВЖ серед населення України віком від 18 років і старше не відрізнялась у 2017 р. від кризового 2008 р. – 24%. Отже, якихось принципових змін щодо участі українців у НВЖ в останні роки не відбулося. Відсутність істотного збільшення осіб, які прагнуть (і мають достатні можливості – час, кошти, доступ до навчання тощо) посилити в такий спосіб свій персональний людський капітал, негативно позначатиметься на економічному зростанні. Відтак, якщо сьогодні, незважаючи на не кращий період для української економіки, все ж таки у близько п'ятої частини населення зберігається запит на НВЖ, і якщо його задоволення залежить не стільки від бажань самої людини, скільки від можливостей подолання персональних обмежень: браку часу, доступу до навчання та платоспроможності (остання в кризові часи є вирішальним чинником), то напрям осучаснення державної освітньої політики на користь економічного зростання окреслюється досить визначено – цілеспрямовано сприяти розбудові національної системи НВЖ у відповідності з викликами вітчизняного ринку праці.

Одним із напрямів розбудови такої системи може бути створення при провідних університетах регіонів окремих суб'єктів підприємництва на кшталт багаторівневих навчально-науково-виробничих комплексів НВЖ, здатних поєднати: дослідження і прогнозування місцевих ринків праці; науково-педагогічне кураторство шкіл, профтехучилищ, технікумів, навчальних курсів тощо; професійну орієнтацію та виробничу практику шкільної й студентської молоді; навчання та перенавчання молоді й дорослих затребуваним професіям і спеціальностям; виробництво матеріального й інтелектуального продукту праці, відповідно до місцевого ринкового попиту та з урахуванням світової кон'юнктури. У сприятливих фіскальних умовах і за підтримки місцевої влади ці осередки (за прикладом технопарків, бізнес-інкубаторів тощо) можуть стати спроможними не просто комерціалізувати підготовку кадрів (відома проблема нашої освіти), а впровадити кращі досягнення інших освітніх систем для виробництва кваліфікованої продуктивної сили в усьому актуальному діапазоні – від робітничих професій, до креативного хай-теку, від вузьких спеціалістів до «гібридних» менеджерів з метакомпетенціями (залежно від здібностей тих, хто прийшов навчатися). За сприятливого перебігу подій такі продуценти НВЖ можуть наблизити свої послуги до найменших поселень (мобільні пункти, онлайн-методи тощо) – реальна децентралізація, доступність.

Звичайно, на перших етапах створення-становлення таких суб'єктів НВЖ значну частку фінансового ресурсу доведеться солідарно забезпечувати державному та місцевим бюджетам, але можливо залучати й приватних роботодавців і соціально-відповідальний бізнес. Тому вважаємо за доцільне державі разом з органами влади об'єднаних територіальних громад стимулювати роботодавців приватного сектору до участі в НВЖ своїх працівників (інформувати бізнес про перспективні напрями навчання, якість роботи територіально близьких осередків надання навчальних послуг, запроваджувати галузеві, регіональні та всеукраїнські конкурси й премії кращим в цьому аспекті власникам бізнесу й часткову компенсацію видатків на ці цілі, фіскальні пільги тощо). Водночас необхідно посилювати вплив щодо НВЖ працівників державного сектору (удосконалити регламенти періодичності та тривалості навчання, обирати його, найбільш ефективні напрями, види й форми, забезпечувати фінансування тощо) та безробітних (зокрема, винести на громадську дискусію способи вдосконалення в цьому аспекті

роботи служби зайнятості, включно з такими радикальними, як заміна нинішньої добровільної згоди безробітних на навчання обов'язковою умовою виплати певної частини допомоги по безробіттю лише тим, хто бере участь у персонально прийнятних за віком і станом здоров'я напрямках, формах і видах навчання).

Література

1. Евзрезов Д. В. «Образование 2030» – вызов системе образования. 1. Форсайт образования – план создания «людей одной кнопки»? / Д. В. Евзрезов, Б. О. Майер // Вестн. Новосибир. гос. пед. ун-та. – 2014. – № 2 (18). – С. 118–132.
2. Фанайлова Е. «Революционное богатство». Экономика ценностей без денег [Электронный ресурс] / Е. Фанайлова // Радио Свобода. – 2007. – Режим доступа: : <https://www.svoboda.org/a/425890.html> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана..
3. Процеси соціальної мобільності в сучасному українському суспільстві : колектив. моногр. / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. М. Балакіревої. – Київ, 2014. – 288 с.
4. Соціокультурні чинники розвитку українського ринку праці : колектив. моногр. / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. М. Балакіревої. – Київ, 2017. – 264 с.
5. Детермінанти соціально-економічної нерівності в сучасній Україні / НАН України, Ін-т економіки та прогнозування ; за ред. О. М. Балакіревої. – Київ, 2011. – 592 с.
6. Карпенко М. Кореляція ринків праці й освіти в Україні: актуальні проблеми та шляхи їх розв'язання в руслі реформування вітчизняної освіти [Електронний ресурс] / М. Карпенко // Аналіт. зап. Серія «Гуманітарний розвиток». – 2015. – № 25. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/14/> (дата звернення: 26.01.2018). – Загол. з екрану.
7. Кузяків О. Оптимістичні МСП в очікуванні дерегуляції та передбачуваності [Електронний ресурс] / Оксана Кузяків // Дзеркало тижня. Україна. – 2017. – № 49–50. – Режим доступу: https://dt.ua/finances/optimistichni-msp-v-ochikuvanni-deregulyaciyi-ta-peredbachuvanosti-264638_.html (дата звернення: 17.01.2018). – Загол. з екрану.
8. Кириченко І. Битва за професіоналізм [Електронний ресурс] / Кириченко І. Дзеркало тижня. Україна. – 2012. – № 33 (81). – 21–27 верес.
9. Гуленок Ю. З третього світу – в пост капіталізм / Ю. Гуленюк // Дзеркало тижня. Україна. – 2017. – № 48. – 16–27 груд..
10. Соколов А. В. Долгосрочное прогнозирование тенденций развития образования методами Форсайт / А. В. Соколов // Вопросы образования. – 2004. – № 3. – С. 66–76.
11. Кузнеченко С. Большая перемена: как эволюционирует образование [Электронный ресурс] / Кузнеченко С. // Fast Salt Times. – 2017. – Режим доступа: <http://fastsalttimes.com/sections/obzor/1276.html> (дата обращения: 17.01.2018). – Загл. с экрана.
12. Обучение на протяжении жизни в условиях новой экономики : [науч. докл.] / Центр мониторинга челов. ресурсов Акад. народ. хоз-ва [и др.]. – М. : [Алекс], 2006. – 264 с.
13. Рекомендации Парламента и Совета Европы от 18 декабря 2006 г. о ключевых компетенциях обучения в течение жизни. (2006/962/ЕС). Приложение. Ключевые компетенции для обучения в течение всей жизни – европейские рамочные установки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://adukatar.net/wiki/index.php?structure_id=221 (дата обращения: 23.12.2017).
14. Загальноєвропейське моніторингове порівняльне соціологічне дослідження «Європейське соціальне дослідження» (European Social Survey) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.europeansocialsurvey.org> (дата звернення: 12.12.2017). – Загол. з екрану.

References

1. Evzrezov D. V. Mayer B. O. «Education 2030» – call the education system/ 1. Foresight of education – plan to create a “People of a one button”? (in Russian). Vestnik Novosibirskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta – Novosibirsk State Pedagogical University Bulletin. 2014, No. 2(18), pp PP. 118–132. 2. Fanailova E. «Revolyutsionnoe bogatstvo». Ekonomika tsennostei bez deneg [«Revolutionary

wealth». Economics of values without money]. Radio Svoboda. 2017. Available at: <https://www.svoboda.org/a/425890.html> (accessed 12.01.2018).

2. Balakireva O. M. (Ed.). Protsesy sotsialnoi mobilnosti v suchasnomu ukrainskomu suspilstvi: kollektiv. monogr. [Processes of social mobility in modern Ukrainian society: collective monograph]. Kyiv, Ukrainian National Academy of Sciences, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences», 2014, 288 p.

3. Balakireva O. M. (Ed.). Sotsiokulturni chynnyky rozvytku ukrainskoho rynku pratsi: kolektiv. monogr. [Socio-cultural factors of development of the Ukrainian labor market: collective monograph]. Kyiv, Ukrainian National Academy of Sciences, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences», 2017. 264 p.

4. Balakireva O. M. (Ed.). Determinanty sotsialno-ekonomichnoi nerivnosti v suchasni Ukraini [Determinants of socio-economic inequality in modern Ukraine]. Kyiv, Ukrainian National Academy of Sciences, State Organization «Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences», 2011. 592 p. [in Ukrainian]

5. Karpenko M. Koreliatsiia ryнкiv pratsi i osvity v Ukraini: aktualni problemy ta shliakhy ikh rozviazannia v rusli reformuvannia vitchyznianoї osvity [Correlation of labor markets and education in Ukraine: actual problems and ways of their solution in the framework of reformation of the national education]. Analytical note. Series «Humanitarian development». 2015, No. 25. Available at: <http://www.niss.gov.ua/catalogue/14/> (accessed 26.01.2018).

6. Kuziakiv O. Optymistychni MSP v ochikuvanni derehuliatcii ta peredbachuvanosti [Optimistic SMEs in anticipation of deregulation and predictability]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine. 2017, No. 49–50. Available at: https://dt.ua/finances/optymistichni-msp-v-ochikuvanni-deregulyaciyi-ta-peredbachuvanosti-264638_.html (accessed 17.01.2018).

7. Kyrychenko I. Bytva za profesionalizm [The battle for professionalism]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine. 2012, No. 33 (81), pp. 21–27.

8. Gulenok Yu. Z tretoho svitu – v postkapitalizm [From the third world - in post-capitalism]. Dzerkalo Tyzhnia. Ukraine. 2017, No. 48, pp. 16–27.

9. Sokolov A. V. Dolgosrochnoe prognozirovanie tendentsii razvitiya obrazovaniya metodami Forsait [Long-term forecasting of education development trends by Foresight methods]. Voprosy obrazovaniya – Educational Studies. 2004, No. 3, pp. 66–76.

10. Kuznechenko S. Bol'shaya peremena: kak evolyutsioniruet obrazovanie [Big change: how education evolves]. Fast Salt Times. 2017. Available at: <http://fastsalttimes.com/sections/obzor/1276.html> (accessed 17.01.2018).

11. Obuchenie na protyazhenii zhizni v usloviyakh novoi ekonomiki [Life-long learning in a new economy]. Moscow, Alek Publ., 2006. 264 p.

12. Rekomendatsii Parlamenta i Soveta Evropy ot 18 dekabrya 2006 g. o klyuchevykh kompetentsiyakh obucheniya v techenie zhizni. (2006/962/EC). Prilozhenie. Klyuchevye kompetentsii dlya obucheniya v techenie vsei zhizni – evropeiskie ranochnye ustanovki [Recommendations of the Parliament and the Council of Europe of December 18, 2006 on key competences for lifelong learning. (2006/962/EC). Annex. Key competencies for lifelong learning are European frameworks]. Available at: http://adukatar.net/wiki/index.php?structure_id=221 (accessed 23.12.2017).

13. Zahalnoevropeiske monitorynhove porivnialne sotsiologichne doslidzhennia «Yevropeiske sotsialne doslidzhennia» (European Social Survey) [European monitoring comparative sociological study «European Social Survey»]. Available at: www.europeansocialsurvey.org (accessed 12.12.2017).

Olga Balakireva, Roman Levin

MODERN CHALLENGES TO THE EDUCATION SYSTEM IN UKRAINE

Abstract

Paper dwells upon the postindustrial challenges to the Ukrainian education system and possible directions for its improvement for adequate response, taking into account the needs of the national economy. It is

assumed that the focus of such an improvement should be the relevance of education in the labor market, which is currently lacking (it is proved that in the domestic labor market, the supply of higher education of the employed economically active population exacerbates employment in professional groups with the demand for such education; the surplus is distributed by professional groups, where such education is not needed; in vocational groups where vocational education is predominantly required, there is a shortage of employed workers with such education). Authors suggest directions for improvement Ukrainian education – modernization of the state educational policy in favor of economic growth in the form of purposeful assistance to the development of a national lifelong learning system.

Key words: challenges, post-industrial education, labor market, lifelong learning.

Е. В. Батаева

РИСК ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ СТУДЕНТОВ

В современной социологии значительное внимание уделяют теме социальных рисков в системе высшего образования [1]. Рассмотрим одну из наиболее актуальных проблем современной теории рисков, – проблему *формирования* активности студентов внешними агентами вузов. Используя транс-деятельностную трактовку понятия активности, будем оперировать в качестве концептуальной основы отредактированным определением Г. Новиковой и Г. Маль [2, с. 124]: социальная активность – это интегративная характеристика личности, которая находит свое выражение в рефлексии, коммуникации, познании и деятельности, обусловленных внутренней потребностью человека в самоактуализации, проявляющихся в создании социально ценных артефактов/проектов, а также в осознанной помощи другим людям.

Сущностными характеристиками «социальной активности», являются «самодетерминированность, включенность в социальное взаимодействие и просоциальность» [3, с. 184]. «Самодетерминированность» социальной активности следует понимать как спонтанное и свободное проявление определенных жизненных потенций социального субъекта, никем не навязанное извне; как самопроизвольную деятельность человека (и созерцательную, и осуществляемую на поведенческом уровне), предоставляющую возможность проявиться глубинным способностям личности. Подобное «самодетерминированное» определение социальной активности предложил в работе «Ради любви к жизни» Э. Фромм, согласно которому «активность означает выявление, проявление тех сил, которые есть в человеке, но которые обычно остаются спрятанными и подавленными» [4]. Если же человека активизируют внешние, а не внутренние стимулы, к примеру, желание прославиться или разбогатеть, то в действительности он лишен свободы и независимости, оставаясь внутренне пассивным. «Когда мы говорим, что кто-то *пассивен*, мы не имеем в виду, что он просто сидит, размышляет, медитирует или наблюдает за окружающим миром, мы подразумеваем, что он направляется силами, которые сам не контролирует, что он не может действовать самостоятельно, а лишь *реагирует*» [4].

Вторая сущностная характеристика социальной активности – «включенность в социальное взаимодействие» – предполагает возможность различных модусов социального взаимодействия – в режиме реального или отсроченного времени, в реальном или виртуальном пространстве. К примеру, опережающий свое время интеллектуальный проект, являющийся плодом научной активности человека, смогут оценить не современники, а лишь потомки, вступив с его автором в отсроченное социальное взаимодействие. В третьей важной характеристике социальной активности – «просоциальности» – фиксируется соотношенность социальной активности с позитивным преобразованием человеком самого себя или общества, с созданием социально ценных и полезных интеллектуальных/социальных проектов.

Социальная активность личности должна «само-порождаться», в противном случае, если

внешний субъект будет предпринимать действия по активизации другого человека-объекта, он сможет сформировать лишь реактивность, внешне напоминающую активность, но содержательно радикально отличающуюся от нее. В. Ситаров и В. Маралов выделили несколько формотворческих признаков реактивности: во-первых, реактивность выполняет в основном приспособительную, адаптивную функцию, будучи (буквально) формой *реакции* на определенные стимулы, предлагаемые внешней средой; во-вторых, реактивность «обуславливается системой установок, опытом выполнения прошлых деятельностей, она ориентирована на прошлое» [5, с. 165]; в-третьих, реактивность по своей сути стереотипна, поскольку воспроизводит уже существующие, общепринятые шаблоны поведения и мышления. Реактивность, как правило, являет собой ситуативные, неустойчивые и не сохраняемые во времени формы жизнедеятельности человека, которые вне ситуации внешнего стимулирования могут исчезнуть, тогда как активность обусловлена над-ситуативной, стойкой потребностью человека в самовыражении и самоактуализации, которая стабильно воспроизводится во времени.

Имея в виду различие между понятиями активности и реактивности, можно заметить определенную рисковость в ситуации формирования социальной активности студентов. Если *формировать* активность с помощью определенных методик, то в этом случае мы рискуем воссоздать ситуацию реактивности, а не активности, поскольку последняя должна *сама* порождаться, а не возникать под влиянием внешних стимуляторов. Поэтому уместнее говорить не столько о формировании, сколько о создании благоприятных условий для *поощрения* инициативности студентов, чтобы у них само возникло желание *быть* социально активными.

Рассмотрим наиболее часто упоминаемые в специальной научной литературе методы развития социальной активности студентов, которые можно назвать «мягкими», исключая принуждение к определенным видам деятельности. Во-первых, необходимо упомянуть метод создания проблемных ситуаций, суть которого заключается в постановке преподавателем или студентами определенной проблемы (в любой сфере человеческой жизнедеятельности – общественной, научной, культурной, медийной и т.п.), решение которой еще не сформулировано. В ситуации неопределенности у студентов с высокой степенью вероятности само по себе возникнет желание предложить собственное понимание проблемы и способов ее разрешения. Во-вторых, следует высоко оценить метод проектов, предполагающий самостоятельную постановку студентом проблемы исследования, выдвижения целей и задач, выбор методологии и методики, а также проведение исследования и подведение итогов, что может способствовать развитию познавательной активности и независимости мышления. В-третьих, самопорождению социальной активности студентов может способствовать особый стиль преподавания, который можно назвать «соучастным» (П. Фрейре). Соучастное обучение предполагает возможность инверсии позиций Учителя и Ученика, Преподавателя и Студента, имеющей целью установление познавательного и коммуникативного паритета между всеми участниками учебного процесса. «Образование должно начинаться с разрешения противоречия учитель-ученик, примиряя полюсы этого противоречия таким образом, что обе стороны одновременно и учителя, и ученики. ... Учитель более не тот, кто учит, а тот, кто сам обучается в диалоге с учениками» [6].

И, наконец, стоит упомянуть «мягкий» контекст установления *доверия* между студентами и преподавателем, при наличии которого исчезает страх быть публично раскритикованным и возникает желание участвовать в коммуникативном взаимодействии с другими социальными акторами. Как продемонстрировали А. Купрейченко и Т. Скрипкина [7; 8], установление доверия возможно в ситуации, когда студенту гарантирована безопасность, когда он уверен, что его репутации и авторитету ничего не угрожает; когда отсутствует сверхконтроль и гиперопека со стороны преподавателей (которые являются признаком *их* недоверия к студентам); когда преподаватели сохраняют конфиденциальность и не разглашают приватную информацию, предоставленную студентами на занятиях или в творческих работах; когда

студент понимает, что ему окажут помощь и поддержку в затруднительных познавательных и коммуникативных контекстах; когда имеет место взаимность (а не односторонность) доверия между всеми акторами образовательной ситуации. Как показали Т. Скрипкина и В. Дорофеев, «наибольшим авторитетом в системе «учитель-ученик» пользуются учителя и преподаватели, которые умеют проявлять доверие к *потенциальным* позитивным возможностям учащихся и, взаимодействуя с ними, ориентируются как бы на «зону их ближайшего развития» [8, с. 201]. Если преподаватель способствует самоактуализации студента, поощряя любые попытки самовыражения и проявления оригинальной познавательной позиции, то это будет вызывать встречную волну доверительности, пробуждая свободное желание быть активным в образовательном контексте. И, наоборот, в ситуации недоверия к вузу и преподавателям, когда их воспринимают как враждебное (и поэтому небезопасное) окружение, студенты склонны вести себя рутинно, не-творчески, выполняя минимум познавательных действий и избегая напряженной активности. Итак, основными параметрами ситуации доверия в образовательном пространстве являются коммуникативная безопасность, отсутствие сверхконтроля и гиперопеки со стороны агентов системы образования, конфиденциальность и неразглашение приватной информации о субъектах образовательного процесса, гарантия помощи и поддержки в затруднительных познавательных и коммуникативных контекстах.

Литература

1. Батаева Е. Социальные риски в образовании / [Е. В. Батаева] // Курс лекций по социологии образования : учеб. пособие для студентов вузов / Нар. укр. акад. – Харьков, 2009. – Тема 13. – С. 358–383. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/184> (дата обращения: 18.12.2017).
2. Новикова Г. В. Структура социальной активности молодежи в добровольческой деятельности и ее виды / Новикова Г. В., Маль Г. С. // Междунар. науч.-исслед. журн. – 2016. – № 10. – С. 124–126.
3. Харланова Е. М. Социальная активность студентов: сущность понятия / Харланова Елена Михайловна // Теория и практика общественного развития : науч. журн. – 2011. – № 4. – С. 183–186.
4. Фромм Э. Ради любви к жизни / Эрих Фромм. – Москва: АСТ, 1996. – 400 с.
5. Ситаров В. А. Социальная активность личности (уровни, критерии, типы и пути ее развития) / В. А. Ситаров, В. Г. Маралов // Знание. Понимание. Умение : науч. журн. / Моск. гуманитар. ун-т. – 2015. – № 4. – С. 164–176.
6. Фрейре П. Педагогика угнетенных [Электронный ресурс] / Паоло Фрейре. – Режим доступа: http://nb.kharkov.ua/Knigi/PaoloFreire_ped_ugn.pdf (дата обращения: 20.12.2017). – Загл. с экрана.
7. Купрейченко А. Б. Психология доверия и недоверия / А. Б. Купрейченко. – М. : Изд-во Ин-та психологии РАН, 2008. – 563 с.
8. Скрипкина Т. П. Психология доверия : учеб. пособие / Т. П. Скрипкина. – М. : Академия, 2000. – 264 с.

References

1. Bataeva E. Social'nye riski v sfere obrazovaniya [Social risks in the field of education]. Kurs lekcij po sociologii obrazovaniya [Course of lectures on the sociology of education]. Kharkiv, 2009. P. 358–383. (Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/184> (accessed 18.12.2017).
2. Novikova G. V., Mal G. S. Struktura social'noj aktivnosti molodezhi v dobrovol'cheskoj dejatel'nosti i ee vidy [The structure of social activity of youth in volunteer activities and its types]. Mezhdunarodnyj nauchno-issledovatel'skij zhurnal – International Scientific and Research Journal, 2016, No. 10, pp. 124–126.
3. Harlanova E. M. Social activity of students: the essence of the concept (in Russian). Teorija i praktika obshhestvennogo razvitija – Theory and practice of social development, 2011, No. 4, pp. 183–186.

4. Fromm E. Radi ljubvi k zhizni [For the love of life]. – Moscow, AST Publ., 1996. 400 p.
5. Sitarov V. A., Maralov V. G. Social'naja aktivnost' lichnosti (urovni, kriterii, tipy i puti ee razvitija) [Social activity of the individual (levels, criteria, types and ways of its development)]. Znanie. Ponimanie. Umenie. – Knowledge. Understanding. Skill, 2015, No. 4, pp. 164–176.
6. Frejre P. Pedagogika ugnennyh [Pedagogy of the oppressed]. Available at: http://nb.kharkov.ua/Knigi/PaoloFreire_ped_ugn.pdf (accessed 18.12.2017).
7. Kuprejchenko A. B. Psihologija doverija i nedoveriya [Psychology of trust and mistrust]. Moscow, Institut psihologii RAN Publ., 2008. 563 p.
8. Skripkina T. P. Psihologija doverija :uchebnoe posobie [Psychology of trust]. Moscow, Academy Publishing Center, 2000. 264 p.

Katherina Bataeva

RISK OF FORMING OF STUDENTS SOCIAL ACTIVITY

Abstract

The problem of risk of *forming* students' social activity using trans-action concept of activity is considered. "Soft" methods of developing social activity that exclude coercion to certain types of activity are presented: the method of creating problematic situations (the essence of which is putting forward by a teacher or students a certain problem the solution of which has not yet been formulated), the project method (assuming a student poses a problem, goals and objectives of a study, the choice of methodology, conducting and summarizing study results which can contribute to development of cognitive activity and independence of thinking), the method of participatory teaching (assuming possibility of the inversion teacher – student positions aimed at establishing cognitive and communicative parity between all participants in the learning process) and creating a situation of trust between all subjects of educational process (the main parameters of which are communicative security, lack of super control from the agents of the education system, confidentiality and non-disclosure of private information about the subjects of educational process, warranty of assistance and support in difficult cognitive and communicative contexts).

Key words: social activity, reactivity, risk, trust, project method.

Л. О. Белова

МОТИВАЦІЯ ДО НАВЧАННЯ ЯК ФАКТОР РИЗИКУ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Мотивація являє собою систему психологічних факторів, які детермінують поведінку і діяльність людини, вона виступає як спонування до дії, викликає активність людини або підсилює її. Мотивація також розуміється і як сукупність стійких мотивів, що мають певну ієрархію і виражають спрямованість особистості. Мотивами ж прийнято вважати ті внутрішні сили, які пов'язані з потребами особистості та спонукають її до певної діяльності, спрямованої на їх задоволення. Мотивація до навчання, на думку багатьох вчених, є ключовим фактором в освітньому процесі, коли здобуття знань, вмінь та навичок відбувається не тільки в частині навчально-пізнавальної активності студента, а й спонукає його до формування професійно-орієнтованих компетенцій. Таку мотивацію можна розглядати як особистісну, що має системний характер, характеризується спрямованістю, стійкістю і динамічністю.

Останнім часом питання якості вищої освіти здебільшого пов'язується із відповідністю результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом вищої освіти та/або договором про надання освітніх послуг (п. 24 Ст. 1 ЗУ «Про вищу освіту»). Такий нормативний підхід характеризує лише номінальні правила гри, експлікуючи якість освіти на рівень галузевих стандартів та відповідність організації освітнього процесу існуючим вимогам. На нашу думку, даний підхід лише формально окреслює питання якості, адже втрачається особистісний компонент освіти, залишається поза увагою внутрішнє життя студента як суб'єкта

освітнього процесу. Тут варто зазначити, що мотиви становлять ядро будь-якої особистості, при цьому не завжди вони мають зовнішні форми прояву, іноді вони латентні і являють собою зону, свідомо чи підсвідомо, але ретельно скриту від зовнішнього оцінювання. Діагностика мотивації до навчання особливо значима для виявлення спрямованості студента і причин вибору їм даного виду майбутньої професійної діяльності. При цьому в самій сфері професійної мотивації найважливішу роль відіграє позитивне ставлення до професії, оскільки цей мотив пов'язаний з кінцевою метою навчання. Формування реальних уявлень про майбутню професію і про способи оволодіння нею повинно здійснюватися, починаючи з першого курсу, з тим, щоб в подальшому у студента не виникало розчарувань. Адже студенти-першокурсники спираються, як правило, на свої ідеальні уявлення про майбутню професію, які при зіткненні з реаліями можуть стати демотиватором щодо власного вибору. Формування мотивації у студентів до навчання пов'язане з вивченням системи та ієрархії мотивів, що визначають позитивне або негативне ставлення до обраної професії; динаміки задоволеності або незадоволеності майбутньою професією від курсу до курсу; факторів, що впливають на цей процес (соціально-психологічних, психолого-педагогічних, вікових тощо). Відтак, мотивація до навчання, на нашу думку, виступає одним із головних факторів ризику якості освіти, адже від її складності, багатоаспектності, різноманітності та ієрархічності визначається активність студента в професійному навчанні, залежить від того, які конкретно мотиви стають для нього домінуючими, і вимагають ретельного вивчення і аналізу.

У психології існує низка методик щодо оцінки рівня мотивації до того або іншого виду професійної діяльності. Однією із них є методика К. Замфіра в модифікації А. Реана, в основу якої покладена концепція про внутрішню і зовнішню мотивацію. Про внутрішній тип мотивації слід говорити, коли для особистості має значення діяльність сама по собі. Якщо ж в основі мотивації професійної діяльності лежить прагнення до задоволення інших потреб зовнішніх по відношенню до змісту самої діяльності (мотиви соціального престижу, зарплати і т.п.), то в даному випадку прийнято говорити про зовнішню мотивацію. Саме цю методику було покладено в основу проведення соціологічного опитування абітурієнтів Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президенті України (далі за текстом – ХарРІ НАДУ) які претендують на вступ для отримання другої вищої освіти з проблематики мотивації до навчання та вибору майбутньої професії. Метою опитування стало отримання необхідної інформації щодо наявних мотивів до оволодіння професійними компетенціями. Дослідження проводиться протягом останніх 5 років, і тут у якості прикладу наведемо лише результати останнього з них, яке проводилось 12 червня 2017 року. Загальна кількість опитаних склала 141 особу (224 особи – 2016 р., 164 особи – 2015 р.).

За результатами проведеного опитування рішення про вступ на навчання до ХарРІ НАДУ майже всі респонденти приймали самостійно (90 % до всіх опитаних). Лише 6 % (до всіх опитаних) вказали, що цього вимагає керівник організації (установи) за місцем роботи. У порівнянні з минулими роком ситуація суттєво не змінилася.

Найбільш ефективними формами взаємодії співробітників ХарРІ НАДУ з бажаними вступити до магістратури респонденти вважають: надання вичерпної інформації для всіх органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування щодо умов вступу до магістратури та подальшого навчання в ній ($I_{ef} = 0,65$), розміщення на сайтах органів державної влади та місцевого самоврядування посилання на Е-ресурс ХарРІ НАДУ ($I_{ef} = 0,63$), активна популяризація Інституту у соціальних мережах ($I_{ef} = 0,58$) (індекс за шкалою від +1 до -1, де +1 – дуже високий рівень ефективності; +0,5 – високий рівень ефективності; 0 – середній рівень ефективності; -0,5 – низький рівень ефективності; -1 – край низький рівень ефективності).

Які ж чинники вплинули на рішення абітурієнтів вступити на навчання до ХарРІ НАДУ? Запропоновані мотиви умовно було поділено на змістовні і незмістовні. Респонденти могли обирати декілька варіантів відповідей. За результатами аналізу відповідей опитаних на запитання

стосовно мотивації навчання, виявилось, що у слухачів змістовних мотивів майже втричі більше ніж незмістовних, що спостерігалось і у період попередніх вступних кампаній 2012–2016 років.

Як свідчать результати опитування, найбільш вагомим при прийнятті рішення про вступ до Інституту, як і в попередні роки, було бажання підвищити свій освітній рівень, самовдосконалитися (70% до всіх опитаних), бажання отримати сучасні знання в галузі державного управління (69% до всіх опитаних) та бажання в подальшому працювати на державній службі (42% до всіх опитаних). Для 35 % (до всіх опитаних) респондентів вагомим чинником, що вплинув на рішення про вступ до ХарПІ НАДУ також була перспектива кар'єрного зростання.

Чинники незмістовної мотивації такі як, відсутність можливості іншим чином влаштувати своє життя (0 % до всіх опитаних), можливість влаштувати особисте життя та можливість отримувати стабільний дохід у вигляді стипендії впродовж навчання за денною формою навчання (1 % та 0 % відповідно до всіх опитаних) не виявилися значимими для респондентів. Поради родичів або знайомих теж відіграють незначну роль під час прийняття рішення про вступ до ХарПІ НАДУ (1 % до всіх опитаних). На можливість у подальшому збільшити рівень власної матеріальної забезпеченості також майже ніхто не розраховував (2 % до всіх опитаних).

Отже, основними мотивами респондентів вступити на навчання до магістратури Інституту, як і попередні роки, залишається бажання навчатися та професійно зростати, що в подальшому може позитивно вплинути на їх кар'єрне просування.

За результатами проведеного опитування, абітурієнти від навчання в ХарПІ НАДУ очікують, перш за все, отримати те, що стало мотивом вступу до Інституту. А саме, підвищити свій освітній рівень, самовдосконалитися (87 % до всіх опитаних) та отримати сучасні знання з публічного управління та адміністрування (83 % до всіх опитаних). Також для опитаних абітурієнтів важливим очікуванням є отримання якісної освіти (59 % до всіх опитаних) та розширення свого кругозору (55 % до всіх опитаних).

Менш за все абітурієнтів лякають труднощі, які можуть виникати під час навчання (6 % до всіх опитаних).

Серед вмінь та навичок, які респонденти хотіли б засвоїти під час навчання в магістратурі, можна виділити дві групи: управлінські та пов'язані з іншими видами діяльності (наприклад, розумова діяльність, робота з інформацією, документами, робота на комп'ютері тощо).

За кількістю виборів, зроблених респондентами, виявилось, що із засвоєних під час навчання вмінь, управлінських більше (622 виборів) ніж тих, які не пов'язані з управлінською діяльністю (535 виборів) (табл.). Ваговий коефіцієнт співвідношення управлінських вмінь до неуправлінських – $k=1,16$.

Якщо визначити частку управлінських вмінь серед всіх вмінь, які, на думку респондентів, вони хотіли б засвоїти під час навчання, то такі становлять 54 %.

Серед управлінських вмінь опитані найчастіше обирали вміння, пов'язані з діяльністю організації та роботою з персоналом. А серед неуправлінських вмінь ті, які пов'язані з оволодінням правильним мисленням (стисло і доступно викладати свої думки; відстоювати, аргументувати свою точку зору), а також вміння виступати перед великою аудиторією, телекамерами, планувати свою роботу та організувати роботу з документами.

Необхідним компонентом в процесі формування у студентів реального образу майбутньої професійної діяльності є і аргументоване роз'яснення значення тих чи інших загальних дисциплін для конкретної практичної діяльності випускників. Це в повній мірі стосується як навичок виділяти загальні закономірності, тенденції, знаходити аналогії, так і використовувати сучасні методи прийому і передачі інформації та електронного документообігу. Абітурієнт часто не дуже чітко уявляє собі роль і місце фундаментальних і особливо соціально-гуманітарних дисциплін в структурі своєї майбутньої професійної діяльності і впевнений, що успішність з цих предметів не має ніякого відношення до його вузькоспеціальної кваліфікації. Отже, поряд з компетентним уявленням про характер і зміст майбутньої професії, абітурієнт повинен добре розуміти і роль окремих дисциплін в його становленні як фахівця і як особистості.

**Розподіл частот відповідей респондентів на запитання:
«Якими вміннями Ви хотіли б оволодіти під час навчання в магістратурі?»
(загальний розподіл)**

<i>№ з/п</i>	<i>Вміння, пов'язані з управлінською діяльністю (Y)</i>	<i>Кількість виборів</i>	<i>Вміння, не пов'язані з управлінською діяльністю (X)</i>	<i>Кількість виборів</i>
1	Аналіз результатів діяльності організації	54	Виділяти загальні закономірності, тенденції, знаходити аналогії	
2	Аналіз та попередження виникнення конфліктних ситуацій в підрозділах / організації	51	Визначати ступінь достовірності інформації	21
3	Аналіз, оцінка ресурсного забезпечення організації	13	Використовувати соціологічні методи збору і аналізу інформації	22
4	Визначення завдань підлеглим	24	Використовувати сучасні методи прийому і передачі інформації та електронного документообігу	34
5	Вирішення конфліктних ситуацій в підрозділах / організації	38	Виступати перед великою аудиторією, телекамерами	36
6	Контроль за роботою співробітників, підрозділів / організації	29	Відстоювати, аргументувати свою точку зору	54
7	Коригування діяльності організації	24	Володіння програмними продуктами Microsoft Office: Word, Excel, PowerPoint	7
8	Мотивація співробітників в організації	36	Володіння спеціальними програмними продуктами для роботи	18
9	Налагодження зв'язків між підрозділами, окремими співробітниками в організації	29	Наочно і доступно подавати інформацію	34
10	Налагодження зовнішніх зв'язків організації	32	Оперувати статистичними даними	16
11	Організація «зворотного зв'язку» в управлінні	19	Організація роботи з документами	46
12	Організація роботи підлеглих	43	Підготовка, оформлення та надсилання вихідних документів	12
13	Організація роботи підрозділів / організації	27	Планувати власну роботу	34
14	Оцінка професійних якостей, здібностей співробітників організації	25	Правильно організовувати своє робоче місце	20
15	Планування діяльності підрозділів / організації	27	Представляти результати виконаної роботи перед керівництвом	20
16	Пошук та аналіз потенційних шляхів розвитку організації	35	Робити висновки	34
17	Прогнозування діяльності організації	33	Складання та оформлення службових документів	25
18	Структурно-функціональний аналіз організації	14	Стисло і доступно викладати свої думки	44
19	Отримання навиків стратегічного планування	49	Структурувати інформацію (важлива, другорядна і т.п.)	13
20	Використання іноземних мов за професійним спрямуванням	20	Вміння використовувати статистичні методи у роботі	20
	Разом	622	Разом	535

Наведені результати соціологічного опитування лише підтверджують наше припущення про те, що мотивація до навчання оволодіння професійними навичками виступають ключовими факторами якості освіти. Відтак, в залежності від їхньої спрямованості, вони можуть стати як фактором розвитку, так і фактором виникнення ризиків щодо якості вищої освіти і тому потребують більш ґрунтовного вивчення і інтерпретації протягом усього освітнього циклу.

Lyudmila Belova

MOTIVATION TO STUDY AS FACTOR OF RISK TO HIGHER EDUCATION QUALITY

Abstract

The motivation to study as one of the key factors in the quality of higher education is considered. An attempt is made to show that the existing understanding of the quality of education operates only with the formal components of the educational process, leaving out the attention of the student's personal motivation. On a concrete example of a sociological survey, it has been shown that the determining factor and motives for choosing a future profession is the desire to pursue a professional career. It turns out that motivation for education is one of the main factors of the quality of education risk, because of its complexity, multidisciplinary, heterogeneity and hierarchy, the student's activity in professional training is determined, depending on what specific motives become for him dominant, and require careful study and analysis.

Key words: quality of education, motivation, motivation to study, risks in education, general and professional competences, life-long learning

Е. В. Белоусова

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ МОТИВАЦИИ К УЧЕНИЮ У СОВРЕМЕННЫХ ШКОЛЬНИКОВ

Тысячекратно цитируется применительно к школе древняя мудрость: «Можно привести коня к водопою, но заставить его напиться нельзя». Да, можно усадить детей за парты, добиться идеальной дисциплины, но без пробуждения интереса, без внутренней мотивации освоения знаний не произойдет, это будет лишь видимость учебной деятельности. Если нет желания учиться – учение мучительно и бессмысленно.

Как же пробудить у школьников желание «напиться» из источника знаний? В чем сущность потребности в знаниях? Как она возникает? Как она развивается?

Мотивация – важный компонент регуляции любой деятельности человека. Ее изучением занимались и занимаются различные ученые с древнейших времен по наши дни. В различные периоды жизни человека значимыми становятся разные виды деятельности. Для детей и подростков необходима учебная деятельность, как основа последующего успешного функционирования в обществе, соответственно необходимо развитие мотивации обучения.

Развитие образования в новых социально-экономических условиях предполагает подход, в соответствии с которым центральной фигурой образовательного процесса является личность ученика, его потребности и интересы. Основной задачей образовательного процесса становится развитие и удовлетворение этих интересов и потребностей.

Современные дети выросли в условиях изменившейся социокультурной среды, которая характеризуется принципиально новыми чертами и особенностями. К ним относятся: увеличение самой скорости изменений в жизни; быстрое освоение новыми поколениями социального опыта; стремительное развитие процессов интеграции и глобализации современного мира; смещение ценностных ориентаций; углубление социальных и культурных противоречий, локальных конфликтов и других факторов, угрожающих человеку, его жизни, здоровью и др.

Важным качеством современных школьников стоит назвать более сильное ощущение своего

«Я» в мире, которое чаще всего переходит в чувство собственного достоинства и самоуважения. Следствием этого является более свободное и независимое поведение, чем у детей прежних поколений. Чрезмерная опека со стороны взрослых оскорбляет их. Возросли амбиции и самооценка современных школьников. При этом они способны понять свои слабости, недостатки, сравнить себя с другими, самих себя в настоящем и прошлом, т.е. способны к самоанализу, рефлексии. «Умение добиваться успеха» – самое ценное качество личности, по мнению и младших, и «средних», и старших школьников, но старшие ценят еще общий оптимизм, умение не вешать голову, не унывать в любых обстоятельствах. Они явно ценят это в других и стремятся воспитать в себе [11, с. 28].

В эпоху Интернета у школьников возникает «клиповое мышление», требующее динамичной и дозированной подачи материала в форме гипертекста [2]. При клиповом мышлении окружающий мир превращается в мозаику разрозненных, мало связанных между собой фактов. Клиповое мышление – это общая проблема, которую стали отмечать в разных странах уже с начала 90-х годов XX века. По мнению Леонида Ястребова, кандидата физ.-мат. наук, экс-директора Московского центра интернет-образования, в школах примерно 80% клиповомыслящих детей. У школьников с клиповым мышлением отсутствует способность к длительной концентрации внимания, поэтому они просматривают материал крайне невнимательно, оставляя в памяти лишь обрывистые поверхностные знания. Так как школьник акцентирует внимание только на формулировках и общих понятиях, не утруждая себя пониманием и извлечением главного, у него снижается или совсем утрачивается способность к аналитическому мышлению. Психолог Александра Гибинская считает, что клиповое мышление – это не болезнь, а своего рода защитный механизм, позволяющий справляться с мощным потоком информации, в котором находится современный человек вообще и ребенок в частности. Ругать ребенка в данном случае бесполезно, так как мышление от этого лучше не станет и думать по-другому ребенок не сможет, пока мы его не научим мыслить правильно.

Обладатель клипового мышления не может анализировать ситуацию, любая информация не задерживается в его сознании и быстро сменяется новой.

Работа с детьми с клиповым мышлением характеризуется рядом особенностей: любой текст должен быть насыщен «большим количеством коротких фраз, отражающих эмоциональное состояние человека; сильно фрагментирован, разбит на смысловые блоки небольшого (два-три абзаца) объема. Фрагменты текста слабо связаны между собой, образуют своего рода мозаичное изображение с частично утраченными элементами; текст строится по принципу «описание действия» [11, с.35].

Еще одной особенностью современных школьников является обширная, но бессистемная информированность практически по любым вопросам. Если дети прошлых лет ощущали определенный информационный голод, то сегодня подростки имеют доступ к небывало широкому объему информации. Современные школьники умеют хорошо ориентироваться в постоянно меняющемся информационном пространстве. Сегодня подростки все больше времени проводят у компьютеров. С пеленок окруженные электроникой, школьники прекрасно ориентируются в новых технологиях и нетерпимо относятся к технической некомпетентности других. Отношение к использованию новых информационных технологий носит у подростков прагматичный характер: они «добывают», «скачивают» информацию. Информация воспринимается ими как ничья, они не смотрят авторов найденной информации. Индивидуальный прагматизм очень быстро завоевывает позиции в сознании школьников. Для современного школьника является характерным стремление к реальной самостоятельности, которая представляется ему как свобода, к самопознанию, желание занять благоприятное положение в школьном коллективе, закрепить свои позиции в детской субкультуре.

Изменилось содержание деятельности подростков в свободное время. По степени популярности занятия сегодняшних подростков в свободное время, например, в выходные дни, располагаются в следующей последовательности: слушание музыки, игра на компьютере,

разговоры с друзьями по телефону, просмотр сайтов, чтение. В новых условиях жизнедеятельности формируются адекватные им ценностные ориентации подростков. Наиболее значимой является потребность в любви. Второе место в структуре ценностных ориентаций занимает социальная ориентация на труд. Современные школьники желали бы работать и зарабатывать. Но они предпочитают труд интенсивный, но непродолжительный, рациональный, динамичный, результативный. Речь идет о возможности «иметь любимую профессию». Лидируют такие профессии, как юрист, экономист, программист. Далее по степени значимости в структуре ценностных ориентаций подростков следует ориентация на материальную обеспеченность («иметь достаточное количество денег»). У заметной части подростков проявляется неуважение к закону, готовность его обойти, если это сулит значительные блага. В структуре ценностей современного подростка отступают на задний план и становятся менее престижными социально-культурные потребности, приобщение к достижениям культуры (посещение выставок, музеев и т.д.) [4, с.216]. Многие подростки проявляют неверие в традиционные ценности, считают, что традиционные моральные нормы и ценности относительно, не обязательно их все соблюдать. Можно вносить собственные коррективы, полагаясь на свое субъективное мнение. Но то, что подросток сам для себя установил, он неукоснительно соблюдает, т.е. имеет место абсолютизация индивидуальных ценностей.

Современным школьникам присущ скептицизм. У них происходит падение доверия к авторитетам (учителя, родителей и т.д.) и традиционным источникам знаний. Современные школьники ожидают, что все занятия будут легкими и увлекательными. Учащиеся хотят получать хорошие отметки при минимуме усилий.

В сегодняшнем образовании ученик ориентирован прежде всего на себя. Это проявляется в активном поиске учеником смысла изучения тех или иных знаний, участия в различных формах педагогического взаимодействия, предлагаемых школой. Данная ориентированность сказывается также на отношении учащихся к результатам своей учебной деятельности. При оценке этих результатов мнение учителей и родителей не является однозначно авторитетным. Ученики достаточно критично относятся к основным школьным предметам, определяя их как скучные, причем как с позиции их общего содержания, так и в плане деятельности учителей-предметников на соответствующих уроках. Многие учащиеся интересуются лишь тем, что имеет непосредственное отношение к будущим заработкам.

В целом современный школьник – деятельный участник социокультурного образовательного пространства школы, активность которого обусловлена состоянием успешности в той или иной сфере деятельности. Исходя из особенностей современных учащихся, рассмотрим особенности их мотивации в учебной деятельности. Современные педагоги и психологи (Е.П. Ильин, М.Н. Дудина, К.И. Подбужкая) отмечают, что сегодня у школьников существует проблема отчуждения к учебной деятельности. Они отмечают, что тенденция отчуждения нарастает у учащихся по мере продвижения к старшим классам. Исследователи подтверждают, что уже у учащихся младших классов наблюдается снижение мотивации к учению. Практика различных школ показывает, что при поступлении в школу от 8 до 20% будущих первоклассников уже проявляют нежелание учиться (2007).

В подростковый период происходит снижение мотивации, посещение школы для многих детей становится обузой. Соответственно меняется и подход к получению знаний, который можно условно назвать «борьба за оценку», даже если реальные знания ей не соответствуют. Для подростков отметка является средством, позволяющим найти свое место среди сверстников. На смену познавательной мотивации приходят так называемые мотивация достижения или избегания неудач. Результатом является то, что «у таких школьников не вырабатывается правильного взгляда на мир, отсутствуют убеждения, задерживается развитие самосознания и самоконтроля, требующего достаточного уровня понятийного мышления».

Именно поэтому важно найти те средства, которые бы позволили повернуть ученика лицом к учебной деятельности.

Исследования ученых показывают, что значительное количество учеников воспринимает цели школьного образования как слишком общие, не имеющие реальной связи с их повседневной сегодняшней и будущей жизнью. Эта же тенденция отмечается при анализе данных анкетирования родителей. Родители выпускных классов часто отдают предпочтение «натаскиванию» на тесты, необходимые для сдачи внешнего независимого тестирования, а не на получение детьми общего среднего образования и делят предметы на «нужные» и «ненужные».

Для изменения (повышения) мотивации познавательной деятельности школьников необходимы новые учебные технологии, способные, в частности, помочь «перевести» цели школьного образования на язык, понятный школьникам. В сочетании с зафиксированной общей несогласованностью целевых приоритетов школьного образования в понимании учеников, родителей и учителей по отдельности, это свидетельствует о том, что каждый из его субъектов оказывается в каком-то смысле отчужден от процесса целеполагания, что не может не приводить к снижению школьной мотивации [3, с. 25].

У учащихся старших классов наиболее часто занятие учебной деятельностью мотивируется прагматической ориентацией: «получение в будущем интересной, престижной, высокооплачиваемой работы». Это свидетельствует о том, что само получение образования рассматривается подростками как «лифт», обеспечивающий возможность социального продвижения. В то же время достаточно высокая значимость мотивации учебы для «будущей жизни», реализация намеченных жизненных перспектив не соответствуют месту, которое отводится учению в «реальном» микросоциальном окружении подростка. Практически малоощутимы для подростка как мотивирующие факторы стремление «получить уважение сверстников» и положительная оценка со стороны взрослых окружающих, родителей и учителей. Иными словами, здесь мы фиксируем своеобразный конфликт между будущим и настоящим: учебная деятельность весьма значима для будущего, но мало значима для реального микросоциального контекста отношений [6, с. 79].

Особый интерес представляют возрастные изменения мотивации учебы. В исследовании В.С. Собкина (2006 год) выделены две тенденции, связанные с психологическими особенностями учебной деятельности. На рубеже 9-го класса по сравнению с 7-м классом существенно снижается значимость такого мотива, как «желание получить новые знания» и повышается значимость мотивации, связанной с получением в будущем интересной, престижной, высокооплачиваемой работы. Подобные структурные сдвиги приводят к тому, что учеба становится не целью, а средством для реализации будущих планов: дальнейшей успешной профессиональной деятельности и карьеры. В этой связи можно сделать вывод о том, что актуализация на данном возрастном этапе проблематики социального и профессионального самоопределения проецируется на учебную деятельность, трансформируя ее мотивационную структуру что, в свою очередь, приводит к изменению требований подростка к содержанию получаемого образования.

Особый интерес представляет выявление различий в мотивации учебной деятельности у учащихся с разной академической успеваемостью. Учащиеся с высокой академической успеваемостью («отличники») гораздо чаще по сравнению с низкоуспевающими («троечники») фиксируют значимость для них таких мотивов, как «совместная деятельность» и «возможность получения в будущем интересной, престижной, высокооплачиваемой работы». Мотивация, связанная с желанием получения новых знаний, оказывается у «отличников» также явно выше. Данная мотивация является собственно внутренней мотивацией учения.

Наряду с мотивацией, побуждающей подростков к учебной деятельности, не меньший интерес представляет анализ значимости тех целей, которые ставят перед собой школьники в процессе получения образования. На протяжении десяти лет практически не изменилось мнение подростков лишь относительно двух позиций: «школа в первую очередь должна дать достаточный культурный уровень» и «школа должна дать опыт социального общения и

взаимодействия». От 7-го к 11-му классу последовательно снижается значимость целей «прочные знания» и «хорошая предпрофессиональная подготовка». Параллельно с возрастом явно увеличивается число школьников, указывающих на важность «подготовки в вуз» и приобретения «опыта социального общения и взаимодействия».

За последние 20 лет у учащихся произошли весьма существенные трансформации различных компонентов учебной деятельности. В первую очередь, это касается падения значимости как знаниевых аспектов («приобретение прочных знаний»), так и целого ряда личностных образцов, которые задают ценностно-целевые ориентиры образовательного процесса («хороший семьянин», «защитник своей страны» и др.). Произошла переориентация на другие личностно значимые модели: «человек, способный обеспечить свое благосостояние», «человек, добывающийся в жизни своего». Подобным содержательным изменениям целевых компонентов учебной деятельности соответствуют и корректировки в образовательных планах школьников. Суть их в том, что завершающий этап школьного образования становится все более жестко ориентирован на продолжение обучения и получение высшего образования. Таким образом, за прошедшее десятилетие кардинально меняется позиция учащегося в отношении учебной деятельности [6].

Выводы. Современные дети выросли в условиях изменившейся социокультурной среды, которая характеризуется принципиально новыми чертами и особенностями и в следствии этого обладают рядом особенностей, которые влияют на развитие их познавательной мотивации.

Для школьника сегодня является характерным стремление к реальной самостоятельности, к самопознанию.

Важным качеством современных учащихся является более сильное ощущение своего «Я» в мире. Поэтому для развития у них познавательной мотивации важна работа в атмосфере диалога и сотрудничества учителя и учеников, регулярная самооценка и самоконтроль учащимися своей деятельности.

Сегодня подростки имеют доступ к небывало широкому объему информации. Они проявляют искушенность в технике, прекрасно ориентируются в новых технологиях. В связи с этим важно участие школьников в учебной и внеучебной деятельности, требующей использования компьютерных технологий.

У многих учащихся возникает «клиповое мышление», требующее динамичной и дозированной подачи материала. Учитывая особенности мышления современных школьников, преимущество будут получать короткие циклы занятий и тренингов с обязательными межпредметными связями.

Индивидуальный прагматизм очень быстро завоевывает позиции в сознании подростков. Поэтому важно, чтобы в результате своей учебной деятельности учащиеся получали конкретный результат, продукт, который в дальнейшем может иметь практическое применение.

За прошедшее десятилетие достаточно кардинально изменилась позиция учащихся в отношении учебной деятельности, происходит падение значимости знаниевых аспектов, усиливается необходимо видеть практическую значимость знаний, иметь возможность использовать личностный опыт на уроках и во внеурочной деятельности.

Создание в школе условий для появления внутренних побуждений к учению, возможно при помощи системы психологически продуманных приемов. Общий смысл развития учебной мотивации школьников состоит в том, чтобы переводить учащихся с уровней отрицательного и безразличного отношения к учению, к зрелым формам положительного отношения к учению – действенному, осознанному, ответственному.

Современному педагогу необходимо создавать благоприятные педагогические условия, при которых школьник сможет утвердиться как личность в системе отношений, свойственной миру взрослых; приобрести независимость во мнениях, суждениях, поступках; самостоятельно определять свою позицию по волнующим взрослых проблемам; участвовать в общественно-полезной деятельности; переживать чувства собственной социальной значимости.

Литература

1. Авдеева Е. А. Компетентности как результат образования: проблемы и пути решения / Е. А. Авдеева, И. А. // *Almamater (Вестн. высш. шк.)*. – 2015. – № 12. – С. 45–47.
2. Бунеев Р.Н. Современный ученик / Р. Н. Бунеев // *Нач. шк. плюс До и После*. – 2002. – № 12. – С. 3–6.
3. Ефремов К. Труд и дети – новые отношения / К. Ефремов // *Воспитательная работа в школе*. – 2007. – № 6. – С. 25–30.
4. Илюшин Л. С. Образовательная мотивация: теория и методология исследования : монография / Илюшин Л. С. – СПб. : БАН, 2002. – 216 с.
5. Лысиченкова С. А. Влияние особенностей современных школьников на их познавательную мотивацию / Лысиченкова С. А. // *Молодой ученый*. – 2012. – №4. – С. 428-431.
6. Современный подросток: проблемы жизнедеятельности : итоги социол. исслед. / [авт. кол.: С. В. Дармодехин, В. Н. Архангельский, Г. М. Иващенко, Ю. И. Муратов и др.]. – М. : Гос. Науч.-исслед. ин-т семьи и воспитания, 2000. – 79 с.
7. Собкин В. С. Трансформирование целей и мотивации учебы школьников / Собкин В. С. // *Социол. исслед.* – 2006. – № 8. – С. 106–115.
8. Сорока В. Траектория освітнього маятника / Валентина Сорока // *Освіта України*. – 2016. – № 39. – С. 14–15.
9. Тарасов С. В. Школьник в современной образовательной среде : монография / Тарасов С. В. – СПб. : Образование-Культура, 2001. – 151 с.
10. Томас Г. Образование : очень краткое введ. / Гэри Томас. – М. : Издат. дом Высш. шк. экономики, 2016. – 166 с.
11. Авдулова Т. П. Подростки в информационном пространстве / Т. П. Авдулова // *Психология обучения*. – 2010. – № 4. – С. 28–38.

References

1. Avdeyeva Ye. A., Drozdova I. A. Kompetentnosti kak rezul'tat obrazovaniya: problemy i puti resheniya [Competence as a result of education: problems and solutions]. *Alma mater*. 2015, no. 12, pp.45–47.
2. Buneyev R. N. Sovremennyu uchenik [Modern Pupil]. *Nachal'naya shkola plus do i posle* – Primary school plus: before and after. 2002, no. 12, pp.3–6.
3. Yefremov K. Trud i deti – novyye otnosheniya [Labor and children - a new relationship]. *Vospitatel'naya rabota v shkole* – Educational work in the school. 2007, no. 6, pp. 25–30.
4. Ilyushin L. S. Obrazovatel'naya motivatsiya: teoriyai metodologiya issledovaniya : monografiya [Educational motivation: theory and methodology of research: monograph]. *Sankt Ptersburg, BAN Publishing House*, 2002. 216 p.
5. Lysichenkova S. A. Vliyaniye osobennostey sovremennykh shkolnikov na ikh poznavatelnyu motivatsiyu [Influence of features of modern schoolchildren on their cognitive motivation]. *The young scientist*. 2012, no.4, pp. 428–431.
6. Darmodekhin S. V., Arkhangelskiy V. N., Ivashchenko G. M., Muratov Yu. I. et al. *Sovremennyu podrostok: problem zhiznedeyatelnosti* [The modern teenager: problems of ability to live: results of sociological research]. *Moscow, State Institute of Family and Parenting*, 2000. 79 p.
7. Sobkin V. S. Transformirovaniye tseley i motivatsii ucheby shkol'nikov [Transformation of the goals and motivation of the schoolchildren's learning]. *Sociological Research*. 2006, no. 8, pp.106–115.
8. V. Traektoriya osvitnogo mayatnika [Trajectory of the educational pendulum]. *Osvita Ukrainy – Education of Ukraine*. 2016, no. 39, pp. 14–15.
9. Tarasov S. V. *Shkolnik v sovremennoy obrazovatelnoy srede* [Pupil in the modern educational environment]. *Sankt Petersburg, Education-Culture Publ.*, 2001. 151 p.
10. Tomas G. *Obrazovaniye : ochen kratkoye vved* [Education: very brief introduction]. *Moscow, Publishing House of Higher School of Economy*, 2016. 166 p.

11. Avdulova T P. Teens in the Information Space (in Russian). Psychology of Learning. 2010, no. 4, pp. 28–38.

Olena Belousova

FEATURES OF MOTIVATION FORMATION TO TEACHING AT MODERN SCHOOLCHILDREN

Abstract

Motivation is an important component of regulation of any human activity. Different types of activity are becoming important in different periods of a person's life. For children and adolescents learning is necessary as the basis for the subsequent successful functioning in society and accordingly the development of motivation for learning is necessary.

Over the past decade, the position of students regarding academic activities has changed. There is a loss of the importance of knowledge aspects. Modern students are becoming more pragmatic. Many students experience «clip-on thinking» which requires special approaches and dynamic and dosed supply of educational material. The general meaning of the development of school motivation of schoolchildren is to transfer students from levels of negative and indifferent attitude to teaching to mature forms of positive attitude to learning that is must be effective, conscious and responsible.

Educators need to take into account the particularities of thinking of modern schoolchildren and create conditions for internal motives for learning at school, perhaps with the help of a system of psychologically thought-out methods. During their learning activities it is important for students to receive a specific educational product that can later have practical application.

Key words: educational motivation, motivation of cognitive activity, clip-on thinking, modern schoolchildren, educational process.

Л. Я. Бельчикова

ПРОБЛЕМЫ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РИСКИ И ИННОВАЦИИ

Современное общество под воздействием процесса глобализации имеет тенденцию к преобразованию в качественно новый тип общественной организации с принципиально иной динамикой развития, непременным условием и важным фактором которой является риск. Формирование некой «культуры риска» обусловлено необходимостью людей быть готовыми к постоянным изменениям, различным событиям, происходящим как на индивидуальном, так и общественном уровне, а также готовностью действовать в условиях риска, прогнозировать возможность его проявления и просчитывать последствия.

Какие требования выдвигает современная жизнь к выпускникам общеобразовательной школы? Что должна сформировать школа для дальнейшей успешной жизни сегодняшнего школьника в быстро меняющемся, глобальном мире? Какие качества личности будут определяющими в XXI веке? Пожалуй, среди наиболее востребованных следует назвать критическое мышление и умение решать возникающие проблемы, инициативность индивида, навыки устной и письменной коммуникации, лидерство и умение работать в команде, сотрудничество и взаимодействие, умение самостоятельно ориентироваться в получаемой информации, творческое, нешаблонное мышление. И все это предстоит сформировать современной школе.

Но успех в реальной жизни сегодняшних школьников требует не знаний как таковых, т.к. они стремительно меняются вместе с меняющимся миром, а знаний о том, как учиться. XXI век требует не «знать», а «познавать», т.е. уметь не только приобретать, но обрабатывать, анализировать, адаптировать и применять в будущем полученные знания. «Я знаю, для чего мне нужно то, что я познаю». Если доходчиво объяснить ребенку, что вот конкретно это нужно ему для

того-то, а вот это – еще для чего-то, то проблема мотивации отпадет сама собой – дети сами поставят перед собой цель и будут идти к ней, а педагогу нужно будет лишь подтолкнуть да выравнивать курс.

Поэтому естественно, что неотъемлемой частью общественного развития как главного требования времени стали инновационные процессы в образовании, главной целью которых является подготовка человека к труду и жизни в постоянно меняющемся мире. Сущность такого обучения состоит в ориентации учебного процесса на потенциальные возможности личности и их реализацию, поиске творческих способов решения жизненно важных проблем, способов превращения творчества в норму и форму существования человека.

Но любая инноватика напрямую связана с проблемой педагогического риска, который подразумевает экспериментальное применение каких-либо технологий, широко не распространенных на практике, но, тем не менее, в теории являющихся перспективными с точки зрения обучения. С какими же рисками в новых условиях сталкивается школа?

Во-первых, несоответствие новым вызовам и условиям, стремление учить по старинке, как учили в «советской» школе, что сегодня звучит с явным негативным оттенком.

Во-вторых, желание в погоне за этим самым соответствием, как советуют некоторые горячие головы, разрушить старую школьную систему «до основания, а затем...» А затем – революция! Молодой передовой учитель, недавно выпустившийся из университета и пришедший в школу со смелыми начинаниями, в большинстве случаев встречает яростное сопротивление «старого» коллектива учителей, его заскорузлое мышление и нежелание что-то менять, начинает работать по-новому, как того требует время. Да, утверждает он, риски – это всегда проблемы, которые нужно решать современными методами. Но ведь дети меняются, и те методы, которые прекрасно работали в 1980-х годах, сегодня неэффективны или вовсе бесполезны. Изменилось сознание детей, окружающая обстановка, моральные ценности, стереотипы воспитания в семье и общественное мнение, в то время как система образования, подобно сонной черепахе, пытается осознать изменения, происходящее вокруг, но, в силу, собственной беспомощности, идет или не туда или вообще не идет, останавливается в своем развитии.

Хорошо, если этого самого молодого энтузиаста учили в педагогическом вузе не преподаватели с «заскорузлым мышлением», а готовили для работы в стремительно меняющемся глобальном мире те, кто дал ему современные ориентиры, механизмы, технологии. Однако следует признать, что и система высшего образования, как и школа, подобна «сонной черепахе» и не всегда пытается осознать изменения, происходящие вокруг и, в силу собственной беспомощности, идет или не туда или отстает еще больше. По поводу революций дал свой ответ еще М.А.Булгаков, испытывавший «глубокий скептицизм в отношении революционного процесса» и противопоставлявший ему «излюбленную и Великую Эволюцию».

Таким эволюционным процессом для современного образования является инновационная деятельность. Готова ли к ней школа? Готов ли учитель, солидный педагогический стаж которого сформировал у него собственный взгляд на педагогическую деятельность, привыкший быть «единственным источником знаний», рисковать своим положением, «авторитетом», чтобы «установить субъект-субъектные отношения», вести диалог с учениками, отвечать на «трудные вопросы»? А какой ответ может дать школа вопрошающему выпускнику педагогического вуза, чье мнение уже прозвучало?

Думаю, что ответ лежит не столько в плоскости возрастной, сколько в желании или нежелании каждого педагога и учительства в целом видеть, понимать и меняться в соответствии с теми новыми требованиями, которые выдвигает современная жизнь, и именно осознание необходимости работать не так, как вчера, приводит к изменению парадигмы образования, к формированию личности учителя-преобразователя, новатора, творца. Научкой доказано, что качество и успех работы учителя связаны не столько со стажем работы в школе, сколько с уровнем развитости педагогического творчества, с отношением к окружающим, ценностными ориентациями, жизненными целями.

У древнегреческого философа Ксенофонта в его «Воспоминаниях о Сократе» есть афоризм, который необходимо взять на вооружение многим педагогам: «Никто не может ничему научиться у человека, который не нравится». Действительно, без интереса к личности учителя не будет интереса к предмету. Но интересен ученику может быть только Мастер – человек, «особенно сведущий или искусный в деле своем», профессионал. Признаком истинного профессионала-педагога является постоянное недовольство собой и стремление к высшему уровню. Делать самого себя – сложная работа, а путь этот – сложный путь. Творчество – это то, что делает учителя интересным для окружающих.

Что же отличает творческого учителя? Он всегда в поиске. Он ищет современные эффективные пути достижения цели, постоянно анализирует собственные ошибки и просчеты, стремится на научной основе решать повседневные задачи обучения и воспитания. Он уверен: сегодня нужен человек мыслящий, разумный, любящий, понимающий, созидающий. Как сформировать такую личность? Ей, в первую очередь, необходимо предоставить пространство для мысли, любви, деятельности. И таким пространством должна стать школа. А для каждого учителя таким пространством должен стать его урок.

И в процессе таких уроков ребёнок научится размышлять и созидать, видеть и оценивать своё творение и творение других. Так учитель «делает» самого себя и «делает» своего ученика.

Быстрые темпы научно-технического прогресса привели к широкому использованию школьниками электронных СМИ, которые предоставляют мгновенный доступ для получения любой информации. И школа не может и не должна оставаться в стороне от «знаков» времени. На повестку дня выходит ИКТ-компетентность педагога, задача которого стать определенным «дозатором», неким дирижером, который помогает школьникам превратить информацию в знания, а знания – в мудрость.

Авторитет учителя в наше время зависит от того, в какой степени он владеет современными технологиями, умеет ли он организовать проектную деятельность и владеет ли он основами сторителлинга и принципом *Bring your own devices*, может ли он организовать занятия по технологии «перевернутый класс» и т.д. Но при этом глубоко убеждена, что если перед нами учитель-личность, то не имеет принципиального значения, он формирует ученика-личность, стоя у доски с мелом в руках или с самыми новомодными гаджетами.

Литература

1. Гладышева Е. Н. Проблемы в системе образования / Гладышева Елена Николаевна // Педагогическое мастерство: материалы VII Междунар. науч. конф. (г. Москва, нояб. 2015г.) – М., 2015. – С. 36–39
2. Медведь Т. И. Актуальные проблемы развития образования / Т. И. Медведь // Концепт : науч.-метод. электрон. журн. – 2015. – Т. 33. – Режим доступа: <http://e-koncept.ru/2015/95392.htm> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана.
3. Несговорова Н. П. Стандартизация образования и готовность педагогов к реализации ФГОС ОО: перспективы, проблемы, риски / Несговорова Н. П., Савельев В. Г. // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 3. – Режим доступа: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=19075> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана.
4. Рапацевич Е. В. Инновации и проблемы развития современного образования / Рапацевич Е. В. // Успехи современного естествознания. – 2013. – № 10. – Режим доступа: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=32976> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана.

References

1. Gladysheva Ye. N. Problemy v sisteme obrazovaniya [Problems in the education system]. Pedagogicheskoye masterstvo: materialy VII Mezhdunarodnoy nauchnoy konferencii (Moskva, noyabr 2015 g.) [Pedagogical Excellence: Materials VII International scientific Conference (Moscow, November 2015)]. Moscow, 2015, pp. 36–39.
2. Medved T. I. Aktual'nyye problemy razvitiya obrazovaniya [Problems in the education system].

Kontsept : nauchno-metodicheskiy elektronnyy zhurnal – Concept : Scientific and methodical electronic journal. 2015, vol. 33, pp. 36-40. Available at: <http://e-koncept.ru/2015/95392.htm> (accessed 12.01.2018).

3. Nesgovorova N. P., Savel'yev V. G. Standartizatsiya obrazovaniya i gotovnost' pedagogov k realizatsii FGOS OO: perspektivy, problemy, riski // Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya [Standardization of education and readiness of teachers for the implementation of GEF GS: perspectives, problems, risks] Modern problems of science and education. 2015, no. 3. Available at: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=19075> (accessed 12.01.2018).

4. Rapatsevich Ye. V. Innovatsii i problemy razvitiya sovremennogo obrazovaniya [Innovations and problems of the development of modern education]. Uspekhi sovremennogo yestestvoznaniya – Advances in modern natural science. 2013, no. 10. Available at: <https://www.natural-sciences.ru/ru/article/view?id=32976> (accessed 12.01.2018).

Larisa Belchikova

PROBLEMS OF MODERN EDUCATION: RISKS AND INNOVATIONS

Abstract

The rapid pace of the scientific and technological revolution led to widespread use of electronic media by schoolchildren, who provide instant access to receive any information. And the school cannot and should not stay away from the “signs” of time. On the agenda is the ICT competence of the teacher, whose task is to become a certain “batcher”, a kind of conductor who helps schoolchildren turn information into knowledge, and knowledge into wisdom.

The article deals with the credibility of the teacher which depends on the level he or she can operate modern technologies, whether he or she is able to organize project activities and whether he or she follows the principles of storytelling and the principle of “Bring your own devices «and can arrange classes using technology “inverted class.”

Key words: knowledge, modern technologies, teacher.

Е. В. Бирченко

ВЫСШАЯ ШКОЛА И РЫНОК ТРУДА В ДИСКУРСЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ МЕЖДУ «ЭКОНОМИКОЦЕНТРИЗМОМ» И ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ МИССИЕЙ УНИВЕРСИТЕТА

Последние годы в научном сообществе ведутся достаточно бурные дискуссии о роли и векторах развития высшей школы. Обсуждение и споры ведутся в русле переосмысления, как трансформации традиционных функций университета, так и анализа вызревания его новых моделей, детерминированных, прежде всего, экспансией современного рынка, процессами глобализации современного мира. По меткому замечанию Т. А. Хагурова, дискуссия ведётся, по существу, между защитниками «экономикоцентризма» нелиберальной философии образования и «гуманистическим идеализмом» классической философии образования [4, с. 48].

Глобальные социокультурные трансформации, сопровождающие переход от постиндустриальной к информационной эпохе и к новой парадигме экономического развития, сущностной основой которой становятся знания и инновации, ставят высшую школу перед вызовами трудно совмещаемых векторов развития. Экономическая функция высшей школы, связанная с подготовкой высококвалифицированных специалистов, в условиях рынка превращает образование в услугу, выступающую объектом купли-продажи и имеющую рыночную стоимость, которая определяется спросом и предложением. Как следствие – образование становится частным благом и имеет рыночные характеристики, что вступает в противоречие с исторической миссией университета, не ориентированной на производство блага

в экономическом смысле. Его общественная миссия проявляется в культуuroобразующей функции, т. е. воспроизводства «культуры и культурных». Именно общественная миссия университета способна помочь ему, традиционно производящему общественное благо, противостоять ценностям рынка, сохранять свою идентичность и функции университета как социального института.

Адаптируясь к столь неоднозначным социальным и экономическим вызовам современного общества, система высшего образования продуцирует активные процессы, как сокращения общего количества вузов, так и их дифференциации (элитные вузы, предпринимательские университеты, национальные исследовательские университеты, опорные вузы и т. д.). Ведется поиск новых подходов в разрешении собственных проблем в борьбе за источники финансирования, талантливых профессоров и студентов.

В этом ключе возникает немало вопросов, касающихся взаимосвязи высшей школы и рынка труда. Насколько вузы должны строго ориентироваться в образовательной деятельности на запросы рынка труда, потребности работодателей и тем самым реализовывать доминанту «экономикоцентризма»? Реалии занятости демонстрируют невозможность синхронизации рынка труда и высшей школы по целому ряду фундаментальных оснований. Даже с точки зрения инструментального подхода (слабость точного статистического анализа, временной лаг между началом обучения и выходом на рынок труда, проблемность прогнозирования перспективного спроса) проявляется сложность достижения сопоставимых пропорций структуры выпуска и структуры рабочих мест.

Еще более важным фактором, ставящим под сомнение безусловную ориентацию на рынок труда, являются вызовы постиндустриального этапа развития, характеризующегося высокой скоростью технологических изменений, а значит, и коротким циклом жизни новых знаний. На смену профессионала индустриальной эпохи – исполнителя, обладающего конкретными знаниями и навыками, приходит новый – творческий специалист – носитель фундаментальных знаний во многих областях, а также компетенций (гражданских, социальных, моральных и коммуникативных).

У. Бек отмечал, что одной из самых значимых тенденций современного мира становится «создание и совершенствование общества образования и знания, возрастание, а не сокращение сроков получения образования, ослабление или ликвидация его привязки к определенным рабочим местам и профессиям и ориентация процессов профессиональной подготовки на ключевые квалификации, которые находят широкое применение» [2].

Необходимость обеспечения инновационного развития вызывает постоянное возникновение новых профессий. Так, скорость возникновения новой профессии в Украине (законодательного ее признания) составляет в среднем 4–5 профессии за три года, хотя реально численность новых профессий и видов деятельности намного больше. В странах Европы показатель возникновения новой профессиональной деятельности составляет 10–20 единиц в год, а по данным прогнозов, в предстоящие пять лет эта скорость возрастет вдвое (включая расширение функций имеющихся профессий в направлении увеличения значимости социальных функций) [1, с. 146]. Тем самым происходит исчезновение «профессии на всю жизнь», обуславливая становление и развитие модели образования на протяжении всей жизни.

Еще один вопрос возникает при рассмотрении взаимосвязи высшей школы и рынка труда. В какой степени коррелирует получение высшего образования с намерением работать по специальности? Так, по данным анализа рынка труда Украины, в 2015 г. соответствие квалификации и профессии было характерно только для 48,9% занятого населения, что свидетельствует о недостаточной эффективности использования образовательно-профессионального компонента инновационного потенциала работников. Еще 27,6% занятых имели избыточную квалификацию, используемую в качестве адаптивного потенциала в процессе трудоустройства и трудовой деятельности. Остальные занятые (23,5%), имеющие недостаточную квалификацию, скорее всего, использовали ее в процессе собственной занятости [1, с. 154].

Очевидно, корни этой ситуации лежат не только в плоскости изменчивости и неопределенности рынка, но и в контексте жизненных траекторий выпускников вузов. С развитием массового высшего образования выяснилось, что получение профессии для последующего трудоустройства, это далеко не главная причина поступления в вуз. Например, по данным исследования Л. Г. Сокурянской «Ценностные ориентации и жизненные планы современного студенчества» [5] для 62% респондентов главным мотивом поступающих в вузы является получение диплома о высшем образовании. Под мотивом «диплом» зачастую подразумевается отказ выхода на рынок труда, «симуляция» получения знаний и даже способ отложить трудоустройство.

С другой стороны, сложившаяся мотивация – результат сформировавшегося в общественном сознании представления, что наличие диплома о высшем образовании – необходимое условие выхода на рынок труда. Городская экономика с предубеждением относится к работникам без диплома о высшем образовании. Это обусловлено развитием сферы услуг, где условием занятия рабочего места не всегда является диплом профильного образования. Для работодателя достаточно диплома о высшем образовании, т. к. зачастую тот или иной вид деятельности может быть обеспечен набором компетенций, включающих скорее общую культуру, коммуникабельность и способность к быстрой адаптации, чем специализированные знания. Отрыв профиля образования от профиля трудоустройства, например, наблюдается в найме для торговли и деловых услуг, где наличие диплома о профильном образовании мало распространено. В качестве допуска для таких работников принимаются дипломы гуманитарных наук и педагогики, а не только экономики, управления, менеджмента или социологии. Такой подход характерен и для менеджеров среднего звена. Для решения управленческих задач важны, прежде всего, опыт работы, коммуникативные способности, высокий уровень культуры, гибкость, навыки разрешения конфликтных ситуаций, а также унифицированные базовые знания.

Приведенные аргументы о гибкости и неустойчивости спроса на труд, подвижности знаний, обусловленных развитием информационных технологий, говорят о необходимости, скорее косвенной ориентации на запросы рынка труда, нежели синхронизированной. Поэтому на повестку дня выносятся проблема определения и учета перспективного прогноза компетенций специалистов, способных работать в инновационной экономике, выступать активными субъектами культуры, обладать особыми социальными ориентирами и соответствующим мировосприятием. Заинтересованное сотрудничество университетов, бизнес-организаций, научных центров с участием государственных органов управления способно решить проблему баланса интересов высшей школы, экономики и общества. Подобный опыт накоплен в странах ОЭСР. Как отмечает А. А. Московская, он дает представление о стратегических потребностях в компетенциях, исходя из трех направлений: а) количественный прогноз занятости по отраслям и профессиям, квалификации, полу и статусу занятости в стране; б) «сканирование горизонтов» посредством форсайт-исследований, отражающих ключевые сдвиги в компетенциях в стране и в мире; в) оценка целевых компетенций в ключевых секторах перспективного экономического развития [3, с. 21–22].

Литература

1. Людський розвиток в Україні. Інноваційні види зайнятості та перспективи їх розвитку : колектив. моногр. / Ін-т демографії та соціал. дослідж. ім. М. В. Птухи ; [за ред. Е.М. Лібанової]. – Київ, 2016. – 328 с.
2. Бек У. Что такое глобализация? / Ульрих Бек ; пер. с нем. А. Григорьева, В. Седелника. – М. : Прогресс-Традиция, 2001. – 304 с.
3. Московская А. А. Должно ли высшее образование соответствовать спросу на рынке труда / А. А. Московская // Высш. образование в России. – 2015. – № 10 – С. 75–83.
4. Хагуров Т. А. Высшее образование: между служением и услугой / Т. А. Хагуров // Высш. образование в России. – 2011. – № 4. – С. 47–57.

5. Бакіров В. С. Університет і суспільство : монографія / В. С. Бакіров. – Харків : Вид-во ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. – 272 с.

References

1. Libanova Ye. M. ed. Lyudskiy rozvitok v Ukraini. Innovatsiyini vydy zaynyatostl ta perspektivi yih rozvytku [Human development in Ukraine. Innovative types of employment and prospects for their development]. Kyiv, 2016. 328 p.
2. Beck U. Was ist Globalisierung? Irrturner des Globalismus – Antworten auf Globalisierung (auf Russisch), Moskau, Progress-Tradition Verlag., 2001, 304 S.
3. Moskovskaia A. A. Dolzhno li vyisshee obrazovanie sootvetstvovat sprosnu na rynke truda [Whether higher education corresponds to the demand in the labor market], Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 2015, no. 10, pp. 75–83.
4. Khagurov T. A. Vyisshee obrazovanie: mezhdru sluzheniem i uslugoy [Higher education: between service and service], Vysshee obrazovanie v Rossii – Higher education in Russia, 2011, no. 4, pp. 47–57.
5. Bakirov V. Universitet i suspilstvo [University and society], Kharkiv, V. N. Karazin National University Publ., 2011. 272 p.

Yelena Birchenko

HIGHER SCHOOL AND LABOUR MARKET IN THE CONTRADICTION DISCOURSE BETWEEN ‘ECONOMIC CENTRALISM’ AND HUMANISTIC UNIVERSITY MISSION

Abstract

The article deals with problems of institutional reflection of higher school and labour market, where both university searches of identity and imperatives of graduates’ employment market benchmarks are reflected.

In interaction processes of higher school and labour market, the contradiction between the determinacy of market economy (‘economic centralism’) and the university humanistic mission are displayed.

The article sets forth the thesis on the impossibility of full synchronization of labour market and higher school in conditions of flexibility and instability of demand for labour, knowledge mobility, caused by the development of information technologies. Information, supporting the disappearance of a ‘life-long profession’ and the demand for universal professional competences, has been provided.

The author sees the way out of this contradiction in indirect orientation for labour market, and also in determination and registration of prospective forecast of specialists’ competences with the involvement of business structures, scientific organizations, state authorities.

Key words: labour market, ‘economic centralism’, higher school mission, synchronized and indirect higher school orientation for demands of labour market, prospective forecast of specialists’ competences.

A. B. Бондаренко

СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ: ТЕНДЕНЦИИ И РИСКИ

На данном этапе в Украине образовательные учреждения (школы, колледжи, техникумы, высшие учебные заведения всех форм собственности и типов) ощущают дефицит финансирования, что выражается в устаревании материально-технической базы и помещений, низкой оплате труда преподавателей и административного персонала (ниже среднерыночной зарплаты по другим отраслям в Украине, а также ниже по паритету покупательской способности, чем в Польше, Чехии, Словакии и даже Беларуси), а также невозможности инвестировать в развитие науки и прогрессивные технологии обучения (массово не открываются новые научные и педагогические лаборатории, не строятся новые современные образовательные

корпусы и центры для студентов, не приобретается современное лицензионное программное обеспечение для научных разработок и т.п.).

Проблема финансирования образовательных учреждений сама по себе не нова, но подходы и методы решения вопросов привлечения денежных средств на развитие образовательных комплексов приобретают новые смыслы в свете развития «цифрового» общества, «оцифрования» практически всех отношений и связей (от англ. слова «digitalization»), проникновения новой культуры меценатства и спонсорских проектов из Европы и США, а также развития сообществ по интересам внутри пока еще немногочисленного среднего класса Украины в вопросах образования, воспитания детей и развития интеллектуального капитала. Все эти тенденции и изменения в украинском социуме влияют и на методы привлечения финансирования в образовательную сферу. Именно поэтому мы предпринимаем попытку обозначить риски неиспользования новых методов и подходов к привлечению денежных средств для образовательных учреждений, а также риски, связанные с неправильным их использованием.

Во-первых, следует определить, что такое финансирование образовательных учреждений – это добровольная передача денежных средств в пользу образовательного учреждения для обеспечения его потребностей развития.

Во-вторых, важно понимать, что финансирование может осуществляться от физических и юридических лиц, а также от благотворительных и некоммерческих организаций, фондов. Необходимо отметить, что при анализе структуры привлеченных денежных средств как частные, так и государственные учебные заведения не могут похвастаться большой долей частных и благотворительных денежных вливаний. Дефицит средств для развития образовательных учреждений наблюдается как стороны государственного бюджета, так и со стороны частных лиц и компаний в силу различных факторов.

Поэтому необходимо уточнить, какие появились современные формы привлечения финансирования на данный момент и, соответственно, риски их неиспользования для образовательного учреждения.

Для понимания и упрощения можно разделить все формы привлечения финансирования на две группы по принципу количества участников: массовые и адресные. Они отличаются по характеру привлечения и участия людей и компаний, готовых предоставить финансирование (см. табл.).

Среди наиболее современных методов привлечения финансирования стоит отметить массовые формы: крауд-фандинг, создание и наполнение endowment-фонда, а также публичные акции и мероприятия по сбору средств (благотворительные марафоны, вечера, спортивные соревнования и культурные программы). На примере ведущих университетов США (Стенфорд, Гарвард, Йель), а также университетов Украины (Киево-Могилянская академия, Украинский католический университет) можно отметить тенденцию к увеличению массовых форм привлечения денежных средств в структуре финансирования этих университетов, особенно в части пополнения endowment-фондов, когда это становится основным источником развития университетов и инвестирования в капитальные расходы и технологии. Также набирают обороты именные фонды и гранты выпускников и крауд-фандинг платформы в интернете.

Преимуществом массовых форм привлечения средств являются их прозрачность (все условия и правила публикуются, как правило, в интернете), доступность (от 1 гривны до неограниченных сумм), возможность ознакомиться с результатами своей поддержки в режиме онлайн (публикуются новости и отчеты об использовании средств), а также скорость и охват распространения информации о потребностях образовательного комплекса, так как данные обычно публикуются в социальных сетях, где преобладает «эффект сарафанного радио» и возможно мгновенное распространение информации среди целевой аудитории.

Соответственно, к рискам неиспользования массовых форм привлечения финансирования мы относим следующее: упущенные денежные средства, которые не поступят на счета

Современные формы привлечения финансирования в образовательное учреждение

Группа	Форма привлечения	Кто предоставляет финансирование
Адресные формы	Спонсорские проекты (целевые)	Компании-партнеры, крупные меценаты, средний и крупный бизнес выпускников
Адресные формы	Создание персональных фондов и грантов	Успешные выпускники, меценаты, политики
Адресные формы	Проектное финансирование	Банки-партнеры, международные фонды, отраслевые союзы и консорциумы компаний, политические партии
Адресные формы	Благотворительность (на общие статьи)	Выпускники, меценаты
Массовые формы	Крауд-фандинг	Выпускники, инициативные участники образовательного процесса, образовательные фонды (напр. AlumniFundUkraine), малый и средний бизнес выпускников,
Массовые формы	Endowment-фонд образовательного учреждения	Ассоциации выпускников, меценаты, друзья и компании-партнеры, спонсоры, национальные и международные фонды
Массовые формы	Публичные акции и мероприятия по сбору средств	Выпускники, инициативные посетители сайта
Массовые формы	Веб-сайт с информацией о потребностях и реквизитами	

образовательному учреждению из-за того, что целевая аудитория не узнала о потребностях или не доверила свои денежные средства непрозрачному методу привлечения финансов (обещания и тет-а-тет разговоры без прозрачной схемы отчетности и контроля за использованными средствами); утрата интереса целевой аудитории к делам и потребностям образовательного учреждения, что в свою очередь ведет к потере лояльности и связей с ним и, как следствие, к невозможности привлечения средств со стороны выпускников, их семей и компаний, а также других массовых целевых аудиторий.

Oleksandr Bondarenko

MODERN METHODS OF FUND RAISING FOR EDUCATIONAL INSTITUTIONS: TENDENCIES AND RISKS

Abstract

Educational complex of Ukraine needs more financing from different sources. Society faces big changes in digitalization of all spheres of life, including charity and sponsorship. Progressive forms of mass attracting financing are crowd-funding, creation of endowment-funds, public and PR-events. Mass forms of attracting financing have such benefits as convenience, transparency in reporting and easy-to-find characteristics of information search amongst key stakeholders. Risks of such methods non-usage could be realized in losing reputation, loyalty of stakeholders and actual financing decrease because of absence of knowledge about required financing.

Key words: financing, crowd-funding, endowment, mass forms of financing, risks

РИЗИКИ В СУЧАСНІЙ ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У сучасному українському суспільстві проходять складні та суперечливі процеси, які обумовлені в основному соціально-економічними перетвореннями. Супутниками цих перетворень є соціальні зміни: національне та духовне відродження суспільства, формування інтелектуального національного генофонду, правове забезпечення кожного громадянина, створення умов для реалізації потенційних можливостей кожної людини, матеріально-побутове забезпечення громадян країни на рівні світових стандартів тощо. В силу своєї новизни ці процеси привели до появи ряду негативних явищ, а саме: економічний занепад, банкрутство багатьох наукових центрів та підприємств, падіння престижності освіти, яка є одним із провідних факторів соціальних перетворень в країні, у тому числі і дошкільної.

Складний процес трансформації економічних відносин в Україні вимагає поглиблення теоретичних і практичних доробок щодо вірогідних ризиків у галузі дошкільної освіти, оскільки у процесі своєї діяльності керівники як менеджери освіти стикаються з сукупністю різних видів ризиків, які відрізняються між собою щодо місця та часу виникнення, сукупності зовнішніх і внутрішніх факторів, що впливають на їх рівень.

Зупинимося та розглянемо найбільш вірогідні ризики дошкільної освіти. До них ми відносимо: ризик неправильного планування діяльності закладу, ризик впровадження інновацій, ризик запровадження нових інформаційно-комунікаційних технологій та навчально-методичні ризики.

Ризик неправильного планування діяльності закладу є одним з найпоширеніших. Планування роботи сучасного дошкільного закладу спрямовує діяльність учасників педагогічного процесу на оптимальний вибір реальних цілей, шляхів їх досягнення за допомогою сукупності засобів і впливів, спрямованих на перехід закладу в новий якісний стан.

Ефективність планування залежить від уміння керівника залучити батьків до розробки стратегічних (довгострокових планів); забезпечити працівників дошкільного навчального закладу всіх рівнів інформацією, яка необхідна для якісної розробки планів; визначити алгоритм та види діяльності, необхідні для цього; розподілити функціональні обов'язки педагогічних працівників у процесі планування; віднайти оптимальну форму планування. Проте аналіз практики діяльності дошкільних навчальних закладів засвідчує, що недоліками в здійсненні керівником функції планування, що найбільш часто зустрічаються є: невміння чітко визначити специфіку цілей і змісту планування, встановити взаємозв'язок планування з іншими функціями управління; нечіткість у визначенні методів і форм планування діяльності закладу; відсутність взаємозв'язку між плануванням діяльності та механізмами його реалізації, що впливає на нераціональне використання часу, кадрів та інших ресурсів; перевантаженість заходами, які не сприяють реалізації поставлених завдань; непродуманість і нерозробленість структури плану тощо.

Для зменшення вірогідності виникнення ризику неправильного планування діяльності закладу необхідно, перш за все, повною мірою враховувати зміни в навколишньому середовищі, які є потенційними загрозами і майбутніми можливостями для дошкільного закладу, передбачати неспідконтрольні сили, критичні тенденції з боку оточення та обмежувати їх можливий вплив на заклад освіти.

Друга група ризиків пов'язана із впровадженням інноваційної діяльності. Сама вона стає сьогодні невід'ємною складовою діяльності дошкільного закладу. Успішне здійснення інноваційної діяльності обумовлено наявністю інноваційного потенціалу. Чинниками, які визначають інноваційний потенціал освітнього закладу є:

- матеріальна база;
- рівень професійної кваліфікації, освіти, стаж роботи, вік педагогів;
- можливості впровадження нововведень, та контролю за процесом упровадження;
- готовність керівника до нововведень.

Дослідники зауважують, що з метою запобігання виникненню ризиків цього типу необхідно [3]:

- вивчити освітні інновації, визнані ефективними вітчизняною та світовою педагогічною наукою;

- провести моніторинг ефективності впровадження інновацій;

- створити базу даних щодо впровадження освітніх і педагогічних інновацій;

- розробити методичні рекомендації щодо організації роботи з інноваційної діяльності.

Під ризиком запровадження інформаційно-комунікаційних технологій в дошкільних закладах маємо на увазі:

- можливий вплив неприйнятого змісту;

- небезпечні контакти;

- моделювання асоціальної поведінки;

- витіснення інших важливих видів навчальної та ігрової діяльності;

- негативний вплив на соціальний розвиток;

- негативний вплив на розвиток пізнавальних можливостей;

- шкідливі наслідки тривалого використання комп'ютера для фізичного здоров'я.

Виходячи з цього, можна говорити про те, що ефективним способом усунення чи бодай мінімізації ризиків запровадження інформаційно-комунікаційних технологій є залучення спеціально підготовлених, кваліфікованих, психологічно компетентних педагогів, обов'язок яких - критична оцінка адекватності тих чи інших форм і змісту інформаційно-комунікаційних технологій та засобів їх застосування для підтримки ігрової діяльності дошкільників, їх самовираження та загального розвитку. Педагоги мають усвідомлювати свою відповідальність за емоційне самопочуття своїх вихованців, які зростають у медіа суспільстві, а також ставити собі завдання із посилення власної медіа грамотності і медіа культури, щоб бути спроможними використовувати інформаційно-комунікаційні технології в освітньому процесі та здійснювати належний психологічний супровід дітей.

Варто також зазначити, що відповідальність за вплив медіа на емоційну сферу дошкільника покладається на батьків, які мають достеменно знати, що саме дивляться їхні діти, бути готовими обговорювати з ними побачене, висловлювати свої думки і зауваження з цього приводу, відповідати на запитання дітей, а також ставити свої запитання дітям.

Систематичне включення інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес дошкільних закладів забезпечить формування і розвиток інформаційно-комунікаційної культури як педагогічних працівників, так і вихованців.

Наступна група типових ризиків – навчально-методичні. Науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу в умовах особистісно-орієнтованої системи освіти відіграє важливу роль у функціонуванні дошкільного закладу освіти. Воно повинно постійно трансформуватися в комплексне методичне забезпечення, що дозволить здійснити науковий підхід до планування, розробки, створення, обліку та контролю навчально-методичної оснащеності навчального процесу у закладі. Під комплексним навчально-методичним забезпеченням навчального процесу розуміємо планування, розробку і створення оптимальної системи, навчально-методичної документації та дидактичних засобів навчання, необхідних для повного і якісного виховання та навчання дошкільників.

В цілому, сучасна дошкільна освіта стикається з цілим колом базових ризиків, подолання яких є першочерговим завданням. На нашу думку, для усунення розглянутих ризиків необхідний «новий» педагог, здатний швидко навчатися та адаптуватися до змін освітнього простору, який уміє ставити перед собою цілі і добиватися їх, прагнучий до самореалізації в науково-методичній та практичній діяльності.

Література

1. Верозубов О. Дошкільля в центрі уваги / О. Верозубов, А. Михайличенко // Дошк. виховання. – 2001. – № 7. – С. 5.

2. Крутій К. Л. Планування роботи сучасного дошкільного навчального закладу: поняття, особливості, умови ефективної реалізації : [метод. матеріали] / Катерина Крутій ; Запоріж. обл. ін-т після диплом. освіти. – Запоріжжя : ЛІПС, 2005. – 206 с.

3. Шамова Т. И. Управление образовательными системами / Т. И. Шамова, П. И. Третьяков, Н. П. Капустин ; Междунар. акад. наук пед. образования. – 4-е изд., стереотип. – М. : Владос, 2007. – 384 с.

References

1. Verozubov O., Mykhaylychenko A. Doshkillya v tsentri uvahy [The child is at the center of attention]. Doshkil'ne vykhovannya – Preschool education. 2001, no. 7, p. 5.

2. Krutiyy K. L. Planuvannya roboty suchasnoho doshkil'noho navchal'noho zakladu: ponyattya, osoblyvosti. umovy efektyvnoyi realizatsiyi [Planning of the work of modern preschool educational institution: concept, features. conditions for effective implementation]. Zaporizhzhya, LIPS Publ., 2005. 208 p.

3. Shamova T. Y., Tret'yakov P. Y., Kapustyn N. P. Upravlenie obrazovatel'nymi sistemami [Management of educational systems], Moscow, Vlados Publ., 2007. 384 p.

Anzhela Bondarenko

RISKS IN TODAY'S PRE-SCHOOL EDUCATION

Abstract

Article is currently being displayed and analyzed the most common risks of modern preschool education, institutions planning risk of improper, risk introduction innovation, risk of the introduction of new information and communication technologies and training procedural risks. Each risk is amplified and processed through the prism of content components of the key problem areas and ways to overcome. Drawn attention to the role of the leader in minimizing the risks of work integration capabilities of preschool, teacher requirements are considered family for their professional growth and improve. That summed up the risks examined, need a new teacher are able to quickly learn and adapt to change in education, that knows how to set goals and their striving for self-realization in scientific and methodological and practical activities.

Key words: pre-school education, risks of pre-school education, parents, management, innovative development.

Т. И. Бондарь

СОЦИАЛЬНЫЕ РОЛИ ДИРЕКТОРА ШКОЛЫ

Человек, желающий выжить в современном мире, должен быть успешным и уверенным в себе, должен ставить перед собой амбициозные задачи и быть готовым преодолевать самые большие трудности во имя их решения.

Что нужно, чтобы быть успешным руководителем, неся на своих плечах огромную нагрузку и ответственность. Главное – смотреть вперед и видеть цель, принимать четкие, конкретные решения и правильно действовать, стремясь завершить дело успехом, победой.

Основные качества, которые должны быть присущи успешному руководителю:

- компетентность;
- коммуникабельность;
- внимательное отношение к подчиненным;
- смелость в принятии решений;
- способность творчески решать проблемы.

Последнее является особенно важным. Современный руководитель – это творческая личность, способная преодолевать стереотипы и находить нетрадиционные пути решения стоящих задач, создавать и использовать инновационные управленческие технологии.

Современный руководитель – это лидер, умеющий не приказывать, а выслушивать коллег,

психологически настроенный на одобрение их предложений, являющийся энтузиастом и готовящий, поддерживающий энтузиастов.

Это значит, что директор современной школы должен обладать не только вышеперечисленными человеческими качествами, но и проявлять определенные черты менеджера-лидера:

- доброжелательность и заинтересованность при обсуждении любых проблем;
- умение слышать и слушать, проявлять решительность и настойчивость;
- готовность строить отношения на доверии и взаимоуважении;
- в трудные минуты не стремиться найти виноватого, а пытаться общими усилиями найти причину сбоев и отклонений и устранить ее, не нарушая целостности процесса обучения;
- привычка распоряжаться и не приказывать, а убеждать;
- понимание необходимости постоянно работать над формированием хорошего психологического климата в коллективе [2, с. 153].

Отсутствие хотя бы одного из перечисленных выше качеств чревато рисками утраты доверия коллектива и интереса учителей к выполняемой работе. А для школы подобная ситуация означает невозможность успешного выполнения своих функциональных обязанностей.

Эффективный руководитель современной школы решает главную задачу – обеспечивать опережающий характер образования: ставить задачи, которые важны сегодня и которые станут еще более важными завтра, а, главное, уметь находить пути их решения [3, с. 251].

Современные требования к образованию меняют позицию директора школы как управленца. Для развития инновационной деятельности в школе необходимо грамотное, умелое владение директором новыми технологиями. Только когда директор на собственном опыте поймет, как важно и удобно пользоваться современными технологиями в своей работе, тогда это станет неременным условием к изменению отношения в освоении данных технологий коллективом.

Директор управляет ребенком, родителями и педагогическим коллективом. Для этого он должен быть педагогом и организатором, должен заботиться об авторитете учителя в своем коллективе, способствовать повышению квалификации педагогов, создавать условия для раскрытия их творческих способностей. Для создания в школе комфортных условий обучения ему необходимы знания педагогики, психологии, различных методик. Преподавательская работа, несмотря на большую загруженность, необходима, так как она помогает в укреплении отношений с педагогами и учениками [3, с. 95].

Эффективность работы школы зависит от стиля управления коллективом. В стиле управления и проявляются личностные качества руководителя. Руководитель, развивая и совершенствуя свои личностные качества, улучшая стиль руководства, может повысить эффективность работы образовательного учреждения, а может и наоборот. И в этом плане школа тоже сталкивается серьезными рисками.

Поэтому так важна профессиональная компетентность руководителя школы, которая включает в себя весь комплекс управленческих, педагогических, коммуникативных, диагностических и исследовательских качеств. Эффективность работы директора определяется уровнем сформированности профессиональных знаний и умений, степенью развития профессионально значимых личностных качеств, которые необходимы для реализации управленческих функций по достижению намеченных целей [4, с. 101].

Одной из обязательных личностных черт руководителя является уверенность в себе. Руководитель все знает, умеет, может! А, если не знает, – то узнает, найдет выход, сможет. Что означает для подчиненного уверенность руководителя в себе? Это, прежде всего то, что в трудной ситуации на такого руководителя можно положиться, при таком руководителе легче думать о завтрашнем дне, он придает определенный психологический комфорт, обеспечивает и повышает мотивацию к работе, создает ощущение психологической защищенности своих подчиненных.

Обязательным для руководителя является его эмоциональная уравновешенность и стрессоустойчивость. Руководитель должен контролировать свои эмоциональные проявления.

Его постоянно окружают люди, и со всеми из них, независимо от настроения и личного расположения, у него должны быть равные, деловые отношения. К тому же эмоциональная неуравновешенность может снижать уверенность человека в своих силах, а тем самым и его деловую активность.

Людей, которые рождаются лидерами, талантливыми руководителями, мало. Но стать таким можно – было бы желание, стремление к знаниям, использование новых технологий, работоспособность, а главное – терпимость к окружающим.

Руководителем современной школы сегодня быть непросто, к нему предъявляются огромные запросы, на современном этапе он должен объединять в себе несколько социальных ролей:

– директор-учитель. Тяготеет к педагогической деятельности, он учитель высшей категории. Много внимания уделяет подготовке и проведению своих уроков, воспитательных мероприятий. Активно участвует в методической работе школы. Дает открытые уроки, приглашает учителей к себе на занятия. Пользуется авторитетом у детей и родителей как учитель;

– директор-исследователь. Особое внимание уделяет научно-исследовательской работе в школе. Принимает участие в конференциях, печатается в профессиональных газетах и журналах;

– директор-менеджер. Ориентированный в своей деятельности на профессиональный подход к управлению. Он имеет соответствующую менеджерскую подготовку, обладает знаниями касательно эффективного управления и использует их в практической деятельности. С уважением относится к персоналу, мотивирует и стимулирует к новаторству, к высокому качеству работы педагогов.

Школьный менеджмент необходим не только для эффективного управления кадрами, координирования их деятельности в достижении поставленных целей, задач, принятых решений, а и для организации контроля и анализа их выполнения. Поэтому ни одно учебное заведение не может существовать автономно, отдельно от процессов (политических, экономических, социальных), происходящих в современном обществе.

Литература

1. Гладкова В. М. Директор школи як лідер змін / В. М. Гладкова, М. І. Лапшина // Витоки педагогічної майстерності. Сер.: Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Полтав. нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, 2009. – Вип. 6. – С. 227–232.

2. Зайченко О.І. Теорія і практика управлінської діяльності районного відділу освіти : монографія / О. І. Зайченко, Н. М. Островерхова, Л. І. Даниленко – Київ : Техпрінт, 2000. – 352с.

3. Освітній менеджмент : навч. посіб. / за ред. Л. Даниленко, Л. Карамушки. – Київ : Шк. світ, 2003. – 400 с.

4. Поза межами можливого: школа, якою вона є / за ред. М. Мосієнко. – Київ : Шк. світ, 2004. – 264 с.

References

1. Gladkova V. M., Lapshyna M. I. The director of school as the lider of changes (in Ukrainian). The sources of pedagogical skills. 2009, Vol. 6, pp. 227–232.

2. Zaychenko O. I., Ostroverkhova N. M., Danilenko L. I. Teoriya i praktika upravlinskoyi diyalnosti rayonnogo viddilu osviti : monografiya [A theory and practice of administrative activity of district department of education: monograph]. Kiyiv , Terprint Publ., 2000. 352s.

3. Danilenko L., Karamushka L. ed. Osvitniy menedzhment: navchalnyj posibnik [Educational management]. Kiyiv, Shkilniy svit Publ., 2003. 400 p.

4. Mosiyenko M. ed. Poza mezhami mozhlivogo: shkola, yakoyu vona ye [Out of limits possible: school that it is]. Kiyiv, Shkilniy svit Publ., 2004. 264 p.

MAIN ROLES OF A SCHOOL HEAD MASTER

Abstract

The successful activity of school is in a great deal depends on that, who manages it. Presently the role of head master that must able to organize an educational process becomes especially actual. The effective leader of modern school decides a main task - to provide passing ahead character of education: to put tasks that is important today and that will become yet more important tomorrow, and, main, able to find the ways of their decision.

Professional competence of leader of school today, as never before, plugs in itself administrative, pedagogical, communicative, diagnostic and research internals, efficiency of his work is determined by the level of formed of professional knowledge and abilities, by the degree of development professionally of meaningful personality internals that is needed for realization of administrative functions on the achievement of the set aims.

A school management is needed not only for an effective management by shots, coordinating of their activity in the achievement of the put aims, tasks, made decision, and also in organization of control and analysis of their implementation. Therefore not a single educational establishment can exist separately from processes (political, economic, social) what be going on in modern society.

Key words: leader of educational establishment, head master, leader, manager of education, innovative development.

О. В. Бутиліна

ПРОФЕСІЙНА МАРГІНАЛЬНІСТЬ СТУДЕНТСТВА ЯК ПЕРЕДУМОВА ПРОФЕСІЙНИХ ДЕФОРМАЦІЙ

У результаті здійснення реформування, сучасне українське суспільство вигадливо суміщає в собі доволі несхожі системи відносин, цінностей, світоглядів, що відображають уявлення представників різних соціальних груп про соціально визнаний достойний рівень та образ життя. Сьогодні співіснують у суспільній свідомості ідеї соціальної рівності й конкуренції, патерналістські настрої й самостійність та самовпевненість, високий професіоналізм й інтенсивна соціально-професійна мобільність, колективні цінності й індивідуалізм. Консервативні ідеали радянської епохи, перекручені погляди, цінності, ідеї періоду економічного спаду та трансформовані принципи капіталістичного устрою незвичайно переплітаються в суспільній свідомості, формують стереотипізований образ дійсності та подвійну мораль. Тож, вимальовується класично маргінальна ситуація, коли принципи минулої системи вже відійшли, а новий лад ще повністю не усвідомлений і не відтворюється на даному етапі. Часто в кризових ситуаціях минулі моделі поведінки виступають як керівні. Катаєв С. Л. з цього приводу пише, що «наше суспільство живе одночасно в чотирьох світах, у чотирьох епохах: традиційній, індустріальній, епосі соціалістичної модернізації і постмодернізаційній. Традиційну частку тягти важче, вона тягнеться, втрачаючи по дорозі якісь свої компоненти, ідеї і цінності» [1, с. 167]. Значні інституційні зміни вже відбулись у нашому суспільстві й трансформацією охоплені економічна, соціальна, політична, духовна та інші системисуспільного життя.

Освітні заклади почали надавати молодим фахівцям необхідні знання і навички для роботи в складних умовах реальної практичної роботи. Проте, динаміка розвитку професійної сфери й економіки суспільства вносить певні корективи в цей процес. Змінюються умови праці, ресурси, постійно підвищуються вимоги до спеціалістів, стають актуальними нові якості та здібності, більш складними виявляються соціально-трудова відносини. Це стає об'єктивним фактором, що диференціює шляхи входження молодих спеціалістів у професійну сферу суспільства. Отже, природно з'являється явище професійної маргінальності, як ознака відчуження від професії,

проявами якого стають і втрата інтересу до навчання з боку студентів, і відмова від професійної самореалізації, і неякісна професійна діяльність та навіть непрофесіоналізм.

Інтеграція молодого людини у професійні структури перетворюється на доволі складний процес. Він набуває характеру постійної конкурентної боротьби, в якій вже змагаються не тільки особистісні (навички, здібності, знання, схильності), але й статусні (статус сім'ї, соціальні зв'язки тощо) ресурси особи.

В основі професійного самовизначення людини лежить установка на професію як готовність до набуття фахових знань і навичок та налаштованість на їх практичну реалізацію. Особистісним чинником формування цієї установки є система цінностей індивіда. Обираючи майбутню професію, молода людина замислюється над тим, чого вона зможе досягти, опанувавши цей фах. Це, звичайно поки уявні перспективи. Втім, повне усвідомлення специфіки професії відбувається під час навчання й перших років роботи, отже, коригуються цілі та перспективи. Може виникнути й розвинути доволі несприятливе ставлення до обраної професії. У свою чергу, така неналаштованість на опанування професією вже на цьому етапі буде виступати значним деформуючим чинником особистісних якостей майбутнього фахівця.

На наш погляд, професійну деформацію можна розглядати крізь призму феномену маргінальності студентства. Вона проявляється в зміні особистісних рис та якостей фахівця під впливом професійної діяльності й може спостерігатися в поведінці та певних емоційних станах. Деякі науковці схильні вбачати передумови розвитку деформацій ще до початку активної професійної діяльності особи. Зокрема, Марусинець М. М. вважає, що в особи «схильність до деформації проявляється задовго до зіткнення зі своєю майбутньою роботою» [2, с. 48], а Мудрик А. Б. зазначає, що «передумови розвитку професійних деформацій кореняться вже в мотивах вибору професії» [3].

Як же відбувається відтворення професійних груп та соціально-професійної сфери суспільства в цілому? Можна розглядати поетапний процес перетворення абітурієнта в студента, а потім

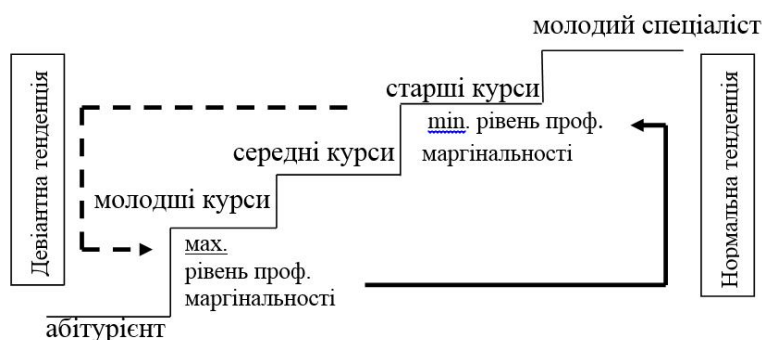

Рис. Тенденції зміни рівню професійної маргінальності студентів

останнього в молодого спеціаліста, як цілком нормальний та природний механізм оновлення соціальної системи. В його основі лежить ефективне функціонування інституту освіти, зокрема, професійної. Проте, істотні зміни, що відбуваються в суспільстві, впливають на стан багатьох соціальних інститутів. Поява та поширення феномену професійної маргінальності студентства є доказом цих трансформацій.

Професійна маргінальність студента виступає показником ступеню віддаленості молодого людини від конкретного виду професійної діяльності. Сформованість установки на певну професію впливає на мотивацію навчання, рівень інформованості щодо специфіки майбутньої професії, визначає стійкість та однозначність професійної орієнтації. У тому випадку, коли уявлення про майбутню професію поверхневі, то цілком закономірно – відсутня мотивація навчання, не визначені чіткі пріоритети в професійній площині, відстань між індивідом та сферою його нинішньої (освітньої) та майбутньої (професійної) діяльності є достатньо великою і має тенденцію до постійного збільшення, аж до повного розриву. Подібний розрив, в свою чергу, може проявлятися у формалізації процесу навчання (недисциплінованості, безвідповідальності, низькій успішності тощо) чи навіть його припиненні, або зміні профілю підготовки.

Отже, професійна маргінальність студентства може передувати розвитку такого процесу, як професійна деформація фахівця.

У навчальному процесі повинно відбуватися подолання професійної маргінальності студентства, засвоєння вимог нової соціальної ролі і молодого фахівця. Ми вважаємо, що саме в межах освітнього простору молодь повинна не тільки отримати гідну професійну підготовку, але й оволодіти адаптаційними механізмами пристосовування до динамічних суспільних змін, відпрацювати вміння прийняття оптимальних рішень у ситуації невизначеності, складності, суперечливості.

Варто погодитись із Решетняк С.Б та Решетняк О.В., які наголошують на необхідності розвитку практико-орієнтованого підходу до навчання. «Важливо не тільки передавати інформацію, але і навчити студентів її використовувати в професійній діяльності, проектувати і моделювати різні професійні ситуації... що безумовно сприятиме формуванню «професійної ідентичності» студентів» [4, с. 82]. Подолання професійної маргінальності передбачає формування сталої установки на професію та розвиток знань, умінь, навичок, інших компетентностей, необхідних молодій людині в її майбутній професійній діяльності. «Кінцевою» метою навчання у ВНЗ є первинна професіоналізація особи, що передує професіоналізму, який у широкому сенсі можна визначити як вміння особистості, що засновані на знаннях та практичному досвіді, знаходити швидкі та ефективні шляхи для досягнення максимально вигідного результату в певному виді діяльності.

Таким чином, одним із засобів попередження розвитку проявів професійних деформації має бути злагоджена робота систем середньої та вищої освіти в напрямку активної профорієнтації молоді. Якомога раніше повинне відбуватись реальне знайомство школярів із світом професій для забезпечення усвідомленого вибору майбутнього фаху випускником школи. В свою чергу вищі навчальні заклади мають посилити практичну складову освітнього процесу, активно застосовуючи методи залучення практиків до проведення окремих видів занять та організовуючи продуктивну практику студентів.

Література

1. Катаєв С. Л. Сучасне українське суспільство : навч. посібник для студентів ВНЗ / С. Л. Катаєв ; Запорізьк. ін-т держ. і муніцип. упр. – Київ : [Центр навч. літ.], 2006. – 200 с.
2. Марусинець М. М. Професійне вигорання та професійна деформація у педагогічній діяльності вчителя / М. М. Марусинець // Міжнар. наук. вісн. : зб. наук. пр. / Ужгород. нац. ун-т. – Ужгород, 2014. – Вип. 2(9). – С. 45–52..
3. Мудрик А. Б. До питання професійних деформацій особистості на різних етапах її професіоналізації [Електронний ресурс] / А. Б. Мудрик – Режим доступу: http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/4518/1/akt_probl_zag_psy1.pdf (дата звернення: 21.12.2017). – Загол. з екрану.
4. Решетняк С. Б. Посилення практичної орієнтованості навчання: чи стане це нормою? / С. Б. Решетняк, О. В. Решетняк // Девіантна поведінка: соціологічний, психологічний, юридичний аспекти : Матеріали наук.-практ. конф., (Харків, 10 квіт. 2015 р.) / Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – С. 81–84.

References

1. Katayev S. L. Suchasne ukrayinske suspilstvo [Contemporary Ukrainian Society]. Kyiv, Tsentr navchalnoyi literatury Publ. Literature, 2006, 200 p.
2. Marusynets M. M. Profesiynne vygorannya ta profesiyna deformatsiya u pedahohichniy diyalnosti vchytelya [Professional burnout and professional deformation in teacher's pedagogical activity]. Mizhnarodnyj naukovyj visnyk: zbirnyk naukovykh prats [International scientific bulletin: collection of scientific works]. Uzhhorod, 2014, no. 2 (9), pp. 45-52.
3. Mudryk A. B. Do pytannya profesiynykh deformatsiy osobystosti na riznykh etapakh yiyi profesionalizatsiyi [The question of professional deformations of the person at various stages of its professionalization]. Available at: http://esnuir.eunu.edu.ua/bitstream/123456789/4518/1/akt_probl_zag_psy1.pdf (Accessed 21.12.2017).
4. Reshetnyak S. B., Reshetnyak O. V. Posylennya praktychnoyi oriyentovanosti navchannya: chy stane

tse normoyu? [Strengthening the practical orientation of learning: will this be the norm?]. Deviantna povedinka: sotsiologichnyy, psykhologichnyy, yurydychnyj aspekty [Deviant behavior: sociological, psychological and legal perspectives]. Materials of scientific conference: (Kharkiv, 10.04.2015). Kharkiv, 2015, pp. 81–84.

Olena Butylina

PROFESSIONAL MARGINALITY OF STUDENTSHIP AS PREMISE OF PROFESSIONAL DEFORMATIONS

Abstract

In this article, the author examines the relationship between the professional marginality of students and professional deformations. The trends of the level changing of the professional marginality of students were established. The professional marginality of students is determined as condition of non-formation for a certain professional activity, which is reflected in the attitude towards study and the level of academic progress and trends to change professional activity. This characterizes the gap that was formed between the educational and professional spheres. The impact of the state of marginal youth on the preparedness for future professional activities is estimated. The strengthening of professional marginal tendencies becomes a premise for the emotional changes and behavioral reactions of young specialists to the conditions and specificity of professional activities. The necessity of the practical orientation of the educational process in higher educational institutions and the active cooperation of institutions of secondary and higher education in the direction of the vocational guidance of youth in Ukraine is grounded.

Key words: studentship, professional marginality, professional deformation, professionalism, vocational guidance.

К. О. Василенко

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ СПЕЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ХОРЕОГРАФІЇ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

В наш час перед педагогічним складом кожного вищого навчального закладу постає дуже важливе та відповідальне завдання – оптимізувати адаптаційний період випускників у світі своєї професійної діяльності. Це в свою чергу вимагає удосконалення їх професійної підготовки з точки зору компетентнісного підходу. Для нас представляє інтерес аналіз цієї проблеми в контексті хореографічної освіти.

Існують певні ризики несформованості у майбутніх викладачів хореографії спеціально-професійної компетентності, що може впливати на управлінський, творчий, емоційно-особистісний компоненти компетентності. Такий рівень професійної підготовки негативно позначиться на здатності організувати роботу в колективі, на суб'єкт-суб'єктній комунікації, на вмінні планувати свою діяльність, брати відповідальність за доручену справу та інше. Тож організаційні та управлінські навички будуть слабко розвинуті, що неприпустимо для керівника танцювального колективу, викладача хореографічних дисциплін.

У творчій роботі такий спеціаліст не буде виділятися допитливістю, уявою, фантазією, прагненням створювати нові та оригінальні танцювальні постановки. Він буде надавати пріоритет простішому шляху виконання завдань.

Якщо модель фахівця розглядати з точки зору емоційно-особистісного аспекту, то можна виявити такі недоліки: недовірливість, критичність, імпульсивність, дратівливість, стомлюваність. В колективі молодий фахівець відчуватиме труднощі у встановленні контакту з колегами та учнями, проявлятиме низький рівень мотивації до успіху та не вмітиме приймати критику.

Враховуючи наведені аргументи, очевидна необхідність розвитку спеціально-професійної компетентності майбутніх викладачів хореографії в процесі професійної підготовки та визначення педагогічних умов її формування.

Аналіз наукових досліджень показує, що не існує загальноприйнятого поняття професійної компетентності та її структурних компонентів. Наприклад, В. Адольф надав таке визначення: професійна компетентність включає комплекс знань, умінь, властивостей та якостей особистості, які забезпечують варіативність, оптимальність і ефективність побудови навчально-виховного процесу [1].

У своєму дослідженні І. Шмиголь зазначила, що професійна компетентність педагога – це складний комплекс, який включає професійні знання, вміння, навички, готовність до діяльності, а також цілий ряд таких професійно важливих особистісних якостей таких як: креативність, мобільність, комунікабельність, толерантність, урівноваженість, чуйність, доброзичливість, прагнення до самопізнання, саморозвитку і самореалізації, саморефлексії та ін. [2].

В межах нашого дослідження представляє інтерес точка зору Ою Мартиненко. Вона дійшла висновку, що професійна компетентність вчителя хореографії – це властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної, виконавської та балетмейстерської діяльності, теоретичній й практичній готовності вчителя хореографії до викладання хореографії в системі шкільної та позашкільної освіти, спроможність діяти результативно, ефективно розв'язувати стандартні та проблемні ситуації, які виникають у практичній педагогічній діяльності [3].

Традиційно за видами компетентності поділяють на загальні (ключові), які мають універсальний характер не прив'язаний до якоїсь предметної галузі (здатність до навчання, креативність, володіння іноземними мовами, базовими інформаційними технологіями тощо), та спеціальні (фахові), які залежать від предметної галузі, визначають профіль освітньої програми, кваліфікацію випускника і роблять кожну освітню програму професійно орієнтованою [4]. Спеціальні (фахові) компетенції концентрують в собі зміст предмету навчання та методики його викладання.

Отже спеціально-професійна компетентність майбутніх викладачів хореографії – це фахово спрямований спектр хореографічних знань, умінь та навичок, який складається з виконавської майстерності, постановочно-режисерської і балетмейстерської майстерності та особистісних якостей; формується завдяки вивченню навчальних дисциплін циклу професійно-практичної підготовки; спрямований на розвиток у студента-хореографа потреби до саморозвитку і самореалізації та вчить швидко реагувати на проблемні ситуації в роботі за спеціальністю (готовність до рефлексії); виникає на основі утвердження загальнолюдських цінностей, практичної та професійної спрямованості, етнізації, індивідуалізації та диференціації змісту освіти, орієнтованого на високу свідомість майбутнього фахівця.

Згідно з цим визначенням можна охарактеризувати педагогічні умови розвитку спеціально-професійної компетентності майбутніх викладачів хореографії, що запобігатимуть ризику їх несформованості. Ця компетентність буде сформована, якщо у навчальному процесі буде забезпечено:

1. Засвоєння методик викладання дисциплін хореографічного циклу.
2. Історико-наукову обізнаність у сфері хореографії.
3. Індивідуалізацію професійно-педагогічної підготовки.
4. Визначення мотивацій у здобутті хореографічної освіти.

Спеціально-професійна компетентність майбутніх викладачів хореографії формується за умови засвоєння методик викладання дисциплін хореографічного циклу. Це виховує у студентів-хореографів вміння застосовувати на практиці теоретичні знання. Названа умова спонукає до використання педагогічних технологій і прийомів педагогічного менеджменту у майбутній професійній діяльності. Слід зазначити, що засвоєння змісту кожної хореографічної дисципліни буде більш продуктивним завдяки реалізації міжпредметних зв'язків, що призведе до формування практично-методичної готовності майбутнього вчителя хореографії.

Згідно з дослідженням К. Зозулі, не менш важливою умовою розвитку спеціально-професійної компетентності можна назвати історико-наукову обізнаність у сфері хореографії. Тобто студент для майбутньої продуктивної професійної роботи повинен вивчити досвід визначних педагогів своєї галузі, ознайомитись з історико-педагогічною та мистецтвознавчою літературою, авторськими методиками викладання.

Завдяки індивідуалізації професійно-педагогічної підготовки у студентів-хореографів відбуватиметься удосконалення індивідуально-творчої діяльності у навчально-пізнавальному процесі, прагнення до вдосконалення (шляхом самоспостереження та самоаналіз досягнень), а також формування індивідуального педагогічного та балетмейстерського стилю в професійній діяльності.

Під час здобуття хореографічної освіти майбутній фахівець повинен бути чітко мотивований. Завданням викладача є кристалізація свідомого спеціаліста галузі хореографії через роз'яснення цілей, завдань та перспектив здобуття фахової освіти. Мотивований студент буде розвиватися в науково-творчій і дослідницькій діяльності, що сприятиме розкриттю його потенціалу.

Отже, визначення педагогічних умов розвитку спеціально-професійної компетентності майбутніх викладачів хореографії в процесі професійної підготовки допомагає встановити шляхи розвитку індивідуальних пізнавальних здібностей кожної особистості; спонукає студента використовувати індивідуальний досвід на практиці; впливає на продуктивну діяльність особистості в своїй професійній сфері та повсякденному житті; сприяє самореалізації та самовизначенню.

Литература

1. Адольф В. А. Педагогический поиск в контексте формирования методологической компетентности / В. А. Адольф // Высшее образование в России. – 2016. – № 4. – С.156–160.
2. Шмиголь І. Сутність та структура професійної компетентності педагога / Ірина Шмиголь // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2011. – Ч. 1, № 4. – С. 197–204.
3. Мартиненко О. В. Формування професійної компетентності майбутніх учителів хореографії в умовах вищого навчального закладу / О. В. Мартиненко // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. П. Тичини. – Умань, 2015. – № 12.– С. 165–174.
4. Reference points for the design and delivery of degree programmes in education [Electronic resource]. – 108 p. – Available at http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/Publications/Education_brochure.pdf (access date: 10.12.2017).

References

1. Adolph V. A. Pedagogical search in the context of methodological competence formation (in Russian). *Vyssheye obrazovaniye v Rossii – Higher education in Russia*. 2016, no. 4, pp.156–160.
2. Shmigol I. Sutnist ta struktura profesinyoi kompetentnosti pedahoha [The essence and structure of the professional competence of the teacher]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya : zbirnyk naukovykh prats – Problems of preparing a modern teacher:collection of scientific works*. 2011, no. 4, pp. 197–204.
3. Martynenko O. Formuvannya profesinyoi kompetentnosti maybutnikh uchyteliv khoreohrafiyi v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu [Formation of Professional Competence of Future Teachers of Choreography in Higher Educational Institutions]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya: zbirnyk naukovykh prats –Problems of preparing a modern teacher: collection of scientific works*, 2015, no. 12, pp. 165–174.
4. Reference Points for the Design and Delivery of Degree Programmes in Education. Available at: http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/ Publications/Education_brochure.pdf. (Accessed 10.12.2017).

Kateryna Vasylenko

**PEDAGOGICAL CONDITIONS OF DEVELOPMENT
OF SPECIAL-PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE CHOREOGRAPHY
TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING**

Abstract

The author of the article has analyzed the actual problem of modern art education – the problem of formation of future dance teachers' professional competence in modern educational innovations and trends of education informatization. In the article, the special-professional competence of future choreography teachers is formed. The article deals with the pedagogical conditions of development of special-professional competence of future choreography teachers. This competence will be formed if the learning process provides: acquisition of teaching methods of choreographic cycle disciplines, historical and scientific knowledge in the field of choreography, individualization of vocational and pedagogical training, determination of motivation in obtaining choreographic education. Determination of pedagogical conditions of development of special-professional competence of future choreography teachers in the process of professional training helps to establish the ways of development of individual cognitive abilities of each person; encourages the student to use the individual experience in practice; affects the productive activity of the individual in his professional field and everyday life; promotes self-realization and self-determination.

Key words: competence, professional competence, future, professional competence of future choreography teachers, pedagogical conditions of development of special-professional competence of future choreography teachers.

М. И. Вишнеvский

**ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ:
ФИЛОСОФСКО-МИРОВОЗРЕНЧЕСКИЙ АСПЕКТ**

Образование – это один из ключевых институтов развития общества. Проблемы образования неотделимы от проблем общества в целом и отдельных его подсистем, ибо в них действуют люди, образование которых в той или иной степени соответствует решаемым задачам. Мы часто констатируем недофинансирование образования, издержки его бюрократизации и зарегулированности, неоптимальность учебных планов и программ, отставание сети образовательных учреждений от запросов жизни, консервативность педагогов, стимулируемую глобализацией «утечку мозгов» и т. д. Причины и следствия здесь тесно переплетаются друг с другом. Поэтому попытки, так сказать, одним махом решить все проблемы широко понимаемой школы и решительным рывком вывести образование на такой уровень, когда оно безоговорочно возглавило бы общественный прогресс, повело бы общество за собой – такие попытки имеют очень мало шансов на успех. Мы, увы, обречены на полумеры, осторожные частичные шаги в сфере образования, когда решение одних вопросов способно породить другие, порой не менее острые. Это означает, что здесь мы действуем в зоне риска, где невозможно исчерпывающим образом учесть все обстоятельства, все связи между значимыми факторами деятельности и, соответственно, все последствия предпринимаемых действий.

Понятие риска, как и другие, часто и привычно используемые нами понятия, имеет разные оттенки значения. Словарь современного русского литературного языка фиксирует, что риск – это, во-первых, возможная угроза. Во-вторых, это действие наудачу, требующее смелости, в надежде на счастливый исход. В-третьих, риск понимается как опасность, от которой нужно страховать, минимизируя возможный ущерб. В-четвертых, как это принято, например, в хозяйственной практике, риск выступает как возможный убыток от неудачи в каком-то деле [1, с. 1321–1322]. Итак, риски представляют собой опасности или угрозы, обусловленные

неопределенностью или сложностью ситуации, в которой приходится действовать, неоднозначностью возможных исходов и вероятностью потерь или ущербов. Образовательные риски, говоря обобщенно, связаны с тем, что современная деятельность образования осуществляется в условиях высокой неопределенности и нацелена в основном на будущее, о котором у нас нет исчерпывающих и надежных знаний.

Мы действительно не можем в точности знать, в каких условиях будут действовать люди, которые сегодня получают образование, и каких человеческих качеств, потребует новая жизненная ситуация. По поводу этих качеств произносится множество звучных фраз, отчасти основанных на имеющемся опыте, а также осуществляются педагогические, психологические, социологические и иные конкретно-научные исследования, производятся какие-то измерения, но все мы хорошо понимаем шаткость большинства получаемых таким путем выводов и рекомендаций. Простая сумма частных не дает знания сложно структурированного целого, претерпевающего изменения и испытывающего на себе множество влияний. Обобщенный образ этого целого в идеале должен предшествовать усилиям по коррекции такой разветвленной и многоплановой системы, как образование. Этот обобщенный образ по существу должен иметь мировоззренческий, социально-философский характер. Выработка его может опираться лишь на новое, более глубокое самоосмысление коллективного субъекта образования.

Система образования как феномен общественной жизни имеет размытые, нечеткие границы и, так сказать, смыкается со всеми другими областями культуры. Образование выступает и как трансляция культуры, и как культуротворчество, трансформация культуры. Широко понимаемое образовательное сообщество включает в себя не только профессиональных педагогов, но и всех тех людей, деятельность которых имеет образовательную направленность. Не вызывает сомнений образовательная направленность искусства, средств массовой информации, популяризации научных и других специальных знаний – от экономических до футурологических. В качестве субъектов образования в эту систему входят как педагоги, так и учащиеся, в том числе и осуществляющие самообразование. Настоятельно необходим широкий общественный диалог по вопросам образования.

Для того, чтобы выработать адекватное реалиям жизни понимание ситуации в образовании, в том числе и образовательных рисков, представляется полезным учесть некоторые выводы социологии знания, разрабатывавшейся в прошлом веке К. Манхеймом. Он отмечал, в частности, что нужно уделять особое внимание таким типам мышления, которые определяются социальными факторами. Известно, что в условиях социальной стабильности складывается определенное единство мировоззрения людей. Конечно, мировоззрение разных слоев может в чем-то не совпадать, но различия до поры до времени не привлекают внимания и специально не анализируются. В периоды же, когда основания общественной жизни начинают меняться и становятся предметом дискуссии, актуализируется потребность в людях, способных формулировать и квалифицированно обсуждать возникающие вопросы, в том числе и мировоззренческие. Интеллигенцией Манхейм называет те социальные группы, главная задача которых состоит в создании рациональной интерпретации общества [2, с. 15].

В прошлом монополией на создание такой интерпретации обладали священнослужители, позже стала складываться новая интеллигенция, рекрутируемая из разных слоев общества и выражающая в той или иной степени жизненную позицию этих слоев. Тем самым выявлялось и концептуально оформлялось разнообразие мировоззренческих установок, существующих в обществе. Становление абсолютистских государств вело, по утверждению Манхейма, к разработке такой интерпретации мира, которая, в отличие от религиозной, строится на основе науки и опирается на ее авторитет. Вместе с тем возник вопрос о том, какая социальная позиция оптимальна для постижения истины. Приверженность взглядам определенного социального слоя делает их концептуальное выражение предвзятым и односторонним. Но мировоззренческая непримиримость чревата острыми конфликтами, что мы и наблюдаем в современной жизни. Несовпадение интересов социальных субъектов едва ли возможно

полностью устранить, но можно научиться понимать своих оппонентов и, уважая их интересы, стремиться достичь компромисса, избежать губительных противостояний. Этому нужно именно учиться, то есть это является прежде всего образовательной проблемой, нерешенность которой создает опасные угрозы и риски для общества в целом.

В свое время Манхейм поставил вопрос о субъекте мировоззренческого синтеза, способном преодолеть опасную узость убеждений и практических устремлений. По его мнению, к мировоззренческому синтезу способны прежде всего интеллектуалы, лишенные жесткой привязки к каким-то групповым интересам и объединяемые прежде всего широтой и основательностью полученного образования. Эти высоко и разносторонне образованные люди способны воспринять и учесть самые различные импульсы, исходящие из социокультурной среды, осмыслить все борющиеся тенденции общественной жизни [2, с. 134]. Обычно интеллигенцию критикуют за бесхарактерность, произвольность мышления, отсутствие твердых убеждений. Но велика ли заслуга тех людей, которые просто следуют предрассудкам своего социального слоя и твердо придерживаются их, не желая или не умея по-другому взглянуть на вещи. Манхейм полагает, что действительные убеждения имеют те, кто пришел к ним путем собственных исканий и размышлений над многосложными реалиями жизни. Если такие люди пересматривают свои убеждения, то это означает, что они убедились в правильности других взглядов на мир. Это является важным предварительным условием движения по пути мировоззренческого синтеза, обеспечивающего полноту и цельность продуманной жизненной позиции. Двигаясь по этому пути, можно было бы избежать опасных перекосов в мировоззренческом образовании, создающих немалые угрозы социальной стабильности и гуманистической ориентации современных общественных процессов.

Литература

1. Словарь современного русского литературного языка / АН СССР, Ин-т рус. яз. – М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1961. – Т. 12. – 1676 с.
2. Манхейм, К. Диагноз нашего времени / Карл Манхейм. – М. : Юрист, 1994. – 700 с.

References

1. Slovar sovremennogo russkogo literaturnogo yazyika [Dictionary of the modern Russian literary language]. Moscow, Leningrad, Academy of Sciences of the USSR Publ., 1961, Vol. 12. 1676 p.
2. Mannheim K. Diagnosis of our time (in Russian). Moscow, Jurist Publ., 1994. 700 p.

Mikhail Vishnevsky

EDUCATIONAL RISKS: A PHILOSOPHICAL AND WORLDVIEW ASPECT

Abstract

Education is one of the main institutions of social development. The problems of education are closely connected with the pressing tasks that arise in all the spheres of a society's life. The variety and complexity of these connections cause high uncertainty of the consequences of the actions being committed. Education is carried out in the risk zone, because it is aimed at a future, of which, as a rule, we do not have reliable knowledge. To understand the general situation of the development of education, an ideological, social and philosophical approach to its problems is needed. One can agree with K. Mannheim's conclusion that only highly educated people, who are not entirely tied to the interests of a social stratum, are capable of realizing an ideological synthesis, comprehending the entire set of tendencies in the development of a society. Unilaterality of worldview education increases the threat of social instability.

Key words: education, educational risks, intelligentsia, worldview synthesis.

РАСШИРЕНИЕ ВОЗРАСТНЫХ ГРАНИЦ ОБУЧЕНИЯ КАК ВЫЗОВ ДЛЯ УНИВЕРСИТЕТОВ

В последние годы активно ведутся дискуссии относительно роли университетов как интеллектуальных, культурных и реформаторских центров. Действительно, в разное время позиции университетов, характер их деятельности менялся в зависимости от проблем, обусловленных социальным контекстом. Исследователи в сфере образования определяют основные вызовы, стоящие перед университетами и носящие международный характер. Среди них демократизация знаний, повышение конкуренции в борьбе за студентов и финансирование, повышение академической мобильности, интеграция с бизнесом и усиление роли университетов как проводников инноваций и т.п. [1]. Все чаще стала обсуждаться еще одна важнейшая проблема, вставшая перед обществом и образованием, – глобальное увеличение продолжительности жизни и старение населения, «обуславливающее новые вызовы для экономического и социального прогресса» [2].

Эта ситуация все чаще становится предметом обсуждения на уровне правительств, научной общественности, международных и общественных организаций. Вместе с тем, несмотря на многочисленные отечественные и зарубежные исследования различных аспектов рассматриваемой проблемы, представления о вызовах, обусловленных старением населения мира, достаточно фрагментарны. В Украине, где количество людей старше 65 лет составляет 15,6% , в силу чего она относится к тридцати странам мира с самой старой возрастной категорией населения [3], этому Вопросу не уделяется должного внимания по ряду причин политического, экономического и социального характера.

Все это ставит перед современным обществом задачу адаптации к этой демографической проблеме, которая неразрывно связана с экономическими, политическими, культурными и образовательными институтами. Ведь ещё у послевоенного поколения нашей страны активная жизнь после получения диплома о высшем образовании была менее продолжительной, чем у поколения 70–80-х. Специалисты считают, что сейчас полноценная жизнь человека захватывает 70 лет плюс [4] и станет еще дольше через некоторое время. Все это, параллельно с постоянным развитием технологий, будет способствовать повышению спроса в обществе на обучение в течение всей жизни – до 60 лет с целью получения дохода, а дальше – для саморазвития [5]. По статистике у нас учится 10 из 100 человек старше 40 лет, в то время как в Германии этот показатель – 40, а в Швеции – 60 человек [4]. Количество взрослых людей, желающих получить те или иные образовательные услуги, с каждым годом будет увеличиваться.

Возникает ряд проблем, таких, как необходимость переквалификации во взрослом возрасте, изменение отношения работодателей к трудоустройству людей предпенсионного и пенсионного возраста, увеличение границ выхода на пенсию и других. Отвечать на эти вызовы предстоит, в первую очередь, образовательным учреждениям. Появится значительный сектор новых образовательных структур: учебные центры, специализированные фирмы, корпоративные университеты. Это поставит существующие классические университеты в условия жесткой конкуренции и сформирует сильные риски для них.

Корпоративные университеты все больше создаются крупными предприятиями для переподготовки или повышения квалификации своих сотрудников. Причина этого – неудовлетворенность корпораций качеством подготовки выпускников вузов относительно своих требований и специфики деятельности. Специализированные учебные центры привлекают гибкостью своих программ, которые быстро адаптируются под запросы рынка.

Расширение нетрадиционного спроса на образовательные программы ставит классические университеты в невыгодное и сложное положение. Они более инертны по сравнению с новыми образовательными структурами. Им сложнее удовлетворять быстроизменяющийся

спрос, выстраивать индивидуальные учебные стратегии, адаптироваться к рынку труда. Кроме этого, платформы онлайн-образования будут вытеснять традиционные университеты. А запрос на новые или обновление существующих знаний в обществе будет только расти.

Такая ситуация будет подстегивать университеты и вынуждать более успешно конкурировать с другими образовательными учреждениями. Проще этот процесс будет протекать в небольших университетах, которые более мобильны. А крупные университеты, возможно, будут «покупать» и включать в свою структуру небольшие специализированные учебные центры и фирмы [5].

Остро для традиционных университетов всегда стоял кадровый вопрос, который еще более актуализируется в связи со спросом на образовательные программы для взрослых людей. Большая часть университетских преподавателей не имеет серьезного практического опыта в своей сфере. А для реализации современных курсов по запросу бизнеса нужны именно специалисты-практики. Поэтому с точки зрения правильной кадровой политики и в то же время необходимости удовлетворения спроса есть смысл создавать в университетах отдельные подразделения (например, центры прикладных знаний), которые бы занимались исключительно дополнительным образованием, гибко ориентировались в новых тенденциях, привлекая к преподаванию опытных специалистов.

Еще одной нишей для университетов, которую вряд ли займут другие образовательные учреждения по причине небольшой рентабельности, является обучение людей предпенсионного и пенсионного возраста (60 плюс). Такие программы в нашей стране осуществляются чаще всего на грантовые средства (в силу невозможности пенсионеров самим оплачивать свое образование). Они являются для университетов дополнительным финансовым источником и в то же время работают на имидж вуза, как социально значимые.

В условиях продления возраста активной жизнедеятельности такие программы для людей третьего возраста выполняют несколько основных функций: расширение информационного пространства доступными для людей пожилого возраста средствами; помощь в освоении новых социальных ролей; в реализации творческого или профессионального потенциала [6].

Таким образом, глобальные вызовы современности ставят перед университетами сложные, но вполне решаемые задачи. Это, безусловно, не вопросы существования, но однозначно – выживаемости. Особенно это является актуальным для негосударственных университетов, которые, с одной стороны, более уязвимы, так как не получают государственного финансирования. Но с другой – являются менее бюрократизированными и более гибкими в условиях конкуренции, в чем, несомненно, их важнейшее конкурентное преимущество.

Литература

1. Глотова Т.В. Вызовы и возможности сетевых технологий для вузов / Т. В. Глотова, И. Г. Кревский, М. В. Деев // *Фундаментальные исследования*. – 2014. – № 11-6. – С. 1229–1232.
2. Курило И. Чем грозит старение украинцев и что с этим делать? [Электронный ресурс] / И. Курило. – Режим доступа: <http://nv.ua/opinion/kurilo/chem-grozit-starenie-ukraincev-i-cto-s-etim-delat-53839.ht>.
3. Немного статистики: как украинцы отличаются от жителей других стран [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://businessviews.com.ua/ru/studies/id/nemnogo-statistiki-kak-ukraincy-otlichajutsja-ot-zhitelej-drugih-stran-548/>.
4. Кузьминов Я. Какое будущее ждет университеты? / Кузьминов Я., Песков Д. // *Вопросы образования*. – 2017. – № 3. – С. 210–212.
5. 5 моделей университетов будущего по версии ректора НИУ ВШЭ [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.econfin.ru>
6. Савельчук І. Б. Інноваційні методи соціальної роботи з людьми похилого віку: специфіка та особливості впровадження / І. Б. Савельчук // *Young Scientist*. – 2015. – № 2 (17). – С. 95–98.

References

1. Glotova T.V., Krevskiy I.G., Deyev M.V. Vyzovy i vozmozhnosti setevykh tekhnologiy dlya vuzov

[The challenges and opportunities for networking technologies for universities], *Fundamentalnyye issledovaniya – Fundamental research*, 2014, no. 11-6, pp. 1229-1232.

2. Kurilo I. Chem grozit starenie ukraincev i chto s etim delat? [What threatens the aging of Ukrainians and what to do about it?], available at: <http://nv.ua/opinion/kurilo/chem-grozit-starenie-ukraincev-i-chto-s-etim-delat-53839.ht>.

3. Nemnogo statistiki: kak ukrainsy otlichayutsya ot zhiteley drugikh stran [Some statistics: how Ukrainians differ from residents of other countries], available at: <http://businessviews.com.ua/ru/studies/id/nemnogo-statistiki-kak-ukraincy-otlichajutsja-ot-zhitelej-drugih-stran-548/>

4. Kuzminov Ya., Peskov D. Kakoye budushcheye zhdet universitety? [What is the future of universities?], *Voprosy obrazovaniya – Education issues*, 2017, no. 3, pp. 210-212.

5. 5 modeley universitetov budushchego po versii rektora NIU VShE [5 models of future universities under the rector's version], available at: <http://www.econfin.ru>.

6. Savelchuk I. B. Innovatsiyni metodi sotsialnoi roboti z lyudmi pokhilogo viku: spetsifika ta osoblivosti vprovadzhennya [Innovative methods of social work with the elderly: the specifics and features of the implementation], *Young Scientist*, 2015, no. 2 (17), pp. 95–98.

Olga Voyno-Danchishina

EXPANSION OF THE CUTOFF AGE AS A CHALLENGE FOR UNIVERSITIES

Abstract

The article analyzes the global problem of the increasing life expectancy and its impact on the development of postgraduate education. This problem is especially relevant for Ukraine since she is among the countries whose most significant population group is over 65. This, of course, poses new challenges for higher education. The number of adults who want to get a new education, update the existing knowledge or gain opportunities for self-development will grow significantly in the short term. This situation, coupled with the development of technologies, will stimulate the growth of demand for lifelong learning. This is a very tough challenge for universities as well as the need to compete with other educational structures. The prospects for the development of universities largely depend on the successful solution of the set tasks.

Key words: lifelong education, the population, the university, competition in education, the third age, additional education.

М. С. Галака

РИСКИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА ПРОЕКТОВ НА УРОКАХ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Модернизация образования, приведение его в соответствие с новыми историческими условиями требует последовательного и кардинального его изменения на всех уровнях и во всех элементах. Важнейшей задачей реформирования образования является внедрение в практику обучения новых технологий, обеспечивающих интеллектуальное, творческое и нравственное развитие личности. Специфической формой творчества, способом развития человека является, по мнению современных ученых, проектная деятельность. В современном школьном образовании обучение иностранному языку становится одним из приоритетных направлений, что обусловлено процессом глобализации. Во многих странах мира английский язык сегодня это универсальное средство общения, владение которым просто необходимость. Наша страна не исключение.

Проектная деятельность помогает интегрировать иностранный язык в структуру собственной компетентности учащегося, создает связь между иностранным языком и его собственным миром. Она стимулирует использование широкого спектра коммуникативных

навыков в процессе познания мира, помогает учащемуся использовать язык при расширении других областей знания, обеспечивает возможность развивать информационные умения и умения письменной речи, что очень важно для познавательной деятельности каждого учащегося [1, с. 18].

Широко известно, что одним из самых важных мотивов при изучении иностранного языка является возможность приобщения к другим культурам. Однако очень важно ещё и то, что английский язык не только даёт возможность приобщения учащихся к культуре всего англоязычного мира, но в связи с использованием его в качестве языка международного общения и к культурам всего мира, и может быть средством для того, чтобы рассказать миру о своей собственной культуре. Проектная работа помогает создать такие условия. Она служит своеобразным мостом межкультурной коммуникации.

Современная школа требует, чтобы все предметы обеспечивали на развитие инициативы учащихся, их независимости, воображения, самодисциплины, умений работать в сотрудничестве и навыков исследовательской работы. Проектная работа является одним из способов реализации этих важнейших задач обучения в процессе практической деятельности в классе [2].

Какие же риски возникают во время работы с проектами и нередко препятствуют использованию метода проектов учителями?

В проектной методике роль учителя значительно сложнее, чем при традиционном обучении. В основу учебно-воспитательного процесса положена личная деятельность ученика, и воспитание сводится к тому, чтобы направлять и регулировать эту деятельность. Создается ситуация, в которой ученик учится сам, а учитель осуществляет всестороннее управление. При проведении проектной работы перед учителем возникает ряд проблем. Одна из них — организация работы. Проекты, несомненно, создают дополнительную работу для учителя. Если учитель решил использовать при изучении какого-либо раздела или вопроса программы метод проектов, он должен все тщательно продумать, разработать, четко определить учебные задачи, продумать какую помощь можно оказать ученикам, не предлагая готовых решений. Необходимо спланировать всю серию уроков, на которых предполагается использовать метод проектов. Важно также проследить деятельность каждого ученика на всех этапах работы над проектом. Характер внешней оценки со стороны учителя зависит от типа проекта и его темы, а также от условий проведения. Исследовательский проект характеризует поэтапность проведения, причем успех всего проекта зависит от правильно организованной работы на этапах. При подготовке проекта учитель должен убедиться, что каждый ученик понимает, какое конкретно задание ему предстоит выполнить. Нужно подробно объяснить каждому, что и как следует делать.

Учитель может столкнуться с трудностями, связанными с личностью ученика, например, отсутствие интереса или мотивации, взаимоотношения с другими членами группы. Большинство проектов можно сделать индивидуально, но работа в группах носит творческий характер. Групповая работа особенно эффективна для сбора иллюстративного материала. Успех группы зависит от интересов учащихся и взаимоотношений между ними. Предпочтительное количество учеников в группе — 3–4 человека. Желательно, чтобы к каждой группе был сильный, средний и слабый ученики, девочки и мальчики. Необходимо учитывать и психологическую совместимость детей.

Этап защиты и обсуждения проектов заключается в том, что каждая группа защищает перед классом свой проект по ранее обсужденному плану. Способ презентации будет в значительной степени зависеть от вида конечного продукта — схема, буклет, альбом, выпуск газеты, устная презентация. Учащиеся могут представить проекты в письменном виде. Учителем оценивается содержание и организация материала — правильность оформления титульной страницы, плана, наличие введения, заключения, распределение материала по главам, правильность составления библиографии, грамотность изложения материала. Особенно ценится оригинальность и

мотивированность собственной исследовательской части. Устная презентация является также важным моментом, который оценивается в совокупности с выполненной работой. При подведении итогов учитывается содержательная сторона речи, организационное построение высказывания, разнообразие и соответствующий уровень лексико-грамматического материала, грамотность речи. Ребята могут использовать плакаты, раздать план своей презентации, использовать музыку, а также пользоваться демонстрацией таблиц, схем, графиков, фотографиями, рисунками, предметной наглядностью. По окончании презентации ученики этих групп анализируют проект, комментируют его и вносят свои предложения. Оценка проектной работы — нелегкое дело. Ошибочно оценивать проект только на основе лингвистической правильности. Оценку следует выставлять за проект в целом, учитывая многоплановость его характера, уровень проявленного творчества, четкость устной презентации.

Некоторые учителя убеждены, что без жесткого контроля учителя более слабые учащиеся растеряются и не смогут справиться с заданием. Однако, не все учащиеся хотят и нуждаются в постоянном контроле со стороны учителя. Разрешая более способным учащимся работать самостоятельно, вы получаете больше времени на работу с теми учениками, которые нуждаются в вашей помощи и советах. Ведь очень часто случается так, что более слабым ученикам на традиционном уроке уделяется меньше времени, поскольку более подготовленные ученики быстрее реагируют и забирают больше внимания учителя и времени урока.

Проектная технология является интерактивным методом и предусматривает применение ИКТ технологий. Суть данного метода заключается в создании учителем образовательных ситуаций, в которых учащийся самостоятельно решает возникший проблемный вопрос, учитель сопровождает самостоятельную деятельность учащегося [3, с. 28].

Безусловно, работа с проектом требует от учителя умений и усилий в подготовке и организации. На практике большинство учителей признаются, что самые большие страхи по поводу проектной деятельности не оправдываются. Работа эта настолько эффективна, что приносит удовлетворение и радость успеха и ученикам, и самому учителю. А шум в хорошо организованном классе при работе над проектом – это шум творческой активности. И мы должны его направлять и поддерживать, а не подавлять.

Таким образом, преподаватели, использующие метод проектов, могут столкнуться с трудностями на всех этапах проектной деятельности. Однако все эти трудности преодолимы, если не подменять субъект-субъектные отношения субъект-объектными, если учитель постепенно переходит от информационно-контролирующей функции к консультационно-координирующей, если организуемая преподавателем проектная деятельность органично встроена в учебно-воспитательный процесс, а не является чем-то случайным, эпизодическим явлением.

Проектная работа – это эффективное средство развития учащегося, расширения языковых знаний. Это также реальная возможность средствами иностранного языка использовать знания, полученные на других предметах. Актуальность методической разработки обусловлена тем, что в связи со стремительным изменением жизни, меняются и требования к обучению учащихся в школе. Проект – это новая образовательная технология, которая позволяет решать задачи личностно ориентированного подхода в обучении.

Литература

1. Копылова В. В. Методика проектной работы на уроках английского языка / В. В. Копылова. – М., 2003. – 93с.
2. Мартынова Т. М. Использование проектных заданий на уроках английского языка / Т. М. Мартынова // Иностранные языки в школе. – 1999. – №4. – С. 19–21.
3. Побоква О. А. Новые технологии в обучении языку: проектная работа / О. А. Побоква, А. А. Немченко. – Иркутск, 2003. – 200 с.

References

1. Kopylova V. V. Metodika proektnoj raboty na urokah anglijskogo jazyka [Methodology of project work on the lessons of English]. Moscow, 2003, 93p.
2. Martynova T. M. Ispol'zovanie proektnyh zadaniy na urokah anglijskogo jazyka [Use of project tasks on the lessons of English]. Inostrannye yazyki v shkole – Foreign Languages at School. 1999, no. 4, pp. 19–21.
3. Pobokova O. A., Nemchenko A. A. Novye tehnologii v obuchenii jazyku: proektnaja rabota [New technologies are in the language teaching: project work]. Irkutsk, 2003. 200 p.

Maryna Galaka

RISKS OF THE USE OF PROJECT - BASED LEARNING AT THE LESSONS OF FOREIGN LANGUAGE

Abstract

In modern school education, educating to the foreign language becomes one of priority directions, that it contingently the process of globalization. Project activity helps to integrate a foreign language in the structure of own competence of studying, creates connection between a foreign language and his own world. It stimulates the use of wide spectrum of communicative skills in the process of cognition of the world, helps studying to use a language for expansion of other areas of knowledge, provides possibility to develop informative abilities and abilities of writing speech, that it is very important for cognitive activity of every student.

Undoubtedly, work with a project requires from the teacher of abilities and efforts in preparation and organization. In practice most teachers confess that the greatest fears do not prove to be correct concerning project activity. This work is so effective, that brings satisfaction and gladness of success to both the students and teacher.

Teachers using the project method can face difficulties at all stages of the project activity. However, all these difficulties are surmountable if the subject-subject relations are not replaced by subject-object relations, if the teacher gradually passes from the information-controlling function to the consulting-coordinating function, if the project activity organized by the teacher is organically built into the teaching and educational process, and is not something random, episodic phenomenon.

Key words: project-based learning, efficiency of the lesson, communicative skills, face difficulties

Л. М. Герасіна

КРЕАТИВНІСТЬ ТА СИНДРОМ «ЕМОЦІЙНОГО ЗГОРАННЯ» В ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ

Епоха постмодерних відносин в освіті орієнтує викладачів та студентів на проривні діяльнісні, організаційні та інформаційні технології, завдяки яким не тільки зростає інтелектуальний рівень, індивідуальний досвід, а й **креативне мислення** та професійні компетенції. Вища освіта – один із небагатьох соціальних інститутів, який чітко фіксує та реалізує мотиваційні настрої суспільства, і особливо вузівської мерітократії та молоді, що вчиться. Модель вищої школи України останніх років була спрямована на відповідність принципам фундаментальності, універсальності, модальності, безперервності, антропологізму і демократизму, щоб якісно забезпечувати завдані Болонським процесом рівень і європейські стандарти гуманітарного розвитку. У забезпеченні творчої спадковості між культурою минулого, сьогодення і майбутнього виняткову роль відіграє інтелектуальна еліта; тому Е. Дюркгейм стверджував, що «цивілізація можлива лише тоді, коли отримані результати... передаються наступному поколінню так, що може відбутися накопичення культури». Це і стало метою вузівської мерітократії – «хранительки традицій» академічної культури.

Але процес соціально-політичної та економічної кризи в країні з 2013 р. загострив суттєві соціокультурні виклики, що можуть болісно відбиватися в освітянських практиках. Як доводить західна соціологія, в сучасному конкурентному середовищі, в першу чергу, відбувається протиборство не стільки за володіння матеріальними ресурсами і цінностями, скільки за можливості забезпечувати нововведення, що стає своєрідним індикатором рівня сучасної організації духовного виробництва, мірилом його ефективності. На наш погляд, очевидно: інноваційність і креативність освіти є необхідним маркером і ресурсом гуманітарного прогресу на сучасному етапі розвитку; тому творча, інноваційна культура викладачів і студентів вищої школи потребує постійної уваги і певного захисту від руйнівного впливу суспільних проблем.

Для цього необхідно – розуміння взаємозв'язку вищої освіти, професійних компетенцій та цивілізаційного типу суспільства (український же соціум знаходиться у складній фазі «гібридного» розвитку). Відповідно, це дозволяє уточнити принципи і сучасні аспекти змісту діяльності викладача, створити умови виявлення і розвитку творчого потенціалу молодшої генерації соціуму. Імперативами соціальних зв'язків у вищій освіті є такі рухомі індикатори (залежні від реформ і новацій) як соціокультурні потреби, інтереси та цілі, якими керуються суб'єкти освітянської діяльності. Тут виявляються багатоманітні людські комунікації культурного, інтелектуального, професійного, морального та іншого характеру, вдосконалюється культура і майстерність розумової праці, формується стратегія «інноваційної педагогіки» на ґрунті нової філософії освіти; у сукупності це має сприяти становленню мерітократії в постмодерному суспільстві.

Як відомо, «інноваційна педагогіка» виступає альтернативою традиційному стилю навчання, і спрямована на розвиток у студентів конструктивних природних завдатків, професійних здібностей і навичок, а головне – на формування особистих мотивацій до учбової творчості та оволодіння високою фаховою компетентністю, що відповідає інформаційній культурі суспільства. Зміст поняття «інноваційна культура» керівника освітньої галузі, викладача, студента розкривається через інноваційний потенціал (у свідомості та поведінці), що сформувався в ході проведення соціально-освітніх нововведень. Індикатором рухливої гармонії між класичними цілями освіти і втіленням вузівських інновацій є розвиток особистості: збагачення соціуму творчими індивідуальностями, які водночас є компетентними фахівцями. В освітянському середовищі *творча обдарованість* виступає системною якістю особистості, що висвітлює її креативний потенціал, але який необхідно розвивати. Для появи т.зв. «імпульсів творчості» не достатньо лише вроджених даних, важливо створювати стимулюючі умови, які б надавали поштовхи до початку творчого процесу, тобто – креативності викладача і студентів.

Відомо, що творча активність людини зумовлена її природою: вона не просто адаптується до реальної дійсності, але й перетворює її (вдало або ні), створюючи «іншу природу» – *соціальне середовище*. Креативність же людського інтелекту визначається соціальною генетикою, зокрема – діалогічною природою його формування і функціонування. Не випадково дослідники креативності підкреслюють (як ризики) її *крихку несвідомість*, певну *спонтанність*, *неконтрольованість волею і розумом*; а центральним, специфічним моментом креативності прийнято вважати *ірраціональний момент* – «інсайт», творче осяяння. Зокрема, В. Дружнін визначає творчість як реальність, що спонтанно виникає і завершується; а К. Роджерс під творчим процесом розуміє створення нового продукту за допомогою дій, які залежать від унікальності дій індивіда, матеріалу, подій та обставин життя.

Проте, інновації (інформаційні, технологічні, економічні) досить важко втілюються в соціокультурний пласт освіти; так Б.С. Гершунський підкреслював, що справжня суть світової освітянської кризи полягає в беспорядності та неефективності сучасної освіти перед лицем глобальних проблем цивілізаційного масштабу, зокрема – у недостатньо продуктивному впровадженні та використанні освітянських, педагогічних нововведень, які б сприяли зростанню компетентності майбутніх фахівців, у слабкому освоєнні передових технологій освітнього менеджменту.

При цьому досвідчені викладачі та психологи відзначають, що одним із найбільш небезпечних

у професії педагога був і залишається **синдром «емоційного згорання»**, що під впливом соціальних трагедій, конфліктів і криз виявляє себе не тільки у *втомі, непродуктивності*, а й в *розумовому виснаженні, негативній установці* до студентів, колег, роботи в цілому, у зростанні *прийому психостимуляторів* (кофе, тютюну, ліків), у *посиленні дратівливості та гніву*. Нарешті, необхідно акцентувати й ті риси особистості, які є абсолютно (або важко) несумісними з педагогічною професією; це – замкнутість і зануреність у себе, нетовариськість, вади логіки і дефекти вербальної мови, невиразність мимики, інтелектуальне гальмування, емоційна байдужість до людей або акцентуація лише корисливого (корупційного) інтересу до них.

Отже, інноваційна ситуація в освітніх практиках акцентує значення і вимагає реалізації таких компетенцій викладача-вихователя, які передусім виражені в діях міжособистісного спілкування: *комунікативних* (вербальних і невербальних); *діагностуючих*; *спрямовуючих* (зокр., дій з інформаційного управління партнером); *консолідуючих* дій, що *мобілізують* студентів та ін. Крім того, виклики і ризики сучасності не дозволяють обмежитися в «професійній моделі» викладача вищої школи лише якостями – широкого кругозору, спеціальної ерудиції, мовної культури, умінням вчити, виховувати і керувати. Сьогодні все більшої необхідності в педагогічній професії набувають: комунікативна культура; спостережливність; соціопсихологічна компетентність – це здатність кваліфікувати розум, характер і поведінку людини, уміння слухати і вислуховувати, душевна спрямованість розуму; готовність не тільки «блищати» власним інтелектом, але й співчувати, виявляти керовані емоції; небанальність (оригінальність); здатність до нестандартних рішень і дій; сприйнятливність до нових ідей, гіпотез і технологій тощо.

Liudmila Gerasina

CREATIVITY AND SYNDROME OF «EMOTIONAL COMBUSTION» IN EDUCATIONAL PRACTICES

Abstract

In our time by the indicator of level of spiritual production, the criterion of his efficiency was become by innovations and creativity of higher education. Provides a creative role and heredity between the culture of the pas, presently and future is an intellectual elite, meritocracy. The creative culture of teachers and students today needs permanent stimuli and defence under act of public risks and problems; but the process of socio-political and economic crisis in Ukraine from 2013 sharpened sociocultural calls which can be painfully reflected in educational practices. In an elucidative environment a creative gift comes forward system quality of personality, potential of creativity, which must be developed, lights up it. One of most dangerous there was and is a syndrome of «emotional combustion» in the profession of teacher, that under act of social tragedies, conflicts and crises finds out itself – in a fatigue, unproductiveness, in mental exhaustion, negative setting to the students, colleagues and work on the whole.

Key words: creativity, intellectual elite, social calls, educational practices.

Н. П. Гога

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДГОТОВКИ СПЕЦИАЛИСТА В ВУЗЕ

Закон «Об образовании» последней редакции включает в себя достаточное количество элементов, которые определяют параметры деятельности педагогических, научно-педагогических и научных работников [2], большинство из них касается формальных аспектов его деятельности, таких как аттестация и сертификация; прописаны государственные гарантии, права и обязанности, однако ни в одной статье или параграфе не говорится о психологической составляющей их деятельности. Педагог остается один на один с многочисленными стрессорами, связанными, с одной стороны, с изменением требований, которые предъявляются к самим педагогическим работникам (учителям, преподавателям, в целом сотрудникам

образовательной сферы), а с другой стороны, с особенностями других участников образовательного процесса (школьников, студентов, родителей).

Выполнение большинства требований, которые выдвигает к преподавателю реформа системы образования, может гарантировать только односторонний успех, тогда как его атрибутивной составляющей является как раз процесс личного взаимодействия в учебном процессе, когда преподаватель остается один на один с учащимися. Такая формализация заставляет задуматься об ожиданиях от представителей педагогической сферы в ближайшем будущем. Актуальным также является анализ требований к профессии в русле процесса информатизации и развития дистанционных технологий.

Информатизация современного мира ведет к тому, что в ближайшие 20–30 лет серьезно изменится структура рынка труда в пользу автоматизации, многие профессии не будут востребованы. Стоит ли беспокоиться представителям сферы образования? Уже сейчас идет речь о том, что систематическое образование, его классическая структура, предложенная еще Яном Амосом Коменским в 17 веке, себя полностью изжила. Молодым людям предлагается замена преимущественно аудиторной работы различными дистанционными курсами, онлайн-платформами, преподавателю в лучшем случае отводится место консультанта и модератора. В рамках школьной реформы взят курс на «укрупнение» дисциплин, у учащихся меняется процесс восприятия информации, особенности поведения, ролевые ожидания. Поэтому, анализируя психологическую составляющую, необходимо говорить и о трудностях преподавательского состава. Современный преподаватель перестал быть только источником статичных знаний, для успеха он должен быть активным участником образовательного процесса. Знание уже не аксиома, а во многом вероятность, количественно его переработать практически невозможно. Задача педагогов не только подготовить будущих специалистов к изменениям на рынке труда, но и быть готовыми самим к конкуренции в собственной профессиональной сфере.

Можно выделить следующие тенденции управления персоналом, которые либо уже актуальны, либо будут актуальными в ближайшие 3–5 лет, которые непосредственно влияют на изменение профессиональной модели [2]: 1. Поиск универсальной модели профессиональных компетенций. Это означает, что наибольшую перспективу в трудоустройстве будут иметь специалисты с междисциплинарными специальностями, широким кругом сформированных компетенций. 2. Близкой к этой тенденции находится смещение фокуса требований от специализации к универсализации профиля кандидата. В данном случае сделают упор на такие качества, как адаптивность, самостоятельность, психологическая гибкость (лабильность). 3. «Приручение работников», создание наилучших возможностей в рамках организации для раскрытия профессионального потенциала. 4. Формирование вовлеченности персонала в рабочий процесс, развитие стрессоустойчивости. 5. Постоянное обучение персонала, как за счет компании, так и за собственный счет. 6. «Скоростная» адаптация персонала к изменениям в целом, новым требованиям, технике, продукту и т.д. Таким образом, большинство тенденций связаны с качественными личностными изменениями, и могут быть сформированы и отработаны только в личном взаимодействии.

В исследовании, проведенном специалистами World Economic Forum [1], были выделены следующие качества и компетенции, которые необходимы профессионалам в любой сфере деятельности, а в педагогической деятельности определяют успех межличностного взаимодействия: 1. Умение решать сложные задачи, в том числе и поведенческой направленности (это качество требует хорошо развитой аналитичности, гибкости). 2. Критическое мышление (умение анализировать большие объемы информации, отбирать необходимое). 3. Креативность (готовность к собственным нестандартным решениям и принятию решений других). 4. Компетенция управления (умение координировать и управлять действиями людей). 6. Развитый эмоциональный интеллект. 7. Готовность к самостоятельному принятию решений. 8. Коммуникативная гибкость во взаимодействии с коллегами, подчиненными, руководством, клиентами, посетителями. Однако все эти компетенции могут быть развиты только в рамках

субъект-субъектного учебного взаимодействия, при условии постоянного личностного и профессионального изменения педагога. Только тогда могут быть преодолены психологические барьеры в педагогической деятельности преподавателя (физические, социальные, гностические, эстетические, эмоциональные, психологические, фонетические и др.). В основе формирования барьеров лежат следующие личностные и социальные страхи [4]: 1) страх перед группой, классом (характерно для неопытных педагогов); 2) отрицательная установка на основании прошлого опыта общения; 3) установление физического барьера – дистанции, с помощью которой педагог хочет спрятаться; 4) страх допустить педагогические ошибки; 5) механическое использование стиля общения другого педагога; 6) сформированный «эффект ореола» (негативная установка по отношению к учащимся вследствие суждений других педагогов); 7) социальный барьер – позиция преподавателя «сверху» (недостаточно адаптированный для студентов лексикон); 8) отсутствие контакта с группой, классом, расхождение в установках педагога и учащихся.

Вышерассмотренные страхи могут касаться как молодых преподавателей, так и опытных. Также возможно проявление эффекта «Сверхгенерализации», когда на любом этапе педагогической деятельности, под влиянием объективных и субъективных стрессовых факторов у преподавателя возникают барьеры в проработанных социальных ситуациях взаимодействия. Повышение уровня стрессоустойчивости и психологической готовности напрямую связаны с самооценкой и статусом в профессиональном сообществе, научным поиском, готовностью включаться в проекты, в том числе и совместно со студентами.

Таким образом, психологическая составляющая тесно связана с личностным и профессиональным самосовершенствованием, уверенностью в собственных силах, готовностью к изменениям, и, в конечном итоге, может способствовать повышению как индивидуального уровня стрессоустойчивости, так и установлению общей атмосферы сотрудничества в вузе.

Литература

1. Ананьева Т. 10 компетентностей, которые будут востребованы в 2020 году / Татьяна Ананьева // HR-портал : [сайт]. – Режим доступа: <http://hr-portal.ru/article/10-kompetency-kotorye-budut-vostrebovany-v-2020-godu> (дата обращения: 10.12.2017). – Загл. с экрана.
2. Драгун А. Современные тенденции управления персоналом / Алина Драгун // Директор по персоналу : практ. журн. по упр. человеч. ресурсами. – Режим доступа: <https://www.hr-director.ru/article/65754-qqq-15-m11-upravlenie-personalom-2016?ustp=W> (дата обращения: 20.12.2017). – Загл. с экрана.
3. Про освіту [Электронный ресурс] : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. – Режим доступа: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.12.2017). – Загол. з екрану.
4. Степанов О. М. Педагогічна психологія : навч. посіб. / О. М. Степанов. – Київ : Академвидав. – 2014. – 400 с.

References

1. Anan'eva T. 10 kompetentnostey, kotoryye budut vostrebovany v 2020 godu [10 competence, which will be in demand in 2020]. HR-portal. URL: <http://hr-portal.ru/article/10-kompetency-kotorye-budut-vostrebovany-v-2020-godu> (accessed 10.12.2017).
2. Dragun A. Sovremennyye tendentsii upravleniya personalom. [Modern trends in personnel management]. Direktor po personal: prakticheskij zhurnal po upravleniyu chelovecheskimi resursami – HR-Director: Practical Journal of Human Resources Management. URL: <http://www.hr-director.ru/article/65754-qqq-15-m11-upravlenie-personalom-2016?ustp=W> (accessed 20.12.2017).
3. Pro osvitu : Zakon Ukrayini [The Law of Ukraine “On Education”] : from 05.09.2017 № 2145 – VIII. URL; <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 25.12.2017).
4. Stepanov O. M. Pedagogicheskaya psikhologiya [The pedagogical psychology]. Kyiv, Akademvudav Publ., 2014. 400 p.

Natalia Hoha

PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF TRAINING A SPECIALIST AT UNIVERSITY

The theses deal with the spectrum of the various psychological problems that educators face to in their activities.

The author analyzes modern trends in personnel management which are, on the one hand, the training guidelines for future specialists and on the other hand, markers for the training of educators, as well as the qualities and competencies that determine the success of interpersonal interaction (critical thinking, ability to solve complex problems, readiness for non-standard solutions, ability to coordinate joint actions of people, developed emotional intellect, communicative intellect, independence).

The peculiarities of psychological barriers that arise in the process of pedagogical interaction and affect its quality (fear of a group or weak contact, lack of experience of communication, the establishment of a physical barrier, the fear of pedagogical error, the effect of “halo” on the evaluation of the group, the transfer of the style of communication of other teachers etc.) and their relationship with psychological readiness and stress resistance are distinguished. Also, the concept of the “Supergeneralization” effect is explained in the context of pedagogical activity.

Key words: education, educator, interpersonal interaction, professional readiness, professional qualities, psychological barrier, tendencies of personnel management.

А. Н. Горяинов

КЛАССИФИКАЦИЯ И ИДЕНТИФИКАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ СИСТЕМ КАК ИНСТРУМЕНТ ДЛЯ РЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМ РАЗВИТИЯ ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОГО КОРПУСА

Развитие информационных технологий привело к созданию принципиально нового видения образовательных систем разных стран. Появление мировых платформ дистанционного образования (<https://www.edx.org/>, <https://www.coursera.org/>, <https://www.futurelearn.com/> и др.) вскрыло проблему разноразмерности образовательных систем. Создание и распространение новых программных продуктов для бизнеса, науки и образования, а также наличие бесплатных и условно-бесплатных версий, увеличивает нагрузку на преподавательский состав университетов.

Изучение вопросов развития преподавательских кадров целесообразно проводить в рамках отдельных образовательных направлений. Это продиктовано, прежде всего, особым набором компетентностей, которые присущи той или иной специальности. Так, в рамках специальности «Транспортные технологии» следует обратить внимание на разработанный автором выделен проблемный блок «повышение квалификации обучающего персонала» [1].

В научной дискуссии существуют различные толкования понятия «образовательная система». Будем отталкиваться от следующего определения: *образовательная система* (ОС) – совокупность образовательных учреждений (ОУ) и реализуемых ими образовательных программ (ОП) (также могут включаться органы управления образованием соответствующих уровней и инфраструктура) [2, с. 62, 63]. По мнению Ломакиной Т. Ю. «единицей ОС следует считать образовательное учреждение (характеристиками которого являются: набор образовательных программ (ОП), пропускная способность ОП, их цена и качество и др.)» [3, с. 144]. С точки зрения Новиковой Д.А. понятия «образовательная система» и «система образования» являются близкими; «образовательная система» рассматривается как подсистема «системы образования» [2, с. 63]. В информационных источниках термин «система образования» используется для характеристики образования страны (например, [4]).

Для характеристики систем образования стран и характеристик отдельных учебных заведений разработаны и используются различные рейтинговые системы (например, рис. 1, 2).

Country A to Z		Overall ▼		Cognitive Skills		Educational Attainment	
	South Korea	Rank 1	1.30	Rank 2	1.35	Rank 1	1.19
	Japan	Rank 2	1.03	Rank 4	1.20	Rank 6	0.70
	Singapore	Rank 3	0.99	Rank 1	1.65	Rank 33	-0.33*

Рис. 1. Фрагмент рейтинга систем образования стран мира (согласно [5] за 2014 год)

Рейтинг QS		Times Higher Education		Рейтинг U.S. News		Шанхайский рейтинг	
Рейтинг в мире	Учреждение	Страна	Балл				
1	MIT		100				
2	Стэнфордский Университет		98,7				
3	Гарвардский Университет		98,4				
4	Калифорнийский технологический институт		97,7				
5	Кембриджский университет		95,6				

Рис. 2. Фрагмент рейтинга университетов мира за 2016–2017 гг. [6]

Указанные рейтинги позволяют в целом давать обобщенную характеристику образовательной среды (на уровне страны или отдельного университета). При этом остаются вне рассмотрения конкретные специальности и образовательные программы. Получается, что при выборе образовательной программы абитуриенту сложно оценить уровень образовательных программ разных университетов в рамках одной специальности. Например, в г. Харькове три учебных заведения осуществляют подготовку по специальности «Транспортные технологии» (на автомобильном транспорте). Известно положение данных университетов в различных рейтингах (например, табл. 1, 2.).

Если сравнивать данные табл. 1 и 2, то видно, что рейтинг данных харьковских университетов немного изменился. Возникает вопрос, изменился ли рейтинг подготовки по специальности «Транспортные технологии» в городе Харькове? Или другая ситуация. Есть университет (назовем ВУЗ1), который занимает более высокое положение в рейтинге и открыл новую для себя специальность. Такая же специальность уже много лет существует в другом университете (назовем ВУЗ2), который в рейтинге занимает более низкую позицию. Можно ли говорить о том, что ВУЗ1 будет готовить специалистов по рассматриваемой специаль-

**Фрагмент рейтинга высших учебных заведений
«ТОП-200 Украина» за 2017 год [7]**

№	Навчальний заклад	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу Іпп	Оцінка якості навчання ІН	Оцінка міжнародного визнання ІМВ	Оцінка інтегрального показника діяльності ВНЗ, ІЗ
58	Харківський національний автомобільно-дорожній університет	11,007225	6,2977628	7,079058	24,384046
60	Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка	11,749055	7,3889842	4,827579	23,965618
108	Харківський національний університет міського господарства ім. О.М. Бекетова	7,2187924	5,8269907	7,690188	20,735971

Таблиця 2

**Фрагмент рейтинга высших учебных заведений
«ТОП-200 Украина» за 2016 год [8]**

№	Навчальний заклад	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу	Оцінка якості навчання	Оцінка міжнародного визнання	Оцінка інтегрального показника діяльності ВНЗ
55	Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка	11,7373236	7,34286535	6,113151	25,1933399
64	Харківський національний автомобільно-дорожній університет	10,02986978	5,45646212	8,887677	24,3740088
108	Харківський національний університет міського господарства	6.198853943	5.769900648	8.886071215	20.8548258

ности лучше, чем ВУЗ2? Без глубокого анализа образовательных программ подготовки ответы на такие вопросы будут не точными.

Отметим такой показатель, как «оценка качества научно-педагогического потенциала» (в табл. 1, 2). Этот показатель имеет непосредственное отношение к развитию преподавательских кадров. Однако, учитывая, что рейтинг составлен на уровне университетов, то сказать о научно-педагогическом потенциале отдельных образовательных программ университета нет возможности.

Далее систематизируем рассмотренную информацию и представим иерархию систем в образовании (см. рис. 3).

На рис. 3 представлен новый уровень системы – «система специальности», объектом для которой является «образовательная программа». Соответственно рейтинг целесообразно проводить по отдельным программам.

В подтверждение необходимости выделения образовательной программы как отдельного объекта для рейтинга приведем следующие аргументы:

- 1) университеты осуществляют набор на определенные (конкретные) образовательные программы. Аккредитация проводится также для отдельных образовательных программ;
- 2) олимпиады проходят в рамках отдельных специальностей или отдельных учебных дисциплин.

Введение рейтинга образовательных программ даст возможность сформировать систему показателей для ранжирования. Соответственно будут формализованы основные критерии качества обучения. Это позволит идентифицировать все образовательные программы в рамках

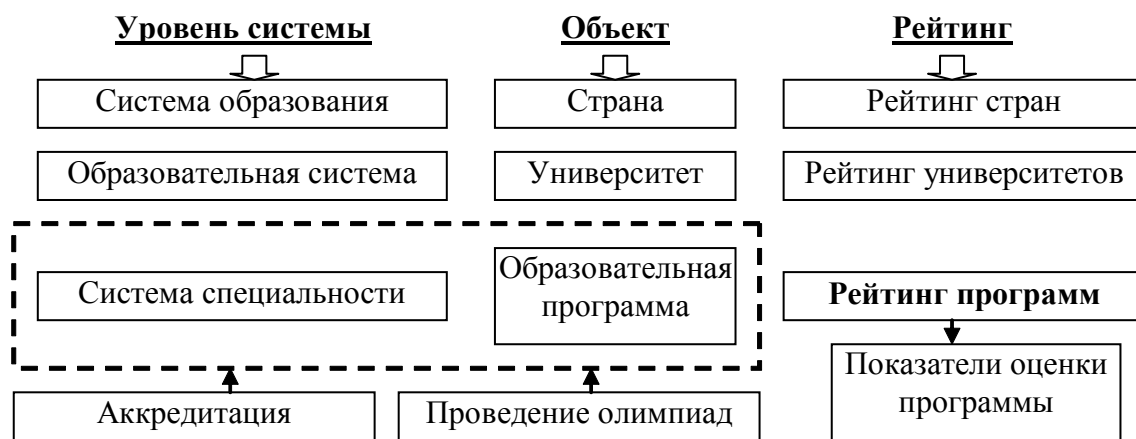

Рис. 3. Взаимосвязь систем образования с их рейтингами

каждой специальности. Далее появляется возможность определять индивидуальные программы развития образовательных программ через планы развития, в том числе преподавательского состава.

Отметим также, что рейтинг образовательных программ позволит выделять специфику специальностей. Дело в том, что различные направления подготовки имеют свои особенности. Например, значения Индекса Хирша для преподавателей образовательных программ по транспорту и преподавателей программ например, по информационным технологиям или экономического направления будут в абсолютных значениях разные. Однако в рейтингах отдельных образовательных программ можно будет избежать влияния обобщенных показателей по университету и учитывать индексы преподавательского состава отдельных образовательных программ.

Литература

1. Горяинов А. Н. Вхождение специальности «Транспортные технологии» в образовательное интернет-пространство логистической направленности / А. Н. Горяинов // Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів : наук. журн. – 2017. – № 9. – С.78–95.
2. Новиков Д. А. Теория управления образовательными системами / Д. А. Новиков ; РАН, Ин-т пробл. упр. – М. : [Нар. образование], 2009. – 416 с.
3. Ломакина Т. Ю. Инновационная деятельность в профессиональном образовании : монография / Т. Ю. Ломакина, М. Г. Сергеева. – Курск : [РФЭИ], 2011. – 284 с.
4. Коминкова И. 20 лучших систем образования в мире [Электронный ресурс] // Ирина Каминкова // Хвиля : інформ.-аналит. портал. – Режим доступа: <http://hvylya.net/analytics/culture/20-luchshih-sistem-obrazovaniya-v-mire.html> (дата обращения 02.01.2018).
5. Index – Which countries have the best schools? [Electronic resource]. – URL: <http://thelearningcurve.pearson.com/index/index-ranking> (access date: 02.01.2018).
6. Рейтинги университетов мира [Электронный ресурс] // Education Index : [сайт]. – Режим доступа: <https://www.educationindex.ru/articles/university-rankings/> (дата обращения 02.01.2018).
7. Рейтинг университетов «ТОП-200 Украина» 2017 года [Электронный ресурс] // Освіта.ua : [сайт]. – Режим доступа: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/55849/> (дата обращения 02.01.2018).
8. Рейтинг вузов ТОП-200 Украина 2016 года [Электронный ресурс] // Освіта.ua : [сайт]. – Режим доступа: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/51454/> (дата обращения 02.01.2018).

References

1. Goryainov A. N. The entry of the specialty “transport technologies” into the educational Internet space of a logistical direction (in Ukrainian). Technical service of agriculture, forestry and transport systems. 2017, no. 9, p. 78–95.

2. Novikov D.A. Teoriya upravleniya obrazovatel'nymi sistemami [Theory of management of educational systems], Moscow, Narodnoe obrazovanie Publ., 2009, 416 p.
3. Lomakina T. Yu., Sergeeva M. G. Innovatsionnaya deyatel'nost' v professional'nom obrazovanii [Innovative activity in vocational education], Kursk, RFEI Publ., 2011. 284 p.
4. Kominkova I. 20 luchshikh sistem obrazovaniya v mire [20 best education systems in the world]. Khvylya: information and analytical and portal. Available at: <http://hvylya.net/analytics/culture/20-luchshih-sistem-obrazovaniya-v-mire.html> (Accessed 02 January 2018).
5. Index – Which countries have the best schools? Available at: <http://thelearningcurve.pearson.com/index/index-ranking> (Accessed 02 January 2018).
6. Rejtingi universitetov mira [World University Rankings]. Available at: <https://www.educationindex.ru/articles/university-rankings/> (Accessed 02 January 2018).
7. Rejting universitetov «TOP-200 Ukraina» 2017 goda [Rating of Universities “TOP-200 Ukraine” in 2017]. Available at: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/55849/> (Accessed 02 January 2018).
8. Rejting vuzov TOP-200 Ukraina 2016 goda [Rating of Universities TOP-200 Ukraine 2016]. Available at: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/51454/> (Accessed 02 January 2018).

Oleksiy Goryayin

CLASSIFICATION AND IDENTIFICATION OF EDUCATIONAL SYSTEMS AS A TOOL TO SOLVE THE TEACHING STAFF DEVELOPMENT PROBLEMS

Abstract

The author considers the development of the teaching staff within the framework of separate educational directions, which is associated with an individual set of competencies. The use of terms in the description of education systems, in particular “system of education” and “educational system”, has been considered. Examples of ratings in the education system – rating of the world’s education systems, rating of universities in the world – have been presented. The rating of universities for the specialty “transport technologies” for the city of Kharkov has been analyzed. It is shown that existing ratings do not allow to evaluate educational programs. The questions of allocation of a separate class of systems – systems of a specialty are considered. The object for this class of systems is the educational program. The interrelation of educational systems with ratings is offered. The application of the rating of educational programs is justified.

Key words: education, educational program, rating, specialty, system, teaching staff.

В. Н. Грецьких

ПАРТНЕРСТВО СЕМЬИ И ШКОЛЫ В ВОСПИТАНИИ НРАВСТВЕННОЙ ЛИЧНОСТИ: РИСКИ И ИХ ПРЕОДОЛЕНИЕ

На современном этапе развития украинского общества воспитание подрастающего поколения приобретает первостепенное значение. Это вызвано тем, что возрастают показатели детской эмоциональной неустойчивости, тревожности, агрессивности, обесценивания моральных качеств.

В связи с этим, помочь детям в определении ценностей собственной жизни, устойчивых моральных принципов, жизненных устремлений, является одной из первостепенных задач школы и семьи. Эффективное решение задач воспитания современной нравственной личности возможно только при установлении социально-педагогических партнерских отношений между школой и семьей. Социально-педагогическое партнерство «семья-школа» представляет собой взаимодействие, которое объединено целевыми установками и направлено на создание комфортной образовательной среды для развития, воспитания и социализации ребенка. Созданию такой среды поможет стремление к согласованным действиям родителей и педагогов, их совместное желание обеспечить психологическое и социальное равновесие ребенка.

Проблема взаимодействия и налаживания партнерских отношений семьи и школы всегда была в центре внимания педагогов. Она широко обсуждалась в литературе начала 80-х годов XIX столетия К. Д. Ушинским. На протяжении XX столетия А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинским. «Семьи бывают хорошие, семьи бывают плохие. Поручиться за то, что семья воспитывает как следует нельзя. Говорить, что семья может воспитывать как хочет, мы не можем. Мы должны организовать семейное воспитание, и организационным началом должна быть школа как представитель государственного воспитания» – писал в своих трудах А. С. Макаренко [1].

Эта проблема продолжает оставаться актуальной и в современной педагогике. Многие ученые-педагоги считают, что семья, является посредником между ребенком и обществом. Она определяет его адаптацию в жизни и в социально-культурном пространстве. По мнению В.А. Сухомлинского «Семья – это первичная среда, где человек должен учиться творить добро» [2].

Академик А. Г. Асмолов также говорит о том, что семья является самой первой и очень важной ступенью жизни человека. В семье происходит первичная социализация ребенка, закладывается фундамент полноценного развития личности.

При поступлении в школу ребенок будет чувствовать себя более комфортно, в том случае, если родители и педагоги станут союзниками. Взаимодействие семьи и школы позволит педагогам и родителям лучше узнать ребенка, увидеть его в разных ситуациях, развить его индивидуальные способности. Именно такой подход поможет в формировании жизненных ценностей ребенка, в воспитании его нравственных устоев и моральных качеств.

В процессе развития педагогики сложились различные теоретические подходы к организации взаимодействия школы и семьи. Важно отметить системно-комплексный подход Ю. К. Бабанского и социально-ориентированный подход В. А. Сухомлинского. Эти подходы широко используются на практике в учебно-воспитательном процессе передовыми прогрессивными педагогами. Несмотря на разработанные теоретические и практические подходы по изучению взаимодействия школы и семьи, существует необходимость в новых педагогических исследованиях, которые смогут актуализировать проблему реализации активного и интерактивного взаимодействия школы и родителей в воспитании нравственной личности.

Одним из важнейших направлений в Народной украинской академии является решение задач по воспитанию всесторонне развитой личности, целеустремленной, обладающей положительными моральными качествами. С первых шагов деятельности НУА становится понятно, что без совместной работы школы и семьи невозможно воспитать такую личность, которая имеет свою позицию, умеет определять значимость своих поступков, принимать решения, осознавать себя, осуществлять самоконтроль своих действий, находить свое дело в будущей взрослой жизни. Взаимодействие педагогического коллектива и родителей в НУА всегда было и является необходимым условием совместного успешного воспитания учащихся.

Сегодня сотрудничество школы и семьи становится задачей первостепенной, самой важной и сложной. Она связана с современными условиями, в которых очень важным является формирование ключевых компетентностей, общеучебных и жизненных умений и навыков у учащихся, активизации их нравственного поведения. Педагоги НУА все больше убеждаются, что декларативный постулат «ребенок – субъект воспитания» необходимо заменить методически обеспеченной системой развития и саморазвития личности, которая будет помогать ребенку в самостоятельном решении жизненных задач. Решение этой проблемы возможно только в тесном взаимодействии педагогического коллектива с единой целью, с едиными требованиями, с плавным переходом учащихся от одной ступени образования к другой, при глубоком понимании роли взаимодействия и социального партнерства между школой и семьей.

Педагогический коллектив народной украинской академии разными способами старается

культивировать повышение роли родителей и признание их права стать полноценными партнерами педагогов в воспитании детей. Трудности состоят в том, что некоторые родители не всегда занимают правильную позицию в воспитании ребенка. Они дают ребенку полную без ограничений свободу в отношениях со сверстниками, культивируют необоснованное лидерство и превосходство перед другими. Не всегда учат принимать в расчет мнение других, не учат анализировать сложившуюся ситуацию, не уделяют должного внимания решению детьми стоящих перед ними задач – все решится само собой, «будь первым, бери от жизни все». Очень часто при этом еще и испытывают затруднения в семье в определении общих целей и взглядов на воспитание ребенка. Испытывают трудности в силу разных обстоятельств, но не идут на контакт со школой по разным причинам: не доверяют, считают свою позицию и взгляды неоспоримыми, не хотят признать свои ошибки в воспитании и др. Такая позиция родителей приводит к рискам в воспитании ребенка. Первый риск состоит в том, что ребенок при таком положении в воспитании не вписывается в общество, не может понять и принять другого, затрудняется в соблюдении общепринятых норм поведения. Это приводит его к противоречивым поступкам, к трудностям в отношениях со сверстниками и взрослыми. Второй риск – это трудность в установлении партнерских отношений семьи и школы из-за не совпадения ценностей и идеалов семьи и школы, из-за низкой активности и равнодушия к взаимодействию и сотрудничеству с учителем, из-за недоверия и опасения за своего ребенка в принятии, оценивании и в других аспектах. Третий риск заключается в современной трансформации семьи. Особенно в трансформации семьи можно отметить многочисленные разводы, которые пагубно влияют на психическое состояние ребенка. Четвертый риск заключается в том, что семья в наше время также как и общество переживает общий кризис своего развития, который прослеживается в несовпадении общественных и семейных ценностей, в несовпадении финансовых и должностных отношений и многое другое.

Школа должна выявить, предупредить и устранить противоречия, приводящие к рискам в воспитании детей. Для этого необходимо с первых шагов ребенка в школе налаживать взаимодействие с семьей, даже, если при этом встречаются препятствия, непонимания, разногласия, трудности во взаимоотношениях. Стремление к партнерским отношениям с родителями, постановка единой цели в учебно-воспитательном процессе, составление общей программы действий должны быть одной из главных и актуальных задач педагогов.

Первым шагом в решении данной задачи, является установление причин, которые создают трудности в установлении партнерских отношений семьи и школы. Это может быть:

- 1) равнодушие и низкая активность сторон к взаимодействию;
- 2) недоверие друг к другу;
- 3) не совпадение ценностей и идеалов;
- 4) противоречивость взглядов на подходы в воспитании и развитии ребенка;
- 5) неэффективность форм и методов работы школы с семьей;
- 6) отсутствие опоры на диагностику по исследованию семьи и др.

Предупреждение и устранение таких причин возможно лишь тогда, когда партнерские отношения будут строиться с опорой на принципы обеспечения безопасности и социального партнерства. Первый принцип поможет создать спокойную доброжелательную атмосферу, взаимное доверие и уважение, оказать помощь в затруднении родителей в решении задач в воспитании детей. Вторым принцип поможет сформировать общее воспитательное «поле» вокруг ребенка, обеспечит постановку общих целей, согласованность действий педагогов и родителей, установить единство требований и стиля отношений.

В НУА работа в установлении социально-педагогического партнерства строится именно с опорой на принципы обеспечения безопасности и установление социального партнерства. Этой работе уделяется много внимания, она остается трудной, но преодолимой в том случае, если предстоящая работа будет заранее спланированной, согласованной и принятой каждым членом коллектива. Педагогический коллектив НУА старается создать такую культурно-

образовательную среду, которая является тем самым полем жизнедеятельности и жизнестворчества детей, педагогов и родителей. Единению семьи и школы способствуют выбранные направления работы с семьей. Их можно представить таким образом:

- выработка единства требований;
- привлечение родителей к планированию и организации работы с классом;
- педагогическое просвещение родителей, повышение их уровня педагогической культуры;
- поднятие среди родителей авторитета традиционных культурных ценностей;
- формирование поля понимания, взаимодействия и сотрудничества «отцов» и «детей»;

Для привлечения родителей к сотрудничеству и активным действиям учителя используют высокоэффективные, интерактивные методы взаимодействия. К таким методам можно отнести:

- совместные практические дела;
- тренинги;
- проектно-исследовательская работа с детьми с участием родителей;
- научно-практические исследования;
- общественно-полезные акции;
- олимпиады, конкурсы;
- анализ показателей эффективности проделанной работы;
- поисковый диалог;

Все педагоги НУА стараются создавать условия для совместной деятельности, в которой родители и педагоги находятся в режиме поискового диалога. Условия совместной деятельности поискового диалога заключаются в формировании с помощью различных средств уважительного отношения детей к своей семье, как основе общества, уважительного отношения к родителям, к старшим и младшим, к семейным ценностям, к традициям семьи. Для этого постоянно изучается современная семейная педагогика, осуществляется глубокое проникновение в понимание условий правильного воспитания в современной семье.

Риски в установлении доверительных партнерских отношений могут заключаться в плохо спланированной предстоящей работе, низкой мотивации участников, в недостаточной информации родителей о предстоящем мероприятии, в неполном осознании роли и места, в выжидательной позиции, в нехватке времени. Пути предупреждения и устранения таких рисков заключаются в тщательной подготовке и анализе предстоящей совместной работы, в осуществлении совместного поиска оптимальных решений, в создании педагогом необходимого алгоритма работы, в использовании памяток в предстоящей работе.

Конечная цель такого интерактивного взаимодействия семьи и школы – воспитание личности с высоким уровнем самосознания, гуманности, нравственности, творчества, трудолюбия. Кроме того социальное партнерство, интерактивность во взаимодействии школы и родителей дает ожидаемые результаты в формировании дружного детского и родительского коллективов, в установлении благоприятного эмоционального фона, в повышении успеваемости детей, в стремлении их к участию в олимпиадах, конкурсах, проектах, в жизни школы и всего общества. В целом, во взаимодействии школы и семьи в учебно-воспитательном процессе, обеим сторонам необходимо помнить, что в их поле деятельности находится ребенок, ради которого осуществляется вся эта работа, и ребенок должен стать ценностью для каждой из сторон. «Выбор сегодня за нами, в первую очередь, за учителями и родителями. Верю в то, что мы еще можем успеть» – с уверенностью и надеждой утверждает В. И. Астахова [3].

Литература

1. Макаренко А. С. Цель воспитания / Макаренко А. С. Собр. соч. в 7 т. – М., 1957. – Т. 4. – С. 41–49.
2. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. – М., 2003. – 319 с.
3. Астахова В. И. Нравственность как основополагающая человеческая ценность / В. И. Астахова // Семья и школа – гаранты нравственного воспитания детей : материалы

References

1. Makarenko A. S. Tsel vospitaniya [The purpose of education]. Makarenko A. S. Sobranie sochineniy – Collected Works. Moscow, 1957, vol. 4., pp. 41–49.
2. Ovcharova R. V. Psihologicheskoe soprovozhdenie roditelstva [Psychological support of parenthood]. Moscow, 2003. 319 p.
3. Astahova V. I. Nravstvennost kak osnovopolagayuschaya chelovecheskaya tsennost [Morality as the fundamental human value]. Semya i shkola – guaranty нравstvennogo voapitaniya detey : materialy IV Roditelskogo foruma SEPSH – Family and school - guarantors of moral upbringing of children : the materials of the IV Parent Forum SELS, Kharkiv, 16-th March 2010. Kharkiv, 2010, pp. 3–6.

Valentina Gretsikh

THE FAMILY AND THE SCHOOL PARTNERSHIP IN THE MORAL PERSONALITY EDUCATION: RISKS AND THEIR OVERCOMING

Abstract

The article is devoted to the issue of partnership between the family and the school. It says that the effective educating of a modern moral personality is possible only with the interaction of the both sides.

For the building social and pedagogical partnership relations, a methodical system for the development of the personality, conditions, reliance on the principles of human relations, the identification and prevention of difficulties, using interactive methods and forms of work is necessary.

Key words: moral personality, values, family and school, social and pedagogical partnership, risks and their overcoming.

N. Davie, T. Hilber

STUDENT ATTITUDES TO USING QUIZLET TO LEARN ENGLISH

Computer-assisted language learning has been present in schools and universities for many years. With the development of new, powerful mobile phones more and more tasks which were previously confined to desktop PCs can be carried out on mobile devices and wearables. This includes functions relating to language learning, a field which has now become known as mobile-assisted language learning (MALL). According to Saran et al. (2008), Lu (2008), Kukulska-Hulme & Shield (2008) students are favorable to the use of mobile devices for learning vocabulary and studies have also shown positive results. Chinnery (2006) shows no decisive evidence that newer technologies are any better than existing ones. Beatty (2003) states that teachers have to think very carefully before investing time and money in new (and unproven) technologies. Thus, study rationale is an attempt to reconcile fact that students are keen to use mobile learning technologies but there is no conclusive evidence about its value for learners

Research methodology. Three-part mixed methodology includes student questionnaire, exam results comparison, student interviews and student questionnaire. Convenience sample consists of 68 students – 26 from engineering and 42 from business. We have used 24 Likert-scale questions: 16 questions on attitudes to learning English in general (adapted from BALLI) and 8 questions on attitudes to mobile-assisted language learning. Student email interviews comprises convenience sample of 10 students – 5 male, 5 female – and 5 questions on experience of mobile learning and using quizlet.

The main findings are presented in Figure 1 and Figure 2.

Conclusions. The material can be optimized to make it more suitable to mobile learning. Students demand the use of such technologies and will use them themselves. Also the potential is seen for other subjects, not just English. A larger, long-term study would provide more evidence in this context. No significant differences

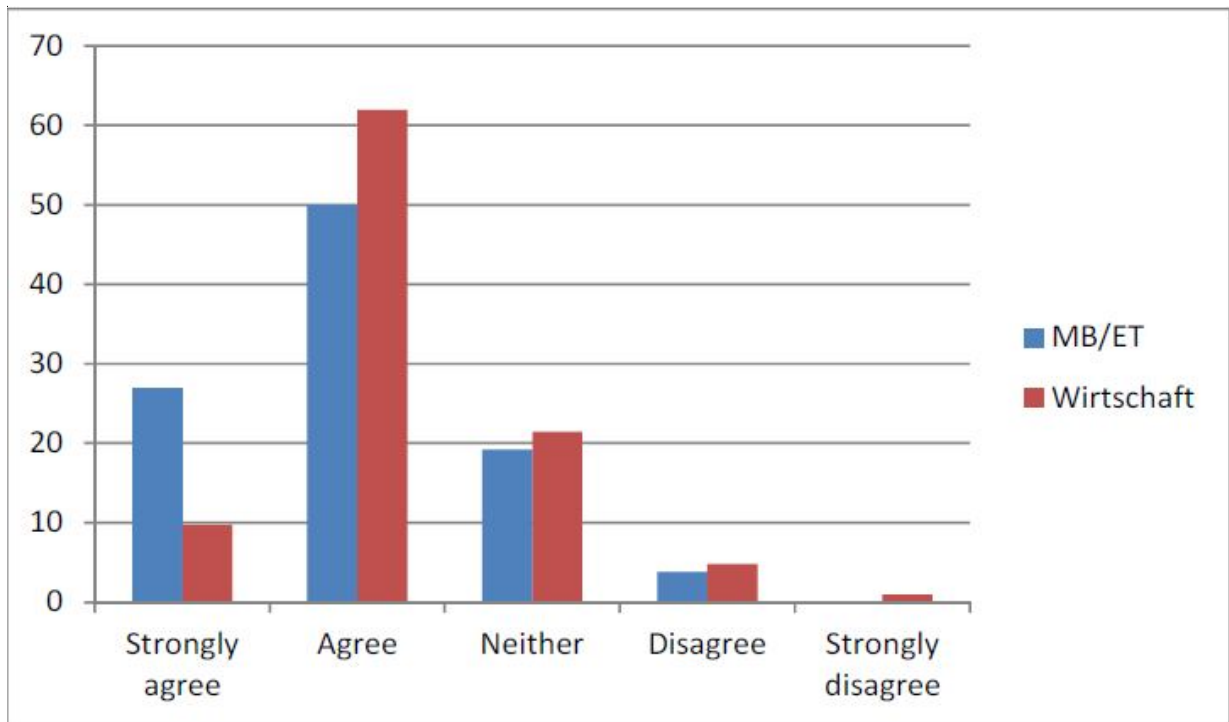

Figure 1. Mobile learning can help me improve my English

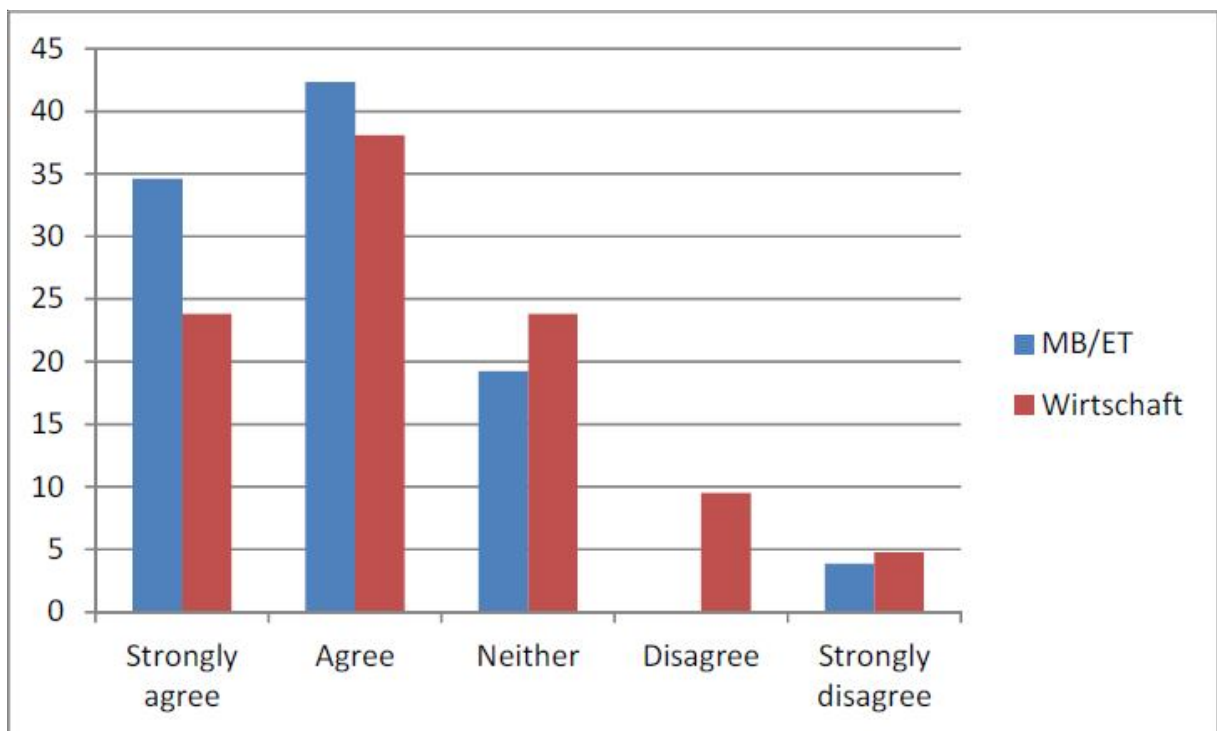

Figure 2. I have the knowledge necessary to use a smartphone for learning

in exam results are found, but grades alone are not a measure of the effectiveness of a technical intervention. The use of smartphones did not show any detrimental effects. However, students described the experience as more interesting, enjoyable and fun. The ability to learn anytime anywhere was highly praised.

References

1. Ally M., Prieto-Blázquez J. What is the future of mobile learning in education? Mobile learning applications in higher education, *Revista de Universidad Sociedad del Conocimiento (RUSC)*, 2014, Vol. 11, no. 1, pp. 142–151.
2. Chinnery G. M. Emerging technologies going to the MALL: mobile-assisted language learning, *Language learning and technology*, January 2006, Vol. 10, no. 1, pp. 9–16.
3. Davie N., HeЯM. T. Studierende nehmen Mobile Learning selbst in die Hand: Ergebnisse einer Umfrage an der Fachhochschule Sьdwestfalen in Meschede, *Hamburger EL Magazin*, 2012, no. 9, pp. 14–15.
4. Kukulska-Hulme A., Shield L. An overview of mobile-assisted language learning: From content delivery to supported collaboration and interaction, *ReCALL*, 2008, no. 20(3), pp. 271–289.
5. Lu M. Effectiveness of vocabulary learning via mobile phone, *Journal of Computer Assisted Learning*, 2008, Vol. 24, Issue 6, pp. 515–525.
6. Saran M., Cagiltay K., Seferoglu G. Use of mobile phones in language learning: Developing effective instructional materials. *Wireless and mobile technologies in education. IEEE conference proceedings*, 2008, pp. 39–43.

Nail Davie, Tobias Hilber

STUDENT ATTITUDES TO USING QUIZLET TO LEARN ENGLISH

Abstract

This paper details a study on mobile-assisted language learning (MALL) and in particular the attitudes of undergraduate engineering students at the South Westphalia University of Applied Sciences towards the use of the smartphone app Quizlet to learn English vocabulary. Initial data on attitudes to learning languages and to the use of mobile devices to do so was gathered via questionnaire from a convenience sample of 68 students. The results indicated that almost all of the participants had a smartphone and were interested in using it in language learning. The vocabulary for the Professional English: the exam was then made available to the students in the Quizlet app. At the end of the 15-week semester ten students took part in follow-up interviews. The vocabulary scores from the present and previous exams were compared and showed no significant difference in the student performance. Nevertheless the interviews revealed that the students found the use of mobile-learning flashcards to be a very efficient, convenient and enjoyable learning method.

This research concludes that the use of smartphones in language learning is beneficial in terms of student motivation and may have additional long-term benefits which have yet to be confirmed. Continued study on a larger scale over a longer period is therefore recommended to provide more insight into the optimal use of such apps in mobile-assisted language learning.

Key words: student attitudes, English learning process, Quizlet app

О. М. Дікова-Фаворська

ПІСЛЯДИПЛОМНА ОСВІТА: АЛЬТЕРНАТИВНІ МОДЕЛІ

Розвиток професійної та інтелектуальної складової в умовах кризового суспільства стає найважливішим у формуванні висококваліфікованого кадрового потенціалу країни. Це пов'язується з тим, що постіндустріальне суспільство потребує фахівця з розвинутими креативними здібностями, здатного до саморозвитку, самостійної професійної діяльності, до неперервної освіти, тобто спроможного повноцінно реалізувати себе на всіх етапах свого життя.

Питання професійної підготовки фахівців, зокрема тих, що вже мають вищу освіту і продовжують навчатись, опановуючи суміжну або нову професію, сьогодні як ніколи є надзвичайно актуальним. Саме професійна освіта стає механізмом розвитку особистості, чинником соціального та економічного прогресу. Потреба у продовженні навчання зумовлена декількома причинами. По-перше, це відповідь на виклик економічної кризи, яка характеризується

зменшенням робочих місць (безробіттям), коли на ринку праці залишається затребуваним тільки фахівець високої кваліфікації або спеціаліст з нових професій. Друга причина – це так зване, заповнення паузи, пов'язане із скороченням, декретною відпусткою, зміною місця проживання тощо перед новим кроком в опануванні кар'єрними сходами. Третя причина – формальна потреба в отриманні диплому відповідно до професійного статусу.

Враховуючи ці фактори, при розробці навчальних планів і програм ми маємо розуміти і мотиваційний компонент студентів, і вимоги ринку праці, і часові та кадрові ресурси, і фінансові можливості клієнтів освітніх послуг тощо.

Сучасні інформаційні технології дозволяють урізноманітнити форми роботи як в аудиторії, так і в позааудиторній діяльності. Відомо, що цінність інформації завжди визнавалась, і це не підлягає обговоренню. Проте вартість самої інформації стрімко знецінюється, адже набирає ваги вміння її шукати, обробляти, користуватися нею, створювати нові продукти; і саме цей процес набуває особливого значення при підготовці сучасного фахівця.

Навчати за старою системою, традиційно вже недоречно. Ефективною моделлю може бути тільки гнучка освіта, коли викладачі вищої школи постійно аналізують галузь, оновлюють програму та отримують зворотній зв'язок від студентів.

Автором протягом 2016–2017 рр. були проведені якісні інтерв'ю з оцінювання освітніх послуг слухачами/студентами факультетів другої вищої освіти в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (N=76) та Національному авіаційному університеті (N=26). За результатами інтерв'ю нам вдалося окреслити коло проблем, які свідчать про інертність системи перепідготовки фахівців. Переважна більшість опитаних акцентують увагу на нереалізованих очікуваннях, які пов'язані з відсутністю розуміння у викладачів реальної ситуації в професії. Серед інших слухачі виділяють наступні проблеми:

- завищений академізм, який не інтегрований у фах;
- відсутність новизни в аудиторії професіоналів, особливо це відзначено за такими спеціальностями, як соціальна робота, психологія, менеджмент та менеджмент зовнішньоекономічної діяльності та інформаційні технології;
- консерватизм викладачів, неспроможність вести професійну дискусію зі студентами-практиками;
- гальмування в опануванні інноваційними методиками та спеціальними технологіями в сучасних професіях, що здобуваються.

Усі опитані наголошують на потребі у нових формах організації навчального процесу, наближених до практики.

Ці виклики потребують нових форм, нових алгоритмів у наданні освітніх послуг. Безумовно, сьогодні вищі навчальні заклади намагаються розширити спектр послуг, форм, які відповідали б часу. Так, наприклад, стає традиційним запрошення на відкриті лекції відомих економістів, маркетологів, соціологів, політиків, інших відомих представників тієї чи іншої професійної сфери. Ці заходи стають скоріше мотиваційними професійними тренінгами, зважаючи на одноразовість події, ніж системною складовою професійної підготовки. Це пов'язано, в першу чергу, з фінансовою неспроможністю навчальних закладів оплачувати подібні заходи відповідно до статусу запрошених. З іншого боку, на волонтерських засадах вищезгадані професіонали не готові працювати у студентській аудиторії в академічному режимі.

Європейський досвід свідчить про доцільність переходу до сертифікованих семінарів вузької професійної спрямованості. Наприклад, фахівець, що працює зі складними соціальними групами, має опанувати курси з професійного вигорання, роботи зі стресами, поглибити знання в нормативній базі тощо. Управлінцям пропонують ознайомитись з технологіями формування корпоративної культури та основами медіації. Цей перелік прикладів можна продовжувати, аналізуючи потребу окремих спеціальностей. Висновок один – необхідно оперативно реагувати на потреби ринку, швидко надавати сучасну професійну інформацію, мотивувати до пошуку і моніторингу до нового в професії, опановувати компетенції, якими має володіти сучасний професіонал.

Німеччина активно впроваджує дуальну освіту, яка демонструє можливості реальної співпраці з роботодавцями. При цьому теоретична складова опановується в стінах навчального закладу один-два дні на тиждень, а практична – на підприємстві під керівництвом т'ютора (наставника). Треба зауважити, що саме роботодавці здійснюють замовлення навчальному закладу на підготовку певної кількості фахівців з конкретної спеціальності і самі ж роботодавці долучаються до розробки навчальних планів і програм. Необхідно підкреслити, що бізнес-партнери забезпечують студентів навчальними робочими місцями та професійним керівництвом практичної складової навчання.

Цікавою для розгляду може бути “пазлова технологія” в отриманні другої вищої освіти, яка передбачає засвоєння окремих циклів/модулів магістерської програми у зручному режимі для слухача – як в часі, так і у форматі. Предмети можуть вивчатися самостійно, з консультаціями викладача та у лекційному форматі. Студент/слухач “набирає” відпрацьовані курси, вони складають частини програми. Кожен модуль оцінюється окремо і закріплюється відповідним сертифікатом з результатами контролю. По завершенню вивчення всього теоретичного курсу студент допускається до написання магістерської дисертації. Ця форма передбачає вільний перерозподіл часу в залежності від можливостей та мотивацій студента і дозволяє вибудувати власний освітній маршрут з урахуванням професійних потреб. Ця форма складно впроваджується у сучасному вищому навчальному закладі, тому що «розриває» усталений порядок від планування навчального процесу, формування навантаження кафедри до оплати праці т'ютора → наставника → коуча.

Безумовно, ця ідея потребує уточнення, але вона має право на життя, яке постійно демонструє нові виклики, що мають бути враховані. Сьогодні викладач в аудиторії дорослих – не ментор, не носій істини в останній інстанції, а т'ютор у кращому розумінні цього слова, який у лабіринтах своєї науки обирає те нове і актуальне, що потрібно високомотивованим практикам, які мають потребу у професійній самореалізації, кар'єрному зростанні та особистому вдосконаленні.

Olena Dikova-Favorska

POST-GRADUATE EDUCATION: ALTERNATIVE MODELS

Presented materials outline the importance of professional training for specialists who already have higher education. The Author suggested reasons for continuing education, and presented results of qualitative interviews with students of faculties of the second higher education in National Pedagogical Dragomanov University (Kyiv) and National Aviation University (Kyiv). The European experience of providing educational services for people with higher education is described and the author's “puzzle” technology for the second higher education is offered.

Key words: post-graduate education, professional education, certification of professional activity, certified seminars, dual education, “puzzle” technology,

Н. В. Добролюбова

РИЗИКИ СПРИЙНЯТТЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ (НА ПРИКЛАДІ ВИКЛАДАННЯ ХОРЕОГРАФІЧНИХ ДИСЦИПЛІН)

У зв'язку із впровадженням інноваційних технологій навчання, виникає необхідність змін у педагогічному процесі. Діяльність викладача націлена на формування знань, світогляду, розвиток здібностей, фізичних якостей здобувачів освіти тощо. Та все це не можливе, якщо викладач не бачить перспектив інноваційних змін, якщо опирається та не усвідомлює професійну відповідальність та необхідність професійного удосконалення.

Відбувається заміна освітньої моделі, з'являються інші методи, системи, підходи до навчання, будується інший педагогічний менталітет. За цих умов викладачеві необхідно вільно орієнтуватися у широкому спектрі сучасних інформаційних технологій навчання (**ІТН**). За останні роки термін «інформаційні технології» (**ІТ**) часто виступає синонімом терміну «комп'ютерні технології» (**КТ**). Однак **КТ** лише складова **ІТ**. «Інформаційні технології», засновані на використанні сучасних комп'ютерних та мережевих засобів, створюють термін «сучасні інформаційні технології» [1].

Втілення новітніх засобів навчання в освітній процес сприймається викладачами хореографії, частіше викладачами-стажистами, як негативний фактор. Зіткнення з певними труднощами в процесі засвоєння навичок роботи на комп'ютері іноді викликає у них побоювання, що їх учні краще за них володіють **ІТ**. Такі побоювання проявляють фактори тривожності (один з різновидів комп'ютерної тривожності – «комп'ютерний стрес»). Стрес, пов'язаний з комп'ютеризацією професійної діяльності, визначення факторів стресостійкості в процесі адаптації людини до роботи на комп'ютері – вивчаються в роботі А. М. Боковікова [2].

Питання проблеми становлення та розвитку **ІТН**, психолого-педагогічного обґрунтування можливості їх використання в вищій школі розглядалось в дослідженнях М. М. Амосова, С. І. Архангельського, І. В. Роберт, О. Я. Савельєв та інших.

І. В. Роберт під засобами сучасних інформаційних і комунікаційних технологій розуміє програмні, програмно-апаратні технічні засоби, а також сучасні засоби і системи трансляції інформації, інформаційного обміну, що забезпечують операції збирання, продукування, накопичення, зберігання, обробки, передачі інформації та можливість доступу до інформаційних ресурсів комп'ютерних мереж (у тому числі глобальних) [3].

Достатня кількість викладачів хореографічних дисциплін не сприймають нове чимось не потрібним або не результативним. Вони вважають, що спершу треба спробувати, а потім приймати рішення. Але проблема у вивченні, засвоєнні та використанні **ІТН** може виникнути і в них. Якщо в новій методиці присутня нова, складна термінологія, складний зміст, то, скоріш за все, при самостійному вивченні незрозумілість матеріалу може налаштувати людину на відмову від навчання. Тому, при виникненні непорозуміння з досліджуванним матеріалом не варто відмовлятися від допомоги провідних фахівців, або навіть своїх колег, які вже розуміються в **ІТН** і вже використовують їх на практиці.

Насправді, всі ці проблеми із сприйняттям чи несприйняттям **ІТН** викладачами зі стажем можна вирішити, варто лише уявити, побачити високого рівня результат, переконати себе, що справжній професіонал володіє певним багажем знань, який має увесь час поповнюватись. Для справжнього спеціаліста своєї справи – немає нічого неможливого.

Отже, спробуємо переконати і показати позитивне та корисне в **ІТН**. Засоби навчання разом із словом викладача є важливим компонентом освітнього процесу. Вони мають великий вплив на всі інші його компоненти – цілі, зміст, форми, методи.

Позитивні аспекти використання **ІТН**:

1. Сучасні аудіовізуальні та мультимедійні засоби навчання найбільш ефективно впливають на здобувачів освіти. Принципами використання засобів навчання є: врахування вікових та психологічних особливостей учнів, використання всього різноманіття засобів, врахування дидактичних цілей та принципів (наочності, доступності), врахування навчальної цінності. При використанні мультимедійних засобів, людина здатна сприймати більше інформації, ніж просто під час усного викладу. Тому використання мультимедійних засобів має очевидну ефективність при використанні у навчальному процесі.

2. Використання персональних комп'ютерів (**ПК**) у навчальному процесі набуває розповсюдження. За рахунок використання **ПК**, з'являється можливість доступу до Інтернету, за допомогою якого можна отримувати велику кількість необхідного матеріалу для навчання. Можна отримувати інформацію з будь-якого комп'ютеру та баз даних, що значно розширює можливості здобувачів освіти та викладача на занятті та поза ним. Дехто акцентує увагу на

шкоді Інтернету, турбується, що можна втрати самобутність народу, традиції через вплив інших культур, але ж може бути і навпаки. Є можливість пізнавати більше про свою культуру, звичаї народу, обряди, пісні, танці, ділитися своїми знаннями та знайомити інші народи з традиціями нашого народу.

3. Використання локальної мережі вишу дає можливість кожному викладачеві користуватися електронною бібліотекою, знайомитися з кращим педагогічним досвідом працівників закладу; самостійно навчатися, обговорювати проблеми, систематично контролювати себе, рівень своєї підготовки, вдосконалювати свою фахову майстерність.

4. Накопиченням досвіду використання **ІТН** в діяльності кожного викладача, підвищується ефективність навчального процесу.

5. Багаторічний досвід роботи з розробки програмно-методичних матеріалів у навчальному закладі дає можливість створювати мультимедійні навчальні підручники для багатьох хореографічних дисциплін.

6. Використання в навчальному процесі **ІТН** активізує пізнавальну діяльність та самостійну роботу студентів, мотивує до навчання, допомагає проводити заняття на високому естетичному і емоційному рівнях, підвищує обсяг виконання робіт, раціонально організовує навчальний процес, формує навички пошукової діяльності.

Прийняття та усвідомлення необхідності **ІТН**, бажання навчитися, оволодівати новими технічними є стає реальною проблемою для дорослої людини. Зазвичай викладачі-хореографи, частіше викладачі зі стажем, працюють за традиційною системою, вони рідко звертаються до сучасних технологій. Досить складно змінювати усталені правила, стереотипи, через які доросла людина не завжди адекватно сприймає інформацію.

Викладачі хореографічних дисциплін, які вже мають значний досвід роботи та побудували достатньо стійку особисту методику навчання, в якій вони впевнені, яку набували протягом багатьох років і вклали чимало зусиль, досить категорично відмовляються від нового. Викладачі зі стажем, тим більше з консервативними поглядами, не вважають за потрібне щось змінювати. На їх думку, перевірені та апробовані роками методи не потребують заміни чи такого значного оновлення, навіщо витрачати стільки часу і хто дасть гарантію, що нові методи діючі та корисні. Таким чином, можна стверджувати, що причиною несприйняття може бути банальне бажання уникнути додаткових навантажень.

Також, однією з причин несприйняття **ІТН**, може бути небажання усвідомити те, що викладачі з меншим досвідом роботи можуть навчати вже досвідчених педагогів.

Незмінною умовою успіху завжди залишається власне переконання педагога в тому, що **ІТН** є корисними, важливими та невід'ємними елементами освіти.

На даному етапі розвитку освітньої системи вже не можна орієнтуватися лише на вчителя як єдине джерело навчальної інформації. Сучасний викладач хореографії перед усім виконує організаційну функцію пізнавального процесу. Поява та розповсюдження **ІТН** диктує необхідність розширення та удосконалення методів, засобів та форм навчання. Їх застосування в навчальному процесі дозволяє більш ефективно здійснювати пізнавальну діяльність, розширити професійні якості викладача хореографічних дисциплін.

Тому можна зробити висновок, що впровадження інформаційних технологій навчання, їх використання на практиці, може підвищити професійні можливості фахівця, викладача хореографічних дисциплін. Проблеми інформатизації освіти є фундаментальною та важливою глобальною проблемою ХХІ сторіччя... Сьогодні бути педагогічно грамотним фахівцем хореографії неможливо без оволодіння освітніми новаціями.

Література

1. Молоков Ю. Г. Актуальные вопросы информатизации образования / Ю. Г. Молоков, А. В. Молокова // Образовательные технологии : сб. науч. тр. / Ин-т пед. образования Рос. акад. образования. – Новосибирск, 1997. – № 1. – С. 77–81.

2. Боковиков А. М. Модус контроля как фактор стрессоустойчивости при компьютеризации

професійної діяльності / А. М. Боковиков // Психол. журн. – 2000. – Т. 21, №1. – С. 93–102.

3. Роберт И. Современные информационные технологии в образовании: дидактические проблемы, перспективы использования / И. Роберт. – М. : ИИО РАО, 2010. –140 с.

References

1. Molokov Yu. N., Molokova A. V. Aktualnyie voprosy informatizatsii obrazovaniya [Topical issues of informatization of education]. Educational technologies: Collection of scientific works. Novosybyrsk, 1997, no. 1, pp. 77–81.

2. Bokovykov A. M. Modus kontrolya kak faktor stressoustoychivosti pri kompyuterizatsii professionalnoy deyatelnosti [Control Modus as a factor of even temper during computerization of professional activity], Psihologicheskii zhurnal – Psychological journal. 2000, Vol. 21, no. 1, pp. 93–102.

3. Robert Y. Sovremennyye informatsionnyie tehnologii v obrazovanii: didakticheskie problemy; perspektivy ispolzovaniya [Modern information technologies are in education: didactic problems; prospects of the use]. Moscow, IIO RAN Publ., 2010. 140 p.

Nataliia Dobroliubova

THE RISKS OF PERCEPTION AND USING OF MODERN TEACHING FACILITIES IN CHOREOGRAPHIC CLASSES

Abstract

There is a great competition at the modern market of labour. A specialist must have the ability to react quickly on changes in education, he must be ready ready to accept changes and he must be able to use them. This is the necessary condition of successful career on educational sphere.

The teacher must think creatively and on dependently to gain experience on educational innovations. Sometimes experienced teachers face a lot of problems while dealing with innovative technologies of studies and the newest approaches to educational process. New technologies require from specialists adequate perception and understanding of necessity of embodiment of the newest technologies of studies in the educational process.

Key words: educational process, teacher, information technologies of studies, computer technologies.

Г. О. Дорошенко

СТУДЕНТСЬКИЙ ПЛАГІАТ ЯК ОСВІТНІЙ РИЗИК

Сучасна вища школа все частіше ставить питання про зниження якості освіти через несаможиттєвість у виконанні робіт: це і списування на етапах поточного і підсумкового контролю у інших студентів, і використання недозволених технічних пристроїв, і копіювання письмових робіт за допомогою мережі Інтернет, замовлення «авторських» робіт та інші прояви нечесності в навчальній діяльності. Подібні порушення повинні викоринюватися на будь-якому етапі здобуття освіти. Проте дійсність і результати дослідження на відповідну тему ставлять нас перед фактом: «80% студентів коледжів визнали, що хоча б одного разу списували, 36% студентів зізналися, що списують регулярно, 90% – впевнені, що плагіат у їхніх роботах ніхто ніколи не виявить» [1]. Це свідчить про необхідність усестороннього дослідження проблеми плагіату як з позиції виявлення причин виникнення, так і з позиції формування заходів попередження та покарання. Прийняття плагіату у академічному середовищі не дозволяє студенту набути необхідні компетенції і на «виході» ми маємо фахівця, який не може професійно виконувати свої функції. З'являється невдоволення з боку роботодавця якістю освіти у ВНЗ, і сам випускник не отримує задоволення від своєї роботи. На макроекономічному рівні знижується конкурентоспроможність країни, її науковий та інноваційний потенціал, якість життя.

Якщо розглядати еволюцію прийняття плагіату студентом, то витoki цього явища можна знайти у системі шкільної підготовки. Велике навантаження, реферати і доповіді майже за кожною темою змушують школяра використовувати бездумно інформацію з Інтернету, не аналізуючи її, не ставлячи під сумнів достовірність наявної інформації. Таким чином, майбутні студенти не мають навичок критичної роботи з інформацією, правильного цитування, не мають уявлення про важливість власного наукового пошуку. І протягом усього навчального процесу у студента не формується потреба у правильному оформленні робіт, не з'являється повага до результатів інтелектуальної праці.

Також як причину плагіату виділяють невпевненість студента у власних силах. Постійні вимоги викладача переписати текст, доробити якусь частину не завжди призводять до його покращення. Студенти не бажають, а іноді не можуть покращити свою роботу [2].

Ще однією вагомою причиною розповсюдження плагіату є велика пропозиція послуг з написання робіт будь-якої складності. Формується велика спокуса купити роботу і не страждати самому. Для студентів, які прийшли до ВНЗ з метою отримати лише диплом, актуальним є небажання витратити час та сили на дослідження, які не стануть у нагоді у професійній сфері.

Проте значна частина студентів готова працювати самостійно і завданням викладача є підтримка такого бажання. Це повинно проявлятися у різній оцінці роботи залежно від рівня її самостійності, наданні консультацій стосовно правильності оформлення цитат та практичної допомоги у написанні роботи, врахування наукових інтересів студентів при призначенні теми дослідження. Крім того, велике значення у формуванні середовища неприйняття плагіату в ВНЗ має своєчасне ознайомлення студента з традиціями та правилами етики учбового закладу, а також введення покарань за плагіат (недопущення до захисту роботи, зміна теми дослідження, догани, відміна стипендії, не зарахування або зниження оцінки роботи).

На вимогу сучасним реаліям багато ВНЗ вводять норму з обов'язкової перевірки письмових робіт з допомогою «антиплагіатного» програмного забезпечення. Крім того ця вимога прописана у проектах стандартів до магістерських програм за багатьма спеціальностями. Виходячи з цього було б доцільним створити єдину загальнодержавну систему перевірки дипломних, а, можливо, і курсових робіт на рівень плагіату. Після перевірки розмішувати роботи у вільному доступі. Це підвищить довіру до цієї системи, сформує єдині вимоги щодо принципів перевірки та якості програмного забезпечення такого контролю. Проте такі нововведення без розвитку культури академічної доброчесності не дадуть позитивного результату. Усім відомо, що за допомогою перефразування, підбору синонімів і навіть граматичних помилок можна досягти високого результату. Використання таких програм регламентується документами ВНЗ і домовленістю з правовласником цього програмного забезпечення. Питання про можливість визнання роботи як плагіату за результатами такої перевірки можна ставити під сумнів. Тому доцільно приймати результати перевірки лише до уваги, а остаточний висновок робити за результатами усного захисту роботи. Для розгляду спірних питань повинні створюватися спеціальні комісії з питань академічної доброчесності, до складу яких необхідно залучати і представників органів студентського самоврядування. Крім того автори, чиї роботи проходять перевірку, повинні мати довіру до таких систем, бути впевненими, що в жодному разі їх авторські права не будуть порушені.

В Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна вже другий рік здійснюється обов'язкова перевірка дипломних і дисертаційних робіт польською системою *plagiat*. Для централізації такої роботи, зниження навантаження на викладачів та більш об'єктивної та неупередженої перевірки така діяльність покладена на спеціальний центр. Але вже зрозуміло, що заходи впливу на випускників, що допустили неоформлені запозичення у свої роботах, повинні бути чітко визначені у відповідних документах ВНЗ. Питання обсягу запозиченого тексту, що дозволяється, повинен бути диференційованим залежно від спеціальності і рівня кваліфікаційної роботи. Крім того студент повинен чітко уявляти, яким чином диференціюються заходи впливу залежно від рівня несамотійності. Зловживання репресивними заходами не

матиме довгострокового позитивного наслідку. Буде знижуватися рівень довіри між студентом і викладачем, останній буде розглядатися не як наставник, а як шпигун, жандарм, «дух свободи» залишить стіни навчального закладу.

Тому саме формуванню атмосфери неприйняття студентського плагиату необхідно приділяти особливої уваги. Для цього в ХНУ імені В. Н. Каразіна зі студентами проводиться роз'яснювальна робота, куратори активно працюють над донесенням положень «Кодексу цінностей Каразінського університету» до кожного, наймолодші студенти дають Клятву першокурсника, кожного семестру здійснюється студентський моніторинг, викладається така дисципліна як «Академічна доброчесність», усучаснюються форми та вимоги до письмових студентських робіт.

Література

1. Plagiumvulgaris: как предотвратить плагиат в науке [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://pressria.ru/presscenter_online/20110131/328762171.html (дата обращения: 10.01.2018.). – Загл. с экрана.
2. Федоровская Н. А. Некоторые причины возникновения плагиата в выпускных квалификационных работах успешных студентов творческих направлений / Федоровская Н. А. // Междунар. журн. прикл. и фундаментал. исслед. – 2016. – № 10-4. – С. 650–653
3. Дорошенко Г. О. Студентський плагиат і політика академічної чесності ВНЗ / Дорошенко Г. О. // «Забезпечення якості вищої освіти: сучасний стан та перспективи : матеріали IV Наук.-метод. конф. / Харків. ін-т Київ. нац. екон. ун-ту. – Харків, 2017. – С.84–86.

References

1. Plagiumvulgaris: kak predotvratyt plahyat v nauke [Plagium vulgaris: how to prevent plagiarism in science]. Available at:http://pressria.ru/presscenter_online/20110131/328762171.html (accessed 10.01.2018).
2. Fedorovska N. A. Nekotorye prychyny voznyknoveniya plahyata v vpusknykh kvalyfykatsyonnykh rabotakh uspeshnykh studentov tvorcheskykh napravleniy. [Some reasons for the emergence of plagiarism in the final qualifying works of successful students of creative directions]. Mezhdunarodnyi zhurnal prykladnykh y fundamentalnykh issledovaniy – International Journal of Applied and Fundamental Research, 2016, no. 10–4, pp. 650–653.
3. Doroshenko H.O. Studentskyi plahiat i polityka akademichnoi chesnosti VNZ [Student's Plagiarism and Politics of Academic Affairs]. Zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity: suchasnyi stan ta perspektyv : materaily IV Naukovo-metodychnnoyi konferentsii – Ensuring the quality of higher education: current state and perspectives : Proc. of the IV-th Scientific-methodical conference. Kharkiv, 2017, pp.84–86.

Ganna Doroshenko

STUDENT PLAGIARISM: CAUSES AND CONSEQUENCES

Abstract

The need for a comprehensive study of the problem of plagiarism both from the point of view of identifying the causes of it, and from the stand point of the formation of prevention and punishment measures is associated with the penetration of this phenomenon in almost all forms of student work. Adoption of plagiarism in the academic environment does not allow the student to acquire the necessary competencies and at the “exit” we have a specialist who cannot professionally perform his functions. The main reasons for the spread of this phenomenon are the wide spread use of electronic technologies in everyday life, the lack of skills in correct citation, the desire to ease life, the large load of student youth, the lack of active struggle by teachers, the lack of interest in the study of certain disciplines or the entire educational process, misunderstanding of the value of intellectual labor, etc. Also, the reason for plagiarism is the uncertainty of the student in his own strength. Another major reason for the spread of plagiarism is the large offer by specialized companies of writing services of any complexity.

The practice of forming an atmosphere of academic integrity in the Kharkiv National University named after V.N. Karazin,

Key words: student plagiarism, tolerance, academic honesty.

Ю. В. Єременко

СОЦІАЛЬНА ДЕЗАДАПТАЦІЯ ОБДАРОВАНИХ УЧНІВ ЯК ФАКТОР ДЕВІАНТНОГО РИЗИКУ

Поява обдарованих і надобдарованих учнів ставить серйозні проблеми і перед суспільством, і перед самими дітьми. Взагалі, постає гостра необхідність збереження цих дітей. Є сумна статистика відносно обдарованих учнів, що успішно самореалізувались у професії – у кращому випадку їх число не перевищує 2–3%. Ми підтримуємо точку зору тих авторів, які звертають увагу на те, що обдаровані люди, які не змогли реалізувати свої неординарні здібності, – це не тільки біда для нації, яка, звісно, зацікавлена у видатних людях, це трагедія і для самої колишньої «чудо-дитини», яка приречена все життя страждати від «синдрому колишнього вундеркінда», що проявляється у депресії, втраті інтересів, а нерідко і у підвищеній агресії [1].

Можна виділити наступне протиріччя: з одного боку, існує потреба суспільства у творчих людях та у способах розвитку обдарованості у дітей, а з другого, – зазначається гострий дефіцит теоретичних розробок методів і технологій запобігання соціально-психологічної дезадаптації обдарованих учнів та способів їх запровадження у психолого-педагогічну практику.

Погоджуючись з думками Я. І. Гілінського [2], ми тлумачимо творчу діяльність (активність) як специфічну девіацію, відхилення від усталених у суспільній свідомості традиційних норм. Творчість по суті являє собою своєрідний вихід за межі заданого, відхилення від нього. Саме творчість характеризує всі (і позитивні, і негативні) прояви девіантних вчинків, девіантної поведінки.

Дж. Гілфорд завдяки своїм численним дослідженням дійшов висновку, що на момент закінчення школи багато талановитих учнів впадають у депресії, змушені приховувати свою обдарованість від ровесників і дорослих [3]. Дослідження С. Майлз, С. Ладжоула показали, що самогубств серед обдарованих учнів у 2,5 рази більше, ніж у звичайних ровесників [4].

Розвиток творчо обдарованих учнів майже завжди супроводжується складним набором різного роду психологічних, психосоматичних і навіть психопатологічних проблем, і, таким чином, обдаровані діти у дослідженнях педагогів, психологів, соціологів визнані категорією *девіантного ризику*.

Ми погоджуємося з К. А. Хеллер у тому, що у обдарованих учнів найчастіше виникають наступні проблеми:

1) неприязне сприйняття школи: оскільки навчальні програми здаються обдарованим учням нецікавими, то дитина може втратити бажання вчитися і стати проблемною у своїй поведінці;

2) інші ігрові інтереси: оскільки обдарованим дітям подобаються складні ігри, а не ті, якими захоплюються діти середніх здібностей, то обдарована дитина замикається на собі, опиняється в ізоляції;

3) неконформність: обдаровані діти схильні до конформізму, вони протестують проти стандартних вимог, особливо якщо вони йдуть врозріз з їх інтересами і здаються їм безглуздими;

4) зануреність у філософські проблеми: обдаровані учні частіше, ніж звичайні, шукають відповіді на питання світоглядного порядку, замислюються над тим, що таке смерть, потойбічне життя, релігійні вірування тощо;

5) невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком: обдаровані учні надають перевагу спілкуванню і іграм з дітьми старшого віку, а тому їм важко ставати лідерами, оскільки вони поступаються старшим підліткам у своєму фізичному розвитку [5].

Не завжди і не кожна обдарована дитина може легко проявити себе у сучасному суспільстві, що обумовлює розвиток *дезадаптивного стану*, який може виникати в результаті невідповідності соціопсихологічного або психофізіологічного статусу дитини вимогам нової соціальної ситуації.

Важливо акцентувати увагу на тому, що соціально-психологічна дезадаптація являє собою багатофакторний процес зниження і порушення здатності дитини до різних видів діяльності.

Соціальна дезадаптація творчо обдарованих дітей, як фактор девіантної поведінки, проявляється у деформації системи внутрішньої регуляції, у руйнуванні ціннісних орієнтацій і соціальних установок, в порушенні морально-правових норм, в асоціальних формах поведінки.

Характер впливу соціального оточення на прояви творчих особистісних якостей може бути як позитивним, так і негативним, що гальмує, ускладнює процес реалізації дитиною власної індивідуальності.

Отже, через ризик соціально-психологічної дезадаптації, обдарованих учнів можна розглядати в якості об'єктів девіації.

Таким чином, серед творчо обдарованих учнів, які виділяються яскравими, очевидними, навіть видатними досягненнями (або мають внутрішні передумови для таких досягнень), на нашу думку, слід виділяти категорію, що в результаті соціально-психологічної дезадаптації має схильності до девіантної поведінки. Це обумовлюється тим, що творчо обдаровані учні значно у більшій мірі, ніж звичайні, схильні до таких станів, як стрес, фізичні та психічні захворювання, емоційні переживання. Внаслідок цього у неординарних дітей формується неадекватне реагування на умови і вимоги середовища, незадоволення учнів своїм положенням в групі або своїми досягненнями, зниження самооцінки, розмивання індивідуальності.

На основі даних, отриманих за допомогою «опитувальника креативності» і методики діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса і Р. Даймонда, ми виявили причини і характеристики соціально-психологічної дезадаптації. До основних з них ми відносимо: 1) порушення різних форм взаємодії людини з оточуючим середовищем; 2) зниження або порушення здатності дитини до різних видів діяльності.

Корінь такої ситуації ми вбачаємо у невідповідності умов і вимог навчального процесу, соціального середовища психофізіологічним можливостям і потребам обдарованої дитини. Результати показали, що творчо обдаровані діти мають досить високі показники «адаптація», «самосприйняття», «емоційний комфорт», а також низькі показники «устремління до домінування» і «інтернальність». Майже кожна п'ята дитина має ризик соціально-психологічної дезадаптації. Також нормальному розвитку і адаптації творчо обдарованих дітей у суспільстві заважають соціально-психологічні і особистісні труднощі. Соціально-психологічні проблеми обдарованих дітей проявляються у формах дезадаптивної поведінки, наприклад, як асоціальна і агресивна поведінка. З причин соціально-психологічної дезадаптації обдаровані учні попадають до категорії девіантного ризику.

Отже, творчо обдаровані учні є категорією девіантного ризику. Причина цього криється в ускладнених процесах розв'язування соціальних і психологічних проблем, що виникають у творчо обдарованих дітей у процесі соціалізації. Тому ми вважаємо важливою умовою успішної соціалізації обдарованих дітей *соціально-психологічну адаптацію*. На наш погляд, вона характеризує такий стан взаємовідносин особистості і групи, коли особистість продуктивно виконує свою провідну діяльність, не ступаючи у тривалі зовнішні і внутрішні конфлікти; при цьому вона стабільно самостверджується і вільно проявляє свої творчі здібності.

Література

1. Маркелов Е. В. Организация школы для особо одаренных детей и подростков [Электронный ресурс] / Е. В. Маркелов, В. С. Юркевич // Психол. наука и образование. – 2004. – № 2. – С. 92–96.
2. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Л. С. Выготский. – СПб. : СОЮЗ, 1997. – 96 с.

3. Концепция креативности Дж. Гилфорда и Э. П. Торренса [Электронный ресурс] // Психология : учеб. для вузов / под ред. В. Н. Дружинина. – СПб. ; М. ; Харьков ; Минск, 2001. – Режим доступа : www.bibliotekar.ru/psihologia-2-1/142.html (дата обращения: 10.07.2017).

4. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий [Электронный ресурс] : учеб. пособие для вузов / Ильин Е. П. – Режим доступа : <https://books.google.com.ua/books?isbn=5423700329> (дата обращения: 17.08.2017).

5. Хеллер К. А. Диагностика и развитие одаренных детей и подростков / К. А. Хеллер // Основные современные концепции творчества и одаренности / под ред. Д. Б. Богоявленской. – М., 1997. – С. 243–264.

References

1. Markelov E. V., Yurkevych V. S. Orhanyzatsyya shkoly dlya osobo odarenykh detey y podrostkov [Organization of school for specially gifted children and adolescents]. Psychological science and education. 2004, No. 2, pp. 92–96.

2. Vygotskiy L. S. Voobrazhenie i tvorchestvo v detskom vozraste [Imagination and creativity in childhood]. Saint Petersburg, Soyuz Publ., 1997. 96 p.

3. Kontsepsiya kreativnosti Dzh. Gilforda i E. P. Torrensa [The concept of creativity by J. Gilford and E. P. Torrens]. Psihologiya : uchebnik slyu vuzov / pod red. V. N. Druzhynina [Druzhynin V. N. ed. Psychology: Textbook for universities]. Saint Petersburg et al., 2001. Available at: www.bibliotekar.ru/psihologia-2-1/142.html (Accessed 10.07.2017).

4. Ilyin E. P. Psihologiya individualnykh razlichiy [Psychology of Individual Differences]. Available at: <https://books.google.com.ua/books?isbn=5423700329> (Accessed 17.08.2017).

5. Heller K. A. Diagnostika i razvitie odarenykh detey i podrostkov [Diagnosis and development of gifted children and adolescents]. D. B. Bogoyavlenskaia ed. Osnovnyie sovremennyye kontsepsii tvorchestva i odarennosti – Main Contemporary Concepts of Creativity and Giftedness, Moscow, 1997, pp. 243–264.

Yuliya Yeremenko

SOCIAL DISADAPTATION OF GIFTED STUDENTS AS A FACTOR OF DEVIANT RISK

Abstract

The emergence of the gifted students presents serious challenges before society and children themselves. The development of gifted students is almost always accompanied by a complex set of different kinds of psychological, psychosomatic and even psychopathological problems, and thus, gifted children are recognized by educators, psychologists and sociologists as a category of deviant risk.

Not always and not every gifted child can easily express himself in a modern society that leads to the development of a non-adaptive condition, which may occur as a result of the inconsistency of the socio-psychological or psycho-physiological status of a child with the requirements of a new social situation.

Socio-psychological adaptation is an important condition for successful socialization of gifted children.

We see the main cause of this situation in the inconsistency of the conditions and requirements of the educational process, social environment, psycho-physiological capacities and needs of the gifted child. The author describes such kind of relationship of individuals and groups, when individuals perform their major activity successfully without internal and external conflicts; however, they consistently assert themselves and freely display their abilities.

Key words: deviation, gifted students, social and psychological disadaptation, socialization.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ В СВІТІ: НАСЛІДКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Сьогодні суспільство переживає етап глибоких фундаментальних перетворень, які призводять до того, що освіта, знання, інтелект стають визначальним ресурсом розвитку нової економіки, і суспільства в цілому. Вища школа займає провідне місце в системі безперервної освіти. Вона прямо і опосередковано пов'язана з економікою, наукою, технологією і культурою. Тому її розвиток є важливою складовою стратегії загальнонаціонального розвитку.

Таким чином, в якості визначального напрямку діяльності системи освіти країни на даний час владою пропонується ідея перетворення української освіти в найважливіший фактор забезпечення зростаючої конкурентоспроможності України в умовах цивілізаційних викликів ХХІ сторіччя.

Розвиток сучасної системи освіти і, зокрема, системи вищої освіти, в країні, це багатофункціональний і складноструктурований процес. Саме тому спостерігається підвищений теоретико-практичний інтерес з боку вчених до даної проблематики. Так, вивченню сфери освіти присвячені роботи таких українських та зарубіжних вчених, як В. П. Андрущенко [1], Г. І. Артемчук, В. Луговий [2], С. О. Сисоєва [3], Ю. С. Васильєв, Р. Ю. Кігель, Ж. Кірштайн, О. І. Навроцький, В. С. Пономаренко [4; 5], В. В. Попович, І. С. Ткаченко, Г. Хауг.

Дослідженням проблем і тенденцій демографічного розвитку займаються зарубіжні та вітчизняні вчені, серед яких виділяють Л. Ковпак, В. К. Збарського, В. П. Горьового, Л. А. Весельського, Е. Лібанову [6], І. Прибиткова, В. Стешенко, З. А. Пальян, А. З. Підгірного та інших. У своїх дослідженнях основної уваги вони приділяють вивченню тенденцій природного руху та відтворення населення і чинників, що їх обумовлюють. Інші вчені приділяють увагу вивченню впливу від'ємної демографічної ситуації на економіку країни, зокрема, на формування молодіжного ринку праці. Серед них можна виділити А. Бронського [7], С. Беляцького, А. Хахлюк, А.А. Богуцького, С. Вовканич, І. Е. Голубєву, І. Прибиткова, Л. С. Лісогор та ін.

Метою даного дослідження є виявлення причин абітурієнтського та студентського руху на навчання за кордон.

Згідно із Законом України «Про освіту», освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [8].

За визначенням, прийнятим 20-ю сесією ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат вдосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає свідомої зрілості та індивідуального зростання.

У світовій освітній практиці в останні десятиліття було виявлено дві протилежні і, у той же час, невідривно пов'язані тенденції. З одного боку, роль освіти в життєдіяльності народів, країн, індивідуума неухильно зростає, з іншого, спостерігається криза освіти та її структур, досить часто обумовлена дефіцитом передусім фінансового забезпечення. Останнє характерно для відсталих і слаборозвинених країн. Нині така складова кризи спостерігається і в Україні. Бюджетні витрати на освіту у нас стали одними з найнижчих у світі. Але криза не завжди є наслідком фінансової недостатності; нерідко вона є результатом нерозуміння ролі освітньої програми, значення її в гуманістично-орієнтованому соціальному прогресі.

Останніми роками спостерігається тенденція зменшення кількості абітурієнтів (табл. 1), що у найближчому майбутньому призведе до включення механізмів ринкової конкуренції на ринку освітніх послуг. А саме, залишаться тільки ті вищі, які надають якісні недержавні освітні послуги. До того ж у сучасних абітурієнтів і студентів істотно змінюються погляди на існуючу систему вищої освіти та переваги до її змісту, що є додатковим фактором посилення конкуренції серед ВНЗ.

Аналіз даних показує, що спостерігається тенденція до повільного зниження як потенційної кількості абітурієнтів 17-річного віку, так і тих, що вступили, або осіб, які планують вступити до ВНЗ України. Про це свідчать результати дослідження, проведеного Центром дослідження

Таблиця 1

Прогнозування потенційної чисельності абітурієнтів ВНЗ України з урахуванням демографічних факторів з 2010–2020 рр. [9; 10]

Рік	Чисельність 17-річних осіб з урахуванням демографічних факторів (смертність, міграція), тис. осіб	Чисельність вступивши до ВНЗ України 3–4 рівня акредитації, тис. осіб
2010	528,7	392,0
2011	498,9	314,5
2012	481,0	341,3
2013	462,7	348,0
2014	428,2	303,6
2015	405,6	287,6
2016	376,5	267,0
2017	372,6	264,2
2018	364,3	258,3
2019	378,0	268,0
2020	395,3	280,3

суспільства (ЦДС) на основі даних з міністерств, статистичних відомств і асоціацій університетів різних країн. Ця тенденція говорить про: втрату довіри до вітчизняної системи освіти, відсутності можливості отримати бюджетне місце у найпопулярніших ВНЗ країни та стрімкого впливу економічної та політичної кризи на добробут населення України, що призводить до неможливості сплати достатньо високої суми за контрактне навчання.

Саме це спонукає батьків майбутніх студентів, та самих абітурієнтів до пошуку альтернативних варіантів навчання, де існує велика вірогідність отримання гранту на навчання, або можливість вільного руху серед країн Європи.

Найкращими країнами для українських абітурієнтів за підсумками минулого навчального року стали Польща, Німеччина, Росія, Чехія, Італія, Іспанія, Франція, Канада і Австрія. Але безперечним лідером серед них є Польща. Постійно збільшується кількість українців в університетах Чехії, Італії, Іспанії, Канади, Австрії, Великобританії, Австралії, Швейцарії. Крім того, втрачають популярність США і Швеція. До останньої групи країн належить і Росія.

Основною причиною цього є бажання випускників здобути якісну європейську освіту, яку, в частих випадках, за вартістю можна порівняти з вітчизняною. Престижний європейський диплом – зараз це мета для багатьох українських студентів, що бажають навчатися за кордоном і набути цінного міжнародного досвіду. Як свідчать статистичні дані спілки поляків

Дніпропетровської області [11] (рис.), спостерігається позитивна тенденція до збільшення кількості іноземних студентів в Польщі щорічно.

Варто відзначити, що найбільш чисельну групу складають студенти саме з України. Згідно з опублікованою статистикою, в 2015 році це 23 329 осіб, що в перерахунку 50,6% від загальної суми.

За даними статистичних досліджень, кожен другий іноземний студент в Польщі – українець. При цьому, з кожним роком в рядах наших співвітчизників тільки дода-

Рис. Кількість іноземних студентів на навчання в Польщі за 2000–2017 рр., осіб

ється, тенденція стрімко зростає. Так, 2016–2017 навчальний рік б'є всі рекорди, кількість українських студентів – 30 589 і це 53% від загальної чисельності учнів з-за кордону.

Основною причиною, яка спонукає українців до міграції на навчання є досить приваблива вартість контрактного навчання. Але виникає протиріччя: з одного боку – можливість отримання саме європейського диплому, вільний рух через європейські кордони, а з іншого – отримання якісної освіти в одному з найпрестижніших ВНЗ України.

Так, рік навчання в Гарварді коштує 40 тис. доларів. За рік навчання в Оксфорді доведеться заплатити як мінімум 15 тис. доларів. При цьому серед британських вузів взагалі складно знайти місце, де вартість навчання становитиме менше 14 тис. доларів. У сусідній Польщі рік навчання за англійською програмою в не найкращих університетах коштує трохи менше, всього 1,5–2 тис. євро (табл. 2)

Таблиця 2

Зіставлення вартості навчання у деяких ВНЗ України та сусідніх країнах Європи [12]

Україна		Польща	
ВНЗ	Вартість за рік, грн	ВНЗ	Вартість за рік, євро
Київський національний університет імені Тараса Шевченка	18300	Варшавський національний університет	2000–5200
Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сикорського	12800	Варшавський політехнічний університет	2000–4000
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна	11780	Краківський економічний університет	2000–3000
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди	9940	Лодзинський університет	1000–1500
Харківський національний автомобільно-дорожній університет	9950	Лодзинський політехнічний університет	2000–4000

Аналіз цінового ринку серед найбільш відомих вітчизняних та польських ВНЗ показує, що середня вартість навчання в європейських ВНЗ не є дуже низькою, але все ж таки залишається привабливою для українських студентів.

Отже, на сьогоднішній час, в Україні все частіше виникає ситуація, коли молодий фахівець із дипломом магістра не може знайти роботу за спеціальністю. За думкою експертів, це пов'язано, насамперед, із тим, що ВНЗ більш орієнтовані на попит серед абітурієнтів, а не роботодавців. виправити цю ситуацію можна лише при сталому залученні роботодавців та впровадженню практичних завдань самих роботодавців, оскільки вони готові платити «добрі» гроші висококваліфікованим фахівцям, вимагаючи при цьому практичного мислення при вирішенні поставлених задач.

Література

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / [авт.: В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, В. Ю. Биков та ін.]; за ред. В. Г. Кременя. – Київ : Пед. думка, 2011. – 301 с.
2. Луговий В. І. Вища освіта через дослідження: концептуальні засади здійснення й оцінювання / В. І. Луговий, Ж. В. Таланова // Вища освіта України. – 2012. – Вип. 3, т. 1: Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології. – С. 16–28.
3. Сисоєва С. О. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку : [монографія] / Світлана Сисоєва, Ніна Батечко ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, Нац. ун-т біоресурсів та природокористування України. – Київ : [ЕКМО], 2011. – 344 с.

4. Інтегрована система «Вища школа – бізнес-структура»: методологія та концептуальні засади побудови : монографія / [під ред. В. С. Пономаренка, О. В. Раєвнєвої]. – Харків : ІНЖЕК, 2011. – 160 с.

5. Управління забезпеченістю національної економіки фахівцями з вищою освітою: досвід перетворень, теоретико-інструментальне підґрунтя: монографія / під наук. ред. В. С. Пономаренка, О. В. Раєвнєвої, В. Є. Єрмаченка. – Харків : ФОП Александрова К. М., 2014. – 288 с.

6. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти : [монографія / за ред. Е. М. Ліанової] / Ін-т демографії та соціал. дослідж. ім. М. В. Птахи НАН України, Укр. центр соціал. пробл., Фонд народонаселення ООН. – Київ, 2010. – 248 с.

7. Бронська А. Тенденції працевлаштування випускників вищої школи в кризових умовах розвитку економіки України / А. Бронська // Нова педагогічна думка: наук.-метод. журнал. – 2012. – Ч. 1, № 1. – С. 197–200.

8. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

9. Особливості демографічного процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipto.kiev.ua/files/Лабораторії/інформаційно-аналітичний_центр/Аналітичні_матеріали/proftechinfo/10.pdf.

10. Сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

11. Офіційний сайт «Днепропетровский областной союз поляков» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polska.dp.ua/>

12. Стоимость обучения в вузах Киева и Харькова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://mycredit.ua/ru/blog/stoimost-obucheniya-v-vuzah-kieva-i-harkova/> (дата обращения: 10.01.2018). – Загл. с экрана.

References

1. Andrushchenko V. P., Bekh I. D., Bykov V. Yu. et al. Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini [National Report on the state and prospects of development of education in Ukraine]. Kyiv, Pedahohichna dumka Publ., 2011, 301 p.

2. Luhovyi V. I., Talanova Zh. V. Vyshcha osvita cherez doslidzhennia: kontseptualni zasady zdiisnennia i otsiniuvannia [Higher education through research: conceptual basis of implementation and evaluation]. Vyshcha osvita Ukrainy – Higher Education in Ukraine. 2012, no. 3 vol. 1: High School Pedagogy: Methodology, Theory, Technology, pp. 16–28.

3. Sysoieva S., Batechko N. Vyshcha osvita Ukrainy: realii suchasnoho rozvytku [Higher education Ukraine: realities of modern development]. Kyiv, EkmO Publ., 2011. 344 p.

4. Intehrovana systema «vyshcha shkola – biznes-struktura»: metodolohiia ta kontseptualni zasady pobudovy : monographiya [The integrated system «high school – busines structure»: methodology and conceptual basis construction : monograph], Kharkiv, INZHEK Publ., 2011. 160 p.

5. Ponomarenko V. S., Rayevnyeva O. V., Yermachenko V. Ye ed. Upravlinnia zabezpechenistiu natsionalnoi ekonomiky fakhivtsiamy z vyshchoiu osvitoiu: dosvid peretvoren, teoretykoinstrumentalne pidgruntia [Office supply of the national economy specialists with higher education: the experience of transformation, theoretical and instrumental background]. Kharkiv: FOP Aleksandrova K. M. Publ., 2014. 288 p.

6. Libanova E. M. ed. Molod ta molodizhna polityka v Ukraini: sotsialno-demohrafichni aspekty [Youth and youth policy in Ukraine: social and demographic aspects], Kyiv, 2010. 248 p.

7. Bronska A. Tendentsii pratsevlashtuvannia vypusknnykiv vyshchoi shkoly v kryzovykh umovakh rozvytku ekonomiky Ukrainy [Trends in employment of graduates of higher education in crisis conditions economic development of Ukraine]. Nova pedahohichna dumka : naukovy-metodychnyi zhurnal – New pedagogical thought : science and metrological journal. 2012, vol. 1, no. 1, pp. 197–200.

8. Zakon Ukrainy “Pro osvity” [Law of Ukraine “On Education”]. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

9. Osoblyvosti demografichnoho protsesu [Peculiarities of demographic processes]. Available at: http://www.ipto.kiev.ua/files/Лабораторія/інформаційно-аналітичний_центр/Аналітичні_матеріали/proftechinfo/10.pdf

10. Sayt Derzavnoi sluzhby statistiki Ukrainy [Site of the State Statistics Service of Ukraine]. Available at: www.ukrstat.gov.ua

11. Oficyni sayt "Dnepropetrovskiyi oblastnoyi souz policov" [Official site "Dnipropetrovs'k Regional Union of Poles"]. Available at: <http://polska.dp.ua/>

12. Stoimost obychenia v vyzah Kyiva i Kharkova [The cost of training in higher educational institutions of Kyiv and Kharkiv]. Available at: <https://mycredit.ua/ru/blog/stoimost-obucheniya-v-vuzah-kieva-i-harkova/> (accessed 10.01.2018).

Ganna Zadnieprovskaya

CONTEMPORARY TRENDS AND PROBLEMS OF THE DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE WORLD: IMPLICATIONS FOR UKRAINE

Abstract

In today's conditions, education is a product that is subject to requirements of competitiveness and economic efficiency. At the same time, in the field of education it is possible to note a number of complexities and contradictions. On the one hand, education is a priority area of human activity, whose significant achievements form the basis of global social, humanitarian and scientific and technological developments that are characteristic of the last decades of the 20th and the beginning of the new century. On the other hand, all signs of the crisis of education come to the fore due to the expansion and change in the status of this sphere. In the last decade, in the search for new ways to overcome this crisis, there are radical changes in the field of education and, as a consequence, the formation of a new system of education.

Today distinguish the following important trends in the development of education: the transition from the concept of functional preparation to the concept of personality development, intensive interaction between states in the field of education, development of market relations in this area. Expansion of the borders of foreign countries, the possibility of obtaining foreign education, competition of specialties, all this affects the process of choosing an entrant in their future profession. As a result, each university faces a problem of recruitment of entrants, because there is a high probability of the entry of this potential student to one of the universities in Europe.

Key words: education, foreign students, countries of Europe.

T. V. Zverko, T. V. Topchii

РИЗИКОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТРАЄКТОРІЇ РОЗГОРТАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МАЙБУТНЬОГО СУЧАСНОГО СТУДЕНТА

У сучасному суспільстві, яке відомий німецький соціолог У. Бек визначив як суспільство ризику, простежуються лінії соціальної напруженості, які негативно впливають на всі сфери суспільного життя. Суспільство, капіталізуючи ризики й тим самим розширюючи простір і способи соціальної активності молоді, створює ситуацію постійного недетермінованого вибору (це пов'язано з проблемами у сфері праці та економіки, з не до кінця сформованою орієнтацією при вході в систему професійної освіти та іншими соціальними проблемами). Реальністю стає те, що роль «долі» у реалізації функцій соціальної системи починає грати ризикологічна «біографія» у виконанні молодого індивіда. Для одних ризик визначає неспроможність до формування нових життєвих моделей в умовах підвищення невизначеності соціального середовища та рольових стандартів, зниження підтримуючих функцій соціальної системи, для інших –

прагнення до вираження соціальної суб'єктності на тлі «ризикологічної соціальної реальності».

Тож виникає необхідність формування таких життєвих, професійних стратегій, які забезпечують здатність молоді людини регулювати поведінку в багатьох, іноді контраверсійних, напрямках, пов'язаних з чинниками ризиків в освіті, професійній самореалізації, підтримки індивідуалізованих способів дії, що орієнтовані на використання нових каналів соціально-професійної циркуляції. Дослідницькі пошуки в цьому полі мають особливе значення для вивчення сучасних ризик-проблем студентської молоді, яка в умовах доволі туманних перспектив щодо визначення свого професійного майбутнього, професійної кар'єри постійно знаходиться під впливом «шок-терапії».

Інтерес у цьому плані представляють дослідницькі розвідки Народної української академії¹, які виявили низку чинників нестабільності та ризикогенності в рамках проблеми, що розглядається:

- особливості професіоналізації особистості в умовах негарантованої зайнятості, розбалансованості ринку праці й освітніх послуг;
- пошук соціальних технологій, засобів та механізмів конструювання кар'єри; керованість цього процесу;
- необхідність уникання установок патерналізму й пасивності в професійній діяльності;
- зміни, що відбуваються в полі ціннісних орієнтацій студентської молоді в ситуації самостійного недетермінованого вибору професійного майбутнього, управління професійною кар'єрою.

Не можна не помітити, що сукупність цих чинників обумовлює намагання вищої школи проектувати, впливати на процес активного професійного розвитку студентів, формування їхніх кар'єрних ресурсів і ефективних професійних стратегій. Тому важливо визначити додаткові блокуючі чинники, які заважають успішному розгортанню професійного майбутнього студентів.

У цьому ракурсі показовим є порівняльний аналіз уявлень майбутніх спеціалістів про свою професійну діяльність (за результатами позначених вище соціологічних опитувань 2000 р. та 2015 р.), який висвітлює динаміку цих уявлень, що знаходяться сьогодні в такій площині, як можливість покращити своє матеріальне становище – 64% (у 2000 р. – 56%); розвинути свої здібності – 52% (у 2000 р. – 38%); мати улюблену справу – 35% (у 2000 р. – 22%). Менш значущими в професійній діяльності стали, порівняно з показниками 2000 р., можливість зробити кар'єру – 30% (у 2000 р. – 45%); удосконалювати свій професіоналізм – 32% (у 2000 р. – 57%); працювати за спеціальністю – 12% (у 2000 р. – 27%).

До речі, не перші позиції займають самостійність у прийнятті рішень (26%), набуття досвіду командної роботи (25%), впевненість у майбутньому (22,6%). Зменшується кількість тих, які приділяють значення професійному розвитку лише в рамках обраної спеціальності.

Наведені дані доводять, що, по-перше, професійна діяльність розглядається більше як інструмент «заробітчанства»; цей прагматизм є явним і прогнозованим у сучасній ситуації; по-друге, для майбутніх спеціалістів важлива не стільки сама робота за спеціальністю, скільки можливість розвивати набуті у вищій компетентності.

Як показали дослідження, останнім часом зменшилась (на 10%) кількість тих, хто, закінчуючи навчання, мав те чи інше уявлення про свою майбутню професійну діяльність (62% – почасти, 19,2% – повною мірою). Менш співпали їхні уявлення про спеціальність з реальною ситуацією (55,8%).

---

¹ Соціологічні дослідження, що проведені Лабораторією проблем вищої школи Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»: з проблем адаптації молодих спеціалістів (2000 р.) – (n = 100); «Проблеми професійного вибору та зайнятості молоді на регіональному ринку праці» (2010 р.) – (n = 950); «Якість професійної підготовки випускників харківських ВНЗ в оцінках працедавців» (2010 р.) – (n = 105); «Вивчення кар'єрно-професійних орієнтацій випускників ХГУ «НУА» та роль ВНЗ в їх формуванні» (2015 р.) – (n = 312).

Певно, такий стан пояснюється тим, що молодий спеціаліст у сучасних умовах, з одного боку, вже готовий задіяти свої потенційні ресурси на ринку праці, а з другого – бажання постійної, а не епізодичної зайнятості, професійного зростання часто супроводжується шоковим станом від реальності, що будується на невідповідності ідеальних уявлень про професійну діяльність з реальною обстановкою на робочому місці. Крім того, слід урахувувати ризикологічний вимір сучасного ринку праці та один з його головних ризиків – стан турбулентності, що поглиблюється відсутністю визначеної політики, вимог роботодавців, які не можуть в ситуації постійного ризику сформулювати свої потреби щодо кваліфікації спеціалістів. Це почасти призводить до розмивання освітньо-професійних координат у підготовці спеціаліста.

Другим важливим, на нашу думку, питанням, є актуалізація аналізу реакції-відповіді майбутніх спеціалістів на виклики ринку праці шляхом конструювання індивідуальної кар'єрної траєкторії.

Перш за все, вони орієнтуються на максимальне використання особистісних ресурсів, що важливі для розгортання професійної кар'єри: 73% виокремлюють особисті якості (характер, ініціативність, активність)². Далі йдуть власні зв'язки (45%), додаткова освіта (38%), практика за спеціальністю (35%), стажування (9%).

Не менш значущим є переформатування освітньо-професійної траєкторії з урахуванням проактивної позиції студента, з виходом його на поліваріативність професійної стратегії. Й проведений нами аналіз свідчить про її динамічність і різновекторність³.

Так, опитування показало, що студенти спрямовані на відпрацювання поліваріативної (поєднання декількох видів роботи, які часто належать до різних професій, з основною), гібридної кар'єри, що надає можливість реалізувати проактивну кар'єрну поведінку, транслювати вміння самостійно керувати нею. Тож вони орієнтовані на професійні стратегії, що передбачають «більшу свободу, гнучкість і варіативність, проте вимагають навичок самоменеджменту й готовності до ризику» [1].

Акцентно виявляються й так звані «disengaged кар'єрні орієнтації, де успішність кар'єри не так значуща, проте робота, як і раніше, займає центральне місце в житті» [1]. Тут вибудовується більша орієнтація на вертикальну кар'єрну мобільність.

У цілому аналіз професійних стратегій студентів свідчить, що вони розвиваються за двома сценаріями:

- спеціалізації (поглиблення в одній, обраній на початку професійного шляху траєкторії);
- транспрофесіоналізації (подвійна підготовка, оволодіння додатковими освітніми програмами).

Це дозволяє характеризувати їх у ракурсі поєднання традиційних і нових моделей. Вони визначають освітньо-професійні орієнтації і особливості вибудовування освітнього контексту в напрямку підготовки «мультиспеціалістів», професіоналів, які зможуть працювати на стику різних професій і «управляти різним» [2, с. 38].

Узагальнення ж отриманих емпіричних даних доводить, що сучасний студент опиняється в «ризиковій» ситуації вибору траєкторії розгортання професійного майбутнього, яка пов'язана як із ризикогенністю ринку праці, трансформацією галузевої структури зайнятості, невизначеністю гарантій отримання першого робочого місця, професійного зростання, так і з широким спектром особистісних характеристик, кар'єрних орієнтацій, що акумульовані в ризиках: професійного самовизначення; пошуку й формування професійної ідентичності; невизначеності майбутньої професійної траєкторії, ціннісно-нормативних координат формування спеціаліста; професійної депривації. Це передбачає активну реакцію на ризикологічні виклики, спрямованість на розвиток і широке бачення життєвої перспективи.

---

² Соціологічне дослідження, що проведене Лабораторією проблем вищої школи Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»: «Вивчення кар'єрно-професійних орієнтацій випускників ХГУ «НУА» та роль ВНЗ в їх формуванні» (2015 р.) – (n = 312).

³ Там само.

Література

1. Седых А. Б. Карьерная мобильность личности в контексте современных воззрений на карьеру / А. Б. Седых // Человек. Общество. Управление. – 2012. – № 2. – С. 54–66.
2. Аврамова Е. М. Работодатели и выпускники на рынке труда: взаимные ожидания / Е. М. Аврамова, Ю. Б. Верпаховская // Социол. исслед. – 2006. – № 4. – С. 37–46.

References

1. Sedyih A. B. Karernaya mobilnost lichnosti v kontekste sovremennyih vozzreniy na kareru [Career mobility of the individual in the context of modern views on career]. Chelovek. Obshchestvo. Upravlenie – Human. Society. Management, 2012, no. 2, pp. 54–66.
2. Avraamova E. M., Verpahovskaya Yu. B. Rabotodateli i vyipuskniki na rynke truda: vzaimnyie ozhidaniya [Employers and graduates on the labor market: mutual expectations]. Sotsiologicheskie issledovaniya – Sociological Studies, 2006, no. 4, pp. 37–46.

Tamara Zverko, Tatiana Topchiy

RISKOLOGICAL MEASUREMENT OF THE TRAJECTORY OF A MODERN STUDENT PROFESSIONAL FUTURE DEPLOYMENT

Abstract

The author considers rather debatable and at the same time acute issues of unfolding the professional future of a modern student in conditions of a risk society, building new models of professional strategy, taking into account factors of instability and risk. In this connection, important tasks for the educational community aimed at timely flexible development of individual educational and professional trajectories with access to transprofessionalization are formulated.

Taking into account the empirical data of sociological research on the issue under consideration, the emphasis is placed on the relationship between the choice of the trajectory of the professional future and the situation of risk both in labor market and in personal characteristics, career orientations presented by a number of risks, including professional self-determination, the uncertainty of the future professional trajectory, standard coordinates of the formation of a specialist, professional deprivation.

Key words: career trajectories, instability factors, modern student, professional future, professional strategies, risk factors, risk society.

Л. Д. Зеленська

ПРОГРАМА «ФІЛОСОФІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ» У ВИМІРІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ми є свідками і безпосередніми учасниками того, що на порозі ХХІ століття національна система освіти, починаючи від дошкільної і закінчуючи професійною, з її усталеними традиціями, накопиченим досвідом зазнає суттєвих реформувальних змін, які зумовлені низкою суспільних викликів, як-от: перехід людства від індустріального виробництва до застосування науково-інформаційних технологій, глобалізація, перетворення знань в основний суспільний капітал, євроінтеграційні процеси, зміна парадигми «освіта – навчання» парадигмою «освіта – становлення» тощо [1, с. 81].

Зважаючи на це, за експертними прогнозами у 2020 р. найбільш затребуваними на ринку праці будуть уміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі. Це означає, що заклади освіти вже сьогодні мають готувати такого випускника, який буде затребуваним суспільством і конкурентоздатним на ринку праці у ХХІ столітті.

Цей месич було враховано у провідних положеннях концепції «Нової української школи», яка була презентована міністром освіти і науки України Л. Гриневич 18 серпня 2016 р. Відповідно

до названого документу випускник нової школи – це цілісна особистість, усебічно розвинена, здатна до критичного мислення; патріот з активною позицією, який діє згідно з морально-етичними принципами і здатний приймати відповідні рішення, інноватор, здатний змінювати навколишній світ, розвивати економіку, конкурувати на ринку праці, вчитися впродовж життя [2].

Вище зазначене дає підстави для висновку, що сьогодні в процесі здобуття дитиною загальної середньої освіти недостатньо надати їй знання, необхідно навчити користуватися ними. Це вимагає не лише перегляду змісту навчальних планів і програм, але й пошук дієвих методів і технологій навчання, які ґрунтуються на тому, щоб навчити дітей знайти проблему і її розв'язання, креативно мислити, дискутувати, аргументувати свою точку зору замість того, щоб пасивно сприймати інформацію.

Отже, методики навчання предметів у закладах середньої освіти мають базуватися на педагогічних практиках наполягання на критичній здатності, допитливості й автономії учня з метою підготовки до успішної життєдіяльності в інформаційному й постінформаційному суспільстві, а освітній процес розглядатися не лише як навчання існуючого знання, а й дослідження того, чого ще ніхто не знає.

Реалізацію зазначених завдань вважаємо ефективною за умов використання засобів Міжнародної освітньої програми «Філософія для дітей» як методики навчання, що розгортає свої смисли в контексті комунікативно-креативної моделі педагогічної діяльності, в центрі якої є розуміння як спосіб освоєння світу, що веде до самоусвідомлення, осмисленого проживання свого буття, життєтворчості, особистісного зростання, набуття внутрішньої свободи.

Зазначимо, що історія створення програми-методики «Філософія для дітей» (Philosophy for Children, P4C) розпочалася з 1970-х років у США під керівництвом професора університету Монклер Метью Ліпмана. Серед інших її розробників – Е. Шарп, Г. Метьюс, Р. Рід, М. Прічард, Ф. Кем та ін. Сьогодні програма-методика «Філософія для дітей» є одним із кращих освітніх проєктів, що готує підрастаюче покоління до ризиків і загроз глобалізованого світу. Загалом філософські дослідження з дітьми за методикою «Філософія для дітей» нині можна зустріти в класах шкіл, гімназій, коледжів, університетів та у закладах позашкільної освіти у більш ніж 60 країн світу. Головна її мета полягає в тому, щоб виховати в учнів «мислення вищого порядку», яке має бути критичним, креативним і піклувальним, тобто враховувати інтереси оточуючих людей, що дозволить долати різні ситуації без потрясінь, плавно входити в світ, соціум, культуру [3, с. 193]. Підґрунтя цьому складає філософія завдяки її запитувальному характеру, побудові поліваріантних відповідей, наявності когнітивних, етичних та естетичних інструментаріїв. Проте філософія в контексті розробленої програми постає не як предмет дослідження, а як засіб розмірковування про світ і орієнтації у ньому. Установка на тісний зв'язок філософії з практикою передбачає відмінні від традиційної парадигми навчання завдання, зокрема: основна увага фокусується не на запам'ятовуванні інформації, а на активному «творенні» філософії, що вимагає зусиль з боку інтелекту, розв'язанні проблем, пов'язаних з реальною життєдіяльністю дітей [4].

Зважаючи на це, інтегральна педагогічна стратегія програми-методики «Філософія для дітей» базується на проблемних формах навчання; «сократівському діалозі», методі «спільноти дослідників»; винайденні світоглядних проблем у неочікуваних, парадоксальних ситуаціях через гру, гумор, метафори, цікаві предмети тощо.

Класичне заняття «P4C» розпочинається із зачитування тексту або діалогу, в якому «приховано» тему уроку або виховного заходу. Прочитавши текст, кожен учень формулює будь-яке запитання, що записується на дошці. Після формулювання всіх запитань шляхом голосування обирається одне, щодо якого далі відбувається дискусія. У дискусії, або філософському діалозі, усі учасники – рівноправні партнери. Діти навчаються аргументувати думки, висувати гіпотези, розвивати поняття, виявляти різні точки зору, логічно мислити. Це призводить до кращого розуміння проблем і кращої здатності судження та аргументації, і з рештою – до більшої терпимості до думок інших. В кінці уроку відбувається рефлексія, аналіз [5, с. 173].

Підкреслимо, що основу навчального діалогу за програмою «Філософія для дітей» складає маєвтика – запропоноване Сократом мистецтво «витягувати» приховане в людині правильне знання за допомогою майстерних навідних запитань. Це вимагає зміни місії вчителя, що полягає в навчанні конструювати знання. Учитель-модератор має уважно відстежувати весь хід роздумів дітей і провокувати їх до висловлення власних думок. Він більше не виступає в ролі експерта, судді, енциклопедиста, і в нього немає готового рішення проблеми. Його завдання полягає в тому, щоб позначити проблемне поле, стимулювати й організовувати пошук у незвідане, залишаючись рівноправним членом «спільноти дослідників». У такий спосіб відбувається «виробництво» практичного знання взамін думок, перспектив, спільних дослідів. Цей процес схожий на процес вироблення аргументації і нагадує «оркестр, у якому кожен інструмент грає важливу роль у створенні музичної гармонії. Оркестрів може бути багато і відповідно багато буде творів, зіграних натхненно і красиво» [6, с. 34].

Вище зазначене дозволяє аргументовано стверджувати, що цінність програми-методики «Філософія для дітей» полягає в тому, що вона здатна забезпечити розвиток в учнів чотирьох типів мислення, як-от:

- колективне: міркування з іншими;
- піклувальне: міркування про інших;
- критичне: прийняття обґрунтованих рішень;
- креативне: створення нових ідей.

У процесі дослідження всі ці аспекти мислення (колективне, піклувальне, критичне, креативне) працюють одночасно, формуючи інтелект, екзистенційну сферу, ціннісний і духовний світогляд дитини [7].

Зазначимо, що в зарубіжній практиці програма «Філософія для дітей» розрахована на увесь період перебування дитини в школі (є практичні програми для дітей дошкільного віку) й спрямована на систематичне навчання за допомогою філософії навичкам самостійно, аргументовано, критично міркувати за для того, щоб підготувати інтелект до засвоєння нових знань і виховати морально і соціально відповідальну особистість.

У рамках реалізації концепції «Нової української школи» мова йде не про введення окремого предмету з «Філософії для дітей» або масове використання цієї методики в чистому вигляді. Розробники концепції виступають за інтеграцію методики «Філософія для дітей» у вивчення базових предметів, адаптування її до національних освітніх надбань, зокрема розробку навчально-методичних матеріалів на основі текстів В. Сухомлинського, який був обізнаний з досвідом М. Ліпмана, поетапність її застосування, починаючи з початкової школи, спеціальну підготовку педагогічних працівників до впровадження методики «Філософія для дітей» в шкільну практику.

Література

1. Зеленська Л. Д. Підготовка майбутнього вчителя в контексті вимог нової української школи / Л. Д. Зеленська // Сучасна школа: тенденції розвитку і рефлексія досвіду : матеріали XVIII Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 трав. 2017 р., Харків) / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2017. – С. 81–84.
2. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/54258/ (дата звернення: 20.01.2018). – Загол. з екрану.
3. Адаменко Н. Історія знайомства української педагогічної аудиторії з методикою «Філософія для дітей» / Надія Адаменко, Юлія Кравченко // Філософія освіти. – 2014. – №2 (15). – С. 188–195.
4. Смотрицький Є. Концепція курсу «Філософія для дітей» / Є. Смотрицький // Директор шк. – 2008. – №5. – С. 25–29.
5. Лютко О. М. Усе нове – старе: творчі перетини М. Ліпмана та В. Сухомлинського / Лютко О. М. // Пед. альм., 2015. – №26. – С. 172–175.

6. Sharp A. M. The Community of Inquiry: Education for Democracy / A. M. Sharp // Thinking. – 1991. – Vol. 9. – P. 31–37.
7. Lipman M. Thinking in education / Lipman Matthew. – Cambridge : Cambridge University Press, 2003. – 304 p.

References

1. Zelenska L. D. Pidgotovka maibutniogo vchytetia v konteksti vymog novoi ukrainskoi shkoly [Future teacher's training in the context of requirements of new Ukrainian school]. Suchasna shkola: tendentsii rozvytku i refleksiia dosvidu Materialy 18 Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii (19–20 travnya 2017 r., Kharkiv) [Modern school: tendencies of development and reflection of experience : Proceedings of 18-th International scientific-practical conference (May 19–20, 2017, Kharkiv)]. Kharkiv, 2017, pp. 81–84.
2. Kontseptsiia realizatsii derzhavnouï pilytyki u sferi reformuvannua zagalnoi serednyoi osvity “Nova ukrainska shkola” na period do 2029 roku [Concept of realization of state policy in the sphere of reforming of general secondary education “New Ukrainian school” for the period till 2029] Available at: <https://osvita.ua/school/reform/54276/> (Accessed 6 January 2018).
3. Adamchenko N., Kravchenko Yu. Istoriia znaiomstva ukrainskoi pedagogichnoi audytorii z metodykoïu «Filosofiiia dlia ditei» [History of acquaintance of Ukrainian pedagogues with techniques “Philosophy for children”], Filosofiiia osvity – Philosophy of education. 2014, no. 2(15), pp. 188–195.
4. Smitrytskyi Ye. Kontseptsiia kursu «Filosofiiia dlia ditei» [Concept of discipline “Philosophy for children”]. Dyrektor shkoly – Head of school. 2008, no. 5, pp. 25–29.
5. Liutko O. M. Everything new is old – Lipman's and Suchomlynskiy's creative points of intersections (in Ukrainian). Pedagogichniy almanah – Pedagogical almanac. 2015, no. 26, pp. 172–175.
6. Sharp A. M. The Community of Inquiry: Education for Democracy. Thinking, 1991, no 9, pp. 31–37.
7. Lipman M. Thinking in education. Cambridge, Cambridge University Press, 2003. 304 p.

Liudmyla Zelenska

PROGRAM “PHILOSOPHY FOR CHILDREN” IN THE DIMENSION OF NEW UKRAINIAN SCHOOL

Abstract

The social challenges that cause reform of the educational system in Ukraine have been determined in the article. The basis of the concept of “New Ukrainian School” is aimed at formation of completely developed personality that is a patriot with the active position and an innovator, he can think critically, make appropriate decisions, change the world around and act in accordance with moral and ethical principles, that are outlined in the work. It has been proved that the use of the means of the International educational program “Philosophy for Children” will contribute to the achievement of this goal. The pedagogical strategy of implementation of this program (problem-based forms of learning, “Socratic dialogue”, the method of “community of researchers”, finding world-view problems in unexpected, paradoxical situations through games, humor, metaphors, interesting subjects) has been determined, and it helps to form four types of thinking, namely: collective, caring, critical, creative. The article focuses on changing the teacher's mission that means training for getting constructing knowledge, denoting the problem field, stimulating and organizing the search in the unknown, while remaining an equal member of “community of researchers”. The ways of implementation of program “Philosophy for Children” in the framework of practical implementation of the concept of “New Ukrainian School” have been outlined.

Key words: “Philosophy for children”, new Ukrainian school, thinking, problem-based learning, Socratic dialogue, method of “community of researchers”, ways of implementation.

СОТРУДНИЧЕСТВО ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ С МЕЖДУНАРОДНЫМИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМИ СТРУКТУРАМИ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ИЗУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА

Проблема качества образования в мире существовала всегда. Однако в последнее время вопросы качества образования выходят на одно из важнейших мест в системе экономического и социально-политического развития нашей страны. Данные процессы связаны с тем, что сегодня для сферы образования характерны определенные риски, среди которых недостаточно высокое качество знаний, снижение мотивации к учебе, неполное раскрытие образовательного потенциала каждого ученика, недостаточное владение инновационными методиками обучения. В связи с этим актуальной является тема риск-менеджмента в образовательной организации, так как управление рисками будет способствовать их снижению и оптимизации ситуации. В целом необходим переход образования к новому качественному уровню, пересмотр приоритетов образования и запросов общества, смена парадигмы подготовки учащихся, в которой отражены иное содержание, иные подходы к обучению, иной педагогический менталитет. В современных условиях перед школой стоят задачи подготовки личности, умеющей ориентироваться в окружающей среде. Культура и уровень образования должны соответствовать условиям современной жизни и потребностям формирования нового, гуманистического, открытого и информационного общества, для чего требуется и новый тип образования: личностно ориентированный, гуманистический и информационный.

Качественное образование рассматривается с позиций целостности содержания, технологий обучения, методов контроля и оценки результатов на соответствие личностного развития жизненному самоопределению субъекта и требованиям общества в новых социально-экономических условиях. Таким образом, результатом современного качественного образования являются не только знания, умения и навыки, но и сформированные образовательные компетентности, и ключевые компетенции личности.

В настоящее время тема компетентностного подхода в системе среднего образования становится принципиально важной и активно обсуждаемой, поскольку включает в себе ответы на вызовы в сфере образования. Компетентностный подход представляет собой новую образовательную парадигму, вектор которой направлен в сторону гуманизации. Обучение иностранным языкам рассматривается как одно из приоритетных направлений модернизации школьного образования, ориентированного не только на усвоение обучающимися определенной суммы знаний, но и на развитие их личности, их познавательных и созидательных способностей. Иностранный язык выступает как инструмент общекультурного развития человека. Компетентностный подход в обучении иностранным языкам является наиболее перспективным в учебном процессе, так как призван решить следующие задачи:

- мотивировать обучающихся на проявление инициативы и самостоятельности в процессе изучения английского языка для развития способностей и реализации своих интересов в учении;
- приобщить обучающихся к общечеловеческим ценностям;
- развивать навыки самоорганизации в процессе обучения иностранному языку;
- воспитывать толерантность к иноязычной культуре [1].

Советом Европы был разработан документ «Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, преподавание, оценка», который отражает модернизацию содержания обучения иностранному языку. Согласно этому документу в области иностранного языка рассматриваются два вида компетенции: общие компетенции и коммуникативная языковая компетенция. Коммуникативная языковая компетенция, в свою очередь, включает:

- а) лингвистический компонент, представляющий собой совокупность знаний, умений и

навыков, которые позволяют свободно оперировать речевым материалом для построения осмысленного высказывания;

б) социолингвистический компонент, включающий в себя способность выбирать и использовать языковые формы и средства, адекватные цели и ситуации общения;

в) прагматический компонент, который заключается в умении так строить общение, чтобы добиться поставленной цели, знать и владеть различными приемами получения и передачи информации в процессе общения [2].

Отличительной особенностью обучения иностранному языку на современном этапе является сотрудничество с международными образовательными структурами с целью улучшения качества преподавания. В 2017 году в Харьковском гуманитарном университете «Народная украинская академия» был подписан договор о сотрудничестве с Представительством «Pearson Education» (Великобритания). Данное событие открывает широкие возможности как для студентов и преподавателей Академии, так и для учащихся и учителей специализированной экономико-правовой школы ХГУ «НУА».

Основными задачами СЭПШ по реализации договора о сотрудничестве с Представительством «Pearson» являются:

– в рамках которого будет продолжено использование аутентичных учебников английского языка издательства «Pearson» на всех уровнях: в начальной, средней и старшей школе, а также будет проведена апробация современного научно-методического комплекса издательства с электронным приложением «Islands 1» в 1-х классах СЭПШ;

– активизация методической работы благодаря участию в методических семинарах, организованных Представительством «Pearson», с целью повышения квалификации учителей английского языка СЭПШ;

– международное сотрудничество, предполагающее участие в международных конкурсах и проектах, инициированных издательством «Pearson», и популяризацию языковых тестов среди учащихся, их приобщение к подготовке и сдаче языковых экзаменов «Pearson».

Следует отметить, что научно-методические комплексы издательства «Pearson» построены на принципах педагогики сотрудничества и предоставляют материал для развития всех четырех речевых навыков (чтение, говорение, письмо, аудирование). Характерными особенностями аутентичных учебных курсов является постоянный акцент на развитии коммуникативных навыков, последовательном соблюдении принципов автономии ученика и интегрированного обучения. Данные научно-методические комплексы учитывают психологические особенности каждой возрастной категории учащихся, обеспечивают постепенное накопление и повторение языкового материала и содействуют развитию творческих способностей на каждом этапе обучения. Использование электронных приложений к учебным пособиям не только делают процесс изучения иностранного языка более разнообразным, но и способствуют его эффективности, позволяют индивидуализировать и дифференцировать учебную деятельность учащихся в соответствии с их личностными качествами и способностями. Следовательно, происходит реализация компетентного подхода к обучению: формирование ценностно-смысловых, общекультурных, учебно-познавательных и коммуникативных компетенций.

Нет сомнения в том, что именно качество преподавательского состава и личный профессионализм учителей являются одними из важнейших факторов обеспечения качественного учебного процесса в современной школе. Квалификация преподавателя зависит от наличия у учителя существенного опыта преподавания иностранного языка, а также участия в научно-методических семинарах и профессиональных конференциях. Благодаря сотрудничеству с Представительством «Pearson» появилась возможность повышения профессиональной компетентности учителей иностранного языка на методических семинарах, семинарах-практикумах и вебинарах, проводимых методистами международного уровня и авторами популярных аутентичных учебников.

В заключение, необходимо подчеркнуть, что в современном обществе образование выступает

одной из важнейших характеристик, определяющих конкурентоспособность отдельных учебных заведений и национальных систем образования в целом. Образование становится стратегической областью, обеспечивающей национальную безопасность, о конкурентоспособности страны начинают судить по уровню образовательной подготовки подрастающего поколения. Многие страны объединяют усилия в разработке методологии, технологии и инструментария сравнительных исследований качества образования. Мировой таблицей об образовательных рангах складывается по результатам международных сравнительных исследований.[3] В этом смысле становится очевидной возрастающая роль сотрудничества учебных заведений с международными образовательными структурами, что, безусловно, будет способствовать улучшению качества изучения иностранного языка.

Литература

1. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 395 с.
2. Общеввропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка / Совет Европы, Департамент по языковой политике. – Страсбург ; М., 2003. – 256 с.
3. Кусаинов А. Факторы, обеспечивающие качество школьного образования / Аскарбек Кусаинов // Новий колегіум. – 2014. – № 1. – С. 40–43.

References

1. Raven J. Competence in modern society. Its identification, development and release (in Russian). Moscow Kogito-Tsentr Publ., 2002. 395 p.
2. Common European framework of reference for languages: learning, teaching, assessment (in Russian). Strasburg, Moscow, 2003. 256 p.
3. Kusainov A. Faktory, obespechivayushchie kachestvo shkolnogo obrazovaniya [Factors Ensuring the Quality of School Education]. Noviy kolegium – New collegium, 2014, no. 1, pp.40–43.

Galina Zobova

COOPERATION OF THE SECONDARY SCHOOL WITH INTERNATIONAL EDUCATIONAL STRUCTURES AS A FACTOR IN IMPROVING THE QUALITY OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING

Abstract

The article deals with the problem of the quality of education in general and the improvement of the quality of learning a foreign language in particular. Qualitative education is viewed from the perspective of a competence approach to learning a foreign language. The emphasis was placed on the fact that the distinctive feature of teaching a foreign language at the present stage is cooperation with international educational structures. The article presents an example of cooperation between the Kharkiv University of Humanities «People's Ukrainian Academy» and the «Pearson» Representative Office in Ukraine. It is stated that the main objectives of the Specialised Economics and Law School for the implementation of the cooperation agreement with the «Pearson» Representative Office are: improving the teaching and educational process, intensification of methodical work and international collaboration.

Key words: the quality of education, the quality of learning a foreign language, a competence approach to learning a foreign language, cooperation with international educational structures.

**ФОРМАЛИЗАЦИЯ ПОДХОДОВ К ОЦЕНКЕ
НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ РАБОТЫ УНИВЕРСИТЕТСКОГО
ПРЕПОДАВАТЕЛЯ: РИСКИ ИСКАЖЕНИЯ МОТИВАЦИИ**

В современных условиях функционирования института высшего образования научно-исследовательская деятельность университетского преподавателя является ядром целостной системы его деятельности. Под системой деятельности преподавателя вуза подразумевается «взаимосвязанная совокупность неравноценных по своей сути и нерядоположенных элементов, которые в единстве раскрывают целостность деятельности любого преподавателя» [2, с. 603]. То есть научно-исследовательская деятельность и преподавание являются системообразующими элементами целостной системы деятельности преподавателя.

Одним из глобальных явлений, характеризующих современное состояние системы образования в Украине и в целом в мире, является определение рейтингов высших учебных заведений. Данное явление стало переходить и на определение непосредственно рейтинга преподавателя. При этом в сфере научно-исследовательской деятельности рассматриваются следующие аспекты: собственно исследовательская и изобретательская работа (особую значимость в ней имеет грантосоискательская и изобретательская деятельность, работа в диссертационном совете, подготовка монографий по теме научного исследования); научно-организаторская работа (организация научных мероприятий, работа в составе редколлегии журналов и научно-издательская деятельность); руководство научно-исследовательской работой студентов (оценивается, прежде всего, подготовка студентов-победителей всеукраинских и международных олимпиад, руководство студенческой научной работой, получившей признание на всеукраинском и международном уровне, призовые места регионального уровня). Деятельность преподавателя в этой сфере может быть разного качества.

Рейтинговая оценка позволяет соотнести это качество с установленными нормативами и стандартами осуществления каждого вида научно-исследовательской деятельности, получить сведения о реальном состоянии деятельности, обладающей своеобразием и отличающейся определенными признаками и показателями, оценить меру удовлетворения потребностей тех, кто прямо или косвенно заинтересован в этой деятельности. Несмотря на понимание необходимости данной оценки, требований современности по аттестации вузов и преподавателей в части научно-исследовательской работы, все большую тревогу вызывает погоня за достижением количественных показателей без привязки к качественной оценке. Бесспорно, для повышения уровня объективности такой рейтинговой оценки необходим учет весомости, значимости видов научно-исследовательской работы каждого преподавателя, учет должности, звания, ученой степени. Весомость каждого показателя определяется на основании анализа их значимости и приоритетности в деятельности вуза, а значит типовая универсальность показателей и выбор индикаторов может давать существенную погрешность и приносить существенное снижение мотивации преподавателя к творческой системной научно-исследовательской деятельности, активному научному поиску, который зачастую требует существенных временных затрат, что может повлиять на то, что работа на количественные показатели просто станет невыполнимой задачей [4]. Оценка эффективности научной деятельности университетского преподавателя не может сводиться только к подсчету индекса Хирша, наличию в рейтинге Scopus. В настоящее время развитие отечественного образования не должно игнорировать необходимость создания условий для формирования творческого потенциала университетского преподавателя, формирования мотивации к повышению эффективности научно-исследовательской деятельности педагога. Только формирование условий для творческого саморазвития личности педагога в условиях образовательной среды

сможет минимизировать риски от погони за рейтингами и искажения мотивации в научно-исследовательской работе. В настоящее время существует высокий риск противоречия между общественным ожиданием о целостном облике ученого-педагога и реальными возможностями образовательной системы и исследовательской инфраструктуры в вузе, которые призваны обеспечивать необходимое качество образования и научного роста в современных условиях. Острота проблемы состоит в том, что научная деятельность в вузе должна быть неразрывно связана с преподавательской, что обеспечивает высокую квалификацию преподавательского состава, передовое качество образования, воспроизводство в системе образования научных кадров и пр. Говорить о реализации данных принципов в современной системе образования весьма сложно. Интеграция науки и образования характерна далеко не для всех преподавателей, и, что самое критичное, не для всех специальностей стало объективной необходимостью. Это отразилось на сокращении защит диссертаций, минимизации повышения уровня присвоения званий в высшей школе. Что бесспорно требует мониторинга качества научно-исследовательской работы университетского преподавателя.

Мониторинг научной деятельности, как и любой управленческий процесс, предполагает реализацию основных его функций: планирование, организация, мотивация, контроль, которые характеризуются циклическим повторением. Мониторинг обладает регулирующим и вместе с тем защитным механизмом: он позволяет обнаружить расхождения запланированного и реально достигнутого результата и отрегулировать научно-исследовательскую работу, определить уровень ее качества [1]. Однако рассмотрение качества в узком смысле применительно к научной деятельности нельзя считать в полной мере обоснованным, так как данное понятие само по себе очень широкое и включает в себя не только научные результаты, но и саму исследовательскую работу, а также все условия, влияющие на ее ход. Использование традиционных технологий оценки оставляет вне поля зрения эмоционально-ценностный, личностный компонент результатов научно-исследовательской деятельности в вузе.

Поэтому рейтинговая оценка научно-исследовательской работы преподавателя в вузе скорее дает возможность отследить статистическую информацию о динамике развития кафедр, факультетов, сформировать конкуренцию как между структурными подразделениями, так и отдельными преподавателями, создавая прозрачность и объективность информации в области научной работы в вузе [3]. Однако основной задачей, которая далеко не всегда реализуется в ходе такой оценки, должно оставаться повышение результативности и эффективности профессиональной деятельности научно-педагогических работников, повышение их заинтересованности в росте своей профессиональной квалификации и улучшение результатов подготовки соискателей высшего образования, активизации и стимулирования видов деятельности, которые способствуют повышению рейтинга вуза и уровня его развития в целом.

Отсюда проблемой, требующей безотлагательного решения, является мотивация профессорско-преподавательского состава отечественных вузов к повышению эффективности научно-исследовательской деятельности, пересмотр критериев оценки этой эффективности с учетом показателей значимости и достоверности оценки.

Литература

1. Васильева Е. Ю. Рейтинг преподавателей, факультетов и кафедр в вузе : методическое пособие / Е. Ю. Васильева, О. А. Граничина, С. Ю. Трапицын. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2007. – 159 с.
2. Гуманитарные технологии в вузовской образовательной практике: практика проектирования, анализа и применения : Учебное пособие / Под общ. ред. Н. В. Бордовской. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 636 с.
3. Набока Л. Я., Скрипник М. І. Методи забезпечення педагога-дослідника // Післядипломна освіта в Україні. – 2003. – № 2. – С. 61–66.
4. Перелік основних видів наукової роботи науково-педагогічних працівників вищих

навчальних закладів / Вища освіта в Україні. Нормативно-правове регулювання за заг. ред. А. П. Зайця, В. С. Журавського. – Київ : ФОРУМ, 2003. – 950 с.

References

1. Vasileva E. Yu., Granichina O. A., Trapitsyn S. Yu. Reytiny prepodavateley, fakul'tetov i kafedr v vuze [Rating of teachers, faculties and departments in the university], Saint-Peterburg, A.I. Gertsena RGPU Publ., 2007, 159 p.
2. Bordovskoy N. V. ed. Gumanitarnyye tehnologii v vuzovskoy obrazovatel'noy praktike: praktika proektirovaniya, analiza i primeneniya [Humanitarian technologies in university educational practice: the practice of design, analysis and application], Saint-Peterburg, A.I. Gertsena RGPU Publ., 2008, 636 p.
3. Naboka L. Ya., Skripnik M. I. Metodi zabezpechennya pedagoga-doslidnika [Methods of providing a teacher-researcher], Pislyadyplomna osvita v Ukrayini – Postgraduate education in Ukraine, 2003, no. 2, pp. 61-66.
4. Perelik osnovnykh vydiv naukovoyi roboty naukovo-pedagogichnykh pratsivnykiv vischih navchalnih zakladiv [List of main types of scientific work of scientific and pedagogical workers of higher educational establishments], Vischa osvita v Ukrayini – Higher education in Ukraine, Kiev, FORUM, 2003, 950 p.

Olga Ivanova

FORMALIZATION OF APPROACHES TO UNIVERSITY TEACHER'S RESEARCH WORK EVALUATION: RISKS OF DISTORTION THE MOTIVATION

Abstract

The importance and significance of the university teacher's research activity in the system of educational processes are explicated. The emphasis is placed on the features of the teacher's research work rating evaluation, its advantages and disadvantages in the modern education system of Ukraine. The influence of formalization approaches to the evaluation over the university teacher's motivation to their research work is revealed. The need to review indicators assessing the quantitative criteria of the university teacher's research work taking into account the quality level of this type of work as the main component of the whole system of the teacher's activity is considered. The necessity of counting the weight of each quality assessment indicator of the university teacher research work based on the analysis of its importance and priority in the range of the university activities is indicated.

The need to create conditions for the creative self-development of the teacher's personality in the educational environment is singled out so that the risks from the pursuit of ratings and distortion the motivation in the research work of the modern teacher can be minimized.

Key words: research work, teacher, evaluation, rating, motivation, risks, efficiency.

Ю. М. Іванова, А. О. Макаров

ОСВІТНІ РИЗИКИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЕКСТРЕМАЛЬНИХ ПСИХОЛОГІВ: ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ

Для ефективного виконання своїх посадових обов'язків, спеціаліст, фах якого належить до екстремальних видів діяльності, повинен мати певні спеціальні навички та особистісні властивості, які б були конгруентні умовам, в яких він чи вона виконують ці обов'язки. Формування таких індивідуально-типологічних характеристик визначає те, чи буде спеціаліст готовий до ефективного виконання своїх посадових обов'язків.

Але досить часто у сучасній освітній системі ігнорується аспект формування таких особливостей, а основною метою освітньої системи стає лише формування певного багажу

знань. Це призводить до того, що майбутні дії фахівців без цих специфічних навичок та особливостей будуть мати невизначений характер. Ця невизначеність підводить нас до необхідності наукової рефлексії освітніх ризиків, так як відсутність спеціально розроблених заходів та методів для формування специфічних навичок та властивостей буде мати негативний чи невизначений вплив у майбутньому [6], особливо цей вплив буде позначатися на діяльності екстремальних психологів.

Саме поняття ризику має багато дефініцій. Так, І. Т. Балабанов визначає ризик як можливість виникнення втрат, що впливає зі специфіки тих чи інших явищ природи і видів людської діяльності, ймовірність прийняття неправильних або неприйняття потрібних управлінських рішень, ймовірність отримання незапланованих результатів при здійсненні тієї чи іншої діяльності [1, с. 6]. Інше тлумачення терміну «ризик» пов'язане з невизначеністю майбутнього [6].

Поняття «освітні ризики» є не до кінця сформованим у вітчизняній науці, спорідненими категоріями є: «ризики в освітньому середовищі», «ризики вузівської освіти», «ризики у сфері освіти» [2]. Зазвичай, до освітніх ризиків відносять:

- 1) ризик спотворення інтерпретації;
- 2) ризик недостатнього фінансування;
- 3) ризик неоднорідності якості освітніх послуг;
- 4) ризик зниження доступності освіти;
- 5) ризик падіння якості освітніх послуг;
- 6) ризик нестачі кваліфікованих педагогічних кадрів;
- 7) ризик невідповідності навчально-методичного забезпечення сучасним вимогам;
- 8) ризик низького рівня підготовки абітурієнтів;
- 9) ризик недостатнього рівня адаптивності і працевлаштування випускників [3, с. 44].

Але у даній роботі ми будемо говорити більше про особистісний аспект освітніх ризиків. Під особистісним аспектом освітніх ризиків ми будемо мати на увазі ті чинники, що впливають на сформованість, можливість формування певних особистісних властивостей та навичок у ході професійного освітнього процесу. Вплив цих чинників може носити прямий або опосередкований характер.

Говорячи про особистісний аспект освітніх ризиків, ми завжди будемо мати на увазі ті чинники, які належать до різних структурних компонентів особистості. Буде лише змінюватися конкретний зміст впливу чинників на різні сторони освітніх ризиків при формуванні професійної готовності майбутнього спеціаліста. Тому варто говорити про деякі загальні типи чинників, які створюють освітні ризики, а саме

- чинники, пов'язані з біологічною обумовленістю особистості, – тут маються на увазі певні параметри психофізіологічних процесів, які впливають на формування навичок та властивостей;
- форми відображень як чинники – пов'язані з розвитком пізнавальних психічних процесів;
- соціальні особливості людини – тут йдеться про розгляд знань, навичок, системних властивостей та досвіду людини як факторів розвитку нових знань, нових навичок тощо;
- спрямованість особистості – до цих чинників відносяться ідеали, мотиви, світосприйняття, бажання, які визначають телеологічний зміст виконуваної діяльності.

Тепер перейдемо до конкретних освітніх ризиків при підготовці екстремальних психологів. На відміну від цивільних психологів, які працюють у звичайних умовах, екстремальні психологи часто стикаються з особливими умовами праці. Особливі умови діяльності характеризуються тим, що в них можливе виникнення небезпечної ситуації або присутня вітальна загроза, яка супроводжується високим рівнем нервово-психічної напруги. Такі особливості вимагають спеціальної організації діяльності екстремальних психологів. Зазвичай ця спеціальна організація забезпечується включенням екстремальних психологів до воєнізованих підрозділів. Тому, ще на етапі навчання, виникає проблема підготовки психологів до служби у воєнізованих підрозділах. Ця підготовка супроводжується рядом освітніх ризиків, які пов'язані з особистістю студентів та викладачів. До цих чинників відносяться:

- неготовність студентів і курсантів до виконання наказів та розпоряджень офіцерів і керівництва, яка пов'язана з певними стереотипами;
- недовіра до командира, старших офіцерів;
- недисциплінованість;
- ризик розвитку «солдатського фаталізму»;
- неготовність стикатися з людськими стражданнями тощо.

З боку викладачів та інструкторів ці чинники пов'язані:

- з неповажливим ставленням до базових потреб;
- з неготовністю вдосконалювати власні знання та навички згідно умовам сьогодення;
- з непрофесіоналізмом тощо.

Також особистісний аспект освітніх ризиків при підготовці екстремальних психологів може бути пов'язаний із сучасним концептом «надійності особистості». Цей концепт відображає системний погляд на моральні, вольові та інші якості, пов'язані з почуттям відповідальності [5].

Додаткові освітні ризики у екстремальних психологів пов'язані з раннім розвитком професійних криз, які пов'язані з емоційним виснаженням, цинічним відношенням до праці та її результатів, а також нестачею почуття власних досягнень. Виникнення цих криз є подібним до розвитку психічних травм [7], Оскільки, стикаючись з травмуючою ситуацією у професійному полі, особистість може змінити погляд на власне професійне життя та перестати його контролювати.

Для ефективного виконання екстремальними психологами своїх службових обов'язків, потрібно розробляти систему заходів, які б були спрямовані на виявлення та профілактику освітніх ризиків у підготовці таких спеціалістів. Така система буде сприяти формуванню психологічної готовності цих працівників професійно, грамотно, безпосередньо і безпечно для власного життя та здоров'я діяти в умовах підвищеної небезпеки екстремальної ситуації.

Ця система повинна мати на меті психологізацію освітнього середовища на всіх етапах освітнього процесу, а саме: відбір майбутніх спеціалістів, їх первинну підготовку, введення у практичну діяльність та інші.

Забезпечення психологічної безпеки освітнього середовища і, як наслідок, охорона і підтримка психологічного здоров'я її учасників має бути пріоритетним напрямком діяльності служби супроводу в системі освіти. Для забезпечення психологічної безпеки в освітньому середовищі необхідно проводити як групові, так і індивідуальні лекції, тренінги, заняття з усіма учасниками освітнього процесу.

Отже, до освітніх ризиків при підготовці екстремальних психологів належать неготовність студентів та курсантів до виконання наказів та розпоряджень офіцерів, керівництва, яка пов'язана з деякими стереотипами; недовіра до командира, старших офіцерів; неготовність до відповідальності, недисциплінованість; ризик розвитку «солдатського фаталізму»; неготовність стикатися з людськими стражданнями, недостатня стресостійкість.

Література

1. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент / И. Т. Балабанов. – М. : Финансы и статистика, 1996. – 192 с.
2. Зубок Ю. А. Риск в сфере образования молодежи: институциональные и саморегуляционные механизмы управления / Ю. А. Зубок, В. И. Чупров // Вопросы образования. – 2008. – № 4. – С. 31–55.
3. Панкрухин А. П. Маркетинг образовательных услуг в высшем и дополнительном образовании : учеб. пособие / А. П. Панкрухин. – М., 2005. – 240 с.
4. Гуревич Ю. Г. Психологические особенности учебной деятельности / Ю. Г. Гуревич, С. В. Кошелева. – Иркутск : Изд-во Иркут. ун-та, 1988. – 72 с.
5. Смирнов Б. А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Смирнов Б. А., Долгополова Е. В. – Харьков: Гуманитар. Центр, 2007. – 276 с.

6. Цихончик Н. В. Образовательные риски студенческой молодежи в контексте проблемы трудоустройства [Электронный ресурс] / Н. В. Цихончик // Проблемы и тенденции развития образования как социального института. – 2015. – Режим доступа до ресурсу: <https://elis.psu.ru/node/322827> (дата обращения: 10.12.2017). – Загл. с экрана.

7. Шапарь В. Б. Психология кризисных ситуаций / В. Б. Шапарь – Ростов н/Д. : Феникс, 2008. – 452 с.

References

1. Balabonav I. Risk-menegement [Risk-management]. Moscow, Finansy i statistika Publ., 1996. 192 p.

2. Zubok U., Chuprov V. Risk v sfere obrazovaniya molodejy: institutsionalnyye i samoregulatsionnyye mekhanizmy upravleniya [Risk in the educational youth sphere: institutional and self-regulation management mechanisms]. Voprosy obrazovaniya – Issues of education, 2008, No. 4. pp. 31–55.

3. Pankrukhin A. P. Marketing obrazovatelnykh uslug v vysshem i dopolnitelnom obrazovanii [Marketing of educational services in higher and additional education]. Moscow, 2005. 240 p.

4. Gurevich U., Kosheleva E. Psikhologicheskiye osobennosti uchebnoy deyatelnosti [Psychological features of educational activity]. Irkutsk, Irkutsk University Publ., 1988. 72 p.

5. Smirnov B., Dolgoplova E. Psikhologiya deyatelnosti v ekstremnykh situatsiyakh [Psychology of activity in extreme situations]. Kharkiv, Humanitarian Center Publ., 2007. 276 p.

6. Tsikhonchik N. Obrazovatelniye riski studencheskoy molodejy v kontexte problem trudoustroistva [Educational risks of youth students in the context of job-searching]. Available at: <https://elis.psu.ru/node/322827> (accessed 10.12.2017).

7. Shaper I. Psikhologiya krizisnykh situatsiy [Psychology of crisis situations]. Rostov-na-Donu, Fenix Publ., 2008. 452 p.

Julia Ivanova, Andrii Makarov

EDUCATIONAL RISKS IN THE PREPARATION OF EXTREME PSYCHOLOGISTS: A PERSONAL ASPECT

Abstract

The importance of special attention to extreme psychologists' education and educational risks' impact on personality of a student and a lecturer is focused. Usually, sources of educational risks are connected with financial problems, labor market changes, qualification of the universities' staff, socio-political changes etc. But also, the sources of this type of risks is determined by a human factor. These factors are: biological determination of professional activity, cognitive processes, social and personal features. For extreme psychologist training these factors are connected with special conditions of their professional activity, for example, with early professional burning. As well as an issue was raised about needing of a special program of development for indicating and preventing educational risks in training of extreme psychologists.

Key words: educational risks, risks of higher education, educational training of extreme psychologists.

В. О. Ильина

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТНЫХ ДИСПОЗИЦИЙ И СОЦИАЛЬНО ЗНАЧИМЫХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ В СИСТЕМАХ ВЫСШЕГО И НЕФОРМАЛЬНОГО (АЛЬТЕРНАТИВНОГО) ОБРАЗОВАНИЯ

Специфические задачи, которые стоят перед системой образования, связанные, прежде всего, с формированием человеческого капитала, необходимого для изменений в современном украинском обществе, заставляют научное и образовательное сообщество искать специфические способы, используя которые образовательная система сможет готовить качественных лидеров

изменений, наделяя их не только знаниями, но и необходимыми навыками, передавая им «правильные» ценности.

Образование выполняет далеко не только социально-экономические функции, связанные с подготовкой к трудовой деятельности нового поколения работников, специалистов, представителей разных профессий. Перед системой образования сегодня стоят ещё более глобальные и значимые вызовы, обусловленные необходимостью системных изменений в Украине, трансляции ценностей, которые могут послужить базисом этих изменений.

Современная система образования и, в особенности, высшая школа, призваны готовить личность к жизни в обществе, наделяя ее определенными устойчивыми характеристиками, позволяющими их носителям быть не только эффективными в профессиональной деятельности, но и активными участниками социальной жизни, членами гражданского общества. Для обозначения таких устойчивых характеристик, которые отличают одну личность от другой и обуславливают её поведение в различных ситуациях, американский психолог, разработавший теорию черт личности, Гордон Олпорт ввёл в понятие «личностные диспозиции», которое сегодня активно используется и в социологической науке.

В отечественную социологию термин «диспозиция» ввел В. А. Ядов, обозначив им осознанную готовность личности к оценкам ситуации и поведению, которые обусловлены её предшествующим опытом [1, с. 136].

Опыт, приобретаемый личностью в рамках образовательной среды высшего учебного заведения, формирует её ценностные установки, моральные нормы, ролевые модели, обуславливает её устойчивые реакции в будущем.

Какие личностные диспозиции призвана формировать современная система высшего образования? Образовательная реформа, реализуемая сегодня в Украине, предусматривает, что главной целью образования является формирование у обучающихся определенного набора компетенций – устойчивых поведенческих характеристик, обусловленных её предыдущим опытом, знаниями, личными качествами.

К числу главных компетенций, которые призвано формировать у обучающихся современное образование, выделяются следующие:

- инновационность,
- коммуникабельность и качественная переработка информации,
- обучаемость в течение жизни,
- предприимчивость и финансовая грамотность,
- умение выразить свое мнение устно и письменно,
- критическое и системное мышление,
- способность логически обосновывать позицию,
- творчество,
- инициативность,
- умение конструктивно управлять эмоциями,
- способность оценивать риски, принимать решения, решать проблемы,
- способность сотрудничать с другими [2].

Отдельным блоком идут гражданские и социальные компетенции, связанные с идеями демократии, справедливости, равенства, прав человека, благосостоянием и здоровым образом жизни.

Анализируя механизмы, используемые системой высшего образования для формирования тех или иных компетенций, можно сделать вывод, что не для всех из указанных компетенций найдены универсальные методики формирования в условиях высшего учебного заведения, а некоторые из компетенций формируются системой высшего образования, скорее ситуативно, чем целенаправленно и методично.

Так, например, способность сотрудничать с другими, по нашему мнению, – одна из наиболее реализованных компетенций в системе высшего образования. Наиболее часто используемые формы аудиторной работы, стимулирующие студентов с самых первых дней обучения вузе

находить возможности сотрудничества со своими сокурсниками, как и старшими коллегами, это: совместные проекты в рамках учебных курсов, участие в общих мероприятиях, конференциях, семинарах и подобные. Таким образом, основные механизмы, посредством которых среда высшего учебного заведения формирует диспозиции личности, связаны с эффективной коллаборацией.

Ещё один блок компетенций, формирование которых эффективно реализуется системой высшего образования в Украине, – это компетенции, связанные с умением устно и письменно выражать своё мнение, умением размышлять и делать выводы, способностью логически обосновывать свою позицию. Это те диспозиции, которые формируются у студента путем подготовки и выступлений в рамках учебных занятий, научных конференций, дебатов, участия в «клубах» по интересам (политической, экономической, экологической и прочих ориентаций), набирающих популярность в украинских высших учебных заведениях сегодня.

Гражданские и социальные компетенции, связанные с идеями демократии, справедливости, равенства, прав человека, благосостоянием и здоровым образом жизни, система высшего образования, на наш взгляд, формирует сегодня, прежде всего, в формате аудиторных занятий, посредством изучения международных практик, исторических фактов и т. п. Вместе с тем, в таком формате достаточно сложно замотивировать молодых людей к реальной активности, выражающейся в активном гражданском участии, защите прав человека, ведению здорового образа жизни и т. п.

Однако существует ряд компетенций, для формирования которых в системе высшего образования пока не найдено оптимальных механизмов, что влечет за собой определенные социальные риски, связанные с низкой адаптивностью индивидов и групп к стремительно изменяющимся условиям внешней среды. В сложившейся ситуации большую роль играет развитие отдельных направлений альтернативного (или неформального) образования. Мы имеем в виду, прежде всего, обучающие курсы и тренингов от учреждений, организаций и экспертов, которые не являются участниками системы высшего образования.

Под системой неформального образования мы понимаем особую образовательную подструктуру, основная функция которой состоит в несистематическом, краткосрочном, фрагментарном обучении конкретным навыкам практической деятельности, с получением итогового документа, подтверждающего их (навыков) наличие. Специфика неформального образования состоит еще и в том, что оно не ставит задачей оценку уровня освоения образовательной программы. Такое образование не ориентировано на получение квалификации, но при этом реализуется в институционализированной форме.

Проекты, о которых пойдет речь, направлены преимущественно на поддержание способности к эффективному функционированию индивида в сферах, подверженных наиболее существенным изменениям. В частности, неформальное образование ориентировано на поддержание «твердых навыков» (англ. – *hard skills*) в области информационно-коммуникационных технологий, финансово-экономических отношений, в правовой сфере, а также «мягких навыков» (англ. – *soft skills*), к числу которых можно отнести традиционно проблемные сферы языковой компетенции, охраны здоровья и окружающей среды, фильтрации и анализа общедоступной информации в СМИ и Интернете и т. д. [3].

Одной из самых распространенных форм, используемых системой неформального образования для развития личностных диспозиций обучающихся, является групповая работа над проектами.

Система альтернативного образования представляет собой комбинацию аудиторных видов работ, связанных с усвоением теоретического материала, и практической отработки навыков в форме управления проектами. Такая комбинированность позволяет обучающимся развивать компетенции, связанные с инновационностью, предприимчивостью, творчеством, взаимодействием и сотрудничеством с другими, способностью оценивать риски, принимать решения, решать проблемы.

Система высшего образования также использует проектное управление для развития компетентностей студентов, однако нередко бывает так, что реализуемые в студенческих аудиториях проекты не выходят за рамки конкретного высшего учебного заведения. Как следствие, студенты – «реализаторы» проектов – не видят их актуальности и теряют интерес к такого рода активности.

Система неформального образования, в свою очередь, позволяет обучающимся реализовывать проекты на уровне громад, города и даже страны, что максимально эффективно работает на формирование блока гражданских и социальных компетенций, связанных с идеями демократии, справедливости, равенства, прав человека.

Подводя итог, хочется отметить потенциал системы высшего образования в использовании новых методик, в частности проектного управления, для развития личностных диспозиций обучающихся. По нашему мнению, как система высшего образования, так и система неформального (альтернативного) образования будут наиболее эффективны, основывая свою работу на единых методах и инструментах, позволяющих формировать устойчивые поведенческие характеристики прогрессивной, активной личности, включенной в профессиональную и социальную гражданскую деятельность.

Литература

1. Иванова Н. А. Габитус как совокупность диспозиций: иерархическая структура или целостная система? / Н. А. Иванова // Вестник Томского государственного университета Философия. Социология. Политология. – 2013. – № 1(21). – С. 133–145.
2. Про освіту [Электронный ресурс] : Закон України № 2145-VIII від 05.09.2017. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 25.12.2017). – Загол. з екрану.
3. Ковалев И. В. Неформальное образование взрослых в контексте социокультурной модернизации общества [Электронный ресурс] / И. В. Ковалев // Журнал научных публикаций «Дискуссия». – 2015. – № 11 (63). – Режим доступа: <http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=1509> (10.01.2018). – Загл. с экрана.

References

- 1 Ivanova N. A. *Gabitus kak sovokupnost' dispozicij: ierarhicheskaja struktura ili celostnaja sistema?* [Habitus as a set of dispositions: a hierarchical structure or an integral system?], *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta Filosofija. Sociologija. Politologija – Bulletin of Tomsk State University Philosophy. Sociology. Political science*, 2013, no. 1(21), pp. 133–145.
2. *Pro osvitu* : *Zakon Ukrayini* [The Law of Ukraine “On Education”] : from 05.09.2017 № 2145 – VIII. Available at <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 25.12.2017).
3. Kovalev I. V. *Neformalnoe obrazovanie vzroslyh v kontekste sociokul'turnoj modernizacii obshhestva* [Informal adult education in the context of sociocultural modernization of society], *Zhurnal nauchnyh publikacij «Diskussija» – Journal of Scientific Publications “Discussion”*, 2015, no. 11 (63), available at: <http://www.journal-discussion.ru/publication.php?id=1509> (Accessed 10.01.2018).

Valeria Iliina

FORMATION OF PERSONAL DISPOSITIONS AND SOCIALLY SIGNIFICANT COMPETENCIES IN SYSTEMS OF HIGHER AND INFORMAL (ALTERNATIVE) EDUCATION

The article is devoted to the problem of forming personal dispositions and competencies, which today bear the transformational potential. It is noted that education performs not only socio-economic functions related to the preparation for the work of a new generation of workers, professionals, representatives of different professions. Before the education system today there are even more global and significant challenges caused by the need for systemic changes in Ukraine, the translation of values that can serve as a basis for these changes. The mechanisms of formation of such socially significant competences as: innovation, communication skills, lifelong learning, creativity, critical ability to cooperate, and others are analyzed.

cooperate with others. It is emphasized that some of the above competences, the system of higher education are not being formed effectively enough. In the author's opinion, in the current situation, the development of separate areas of alternative (or informal) education plays an important role. This refers primarily to training courses and trainings from institutions, organizations and experts that are not participants in the higher education system.

It is noted that the potential of the higher education system in the use of new methods, in particular project management, for the development of personal dispositions of students. In our opinion, both the system of higher education and the system of informal (alternative) education will be most effective, basing their work on common methods and tools that allow to form stable behavioral characteristics of a progressive, active personality included in professional and social civil activity.

Key words: higher education, students, informal (alternative) education, dispositions, competences.

В. А. Курвас

КАЧЕСТВО ГУМАНИТАРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: РИСКИ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНФОРМАЦИОННЫМ ТЕХНОЛОГИЯМ

Требования общества к качеству образования повысились, кардинально обновляются технологии обучения, быстро меняются организационные и экономические условия деятельности вузов, обостряется конкурентная борьба на рынке образовательных услуг, постоянно меняется позиция государства по отношению к высшей школе. Рост самостоятельности и свободы вузов привёл к росту ответственности вузов за эффективность своей деятельности [1].

Сфера высшего профессионального образования достаточно специфическая область, для неё характерны свои особые риски. Интерес представляет деятельность вуза в контексте качества образования (качества подготовки специалистов). При этом, одним из элементов оценки качества образования является качество результатов деятельности вуза (текущие и итоговые результаты обучения студентов...) [2].

Так как информатизация коснулась всех сфер деятельности человека, сегодня от каждого человека требуется высокая информационная культура [3]. Она предполагает умение пользователя целенаправленно работать с информацией и использовать для её получения, обработки и передачи компьютерную информационную технологию, современные технические средства и методы. А информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) – это совокупность методов, производственных и программно-технологических средств, объединённых в технологическую цепочку, обеспечивающую сбор, хранение, обработку, распространение, отображение и использование информации [4]. Поэтому государственные стандарты высшего профессионального образования не только технического, но и гуманитарного профиля, содержат учебную дисциплину «Информатика» или «Информационные технологии».

Актуальность изучения студентами гуманитарного профиля указанных дисциплин в настоящее время не вызывает сомнений. Например, среди довольно обширных требований, предъявляемых работодателями к референт-переводчикам присутствуют: знание компьютерного делопроизводства; умение работать на ПК (MSWord, Excel, Access, PowerPoint, Internet, Outlook, и др.); умение быстро и без ошибок печатать на ПК слепым десятипальцевым методом и др. [5].

Информационная подготовка студентов гуманитарных профилей должна обеспечивать [6]: формирование достаточного уровня информационной культуры будущих специалистов; возможность использования различных средств ИКТ при организации аудиторной, внеаудиторной и самостоятельной работы студентов; развитие различных видов деятельности

с применением средств ИКТ; формирование умений и навыков решения практических задач, связанных со своей будущей профессиональной деятельностью; умение организации своей профессиональной деятельности с применением современных ИКТ.

Всю совокупность рисков при обучении информационным технологиям будущих специалистов гуманитарного профиля предложено условно разделять на две группы [7].

К первой группе относят так называемые *традиционные риски*, связанные с: отсутствием необходимого количества вычислительной техники; быстрым моральным старением техники и программного обеспечения; постоянным появлением новых информационных технологий; не соответствием государственных стандартов образования реалиям современных информационных технологий.

Во вторую группу входят следующие риски: *методические*, связанные с организацией процесса преподавания и с содержанием преподаваемых дисциплин; *организации учебного процесса; обучения*.

Риск *отсутствия необходимого количества вычислительной техники* затрагивает небольшие, чаще всего частные вузы, которые не могут позволить себе часто закупать новую технику или, когда имеющиеся помещения не позволяют вместить достаточное количество ПК (для каждого студента, посещающего занятие). При этом, если число студентов в группе превышает количество ПК в аудитории, то это негативно сказывается не только на усвоении отдельными студентами изучаемых информационных технологий, но и снижает мотивацию этих обучаемых к посещению занятий. В этой связи нужно отметить, что практика укомплектования групп, изучающих ИКТ, количеством студентов больше чем ПК в аудиториях вуза (с целью финансовой экономии), не оправдывает общие потери качества обучения.

Риск *быстрого морального старения техники и программного обеспечения* затрагивает большинство вузов. Информационные технологии получают очень быстрое развитие, а старая техника, как правило, не поддерживает новое программное обеспечение. При этом, год прогресса в информационных технологиях может равняться многим годам разработок в другой области. А некоторые руководители, далёкие от информационных технологий, не видят необходимости его обновления (или, часто в вузах, нет для этого финансовой возможности). Однако надо понимать, что, используя старое программное обеспечение для обучения студентов, мы сводим к минимуму пользу от его практического применения. В будущей профессиональной деятельности оно не пригодится. Да и студенты порой не испытывают необходимости посещать занятия для изучения информационных технологий на ПК, оснащённых старым программным обеспечением, тем более, что многие из них обладают современной личной техникой. Таким образом, сегодня ещё остаётся актуальным вопрос оперативной модернизации вычислительной техники и программного обеспечения.

Риски *постоянного появления новых информационных технологий и несоответствие государственных стандартов образования реалиям современных информационных технологий* тесно связаны с предыдущим риском. Новые ИКТ требуют постоянного обновления стандартов образования, учебных планов и программ. Однако, учебные дисциплины не редко разработаны под устаревшие информационные технологии программные продукты, которые ещё установлены на ПК в вузе. Этот факт также ухудшает качество обучения. Поэтому профессорско-преподавательский состав должен быть заинтересован и иметь возможность осваивать новые технологии. Требуется постоянный анализ дидактических возможностей, разработка методик обучения и использования появляющихся новейших ИКТ. В этой связи необходимо постоянное реальное повышение квалификации как преподавателей, преподающих ИКТ, так и преподавателей, ведущих профильные дисциплины и использующие в обучении ИКТ.

Для частных вузов, не получающих никаких дотаций с государственного бюджета, стоит ещё и финансовая *проблема приобретения лицензионного программного обеспечения*, так как использование не лицензионных программ нарушает авторские права и оценивается как преступление.

Методические риски, связанные с организацией процесса преподавания и с содержанием преподаваемых дисциплин, обычно касаются всех высших учебных заведений. Так в ХГУ «НУА» на всех факультетах («Бизнес-управление» (БУ), «Референт-переводчик» (РП) и «Социальный менеджмент» (СМ)) дисциплина «Информатика» или «Информационные технологии» читается на первых-вторых курсах. «Информационные технологии» для факультета РП является дисциплиной по выбору цикла «Профессиональной и практической подготовки», для факультетов БУ и СМ «Информатика» является обязательной дисциплиной цикла «Естественно-научной подготовки». Государственные стандарты высшего профессионального образования различных специальностей по данной дисциплине практически мало отличаются между собой и во многом дублируют программу этой дисциплины среднего образования. Однако, как показывает практика, многие студенты-первокурсники гуманитарных специальностей показывают крайне слабые знания по информатике. Это объясняется, во-первых, тем, что им не надо было сдавать ВНО по информатике и, в связи с этим, необязательностью изучения в школе этого предмета. Кроме того, некоторые студенты пытаются оправдать свою плохую подготовку устаревшей техникой в школе и некомпетентностью или вообще отсутствием школьного преподавателя по информатике. Для таких первокурсников в первые недели обучения целесообразно создавать дополнительные курсы, подтягивавшие их к уровню подготовки лучших студентов.

На младших курсах в программах студентов гуманитарных специальностей не предусмотрена углублённая подготовка в сфере теоретической информатики, которая требует от университетской аудитории определённого уровня знаний высшей математики. Студенты экономического, социального, а тем более филологического факультетов первых и вторых курсов не готовы осваивать указанные разделы информатики. И в силу этих причин, студенты гуманитарных специальностей получают практические знания в сфере информационных технологий, изучая программы общего назначения: операционную систему Windows, приложения, входящие в состав интегрированного пакета Microsoft Office (Word, Excel, Access, Power Point, Outlook и др.), технологию работы в сети Интернет.

Риски *организации учебного процесса* связаны с методиками использования информационных технологий в учебном процессе, то есть нужно определить какие новые технологии и в каком объёме использовать при обучении. Риски (проблемы) *обучения* касаются, во-первых, содержанию обучения (учить надо инструментам информационных технологий или проектированию применения информационных технологий на реальных объектах?). Во-вторых, поскольку преподавание информационных технологий происходит на младших курсах, когда студенты мало знакомы с рабочими объектами и реальностями будущей профессии, и они ещё не осознают необходимость применения конкретных информационных технологий в своей профессиональной деятельности, у обучающихся бывает низкая мотивация к освоению данной учебной дисциплины.

Для управления вышеуказанными рисками в учебных планах ХГУ «НУА» организуется поэтапное изучение информационных технологий. На младших курсах осуществляется освоение технологических инструментов, а на старших курсах изучение специальных пакетов прикладных программ, методик применения информационных технологий, ориентированных на будущую профессиональную деятельность студентов, на реальные объекты. Например, на факультете РП изучаются дисциплины «Компьютерное делопроизводство», «Информационные технологии переводчика» и «Информационные технологии референта». На факультете БУ на старших курсах изучается дисциплина «Современные информационные технологии в экономике», а на факультете СМ – «Информатика и АРМ социолога».

Следует заметить, что в образовательных стандартах гуманитарных специальностей явно не указаны дисциплины, предполагающие изучение информационных технологий в профессиональной деятельности. Поэтому каждый вуз с целью повышения качества образования может и должен самостоятельно включать такие дисциплины в учебный план.

Литература

1. Костюкова Т. П. Система управления рисками в образовательной деятельности – неперемнная часть менеджмента качества [Электронный ресурс] / Т. П. Костюкова, И. А. Лысенко // III Междунар. науч.-практ. конф. «Информационная среда вуза XXI века», 21–25 сентября 2009 г., г. Петрозаводск. – Режим доступа: <http://ito.edu.ru/2009/Petrozavodsk/I/I-0-17.html> (дата обращения: 20.12.2017). – Загл. с экрана.
2. Щеглов П. Е. Качество высшего образования. Риски при подготовке специалистов [Электронный ресурс] / П. Е. Щеглов, Н. Ш. Никитина // Университетское управление: практика и анализ. – 2003. – № 1(24). – Режим доступа: <https://goo.gl/6ZD12B> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана.
3. Кирвас В. А. Понятийно-терминологический аппарат проблемы информационно-коммуникационной подготовки выпускников современного гуманитарного университета / В. А. Кирвас // О простом и сложном профессионально: (спец. вып. Уч. зап. Харьк. гуманитар. ун-та «Нар. укр. акад.», посвящён. 20-летию НУА). – Харьков, 2011. – С. 227–245. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/791> (дата обращения: 20.01.2018).
4. Глоссарий современного образования / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. Е. Ю. Усик. – 2-е изд., перераб. и доп. – Харьков : Изд-во НУА, 2014. – С. 156–157, 162–163. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/472> (дата обращения: 20.01.2018).
5. Кирвас В. А. Референт-переводчик: особенности и перспективы профессии / В. А. Кирвас, П. Э. Ситникова // Вчені зап. Харків. гуманітар. ун-ту «Нар. укр. акад.» – Харків, 2017. – Т. 23. – С. 141–154. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1751> (дата обращения: 20.01.2018).
6. Попова Л. В. Проблемы преподавания информатики у студентов гуманитарных специальностей [Электронный ресурс] / Л. В. Попова // Информационно-коммуникационные технологии в педагогическом образовании : электрон. науч. журн. – 2016. – № 01 (39). – Режим доступа: <http://infed.ru/articles/307/> (дата обращения: 25.12.2017). – Загл. с экрана.
7. Годочкин Е. Ю. Проблемы преподавания информатики и информационных технологий экономическим специальностям в ВУЗах / Е. Ю. Годочкин // Молодой учёный. – 2011. – №11, т. 1. – С. 67–69.

References

1. Kostyukova T. P., Lysenko I. A. Sistema upravleniya riskami v obrazovatelnoy deyatelnosti – nepremennaya chast menedzhmenta kachestva [The system of risk management in educational activities as an indispensable part of quality management]. III Mezhdunarodnaya nauchno-prakticheskaya konferentsiya «Informatsionnaya sreda vuza XXI veka». 21-25 sentyabrya 2009, Petrozavodsk [III International Scientific and Practical Conference «Information Environment of the University of the XXI Century». September 21-25, 2009, Petrozavodsk]. Available at: <http://ito.edu.ru/2009/Petrozavodsk/I/I-0-17.html> (Accessed 20.12.2017).
2. Scheglov P. E., Nikitina N. Sh. Kachestvo vysshego obrazovaniya. Riski pri podgotovke spetsialistov [The quality of higher education. Risks in training specialists]. Universitetskoe upravlenie: praktika i analiz – University management: practice and analysis. 2003, No. 1 (24). Available at: <https://goo.gl/6ZD12B> (Accessed 12.01.2018).
3. Kirvas V. A. Ponyatiyno-terminologicheskii apparat problemy informatsionno-kommunikatsionnoy podgotovki vyipusknikov sovremennoogo gumanitarnogo universiteta [Conceptual and terminological apparatus of the problem of information and communication training of graduates at the modern humanitarian university]. O prostom I slozhnom professional'no: (spetsialnyi vypusk Uch. zap. Kharkovskogo gumanitarnogo universiteta «Narodnaya Ukrainskaya Akademiya», posvyashchenny 20-letiyu NUA) – About the simple and complicated professionally: (special issue of Kharkiv University of Humanities «People's

Ukrainian Academy» (KUH«PUA»), dedicated to the 20th anniversary of the PUA). Kharkiv, 2011, pp. 227–245. – Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/791> (Accessed 20.01.2018).

4. Usik E. Yu. ed. Glossariy sovremennogo obrazovaniya [Glossary of modern education]. 2nd ed., revised. and edited. Kharkiv: PUA Publ., 2014. pp. 156–157, 162–163. Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/472> (Accessed 20.01.2018).

5. Kirvas V. A., Sitnikova P. E. Referent-translator: features and professional prospects. Vcheni zapysky Kharkivskogo humanitarnogo universitetutu«Narodna ukrainska akademiya» – Scientific scraps of Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”. Kharkiv, 2017, Vol. 23, pp. 141–154. Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1751> (Accessed 20.01.2018).

6. Popova L. V. Problemy prepodavaniya informatiki u studentov humanitarnykh spetsialnostey [Problems of teaching computer science in students of majoring in humanities]. Problemyi perspektivy sovremennogo obrazovaniya v oblasti informatikii IKT – Problems and perspectives of modern education in the field of informatics and ICT. 2016, No. 01 (39). Available at: <http://ikted.ru/articles/307/> (Accessed 25.12.2017).

7. Godochkin Ye. YU. Problemy prepodavaniya informatiki i informatsionnykh tekhnologiy ekonomicheskim spetsialnostyam v VUZakh [Problems of Teaching Informatics and Information Technologies to Economic Majors in Universities]. Molodoy uchenyi – Young Scientist. 2011, No. 11, Issue, 1, pp. 67–69.

Victor Kirvas

QUALITY OF HUMANITARIAN EDUCATION: RISKS IN TEACHING INFORMATION TECHNOLOGIES

Abstract

This article examines groups of risks associated with teaching information and communication technologies to students of a humanitarian profile. The whole set of risks are divided into two groups. The first group includes the so-called traditional risks associated with the lack of the necessary amount of computer technology; rapid moral aging of technology and software; constant emergence of new information technologies; discrepancies between the state standards of education and the realities of modern information technologies. The second group includes methodological risks related to the organization of the teaching process and the content of the learning courses; risks associated with the organization of educational process; and educational risks. The article discusses results of the risk analysis in teaching the «Information Technologies» course for junior and senior students taking into account their readiness and motivation to master this academic discipline. The analysis is conducted based on the experience obtained in the department of Information Technologies and Mathematics at Kharkiv Humanitarian University «People’s Ukrainian Academy». To manage the risks, a gradual learning of information and communication technologies is introduced into the university’s curricula.

Key words: quality of education, risks in teaching, information and communication technologies

A. A. Клочко

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ КРИЗИСА ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ

Кризис образования – это спорная тема, которая дискутируется последнее время в связи с нарастающими процессами глобализации. Это вызвано убыстряющимися темпами изменений в мире, с одной стороны, и инерционностью образования как социальной системы, неспособной реагировать, не то, что предвидеть эти изменения, с другой. В Украине глобальные проблемы образования накладываются на социально-экономические особенности внутреннего развития, которые в свою очередь во многом обусловлены глобализацией современного мира.

В научной литературе представлены разные позиции относительно анализа кризиса образования. Некоторые особо оптимистичные авторы просто отрицают это явление, ссылаясь на тенденцию роста спроса на высшее образование. Другие видят кризис образования в недостаточной его инновационности, что не соответствует, по их мнению, нормальному функционированию информационной экономики. Есть группа авторов, которые делают упор на необходимость формировать адекватную образовательную среду человека, в которой он сможет самореализовываться гармонично с задачами развития общества. Некоторые исследователи видят кризис образования в отрыве от национальных корней и внутренних особенностей развития общества. Но все ученые анализируют финансовые вопросы функционирования образования как социальной системы и социальной сферы.

По нашему мнению, кризис образования налицо. Это сложное явление, у которого много проявлений и разные корни. Важность анализа кризиса образования обусловлена необходимостью поиска путей его преодоления и формирования системы образования, соответствующей современному развитию общества. Исследование этих процессов требует уточнения понятия «кризис образования», причин, его возникновения и путей преодоления.

Толчком к обсуждению проблем и кризиса образования послужила работа американского исследователя Филиппа Кумбса «Кризис образования: системный анализ», изданная в 1968 г. Автор выделяет четыре причины, лежащие в основе мирового кризиса в образовании. Первая причина – невозможность удовлетворить растущие потребности населения в школьном и университетском образовании; вторая причина – отсутствие готовности системы образования соответствовать новым требованиям и задачам в связи с нехваткой средств; третья причина – крайне медленные перемены внутреннего уклада образования в ответ на поступающие извне запросы вследствие присущей системе образования инертности; четвертая причина – существование серьезных препятствий для рационального использования образования и подготовленных кадров в интересах национального развития вследствие инертности самого общества, груза устоявшихся традиций и обычаев [1].

В отечественной литературе высказывается мысль о том, что кризис образования имеет всемирный характер, а его основой являются цивилизационные разрывы между ориентацией образования на передачу учащимся как можно большего объема знания и их физической невозможностью его усвоить; традиционным «поддерживающим» образованием (рассчитанным на относительную стабильность общества) и все более динамично развивающимся социальным миром; культурно-национальной спецификой образовательных систем и потребностью современного технологического мира в единых стандартах образования и т.д. К сожалению, образование в мире и сегодня больше повернуто в прошлое, чем в настоящее и будущее, рассчитано на усвоение готового знания, а не на подготовку к решению проблем.

Одна из основных причин кризиса образования (не только в Украине, но и во многих других странах постсоветского пространства) состоит в том, что общество часто рассматривает этот социальный институт (на социетальном уровне) и как вид деятельности (на уровне индивида) крайне однобоко, лишь как средство подготовки человека к последующей жизни, к профессии, к труду.

Часть представителей ученого сообщества убеждена, что кризис наблюдается, в первую очередь, в области инженерно-технических наук, прежде всего в том, что нет воспроизводства преподавательского состава, владеющего современными знаниями о технологических достижениях. Кроме того, уровень оснащенности учебных заведений соответствующими техническими средствами исключает возможность адекватного уровня обучения. Выпускник требует «доводки» до профессионального уровня примерно два года; а для работодателя это большие инвестиции. Отсюда значительная конкуренция на рынке труда специалистов, соответствующих современным квалификационным требованиям и готовых к немедленному участию в производственном процессе. Благодаря участию государства в организации образования и инвестициях в высшую инженерную школу в Индии, например, за 20–25 лет

экспорт высоких технологий сопоставим с общим экспортом РФ, включая все энергоресурсы, вооружение, лес, металлы и пр. [2].

Серьезно трансформировалась система образования в условиях перехода к рыночной экономике. Рыночный подход в системе высшего образования ни в одной из европейских стран мира себя не оправдал. Не случайно, в Австрии, ФРГ, Италии пропорция бюджетного ассигнования и средств потребителей в затратах на образование составляет 90 к 10, в Великобритании, Португалии и Финляндии – 80 к 20, в Дании, Швеции и Ирландии – 70 к 30. В США половина на половину. Кроме того, в этих странах широко распространены специализированные кредиты, которые молодые люди могут взять в банке «под свою будущую заработную плату» [3].

Остро стоит вопрос качества образования. Даже в вузах-лидерах научно-инновационную работу, приносящую доход, ведут лишь отдельные кафедры. Студентам не хватает практических навыков. В вузах нет современных библиотек – таких, где были бы открытый доступ к книгам, система электронного поиска, доступ к международным изданиям и библиотекам он-лайн.

Многие исследователи бьют тревогу по поводу перекоса в образовании в сторону компьютеризации. 20-летний опыт демонстрирует противоположные результаты этого процесса. Компьютер совершенно не способен к решению проблем человеческого общения – главного, собственно гуманитарного (человеческого) образования. Учебный материал, с которым работает учитель и ученик – это средство для развития памяти, мышления, логики, культуры, эрудиции. Умение обрабатывать информацию, которую возвели в ранг идола, без хорошей интеллектуальной базы смысла не имеет. Информативный и информационный поток приводит к «обнищанию души». Многие исследователи говорят о кризисе морально-нравственных ценностей. Начиненный сложнейшей техникой мир, удручающая картина иждивенческой психологии, отчуждения друг от друга, кризис гуманизма, культ бездуховного комфорта. По мнению Смеречука В. Б. данная тенденция приводит к разрыву духовности и образования [4].

Таким образом, кризис образования в Украине носит системный характер. Отрыв образования от экономического развития, обесценивание педагогического труда дезориентируют молодежь и снижают мотивацию к учебе. Перманентные реформы дезорганизовали образовательную сферу. Трудно не согласиться с исследователями, которые утверждают необходимость реформирования образования, но к нему надо подходить весьма осторожно. Результаты образовательной политики, внедрения инноваций часто сказываются только через 10–15 лет. Этим и пользуются некоторые реформаторы и «новаторы» от образования, отлично понимая, что им вряд ли придется отвечать за непродуманные эксперименты. Это ставит вопрос: в чьих интересах проводится реформа. В то же время Украина не использует положительный опыт реформирования образования, например, в Финляндии, которая смогла осуществить прорыв в этой сфере при отказе от ее бюрократизации.

Литература

1. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире / Филипп Г. Кумбс. – М. : Прогресс, 1970. – 263 с.
2. Данилов А. А. О кризисе в образовании / А. А. Данилов // Реформа высшего образования в XXI веке : материалы V междунар. научн. конф., 13–15 ноября, 2016 г. / Нац. пед. ун-т им. Драгоманова. – Киев, 2016. – С. 28.
3. Сухомлин В. А. Профессиональные стандарты и образование: Перпендикулярный взгляд / В. А. Сухомлин. – М. : МАКС пресс, 2008. – 80 с.
4. Смеречук В. Б. Кризис образования – это обнищание души при обогащении информацией / В. Б. Смеречук // Образование Ямала : электрон. журн. – 2012. – № 2. – Режим доступа: <http://yamal-obr.ru/articles/pravoslavie-i-obrazovanie-krizis-obrazov/> (дата обращения: 12.01.2018). – Загл. с экрана.

References

1. Cumbs F. Crisis obrazovaniya v sovemennom mire [The crisis of education in the modern world], Moscow Progress Publ., 1970, 263 p.
2. Danilov A. O crise v obrazovanii [About crisis in education] Reforma vysshego obrazovaniya v XXI veke : materialy V mezhdunarodnoy. nauchnoy konferencii [The reform of higher education in the 21-st century : Proc. of V-th international scientific conference, 13–15 noember., 2016], Kiev, 2016, p. 28.
3. Suchomlin V. Professionalnye standarty i obrazovanie perpendikulyarnyj vzglyad [Professional standards and education: Perpendicular view], Moscow, Maks press Publ., 2008, 80p.
4. Smerechuk V. Crisis obrazovaniya—obnishchaniye dushy pri obogashchenii informaciej [The crisis of education is the impoverishment of the soul when information is enriched]. Obrazovanye Yamala : elektronniy zhurnal – Education of Yamal : electronic journal, 2012, no. 2. Avialable at: <http://yamal-obr.ru/articles/pravoslavie-i-obrazovanie-krizis-obrazov/> (Accessed 12.01.2018).

Anna Klochko

SOCIO-ECONOMIC CHARACTERISTICS OF THE EDUCATION CRISIS IN UKRAINE

Abstract

The article is devoted to the crisis of education in Ukraine. The article deals with the problems of formation of the education crisis and ways to overcome it. The author identifies three groups of causes of the education crisis. The first group is made up of reasons of a global nature. They arise in the conditions of scientific and technological progress and informatization of the economy. These conditions cause an increase in the pace of change in the world and require new specialists for adequate socio-economic development. The second group includes the reasons for the national level. They are conditioned by state policy in the sphere of education. The third group is the reasons caused by the change in the personality itself and under the influence of informatization and due to the permanent reform of education in Ukraine. The author concludes that the main problems in education in Ukraine are related to the ill-conceived nature of reforms and with a break from the socioeconomic roots of the development of society.

Key words: education crisis, causes of education, quality of education.

В. П. Козыренко

ПЕРСПЕКТИВЫ И РИСКИ РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ

Одними из основных инновационных направлений в системе высшего образования является широкое внедрение во все формы обучения информационно-коммуникационных технологий, а также методов и средств удаленного обучения [1]. Методически обоснованное и целесообразное применение информационных средств для образовательных инноваций должно происходить с учетом и при наличии в учебном заведении следующих основных условий успешной интеграции информационных технологий в производственную деятельность и учебно-воспитательный процесс [2; 3]:

1. Достаточного уровня программно-технического обеспечения.
2. Наличие информационной образовательной среды, которая представляет собой единую систему, включающую компьютерные и сетевые средства, системное и профессиональное программное обеспечение, электронные обучающие ресурсы, Интернет.

Информационная среда должна постоянно развиваться в соответствии с потребностями учебно-воспитательного процесса и развитием самих информационных технологий.

Основные причины повышения значимости информационной среды для обеспечения учебного процесса [4]:

1. Обострение конкурентной борьбы на рынке образовательных услуг (показатели состояния информационного окружения вуза входят в рейтинговые оценки)

2. Информационные технологии наиболее динамичная отрасль, основанная на постоянном обновлении цифровых решений, устройств, программ, что вынуждает учебные заведения ее постоянно усовершенствовать и обновлять.

3. Проявление агрессивности в развитии информационных технологий, направленной на повышение затрат, связанных как с развитием, так и эксплуатацией имеющейся в учебном заведении среды.

4. Активное развитие информационной среды учебного заведения неизбежно приводит к осязаемому росту эксплуатационных затрат при не всегда заметном росте эффективности их применения в учебном процессе и производственной деятельности (нелинейная зависимость).

5. Конкурентные преимущества, полученные на основе информационных технологий, краткосрочны, успешные решения неизбежно копируются и внедряются конкурентами.

При развитии информационной среды необходимо учитывать следующие факторы:

1. Технологические тенденции, процессы глобализации.

2. Реформы образования и изменения в законодательной базе.

3. Необходимость оптимизации затрат на развитие информационной среды.

4. Активное внедрение баз данных в управление учебным заведением на всех образовательных уровнях и по всем направлениям деятельности: учебно-воспитательный процесс, организационная и финансовая деятельность. Процесс управленческой деятельности контролируется от вступительной кампании до формирования выпускных документов.

Масштабность и исключительно высокий уровень технологических решений для информационной среды неизбежно приводят к появлению достаточно значимых и осязаемых рисков, требующих принятия ответственных решений. К таким рискам следует отнести, прежде всего:

1. Уровень информационной безопасности.

2. Избыточность в наполнении информационными средствами и низкая их эффективность при высоких затратах.

Снижение информационной безопасности – естественный процесс, связанный со следующими факторами [5]:

1. Развитие вредоносных технологий взлома защищенных ресурсов и уничтожения данных вышло из под контроля и опережает средства и технологии защиты информации, которые доступны учебным заведениям.

2. Постоянное увеличение вывода во внешние базы данных информации о персональных данных, управленческой и финансовой деятельности учебного заведения. Увеличение объемов предоставляемой информации в цифровой форме, преимущественно с возможностью удаленного доступа.

Информационные технологии не единственный путь к образовательным инновациям. В то же время основа образовательных процессов – цифровое представление информации. Для сбора, хранения, обработки, передачи, мультимедийного представления такой информации альтернативы информационным технологиям нет. По этой причине наибольшее количество информационных решений, цифровых устройств и технологий сосредоточено именно в образовании.

Сегодня информационная среда учебного заведения из средства предоставления доступа к информации превратилась в обязательную часть, без которой невозможно обеспечить как эффективное управление, так и качественное обучение.

Высокий уровень технологического развития ведущих университетов мира стал причиной появления утверждений о том, что дальнейшее развитие информационной базы качественно нового изменения не принесет и электронное обучение больше не является инновацией, в нем нет неясных позиций. Как следствие – предложение «не отвлекаться» на качественное

развитие информационной среды, а заниматься вопросами диверсификации методики электронной педагогики. Для принятия такого утверждения в качестве стратегической позиции необходимо обеспечить минимальное отставание уровня технологического развития информационной среды от предоставленных на рынке технологических решений. Для большинства учебных заведений Украины достижение такого уровня остается перспективой, а ведущей задачей становится повышение эффективности использования имеющихся информационных ресурсов.

Недостаточная эффективность использования информационных ресурсов при высоких затратах на развитие и эксплуатацию в значительной степени связаны с информационной компетенцией субъектов образовательной деятельности и недостаточным уровнем мотивации преподавателей [6; 7]. Информационные технологии очень мощный, совершенный и перспективный инструмент, который становится абсолютно бесполезным, если никто не заинтересован в развитии и внедрении образовательных инноваций, направленных на повышение конкурентоспособности учебного заведения. Этот вопрос требует как создания работающей системы повышения информационной компетенции преподавателей и сотрудников учебного заведения, так и принятия соответствующих решений по формированию высокого уровня мотивации, связанного с постоянным технологическим совершенствованием своей учебной, научной и производственной деятельности [8]. И такую ситуацию можно отнести к категории «рисковых»

Инновации на основе информационных технологий в учебно-воспитательном процессе и управлении производственной деятельностью становятся приоритетным направлением, которое позволяет создавать преимущества в конкурентной среде [9]. Основными задачами в развитии информационной среды учебного заведения становятся создание надежной и эффективной инфраструктуры, внедрение унифицированных способов доступа к данным, улучшение управляемости комплекса информационных ресурсов для всех образовательных уровней.

Литература

1. Глобализация и конвергенция образования: технологический аспект / под общ. ред. Ю. Б. Рубина. – М. : Маркет, Д. С. Корпорейшн, 2004. – 540 с.
2. Козыренко В. П. Информационно-техническое обеспечение учебно-воспитательной и научной работы в системе непрерывного образования / [В. П. Козыренко] // Непрерывное образование как принцип функционирования современных образовательных систем: (первый опыт становления и развития в Украине) : монография / Нар. укр. акад.; под общ. ред. В. И. Астаховой. – Харьков, 2011. – Разд. 2.2. – С. 130–139. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/93> (дата обращения: 25.12.2017).
3. Козыренко В. П. Состояние и перспективы развития информационного обеспечения учебно-воспитательного процесса академии / В. П. Козыренко // Вчені зап. Харків. гуманітар. ун-ту «Нар. укр. акад.». – Харків, 2013. – Т. 19. – С. 99–105. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/348> (дата обращения: 25.12.2017).
4. Козыренко В. П. Информационное обеспечение непрерывного комплекса НУА / В. П. Козыренко // Экономика управления. – 2013. – № 3. – С. 122–126.
5. Козыренко В. П. Информационная безопасность высшего учебного заведения / Козыренко В. П., Барашев К. С. // Экспертные оценки элементов учебного процесса : программа и материалы XVII межвуз. науч.-практ. конф., 27 нояб. 2015 г. / Нар. укр. акад., каф. информ. технологий и математики. – Харьков, 2015. – С. 13–15.
6. Козыренко В. П. Информационная компетенция кадрового потенциала учебного заведения / В. П. Козыренко, К. С. Барашев // Кадровый потенциал современных образовательных систем: состояние и перспективы: материалы междунар. науч.-практ. конф., 17–18 февр. 2016 г. / Харьк. гуманітар. ун-т «Нар. укр. акад.» [и др.]. – Харьков, 2016. – С. 146–

149. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1117> (дата обращения: 25.12.2017).

7. Козыренко С. И. Формирование информационной компетенции субъектов обучения / С. И. Козыренко, В. П. Козыренко // Стратегия качества в промышленности и образовании: материалы XII Междунар. конф., 30 мая – 2 июня 2016 г., Варна, Болгария / Нац. агенство по аккредитации Украины [и др.]. – Дніпропетровськ ; Варна, 2016. – С. 372–374.

8. Козыренко В. П. Развитие информационно-коммуникационных компетенций как фактор формирования интегративной образовательной среды / В. П. Козыренко, О. В. Дьячкова // Вісн. Нац. техн. ун-ту «ХПІ». Сер. «Нові рішення в сучасних технологіях». – Харків, 2012. – № 68. – С. 147–151.

9. Козыренко В. П. Роль информационной среды учебного заведения в организации эффективного взаимодействия с внешними стейкхолдерами / В. П. Козыренко // Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени: материалы XV междунар. науч.-практ. конф., Харьков, 16 февр. 2017 г. / Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад.» [и др.]. – Харьков, 2017. – С. 129–132. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1622> (дата обращения: 25.12.2017).

References

1. Rubina Yu. B. Globalizatsiya i konvergentsiya obrazovaniya: tehnologicheskij aspekt [Globalization and the convergence of education: the technological aspect]. Moscow. Market, DS Corporation Publ., 2004. 540p.

2. Kozыrenko V. P. Informatsionno-tehnicheskoe obespechenie uchebno-vospitatelnoy i nauchnoy raboty v sisteme nepreryivnogo obrazovaniya [Information and technical support of teaching, educational and scientific work in the system of continuous education]. Nepreryivnoe obrazovanie kak printsip funktsionirovaniya sovremennyih obrazovatelnyih sistem : (pervyy opyt stanovleniya i razvitiya v Ukraine / pod red. V. I. Astakhovoy) [Astakhova V. I. ed. Continuous education as a principle of functioning of modern educational systems: (the first experience of formation and development in Ukraine)]. Kharkiv, 2011, pp. 130–139. Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/93> (accessed 25.12.2017).

3. Kozыrenko V. P. Sostoyanie i perspektivy razvitiya informatsionnogo obespecheniya uchebno-vospitatelnoy protsessa akademii [Status and prospects for the development of information support for the teaching and educational process of the Academy]. Vcheni zapysky kharkivs'koho humanitranoho universitetu “Narodna Ukrayins'ka Akademiya” – Scientists’ notes of the Kharkiv Humanitarian Institute People’s Ukrainian Academy. Kharkiv, 2013, Vol. 19, pp. 99–105. Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/348> (accessed 25.12.2017).

4. Kozыrenko V. P. Informatsionnoe obespechenie nepreryivnogo kompleksa Narodnoy Ukrainiskoy Akademii [Information support of the continuous complex of the People’s Ukrainian Academy]. Ekonomika upravleniya – Economics of management, 2013, No.3, pp.122–126.

5. Barashev K. S., Kozыrenko V. P. Informatsionnaya bezopasnost vysshego uchebnogo zavedeniya [Information security of a higher educational institution]. Ekspertnyie otsenki elementov uchebnogo protsessa : programma i materialy XVII mezhvuzovskoy nauchno-prakticheskoy konferencii, 27 noyabrya 2015 [Expert assessments of the elements of the educational process: program and materials XVII interuniversity scientific-practical conference, 27 November 2015]. Kharkiv, 2015, pp. 13–15.

6. Kozыrenko V. P., Barashev K. S. Informatsionnaya kompetentsiya kadrovogo potentsiala uchebnogo zavedeniya [Information competence of the personnel potential of the educational institution]. Kadrovyyi potentsial sovremennyih obrazovatelnyih sistem: sostoyanie i perspektivy: materialy mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferencii, 17–18 fevralya 2016. [Personnel potential of modern educational systems: state and prospects: materials of the international scientific-practical conference, Feb. 17–18, 2016]. Kharkiv, 2016, pp. 146–149. Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1117> (accessed 25.12.2017).

7. Kozyrenko S. I., Kozyrenko V. P. Formirovanie informatsionnoy kompetentsii sub'ektov obucheniya [Formation of information competence of subjects of training]. Strategiya kachestva v promyshlennosti i obrazovanii : materialy XII Mezhdunarodnoy konferencii, 30 maya – 2 iyunya 2016 [Quality strategy in industry and education: materials XII International Conference, May 30 – June 2, 2016]. Dnipropetrovsk ; Varna, 2016, pp. 372–374.

8. Kozyrenko V. P., Dyachkova O. V. Razvitie informatsionno-kommunikatsionnykh kompetentsiy kak faktor formirovaniya integrativnoy obrazovatelnoy sredy [Development of information and communication skills as a factor in the formation of an integrative educational environment]. Visnyk natsional'no-tekhnichnoho universytetu KhPI. Ser. "NovI rishennya v suchas. tehnologiyah" – Bulletin of the national-technical institute KhPI. Series New solutions in modern technologies. Kharkiv, 2012, No 68, pp. 147–151.

9. Kozyrenko V. P. Rol' informatsionnoy sredy uchebnogo zavedeniya v organizatsii effektivnogo vzaimodeystviya s vneshnimi steykholderami [The role of the information environment of the educational institution in the organization of effective interaction with external stakeholders]. Vzaimodeystvie obrazovatelnykh uchrezhdeniy so steykholderami: velenie vremeni : materialy XV mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferencii, Kharkiv, 16 fevralya 2017 [Interaction of educational institutions with stakeholders: the dictates of the time: materials XV international scientific-practical conference, Kharkiv, 16 Feb. 2017]. Kharkiv, 2017, pp. 129–132. Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/1622> (accessed 25.12.2017).

Victor Kozyrenko

PROSPECTS AND RISKS OF DEVELOPMENT OF INFORMATIVE ENVIRONMENT OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

Abstract

One of the main innovative trends in higher education is the widespread adoption of information and communication technologies in all forms of learning/teaching. The article describes the main conditions for successful integration of information technology in the learning process, the reasons for raising the profile of the information environment of the institution and the main factors of development of information resources. The reasons and the key risks associated with development of information environment are reviewed by the author. The influence of information competence of teachers and employees of educational institutions on implementation of innovative information technologies and is explicated and ways to reduce the risk of inefficient use of available in the school information resources are suggested. The conclusion is made that main objectives of developing information environment of the institution is to create a reliable and efficient infrastructure, to introduce standardized methods of data access, to improve manageability of complex information resources for all educational levels.

Key words: information environment, information resources, risks, information competence, motivation, information security.

Ж. А. Колисниченко

ПРОЦЕСС ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ СЭПШ: ТЕНДЕНЦИИ И ПУТИ ОПТИМИЗАЦИИ

В настоящее время в нашей стране под влиянием многочисленных факторов социально-экономического и экологического характера происходит снижение уровня физического развития, физической подготовленности и здоровья у детей школьного возраста [4].

Как известно, на здоровье школьника любого возраста, оказывают влияние следующие факторы:

- окружающая среда (география, климат, экология) – 20%;
- система здравоохранения (отсутствие постоянного медицинского контроля, низкий уровень первичной профилактики, некачественное медицинское обслуживание) – 10%;

- генетика – 20%;
- образ жизни (суточный режим, личная гигиена, закаливание организма, питание, двигательная активность) – 50%.

Как видно, образу жизни отводится значительная роль в сохранении здоровья, ведь одной из его составляющих является двигательная активность, которая всегда была важнейшим звеном приспособления живых организмов к окружающей среде, и в процессе эволюции она сформировалась как биологическая потребность человека наравне с потребностями в пище, воде, самосохранении, размножении [1].

Значение двигательной активности в жизнедеятельности современного школьника подтверждено многими исследованиями.

Физиологи считают движение врожденной жизненно необходимой потребностью человека. Полное удовлетворение потребности в движениях, по их мнению, особенно важно в дошкольном, в младшем и среднем школьном возрасте, когда формируются основные системы и функции организма.

Врачи утверждают, что без движений ребенок не может вырасти здоровым. Двигаясь, ребенок познает окружающий мир, учится любить его и целенаправленно действовать в нем, ведь движение – это первые истоки смелости, выносливости и решительности ребенка.

По мнению психологов, развитие личности осуществляется в деятельности. Первые представления о мире, его предметах и явлениях приходят к ребенку через движения.

Многие известные педагоги отмечают, что движения являются важным средством не только развития, но и воспитания ребенка, способствуя формированию его как личности. Однако, в последние десятилетия, у детей наблюдается недостаточная двигательная активность, обуславливающая появление гипокинезии, которая может вызвать ряд серьезных изменений в организме человека, в том числе и школьника.

Данные многолетних наблюдений по Украине выявили низкую двигательную активность учащихся общеобразовательных учреждений, которая в зависимости от возраста колеблется в диапазоне 25–60% от должного времени специальной двигательной активности [3].

Оздоровительный эффект школьников от двигательной активности зависит от ее суточной суммарной величины, т.е. от организации не только физического воспитания, но и всего учебно-воспитательного процесса, а также организации свободного времени школьником. Тем не менее, важное место в укреплении здоровья отводится повышению двигательной активности средствами школьного физического воспитания.

Урок физической культуры – единственный предмет в школьной программе и единственное средство в системе школьного физического воспитания, который мог бы в большей степени удовлетворить биологическую потребность ребенка в движении.

К сожалению, часто современный урок физической культуры считается чем-то совсем незначительным, второстепенным в ряду всех других форм физического воспитания, что и приводит к сомнениям по поводу того, является ли он основной, ничем не заменимой формой физического воспитания школьников всех возрастов.

Недооценка индивидуальных морфофункциональных особенностей школьников, особенно в среднем школьном возрасте, и отсутствие мотивации у самих детей для активных занятий физическими упражнениями отрицательно сказываются:

- на посещении ребенком урока физическая культура (при поддержке родителей, естественно);
- на активности самого ребенка на уроках физической культуры.

Кроме этого, зачастую, несовершенство самой урочной формы проведения занятий по физической культуре является одной из главных причин, приводящих к низкой эффективности урока физической культуры.

Исходя из выше изложенного, естественно возникает необходимость разработки и внедрения новых, более прогрессивных форм повышения двигательной активности в организацию

учебного процесса и выявления эффективных средств и методов, позволяющих в условиях дефицита времени обеспечить интенсификацию урока физической культуры [2]. Этот процесс требует более глубокого изучения двигательной активности.

В последнее время в публикациях появилось много работ, посвященных изучению проблемы двигательной активности школьников. Однако, связь двигательной активности с организацией школьного физического воспитания, в частности, урока физической культуры, представлена поверхностно. Можно найти самые различные рекомендации о построении урока, о трактовке и методике обучения физическим упражнениям и т.д. В основном, это – теоретические выкладки, не имеющие обращений к практике.

Отчетливо осознавая сложность проблемы и необходимость ее решения, мы попытались найти пути ее решения. Одним из интересных, инновационных способов привлечения детей к урокам физкультуры в СЭПШ, является введение в занятия такого нового вида спорта как гольф.

Гольф – это увлекательная спортивная игра, в которой отдельные участники или команды соревнуются, загоня маленький мячик в специальные лунки ударами клюшек, пытаясь пройти отведённую дистанцию за минимальное количество ударов. Понятно, что в гольф играют на соответствующем поле, используя специальное оборудование. Однако, это не единственный вариант этой увлекательной игры. Используя гольф-оборудование можно интересно разнообразить любой урок физической культуры, любую игру, любые соревнования. Гольф интересен не только школьникам всех возрастов, но и родителям, которые вместе с детьми могут с удовольствием заниматься этим увлекательным видом спорта.

С 2010/11 учебного года в Специализированной экономико-правовой школе один из уроков физической культуры в неделю, начиная с 1 по 9 класс, проходит в виде «урока по гольфу». На этих уроках при помощи специального «snag» оборудования детей обучают играть в гольф. Учат правильной стойке, правильному держанию клюшек, разновидностям ударов, знакомят с правилами игры, ведением счета, а так же этикету и дисциплинированности во время этой увлекательной игры. «Уроки по гольфу» проходят в виде подвижных игр и эстафет с элементами гольфа, в виде мини-соревнований по гольфу, а так же в виде непосредственно самих соревнований по гольфу.

Элементы игры гольф применяются так же на спортивных спартакиадах, «веселых стартах», малых олимпийских играх, соревнованиях «А ну-ка, мальчики!», «А ну-ка, девочки!», «Мама, папа, я – спортивная семья!» и т.д.

Эффект от проведённых уроков был поразительным. Детям и родителям настолько понравилась эта игра, что первые плоды не стали себя долго ждать. Так, на первых и вторых городских «Гольф-соревнованиях» ребята нашей школы занимали только первые общекомандные места, а в течение всего учебного года на различных внешкольных соревнованиях по гольфу занимали первые и вторые места.

При этом ребята с большим удовольствием принимают участие и увлеченно играют как на уроках, так и на школьных и внешкольных соревнованиях, показывая тем самым, что именно гольф был той недостающей инновационной формой урока, которая не только видоизменила сам урок физической культуры, но и способствовала повышению желания постоянно посещать уроки физической культуры, позволила больше сплотить и укрепить семейные взаимоотношения, уменьшила дефицит общения между детьми и родителями.

Таким образом, можно сказать, что именно такие новые, инновационные формы организации уроков физической культуры в школах, способствуют оптимизации процесса физического воспитания учащихся, а так же позволяют повысить их эффективность и обеспечить необходимый уровень двигательной подготовленности, физкультурной образованности и общей культуры личности, а так же способствуют ведению здорового образа жизни.

Литература

1. Кузнецова З. И. Когда и чему? Критические периоды развития двигательных качеств / Кузнецова З. И. // Физическая культура в школе. – 2010. – №1. – С. 7–9.
2. Травин Ю. Г. О развитии двигательных качеств у школьников / Травин Ю. Г. // Физическая культура в школе. – 2009. – № 4. – С. 9–15.
3. Лях В. И. Двигательные способности школьников: основы теории и методики развития / Лях В. И. – М. : Терра-Спорт, 2010. – 192с.
4. Фарфель В. С. Двигательные способности школьников / В. С. Фарфель // Теория и практика физической культуры. – 2012. – № 12. – С. 27–30.

References

1. Kuznetsova Z. I. Kogda i chemu? Kriticheskie periodyi razvitiya dvigatelnyih kachestv [When and what? Critical periods of motor qualities development]. Fizicheskaya kultura v shkole – Physical culture in school. 2010, no. 1, pp. 7–9.
2. Travin Yu. G. O razvitii dvigatelnyih kachestv u shkolnikov [The motor skills development of schoolchildren]. Fizicheskaya kultura v shkole – Physical training at school. 2009, no. 4, pp. 9–15.
3. Lyah V. I. Dvigatelnye sposobnosti shkolnikov: osnovyi teorii i metodiki razvitiya [The motor abilities of schoolchildren: the fundamentals of theory and methods of development.]. M.oscow, Terra-Sport Publ., 2010. 192 p.
4. Farfel V. S. Dvigatelnye sposobnosti shkolnikov [The motor abilities of schoolchildren] Teoriya i praktika fizicheskoy kulturyi – The theory and practice of physical culture. 2012, no. 12, pp. 27–30.

Zhanna Kolisnichenko

THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN OF SPECIALIZED ECONOMIC AND LEGAL SCHOOL: TRENDS AND WAYS OF OPTIMIZATION

Abstract

The article deals with the issues of motor activity in the life of a modern schoolchild, the problems of physical condition and health maintenance of school children. It is pointed out that the lesson of physical education at school is the only subject in the school curriculum and the only means in the school physical culture system that could better meet the child's biological need for movement. However, the modern lesson of physical education occurs as something quite insignificant, secondary to all other forms of physical culture, which leads to doubts as to whether it is the main, irreplaceable form of physical education for schoolchildren of all ages. Being clearly aware of the complexity of the problem and the need to solve it, we tried to find the best ways for this. One of the interesting and innovative ways of involving children in physical education classes was the inclusion of such a new kind of sport as golf in the educational process. Such new, innovative forms of organizing physical education lessons in schools really contribute to optimizing the process of physical culture of students, and also increase their efficacy and provide the necessary level of motor conditioning, physical education and general development of the individual, and also contribute to the maintenance of a healthy lifestyle.

Key words: physical culture, innovative forms, “Snag” equipment, golf lessons.

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ: СУЩНОСТЬ И ПРОБЛЕМА СТАТИСТИЧЕСКОГО ОЦЕНИВАНИЯ

Рынок образовательных услуг, его динамизм и трансформация в современных условиях актуализируют необходимость анализа и управления рисками, с которыми сталкиваются субъекты образовательного процесса.

Сущность понятия «риск» в широком смысле предполагает наличие неопределенности, необходимость выбора альтернатив и возможность оценить вероятность осуществления выбираемых альтернатив.

Образовательный риск представляет собой совокупность рисков, связанных с предоставлением и получением образовательных услуг. Экономический риск образовательной деятельности связан с сокращением финансовых ресурсов для предоставления образовательных услуг, состоянием материально-технической базы учебных заведений, высвобождением квалифицированных кадров, снижением численности контингента обучаемых, закрытием образовательных учреждений и др.

Для исследования образовательных рисков учеными предлагаются различные их классификации. В частности, риски образовательного учреждения (внутренние и внешние), риски личности, риски предприятия, риск общества, риск государства [1]. Выделяются также государственно-правовые, рыночные и социально-экономические риски [2]. Следует дополнить, что для каждого образовательного учреждения существуют специфические риски. Если рассматривать сферу высшего образования, то эта группа рисков связана, прежде всего, со специализацией и формой собственности вуза. Однако, недостаточно разработанными являются вопросы методики количественной оценки образовательного риска.

Экономическая природа образовательного риска предполагает определение его количественной оценки и возможность им управлять. Чем меньше изучены риски, тем больше ущерб. В связи с этим возникает потребность в сборе и анализе информации о различных неблагоприятных явлениях с целью выявления общих тенденций развития и закономерностей их проявления.

Оценкой рисков принято называть систематическую работу по отслеживанию факторов и разновидностей риска, а также их количественную оценку. То есть принцип оценки рисков предполагает взаимосвязь двух показателей – количественного и качественного.

В настоящее время для оценки образовательного риска преимущественно используются количественные показатели: численность студентов на 10 тыс. населения; удельный вес студентов, обучающихся за счет средств физических и юридических лиц; удельный вес и темпы роста выпускников старшей школы; численность и темпы роста кандидатов наук на 100 студентов дневной формы обучения; удельный вес и темпы роста выпуска специалистов вузами негосударственной формы собственности [4].

Информационной базой для анализа и оценки рисков являются данные статистической и бухгалтерской отчетности образовательных учреждений, структура и штатное расписание организации, договоры (для анализа правовых рисков) и т. д.

Основными инструментами статистического оценивания образовательного риска являются: абсолютные, относительные и средние значения изучаемого фактора, дисперсионный и вариационный анализ, индексный метод и методы математической статистики.

Проблемы статистического оценивания образовательного риска заключаются в следующем.

Во-первых, информационная база для определения риска предполагает исходные данные, которые отсутствуют в официальной статистике образовательных учреждений. Следовательно, возникает необходимость проведения специально организованных наблюдений (с привлечением дополнительных средств и затратами времени) или экспертного оценивания

(существует определенная проблема в выборе специалистов для опроса, связанная с субъективностью экспертов).

Во-вторых, анализ неколичественной информации требует применения непараметрических методов изучения связей. Например, между факторами внешней среды и риском деятельности образовательного учреждения (изменение образовательного законодательства; имидж образовательного учреждения).

В-третьих, многомерность системы показателей, описывающих образовательные риски, приводит к необходимости четкого выбора целевой группы образовательных рисков, подлежащих оцениванию и построению многофакторных математических моделей. Кроме того, количественная оценка образовательного риска не имеет предельных значений (например, следствием сокращения численности студентов негосударственного вуза является и снижение уровня его финансовой устойчивости, и приостановление образовательной деятельности).

При решении каждой из обозначенных проблем следует учитывать особенности, характерные для образовательного риска: длительность оказания образовательных услуг, эффект «запаздывания» от получения образовательной услуги, опережающий характер образовательной услуги.

Таким образом, при всей сложности определения количественного показателя риска образовательной деятельности, реализация исследований в этом направлении позволит повысить эффективность управления образовательными учреждениями и качество подготовки обучающихся, обеспечит устойчивость рынка образовательных услуг.

Литература

1. Костюкова Т. П. Концепция оценки рисков в образовательной деятельности вуза / Т. П. Костюкова, И. А. Лысенко // Информатика: проблемы, методология, технологии : Материалы Девятой междунар. науч.-метод. конф. (12–13 февр. 2009 г.) / Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж, 2009. – Т.1. – С. 363–366.

2. Бабіна Т. Г. Ризики на ринку освітніх послуг [Електронний ресурс] / Т. Г. Бабіна. – Режим доступу: <https://er.knugd.edu.ua/bitstream/123456789/3198/1/Babyna%20T.%20Ryzyky.pdf> (дата звернення: 25.11.2017). – Загол. з екрану.

3. Каленюк І. С. Сучасні ризики розвитку вищої освіти в Україні / І. С. Каленюк, О. В. Куклін, В. А. Ямковий // Економіка України. – 2015. – № 2 (639). – С. 70–83.

4. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності з надання освітніх послуг у системі вищої освіти та визначається періодичність здійснення заходів державного нагляду (контролю) [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 02 берез. 2010 р. № 238. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/238-2010-%D0%BF> (дата звернення: 12.12.2017). – Загол. з екрану.

References

1. Kostyukova T. P. Lysenko I. A. Koncepciya ocenki riskov v obrazovatel'noj deyatel'nosti vuza [The concept of risk assessment in the educational activity of the university] *Informatika: problemy, metodologiya, tekhnologii: Materialy Devyatoj mezhdunarodnoj nauchno-metodicheskoy konferencii (12–13 fevralya 2009 g.)*. Voronezhskiy gosudarstvennyi Universitet [Informatics: problems, methodology, technologies : Materials of the Ninth international scientific-method. conf. (February 12–13, 2009), Voronezh State University]. Voronezh, 2009. vol.1. p. 363–366.

2. Babina T. G. Riyiki na rinku osvitnih poslug [Risks in the market of educational services]. Available at: <https://er.knugd.edu.ua/bitstream/123456789/3198/1/Babyna%20T.%20Ryzyky.pdf> (Accessed 25.12.2017).

3. Kalenyuk I. S., Kuklin O. V., YAmkovij V. A. Suchasni ryziky rozvitku vishchoi osviti v Ukraini [Modern Risks of Higher Education Development in Ukraine]. *Ekonomika Ukrayini – Economics of Ukraine*, 2015, no. 2 (639), pp. 70–83.

4. Pro zatverdzhennia kryteriiv, za yakymy otsiniuietsia stupin ryzyku vid provadzhennia hospodarskoi

diialnosti z nadannia osvितnikh posluh u systemi vyshchoi osvity ta vyznachaietsia periodychnist zdiisnennia zakhodiv derzhavnoho nahliadu (kontroliu) : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 02 bereznia 2010 r. № 238. – Avialable at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/238-2010-%D0%BF> (Accessed 12.12.2017).

Liudmyla Komyr

EDUCATIONAL RISKS: STATISTICAL ESTIMATION ESSENCE AND PROBLEM

Abstract

Economic nature of educational risk is disclosed. Specific risks of higher education institution are described. Problems of educational risk statistical estimation are designated. The sources of educational risks statistical estimation are presented. Conclusion about necessity of specially arranged statistical monitoring for educational risk statistical estimation is made.

Key words: educational risk, socio-economic risks, statistical evaluation, statistical indicators.

Ю. А. Коношенко

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО ІСТОРИЧНОГО МИСЛЕННЯ: РОЛЬ МУЗЕЇВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Процес формування позитивного історичного мислення складний і багатосторонній. Сім'я, суспільство, шкільні вчителі та викладачі вищих навчальних закладів, всі, кожен у свою чергу, роблять внесок у формування індивідуальності молодих українців, їх самоідентифікації. Сьогодні, як ніколи актуальним для суспільства є виховання молоді з почуттям гідності, самоповаги, патріотизму, любові до Батьківщини.

2009, 2015 та 2017 роках на загальнодержавному рівні затвердженням «Концепції національно-патріотичного виховання молоді» було визначено стратегію дій у цьому напрямі [1].

Освітня галузь, що є складовою надважливого компонента духовності нації, належить одна з головних позицій у цьому процесі. Формування позитивного історичного мислення – ось фундамент для виховання нової сучасної молоді, яка поважає себе, свою країну, свою історію.

Як показує досвід, з року в рік помітно змінюються духовні запити та інтереси сучасної молоді, зростає скептицизм, іноді недовіра до слів, до духовних цінностей, що вважалися колись непохитними. В той же час, інтерес до фактичного боку історії, висновки з якої молодь намагається зробити самотужки зберігається [2, с. 90]. У процесі засвоєння історичних знань з'являються певні уміння та навички, використовуючи які молода людина визначається у своєму ставленні до багатьох речей і обирає свій шлях на майбутнє.

Завдання навчальних закладів, в тому числі й вищих, допомогти учням, студентам сформувати позитивне історичне мислення.

Музеї вищих навчальних закладів (ВНЗ) більше, ніж інші подібні установи, беруть на себе функції учасника навчального процесу, допомагають формуванню у студентів світогляду і виховують особистість. Саме тут першокурсники отримують загальні відомості про свій навчальний заклад, про обрану професію, з якою вирішили пов'язати своє майбутнє, про особистостей, які залишили у цій професії помітний та яскравий слід [3, с. 310].

В Україні склалася добра традиція утворення і діяльності подібних освітніх інституцій. Майже кожен ВНЗ має у своїй структурі музей власної історії. Проте освітню і виховну функцію вони виконують з різним ступенем ефективності. Цей процес може носити ситуативний характер – відвідання певних заходів, прослуховування тематичних лекцій, екскурсій. Студенти слухняно їх відвідують. І все нібито добре, але не зачіпає душу, не входить у серце молодої людини. Залишається загальне поверхневе уявлення про побачене, відбувається пасивне залучення студентства до історії навчального закладу. Молоді складно визначитися із майбутніми

життєвими пріоритетами, у неї є лише пасивне ставлення до життя. У найгіршому випадку ці молоді люди вороже сприймають не лише історію, а й сучасні події, у них вже сформоване стійке негативне історичне мислення. В результаті, після багатьох років навчання, молодь не має навичок у формуванні позитивної історичної свідомості – національної, політичної, моральної. А отже, це великі ризики виховати молодь з низькою соціалізацією, розмитістю почуття патріотизму, соціально-культурної ідентифікації. Ціле покоління молодих громадян України може жити без ціннісного відношення до оточуючої дійсності та самих себе, займати пасивну за формою моральну за змістом життєву позицію.

Чималу роль у формуванні історичного мислення відіграє історична пам'ять. Не дивлячись на суперечливість, певні прогалини у сприйнятті, остання має здатність перетворювати події минулого у ціннісні орієнтири, що визначають вчинки та дії людей сучасності. Будучи важливою складовою самоідентифікації, в залежності від переважання тих чи інших змістовних стереотипів, вона може об'єднувати, або вносити розбрат негатив та руйнацію.

Музеї при навчальних закладах мають керувати цим процесом, у них є безпосередня можливість впливати на моральне виховання молоді. Це особливо проявляється тоді, коли історія розвитку закладу та життя колективу розкривається через позитивні приклади діяльності відомих особистостей професорів, вчених, студентів, а молодь залучається до активної співпраці з цим освітньо-виховним підрозділом [3, с. 311].

Музей історії ХГУ «Національної української академії», у цьому напрямі займає активну позицію. Завзятий учасник створення і розвитку культурно-освітнього середовища, необхідного для підготовки спеціалістів відповідного рівня, він сприяє формуванню у студентів та школярів поваги до історії, культури, традицій свого народу.

Особливість роботи музею історії НУА пов'язана з унікальністю цього навчального закладу, з його ідеєю безперервної освіти, що покладена в основу діяльності Академії, принципами цілісності освітнянської системи, спадковості між різними ступенями та формами освіти, інтеграції всіх освітніх структур навчального закладу [4, с. 123].

Починаючи зі старших класів економіко-правової школи та першого курсу НУА, учні та студенти долучаються до безпосередньої участі у діяльності музею. Вони отримують можливість працювати з експонатами, проявити себе в екскурсійній справі, взяти участь в організації та проведенні зустрічей з визначними людьми, тим самим набуваючи безцінний досвід. А можливостей для такої діяльності багато. На базі музею проводяться не лише екскурсії, а й відкриті уроки-лекції, тематичні уроки, зустрічі учнів зі свідками історичних подій та цікавими особистостями, вшанування пам'яті [4, с. 123–124].

Поряд з екскурсійною діяльністю, що є однією з головних форм виховної роботи музеїв ВНЗ, є виставкова. Знайомство з експозицією, а також участь у підготовці й відкритті тематичних виставок, дає можливість студентам добре ознайомитися з історією створення свого навчального закладу, його структурою, провести дослідницьку роботу, дізнатися цікаве про свій факультет, науковців, які є гідним прикладом для наслідування. І тут, молодь НУА виступає активним учасником процесу підготовки, монтажу та відкриття виставок.

Отже, формування відповідальної, вільної з високими духовними цінностями особистості надважливе завдання сьогодення. Залучення студентів до активного вузівського життя, наукової та музейної діяльності свого закладу є запорукою формування у молоді певної суми етичних норм, переконань та високих моральних принципів. І саме музеї при вищих навчальних закладах мають усі можливості сприяти формуванню позитивного історичного мислення, складовою якого є почуття патріотизму, любові до Батьківщини, поваги до старших.

Література

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] / Сайт порталу Освіта.UA. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
2. Перцева Ж. Н. Во славу пришлого, в назидание будущему / Ж. Н. Перцева // Невичерпне

джерело духовності: Нариси про діяльність музеїв вищих навчальних закладів м. Харкова / Голов. упр. освіти і науки Харк. Облдержадмін., Харк. Гуманіст. Ун-т «Нар. укр. акад.»; [За заг. ред. В.І. Астахової]. – Харків : Вид-во НУА, 2003. – С. 83-100.

3. Перцева Ж.Н. Музей истории Харьковского Национального медицинского университета – хранитель традиций университетской культуры / Ж.Н. Перцева // Університетські музеї: європейський досвід та українська практика – Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2012. – С. 306–319.

4. Ена Т. Н. Вузовский музей в системе непрерывного образования (На примере музея истории НУА) / Т. Н. Ена // Університетські музеї: європейський досвід та українська практика. – Ніжин : Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2012. – С. 120–132.

References

1. Kontseptsiya natsional'no-patriotichnoho vykhovannya ditey ta molodi [Conception of national and patriotic youth development], Web-site Osvita.UA, available at : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.

2. Pertseva Zh. N. Vo slavu pryshloho, v nazydanye budushchemu [To the glory of the past, to exemplify the future], V. I. Astakhova ed. Nevycherpne dzherelo dukhovnosti: Narysy pro diyal'nist' muzeyiv vyshchikh navchal'nykh zakladiv m. Kharkova [The unflagging source of spirituality: sketches on the activity of museums of Kharkiv higher educational establishments], Kharkiv, PUA Publ., 2003, pp. 83-100.

3. Pertseva Zh. N. Muzey ystorry Kharkovskoho Natsyonalnoho medytsynskoho unyversyteta – khranytel tradytsyy unyversytet-skoj kultury [The History Museum of Kharkiv National Medical University as guardian of university culture traditions], Unyversytet-s'ki muzei: yevropeys'ky dosvid ta ukrayins'ka praktyka – University museums: European experience and Ukrainian practice, Nizhyn: M. Hohol NDU Publ., 2012, pp. 306-319.

4. Ena T. N. Vuzovski muzey v systeme nepreryvnoho obrazovannya (Na prymerе muzeya istorii NUA) [Museums of higher educational establishments in the system of life-long education], Unyversytet-s'ki muzei: yevropeys'ky dosvid ta ukrayins'ka praktyka – University museums: European experience and Ukrainian practice, Nizhyn: M. Hohol NDU Publ., 2012, pp. 120-132.

Yulia Konyushenko

THE DEVELOPMENT OF A POSITIVE HISTORIC WAY OF THINKING: THE ROLE OF MUSEUMS OF HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

The article deals with the role and importance of museums in Ukrainian higher educational establishments while developing positive historic way of thinking among student youth. In modern conditions of quick changes in the society, transformations of educational field, the important task of our country lies in the fact that young generation should be developed to be worthy of their motherland. The process of developing a responsible, free person with high moral values, is complex and multilayered. To implement and put this process into practice, the nation-wide Conception of youth's national and patriotic development has been construed. In this regard, the author has hereby stated the main tasks of modern museums as important participants of teaching and learning activities, from the point of view of the nation-wide development strategy of culture, science, education. Moreover, the main functions of museums of higher educational establishments and the experience of Kharkiv University of Humanities 'People's Ukrainian Academy' have been determined, enabling students to develop their view of life and promoting the youth to be educated in high moral standards.

The author concludes that museums in higher educational establishments have a positive developmental impact on young generations' personality formation.

Key words: higher education, museums, personal development, historic thinking.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ НА УРОКАХ ИНФОРМАТИКИ КАК СРЕДСТВО ПОВЫШЕНИЯ МОТИВАЦИИ УЧАЩИХСЯ

Проблема развития мотивации учеников к изучению информатики не является новой для педагогической практики. Тем не менее, именно она представляется наиболее комплексной и трудноразрешимой в современном мире. Результативность обучения информатике в школе определяется, в первую очередь, степенью мотивированности учащихся, и только после этого, качеством и содержанием образовательного процесса, и непосредственно природными психофизиологическими особенностями самого ученика. Сложность заключается в недостаточной изученности вопроса мотивирования к изучению информатики средствами мобильных приложений.

Мир новейших информационных технологий способствует планомерному перемещению процесса обучения информатики в область мобильного пространства, где учащиеся ориентируются лучше многих взрослых. Ежедневно миллионы школьников запускают на своих смартфонах мобильные приложения – это целая обособленная и стремительно развивающаяся культура. Это стиль жизни учащихся, их зона комфорта, игнорирование или запрет которой со стороны педагогов и родителей породит увеличение конфликтов и еще большее отчуждение ребят от школы. Возможность предотвращения такой тенденции мы видим в превращении гаджетов из средств коммуникации и развлечения в средства обучения.

Актуальность выбора темы исследования обусловлена устареванием традиционной модели преподавания, необходимостью ее корректирования и обновления путем внедрения мобильных технологий в образовательный процесс, с целью повышения мотивации учащихся к изучению информатики в условиях современной школы. Следование традиционному инструктивному подходу к формированию информационной компетенции учащихся среднего и старшего школьного звена ведет к нарастанию ряда противоречий:

- между значимостью информатики как инструмента общения в современном поликультурном мире и отсутствием заинтересованности к ее изучению со стороны школьников;
- между потенциальной востребованностью мобильных обучающих приложений среди школьников и отсутствием достаточного количества мотивирующих дидактоцентричных приложений для изучения информатики;
- между потребностью в реализации сегодняшних образовательных стандартов с ориентацией на модернизацию образования, которая характеризуется использованием новейших технологий, и сохранившимся преобладанием традиционных методик в преподавании информатики, в связи с отсутствием проработанного педагогического и законодательного механизма реализации мобильного обучения в массовой школе [2].

Даная статья направлена на поиск путей преодоления данных противоречий. Опираясь на заявленные доводы об актуальности проблематики работы, мы поставили перед собой следующую *цель*: теоретически обосновать модель обучающего дидактоцентричного мобильного приложения для изучения информатики, построенную с учетом психолого-педагогических особенностей пользовательской аудитории.

Мобильное обучение информатике представляет собой интерактивную технологию обучения, контроля и взаимодействия субъектов образовательного процесса. Она основана на применении мобильных устройств и обучающих мобильных приложений, которые позволяют пользователю в любом месте и в любое время формировать и развивать различные навыки в области информационных технологий, а также формировать социокультурную и учебно-познавательную компетенции, с целью свободного использования мобильных приложений для обучения.

Под обучающим дидактоцентричным мобильным приложением понимается специальная программа для мобильных устройств, сконструированная разработчиками с учетом оптимальной совокупности ключевых принципов дидактики и методики преподавания информатики, обладающая интерактивным пользовательским интерфейсом, диалоговыми функциями и элементами мультимедиа. Такое приложение предназначено для самостоятельной работы учащихся (под руководством учителя или без него) и помогает решать актуальные задачи в учебно-познавательной деятельности пользователя, мотивируя его на дальнейшее изучение информатики.

Существует очень много мобильных приложений которые можно использовать во время учебного процесса, рассмотрим несколько из них:

- AutodeskSketchBook.
- Ibis Paint X.
- Рисовалкадлядетей.
- Scratch.
- JavaScript.
- CSS3.
- HTML5.

Первое приложение – AutodeskSketchBook – это мобильное приложение направлено на развитие навыков рисования, оно позволит научиться рисовать от простых линий к замечательным картинам. AutodeskSketchBook можно начинать использовать с начальной школы и по 11 класс. Следующие программы – «Рисовалка для детей» и IbisPaintX преследуют ту же цель, что и AutodeskSketchBook – научить рисовать. Данные программы можно изучать во время прохождения темы – «Графика. Виды графических редакторов».

Следующая программа – Scratch, позволит развить учащимся навыки алгоритмического и логического мышления, эта программа рассчитана на учащихся 4–7-х классов и питается языком программирования начального уровня. Основная идея программы – это управление котиком, а для этого им нужно поставить соответствующую команду и кот ее выполнит, огромным плюсом данной программы есть то, что ученики сразу же видят результат работы и могут моментально исправлять свои ошибки. Данную программу можно использовать при изучении темы «Основы алгоритмизации».

Такие программы как HTML5, CSS3 и JavaScript (сокращенно – JS) рассчитаны на учеников 9–11-х классов и их главной задачей есть развитие навыком Веб-дизайна и дать основную базу знаний в этом направлении. Так как сфера Веб-дизайна на данный момент считается одной из самых перспективных, то данные приложения могут принести огромную пользу для изучения информатики и развития навыков программирования у детей [1].

Таким образом, можно сделать вывод, что мобильные приложения позволят нам замотивировать учащихся для изучения информатики в школе и развитии у них многих полезных навыков.

Литература

1. IT-технологии для школьного образования. 5 мобильных приложений для родителей школьников [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://geektimes.ru/company/shkolnaya_karta/blog/262282.
2. Чистобаева Л. В. Использование мобильных мультимедийных устройств для аудиторного обучения [Электронный ресурс] / Л. В. Чистобаева. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-mobilnyh-multimediynyh-ustroystv-dlya-auditornogo-obucheniya-inostrannomu-yazyku-v-vuze>.

References

1. IT-tekhnologii dlya shkolnogo obrazovaniya. 5 mobilnyh prilozhenij dlya roditelej shkolnikov [IT technology for school education. 5 mobile applications for the parents of schoolchildren], available at: https://geektimes.ru/sompany/shkolnaya_karta/blog/262282.

2. Chistobaeva L. V. Ispolzovanie mobilnyh multimedijnyh ustrojstv dlya auditornogo obucheniya. [Use of mobile multimedia devices for the audience educating.], available at: <https://syberleninka.ru/artisle/n/ispolzovanie-mobilnyh-multimedijnyh-ustrojstv-dlya-auditornogo-obusheniya-inostrannomu-yazyku-v-vuze>.

Sergey Korchma

USING MOBILE APPLICATIONS IN COMPUTER SCIENCE LESSONS AS A MEANS OF INCREASING STUDENTS' MOTIVATION

Abstract

The world of the newest information technologies assists the systematic transferring of process of educating of informatics to the area of mobile space, where students are oriented better than many adults. Every day millions of schoolchildren are started on the smartphones by mobile applications is the whole culture isolated and headily developing. It is a lifestyle of students, their zone of comfort, ignoring or prohibition of that from the side of teachers and parents will generate the increase of conflicts and yet greater alienation of guys from school. Possibility of prevention of such tendency we see in transformation of gadgets from facilities of communication and entertainment in facilities of educating.

The mobile educating to the informatics is interactive technology of educating, control and co-operation of subjects of educational process. She is based on application of mobile devices and teaching mobile applications that allow to the user in any place and at any time to form and develop different skills in area of information technologies, and also to form sociocultural and educational-cognitive to the competence, with the purpose of the free use of mobile applications for educating.

Key words: interactive technology of educating, the mobile educating, information technologies.

Н. В. Кочубей

СПРИЙНЯТТЯ ОСВІТИ В СУСПІЛЬСТВІ: ВІД КРИЗИ ДО МОДЕРНІЗАЦІЇ

1. У наукових розробках освіта сприймається як необхідний соціальний процес, завдяки якому, зокрема, людина стає особистістю, відбувається соціальна мобільність, позитивні зміни взагалі. Але соціальна практика показує, що відмінне навчання у школі чи університеті не дає гарантії найкращого працевлаштування, а бути вченим, вчителем, лікарем, викладачем вищої школи в нашій країні взагалі не вигідно – вчитися треба довго, знати багато, відповідальність надвисока, а заробітна платня, пенсія – так собі. Тобто, на сьогодні в нашій країні одним із високих соціальних ризиків є кричуща невідповідність між соціальною відповідальністю та вимогами до людей названих професій, з одного боку, і тим реальним статусом, який вони посідають у суспільстві, престижем, з іншого.

Не ставлячи під сумнів загалом позитивний вплив освіти як на кожну окрему людину, так і на суспільство взагалі, спробуємо прояснити чому ризики в сучасному соціумі не зменшуються, а зростають. Чим є для сучасної людини освіта, освітній ступінь? В'язницею, де замість покарань задають домашні завдання? Своєрідним «гербом на кареті», коли диплом про освіту чи науковий ступінь відкриває двері у вищий світ? Чи, можливо, тим середовищем, без якого людина не може відбутися як особистість?

2. Можна припустити, що в освіті, зокрема, зосереджені як позитивні, так і негативні соціальні прояви. Але в XXI столітті ситуація суттєво змінюється. Суспільство глобалізується, економіку починають визначати знання. Як ці явища впливають на освіту? Чи відбувається збільшення ризиків та чи можна цим ризикам запобігти?

Проблема співвідношення освіти і суспільства є досить розгалуженою і дискусійною. Різні аспекти цієї проблеми вивчаються як зарубіжними авторами, так і вітчизняними дослідниками, серед яких – В. Андрущенко, Г. Жиру, А. Ілліч, В. Кремінь, М. Липман, В. Огневюк, Б. Саймон,

П. Фрейре та інші. Але аспект взаємозв'язку збільшення соціальних ризиків і розвитку освіти є ще не досить дослідженим. Тому проаналізуємо кореляцію зміни в соціальному середовищі, а саме в науці, суспільстві, економіці з модернізаційними зрушеннями в освіті, їх вплив на становлення нових освітніх імперативів для запобігання збільшенню соціальної небезпеки.

У науці відбувся перехід до людиновимірних об'єктів, які є складними постійно змінюваними утвореннями. Такі об'єкти самоорганізуються, є нелінійними, нерівноважними, відкритими. Все більшого значення набувають негуманітарні науки про людину – нанобіологія, генетика, гена інженерія, наномедицина, когнітивістика. Постійно змінюване соціальне середовище вимагає спеціально підготовлених людей, висуває певні вимоги як до рівня компетентності тієї або іншої особистості, так і до її «людських якостей», здатності сприймати зміни, впливати на них, коли це можливо, а також впливати на себе, вибудовувати себе. Такі процеси вимагають, насамперед, перегляду способів трансляції людського досвіду і знань в умовах, коли ці знання дуже швидко застарівають. Можна припустити, що інновації в освіті можуть виявитися причинами, що викликають зміни в суспільстві. Якщо попередні наукові революції були спрямовані на оволодіння речовиною й енергією, то сучасна інформаційно-технологічно-гуманітарна революція розглядає духовні, інтелектуальні, психічні реалії і можливості людини як особливий стратегічний ресурс. Тому великого значення набуває гуманітарна інформація, що відрізняє людину від інших біологічних видів, у яких інформація накопичується в генах і використовується ними для відтворення. Відбувся зсув від пріоритетності природничо-наукового дискурсу до інформаційно-гуманітарного, що радикально змінює розуміння соціальної ролі всього комплексу наук про людину – як гуманітарних, так і природничих.

Завдяки цим наукам людина починає сприймати себе як суб'єкта глобальної дії, який зберігає себе і розвивається у складному нелінійному світі. У такій ситуації сприйняття знань як самоцінності, а освіти як соціальної системи, покликаної передавати ці знання наступним поколінням, є хибними і не гарантують безпеки існування в цьому світі, а також не є єдиним підґрунтям особистісного і соціального розвитку. Отримані знання мають відповідати моральній самосвідомості кожної окремої особистості, а також моральним цінностям і ціннісним установкам суспільства, соціально-культурним зразкам. Отже, знання не можуть передаватися самі по собі, а тільки в єдності із соціально-культурними зразками й особистісними цінностями. Причому значимість цих цінностей виходить на перший план, що, у свою чергу, стимулює інноваційні процеси в освіті. Тобто проблеми, породжувані сучасним розвитком науки, у певних відношеннях редукуються (зводяться) до проблем в освіті.

Ще одним фактором, що детермінує освітні інновації, є перехід до нової економіки – економіки знань. У такому суспільстві визначальним фактором стають процеси накопичення і використання знань, від яких поряд із працею, фінансами і природними ресурсами залежить економічний розвиток країни. Економіка знань спирається на інтелектуальний потенціал суспільства, яким є сукупність наукових і повсякденних знань. Ці знання існують у свідомості людей і втілюються у технологіях, культурі, виробництві, повсякденному житті. Кожному часові відповідає свій рівень інтелектуального потенціалу. Для індустріального суспільства потрібні були люди, що вміють читати, писати і володіють професійними навичками. У суспільстві знань ключовою проблемою освіти стає не засвоєння і передавання знань, як це не парадоксально, а інноваційні якості людини, її моральна самосвідомість та здатність до створення і сприйняття нового. Ці здібності, прагнення до їхнього розвитку і є новими культурними зразками, трансляція і розвиток яких має стати основним завданням сучасної освіти.

3. Процес глобалізації означає наростання єдності людства. Наростання цієї єдності відбувається у таких сферах, як інформація, фінанси, економіка, фундаментальна наука, спорт, злочинність. Погано глобалізуються прикладна наука, релігія, культура. У цій ситуації дуже важливим виявляється збереження складності системи, недопущення суцільної уніфікації, що приводить до одноманітності. З теорії систем відомо, що стійкість системи, її самозбереження залежить від внутрішньої різноманітності. У випадку глобальної світової системи можна

говорити про збереження складності як про збереження культурного різноманіття. Освіта може стати одним з вирішальних моментів формування національної ідентичності, що буде сприяти збереженню культурної самобутності, а отже, і різноманітності глобального соціуму. На сьогодні освіта будь-якої країни має включати як національні, так і всесвітні аспекти. Країнам на рівні міжнародних інституцій необхідно домовлятися не тільки про те, як попереджати або запобігати міжнародним конфліктам, але й про те, чому і як учити в школі і університеті. При цьому необхідно відзначити, що йдеться, насамперед, про поєднання глобальних інтересів з національними, про виховання громадянськості і національної самосвідомості як прояву загальнолюдського.

4. Можна констатувати, що існують проблеми як у самій освіті, так і у сприйнятті освіти з боку суспільства. Для того щоб наукоємність людського життя не збільшувала небезпеки, а процеси глобалізації не призводили до уніфікації й однополярності, на наш погляд, треба подолати деякі негативні стереотипи в самій освіті. Необхідно перейти від навчання до освіти, тобто перенести акцент із цінності засвоєння певної суми знань на цілеспрямоване зростання особистості, її способу мислення і моральних орієнтирів, на становлення культурних зразків, що відповідають розвиткові суспільства. Недостатньо, щоб людина була чомусь навчена. Людина має відбутися як особистість. Це вимагає й нової педагогічної освіти, висуває інші вимоги як до шкільного вчителя, так і для викладача вищої школи.

Важливою зміною в цьому випадку може бути відмова від жорстких навчальних планів та освітніх програм. Можна вказати тільки загальні орієнтири та результати, оскільки важливими стають не стільки самі знання, скільки способи їх досягнення, логіка й аргументація. Таким чином, змінюється образ навчального закладу. Поки що такі заклади сприймаються як структура, що формує, а не як середовище для саморозвитку. На тлі пропаганди суб'єкт-суб'єктних відносин в освітньому процесі, він усе ще об'єктивується як суб'єкт-об'єктний.

5. Процес пізнання – це насамперед процес самопізнання. Дотепер мова йшла про знання, уміння, навички, наразі відбувається зрушення до цінності самопізнання і комунікації.

Освіта не є проблемою виключно окремої держави, а «загальною справою» усіх людей. Про розвивальний характер освіти необхідно говорити не тільки з позиції розвитку окремої особистості, але, насамперед, з позиції зміни умов, завдяки яким особистісний розвиток кожного сприяв би створенню нового соціального середовища, інших культурних зразків, які б сприяли стійкому розвитку сучасного суспільства. Саме тому освіта, побудована на застарілих концептуальних підставах і реалізована в умовах інформаційного суспільства й економіки знань, несе загрозу, а не розвиток. Людина, яка не здобуває знання самостійно через вільну творчу комунікацію, небезпечна для сучасного суспільства. Така людина не може адаптуватися до середовища, що змінюється, та провокує неусвідомлену агресію або депресію. Для такої людини знання, що набуваються поза моральним контекстом, як самоціль, а не спосіб саморозвитку, можуть бути застосовні для знищення себе або інших людей. Отже, для подолання кризи в суспільстві та освіті й переходу до модернізації, необхідно змінювати сприйняття освіти у суспільстві, докладати зусиль до усвідомлення нових ціннісних орієнтирів та створення середовища, сприятливого як для становлення кожної людини, так і для суспільства загалом.

Nataliya Kochubey

UNDERSTANDING EDUCATION IN SOCIETY: FROM A CRISIS TO MODERNIZATION

Abstract

The attention is drawn to the discrepancy between high social responsibility and the requirements for educators and teachers of higher education and the social status they take in society. The correlation between changes in the social environment, namely in science, society, economy and modernization shifts in education, is analyzed, their influence on the formation of new educational imperatives is considered in order to prevent the increase of social danger. The factors of the social environment are considered - the development of

scientific knowledge, the transition to a knowledge economy and globalization, which significantly affect the modernization of education. It is noted that education, built on outdated conceptual grounds and realized in the conditions of the information society and knowledge economy, is a threat, not development. It is proved that knowledge can not be transmitted on its own, but only in unity with socio-cultural patterns and personal values. The significance of these values comes to the fore, which in turn, stimulates innovative processes in education.

Key words: education, development, person, teacher, values, socio-cultural samples.

М. О. Красуля

РИЗИК ВТРАТИ СТУДЕНТАМИ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ КОМПЕТЕНЦІЙ В РАМКАХ РЕФОРМИ СИСТЕМИ ОСВІТИ

Реформування системи вищої освіти має велике значення для розвитку вищих навчальних закладів як інститутів підготовки кваліфікованих кадрів для української держави. Таке реформування повинне відбуватися шляхом послідовних, обміркованих дій, а не перетворюватись в повне руйнування старої системи. Безсумнівно, що у центрі уваги реформи повинна бути людина. Освіта повинна бути цілісною, тобто, формувати освіченого випускника, який не тільки володіє широким спектром знань в обраній спеціальності, але й соціальними, моральними, духовними та фізкультурно-оздоровчими компетенціями.

Новації реформування безпосередньо торкнулися проблемами існування фізичного виховання у вищих навчальних закладах [4]. Згідно [1], керівник вищого навчального закладу в межах наданих йому повноважень: сприяє формуванню здорового способу життя у здобувачів вищої освіти, зміцненню спортивно-оздоровчої бази вищого навчального закладу, створює належні умови для занять масовим спортом (п. 17, ч. 3). Тобто, керівникам вищих навчальних закладів було рекомендовано створити атмосферу залучення студентів до активних занять спортом і забезпечити умови для проведення занять, незважаючи на те, що фізичне виховання перестало бути обов'язковим академічним предметом. Деякі заклади вищої освіти почали рухатися цим шляхом, і миттєво виникла проблема скорочення кваліфікованих викладацьких кадрів або їх переведення на неповну ставку по заробітній платі. Разом з цим, було порушено право студентів займатися фізкультурою у денний час, а у вечірніх секціях з різних причин можуть і хочуть займатися далеко не усі. Одночасно виникла проблема ефективного використання і збереження спортивних споруд.

Аналіз організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах свідчить про фактичну відсутність чітких уявлень про те, яким має бути фізичне виховання у вищих навчальних закладах в умовах трансформації вищої освіти. Негативними наслідками цього є [7]:

- Виключення фізичного виховання з основного розкладу занять;
- Відмова від заліку як форми контролю за фізкультурно-оздоровчою діяльністю студентів;
- Зниження рівня та масовості студентського спорту;
- Наповнення програм з фізичного виховання невластивим для неї змістом з інших форм навчання або виховної роботи;
- Недооцінка ролі освітнього змісту навчальної роботи.

Все це не сприяє рішенню задач фізичного виховання не тільки освітніх, але й виховних, а також задач з розвитку фізичних костей та зміцнення здоров'я студентів.

Стаття 26 Закону «Про вищу освіту» визначає, що вища освіта формує гармонійно розвинену особистість, в тому числі і шляхом залучення до здорового способу життя. Безсумнівно, предмет «Фізичне виховання» є одним із основних інструментів впровадження основ здорового способу життя, фізкультурно-оздоровчих компетенцій у навчально-виховній сфері вищих навчальних закладів. Заклади освіти – це в сучасних умовах єдина сфера, де молодь може займатися спортом безкоштовно.

Слід підкреслити, що фізичне виховання є або повинно бути обов'язковим предметом для усіх учасників навчального процесу, так як фізичне виховання – єдина дисципліна, яка вирішує одночасно освітні, виховні і оздоровчі завдання.

У сучасному фізичному вихованні студентів можна виділити чотири основні проблеми [2; 4; 6]:

1. Забезпечення об'єма рухової активності студентів, необхідного їм для збереження здоров'я, розумової та фізичної працездатності.

Ця проблема передбачає, в основному, вирішення питань організації занять з фізичного виховання протягом навчального року.

В умовах, коли фізичне виховання виведене в число поза кредитних предметів, система організації занять з фізичного виховання стає прерогативою керівництва вищого навчального закладу.

2. Підвищення ефективності навчально-виховного процесу.

Друга проблема пов'язана з розробкою новітніх технологій навчання, використанням інноваційних засобів навчання, з пошуками шляхів індивідуального підходу до студентів.

3. Формування мотивації до рухової активності оздоровчого спрямування виступає як соціально-педагогічна проблема вищих навчальних закладів. Дослідження мотивації студентів першого року навчання до таких занять в позааудиторний час показує, що вона є дуже низькою [6]. В першу чергу це пояснюється пріоритетом особистих справ, не пов'язаних із навчанням. Результатом цього є незадовільний стан рухової активності на практиці.

4. Відсутність системи і конкретної програми формування фізкультурно-оздоровчих компетенцій, яка передбачала б єдність виховання здорового способу життя та взаємодій із зовнішнім середовищем, духовним вихованням та сприяла підвищенню загального рівня культури студентів [4].

Виходом із положення є чітке усвідомлення кожним навчальним закладом необхідності збереження існуючих напрацювань у сфері фізичного виховання.

У Харківському гуманітарного університеті «Народна українська академія» система фізичного виховання студентів формувалася на протязі всього періоду існування університету. Діє «Авторська інтегрована програма з фізичного виховання», «Програма Здоров'я», Програма розвитку спорту в академії. Керівництво академії разом з кафедрою фізичного виховання та спорту в умовах реформування системи освіти доклали певні зусилля, щоб зберегти багаторічні напрацювання в галузі фізичного виховання. Студенти безпосередньо повернені до багатства форм та засобів фізичної культури. Заняття з фізичного виховання організовані за напрямками: атлетична гімнастика, аеробіка, степ-аеробіка та настільний теніс, Заняття в усіх групах включають загальну фізичну підготовку, спеціальну фізичну підготовку; передбачається здача нормативів державного тестування у кожному семестрі. На 1–2-х курсах введено 4 години занять на тиждень, які стоять у основному розкладі занять, на 3–5-х курсах – факультативне відвідування занять. Таким чином, студенти на протязі всього періоду навчання мають можливість займатися фізичною культурою, а викладачі – активно залучати студентів до фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Введено річний залік з фізичного виховання. Як показує досвід, це значно стимулює студентів щодо покращення рівня своєї фізичної підготовленості.

Розроблені, апробовані та впроваджені нормативи з фізичного виховання для студентів, віднесених за станом здоров'я до спеціальної медичної групи, а також для спеціалізованих груп в залежності від виду спорту, які студенти складають один раз на рік додатково до нормативів державного тестування. Це стимулює студентів на досягнення кращих результатів у вибраному виді спорту.

Функціонує спортивний клуб академії. Одним з основних напрямків роботи клубу є забезпечення участі спортсменів у змаганнях різного рівня, а також організація та проведення традиційних спортивних змагань та спортивно-масових заходів в академії. Робота спортивного клубу сприяє популяризації ідей здорового способу життя та поширенню розуміння необхідності занять фізкультурою та спортом.

У Народній українській академії постійно удосконалюється матеріально-технічна база. Зараз в академії функціонує три спортивних зала: тренажерний зал, зал аеробіки та капітально відремонтований у цьому році дитячий гімнастичний зал, окрім того, діє відкрита спортивна площадка. Зали та площадка мають сучасне спортивне обладнання, що допомагає з успіхом вирішувати задачі, які стоять перед викладачами фізичного виховання.

Гармонійний розвиток людини – це мета і результат якісної вищої освіти. Фізичне виховання займає у цьому не останню роль, воно забезпечує систематичну роботу над розумовими, естетичними і фізичними якостями людини, сприяє формуванню здібностей шляхом активних, самостійних на усвідомлених дій [5]. Лише вищі навчальні заклади здатні впроваджувати фізичну освіту, формувати фізкультурно-оздоровчі компетенції у процесі навчання, створювати умови для інтенсивного навчання з підтриманням високої працездатності студентів. Засновник фізичної освіти П. Ф. Лесгафт вважав, що «величезна тайна виховання – зробити людину здоровою і міцною, щоб вона стала мудрою і розсудливою» [3].

Література

1. Про вищу освіту : Закон України від 1.07.2014 р. № 1556-VII. – Режим доступу : <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (дата звернення: 20.01.2018.). – Загол. з екрану.
2. Кубрак М. В. Інноваційні підходи у фізичному вихованні студентської молоді / М. В. Кубрак, М. О. Лянной // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення : матеріали XVI Міжнародної наук.-практ. конф. молодих учених / Сум. дурж. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2016. – Т. 1. – С. 78–81.
3. Лесгафт П. Ф. Избранные труды / П. Ф. Лесгафт ; сост. И. Н. Решетень. – М. : Физкультура и спорт, 1987. – 349с.
4. Мунтян В. С. Фізичне виховання у контексті положень нового закону України «Про вищу освіту» / В. С. Мунтян, В. І. Пліско // Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Сер.: Педагогічні науки. – Чернігів, 2014. – Вип. 118, т. 1. – С. 222–226.
5. Сорокіна Т. Р. Проблема збереження фізичного виховання у вищих навчальних закладах в рамках реформи системи освіти / Т. Р. Сорокіна // Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту різних груп населення : матеріали XVI Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених / Сум. держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. – Суми, 2016. – Т. 1. – С. 122–127.
6. Тонконог В. М. Фізичне виховання в формуванні об'єктивних і суб'єктивних мотивацій до здорового способу життя / В. М. Тонконог, О. Г. Гладошук, І. О.Бейгул // Фізичне виховання, спорт та здоров'я у сучасному суспільстві : зб. матеріалів II Всеукр. наук.-метод. конф., 13 берез. 2014 р / Харків. нац. автомоб.-дорож. ун-т. – Харків, 2014. – С. 33–34.
7. Футурій С. М. Шляхи удосконалення організації фізичного виховання студентів ВНЗ / С. М. Футурій // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання та спорту. – 2013. – № 12. – С. 94–100.

References

1. Pro vischu osvitu : Zakon Ukrayini vid 1.07.2014. № 1556-VII [About Higher Education : The Law of Ukraine from 1.04.2014. № 1556-VII]. Available at: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/111-zakon-ukrayiny-pro-vyschu-osvitu> (Accessed 20 January 2018).
2. Kubrak M. V., Lyannoy M. O. Innovatsiyni pidhodi u fizichnomu vihovanni studentskoyi molodi [Innovative approaches in the physical education of student youth]. Suchasni problemi fizichnogo vihovannya i sportu riznih grup naseleennya : materialy XVI Mizhnarodnoyi naukovopraktichnoyi konferencii molodikh uchenkih [Modern problems of physical education and sports of various groups of the population: Materials of the XVI International Science conference of young scientists]. Sumy, 2016, Vol 1, pp. 78–81.
3. Lesgaft P. F., Resheten I. N. comp. Izbrannyye trudyi [Selected works] Moscow, Fizkultura i sport Publ., 1987. 349 p.

4. Muntyan V. S., Plisko V. I Fizichne vihovannya u konteksti polozhen novogo zakonu Ukrayini «Pro vischu osvitu» [Physical education in the context of the provisions of the new law of Ukraine “On Higher Education”]. *Visnik Chernigivskogo natsionalnogo pedagogichnogo universitetu im. T.G. Shevchenka – Bulletin of the Chernigiv T. G. Shevchenko National Pedagogical University*. 2014, Vol. 118, Issue 1, pp. 222–226.

5. Sorokina T. R. Problema zberezheniya fizichnogo vihovannya u vischih navchalnih zakladah v ramkah reformi sistemi osviti [The problem of preserving physical nutrition in modern educational institutions as part of the reform of the education system]. *Suchasni problemi fizichnogo vihovannya i sportu riznih grup naseleennya : materialy XVI Mizhnarodnoyi nauk.-prakt. konf. molodih uchenih* [Modern problems of physical education and sports of different groups of population: materials of the XVI International Science-practical conference of young scientists]. Sumy, 2016, Vol. 1, pp. 122–127.

6. Tonkonog V. M., Gladoschuk O. G., Beygul I. O. Fizichne vihovannya v formuvanni ob’ektivnih i sub’ektivnih motivatsiy do zdorovogo sposobu zhittya [Physical education in the formation of objective and subjective motivations to a healthy lifestyle]. *Fizichne vihovannya, sport ta zdorov’ya u suchasnomu suspilstvi: zbirnik materialiv II Vseukrayinskoyi naukovu-metoduchmoi konferencii, 13 bereznia 2014*. [Physical education, sports and health in modern society: a collection of materials of the II All-Ukrainian scientific methodological conference, March 13, 2014]. Kharkiv, 2014. pp. 33–34.

7. Futuriy S. M. Shlyahi udoskonalennya organizatsiyi fizichnogo vihovannya studentiv VNZ [Ways of improving the organization of physical education of students of universities]. *Pedagogika, psiholgiya ta mediko-biologichni problemi fizichnogo vihovannya ta sportu* [Pedagogy, psychology and medical and biological problems of physical education and sports]. 2013, № 12, pp. 94–100.

Marina Krasulia

RISK OF LOSS OF ATHLETIC AND HEALTH-IMPROVING COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE FRAMEWORK OF THE REFORM OF THE EDUCATION SYSTEM

Abstract

The article analyzes the state of physical education in higher educational institutions, taking into account the current reform of the educational system, which is happening in Ukraine. It is shown what approaches to organization of the process of physical education and sports in higher educational institutions are reflected in the Law of Ukraine “About Higher Education” of 2014. The problems of modern physical education and the negative consequences that have arisen in higher educational institutions in connection with the adoption of the Law are outlined, and ways of their solution are suggested. The experience and the main principles of organization of physical education classes at Kharkiv Humanitarian University “People’s Ukrainian Academy” are given. They allow students to fully realize their right to practice physical culture and sports in PE classes. The university has opportunity to actualize the principle of forming fitness and health-improving capabilities of modern students, to ensure their systematic work mental, aesthetic and physical qualities with the help of physical education.

Key words: physical education, higher educational establishments, physical culture and health competencies of students.

В. Д. Лухвар

СУЧАСНА МИСТЕЦЬКА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ, РИЗИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Питання реформування сучасної освіти є одним із найбільш актуальних. Вирішення цієї проблеми пов’язане з модернізацією змісту освіти, а саме: оптимізацією способів і технологій організації освітнього процесу, досягнення сучасної якості освіти, що відповідає потребам країни і світовим стандартам. Зокрема, це стосується викладання мистецьких дисциплін.

Дослідження П. Автомонова, В. Бутенка, С. Антоновича, В. Вільчинського, М. Кириченка, О. Кудіна, О. Рудницької, В. Тиценка засвідчують, що образотворча діяльність послідовно розвивається під педагогічним впливом, вдосконалюючи різні сторони особистості дитини. Проте, недостатньо у літературі відображені ризики недостатнього рівня запровадження мистецької освіти і бар'єри на шляху її модернізації. В Україні і до сьогодні залишаються проблеми: дефіциту висококваліфікованих вчителів та низький рівень навчання образотворчому мистецтву; домінування залишкового принципу фінансування школи; традиційного ставлення до мистецьких дисциплін як другорядних. Образотворче мистецтво, згідно навчального плану вітчизняної загальноосвітньої школи, викладається лише до шостого класу включно. Усе це спричиняє труднощі у розвитку творчих задатків, у формуванні креативного мислення, а також у розвитку почуттєвої сфери учнів.

Аналіз сучасних навчальних планів загальноосвітніх шкіл і програм з образотворчого мистецтва дозволив зробити висновок про те, що при існуючій класно-урочній системі на уроках образотворчого мистецтва у початковій школі спостерігається згасання художньо-творчого потенціалу молодших школярів. Чуттєво-образне пізнання навколишнього світу замінюється вербально-логічним пізнанням, яке в основному зорієнтоване на мінімальне врахування безпосередньо-чуттєвого досвіду дитини та розвитку її творчого потенціалу.

Традиція ототожнювати пізнання виключно з науковим пізнанням повністю показала свою неспроможність, адже Ф. Шеллінг, С. К'єркегор, Б. Кроче, А. Бергсон, М. Хайдеггер, І. Кіреєвський обґрунтували особливий гносеологічний статус мистецтва. Усі дослідники зазначають, що для успішного осягнення художньої картини світу, розвитку світогляду необхідно отримані знання «пропустити» через почуттєвий рівень особистості, який розширює межі пізнання навколишнього світу, допомагає усвідомити його іманентне багатство, спонукає до ціннісного переживання явищ довкілля.

Однак, у формуванні в учнів художньої картини світу існують серйозні ризики, пов'язані, перш за все, з інтенсивним розвитком розгорнутої системи електронно-технічних засобів, широким впровадженням у навчальний процес комп'ютерів і телевізорів. Такі реалії змін у сучасному світі вимагають переосмислення принципів і методів педагогіки, з врахуванням ризиків і виявленням бар'єрів для розвитку креативності учнів.

Розмірковуючи про природу мистецтва та його вплив на формування особистості, слід виділити сугестивну функцію мистецтва, яке здатне навіювати відповідний устрій думок і почуттів (майже гіпнотичного впливу на людську психіку).

Сугестивно-логічна дія мистецтва чинить суттєвий вплив на формування ідентичності та виховання патріотичних почуттів учнів. Ідентичність являє собою продукт самоідентифікації, розуміння того, що відрізняє особистість від інших. Під патріотизмом ми розуміємо особливе, тобто безумовне і високосмислове почуття-цінність, яке характеризує позитивне ставлення особистості до народу, батьківщини, держави та до самої себе. Поняття ідентичності та патріотизму, на нашу думку, в багатьох ознаках подібні й не підлягають стандартним методам виміру. На рівні учнів загальноосвітньої школи ми можемо наголосити на одній із провідних ролей народного декоративно-ужиткового мистецтва, музики та співу в процесі національно-патріотичного виховання. Неперевершеними взірцями в цьому плані можуть бути твори гончарного мистецтва, художньої вишивки та національного костюму, мистецтва художнього витинання, писанкарства, художньої обробки металу, кості, рогу і декоративного розпису.

Вдосконалення системи естетичного виховання та художньої освіти, розвиток форм художньо-прикладного мистецтва в середній школі вимагає комплексного підходу: теоретичного, дослідницько-педагогічного, експериментального, психологічного, соціологічного.

Внаслідок проведених педагогічних досліджень ми отримали різноманітний і досить повний матеріал стосовно характеристики як художніх інтересів учнів, так і факторів, що їх визначають. Отримані дані дозволяють судити про місце мистецтва в структурі інтересів сучасних учнів загальноосвітніх шкіл, про їх уподобання до відповідних видів мистецтва, наявності художніх

вражень і мистецтвознавчих знань. Ми проаналізували інтереси учнів в галузі професійного мистецтва та виявили систему реалізації учнями своїх художньо-творчих здібностей. На наш погляд, ці дослідження дають можливість відпрацювати методики з розвитку художньо-творчих здібностей на початковому етапі навчання з урахуванням сучасних соціокультурних трансформацій в суспільстві та прослідкувати динаміку занять учнів мистецтвом у старшому віці.

Ми розуміємо творчість в її істинному психологічному сенсі, як притаманну кожній людині. Тому художні інтереси учнів розглядали з таких позицій:

- в контексті загальної структури інтересів;
- стосовно п'яти найбільш популярних видів мистецтва (література, телебачення, театр, музика, образотворче мистецтво);
- в трьох аспектах «спілкування» з мистецтвом (ознайомлення з творами мистецтва; наявність мистецтвознавчих знань, індивідуальна художня творчість);
- в динаміці всіх вікових періодів шкільного навчання.

У результаті дослідження ми дійшли висновку, що програма та організація навчання, система педагогічних умов, які забезпечують ефективний розвиток творчих здібностей учнів у процесі зображувальної діяльності, може вдосконалюватися у разі дотримання наступних умов.

1. Художня творчість учнів повинна розглядатись як засіб урівноваження сутності дитини з оточуючим світом у взаємодії з сім'єю, школою і впливом сучасних соціокультурних факторів.

2. Навчально-виховна робота має бути спрямованою на активізацію творчого уявлення дітей, їхнього самостійного творчого пошуку.

3. Процес навчання образотворчій діяльності стане більш продуктивним, коли буде спиратись на комплексну триєдину структуру творчої діяльності (відчуваю → знаю → вмію) з використанням нетрадиційних художніх технік, з опорою на диференційований підхід.

Оптимальний варіант системи творчої діяльності і розвитку творчого потенціалу може бути можливим:

- у формі розширення «творчих годин» у межах занять в позаурочний час, куди включаються різні форми образотворчої діяльності (зображення на площині, зображення в об'ємі, декоративно-прикладна діяльність);
- завдяки використанню на уроках споріднених за тематикою творів мистецтва й ігрових ситуацій;
- при комплексному використанні на заняттях емоційно-чуттєвого, інтелектуального і діяльнісного компонентів художньо-творчого потенціалу;
- з врахуванням відповідних чинників соціокультурного середовища (макрофактори, мезофактори, мегафактори).

Організація роботи вчителя у відповідності з розглянутими вище положеннями створює оптимальні умови для використання резервів творчого потенціалу дитини в ході естетико-виховного процесу, а також для подальшого його розвитку як одного із найважливіших засобів у формуванні особистості. Заняття потрібно переорієнтувати з вербально-понятійного на художньо-образне мислення і сприймання. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери має здійснюватися з використанням на уроці інтегрованої схеми міжпредметних зв'язків, насамперед музики, літератури, поезії й елементів гри.

Vladimir Lykhvar

MODERN ART EDUCATION IN UKRAINE: PROBLEMS, RISKS AND PERSPECTIVES

Abstract

Problems and risks of teaching art-related disciplines in modern secondary schools of Ukraine are revealed. It is grounded that intensive development of system of electronic and technical means, wide implementation of computers and televisions in educational process require new principles and methods of art pedagogy.

Difficulties in developing students' makings in art, shaping their creative thinking as well as developing their sensual sphere are identified. Optimal conditions for using the reserves of a child's creative potential during the aesthetic-educational process are described. The significance of shifting from verbal-conceptual to artistic thinking and perception is substantiated. Ways to improve the system of aesthetic upbringing and artistic education as well as development of arts and crafts in high school are defined.

The necessity of an integrated approach to the formation of the artistic picture of the world combining theoretical, scientific, pedagogical, experimental, psychological and sociological aspects is grounded.

Key words: visual perception, identity, fine arts, suggestion, creativity, art pedagogy, artistic-figurative thinking.

Andrii Makarov

SOME EDUCATIONAL RISKS OF THE VIRTUAL EDUCATION

One of the most popular tendencies in the modern education is connected with using different media technologies in learning process. Using different types media technologies allows to deliver educational information and to form different skills in short terms and in student-friendly mode. But if we start speaking about using media technologies in learning process, we also should understand that this type of education connected with some educational risks.

In sources we can find different definitions for this type of education. One of the most common definition is e-learning and virtual education. E-learning can be defined as learning with the Internet and multimedia [3] systems. Virtual education is distant and media education which is created by the interaction of subjects and objects in an educational space [2]. The first definition is more common in Western scientific discourse and the second one is more popular in the Post-Soviet space discourse.

Also, with e-learning and virtual education are connected these terms:

- distant learning which is the way of education what based on self-education or education with teacher (partial or full) [6];
- online learning is the way of education which uses online resources for delivering more than 80% educational content to the students without face to face interaction;
- mobile learning which is “learning across multiple contexts, through social and content interactions, using personal electronic devices” [3] etc.

The main advantages of this type of education are:

- round-the-clock delivery of educational content to the students;
- creating educational social networks;
- accessibility of this type education;
- reducing educational costs;
- educational flexibility (double-sited);
- objective criteria of assessment.

But the purpose of higher education is forming skills which are integrated to social activity. And, for our opinion, the main problem of virtual education connected with a lack of face-to-face interaction between teachers and students, and between students also (formal and unformal). This lack can have undefined impact on professional skills. This undefined impact is one of the educational risks of virtual education. Besides this impact can have negative effect at the educational processes and at the results of these processes.

In traditional education these risks connected with:

- insufficient applicant pool;
- low level of education services quality;
- lack of education funding;
- lack of professional qualification among teaching staff;
- insufficient information support of educational process;
- changes in the market;

- cost increase for educational services;
- making wrong strategic decisions;
- incorrect budget allocation;
- losses due to university employees' incompetence [7].

In virtual education these risks are significant only for educational institutions which implement this education. For virtual education there are some specific risks. Adela Ros Hajar speaks about the following types of risk:

- risk to transform a public good to commodity;
- the development of workers and consumers instead of critical citizens;
- the homogenization and standardization of educational contents, values and languages and, of course, the digital divide [1].

These risks belong to the sociocultural criticism of virtual learning, but also, we should speak about special risks for professional activity. We can approve that if we look at the modern theory of activity or Scandinavian theory of activity. This theory based on works of soviet psychologists, especially psychologists from Kharkov psychological school. Author of Scandinavian theory of activity is Y. Engestrom. This theory studies how people change they professional, learning and other activities when they are involved in these activities. For describing these changings, Y. Engestrom uses his modification of the Vygotsky triangle (Fig.).

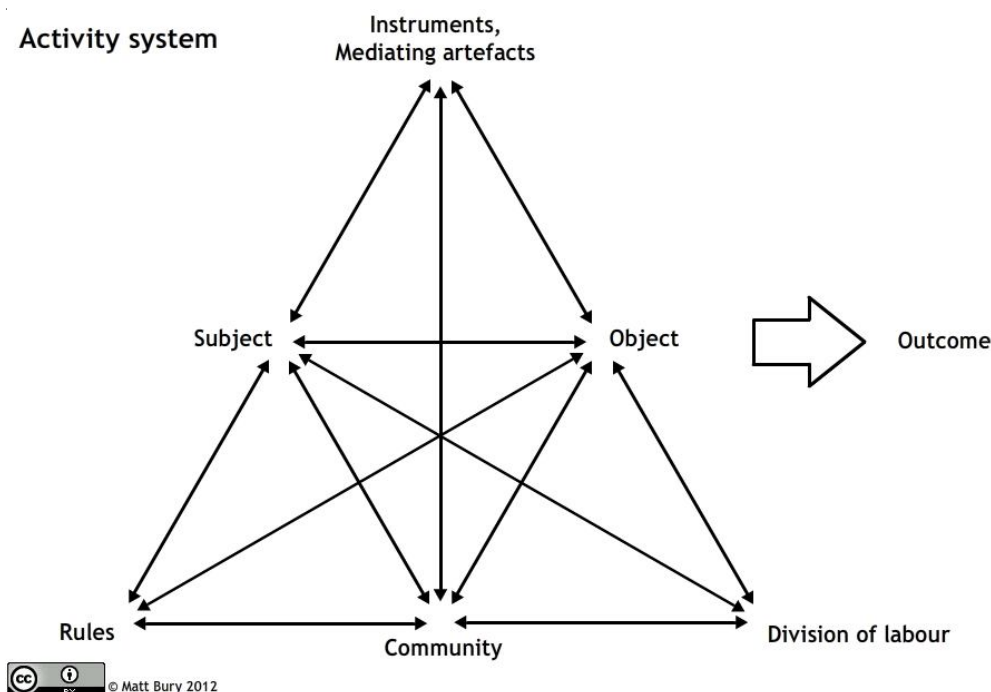

Fig. Engestrom triangle

How we can see, sources of these changings are:

- subject with his features, actual skills and knowledges;
- rules which regulate this activity;
- community which gives instruments produce rules and norms;
- instruments for activity;
- division of labor.

However, in virtual education, often, some aspects of activity system are missing because this type of education is individually orientated. So, there are missing:

- community communication because students usually cannot ask help from other students or this help is partial;
- instruments for solving tasks cannot be created by the students;
- rules are created by only creators of the virtual educational environment;

- division of labour because students usually work independently.

For professions which orientated on communication and cooperative working missing of these components in learning will have strong negative effects. But for other professions these effects will be smaller. So, we can say that main risks of virtual education connected with:

- lack of face-to-face communication during the learning;
- absence of full-fledged educational groups;
- individual-orientated educational process;
- absence of labour division;
- transforming education to commodity;
- the homogenization and standardization of educational contents.

References

1. Ros Hajar A. Risks and opportunities of virtual learning: the experience of UOC. Available at: <http://www.uoc.edu/humfil/articles/eng/ros/ros.html> (Accessed 20.01.2017).
2. Aliyeva N., Ivushkina E., Lantratov O. Stanovleniye informatsyonnoy obshchestva i filosofiya obrazovaniya [Becoming informational community and philosophy of education]. Available at: <https://www.monographies.ru/ru/book/section?id=645> (Accessed 20.01.2018).
3. Bates T. National strategies for e-learning in post-secondary education and training. Paris, Published by UNESCO, 2001. 135 p.
4. Engestrom Y. Expansive Learning at Work: toward an activity theoretical reconceptualization. *Journal of Education and Work*, 2001, Vol. 14, No. 1, pp. 133–156.
5. Galina I., Smrikarov A. Some Approaches to Implementation of Virtual Learning Environments. *International Conference on Computer Systems and Technologies – CompSysTech 2004*. 2004, pp. IV.25.1–IV.25-6.
6. Goncharenko O., Shmatko S. Distantsiynne navchannya u pislyadyplomniy osviti (dosvid Frantsiyi) [Distant learning in post-secondary education (experience of France)]. *Distantsiynne navchannya – start iz siohodennia v maybutnye – Distance learning – start from present to future*. Kharkiv, 2016. pp. 229-235.
7. Pankrukhin A. Marketing obrazovatelnykh uslug v vysshem i dopolnitelnom obrazovanii [Marketing of educational services in higher and additional education]. Moscow, 2005. 240 p.

Andrii Makarov

SOME EDUCATIONAL RISKS OF THE VIRTUAL EDUCATION

Abstract

In the modern education one of the most powerful and popular tendencies is an implementation media technologies in educational processes. This tendency create special approach in education. It name is the virtual education. Often, this approach replaces traditional education because it has many advantages which allows reducing educational costs, delivering educational services to students in comfort time, increasing educational flexibility etc. But if we replace traditional education, we should understand that it creates educational risks which is connected with a lack of full-fledged communication and sociocultural problems. Sociocultural risks of virtual education are determined and explained by the problems of modern society. Lack of full-fledged communication can be explained by the structure of human activity from the Scandinavian theory of activity.

Key words: educational processes, virtual education, educational risks.

ПОТЕНЦИАЛ ИДЕЙ АЛЕНА В ПРЕОДОЛЕНИИ ПРОБЛЕМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Современная образовательная система представляет собой разноуровневую конструкцию, позволяет учиться с раннего детства и не имеющую ограничения в возрасте. Более того, новые технологии открывают доступ к огромному количеству информации, но параллельно с этим мы столкнулись с проблемой адаптации учащихся к ускоряющимся темпам технического и научного прогресса. Новые технологии требуют мобильности, логического мышления, инициативности и стремления развиваться в различных областях. Еще несколько десятков лет назад получение диплома гарантировало предоставление стабильной работы, но сегодня мы наблюдаем совсем иную ситуацию, когда выпускник не всегда может найти должность, соответствующую его специальности или квалификации. Видимо наличие высшего образования не всегда является главным условием при получении высокооплачиваемой работы, поскольку не все претенденты обладают набором востребованных навыков и знаний. К тому же у высшего образования появляются конкуренты в профессионально-ориентированном обучении (курсы, тренинги), которые дают возможность получить необходимые навыки и подтверждение этому в виде сертификатов.

Нынешнее общество столкнулось с последствием отставания образования от стремительно развивающихся инноваций, что приводит к необходимости преобразования всей системы.

Первым понятие кризиса в образовании ввел директор Международного института планирования образования Ф. Кумбс во второй половине XX столетия. К основным причинам данной проблемы ученый относит изменения в социальной и общественной жизни людей, которая создает новые ценности и приоритеты, а также неравное соотношение традиционной образовательной системы и потребностей современного общества. Быстрое устаревание подходов и методов образования, которое сводилось к накоплению предыдущего опыта, требует не просто реформации отдельных элементов, а изменения всей системы [1, с. 128].

В свою очередь, И. Ильинский считает, что совершенствование форм и методов передачи знаний, использование новых образовательных технологий, изменений механизмов финансирования и управленческой системы будет успешным только с переосмыслением самой миссии образования. Ученый предлагает внедрение новых дисциплин, что позволят получить необходимые знания для адаптации в современном мире [2].

Е. Корнеева, исследуя проблему кризиса образования, подчеркивает, что одним из главных факторов является «лишение во многом внутренней мотивации, психологически малой активности учащегося, сопряженной с ощущением собственной ничтожности, неумелости, порождающей страха ошибок и наказания, лишенной творческого начала и требующей лишь повторов, копирования чужих достижений» [3].

Анализ литературы позволяет сделать вывод, что педагоги еще в начале XX столетия начали искать пути модификации образовательной сферы в соответствии с изменениями в социуме, которые необратимо приводят к реформации во всех сферах жизни. Так, преподаватель лицея Генриха IV, философ и журналист Ален (Эмиль-Огюст Шартье) в своей работе «Суждение о воспитании» поднимает вопросы, актуальные и сегодня, выражая уверенность в том, что обучение должно включать в себя идею воспитания самодисциплины. Именно внутренняя мотивация и настрой позволят учащимся преодолевать трудности и искать решения сложным жизненным задачам. Ален утверждает, что выполнение легких задач ведет к последующим сложностям [4]. Задача же учителя состоит в предоставлении заданий, которые стимулируют учеников задействовать логику, воображение и работоспособность.

Исходя из того, что детство – это состояние, когда физический рост опережает ментальное взросление, Ален акцентирует внимание на важности правильно выбрать методику обучения.

Главное отличие ребенка от взрослого – это интерес, который надо поддерживать. Искусство обучения требует многих усилий и понимания того, что преодоление трудностей является необходимым условием.

Для преодоления кризиса в системе образования многие педагоги предложили внедрение игровой формы как метода обучения. Игра внутренне привлекательна для субъекта, смысл ее – это получение удовольствия от самого процесса игры [3]. Аллен не соглашается с этой идеей, считая, что игра разрушает стремление детей к самодисциплине. Игра воспринимается как что-то забавное, как время, когда можно отдохнуть. Результатом использования этого метода, по словам Аллена, есть отсутствие внимания, игра отодвигает на второй план осмысление и обобщение [4].

Следующая идея, которую выдвигает педагог, – идея самообразования. Традиционная педагогика использует метод «кнута и пряника», она построена на усваивании теоретических знаний. Так, мы видим проблему, когда учащиеся имеют знания в определенной области, но ощущают недостаток в их практическом применении. Аллен подчеркивает, что практические занятия должны преобладать при обучении как в высшей, так и в средней школе, готовя учеников и студентов к реальной трудовой жизни [4].

Изучив данную проблему, можно сделать вывод, что современное общество нуждается в изменениях всей системы образования, в том числе и ее миссии. Новые методы и технологии должны быть направлены на формирование компетентной, мотивированной, свободной, быстро обучаемой и творческой личности. По мнению французского педагога Аллена, эта цель достижима при воспитании самодисциплины личности, ее мотивации и направленности на самообразование.

Литература

1. Кумбс Ф. Г. Кризис образования в современном мире (системный анализ) / Ф. Г. Кумбс. – М. : Прогресс, 1970 – 260 с.
2. Бодрова Е.В. Кризис системы образования. Поиск новой парадигмы образования на рубеже XX–XXI веков [Электронный ресурс] / Е.В. Бодрова, С. Б. Никитина. – Режим доступа: <http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/2009/professor.ru/Bodrova&Nikitina.pdf> (дата обращения: 10.12.2017). – Загл. с экрана.
3. Корнеева Е.Н. Активные методы социально-психологического обучения : учеб. пособие [Электронный ресурс] / Е.Н. Корнеева. – Режим доступа: <http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met110/node2.html> (дата обращения: 10.12.2017). – Загл. с экрана.
4. Alain. Propos sur l'éducation [Electronic resource] / Alain. – Modeo faccess : http://classiques.uqac.ca/classiques/Alain/propos_sur_education/propos_sur_education.pdf (date de diffusion: 12.12.2017). – Titre de l'écran.

References

1. Kumbis F. G. Krisis obrasovania v sovremennom mire (systemnyi analisis) [The crisis of the education in the morden world]. Moscow, Progress Publ., 1970. 260 p.
2. Bodrova E. V., Nikitina S. B. Krisis systemy obrasovania. Poisk novij paradigm obrasovania na rubezhe XX–XXI vekov [The crisis of the system of the education. Search for a new paradigm of education at the turn of the 20th and 21st centuries]. Available at: <http://www.mosgu.ru/nauchnaya/publications/2009/professor.ru/Bodrova&Nikitina.pdf> (Accessed 10.12.2017.).
3. Korneeva E. N. Aktivnie metodi sotsialnopsihologicheskogo obuchenia [Active methods of social psychological education]. Available at: <http://cito-web.yspu.org/link1/metod/met110/node2.html> (Accessed 10.12.2017.).
4. Alain. Propos sur l'éducation – Available at: http://classiques.uqac.ca/classiques/Alain/propos_sur_education/propos_sur_education.pdf (Accessed 12.12.2017.).

Maria Martianova

THE POTENTIAL OF ALAIN'S IDEAS IN OVERCOMING THE PROBLEMS OF EDUCATIONAL ACTIVITY

Abstract

The article is dedicated to the crisis of education and its reasons. The current society is facing the problem when education doesn't keep abreast with the rapidly developing innovations, which leads to the necessity of improving the entire system. New technologies give us access to huge amount of information, but at the same time we observe some difficulties with the adaptation of students to the accelerating rates of the technical and scientific progress. Having analyzed the works of modern and classic scientists, it can be concluded that the aim of new educative methods and technologies is to form a competent, motivated, free, quickly trained and creative personality. One of the greatest French educators, philosopher and journalist Alain (Émile-Auguste Chartier) emphasizes the achievement of the goal in the development of self-discipline of the personality, his motivation to studying and self-education.

Key words: the crisis of education, self-discipline, motivation, self-education.

Л. М. Матросова

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Розвиток сфери вищої освіти впродовж останніх років проходить у світі під гаслом: забезпечити найбільшій кількості людей доступ до вищої освіти. Загальною тенденцією глобалізації сучасного світу є зростання інвестицій у розвиток людського потенціалу. Особливо це стосується розвинених країн світу, де стрімко зростають обсяги фінансування освіти та науки, а також країн Південно-Східної Азії та Близького Сходу з великою часткою молоді у їх структурі населення. Зараз у світі відбувається покращення людського капіталу за рахунок отримання сучасної освіти, засвоєння нових знань та технологій, запровадження компетентнісного підходу в освітньому процесі. Отже, забезпечення конкурентоспроможності робочої сили передбачає підвищення частки населення, яка має вищу освіту та сучасні знання. Аналогічна тенденція простежується у сфері вищої освіти в Україні.

На перший погляд, зростання кількості людей із вищою освітою здається цілком виправданим: сучасне інформаційне середовище вимагає збільшення кількості досвідчених фахівців. Водночас постає дуже важливе питання: чи повинні всі бажаючі обов'язково мати вищу освіту (у цьому випадку вона отримує масовий характер), чи їй необхідно надати статус більшої елітарності (коли вищу освіту отримують ті особи, які мають для цього відповідні здібності)? Зараз українське суспільство зіштовхнулось із необхідністю реформування системи вищої освіти, внаслідок чого зазначене питання постає досить актуальним.

Останнім часом в Україні відбувається процес оптимізації мережі ВНЗ, але цей процес ще не призвів до суттєвих якісних перетворень в цій галузі. Наявна кількість вишів не враховує сучасні обмежені можливості суспільства та економіки щодо забезпечення зайнятості населення в цілому та, зокрема, працевлаштування молоді. Наразі в Україні кількість вишів перебільшує відповідні показники зарубіжних країн. Зараз на кожен мільйон населення в Україні припадає в середньому 5,4 ВНЗ проти 2,6 у 1990 році, що перевищує відповідний показник у європейських країнах. Наприклад, у Франції та Іспанії він становить 1,4; в Італії – 1,3; у Польщі – 0,3 ВНЗ на 1 млн населення [1]. Українські виші випускають багато молодих спеціалістів, які після навчання не можуть знайти гідне місце роботи.

Сучасний стан сфери вищої освіти в Україні зазнає суттєвих перетворень: змінюється організація навчального процесу, поширюється впровадження сучасних інформаційних

технологій у навчальній процес, використовуються принципи Болонського процесу та кредитно-модульної системи оцінювання знань, розповсюджуються нові форми навчання: дистанційна, інклюзивна, самоосвіта.

Важливим чинником, що характеризує зміни в організації освітнього процесу, є запровадження та використання моделі «суб'єкт-суб'єктних відносин» між викладачем та студентом. Ця модель заснована на принципах забезпечення рівноправних відносин між ними, ефективного спілкування та взаємодії з використанням особистісно-орієнтованого підходу для досягнення визначених цілей навчального процесу.

Проте, в сучасних умовах розвиток системи вищої освіти в Україні зазнає впливу різних видів ризиків: зовнішніх та внутрішніх, економічних та фінансових, соціальних та демографічних. Їх негативний вплив на освітню діяльність супроводжується скороченням обсягів державного фінансування закладів вищої освіти, зниженням рівня якості підготовки фахівців та соціального статусу працівників сфери вищої освіти, погіршенням демографічної ситуації, знеціненням престижу праці науково-педагогічних працівників з боку студентів та суспільства в цілому.

Незважаючи на те, що освітня сфера є стратегічно важливою для розвитку держави та людського потенціалу країни, Україна за обсягом інвестицій в освіту суттєво відстає від розвинутих країни світу. Наприклад, видатки на розвиток освіти становлять у Німеччині 12% ВВП, у США – 15% ВВП. В Україні бюджетні видатки на освіту у 2013 році збільшилися до 7,3% ВВП, але так й не досягли 10% ВВП, відповідно до Закону України «Про освіту». Питома вага видатків на вищу освіту в освітньому бюджеті зменшилася за 2009–2014 роки з 31,4% до 28,5%. Державні видатки на одного студента становлять в Україні близько 600 дол. США; у країнах ЄС – від 3800 до 6200 дол. США. Водночас, в Україні за рахунок бюджетних коштів навчається менш 40% студентів; у країнах Євросоюзу, зокрема, у Німеччині та Франції: близько 80–90% студентів [2].

В Україні у зв'язку зі зростанням кількості випускників з вищою освітою, дуже актуальною є проблема їх працевлаштування відповідно до отриманої спеціальності. Проте, сучасний ринок праці в Україні не в змозі забезпечити працевлаштування багатьох молодих фахівців. Це пояснюється, з одного боку, тим, що отримана випускниками кваліфікація іноді не відповідає вимогам роботодавців; з іншого, – масовий характер вищої освіти знижує якість підготовки фахівців, що ускладнює їх адаптацію до умов зростаючої конкуренції на ринку праці. Сучасний фахівець повинен володіти певним набором знань, вмінь та навичок, що характеризують рівень його привабливості та конкурентоспроможності на ринку праці з урахуванням потреб роботодавця. Водночас існує певна розбіжність між рівнем теоретичної та практичної підготовки молодого фахівця та вимогами, що висуваються до нього на робочому місці.

Скорочення бюджетного фінансування та переважання контрактної форми навчання погіршує рівень підготовки фахівців, призводить до проблем щодо оцінки справжньої якості отриманих випускниками дипломів. Окрім того, певна частина випускників шкіл та коледжів залишається за межами освітнього процесу і не може отримати вищу освіту, оскільки не має коштів для оплати свого навчання. Таким чином, в Україні не гарантується у повному обсязі право кожної людини на отримання освіти, тому різні прошарки населення за рівнем доходів не мають рівного доступу до освіти, тобто не виконується норма Конституції України.

Слід підкреслити, що освіта в сучасному світі значною мірою визначає розвиток економіки та інших сфер життєдіяльності. Тому важливим є забезпечення постачання більших обсягів фінансових ресурсів у сферу освіти, створення ефективного механізму для належної оцінки праці освітян, надання молоді з вищою освітою можливості працевлаштування відповідно до фаху.

Проте, значна частка молодих спеціалістів в умовах скорочення попиту на ринку праці України змушена працювати не за фахом або залишати країну для пошуку роботи за кордоном. У зв'язку з цим важливим завданням держави та суспільства є всебічна підтримка освітнього сектору, поширення доступу до якісної освіти різних верств населення.

Наразі в Україні відбувається знецінення соціального престижу та мотивації праці педагогів,

що призвело до скорочення рівня їх доходів та погіршення статусу викладачів у суспільстві. Враховуючи, що переважну частку працівників у сфері освіти та науки становлять фахівці доволі зрілого віку, слід вирішувати питання щодо «зміни поколінь» та залучення в науку та освіту нових молодих кадрів.

Одним з важливим чинників ризику в освіті є зростання конкуренції між вишами України та зарубіжних країн. Серед них відзначимо, наприклад, ВНЗ Польщі. Зараз у Польщі навчається понад 20 тис. українських громадян. За останні роки їх чисельність зросла більш ніж у сім разів: з 2831 осіб у 2008/2009 навчальному році до 20693 осіб на початок 2015/2016 навчального року. Загалом у 2015 році за кордоном навчалось приблизно 53 тис. студентів з України [3]. Тому українські виші повинні розробити стратегію діяльності, адаптовану до умов посилення зовнішньої конкуренції у сфері освіти. Поряд з цим з боку держави слід забезпечити більшу підтримку та фінансування освітньої сфери.

Зараз конкурентоспроможність української освіти на зовнішніх ринках знижується, оскільки, за умов постійного скорочення обсягів державного фінансування, зростає рівень комерціалізації освітньої сфери. Водночас збільшується контингент студентів контрактної форми навчання, які за шкільним атестатом мають низькі бали та відповідно низький рівень знань. Тому якість підготовки студентів погіршуються, а «цінність» отриманих ними дипломів знижується. У зв'язку з цим, для вітчизняних вишів актуальною є проблема відбору із загальної кількості абітурієнтів найбільш обізнаної, талановитої молоді.

Необхідно забезпечити реформування освіти у напрямку вдосконалення критеріїв відбору абітурієнтів у виші зі встановлення кількості балів для бюджетної та контрактної форми навчання. В свою чергу, держава повинна створити гідні умови для підготовки сучасної освіченої молоді, яка матиме конкурентні здібності на ринках праці у середині та за межами країни. Це вимагає розробки механізму якісної конкуренції та відбору потенційних студентів з метою надання вищій освіти належного статусу у суспільстві, а також дозволить залучити до вишів не тільки абітурієнтів, які можуть сплатити за навчання, але й тих випускників шкіл та коледжів, що мають найкращий рівень підготовки та знань, але обмежені у фінансах для сплати за навчання.

Масовий характер освіти супроводжується відсутністю диференціації за певними критеріями при отриманні освіти, наслідком чого є погіршення рівня підготовки фахівців, різке скорочення кількості працівників середньої ланки, технічного та допоміжного персоналу.

Незважаючи на значну кількість ВНЗ в Україні та зростання обсягів підготовки фахівців, наразі відбувається скорочення частки освічених та компетентних людей у різних галузях економіки. З метою збереження та розвитку інтелектуального потенціалу України необхідним є надання освіти та науці ролі провідних сфер розвитку суспільства і забезпечення гідних умов життєдіяльності людини. Тільки за такої умови слід очікувати позитивних змін у розвитку країни, а також підвищення рівня конкурентоспроможності робочої сили та підготовки досвідчених, кваліфікованих спеціалістів.

Література

1. Підгорний А. З. До питання про оптимізацію мережи вищих навчальних закладів / А. З. Підгорний, Т. С. Корольова // Економіка України. – 2017. – № 8. – С. 60 – 72.
2. Притуляк Н. М. Оцінка рівня розвитку людського потенціалу в Україні / Н. М. Притуляк / Економіка України. – 2017. – № 11. – С. 85–100.
3. Слободян О. Українські студенти за кордоном: скільки та чому? [Електронний ресурс] / Олександра Слободян, Єгор Стадний. – Режим доступу: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-skilky-ta-chomu> (дата звернення: 20.01.2018). – Загол. з екрану.

Reference

1. Pidhomyj A. Z., Korolyova T. S. Do putannjia pro optimizacij u merezhji vishih navchalnuch zakladiv [On the question of the optimization of the network of higher education institution]. Economy of Ukraine. 2017, No. 8, pp. 60–72.

2. Prituljiak N. M. Otsinka rivnija rozvitky ludskogopotencijaly v Ukraini [Assessment of the level of development of human potential in Ukraine]. *Economy of Ukraine*. 2017, No. 11, pp.85–100.

3. Slobodjan O., Stadnij E. Ukrainski studentu zakordonom: silki ta chomy? [Ukrainian Students Abroad: How and Why?]. Available at: <https://cedos.org.ua/uk/osvita/ukrainski-studenty-za-kordonom-silky-ta-chomu> (Accessed 20.01.2018).

Liudmyla Matrosova

HIGHER EDUCATION SYSTEM OF UKRAINE IN MODERN CONDITIONS: RISKS AND WAYS OF THEIR OVERCOMING

The main features of education development under the circumstances of globalization are considered. The relevance of investing in human capital is underlined. The importance of the problem of higher education transition from being elite to becoming a public service is determined. The necessity of Higher education system reformation is indicated. The process of optimization of the network of universities in Ukraine is considered. The limits of labor market in Ukraine and the problem of youth employment are underlined. The main ways of reforming Higher education system are determined. The main types of risks for Higher education system are noted. The levels of education costs in Ukraine and EU countries are presented. The availability of education for different population groups having different levels of income in Ukraine is studied. The main tendency of prestige decline and loss of motivation to jobs of scientists and teachers in society is noted. Levels of education quality and the value of diplomas received by graduates are determined. The necessity of providing young people with education and scientific research for future development of these spheres is emphasized. The negative consequences of increasing competition from foreign Higher Education's institutions are established. The urgency of developing a new strategy for adapting Ukrainian universities for the conditions of increasing foreign competition and out flowing of students to study abroad is emphasized. The importance of providing education and science with the priority status for state support is determined. The importance of increasing the competitiveness of Ukrainian specialists is marked.

Key words: higher education system, human capital, employment of young people, educational risks, competition in higher education, adaptation strategy, competitiveness of specialists.

O. Mykolenko

THE IMPACT OF EDUCATION ON UNIVERSITY STUDENTS' INTENTIONS TO BECOME ENTREPRENEURS: A UKRAINIAN STUDY

The most recent empirical studies suggest that despite the fact that young people become more and more educated, the unemployment rate are abnormally high among them in both developed and developing countries (Schmitt et al., 2015, p. 42). Therefore, the promotion of entrepreneurship is becoming critical in stimulating economic growth and job creation. Based on the research conducted by The Global Entrepreneurship and Development Institute to measure the entrepreneurial ecosystem, Ukraine was ranked 73th out of 137 countries in the world (Zoltón J. Ecs et al., 2017). According to the report Ukraine has been estimated rather high with the startup skills. Based on recent literature, we conclude that entrepreneurial potential and intention can be significantly increased due to entrepreneurship education at universities. The most effective university policies, including education programs, promote entrepreneurial culture and raise an interest of students in entrepreneurship career. According to the theory of planned behavior (TPB) entrepreneurial intention (EI) is the key notion of our study that reveals the peculiarities of entrepreneurial process in different universities all over the world (Aizen, 1991; Krueger et al., 2000; Kolvereid, 2016). Built on numerous publications it is proved that intention is a good predictor of individual behaviors. Even if people may have special knowledge, skills and business practices, they will refrain from entrepreneurial activities when they lack the intention to do this (Krueger et al. 2000, Miranda et al. 2017).

In order to get an idea about the main sources of entrepreneurial intentions of Ukrainian students, the

project was organized. The focus of the research is the influence of entrepreneurship education on intentions of students to become entrepreneurs. Generally, the link between entrepreneurship education and entrepreneurial intention has been established in a number of papers built on different concepts and theoretical backgrounds. Zhang et al. (2014) has found a significant positive impact of entrepreneurship education on academic intentions as well as positive interactive effects by gender, university type, and study major on relationships between entrepreneurship education and EI. Potishuk et al. (2017) explore the impact of course characteristics and the effect of opinion leaders on the entrepreneurial intentions in the course of educational program and draw the conclusion about significant positive effects. Miranda et al. (2017) investigate other determinants such as training, available business experience in line with psychological attributes. But what is important to consider is that results always depend on the designed model, the way it is completed and constructed and the antecedents that are selected. The preceded experience of scientists show that the way of measuring and analyzing of selected determinants makes a big difference to the outcomes. In our study we attempt to answer the following questions: Are the entrepreneurial intentions of students positively influenced by entrepreneurial attitudes, subjective norms, and perceived behavioral control? Do special courses and content of educational program (theoretical versus practice-based knowledge) foster entrepreneurial positive attitudes and intentions? Do role models embedded in entrepreneurship education impact EI? Do students have the skills necessary to start a business based on their own perceptions and the availability of tertiary education? And does the university environment make it possible to act on the opportunities?

Thus, the aim of the study is to empirically test factors that foster entrepreneurial attitudes and intentions among university students. And one more contribution of our research is that most of the studies exploring the effect of entrepreneurship education on entrepreneurship intention focus on developed countries. And only some papers are devoted to developing countries, such as China (Zhang, 2014), Zimbabwe (Munyaradzi T. Ndfirepi, 2017). Very limited empirical studies have been focused on Ukrainian context.

There are many theoretical models that primarily serve as a background to investigate the essence of entrepreneurial intentions (EI): the Entrepreneurial Event Model (Shapero, 1982), the Theory of Planned Behavior (Ajzen's, 1991, 2015), Entrepreneurial Potential Model (Kruegel&Brazeal, 1994) and others. Empirical evidences prove an applicability of Entrepreneurial Event Model (1982) and the Theory of Planned Behavior. Both theories are well-established and widely used to explain human behavior across various domains (sociology, economy, philology). But, for instance, Pazo et al. found that theory of planned behavior work for intention-based models well trough pedagogical process (2011).

According to Ajzen, human behavior is largely a matter of deliberate and conscious efforts (1991, 2015). Thus, entrepreneurship, like other domains of human behavior, is assumed to be intentional. This theory relates intention to attitudes and behaviors and suggests three antecedents of entrepreneurial intentions: personal attitudes towards entrepreneurship (PA); subjective norms (SN) and perceived behavioral control (PBC). The application of the theory proves that these three variables have a direct effect on intention. In view of the main theoretical and empirical results and considering the literature review we propose a theoretical model to convey EI of Ukrainian students built on their EA, PBC, and subjective norms. Our model is completed with the inclusion of three variables as predictors of the PBC construct and the PA construct: prior entrepreneurial exposure, university environment fostering entrepreneurship culture, and education program content. Consistent with Ajzen's (1991) theorization, this study offers that interaction of auxiliary antecedents with EI is mediated by students' attitudes, subjective norms and perceived behavioral controls.

Personal attitude towards being an entrepreneur reflects a positive or negative personal overall evaluation of entrepreneurship behavior. Set of accessible behavioral beliefs concerning career choice in entrepreneurship is compared to different outcomes and attributes. In addition, each belief is weighed by the evaluation of the outcomes (Fayolle, 2014). This component of TBP model as a antecedent explaining entrepreneurial intention was tested and reaffirmed successfully several times (Ajzen, 2001; Autio et al., 2001; Potishuk V. et al., 2017; Zhang et al., 2017). So we expect that positive impact will also occur when we study a case of Ukrainian students' ambitions to become entrepreneurs.

Subjective norms constitute an individual's perception of social pressure with regard to a career choice

as an entrepreneur. This includes the expectations of family, closest friends, colleagues or/and classmates for a particular behavior and the support from other influential people. Subjective norms are built on two components: normative beliefs and the motivation to comply with these beliefs. Zhang and et al. (2014) prove Ajzen's conclusion that this factor is quite difficult to follow and track regarding its less predictive impact on subjects with a highly internal locus of control. Besides the less predictive impact, there are several studies that point to a weak influence of subjective norms on EI (Krueger et al., 2000; Autio et al., 2001). Nevertheless, there are results of other investigations that reaffirm the TPB conceptual model and prove that subjective norms have a medium relationship with entrepreneurial intention (Potishuk et al., 2017). Moreover, according to Siu & Lo (2013) people with more collectivist values are likely to consider the opinion of significant others and may either start a venture or reject the idea at all. But also we will examine the influence of entrepreneurial exposure on EI following up on the recommendation of Krueger et al. (2000).

Perceived behavioral control is the third component of TPB model that reflects the perceived capability to become an entrepreneur or self-employed. In many studies devoted to exploring EI, the PBC concept has been replaced by self-efficacy (Krueger et al. 2000; Travis & Freeman, 2017; Moriano 2012). In turn self-efficacy is equivalent to a perceived feasibility in Shapero's model (Zhang, 2014). Our study will focus on PBC.

In addition to highlighted components of TBP model that have a direct effect on EI according to Aizen (1991), we investigate the auxiliary variables that may have also positive influence and explain a significant variance in entrepreneurial career intentions of Ukrainian students directly or indirectly. Based on entrepreneurial cognition theory we attempt to include two exogenous factors into our intention-based model such as prior entrepreneurial exposure and entrepreneurship education. According to Fayolle and Gailly (2015) some educational variables such as past entrepreneurial exposure, course contents, pedagogical methods and others should be explored in the course of study. We need to investigate causal relationships between entrepreneurship education and antecedents of intention or behavior more deeply.

Following up on the studies made by Zhang (2014) who added two additional determinants into their intention-based model we extend this endeavor in the Ukrainian context.

References

- Schott T., Kew P., Cheraghi M. Future potential: aGEM perspective on youth entrepreneurship 2015. London, Global Entrepreneurship Research Association, 2015. 42 p.
- Ajzen I. The Theory of Planned Behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 1991, No. 50, pp. 179–211.
- Krueger N. F., Reilly M. D., Carsrud A. L. Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing*, 2000, Vol. 15(5-6), pp. 411–432.
- Kolvereid L. Preference for self-employment prediction of new business start-ups intentions and efforts. *The International Journal of Entrepreneurship and Innovation*, 2016, 17(2), pp. 100–109.
- Miranda F. J., Chamorro-Mera A., Rubio S. Academic entrepreneurship in Spanish universities: an analysis of the determinants of entrepreneurial intention. *European Research on Management and Business Economics*, 2017, Vol. 23, Issue 2, pp. 113–122.
- Zhang Y., Duijsters G., Cloudt M. The role of entrepreneurship education as a predictor of university students' entrepreneurial intention. *International Entrepreneurship Management Journal*, 2014, Vol. 10, pp. 623–635.
- Potishuk V., Kratzer J. Factors affecting entrepreneurial intentions and entrepreneurial attitudes in higher education. *Journal of Entrepreneurship Education*, 2017, Vol. 20(1), pp. 36–55.
- Munyaradzi T. N., Rambe P. (2017). Entrepreneurship education and its impact on the entrepreneurship career intentions of vocational education students. *Problems and Perspectives in Management*, 2017, Vol. 15(1-1), pp. 191–199.
- Pazo, A. M. F., Ferreira J. M., Raposo M., Rodrigues R. G. D., Dinis A. Entrepreneurial intention among secondary students: findings from Portugal. *International Journal of Entrepreneurship and Small Business*, 2011, Vol.13 (1), pp. 92–106.

Fayolle A., Licón F. The future of research on entrepreneurial intentions. *Journal of Business Research*, 2014, Vol. 67, pp. 663–666.

Autio E., Keeley R. H., Klofsten M., Parker G. G. C., Hay M. Entrepreneurial intent among students in Scandinavia and in the USA. *Enterprise & Innovation Management Studies*, 2001, Vol. 2, No. 2, pp. 145–161.

Travis J., Freeman E. Predicting entrepreneurial intentions: incremental validity of proactive personality and entrepreneurial self-efficacy as a moderator. *Journal of Entrepreneurship Education*, 2017, Vol. 20(1), pp. 45–57.

Moriano J. A., Gorgievski M., Laguna M., Stephan U., Zarafshani K. A cross-cultural approach to understanding entrepreneurial intention. *Journal of career development*, 2012, Vol. 39, pp. 162–185.

Fayolle A., Gailly B. The impact of entrepreneurship education on entrepreneurial attitudes and intention: hysteresis and persistence. *Journal of Small Business Management*, 2015, Vol. 53(1), pp. 75–93.

Olena Mykolenko

THE IMPACT OF EDUCATION ON UNIVERSITY STUDENTS' INTENTIONS TO BECOME ENTREPRENEURS: A UKRAINIAN STUDY

Abstract

The purpose of the study is to analyze, from a theory of planned behavior perspective, the role of entrepreneurship education on entrepreneurial intention. A conceptual model is developed based on the literature discussing the importance of entrepreneurship education in economic and social development. A number of hypotheses has been developed and tested in a survey of Ukrainian university students with the results suggesting that education program and other contextual factors do influence the intention of an individual to engage in entrepreneurial behavior. These results will be then discussed in terms of practical and theoretical recommendations and implications for education program development. The empirical results also highlight the importance of offered variable disciplines as well as practical-based learning, including short courses in business and management.

Keywords: entrepreneurial attitudes, entrepreneurial intentions, the theory of planned behavior, entrepreneurship education

Е. Г. Михайлева

СОВРЕМЕННЫЕ РИСКИ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА В ОБРАЗОВАНИИ

Современное образование претерпевает особый период в своем развитии: из института «в себе» с важными общественными функциями оно превращается в открытый институт, такой, выполнение функций которого становится практически невозможным без координации и взаимодействия с другими социальными структурами в достижении общественно значимых целей. Именно поэтому с конца XX века актуализировались вопросы социального партнерства в образовании, а сейчас они стали одними из тех, стратегические и тактические ответы на которые выступают залогом успеха в развитии общества.

Как показывает обзор литературы, «социальное партнерство – это определенный тип взаимодействия субъектов, объединенных общими усилиями, способами решения актуальных проблем совместной жизни, нацеленный на максимальное согласование и реализацию интересов всех участников этого процесса» [7]. На макроуровне оно рассматривается как способ построения гражданского общества [1, с. 12].

Как отмечают ученые, расширенная трактовка социального партнерства согласуется с определением, принятым Конференцией ООН по устойчивому развитию в Рио-де-Жанейро в 1993 г., где «социальное партнерство – продуктивная кооперация всех субъектов развития

территории для ее устойчивого социально-экономического развития и сопутствующего повышения качества жизни населения, совершенствования социальной и производственной инфраструктуры, системы муниципального управления и местного самоуправления и свободы личности» [цит. по 7].

Очевидно, что общественное благо в различных проявлениях и на различных уровнях социального пространства – основная цель социального партнерства, и естественным выступает тот момент, что достижение этой цели осуществляется с использованием специфических возможностей и круга социальных субъектов тех или иных социальных институтов.

Если речь идет об образовании, то социальное партнерство в нем трактуется с использованием разных маркеров: как «особый тип взаимодействия образовательных учреждений с субъектами и институтами рынка труда, государственными и местными органами власти, общественными организациями, нацеленный на максимальное согласование и реализацию интересов всех участников этого процесса» [3]; «особый тип совместной деятельности между субъектами образовательного процесса, характеризующийся доверием, общими целями и ценностями, добровольностью и долговременностью отношений, а также признанием взаимной ответственности сторон за результат их сотрудничества и развития» [5]; «партнерство, в которое вступают работники системы образования, контактируя с представителями иных сфер общественного воспроизводства; партнерство, которое инициирует система образования как особая сфера социальной жизни, делающая вклад в становление гражданского общества» [6]; «практика совместной выработки решений и сбалансированной, разделяемой ответственности» [4] и др. То есть сущностью социального партнерства в образовании мы можем определить взаимодействие образовательных субъектов с широким кругом социальных субъектов, функционирующих как внутри, так и за рамками института образования, базирующееся на согласовании их интересов, основанное на доверии и добровольности, следствием чего выступает разделяемая ответственность субъектов партнерства.

Такое понимание социального партнерства в образовании дает возможность анализировать его с точки зрения выгод и рисков в обозначенных нами ключевых зонах.

В первом аспекте, по мнению ученых, «социальное партнерство помогает направлять ресурсы на развитие совместной деятельности любых образовательных учреждений, их общественной самоорганизации и самоуправления независимо от их типа и вида. Оно привлекает ресурсы общества для развития образовательной сферы. Оно помогает накапливать и передавать жизненный опыт как образовательного сообщества, так и его партнеров для формирования у членов сообщества способности долговременного выживания на рынке образовательных услуг. Социальное партнерство позволяет действовать эффективно и успешно, имея в виду приоритетную перспективу, общую для всех партнеров, эффективно координировать совместную деятельность с ясным пониманием своей ответственности. Такая деятельность позволяет оказывать наиболее эффективно и экономно помощь нуждающимся членам сообщества, участвующим в партнерстве, добиваться того, чтобы, оставаясь непохожими на других, признавать различия отдельных людей и организаций» [2]. В данном аспекте важно также понимание того, что «партнерство обеспечивает преодоление имеющихся у субъектов различий в представлении о методах решения общих проблем, гармонизацию общественных отношений, предотвращение конфликтов, согласование и повышение результативности действий» [7].

Однако в данном процессе, на наш взгляд, могут присутствовать и определенные рискованные зоны, которые требуют своего внимания для системного осмысления практики реализации социального партнерства в образовании. Мы предлагаем говорить о нескольких ключевых рисках.

1. *Риск некачественного аудита социального пространства субъектов образования и конструирования некорректной партнерской сети.* Данный риск связан с некачественными

процедурами определения круга возможных партнеров и, как следствие, направление усилий образовательного учреждения в зоны с нулевым эффектом и игнорирование тех зон, которые могли бы быть результативными. Кроме того, современный аудит социального пространства образовательного учреждения предполагает уход от механического определения сети партнеров, а предполагает переход к анализу сфер их интересов.

2. *Риск стереотипизации партнеров.* Стереотипизация – процесс надления социальных субъектов теми или иными свойствами, основанными не на реальных характеристиках, а на сложившихся (часто ложных) убеждениях. В результате, надление потенциальных субъектов социального партнерства ложными характеристиками может привести к нарушению баланса интересов и снижению эффективности партнерской деятельности. Кроме того, стереотипизация может сократить круг возможных партнеров и их возможностей, что также не позволит достичь поставленных перед социальным партнерством целей.

3. *Риск ошибочных ожиданий от партнеров.* Данный риск тесно связан с предыдущим и основан на том, что в ходе взаимодействия с партнерами ожидания от них могут оказаться ложными. Ведь социальное партнерство, хоть и основано на информации о субъектах и доверии между ними, но не предполагает глубокого погружения в детали функционирования каждого из них. Более того, представление организаций в социальном пространстве образования может отражать желаемые образы, транслируемые в него, но не обязательно совпадающие с реальными практиками. Именно поэтому опора на некоторые из таких образов может разрушить или ослабить эффективность социального партнерства.

4. *Риск привыкания.* Данный риск связан с тем, что гибкость и адаптивность в современных условиях отодвигают на второй план монументализм современных организаций. И, несмотря на то, что образование более монументально, чем адаптивно, его партнеры принадлежат к более динамичным средам, в которых интересы и стратегии меняются быстрее. Поэтому привыкание к тем или иным формам и направлениям работы длительных социальных партнеров может скрыть их новый потенциал, новые возможности для образовательных организаций.

5. *Риск разбалансированности интересов партнеров.* В условиях глобализации интересы многих организаций – потенциальных и реальных партнеров образовательных структур – могут быстро изменяться, а это означает, что со временем интересы даже традиционных партнеров могут превратиться в противоположные, что ограничит возможности партнерской деятельности.

6. *Риск перегруппировки партнеров.* Любая деятельность, в том числе и в рамках социального партнерства, предполагает получение определенной выгоды. Как бы то ни было, но со сменой интересов или социально-политической, экономической ситуации, представления о выгодах могут изменяться, изменяя при этом и возможных предпочитаемых партнеров.

Таким образом, социальное партнерство в сфере образования имеет свои выгоды и риски, учет которых принципиально важен для повышения эффективности социальной деятельности.

Литература

1. Леснянская Л. А. Идеи социального партнерства в образовании / Л. А. Леснянская // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 6. – С. 12.

2. Марьин А. Социальное партнерство в образовании [Электронный ресурс] / Алексей Марьин. – Режим доступа: <https://www.proza.ru/2011/01/21/398> (дата обращения: 17.01.2018). – Загл. с экрана.

3. Никитин М. В. Модернизация управления развитием образовательных организаций / М. В. Никитин. – М. : АПО, 2001. – 221 с.

4. Осипов А. М. Социальное партнерство в сфере образования [Электронный ресурс] / А. М. Осипов, П. Карстанье, В. В. Тумалев, В. Г. Зарубин. – Режим доступа: <http://www.ibl.ru/konf/041208/87.html> (дата обращения: 10.01.2018). – Загл. с экрана.

5. Технологии социального партнерства в сфере образования : учеб.-метод. комплекс /

Е. В. Пискунова, И. Э. Кондракова, М. П. Соловейкина [и др.]. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2008. – 145с.

6. Реморенко И. М. «Социальное партнерство» в образовании: понятие и деятельность / И. М. Реморенко // Новый город: образование для изменения качества жизни. – М. ; СПб. : Югорск, 2003. – 145 с.

7. Социальное партнерство в образовании: основные термины и определения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.мой-ориентир.рф/социальные-партнеры/социальное-партнерство/> (дата обращения: 25.12.2017). – Загл. с экрана.

References

1. Lesnyanskaya L. A. Idei sotsial'nogo partnerstva v obrazovanii [Ideas of social partnership in education]. *Sovremennyye problemy nauki i obrazovaniya* [Modern problems of science and education], 2012. № 6. p. 12.

2. Mar'in A. Sotsial'noye partnerstvo v obrazovanii [Social partnership in education]. Available at: <https://www.proza.ru/2011/01/21/398> (Accessed 17.01.2018).

3. Nikitin M. V. Modernizatsiya upravleniya razvitiyem obrazovatel'nykh organizatsiy [Modernization of management by the development of educational organizations], Moscow, APO Publ., 2001. 221 p.

4. Osipov A. M., Karstan'ye P., Tumalev B. V., Zarubin V. G. Sotsial'noye partnerstvo v sfere obrazovaniya [Social partnership in the field of education], Available at: <http://www.ibl.ru/konf/041208/87.html> (Accessed 10.01.2018).

5. Piskunova Ye. V., Kondrakova I. E., Soloveykina M. P. et al. Tekhnologii sotsial'nogo partnerstva v sfere obrazovaniya [Technologies of social partnership in the sphere of education]. Saint Petersburg. RGPU im. A.I. Gertsena Publ., 2008. 145 p.

6. Remorenko I. M. «Sotsial'noye partnerstvo» v obrazovanii: ponyatiye i deyatel'nost' [«Social partnership» in education: concept and activity]. *Novyy gorod: obrazovaniye dlya izmeneniya kachestva zhizni* [New city: education for changing the quality of life]. Moscow, St Petersburg, Yugorsk Publ., 2003. 145 p.

7. Sotsial'noye partnerstvo v obrazovanii: osnovnyye terminy i opredeleniya [Social partnership in education: basic terms and definitions]. Available at: <http://www.мой-ориентир.рф/социальные-партнеры/социальное-партнерство/> (Accessed 25.12.2017).

Kateryna Mykhaylova

CONTEMPORARY RISKS OF SOCIAL PARTNERSHIP IN EDUCATION

Abstract

The article analyzes possible risks that accompany social partnership in modern education. Attention is drawn to the essence of social partnership in different (macro-, mezo-, micro-) contexts. It is stated that the essence of social partnership in education is the interaction of educational subjects with a wide range of social actors functioning both inside and outside the institution of education based on the harmonization of their interests, on trust and voluntariness which results in the shared responsibility of the partners. The paper outlines the key benefits and risks of social partnership in education. Based on the theoretical generalization of the literature the benefits include accumulation and transfer of life experience of all partners for long-term survival in the market of educational services; harmonization of public relations; conflict prevention, etc. The author's typology of possible risks in social partnership in the field of education is suggested. They include the risk of poor audit of the subjects of education social space and the construction of an incorrect partner network; risk of stereotyping partners; risk of erroneous expectations from partners; risk of addiction; risk of imbalance in the interests of partners; risk of regrouping partners. It is concluded that social partnership in the field of education has its benefits and risks that should be accounted for increasing the effectiveness of social activities.

Key words: social partnership, risks, education

РАЗМЫВАНИЕ УЧЕБНОЙ МОТИВАЦИИ СТУДЕНТОВ КАК ГЛАВНЫЙ РИСК ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКИ

Впервые термин «мотивация» употребил А. Шопенгауер в статье «Четыре принципа достаточной причины» (1900–1910). После этого термин прочно вошел в психологический обиход для объяснения причин поведения человека.

Многие исследователи полагают, что мотивация представляет собой совокупность мотивов, которые определяют деятельность человека, направляют его.

Мотивация – это основа любой самостоятельной деятельности. Мотивация предполагает вложение человеком своих ресурсов, таких как энергия, время, талант, воля т.д. в достижение желаемой цели. Без сомнения, мотивация – это главное условие эффективного процесса обучения. Кроме того, мотивация (или её недостаток) чаще всего является основной предпосылкой успешной (или не очень успешной) совместной работы студента и преподавателя. Преподаватели в большинстве случаев рассчитывают на высокую мотивацию студентов. Но, как правило, действительность не отвечает их ожиданиям, и они сталкиваются со слабой мотивацией студентов, что становится демотивирующим фактором и для самого преподавателя (особенно для преподавателя старшего поколения).

С другой стороны, студенты зачастую считают именно преподавателя виновником своей недостаточной мотивации к обучению из-за неудовлетворенности процессом обучения. Таким образом происходит непонимание потребностей сторон, что ведет к разочарованию и естественно не способствует эффективности учебного процесса.

Мотивация – это внутренний процесс, основанный на сугубо личных мотивах, побуждающих человека прикладывать усилия к достижению определенных целей (внутренняя мотивация). Ответственность за мотивацию лежит полностью на самом человеке. Другие люди (в том числе преподаватели) могут лишь стимулировать мотивацию (внешняя мотивация).

Таким образом, за эффективность учебного процесса ответственны обе стороны – преподаватель и студент [1].

Исследователи, занимающиеся вопросами мотивации, отмечают, что при поступлении в новое учебное заведение у студентов мотивация определяется главным образом новой социальной ролью. Однако с течением времени такая мотивация постепенно теряет своё значение. И таким образом, формирование мотивов, придающих учебе значимый смысл, является одной из главных задач преподавателя. Именно наличие положительной мотивации у студентов способствует успешному овладению знаниями.

Старание в учебе у студента университета может объясняться его искренним интересом к предмету, амбициями, жадной популярностью у сокурсников или же давлением со стороны родителей. Профессиональное будущее студента во многом зависит от того, какой мотив он выбирает. Наиболее мотивированным можно считать тех студентов, у которых желание получать высокие оценки совпадают с подлинным интересом к предмету и к учебе в целом. Мотивированный студент стремится использовать навыки, наработанные в университете, для профессионального и личностного роста.

Теория учебной мотивации подразделяется на теорию самодетерминации и теорию достиженческих целевых ориентаций. Другими словами, с точки зрения мотивации студентов можно подразделить на две группы: молодые люди, которые ориентированы на результат в виде пятерок как таковых (результативные цели), они заняты в первую очередь самопрезентацией и те студенты, которые стараются достичь мастерства, такие студенты добросовестно выполняют задания, рассматривая это как вклад в собственное развитие. В первом случае мы имеем дело с достаточно поверхностным отношением к учебе. Наличие

такого вида мотивации у студента не может способствовать успешному обучению и в таком случае мотивация имеет краткосрочный эффект и не может иметь положительное влияние на учебный процесс в целом [2].

В настоящее время все больше студентов совмещают учебу с работой, которую они считают приоритетом. Такие студенты, как правило, учатся без энтузиазма и совершенно не переживают из-за плохих оценок. Учебная мотивация таких студентов является крайне низкой.

При интегрированной мотивации учеба встроена в ценностную систему человека. Студент хочет уверенно освоить свою специальность, так как она ему действительно интересна и хорошие оценки – свидетельство этого интереса. Такой вид мотивации обычно вызывает высокий градус переживаний, связанных с академическими успехами или неудачами, ведь студенты вкладывают максимум сил в учебу.

Роль преподавателя крайне важна в данном случае, ведь он должен рассмотреть такую мотивацию и оказать в первую очередь психологическую поддержку такому студенту. Большую роль играет здесь и формат обучения. Нередки такие случаи, когда отдельный преподаватель пробудил интерес к изучению своего предмета (ситуативный уровень мотивации) и этот интерес распространяется на более общий – контекстуальный уровень мотивации, т.е. на высшее образование в целом. Помимо ситуативного и контекстуального уровней существует ещё и глобальный – на уровне общих установок человека.

Эти уровни взаимосвязаны. Глобальная мотивация (ответственность) переходит и на контекстуальный уровень – высшего образования, а также на ситуативный уровень – добросовестной подготовки к занятиям.

В образовательной системе существует мнение, что мотивировать – это обязанность преподавателя, однако не следует забывать, что мотивация – это внутренний личностный процесс, который можно лишь стимулировать. Основной задачей преподавателя является, на наш взгляд, показать значимость предмета и конкретных знаний, передать эти знания и умения студентам. Личность преподавателя, его профессиональные характеристики имеют в данном случае первостепенное значение.

Каждый студент, поступая в университет, преследует свои сугубо персональные цели, и мы вынуждены отметить, что они не всегда связаны с профессиональным или карьерным ростом. Для преподавателя не всегда представляется возможным приспособиться к разным целям студентов и в соответствии с ними изменить свою деятельность так, чтобы каждый студент чувствовал активизацию в учебном процессе, мотивацию на достижение своей личной цели. Это тем сложнее, чем больше личные цели студентов не совпадают с идеализированными представлениями преподавателя. Например, в том случае, если студент относится к получению образования формально, ведь он уверен, что родители позаботятся о его благополучном будущем. В таких случаях задача преподавателя крайне не проста, и преподаватель может едва ли как-то стимулировать студента, он может лишь предпринять попытку сделать это.

Преподаватели иногда считают излишним в самом начале процесса обучения пояснять студентам, как будет данный процесс организован и почему выбраны именно эта методика и методология, почему программа обучения составлена именно таким образом. Обе стороны – и преподаватель, и студент – должны знать планируемые результаты. Желание достичь нужной цели повышает их мотивацию [3; 4].

В последнее время мы отмечаем некую тенденцию к снижению активности самостоятельной работы студентов. Всё чаще преподаватель сталкивается с такой проблемой, как неготовность студента к занятию, вследствие чего эффективность такого занятия существенно снижается. Не работающие дома студенты не справляются с университетскими требованиями и обвиняют в этом преподавателей или систему образования в целом. Обвиняя других, студент не чувствует своей доли ответственности, не развивает свою мотивацию. В этом факторе также кроются причины снижения мотивации, ведь хорошие результаты повышают мотивацию.

Также одной из причин низкой мотивации студентов является административная причина. Нередко отдельно взятый университет оценивают по проценту успевающих студентов. Результатом этого является нередко занижение требований к знаниям учащихся.

В настоящее время существует ещё один фактор, оказывающий крайне негативное воздействие на учебную мотивацию. Студенты знают, что университеты нуждаются в них и получить диплом будет не так уж трудно.

В свою очередь, такое положение вещей оказывает весьма отрицательное влияние и на преподавателей, которые все чаще ощущают свою ненужность, теряют профессиональную мотивацию, сталкиваются с такой проблемой как профессиональное выгорание, утрачивают интерес к своей деятельности.

Может ли демотивированный преподаватель стимулировать учебную мотивацию своих студентов? Ответ очевиден.

Одним из наиболее эффективных способов повышения учебной мотивации студентов является повышение мотивации преподавательского состава.

Другая важная предпосылка повышения мотивации студентов – это доверие студентов к отдельно взятому учебному заведению, его политике и, в первую очередь, к преподавательскому составу. Поскольку, на наш взгляд, именно личность преподавателя, его профессиональные и личностные характеристики способны оказывать наиболее сильное влияние на процесс формирования учебной мотивации студентов.

Литература

1. A Study of University Students' Motivation and Its Relationship with Their Academic Performance / Hasan Afzal, Imran All, Muhammad Aslam Khan, Kashif Hamid // International Journal of Business and Management. – 2010. – Vol 5, № 4. – P. 80–88.

2. Blaškova M., Blaško R. Motivation Of University Teachers and Its Connections / Martina Blaškova, Rudolf Blaško // Human Resources Management & Ergonomics Volume. – 2013. – Vol. 2. – P. 45–63.

3. Малошонок Н. Г. Учебная мотивация студентов российских вузов: возможности теоретического осмысления / Н. Г. Малошонок, Т. В. Семенова, Е. А. Терентьев // Вопросы образования. – 2015. – №. 3. – С. 92–121.

4. Догнал Й. Мотивация университетских студентов (эссе, основанное на опыте обучения иностранным языком) / Йозеф Догнал // Метеор-Сити : науч.-популяр. журн. – 2017. – № 2. – С. 35–43.

References

1. Azfal H., All I., Aslam M. H., Hamid K. A Study of University Students' Motivation and Its Relationship with Their Academic Performance. International Journal of Business and Management, 2010, Vol. 5, no. 4, pp. 80–88.

2. Blaškova M., Blaško R. Motivation Of University Teachers and Its Connections. Human Resources Management & Ergonomics, 2013, Vol. 2, pp. 45–63.

3. Maloshonok N., Semenova T., Terentyev. Uchebnaya motivatsiya studentov rossiyskih vuzov: vozmozhnosti teoreticheskogo osmysleniya [Academic Motivation of Russian Higher Education Establishments: Introspection], Voprosy obrazovaniya – Educational Studies [in Russian], 2015. no. 3, pp. 92–121.

4. Donhal J. Motivatsiya universitetskih studentov (esse, osnovannoe na opyite obucheniya inostrannym yazykam) [Student's Motivation at the University Level (an Essay Based on Experience of Foreign Language Teaching)], Meteor-City : nauchno-populyarnyi zhurnal – Meteor-City : Scientific journal, 2017, no. 2, pp. 35–43.

ABSENCE OF UNIVERSITY STUDENTS MOTIVATION AS THE MAIN RISK OF EDUCATIONAL PRACTICE

Abstract

The term «motivation» was first used at the beginning of the 20th century. Motivation is the basis of any activity. It is the main condition of the effective educational process. At present teachers run across mostly very low motivation of students and that becomes a great problem as the effectiveness of educational process in the university is determined by the mutual attempts of both sides: teachers and students. Low motivation of students very often becomes a demotivating factor for a teacher, besides students are inclined to blame the teacher in their poor educational results. Motivation is an inner process and other people, including teachers, can only stimulate it. The role of the teacher is extremely important in the process of forming motivation. The teacher can influence not just situational but contextual and global levels of motivation as well. Increasing of the motivation of the teacher is one of the most important factors that influence the motivation of students.

Key words: Motivation, motive, educational process, inner motivation, positive motivation, social roles, global motivation, teacher, higher education, demotivation, situational and contextual levels of motivation,

Н. С. Молодчая, Е. Б. Молодчий

ПРИОРИТЕТЫ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ В XXI ВЕКЕ: КОНТЕНТ, ЦЕННОСТИ, Е-ОБРАЗОВАНИЕ

Современный период характеризуется серьезными изменениями во всех сферах человеческой деятельности благодаря стремительному развитию и доступности информационных интернет технологий, которые стали неотъемлемой частью нашего жизненного пространства. Поэтому вопросы стандартов образования в изменившихся условиях, в особенности методов обучения, этики и культуры, on-line преподавания имеют приоритетное значение для преподавателя в 21 веке.

Опыт ознакомления с финской системой образования в рамках стажировки для научно-педагогических работников с 1 по 7 октября 2017 г. в городе Гуйттинен (Финляндия) позволяет убедиться в правильности использования преподавателями учебного контента, применимого в жизни и актуального для профессиональной карьеры обучающихся.

В Финляндии во главу угла ставится практичность учебных курсов, а также всех выполняемых проектов, их высокая степень адаптивности к реальной жизни. Как на дошкольном уровне, так и в университете предлагается для изучения актуальный контент, поощряются решения, которыми можно пользоваться в реальной жизни. Младшие школьники для выполнения учебных проектов по математике могут измерять длину и ширину своей школы. В школьных коридорах размещаются не столько портреты выдающихся личностей, внесших вклад в ту или иную науку, сколько важная практическая информация, например, постеры с названием ядовитых и неядовитых грибов, опасных насекомых, правила безопасности.

Практичность учебного контента получает высокие оценки у финских учащихся в специальных рейтингах и напрямую связана с тем, что наибольшей популярностью у школьников Финляндии пользуются школьные мастерские, библиотека, располагающаяся, как правило, в центральной части здания, т.к. в ней выполняются учебные проекты, а также базовые аудитории, просторные и многофункциональные, обеспечивающие индивидуальную и проектную работу [10].

Учащиеся старшей школы создают видео и музыкальные проекты, а также проекты, которые позже демонстрируются в коридорах школы.

Перед студентами университетов, нередко это работающие люди среднего возраста, ставятся практические задачи по разработке программ или генерированию решений для реальных компаний, используя программное обеспечение и современные технологии.

Практическая сторона обучения является составной частью образования и в других европейских странах. Достоянства внимания практика, принятая в Швейцарии, где обучение также носит практический характер и все заинтересованы в том, чтобы ребенок нашел себя, сознательно выбрал профессиональный путь. Кроме многочисленных тестов на определение способностей на протяжении школьного периода, программой требуется однодневная стажировка в будущей профессии (англ. shadowing). Школьники 7-х классов проводят один день со специалистом той отрасли знания, которой планируют посвятить жизнь. В результате однодневной стажировки учащийся представляет отчет. Родители также заинтересованы в этом, поэтому помогают обеспечить однодневную стажировку своему ребенку.

Большое значение имеет этика научно-педагогического работника, система его ценностей. Несмотря на то, что в законе Украины об образовании (2017) обозначены вопросы этики и академической честности [7], вопрос ценностей и академической добропорядочности в украинском академическом сообществе нуждается в дополнительной разработке.

Академическая честность в среде украинских преподавателей обсуждается в основном в отношении плагиата [1, с. 133]. В то время как европейские и американские коллеги в рамках данной темы касаются вопросов списывания, разных видов обмана, апеллируя к морально-этической составляющей [6]. В украинских образовательных учреждениях редко можно встретить кодекс чести студента, кодекс чести научно-педагогического работника преподавателя или кодекс ценностей вуза.

В действительности ценности и входящие в них мотивы лежат в основании любой деятельности человека. Ценностные ориентиры являются составляющей частью построения учебных курсов, целей и задач каждого занятия; они определяют подходы преподавателя к научной деятельности и т.д. Ценностями руководствуются при создании и управлении образовательного учреждения, формировании его миссии и стратегии развития.

Президент Гарвардского университета Дрю Джилпин Фауст всегда подчеркивает ценности в приветственных обращениях к первокурсникам, призывая их искать истину (*veritas*), верить в силу человеческого разума, способного творчески решать индивидуальные и глобальные проблемы для благосостояния человечества (*caritas*). В связи с последней ценностью делается призыв к принятию разнообразия (*diversity*), уважению к представителям разных культур [8].

В этой связи, очевидно, следует делать акцент на трансверсальных ценностях. Добропорядочный поиск истины и забота о человеке – вот приоритеты, способствующие конструктивному диалогу и ненасильственному типу коммуникации [2, с. 39–40]. Таким образом, перед научно-педагогическими работниками стоит задача осмысления и рефлексии морально-этических ценностей с тем, чтобы выделить ключевые, необходимые для современного образовательного процесса.

Приоритетом для педагогического сообщества также должны стать навыки обучения с помощью информационных технологий. Без них сегодня невозможно эффективно решать педагогические задачи.

В мире отмечается большой интерес к обучению с применением современных информационных интернет технологий – электронное, виртуальное образование, E-образование – которые уже успешно воплощаются многими передовыми западными и отечественными вузами на различных, в том числе и бесплатных интернет платформах [3; 9; 12; 13].

В реформирующейся украинской высшей школе сегодня отводится больше места дистанционным формам обучения, как эффективным средствам подготовки обучающихся, с использованием различных интерактивных платформ *intranet*, *moodle* и др. Наибольшее распространение в вузах Украины получила смешанная модель (*blended model*) – форма,

объединяющая стационарное и дистанционное (on-line) обучение студентов. Однако доля самих курсов, преподающихся исключительно on-line невелика [3].

Развитие дистанционной формы обучения является чрезвычайно перспективным для Украины. Согласно социологическим исследованиям проведенным среди выпускников школ, отмечается, что 65% респондентов хотели бы получать высшее образование, однако система высшего образования позволяет принять лишь 35% будущих студентов на дневную и заочную форму обучения [3].

В связи с этим следует отметить, что согласно опыту системы образования США, дистанционное обучение не только может помочь более выгодно использовать материальные ресурсы учебного заведения, но также существенно повысить и качество образования. Это подтверждается данными исследования отдела образования США, проведенном в 2010 году [13]. Благодаря дистанционному образованию вуз может предложить квалификацию лицам, не имеющим возможности получать образование стационарно или желающих получить второе высшее образование. Например, в университете Liberty University (США) 85% выпускников в 2012 году получили квалификацию полностью виртуально [9].

В Украине наблюдается тенденция преемственности в подходе к виртуальному образованию с традиционной формой обучения, что имеет свои позитивные, но в тоже время и негативные последствия [3]. Поэтому, для успешной реализации дистанционного образования, остановимся на ряде факторов, которые необходимо принять во внимание, при разработке учебных курсов [12].

Приступая к обучению on-line, в первую очередь, педагог должен понимать, что он имеет дело со средой совершенно иного рода. Среда в значительной степени обуславливает процесс обучения, поэтому, приступая к формированию курса on-line, следует учесть ряд вопросов. Например, как организовать контакт с учащимися и его поддерживать? Каким образом построить on-line курс, чтобы обучение учащихся не закончилось сразу же после их регистрации на курс? Задача преподавателя состоит в том, чтобы организовать среду таким образом, чтобы оказать влияние и на поведенческие установки учащихся.

При разработке on-line курса необходимо принимать во внимание как минимум следующие моменты:

1. On-line курс должен иметь качественное введение. Лучше всего сделать введение в виде медиа презентации. Это может быть записанное видео приветствие профессора, раскрывающее основные характеристики курса и ободряющее студентов к обучению. Оно должно быть не более 4 минут. Видео поможет студентам почувствовать связь с преподавателем на время прохождения курса и придаст им уверенность.

2. Цели. Составление целей учебного курса представляет собой одну из важнейших задач on-line обучения. Цель должна быть конкретной, измеряемой, достижимой и актуальной. Цели составляются так, чтобы после их прочтения учащиеся были скорее воодушевлены, чем ошеломлены.

3. Контент и его организация. Согласно исследованиям студенты учились лучше и более качественно на тех on-line курсах, которые были хорошо продуманы и организованы [12, с. 30]. Следует обратить внимание на то, как располагается содержание курса. Предлагается составлять так называемую карту курса, которая будет знакомить учащихся с изложением курса с учетом временных рамок, особенностями и упражнениями, а также поможет преподавателю отслеживать выполнение курса [12, с. 79]. Карту курса можно снабдить соответствующими инструментами платформы для отслеживания этапов прохождения курса, например, могут быть теоретическая часть, работа с группами, социологическое исследование и пр. Вначале следует располагать материал, который несложен в усвоении и понимании, чтобы у обучающихся не возникало чувства того, что материал чрезмерно сложен, чтобы его освоить. Серфинг материала необходимо сделать простым и увлекательным. Также следует не забывать о создании упражнений, заданий с использованием ресурсов платформы (тесты, опросы,

экзамены) закрепляющих контент. Целесообразно вовлекать учащихся в проекты вне платформы обучения, написание эссе, создание мультимедиа, проведение статистических исследований и интервью, с соответствующими презентациями на платформе обучения [11].

4. Нетикет. Нетикет или сетевой этикет (англ. Net и «этикет» фр. etiquette) – правила поведения, общения в Интернете, традиции и культура интернет-сообщества, которых придерживается большинство и обратной связи. Рекомендуются установить правила общения на вашей платформе. Это позволит педагогу быть более открытым, сделать платформу и публикации в форумах более живыми и содержательными. Правила сообщества могут включать стиль обращения (на «ты» или на «Вы»), использование смайликов, ограничения, связанные с шрифтом, допустимость рекламы [5].

Таким образом, преподавание в XXI веке представляет собой увлекательную и важную задачу для развития современных эффективных сообществ. Преподавателям необходимо сосредоточить усилия на преподавании современного, применимого к жизни контента, формировании прогрессивных морально-этических ценностей и развитии информационно-технических навыков.

Литература

1. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / [Міжнар. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж.освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, А. Є. Артюхова]. – Київ : [Таксон], 2016. – 231 с.

2. Нестерова М. Імплементация когнітивних технологій соціальної згуртованості в систему вищої освіти: європейський досвід / Марія Нестерова // Вища освіта України. – 2016. – № 1. – С. 39–40.

3. Опанасюк Ю. Дистанційне навчання як наслідок еволюції традиційної системи освіти / Юлія Опанасюк // Вища освіта України. – 2016. – № 1. – С. 49–53.

4. Калашнікова Світлана Андріївна в ПУЕТ [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://www.youtube.com/watch?v=5CLs_ZYOOu8 (дата звернення: 17.01.2018). – Загл. с екрана.

5. Нетикет [Електронний ресурс] // Википедія: свободна енциклопедія. – Режим доступа: <https://goo.gl/Ie8OqQ> (дата звернення: 15.01.2018). – Загл. с екрана.

6. Политика академической честности: опыт университетов США [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://kpi.ua/ru/node/8562> (дата звернення: 15.01.2018). – Загл. с екрана.

7. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України № 2145–19 від 05.09.2017 // Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 17.01.2018). – Загол. з екрану.

8. Freshman Convocation Address to the Class of 2021 [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.harvard.edu/president> (access date: 17.01.2018).

9. Liberty University [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.youtube.com/watch?v=Na7JLgPYEvo> (access date: 17.01.2018).

10. Perspectives from Finland [Electronic resource] / ed. Marko Kuuski. – Finnish National Board of Education, 2014. – P. 79–99.

11. Smith R. M. Conquering the Content A Blueprint for Online Course Design and Development [Electronic resource] / Robert M. Smith. – Mode of access: <https://libgen.pw/search?q=Conquering+the+content> (access date: 17.01.2018).

12. Clark R. C. E-learning and the Science of Instruction: Proven Guidelines for Consumers and Designers of Multimedia Learning [Electronic resource] / Ruth C. Clark, Richard E. Mayer. – Mode of access: www.libgen.pw (access date: 17.01.2018).

13. Petrone P. Study: People Learn Better Online than in a Class (Although a Mix Works Best) [Electronic resource] / Paul Petrone. – Mode of access: <https://learning.linkedin.com/blog/learning-thought-leadership/study—people-learn-better-online-than-in-a-class—although-a-mi> (access date: 17.01.2018).

References

1. Finikov N. V., Artyukhova A. Ye. ed. Akademichna chesnist yak osnova staloho rozvytku universytetu [Academic integrity as a basis of successful development of the university]. Kyiv, Takson Publ., 2016. 133 p.
2. Nyesterova M. Implementatsiya kohnityvnykh tekhnolohiy sotsialnoyi zhurtovanosti v systemu vyshchoyi osvity: yevropeyskyy dosvid [Implementation of social community cognitive technologies in the system of higher education: European experience]. Vyscha osvita Ukrayiny – Higher Education of Ukraine, 2016, no. 1, pp. 39–40.
3. Opanasyuk Yu. Dystantsiyne navchannya yak naslidok evolyutsiyi tradytsiyanoi systemy osvity [Distance learning as a result of the traditional system of education evolution]. Vyscha osvita Ukrayiny – Higher Education of Ukraine. 2016, no. 1, pp. 49–53.
4. Kalashnikova Svitlana Andriyivna v PUET. – Available at: http://www.youtube.com/watch?v=5CLs_ZYOOu8 (Accessed 17.01.2018).
5. Netyket . Available at: <https://goo.gl/Ie8OqQ> (Accessed 15.01.2018).
6. Polytyka akademicheskoy chesnosti: opyt unyversytetov SSHA [Policy of academic honesty: the experience of US universities]. Available at: <http://kpi.ua/ru/node/8562> (accessed 15.01.2018).
7. Pro osvitu : Zakon Ukrayini [The Law of Ukraine “On Education”] : № 2145–19 from 05.09.2017. Available at <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (Accessed 17.01.2018).
8. Freshman Convocation Address to the Class of 2021. Available at: <https://www.harvard.edu/president> (Accessed 17.01.2018).
9. Liberty University. – Available at: <https://www.youtube.com/watch?v=Na7JLgPYEvo> (Accessed 17.01.2018).
10. Kuuskipi M. ed. Perspectives from Finland. Finnish National Board of Education, 2014. Pp. 79–99.
11. Smith R. M. Conquering the Content A Blueprint for Online Course Design and Development. Available at: <https://libgen.pw/search?q=Conquering+the+content>
12. Clark R. C., Mayer R. E. E-learning and the Science of Instruction: Proven Guidelines for Consumers and Designers of Multimedia Learning. Available at: www.libgen.pw (Accessed date: 17.01.2018).
13. Petrone P. Study: People Learn Better Online than in a Class (Although a Mix Works Best). Available at: <https://learning.linkedin.com/blog/learning-thought-leadership/study—people-learn-better-online-than-in-a-class—although-a-mi> (Accessed 17.01.2018).

Natalia Molodcha, Yevgen Molodchiy

PRIORITIES OF TEACHERS IN THE XXI-ST CENTURY: CONTENT, VALUES, E-LEARNING

Abstract

Features of teaching activity in the 21st century are considered. The value of educating content, adapted to real life and professional situations, is stressed out. The problem of ethics and values system is emphasized. The task of reflecting over moral and ethical values is pointed out in order to identify the key ones for the modern educational process. The need for an inventory of the system of ethical values of teachers is identified. The necessity of forming the information and technical skills for teaching in modern conditions is indicated. The tips necessary for the effective teaching in the online environment are presented.

Key words: educational content, values, ethics, distance education, on-line education, e-learning.

СОЦИАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СПЕЦИАЛИСТА В КОНТЕКСТЕ ПРОТИВОРЕЧИЙ И РИСКОВ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В условиях системных социальных трансформаций важно обеспечить страну конкурентоспособными человеческими ресурсами, ведь именно профессионально подготовленные люди позволяют превратить знания, опыт и достижения научно-технического прогресса в производительную силу, они инициируют инновационные процессы. Однако, являясь значимым социальным институтом, современное образование в Украине подвергается серьезным рискам. Поэтому важно проследить логическую цепочку возникновения и взаимовлияния этих рисков, а именно: риск отсутствия в высшем учебном заведении условий для совершенствования профессиональных и личностно-психологических характеристик будущего специалиста вызывает риск недостаточного развития личности, что, в свою очередь, обуславливает риск предприятия, получившего недостаточно квалифицированного специалиста. Государство также рискует из-за несоответствия результатов деятельности вуза вкладываемым в него средствам.

Поэтому, прогнозируя социальные последствия рисков, сопровождающих функционирование системы высшего образования, важно скорректировать основные цели профессионального образования. Определяя в качестве ведущей цели развитие личности будущего специалиста, мы усматриваем смысл системы профессионального образования в создании условий, в которых осуществляется его развитие, обучение, воспитание. При таком соотношении доминант развития личности будущего специалиста вуз превращается в «осевую линию» формирования у студентов ценностного отношения к профессиональной деятельности.

С учетом этих условий все большую актуальность приобретает необходимость изменения приоритетов профессиональной подготовки специалистов, становления индивида как субъекта саморазвития. В целом, в современных условиях высшее образование продолжает выполнять функцию профессиональной подготовки специалистов, но при этом меняется механизм ее реализации, что сопряжено с изменением структур и механизмов профессионального самоопределения личности, формирования ее ценностных ориентаций на эффективную профессиональную деятельность. Однако, в современной жизни молодежи нередко навязывается образ «делового человека» с функциями потребителя или бизнесмена. В качестве главных достоинств молодого специалиста декларируется умение быстро схватывать спекулятивную рыночную конъюнктуру, оперативно действовать любыми средствами и методами в любой экономической ситуации для личного потребления и престижа. При таком подходе подготовка специалиста нового типа практикуется в узко прагматических рамках, а развитие личности уходит на задний план. Специалист с высшим образованием чаще всего рассматривается как пассивный объект манипулирования потребительским спросом хозяйственного управления.

Научное осмысление политических, социально-экономических, культурных, теоретико-методологических, организационно-методических и других детерминант системной модернизации профессионального образования (С. В. Алексеева, Ю. Ю. Белова, Л. А. Коршунов и др.) показал, что в его стратегии преобладают аксиологические, культурные, цивилизационные подходы, которые позволяют выделять объективные конкретно-исторические условия развития профессионального образования.

Опыт научной системной модернизации образования показал, что на изменения в нем влияет и деятельность его субъектов. В этой деятельности отражается совокупность ценностных ориентиров (аксиологическая доминанта), отношения между субъектами образования и способы деятельности. Повышение субъектности профессионального образования и учет менталитета его участников позволяют раскрыть методологический потенциал *субъектно-*

ментального подхода в прогнозировании стратегии развития профессионализма во всей цепочке непрерывного профессионального образования. Он нацеливает на дифференцированный детальный анализ того, как и что воспринимает современный человек в разных группах, в разном возрасте, на что рефлексирует, какие образы у него формируются, как изменяется его потребностно-мотивационная сфера, как на него воздействует окружающая действительность, как он действует и каковы возможности действия разных групп. То есть необходимо осмыслить реальную ситуацию жизнедеятельности и функционирования обучающегося, понять, какие сдвиги происходят в его сознании, какие факторы воздействуют на формирование его профессиональной и общекультурной компетентности.

Понимая под ценностными ориентациями личности относительно устойчивую, социально обусловленную направленность личности на те или иные смысложизненные цели и способы их достижения, мы считаем важным при формировании ценностных ориентаций молодого человека выделять три взаимосвязанных этапа: 1) переоценку ценностей и идеалов, на котором построен собственный опыт жизнедеятельности; 2) усвоение ценностей путем создания как эмпирических представлений, так и коммуникативных – через средства массовой информации; 3) деятельность, выраженную в личностных внутренних отношениях к объективным условиям своей жизни.

В ходе прохождения этих этапов личность подвергается влиянию мотивационных факторов *социальной компетентности* отраслевого специалиста, которая включает черты, обусловленные характером выполняемой специалистами работы и особенностями их общественных связей и отношений, адаптации человека к профессии. Анализируя профессиональную готовность молодого специалиста, важно учитывать особенности влияния профессиональной деятельности на формирование личности и ее возможности изменять процесс этой деятельности. При этом выделяются две основных составляющих: во-первых, наличие способностей человека к овладению конкретной профессией; во-вторых, успешность приобретения профессиональных знаний, умений и навыков, которые способствуют профессиональному становлению будущего специалиста. При этом важным условием являются способности и качества специалиста, отвечающие требованиям, которые к ним предъявляются.

Если речь идет о социальной компетентности, то важное значение имеют следующие ее компоненты, которые, по нашему мнению, можно рассматривать и в качестве этапов ее развития: оценивание уровня специфических способностей специалиста конкретной профессии; степень развития профессионального интереса к избранной профессии; возможность удовлетворения как процессом, так и результатами будущей деятельности; возможность эффективного и безопасного выполнения профессиональных функций; сформированность профессионального самоопределения личности, ее самоутверждения; возможность самосовершенствования в процессе будущей профессиональной деятельности; высокий уровень наличной профессиональной мотивации. Именно в ходе развития качеств молодого специалиста и наращивания возможностей их формирования последовательно формируется способность и готовность молодого специалиста к профессиональной деятельности. Социальная компетентность отражает и проявление социального самоопределения личности, и стремление достичь эталонной модели профессионала.

Инженерное образование, реализующее компетентностный подход, предполагает такую организацию структуры всего учебного процесса, которая нацелена на конечный результат – качество деятельности выпускников, измеряемой в компетенциях. Как показал анализ проведенных интервью с выпускниками Национального технического университета «Харьковский политехнический институт» (n=250; 2014), они за время первого года работы осознали по меньшей мере три вещи: 1) работодатели могут использовать собственные критерии подбора кадров, которые не совсем совпадают с тем, к чему готовила высшая школа; 2) есть существенные пробелы в подготовке специалистов технического профиля в силу несоответствия учебных программ требованиям производства и вызовам технического

прогресса; 3) успех в поиске работы, правильное поведение на рынке труда во многом зависит от наличия профессиональных знаний и навыков по вопросам трудоустройства, которых, к сожалению, молодые специалисты не получили во время обучения в вузе.

Данные эмпирических исследований подтвердили идеи исследователей (Е. Э. Коваленко, А. И. Кузьминского, З. Н. Курлянд, Е. А. Подольской и др.) о том, что увеличение прикладного компонента подготовки специалистов в Украине, смещение акцента на самостоятельную работу позволяет формировать систему обобщенных знаний, умений и навыков, которые могут выступить в качестве интегральной основы профессионального развития, где на первый план выдвигаются способности и профессиональные навыки специалистов, умеющих адекватно реагировать на происходящие изменения, самостоятельно принимать решения и реализовывать их на практике в процессе овладения новыми технологиями и профессиями. В связи с этим переориентация системы высшего профессионального образования в Украине на инновационную деятельность становится важнейшим инструментом в обеспечении конкурентоспособности выпускников на рынке труда. При этом высшее профессиональное образование должно быть не только опережающим и реализовываться на основе современных технологий обучения, но и формировать профессиональные компетенции студента, мотивировать его на самостоятельную саморазвивающую деятельность в процессе всей трудовой жизни.

В то же время современные исследователи (Т. Г. Прохоренко, Л. М. Хижняк, А. М. Ходусов и др.) отмечают наличие ряда *противоречий* в процессе трудового воспитания и профессионального образования, а именно: противоречие между быстро происходящим обновлением всего педагогического процесса в системе профессионального образования и сложившейся системой подготовки и повышения квалификации ее кадров; противоречие между потребностью образовательных учреждений в высококвалифицированных кадрах нового (инновационного) типа и существующей системой уравнительной оплаты их труда.

В качестве возможных *путей* решения указанных противоречий в теории и практике профессионального образования они указывают: во-первых, переход к адаптивному непрерывному профессиональному образованию; во-вторых, обеспечение трудового обучения и воспитания обучающихся; интеграцию трудовой, учебной и учебно-профессиональной деятельности обучающихся; в-третьих, обеспечение многоканального финансирования профессиональной подготовки студентов из различных источников; в-четвертых, обеспечение социального партнерства в системе профессионального образования. Именно на основе использования субъектно-ментального подхода в развитии современных смыслов профессионального образования становится возможным достижение оптимальных результатов по отношению к каждому из его субъектов.

Alexander Nazarkin

SOCIAL COMPETENCE OF THE SPECIALIST IN THE CONTEXT OF CONTRADICTIONS AND RISKS OF THE PROFESSIONAL EDUCATION

Abstract

The main contradictions and risks of professional education, the conditions of their emergence and mutual influence are revealed. The necessity of changing the priorities of professional training of specialists, the formation of the individual as a subject of self-development is substantiated. The mechanism of professional self-determination of the person, formation of its value orientations to effective professional activity is described. The main stages of the formation of value orientations of a young specialist are outlined. The components of social competence and its main features are described. Motivational factors of social competence of the field specialist are analyzed. The methodological potential of the subject-mental approach in forecasting the development strategy of professionalism in the whole chain of continuous vocational education is disclosed. The reorientation of the system of higher professional education in Ukraine to innovative activities is characterized as the most important tool in ensuring the competitiveness of graduates in the labor market.

The ways of solving contradictions in the theory and practice of professional education are determined on the basis of the use of the subject-mental approach in the development of modern meanings of the professional education.

Key words: contradiction, professional education, professional self-determination, risks, social competence, subject-mental approach, value orientations.

M. Nesterova

EUROPEAN PRACTICES OF SOCIAL COHESION FOR THE VALUE-BASED COMPETENCES MODEL IN THE PEDAGOGICAL HIGH EDUCATION SYSTEM: COGNITIVE APPROACH

The development of the information society, the attraction to the formation of knowledge society, growth requirements for skills and competencies of employees, diversity and result orientation of students requiring fundamental changes in the high education system. This fact is confirmed by some modern analytical reports: “Skills for a Modern Ukraine” (WB, 2015); “Reforming High Education” (Ukrainian Sociology Service, 2015); “Reform of High Education: opinions of students and rectors” (Fund “Democratic Initiatives”, 2015). The necessity of the innovative structural changes in the high education system is confirmed by the obvious fact, that economic, social, environmental and technological changes should be conducted by the consolidated societies or/and communities. Nowadays the modern society is experiencing separation of various reasons. Migration crisis in Europe, internally displaces person’s problem in Ukraine actualize problem solving decisions in this direction. It is very actual problem, because of the many challenges of the modern global reality. This poses certain challenges for the education system: how to prepare future social actors to the consolidation of the social cohesion developed, and was beyond chaotic, degradation processes. It should be noted that the contemporary educational environment is a complex nonlinear system of complex relationships between key stakeholders. It is clear that the above challenges are more strong and difficult for the pedagogical education system. Because the teachers transfer not only knowledge and skills but their own real (not declared) values to the young generations. And this is very actual not only for the Ukrainian society but for the European society: the renaissance of values, marred by the total uncontrolled progress of consuming, market relations, globalization, etc. All these growing processes, “which on the one hand, established in the social space and time as the society of a high standard of living, material well-being and comfort, and on the other hand, there are serious distortions in the development of spirituality, morality, humanity, and humanity. European unification process requiring prompt treatment, the revival of humanistic essence, return them in social space. The last task should execute teacher, formed on a single scale of values” [1].

Therefore the social role of education will be increased in the modern crisis situation. The EU has sufficient experience in migration, inclusion and educational innovations issues. Ukraine has chosen the European integration direction of its strategic development. European studies play a very important role in the development processes in our country. At the National Pedagogical Dragomanov University these studies are related to educational and pedagogical issues. In the 2017 the Jean Monnet Module project “Social Cohesion in Education and Governance: European Studies” has launched at the National Pedagogical Dragomanov University. It’s oriented not only for the students of the above university but also for the leaders of civil society, heads of local public administrations, deans of secondary schools, etc. It’s reflects the actual focus in the modern European studies – practical appliance of social cohesion principles in education, management and governance. This appliance of EU social cohesion policy and it’s issues for Ukrainian social-economic sphere and civil society will lead to the enhancement of the above. Also it will help to reduce the challenges of separation of society and it’s follow ups for corporate organisations and communities. From the other side it will help to increase the social role of education in the modern knowledge society [2]. Deeper knowledge of EU practice of social cohesion in education and deeper knowledge of cohesive principles of community governance will be very useful for the sustainable development of civil society. Therefore, the

development of social cohesion of the subjects of the educational space can solve not only educational, but also more complex tasks of social development, reducing the risks of the existing non-efficient educational system.

Structural changes in the system of pedagogical education should be linked to the introduction of value-based competences approach. This approach will lead to the modernization of teacher education that helps to build a strong fundamental base for the training of the new generation of educators. It means the creation, assessment and development of competences models for teachers. Practical implementation of the above competences models will create new trainings program for the all kind of professionals in the field of education to introduce this value-based competences approach in the educational process. The studying of experience of EU countries in the value-based competences approach will be quite efficient. The study process should include the implementation of best practices, training programs for teachers and students for the purpose of the effective implementation of value-based competences approach. The main result will be in the improving of the quality of educational services in a higher education institution, especially in pedagogical institutions.

The main focus in European studies of social cohesion practices and their practical implementation in to the educational system (especially in the pedagogical education system) reflects the enhancement of EU social cohesion policy and it's issues for Ukrainian social-economic sphere and civil society. Deeper knowledge of EU practice of social cohesion in education will help to reform the existing pedagogical education system. Value-based competence model of the pedagogical education will help to determine and develop the set of the key values for the successful educational processes. For instance, the tolerance in European education is an essential element. Therefore, it can safely be included in the European values list of educators professional norms and principles of their behavior in a globalized society. The modern trend of social cohesion in the focus of European integration processes should be supported by results of recent cognitive researches and cognitive technologies of social behavior management. Academic researches should reflect cognitive processes, patterns of thinking impact on to the various aspect of educational, communicative, management, etc. processes.

It is clear for now that the problem of achieving social cohesion (and social efficiency, accordingly) can be solved by applying the cognitive approach in education, in particular, the introduction of cognitive technologies. Cognitive technologies can solve various problems in the educational space, being one of the most popular at the moment. The most promising areas are in the formation of effective thinking, effective decision-making, development of a broad range of skills and competencies required to successfully navigate in a changing global and scape. After all, social processes, social actions are inextricably linked to cognitive processes, in particular, patterns of thinking. And challenging these patterns of thinking creates a picture of social reality that are crucial in the sub sequent actions of social actors. And development of social cohesion can be based on cognitive mechanisms that contributed to the survival of mankind as a species. Their study involved in modern neuroscience, the focus of evolutionary epistemology. The visual signs of these mechanisms could be negative (for instance, mass disrationality described by D. Arieli, D. Cannemann, etc. Cognitive base of the above mechanisms is the fundamental discovery in the modern neuroscience–mirror neurons discovered by D. Risolatty. This is also the base of the main adaptive mechanism of survival various social systems. It is applied to the educational systems too. The social dimension of education is linked primarily to equity in education[2]. We can consider both internal (classes, educational dimension, etc.) and external (communities, social environment of educational institutions, system of education, etc.) social education systems. For the all of these educational systems the cognitive approach to the value-based competences model is very effective because of clear understanding of the cognitive mechanisms of educational processes, social cohesion, effective behavior in communications and teaching, etc.

References

1. International Association of Rectors of Pedagogical Universities in Europe [Online source], available at: <http://www.arpue.org/en/>
2. Social Cohesion and Education - Background: Social Cohesion and Development, Social Functions of Education - Schools, Public, School, and Rights. [Online source], available at: <http://education.stateuniversity.com/pages/2428/Social-Cohesion-Education.html>

Maria Nesterova

EUROPEAN PRACTICES OF SOCIAL COHESION FOR THE VALUE-BASED COMPETENCES MODEL IN THE PEDAGOGICAL HIGHER EDUCATION SYSTEM: COGNITIVE APPROACH

Abstract

The article shows that the social role of education will be increased in the modern crisis situation. Structural changes in the system of pedagogical education should be linked to the introduction of value-based competences approach. This approach will lead to the modernization of teacher education that helps to build a strong fundamental base for the training of the new generation of educators. The main result will be in the improving of the quality of educational services in a higher education institution, especially in pedagogical institutions. Value-based competences model of the pedagogical education will help to determine and develop the set of the key values for the successful process. The problem of achieving social cohesion (and social efficiency, accordingly) can be solved by applying the cognitive approach in education, in particular, the introduction of cognitive technologies. We can consider both internal (classes, educational dimension, etc.) and external (communities, social environment of educational institutions, system of education, etc.) social education systems. For the all of these educational systems the cognitive approach to the value-based model of competences is very effective because of clear understanding of the cognitive mechanisms of educations, social cohesion, effective behavior in communications and teaching, etc.

Key words: cognitive approach, cognitive technologies, competences, higher pedagogical education system, social cohesion.

I. С. Нечитайло

ВЗАЄМОДІЯ ОСВІТИ І СУЧАСНИХ МЕДІА: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Як ризики в освіті, так і перспективи розвитку освітньої галузі, пов'язані з тими глобальними процесами, що відбуваються в сучасному соціумі, зокрема, інформатизацією і віртуалізацією (як під процесом першої).

Сутність процесу інформатизації полягає у створенні і розповсюдженні новітніх систем колективного й особистого зв'язку, що забезпечує доступ будь-якого індивіда до всіх джерел інформації, до всіх рівнів особового, міжособового і групового спілкування.

Під медіатизацією, відповідно до сучасного трактування цього терміну, розуміється зростання обсягів і ролі процесів поширення й отримання опосередкованої інформації, яка замінює безпосередній досвід людей. Медіатизація передбачає значне посилення ролі засобів масової інформації та комунікації у житті людини та суспільства, у фокусуванні громадської думки та/або соціальної свідомості окремих соціальних груп, спільнот на певних аспектах соціального життя, тих чи інших процесах, подіях, персонах тощо. Значно зростає залежність статусу індивіда та/або певної соціальної групи від уваги медіа [1, с. 300].

Цілком очевидним є стрімке – таке, що постійно набирає обертів – зростання впливовості та масштабів впливу медіа на різні сфери життєдіяльності. По відношенню до суспільства, як і до кожної окремої його підсистеми, в тому числі й освітньої, медіа виконують ряд важливих функцій: інформаційну, аналітичну, пізнавально-просвітницьку, морально-виховну, ідеологічну та ін. В той же час, медіатизація має і негативні соціальні наслідки: дезорієнтація особистості в інформаційному просторі; породження крайніх проявів негативізму або оптимізму, поширення фрустраційних станів; породження патологічної залежності від засобів масової інформації та комунікації, а також від певних жанрів медіа-продукції (новин, серіалів, кримінальної хроніки, сенсацій та ін.); подання у позитивному ракурсі і сприяння сприйняттю наркотиків, алкоголю, криміналу тощо як форм «нормального» життя.

Об'єктивне зростання ролі медіа приходить у протиріччя з практикою їх використання в навчально-виховному процесі. Слід зазначити, що у вітчизняній освіті все ще має місце недооцінка можливостей сучасних медіа, їх дидактичного і виховного потенціалу.

З урахуванням зростаючої з кожним роком ролі та впливовості медіа в суспільному житті, актуалізується потреба у науковому осмисленні наслідків медіатизації, з урахуванням можливих ризиків та переваг цього процесу. С. Ауфеннагер, пропонує три можливі сценарії «реакції» системи освіти на медіатизацію і три відповідні моделі взаємодії освіти з сучасними медіа [2, с. 225]. Відповідно до першого сценарію, модель взаємодії освіти з медіа можна позначити терміном «консервативна»: освітня система не орієнтується на можливості використання електронних медіа у навчально-виховному процесі; навчання спирається на традиційні навчальні плани і запаси знань. Така інерція і є консервативним елементом сценарію. З боку ж тих, хто навчається, зацікавленість медіа і активність використання різноманітних медіа-засобів залишається досить високою. Свідоме саботування освітою можливостей, які надаються медіатизацією, відмова від використання медіа-засобів в освітніх цілях веде до все більшого втрачання освітою привабливості та цікавості для нових поколінь учнів та студентів. Освіта втрачає свій авторитет та значущість, що породжує загострення соціальних конфліктів на основі зростаючої демотивації тих, хто навчається.

Другу модель взаємодії освіти та медіа можна позначити терміном «асиміляція». Ця модель заснована на ідеї інтеграції. Відповідно до цієї моделі, електронні медіа використовуються у процесі навчання, але прив'язуються до старих дидактичних концепцій. Комп'ютер, Інтернет і мультимедійні пристрої/засоби включаються до традиційних форм викладання. Замість того, щоб використовувати унікальний творчий потенціал нових медіа та вдосконалювати з його допомогою педагогічний процес, купується таке програмне забезпечення для навчального процесу і використовуються такі установки, які відводять тим, хто навчається, пасивну роль. Тобто взаємодія освіти з медіа є тільки формальною, змістовно нічого не змінюється, а отже ззовні може здатися, що школа добре інтегрує нові засоби інформації, однак наслідки такої взаємодії, скоріше за все, будуть такими ж самими, як в описаній вище консервативній моделі.

Третій сценарій взаємодії освіти та сучасних медіа демонструє залучення останніх в освіту, показує, як може здійснюватися педагогічно супроводжувана інтеграція в освітню практику нових медіатехнологій. Відповідна модель визначається як «прогресивна». Згідно з цією моделлю, медіа в освіті відіграють важливу роль, суть якої полягає у наступному: по-перше, вони забезпечують комунікаційний і діалоговий формат навчання, а по-друге, слугують основою самостійного моделювання тими, хто навчається, процесу свого навчання.

Основна роль того, хто навчає, полягає не тільки і не стільки у трансляції знань, скільки в менторстві. В результаті діяльність тих, хто навчається, відрізняється високою ініціативністю і самостійністю. Активне оволодіння знаннями в рамках даної моделі забезпечується шляхом індивідуалізації навчання, розвитку творчого потенціалу кожної особистості за рахунок цікавої роботи з наданими інформаційними ресурсами. Навчальні заняття мають проблемно-орієнтований характер і проводяться, здебільшого, у проектній формі. Врахування всіх зазначених аспектів призводить до педагогічно виваженої інтеграції нових медіа в освіту, що забезпечує подальший прогресивний розвиток освіти і суспільства в цілому.

Із запропонованих сценаріїв саме останній може служити орієнтиром для організації освітнього процесу в умовах інформатизації та медіатизації.

У науковій літературі зазначається, що з розвитком інформаційного суспільства пов'язано інтенсивне становлення нової освітньої парадигми, що приходить на зміну класичній [2, с. 228]. В її основі лежить зміна фундаментальних уявлень про розвиток особистості в освіті і через освіту. Відповідно до нової освітньої парадигми, той, хто навчається, виступає не об'єктом педагогічного впливу, а активним учасником, суб'єктом пізнавальної діяльності, залученим у діалог з тим, хто навчає, в активну, творчу діяльність. Медіатизація відкриває широкі можливості для впровадження нових, зрозумілих та релевантних потребам нового покоління, форм

організації навчального процесу, за допомогою яких і уможливлується активне включення в цей процес тих, хто навчається, у якості повноцінних його суб'єктів.

З соціологічної точки зору, головний ризик медіатизації пов'язаний зі зміною типу спілкування між людьми. Відбувається пристосування людей до швидкісних інформаційних потоків. Світ розуміється як «простір гри», а життя – як процес породження уявностей (симулякрів). Все це викликає деструкції у свідомості та мисленні [3, с. 327; 4]. Зокрема, один з видів такої деструкції – «кліповість», фрагментарність, мозаїчність мислення, що є повною протилежністю творчому мисленню. Хоча саме останнє, як стверджує багато хто з сучасних вчених, є запорукою успішної адаптації та самореалізації особистості в умовах постмодерну.

Утім, медіа є невід'ємною частиною соціального життя нових поколінь, що ставить нові завдання перед інститутом освіти, вирішення яких, на нашу думку, значно знизить ймовірність негативних наслідків від активної взаємодії освіти і медіасфери: по-перше, навчитися використовувати різноманітні медіа-засоби для осучаснення навчального процесу та підвищення ефективності його результатів, для налагодження взаємодії між тими, хто навчає, і тими, хто навчається; по-друге, навчитися формувати критичне мислення в учнів та студентів, розвивати здатність інтерпретувати повідомлення засобів масової інформації, розуміти різні медіатексти (і підтексти), формувати навички самостійної творчої роботи, пов'язаної з пошуком, обробкою і презентацією інформаційного матеріалу.

Література

1. Джери Д. Большой толковый социологический словарь / Д. Джери, Дж. Джери. – М. : Вече, 1999. – Т. 1: (Ф–О). – 544 с.
2. Children and their changing media environment: a European comparative study / ed.: Sonia Livingstone, Moira Bovile. – New York : Routledge 711 Third Avenue, 2013. – 383 p.
3. Костенко Н. Медіа-динаміка: тренди і відхилення / Н. Костенко // Вектори змін українського суспільства / [за ред. д. екон. н. В. М. Ворони, д. соц. н. М. О. Шульги] / Ін-т соціології НАН України. – Київ, 2014. – С. 326–348.
4. Огурцов А. П. Постмодернизм в контексте новых вызовов в науке и образовании [Электронный ресурс] / А. П. Огурцов // Вестн. Самар. гуманитар. акад. Серия: Философия. Филология. – 2006. – № 1. – Режим доступа: <http://www.phil63.ru/postmodernizm-v-kontekste-novykh-vyzovov> (дата обращения: 11.11.2017). – Загл. с экрана.

References

1. Dzheri D., Dzheri Dzh. Bolshoj tolkovyj sociologicheskij slovar [A great explanatory sociological dictionary]. Moscow, Veche Publ., 1999, Vol. 1. 544 p.
2. Livingstone S., Bovile M. ed. Children and their changing media environment: a European comparative study. New York, Routledge 711 Third Avenue Publ., 2013. 383 p.
3. Kostenko N. Media-dinamika: trendi i vidhilenja [Media Dynamics: Trends and Deviations]. Vektori zmin ukraïns'kogo suspil'stva " Vectors of Changes in Ukrainian Society. Kyiv, 2014. pp. 326-348.
4. Ogurcov A. P. Postmodernizm v kontekste novyh vyzovov v nauke i obrazovanii [Postmodernism in the context of new challenges in science and education]. Vestnik Samarskoy gosudarstvennou gumanitarnou akademii. Seriya: Filisofiya. Filologiya – Bulletin of the Samara Humanitarian Academy Series Philosophy. Philology. 2006, no. 1. Available at <http://www.phil63.ru/postmodernizm-v-kontekste-novykh-vyzovov> (Accessed 11 November 2017).

Iryna Nechitaylo

INTERACTION OF EDUCATION AND MODERN MEDIA: RISKS AND PERSPECTIVES

Abstract

It is noted that the changes taking place in modern education depend on those global processes that take place in society. In particular, it concerns virtualization, informatization and medialization. The benefits of

education as a result of these processes, as well as the negative consequences and risks are noted. Particular attention is paid to the interaction of education with the media sphere. Objective growth of the role of media comes in contradiction with the practice of their use in the education process. In the domestic education, underestimation still exists of the opportunities of modern media, their teaching and educational potential.

However, medialization opens up wide opportunities for introducing new, understandable and relevant to the needs of the new generation, forms of organization of the education process, through which it is possible to activate the involvement of those who study as full-fledged subjects of the education process. Three possible scenarios of the interaction of education with the media sphere, developed by S. Aufenhager, are considered, and the corresponding models are analyzed, namely, "Classical"; "Assimilative"; "Progressive". It is noted that the most relevant model is the third one, according to which modern media in education, firstly, provide a communicative format of training, and secondly, serve as the basis for independent simulation of education by those who study.

Key words: informatization, media, mediation, education, social changes.

С. В. Николаева

ПОСЛЕДСТВИЯ И ПРОФИЛАКТИКА СНИЖЕНИЯ ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Один из обязательных факторов здорового образа жизни человека – систематическое, соответствующее полу, возрасту, состоянию здоровья, использование физических нагрузок. Они представляют собой сочетание разнообразных двигательных действий, выполняемых в повседневной жизни, в организованных и самостоятельных занятиях физическими упражнениями и спортом, объединенных термином «двигательная активность».

Двигательная активность учащихся складывается из ежедневной (утренняя гимнастика, ходьба, подвижные перемены и паузы в режиме учебного дня) и периодической, которая может быть разнообразной. Двигательная активность школьника должна занимать не менее 1/5 суточного бюджета времени (за вычетом времени сна и дневного отдыха), а ее структура зависит от возрастной группы детей. Это связано с тем, что у младших школьников больше доля неорганизованной двигательной активности, но значительно меньше доля тех ее видов, которые относятся к трудовой деятельности. Некоторые виды двигательной активности взаимозаменяемы. Например, занятия в спортивных секциях и в некоторых кружках художественной самодеятельности (в частности, танцевальных) вполне сопоставимы по интенсивности и объему физической нагрузки.

Три урока физкультуры в неделю не компенсируют дефицита физической нагрузки, их явно не хватает для удовлетворения биологической потребности растущего организма в движении. Для школьников занятия физическими упражнениями должны занимать 8–12 часов в неделю.

При поступлении детей в школу одним из факторов, препятствующих нормальному протеканию адаптации к новым условиям, является снижение двигательной активности почти наполовину. В деятельности учащихся преобладает статический компонент: 80–85% дневного времени они находятся в сидячем положении. Даже младшие школьники проводят в подвижных играх, беге, ходьбе не более 20% времени суток, хотя именно для них характерна плохая переносимость статических нагрузок: их организм более адаптирован к кратковременным динамическим нагрузкам [5].

Как отмечают физиологи, складывается парадоксальная ситуация: для успешного усвоения учебной программы ребенку нужна повышенная умственная работоспособность, а необходимость длительное время находиться в статическом положении, снижение двигательной активности, наоборот, приводят к ухудшению снабжения организма, мозга кислородом, усиливает риски замедления процессов восстановления, снижения работоспособности [3].

С гиподинамией связывают повышенный риск сердечно-сосудистых заболеваний, сахарного диабета, нарушений обмена веществ, ожирения, расстройств эндокринной системы и опорно-двигательного аппарата. При недостаточной физической нагрузке прогрессирует снижение способности эритроцитов переносить кислород к мышцам, тканям, головному мозгу. Для растущего организма это чревато нарушениями развития, снижением интеллектуальной продуктивности, ухудшением памяти и т.д. Ребенок становится более вялым и раздражительным, эмоционально неустойчивым, не способным к концентрации усилий – как физических, так и умственных. Это отражается и на показателях физического развития, особенно заметных на уроках физкультуры. Общий уровень здоровья у таких детей заметно ниже, чем у получающих достаточную, гармоничную физическую нагрузку. Двигательная активность детей должна быть организована так, чтобы предотвращать гиподинамию и в то же время не приводить к их переутомлению. Восполнение двигательной активности учащихся в школе происходит, в основном, на уроках физкультуры. При различных формах их проведения, в зависимости от темы и специфики, учащийся по-разному реализует суточную потребность в физической нагрузке. На уроках футбола, баскетбола, других подвижных игр, – около 27%; при занятиях легкой атлетикой – около 40%. Хотя на уроках гимнастики и гольфа реализуется лишь около 10% двигательной активности, это не снижает значимости таких уроков, поскольку именно на них обеспечивается преимущественное формирование жизненно важных двигательных координаций [1].

Построение уроков физкультуры в интересах здоровья школьников – отдельная проблема, имеющая значение для учителей физкультуры. Обратим внимание на принцип, которым должны руководствоваться и учитель физкультуры, и администрация образовательного учреждения: «Физкультура без освобожденных!». Парадокс: ослабленные, болезненные учащиеся, как раз больше других нуждающиеся в восстановлении и укреплении здоровья, в том числе средствами физической культуры, от таких уроков освобождаются, проводя и эти 45 мин без активного движения [2].

Наибольший оздоровительный эффект оказывают занятия, проводимые на свежем воздухе. В результате реализации внеурочных форм ребенок может удовлетворить до 40% потребности в двигательной активности.

Физическая активность учащихся в школе должна быть организована при взаимодополняющем сочетании двух направлений:

1) занятий больших форм – уроков физкультуры и работы спортивных секций во внеурочное время;

2) занятий малых форм, вводимых в структуру учебного дня для поддержания высокого уровня работоспособности школьников в течение всего времени обучения.

К занятиям малых форм относятся: вводная гимнастика до учебных занятий; физкультминутки и физкультпаузы. За счет занятий малых форм физического воспитания можно удовлетворять ежемесячную потребность в движениях и реализовать около 40% суточной нормы двигательной активности.

Для занятий малых форм характерны следующие особенности: узкая направленность деятельности, реализующая частные задачи, не гарантирующие кардинальных изменений в состоянии занимающегося, хотя и способствующие этому. Это задачи по умеренной тонизации и ускорению вработывания в учебный процесс, по некоторой оптимизации динамики текущей работоспособности, по профилактике неблагоприятного воздействия выполняемой работы на состояние организма и т.д.

Недостатки занятий малых форм: 1) незначительная продолжительность: выполнение упражнений нередко длится всего несколько минут; 2) невыраженная дифференцировка структуры: подготовительная, основная и заключительная части занятия могут быть кратковременными или практически не обозначенными, особенно тогда, когда упражнения подчинены режиму текущей деятельности; 3) невысокий уровень функциональных нагрузок.

Хотя занятия малых форм играют дополнительную роль в системе физического воспитания,

они являются важным фактором оптимизации функционального состояния организма занимающихся, способствуют поддержанию минимального уровня работоспособности, повышают уровень двигательной активности.

Гимнастика до уроков (вводная гимнастика) на протяжении 5–10 мин не заменяет, а дополняет утреннюю гимнастику. Она имеет свое назначение – подготовить ребенка к удержанию рабочей позы, углубить дыхание, сосредоточить внимание. Комплексы следует менять 2 раза в месяц.

Подвижные игры проводятся на малых переменах и динамической перемене. Последние при подходящей погоде лучше проводить на пришкольном участке после второго или третьего урока продолжительностью 20–40 мин [6].

Учителя-предметники должны уметь проводить физкультминутки на своих уроках, учитывая специфику предмета. Термином физкультминутка принято обозначать кратковременные серии физических упражнений, используемых, в основном, для активного отдыха. Обычно это проведение 3–5 физических упражнений во время урока по предметам теоретического цикла (2–3 мин) или урока труда (5–7 мин). Они проводятся зачастую с музыкальным сопровождением, с элементами самомассажа и другими средствами, помогающими восстановить работоспособность. Время начала физкультминутки выбирает сам учитель, ориентируясь на состояние, когда у значительной части учащихся начинает проявляться утомление. В течение урока проводится 1–2 физкультминутки. Они обязательны на третьем и последующих уроках. Проведение физкультминуток решает следующие задачи:

- а) уменьшение утомления и снижение отрицательного влияния однообразной рабочей позы;
- б) активизация внимания учащихся и повышение способности к восприятию учебного материала;
- в) эмоциональная встряска учащихся, возможность сбросить накопившийся, например, во время опроса груз отрицательных эмоций и переживаний.

В состав упражнений для физкультминуток обязательно должны быть включены упражнения по формированию осанки, укреплению зрения и упражнения направленные на выработку рационального дыхания. Большинство учащихся начальных классов не умеют правильно дышать во время выполнения мышечной нагрузки, ходьбы, бега, а также в условиях относительного мышечного покоя. Неправильное дыхание вызывает риски нарушения деятельности сердечно-сосудистой и дыхательной систем, снижению насыщения крови кислородом, нарушению обмена веществ. Нужно вводить упражнения для выработки глубокого дыхания, усиления выдоха в сочетании с различными движениями туловища и конечностей.

Выполняемые упражнения должны дать нагрузку мышцам, которые не были загружены при выполнении текущей деятельности, а также способствовать расслаблению мышц, выполняющих значительную статическую или статико-динамическую нагрузку [4].

Физкультминутки проводят в светлом, чистом, хорошо проветренном помещении. При спертном воздухе в классе дети рискуют ухудшением самочувствия, поэтому до того, как приступить к выполнению упражнений, следует открыть форточки, остановить текущую работу и предложить детям подготовиться к физкультминутке. Дети расстегивают воротнички и принимают исходное положение. Учитель произносит команды четким, громким голосом; он же показывает упражнения, которые выполняются впервые. Для повышения интереса детей на начальных этапах внедрения физкультминуток в школе можно использовать какой-либо переходящий приз, которым будет награждаться, например, лучший ряд.

Обязательное условие эффективного проведения физкультминуток – положительный эмоциональный фон. Выполнение упражнений со скучающим видом, нехотя, делая одолжение учителю, желаемого результата не даст. Хорошие результаты дает проведение физкультминуток самими школьниками (начиная с 6–7 класса). Это вменяется в обязанность дежурным по здоровью и проводится под контролем учителя.

Выводы: 1. Двигательная активность учащихся складывается из ежедневной и периоди-

ческой. Она должна занимать не менее трети суточного времени и различаться для детей разного возраста. Ее снижение связано с риском ухудшения и самочувствия ребенка и его успеваемости.

2. Во всех случаях двигательная активность детей должна быть организована так, чтобы предотвращать гиподинамию и в то же время не приводить к переутомлению.

3. Основная ответственность за восполнение двигательной активности учащихся в школе возложена на уроки физкультуры.

4. Принципиальным должно стать отсутствие освобожденных от уроков физкультуры, ведь именно они больше других нуждаются в восстановлении и укреплении здоровья.

Литература

1. Артемьева Т. Система Амосова / Т. Артемьева // *Будь здоров.* – 2010. – № 1. – С. 32–39.
2. Валик Б. В. Ребёнок и физические нагрузки / Б. В. Валик // *Физическая культура в школе.* – 2006. – № 2. – С. 6–9.
3. Дорошенко А. С. Образовательный урок / А. С. Дорошенко, К. Ю. Шуров // *Физическая культура в школе.* – 2005. – № 5. – С. 38–43.
4. Копылов Ю. А. Учитель физкультурной самостоятельности / Ю. А. Копылов // *Физическая культура в школе.* – 2005. – № 2. – С. 21–26.
5. Шапарь А. В. Роль и место физической культуры в образовательном процессе / А. В. Шапарь, В. В. Перетятыко // *Физическая культура в школе.* – 2005. – № 4. – С. 28–33.
6. Фурманов А. Г. Оздоровительная физическая культура / А. Г. Фурманов, М. Б. Юспа. – Минск : Тесей, 2003. – С. 44–55.

References

1. Artemeva T. Sistema Amosova [Amosov's system]. *Bud zdorov – Be healthy.* 2010, no. 1, pp. 32–39.
2. Valik B. V. Rebyonok i fizicheskie nagruzki [Child and physical activity]. *Fizicheskaya kultura v shkole – Physical culture in school.* 2006, no. 2, pp. 6–9.
3. Doroshenko A. S., Shurov K. Yu. Obrazovatelnyiy urok [Educational lesson]. *Fizicheskaya kultura v shkole – Physical culture in school.* 2005, no. 5, pp. 38–43.
4. Kopylov Yu. A. Uchitel fizkulturnoy samostoyatel'nosti [Teacher of Physical Fitness]. *Fizicheskaya kultura v shkole – Physical culture in school.* 2005, no. 2, pp. 21–26.
5. Shapar A. V., Peretyatko V. V. Rol i mesto fizicheskoy kulturyi v obrazovatel'nom protsesse [The role and place of physical education in the educational process]. *Fizicheskaya kultura v shkole – Physical culture in school.* 2005, no. 4, pp. 28–33.
6. Furmanov O. G. Oздorovitel'naya fizicheskaya kultura [Recreational physical culture]. *Minsk, Tesey Publ., 2003, 528 p.*

Svetlana Nikolaeva

CONSEQUENCES AND PROPHYLAXIS OF REDUCTION OF SCHOOL CHILDREN'S ACTIVITY

Abstract

The article considers the problem of preserving the health of junior schoolchildren. It is indicated that the motor activity of the schoolchild consists of the daily and the periodic. At the same time, the motor activity of the schoolchild should take at least 1/5 of the daily budget. Three lessons of physical education a week do not compensate for the lack of physical activity. In all cases, the motor activity of children should be organized so as to prevent inactivity and at the same time not lead to fatigue. The primary responsibility for replenishing the motor activity of students in school is assigned to physical education lessons. The principle should be the absence of physical education, freed from lessons, because they need more than others to restore and strengthen their health. The article also describes the health elements of saving technologies in the classroom and in extra-curricular activities, gives recommendations on the organization and conduct of

small forms that play an additional role in the system of physical education. They are an important factor in optimizing the functional state of the organism involved, contribute to maintaining a high level of efficiency, and increase the level of motor activity.

Keywords: schoolchildren, health, physical activity.

Н. А. Огурцова

СИНДРОМ ДЕФИЦИТА ВНИМАНИЯ И ГИПЕРАКТИВНОСТИ КАК ФАКТОР РИСКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Актуальность проблемы вызвана тем, что численность детей с диагнозом синдром дефицита внимания и гиперактивности (СДВГ) ежегодно значительно увеличивается. Синдром дефицита внимания и гиперактивности (СДВГ) – психофизиологическое расстройство, чаще проявляющееся в дошкольном или раннем школьном возрасте. Известно, что таким детям тяжело концентрировать внимание и контролировать свое поведение.

Основными проявлениями СДВГ считаются гиперактивность, дефицит внимания и импульсивность. Стратегия инклюзивного образования, реализуемого в развитых странах, в том числе и в Украине, подразумевает обучение таких детей на общих основаниях в массовой школе. Педагоги и психологи задаются вопросом, как выстроить образовательный процесс и обеспечить приемлемый уровень обучения и воспитания такого ребенка.

Обращаясь к истокам изучения феномена гиперактивности, можно говорить о его зарождении в контексте рассмотрения проблемы минимальной мозговой дисфункции. Еще в 1980 году Американской ассоциацией психиатров была разработана рабочая классификация – DSM-IV (the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition), – согласно которой случаи, описанные ранее как минимальная мозговая дисфункция, предложено рассматривать как синдром дефицита внимания и синдром гиперактивности. Основной предпосылкой создания классификации явился тот факт, что наиболее частые и значимые клинические симптомы минимальной мозговой дисфункции включали нарушение внимания и гиперактивность [1, с. 39-42].

В зарубежной и отечественной психологии представлен широкий спектр научных исследований, посвященных проблеме гиперактивности детей, в которых описываются возможные влияния проявления синдрома гиперактивности на формирование личности ребенка (Е. М. Гаспарова, Г. В. Бурменская, О. А. Кабанова, А. Г. Лидере, М. М. Безруких, С. П. Ефимова, В. П. Кащенко, Д. Бретти др.). В целом, их теоретический анализ позволяет выделить два самостоятельных направления анализа изучаемой проблемы – клиническое (медицинское) и психолого-педагогическое направление. Выделение этих направлений носит как теоретический, так и прикладной характер. Так, например, в психолого-педагогическое направление входит как разработка игр психокоррекционного и психотерапевтического характера и методик освоения таких детей в коллективе, их обучения и коррекции недостатков, так и разработка проблем их воспитания.

При оценке значимости решения проблемы проявления симптомов синдрома гиперактивности у детей важным остается вопрос об определении причин его возникновения. Большинство ученых выделяют две основные группы: 1) *физиологические причины*, к которым относят: органические поражения центральной нервной системы, генетические причины, неблагоприятно протекающая беременность (токсикоз, заболевания внутренних органов матери во время беременности, нервные стрессы), инфекция и интоксикация первых лет жизни ребенка, неблагоприятные роды, патология родов; 2) *психолого-педагогические причины*: чрезмерная требовательность и строгость родителей к ребенку или гиперопека, эмоциональный стресс. Когда ребёнок переживает сильный эмоциональный стресс, возникающее внутреннее

напряжение находит выход в усилении физической активности, переутомление, нарушения внимания, когда импульсивность может быть приобретенной поведенческой моделью, которая формируется в результате подражания импульсивным членам семьи или развивается в процессе воспитания в семье, где быстроту предпочитают старательности и вдумчивости (Э. Д. Бретт), психическая депривация, проявляющаяся в недостатке внешних импульсов и серьезной нехватке в своем окружении смысловых, эмоциональных, а иногда и социальных импульсов, когда ребенок сам проявляет лихорадочное стремление к их получению через ярко выраженное беспокойство поведения [3, с. 74–84].

Также можно определить и основные и постоянные признаки гиперактивности у ребенка. Так, американской Психиатрической Ассоциацией были выделены следующие признаки (модифицированных В.Р. Кучмой и И.П. Брызгуновым [2, с. 1314]):

– *Импульсивность* – особенность поведения, заключающаяся в склонности действовать по первому побуждению, неспособности обдумывать свои поступки, взвешивать все «за» и «против», иногда ребёнок совершает опасные действия, не задумываясь о последствиях, но приключений или острых ощущений специально не ищет (например, выбегает на улицу, не оглядываясь по сторонам).

– *Повышенная активность* – такие дети постоянно в движении, теребят одежду, мнут что-то в руках, стучат пальцами, ерзают на стуле, крутятся, не могут спокойно усидеть на одном месте, растягивают губы, прикусывают язык, жуют что-то. Часто мешают другим, пристают к окружающим (например, вмешивается в игры других детей). Ребёнок не может спокойно сидеть и играть на месте, когда от него этого требуют.

– *Нарушение концентрации внимания*, которое проявляется, в частности, в том, что на вопросы он отвечает, не задумываясь, не выслушав их до конца, игнорируя обращенную к нему речь, с трудом сохраняет внимание при выполнении заданий или во время игр.

– *Отвлекаемость*, которая, обычно, является следствием нарушения способности к концентрации произвольного внимания, что выражается в переключении внимания в связи с появлением новых посторонних раздражителей или случайных ассоциаций.

– *Рассеянность*, то есть, нарушение способности к концентрации внимания на избранном объекте на длительное время, проявляется в частой утери вещей в детском саду, школе, дома, на улице.

– *Плаксивость, беспокойство, капризы*, в силу которых дети с наблюдаемой гиперактивностью устают, из спокойного состояния переходят в состояние перевозбуждения, а полностью выбившись из сил, теряют самоконтроль.

– *Неусидчивость* – отсутствие терпения, неспособность длительное время находиться в состоянии ожидания во время игр и в групповых мероприятиях (занятия, экскурсии, праздники); в ходе индивидуальных занятий частый переход от одного незавершенного действия к другому.

– *Агрессивность* – враждебность, злобность, гнев по отношению к субъекту или объекту, приводящие к потере самоконтроля и тенденция к нападению.

– *Негативизм* – настойчивое, категоричное отрицание просьб исполнить что-либо, их непринятие.

По мнению специалистов, существует ряд проблем, с которыми сталкиваются дети с СДВГ в процессе обучения. Стандартизированная продолжительность урока в обычной школе становится слишком большой для ребенка с СДВГ. Такой ребенок может концентрировать свое внимание лишь 10–15 минут; после 10–15 минут у ребенка теряется работоспособность. У гиперактивных детей страдают такие характеристики внимания как переключаемость, распределение и устойчивость. Проявление внимания связано как с сенсорными, так и с интеллектуальными процессами, а также с практическими действиями и с целями и задачами деятельности. В связи с этим у данной категории детей прогнозируется дефицит внимания в следующих видах: сенсорном, интеллектуальном, моторном, произвольном и произвольном внимании. Такие негативные тенденции резко снижают эффективность учебной деятельности.

Педагоги отмечают, что ребенок не в силах сконцентрироваться, ошибки в заданиях обусловлены по большей мере именно невнимательностью и легкомысленностью. Когда ребенок в начальной школе выполняет поставленное задание, ему трудно долго удерживать внимание на том или ином предмете. Складывается впечатление, что ребенок «совершенно не слышит, о чем ему говорят». В качестве профилактических методических приемов учителя применяют на уроках физкультурные минутки, обеспечивают смену видов деятельности обучающихся.

Второй проблемой является неумение детей с СДВГ сотрудничать со сверстниками. Детям данной категории трудно установить полноценный эмоциональный контакт обычно их не любят сверстники. Причина – в склонности к агрессии, тревожности в связи с клинически констатируемыми нарушениями эмоционально-волевой сферы [6, с. 188]. Ребенку с синдромом дефицита внимания сложно следовать установленным в группе правилам или инструкциям. Такому школьнику не под силу рационально организовать порученную работу, дети с синдромом дефицита внимания не хотят заниматься видами работ, требующими длительного умственного напряжения или усидчивости [5, с. 144].

Исходя из сказанного, можно сделать вывод, что организация психолого-педагогических коррекционных мероприятий для детей с СДВГ должна осуществляться после уроков, проводиться в небольших группах, включающих и детей с СДВГ, и детей возрастной нормы, без акцентирования внимания на их гиперактивность. Такая комплектация групп создаст для их участников оптимальные условия для успешной социализации: дети с СДВГ получают от сверстников эталон деятельности и поведения, а также психологическую поддержку в решении групповых задач. Остальные участники группы расширят сложившиеся коммуникативные навыки, стимулируют социальный интеллект.

Гиперактивные дети – “очень трудные дети, которые часто приводят в отчаяние как родителей, так и учителей” [4, с. 307]. В отношении дальнейшего развития таких детей нет однозначного прогноза. У многих серьезные проблемы могут сохраниться и в подростковом возрасте. Поэтому с первых дней пребывания такого ребенка в школе учителю необходимо наладить совместную работу с его родителями и школьным психологом.

Таким образом, даже краткий обзор научных взглядов на проблему гиперактивности свидетельствует о достаточной значимости её изучения на протяжении длительного времени. Также, следует отметить некоторые сложности, касающиеся диагностики гиперактивности в детском возрасте. Как показал анализ существующих исследований, её показатели (симптомы) сходны с некоторыми показателями педагогической запущенности, умственной отсталости. В дошкольном возрасте некоторые из них характерны для симптоматики кризиса трёх лет. Возникает необходимость чёткой дифференциации критериев гиперактивности в зависимости от возрастных психологических особенностей детей. Кроме того, возможности выделения критериев обозначаются в исследовании гендерных особенности детей, в частности в том, что проявление симптомов имеет несколько иной характер у девочек и мальчиков.

Синдром дефицита внимания гиперактивности является фактором риска. Так как проявления СДВГ у ребенка являются причиной трудностей освоения школьных навыков и выполнения учебных заданий. При этом низкая успеваемость вызывается кумулятивным эффектом пропуска важных блоков информации и трудностей формирования универсальных учебных действий, которые накапливаются от урока к уроку. Дефицит внимания и импульсивное бездумное поведение также приводит к неудачам и во внеурочной деятельности. Любая деятельность в образовательном учреждении требует соблюдения определенных правил.

Литература

1. Белоусова Е. Д., Синдром дефицита внимания / гиперактивности Белоусова Е. Д., Никифорова М. Ю. // Рос. вестник перинатологии и педиатрии. – 2000. – № 3. – С. 39–42.
2. Брызгунов И. П. Непоседливый ребенок или все о гиперактивных детях / И. П. Брызгунов, Е. В. Касатикова. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2001. – 100 с.

3. Добсон Дж. Непослушный ребенок. Практическое руководство для родителей / Джеймс Джобсон. – М. : Пенаты, 1992. – 52 с.
4. Психокоррекционная и развивающая работа с детьми : учеб. пособие для студентов сред. пед. учеб. заведений / под ред. И. В. Дубровиной. – М. : Академия, 1998. – 160 с.
5. Семина М. В. Основные вопросы теории и практики педагогики и психологии / Семина М. В., Чинчикова А. И. // Исследование внимание у детей СДВГ: сб. статей. – Омск, 2015. – С. 188–190.
6. Семина М.В. Сопровождение ребенка с синдромом дефицита внимания и гиперактивности / Семина М. В., Чинчикова А. И. // Отечественная наука в эпоху изменений: постулаты прошлого и теории нового времени: ежемес. журнал Нац. ассоциации ученых (НАУ). – 2015. – № 2(7). – Ч. 8. – С. 144–146.

References

1. Belousova E. D., Nikiforova M. Yu. Sindrom defitsita vnimaniya / hiperaktivnosti [Attention Deficit / Hyperactivity Disorder]. *Rosyyskiy vestnyk perinatolohyy u pedyatryy – Russian heritage of perinatology and pediatrics*, 2000, no. 3. pp. 39–42.
2. Bryazgunov I. P., Kasatikova E. V. Neposedlivyi rebenok ili vse o hiperaktivnykh detyakh [A non-settled child or everything about hyperactive children], Moscow: Publishing house of the Institute of Psychotherapy, 2001, 100 p.
3. Dobson J. Neposlushniy rebenok. Praktycheskoe rukovodstvo dlya rodyteley [Naughty child. A practical guide for parents], Moscow, Penaty Publ. 1992, 130 p.
4. Psikhokorreksionnaya i razvivayushchaya rabota s det'mi [Psychocorrectional and developing work with children], Moscow, Academy Publ., 1998. 160 p.
5. Semina M. V., Chinchikova A. I. Osnovnye voprosy teoriy i praktiki pedagogiki i psikhologii [The main questions of theory and practice of pedagogy and psychology], *Issledovanie vnymaniy u detey SDVH – Study attention in children ADHD*, Omsk, 2015, pp. 188–190.
6. Semina M. V., Chinchikova A. I. Soprovozhdeniye rebenka s sindromom defitsita vnimaniya i giperaktivnosti [Accompanying the child with attention deficit hyperactivity disorder], *Otechestvennaya nauka v epokhu yzmeneniy: postulyaty proshloho y teoryy novoho vremeni – Domestic science in the era of change: the postulates of the past and the theory of modern times*, 2015, no. №2(7), pp. 144-146.

Natalia Ogurtsova

ATTENTION DEFICIT AND HYPERACTIVITY DISORDER AS A RISK FACTOR OF EDUCATIONAL ACTIVITY

Abstract

In this article theoretical aspects of the study of the psychology of attention deficit hyperactivity disorder in children are presented, and an analysis of the various approaches to treating this problem in foreign and domestic studies is presented. And also in the article the urgency of this problem is determined, key concepts of the problem of hyperactivity are highlighted and outlined, various points of view on the nature of the onset of hyperactivity in children are presented, and a characteristic of the hyperactive child is given. The article outlines the problem of research, which consists in increasing the number of children with hyperactivity. The causes of the onset of hyperactivity in children are singled out: the cause of their behavioral disturbances is the imbalance of the processes of excitation and inhibition in the child's nervous system; minimal brain dysfunction, that is, a multitude of microdamages of the brain structures that arise during the birth and development of the child.

Key words: ADHD, attention, impulsivity, hyperactivity, educational process..

СУЧАСНІ РИЗИКИ ТА ПРОБЛЕМИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ-РЕФЕРЕНТІВ

Періоди трансформацій та перебудови в суспільстві завжди пов'язані з невизначеністю, нестабільністю та появою великої кількості ризиків, які проявляються у всіх сферах життя, і освітянська сфера не є виключенням. Змінюються вимоги до якості освіти і її організації, підвищується відповідальність вищих навчальних закладів за високоякісну підготовку спеціалістів, загострюється конкурентна боротьба на ринку освітніх послуг в умовах погіршення демографічної ситуації, а спрямованість на ефективну роботу та адаптацію до змін стає питанням виживання, особливо, коли мова йде про приватні навчальні заклади. За таких умов важливим завданням є визначення потенційних ризиків, їхня ідентифікація, систематизація, аналіз, прогнозування виникнення нових ризиків, виявлення шляхів їхньої мінімізації та розробка алгоритмів розвитку освітнього середовища.

У сфері професійної вищої освіти виділяються зовнішні та внутрішні ризики. Ці ризики є загальними, такими, що впливають на ефективну діяльність освітнього закладу незалежно від напряму професійної підготовки, що здійснюється [1, с. 363].

Серед зовнішніх ризиків найбільш актуальними на наш погляд є такі: конкуренція вищих навчальних закладів, скорочення контингенту абітурієнтів, зміни кон'юнктури на ринку праці, зміни психологічного клімату у суспільстві, залежність від світових тенденцій.

До найважливіших внутрішніх ризиків входять: забезпечення належного рівня якості освітніх послуг; невідповідність запропонованих освітніх послуг вимогам ринку; недостатній контингент студентів першого курсу; фінансові ризики і висока вартість освітніх послуг; неефективність роботи PR-служб; імідж освітнього закладу на ринку; структура управління освітнім закладом; недостатній розвиток матеріальної бази; неефективна кадрова політика.

Деякі науковці (наприклад, О. І. Чубарова) визначають, що до кола суб'єктів причетних до освітніх ризиків входять суспільство, держава, посередницькі організації, підприємства, навчальні заклади, окремі особливості. А класифікація видів ризику пов'язана з масштабами діяльності навчального закладу, приналежністю до суб'єкта ринку освітніх послуг, характером виникнення та обліку, залежністю від видів діяльності та сукупності внутрішніх факторів [2, с. 200].

Все зазначене вище, безумовно, впливає на розвиток професійної освіти в цілому, хоча кожна галузь має свої специфічні особливості та проблеми. Перекладацька освіта не є виключенням, а підготовка майбутніх перекладачів-референтів знаходиться значною мірою під впливом ризиків, які можна схарактеризувати як: соціально-економічні та освітні.

Соціально-економічні ризики пов'язані не тільки з зовнішніми ризиками, такими як економічний стан суспільства, а й з конкуренцією між численними навчальними закладами, які пропонують програми навчання іноземним мовам та перекладу. Це вимагає:

- підвищення матеріально-технічної бази підготовки (аудиторний фонд, аудіо- та відеотехніка, комп'ютери, мікрофони та навушники, конференцсистеми та системи для навчання синхронному перекладу, копіювально-розмножувальна техніка тощо);
- забезпечення викладацького складу кваліфікованими спеціалістами (із залученням знаних вчених та професійних перекладачів до процесу навчання та надання можливостей реального підвищення кваліфікації штатних викладачів);
- розробки навчально-методичних комплексів, які відповідають сучасним вимогам.

Необхідно визнати, що усталена модель освіти у галузі підготовки перекладачів не відповідає вимогам роботодавців і інформаційного суспільства і потребує кардинальних змін, можливо, шляхом виявлення позитивного закордонного досвіду та дослідження можливостей його упровадження у вітчизняний освітній простір, адаптації вітчизняних програм та технологій

навчання перекладачів до світових вимог. Процес навчання має орієнтуватися на реальні практичні завдання, з якими студенти зіткнуться в своїй професійній діяльності.

Однією з проблем, яка пов'язана з освітніми ризиками підготовки перекладачів, є не тільки те, що на навчання приходять студенти з досить низьким рівнем іншомовної компетентності, а те, що у них, а можливо й у суспільства в цілому, відсутнє розуміння того, що перекладачу, поряд з добрим знанням іноземної мови, потрібно мати й сформовану загальномовну компетентність, пов'язану з блискучим володінням рідною мовою, а також певні якості, які є складовими профпридатності студентів-перекладачів: особливе логічне мислення, здатність до аналізу; креативність; інтуїція, тобто безпосереднє, повне, не обґрунтоване розуміння і впізнання; усвідомлена критичну позицію, здатність до самокритики; здатність швидко адаптуватися до нового виду діяльності, готовність постійно навчатись чомусь новому, що пов'язано з постійною вмотивованістю та зацікавленістю в навколишньому світі; високу готовність і здатність до комунікації, що передбачає гарне мовлення, відкритість, уміння аргументувати. Наприклад, у ВНЗ Німеччини для перевірки рівня мовленнєвої компетенції багато навчальних закладів увели різноманітні форми письмових та усних тестів, таких як: завдання на синонімію, антонімію, перефразування, резюмування й інші трансформаційні завдання, завдання на розпізнання помилок та написання творів. Таким чином перевіряється загальна мовленнєва компетенція, асоціативна пам'ять, індуктивні мовленнєві здібності [3].

Навички володіння спеціалізованими засобами щодо здійснення перекладу з використанням CAT-систем (SDL Trados, Transit, Deja Vu, Wordfast, OmegaT), здатність створювати та використовувати в своїй професійній діяльності специфічні термінологічні бази й бази перекладів – все те, що є складовими інформаційної компетентності сучасного перекладача, також має формуватися у студентів під час навчання у ВНЗ.

Велике значення має належним чином організована практика як необхідний елемент професійного становлення майбутнього перекладача. Перекладацька практика не має бути формальною, вона має стати фактором мотивації та професійного становлення для студентів. Наприклад, більшість університетів Німеччини, які готують фахівців у галузі перекладу, пропонують студентам довготривалі поїздки в країни, мова яких вивчається. На деяких спеціальностях перебування за кордоном тривалістю в 2 семестри є вимогою. А у Великій Британії студенти беруть участь у тренінгах в якості конференц-перекладача та проходять обов'язкову практику в одній із міжнародних організацій (ООН, ЮНЕСКО) [4]. Таким чином у практичній діяльності формується цілий комплекс перекладацьких компетентностей.

У результаті високого рівня вимог до перекладача та завдяки тенденції до профільної перекладацької спеціалізації багато країн (наприклад, Франція, США, Велика Британія) запроваджують самостійні магістерські програми підготовки перекладачів. Характерною ознакою магістерських програм є їх профільна спеціалізація: письмовий або усний переклад, літературний, науковий, технічний, медичний, судовий, юридичний переклад тощо. Всі програми спрямовані на задоволення конкретних потреб ринку перекладацьких послуг і передбачають наявність спеціалізованих дисциплін, що надають змогу додатково отримати необхідні знання у сфері майбутньої професійної діяльності. Саме тому ступінь магістра перекладу отримують не тільки випускники філологічних спеціальностей, а й студенти, які отримали вищу нефілологічну освіту на рівні бакалавра. Це дає змогу суттєво розширити сферу їхньої професійної діяльності у майбутньому [4; 5, с. 36].

Під час складання навчальних програм необхідно враховувати, що сьогодні від перекладача-референта роботодавці очікують наявність знань, умінь та навичок, які безпосередньо не пов'язані з професією перекладача: самостійне складання текстів (не тільки кореспонденції чи протоколів, а й технічних, науково-популярних, публіцистичних), оцінка, рецензування текстів, створення адаптованих версій програмного забезпечення, редагування текстів, опрацювання текстів для подальшого машинного перекладу, опрацювання машинного перекладу, консультації не лише з мовних питань, а й із краєзнавчих та міжкультурних аспектів і т. д.

Формування професійно-етичних якостей перекладача – ще одна болюча тема, якій не завжди приділяється належна увага. У той час як відповідальність, дисципліна, надійність, пунктуальність, лояльність стосовно замовника, певна дистанційованість, готовність пристосовуватися, повага до принципів нерозголошення інформації тощо – є ознаками перекладацького професіоналізму і мають таке ж значення як і інші види компетентності.

Великою проблемою подекуди є відсутність у студентів мотивації до навчання. Ця проблема багато в чому пов'язана з зовнішніми ризиками, політичною та економічною ситуацією в країні. Якоюсь мірою вона може бути вирішена розширенням зв'язків ВНЗ з роботодавцями, наданням студентам додаткових можливостей під час навчання (наприклад, отримання ще однієї спеціальності) тощо.

Ми усвідомлюємо, що зазначені роздуми лише окреслюють коло проблем та ризиків підготовки перекладачів. Вони не є вичерпними і остаточними «рецептами» їх уникнення та вирішення, але впевнені, що програми галузі мають перероблятися з урахуванням світових тенденцій та позитивного закордонного досвіду, що у свою чергу стане фактором розширення студентської мобільності та підвищення конкурентоздатності на ринку праці.

Література

1. Костюкова Т. П. Концепция оценки рисков в образовательной деятельности вуза / Т. П. Костюкова, И. А. Лысенко // Информатика: проблемы, методология, технологии : Материалы Девятой междунар. науч.-метод. конф. (12–13 февр. 2009 г.). – Воронеж, 2009. – Т. 1. – С. 363–366.
2. Чубарова О. И. Образовательный риск как экономическая категория, его сущность / О. И. Чубарова // Ползуновский вестник. – 2005. – №1. – С. 199–208.
3. Левицька Н. В. Зміст та пріоритети професійної підготовки перекладачів в університетах Німеччини / Н. В. Левицька // Зб. наук. пр. Хмельн. ін-ту соціал. технологій Ун-ту «Україна». – 2012. – № 6. – С. 92–95.
4. Левицька Н. В. Концептуальні засади професійної підготовки перекладачів в країнах західної Європи [Електронний ресурс] / Н. В. Левицька // Вісн. Нац. акад. Держ. прикорд. служби України. – 2011. – Вип. 5. – Режим доступу: <http://qoo.by/3JIf> (дата звернення: 15.01.2018). – Загол. з екрану.
5. Полупанова Е. Инновации в высшем образовании западных стран: организационный уровень / Е. Полупанова // Alma Mater (Вестн. Высш. шк.). – 2005. – № 3. – С. 35–37.

References

1. Kostyukova T. P. Kontseptsiya otsenki riskov v obrazovatel'noi deyatel'nosti vuza [The concept of risks assessment in educational activity of higher educational institution] / T. P. Kostyukova, I. A. Lysenko // Informatika: problemy, metodologiya, tekhnologii: Proceedings of the 9th International Scientific and Methodical Conference (12–13 February 2009), Voronezh : VGU, 2009, Vol. 1, pp. 363–366.
2. Chubarova O. I. Obrazovatel'nyi risk kak ekonomicheskaya kategoriya, ego sushchnost' [Educational risk as an economic category, its constitutive essence], Polzunovskii vestnik, 2005. no. 1., pp. 199–208.
3. Levits'ka N. V. Zmist ta prioriteti profesiinoi pidgotovki perekladachiv v universitetakh Nimechchini [Content area and priorities of translators / interpreters training at German universities], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpkhist_2012_6_24.
4. Levits'ka N. V. Kontseptual'ni zasadi profesiinoi pidgotovki perekladachiv v kraïnakh zakhidnoi Evropi [Conceptual divisions of translators / interpreters training in Western European countries], available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_5_16.
5. Polupanava E. Innovatsii v vysshem obrazovanii zapadnykh stran: organizatsionnyi uroven' [Innovations in higher education of western countries: organizational level], Alma Mater, 2005, no. 3, pp. 35–37.

Dmytro Panchenko, Iryna Guslenko

MODERN RISKS AND PROBLEMS IN PROFESSIONAL TRAINING OF TRANSLATORS AND INTERPRETERS

Abstract

The paper gives an account of some external and internal risks which occur under the influence of social and economic factors and have an impact on the effective activity of educational institutions irrespectively of the field of study.

The risks in the sphere of professional training of translators and interpreters are also specified. It is highlighted that stiff competitiveness between universities that train translators and interpreters in Ukraine requires improvements of educational facilities; high qualified academic teaching staff (with professional translators and interpreters); updated curricular, courseware and teaching aids. During the training course it is necessary to develop students' language skills along with their information competency and skills of work with CAT-systems. The practical task orientation of study, formation of professional ethical skills and increase of students' motivation are among the most urgent problems.

It is suggested that some of the risks could be overcome by studying the abroad experience of best universities.

Key words: educational risks, internal risks, external risks, translators / interpreters training, translators / interpreters skills.

С. М. Пасічник

ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ ЯК МЕХАНІЗМ ПОДОЛАННЯ КЛЮЧОВИХ ОСВІТНІХ РИЗИКІВ

Роль освіти у сучасному світі дедалі зростає, а її показники стають невід'ємною складовою світових рейтингів країн.

Глобальні тренди розвитку освіти в сучасному світі проявляються у зростанні масштабів сектора освіти, дедалі ширшому охопленні населення вищою освітою, створенні наскрізної безперервної системи освіти. В різних країнах світу – різна динаміка, але загальні тренди полягають саме у зростанні зазначених показників.

Ці та інші освітні показники мають значний вплив на загальну позицію країни серед інших у світі. Україна в цілому має значний освітній потенціал, перш за все у плані охоплення молоді загальною середньою та вищою освітою. Завдяки доволі високим показникам цього плану Україна має сталі позиції в багатьох рейтингах. Зокрема, саме показники охоплення населення освітою «втягають» Україну за Індексом людського розвитку до групи країн із вищим за середній рівнем, тоді як інші його складові – економічна (рівень ВВП на душу населення) та екологічна (тривалість життя) – характеризуються показниками, нижчими від середнього рівня.

Поряд з цим, за останні роки вітчизняна освіта значно змінила свої параметри, які призвели до появи ризикових зон в ній. Серед тенденцій, які актуалізують ці ризикові зони, можна, на наш погляд, виокремити кілька ключових. По-перше, це зменшення учнівського та студентського контингентів, причому ситуація тільки погіршується. Основними чинниками зменшення чисельності учнів і студентів стали демографічний (скорочення народжуваності на початку 90-х років ХХ століття) та військово-політичний (окупація територій, руйнування і захоплення приміщень навчальних закладів).

По-друге, це негативні тенденції розвитку професійної освіти. В цьому аспекті незрозумілою залишається доля коледжів і технікумів, які мають фінансуватися з місцевих бюджетів.

По-третє, погіршуються умови доступу різних категорій населення до вищої освіти.

По-четверте, спостерігається відтік студентів за кордон, який відбувається не тільки під тиском

демографічних і політично – військових чинників. Не менш загрозовим чинником є активна міграція, яка в умовах глобалізації майже не помічає географічних, політичних, професійних та інших кордонів. З 2014 року відтік молоді за кордон на навчання набув надзвичайно високої динаміки. Молодь постійно чує про чудові пропозиції, такі як низькі ціни (або навіть за рахунок грантів); вступ без ЗНО; подальше працевлаштування. Навіть на сайті МОНу є реклама західних вишів. За даними CEDOS, у 2015 р. за кордоном навчалось 53 тисячі українських студентів, що дорівнює загальній чисельності студентів Рівненської і Волинської областей [1]. Це вже стратегічна втрата, адже відплив талановитої молоді з країни зменшує перспективи її розвитку.

Ці та інші проблемні зони – певні ризики, в умовах яких має розвиватися вітчизняна освіта.

У таких умовах значну роль відіграють механізми фінансування освіти, які мають певний потенціал у подоланні ризикових зон освіти, хоча й самі не є досконалими, а в Україні можуть самі розглядатися на сьогодні як ризикова зона.

Світова практика накопичила значний досвід використання гнучких механізмів управління закладами, причому не адміністративно-командними, а економічними, стимуляційними методами, зокрема різних формул державного фінансування.

Кожна країна обирає свою специфічну модель, але загальною метою пошуку є вдосконалення діяльності навчальних закладів. Переважно це чітка формула – певна сума, що визначається кількістю студентів, певна сума на розвиток, категоріальні програми та додаткове фінансування за умови досягнення кращих результатів. Чіткі умови фінансування дають змогу навчальним закладам передбачати обсяги та структуру надходжень, планувати розвиток закладу, підвищення його конкурентоспроможності.

Зарубіжна та вітчизняна практика доводять, що освіта не може в повній мірі розвиватися без суттєвої підтримки з боку держави. Адже, як показує приклад розвинутих держав, вищий рівень освіченості населення свідчить про вищий рівень їх економічного розвитку.

Саме тому доцільним має стати вивчення зарубіжного досвіду фінансування освіти і визначення можливостей його застосування в сучасних умовах розвитку України.

Загальновідомо, що економічно розвинені країни не заощаджують на освіті. Вони щорічно кардинально збільшують витрати на освіту з державного бюджету, забезпечуючи в такий спосіб майбутній розвиток.

За оцінками експертів, світові видатки на вищу освіту досягають 300 млрд доларів, що в свою чергу складає 1% світового ВВП. Так, наприклад, витрати державного бюджету на освіту у Великій Британії складають 6,3%, Німеччині – 6,4 %, Франції – 6,9%, США – 7% ВВП [2, с. 77].

Фінансування вищої освіти здійснюється у вищезазначених країнах з різних джерел. В одних країнах історично переважало державне фінансування (зокрема, країни ЄС), в інших, таких як США, Південна Корея, більшою мірою було представлено фінансування за рахунок коштів приватних осіб та підприємств.

Водночас, в останнє 10-ліття XX сторіччя тенденція диверсифікації джерел фінансування освіти набула поширення в усіх країнах. Апробовані різні варіанти поєднання бюджетного фінансування за контрактом, залучення коштів інвесторів, фінансування наукових або інноваційних програм, залучення кредитів; гранти під наукові розробки; фінансування від міжнародних фінансових інститутів; кошти замовників (приватне підприємство); власні надходження від дослідницької діяльності, добровільні внески тощо.

Наприклад, у Великобританії освіта і наука фінансуються за рахунок державного бюджету, європейських програм, різних фондів, на замовлення промисловості та приватних фірм, ресурсів студентів. Окрім цього, різні наукові, благодійні місцеві та міжнародні організації, а також окремі університети надають допомогу або винагороду особливо талановитим студентам.

Особливістю фінансування освіти у Франції є те, що окрім державних, частково фінансуються і приватні, але тільки ті, з якими держава співпрацює на умовах контракту. Все більша кількість французьких студентів вдаються до соціальних студентських кредитів. Даний вид кредитів

надається банками під 7-9% річних, що нижче від звичайного кредиту. Також позитивною рисою цього кредиту є довгий, порівняно зі звичайним, термін повернення боргу – 9-10 років.

Ще одним важливим моментом у французькій системі освіти є розробка державою післяосвітніх програм, спрямованих на працевлаштування молоді («контракт солідарного працевлаштування», «робочі місця для молоді», «контракт первинного працевлаштування» і т.п.), які передбачають вигідні умови для роботодавців. Тобто пріоритетним є завдання взаємного наближення сфери університетської освіти до сфери бізнесу.

У Швеції фінансування всіх рівнів освіти здійснюється переважно за рахунок державних коштів, за винятком невеликої кількості приватних закладів. Іншими джерелами надходжень є плата за навчання, продаж товарів та послуг, приватні пожертвування, цільові субсидії, внески різних фондів.

Останніми роками у країнах Європи місцева влада і бізнес укладають з університетами контракти на проведення досліджень, які повинні підвищити конкурентоспроможність місцевої економіки, а також на організацію програм з підвищення кваліфікації і перепідготовки працівників. Університети охоче йдуть на надання такого роду послуг, оскільки це забезпечує їм отримання додаткових прибутків.

Характерною особливістю сучасного етапу розвитку освіти в Україні є абсолютний та відносний приріст позабюджетних коштів у системі багатоканального фінансування навчальних закладів.

Варіанти комбінування державного й інших альтернативних джерел фінансування освіти у сучасному світі вказують, з одного боку, на істотне зростання доступу до вищої освіти широких верств населення, з іншого боку – на посилення диверсифікації джерел залучення коштів в освітню сферу. Однак у наукових дискусіях про роль держави у розвитку вищої освіти XXI століття залишаються міцними позиції щодо збереження не тільки регульовальної функції, а й державної відповідальності за її розвиток.

Такий фактор впливу на розвиток освіти, як стан ринкових відносин ставить перед кожною країною вимоги докорінного реформування освіти, пов'язаного із впровадженням економічних відносин у цій сфері. Пріоритетом держави має стати розуміння життєвої необхідності в створенні конкурентоспроможної системи освіти.

З метою покращення фінансування галузі, на думку спеціалістів, необхідно [3, с. 162]:

- 1) вжити заходів щодо збільшення державного фінансування вищої освіти;
- 2) довести фінансування освіти до 10% від національного доходу;
- 3) посилити контроль Уряду за виконанням у повному обсязі норм Конституції України та вимог законів України «Про освіту» та «Про вищу освіту», інших нормативно-правових актів, що стосуються сфери вищої освіти, щоб не допустити безконтрольної комерціалізації вищої освіти.

Світова практика не знає випадків стабілізації витрат за допомогою засобів, спрямованих на економію коштів. Можна досягти тимчасового зменшення витрат, але наслідком буде втрата досягнутого рівня розвитку системи освіти країни. Розвинені держави планують щорічне збільшення витрат на систему освіти. Щодо України, то найбільш реальною альтернативою бюджетного фінансування освіти має стати надходження фінансових ресурсів від наукової та інноваційної діяльності, від реалізації продукції, виробленої навчально-дослідними підрозділами ВНЗ. Забезпечення таких джерел фінансування освіти дозволить не тільки вирішити коло економічних проблем, а й в певній мірі мінімізувати освітні ризики, що мають місце у вітчизняній системі освіти.

Література

1. SOS: освіта в зоні ризику [Електронний ресурс] // ZN.ua : [сайт]. – 2016. – 22 квіт. – Режим доступу: <https://dt.ua/EDUCATION/sos-osvita-v-zoni-riziku-.html> (дата звернення: 17.12.2017). – Загол. з екрану.

2. Величко А. В. Питання бюджетного фінансування закладів освіти / А. В. Величко, І. В. Калько // Освіта Донбасу : наук.-метод. вид. – 2007. – № 5. – С. 75-84
3. Муравська В. А. Тенденції фінансування вищої освіти в Україні та за кордоном / В. А. Муравська // Облік і фінанси АПК: наук.- вироб. журн. – 2011. – №1. – С. 160–163.
4. Кириченко О. Економіка освіти України: проблеми та перспективи реформування / Олександр Кириченко, Людмила Паращенко // Вища шк. – 2008. – № 2. – С. 46–51.

References

1. SOS: osvita v zoni ryzyku [SOS: education in the risk area]. ZN.ua. Available at: https://dt.ua/EDUCATION/sos-osvita-v-zoni-riziku-_.html (Accessed 17.12.2017).
2. Velychko A. V., Kalko I. V. Pytannya byudzhethnoho finansuvannya zakladiv osvity [Questions on the budget financing of educational institutions], Osvita Donbasu – Education of the Donbas, 2007, no. 5, pp. 75–84.
3. Muravska V. A., Tendentsiyi finansuvannya vyshchoyi osvity v Ukrayini ta za kordonom [The Trends in Higher Education Financing in Ukraine and Abroad], Oblik i finansy APK – Accounting and Finance of the AIC, 2011, no. 1, pp. 160–163.
4. Kyrychenko O., Parashchenko L. Ekonomika osvity Ukrayiny: problemy ta perspektyvy reformuvannya [The Economics of Education in Ukraine: Problems and Perspectives of Reform], Vushcha skola – Higher School, 2008, no. 2, pp. 46–51.

Svetlana Pasichnik

FINANCING EDUCATION AS A MAIN EDUCATIONAL RISK OVERCOMING MECHANISM

Abstract

The article considers the possibilities of various mechanisms for financing education to overcome the risk of the system that has emerged in Ukraine's education. It is shown that for the modern world educational systems tend to increase the scale of the education sector, the increasing coverage of the population with higher education, the creation and development of continuing education, etc. It is noted that education is an important component of the ranking of countries. Thanks to its accumulated potential, Ukraine ranks high in many ratings. However, the trends in the development of modern Ukrainian education are contrary to world trends. The risk zones of the national education include: the decrease in the number of students, the problems in the development of vocational education, the deterioration of the conditions for accessibility of various categories of the population to quality education, the outflow of students abroad, and others. The experience of different countries demonstrates how financing education can help minimize these problems. The key principles are: diversification of financing sources, financing zoning, increasing the share of state financing, etc. The main directions of financing education are presented.

Key words: financing education, educational systems, education risks.

Д. В. Подлесный

РИСКИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ВЫСШЕГО УЧЕБНОГО ЗАВЕДЕНИЯ СО СТЕЙКХОЛДЕРАМИ РЫНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛУГ

В условиях современных социальных трансформаций, которые характеризуются переходом к обществу знания, все большее влияние на культурно-образовательную среду высшего учебного заведения оказывают не только внутренние, но и внешние акторы, среди которых органы власти и самоуправления, бизнес-группы, общественные организации. Поэтому функционирование института высшего образования сегодня все чаще анализируется сквозь призму концепции стейкхолдеров (заинтересованных групп), которая еще с середины XX в. активно используется в политических и экономических исследованиях. С начала 2000-х гг.

вопрос взаимодействия вуза со стейкхолдерами постоянно находится в фокусе внимания европейских ученых. Так, различные аспекты данной проблемы рассматривались в трудах Г. Нэви [1], Б. Йонгблада, Д. Эндерса [2], Л. Лейсайт, Ф. Вестерхейдена [3] и других авторитетных исследователей. В конце 2000-х гг. к изучению влияния стейкхолдеров на формирование образовательной среды активно подключились ученые постсоветских стран, в частности, Е. В. Астахова [4], В. В. Чепак [5], Н. В. Савицкая [6] и др.

Анализ теоретических наработок и практики функционирования наиболее успешных университетов современности наглядно демонстрирует, что выстраивание конструктивного диалога с внешними и внутренними заинтересованными группами дает высшему учебному заведению целый ряд конкурентных преимуществ на рынке образовательных услуг. Последнее объясняется, прежде всего, тем, что стейкхолдеры выполняют функцию посредников между высшим учебным заведением и окружающей средой и, таким образом, обеспечивают функционирование университета как открытой социальной подсистемы, способной быстро и адекватно реагировать на изменения социально-экономической конъюнктуры. В то же время активное взаимодействие со стейкхолдерами усложняет процесс управления высшим учебным заведением и обуславливает возникновение целого ряда рисков, которые при отсутствии надлежащего реагирования могут не только свести на нет эффективность сотрудничества с заинтересованными группами, но и негативно сказаться на эффективности выполнения высшим учебным заведением своих социальных функций.

Среди факторов возникновения таких рисков ключевую роль играет крайнее разнообразие заинтересованных групп, которые действуют в сфере высшего образования. На современном этапе влияние на академическую среду оказывает целый ряд стейкхолдеров, среди которых не только внешние, но и внутренние. К внутренним стейкхолдерам принадлежат социальные группы, которые принимают непосредственное участие в реализации учебно-воспитательного процесса: администрация высшего учебного заведения, профессорско-преподавательская корпорация, сотрудники, студенчество. В свою очередь, к числу внешних стейкхолдеров Б. Йонгблад и Д. Эндерс относят научно-исследовательские сообщества, выпускников, предприятия, общественные движения, потребительские организации, правительства и профессиональные ассоциации [2]. Исходя из реалий развития современной высшей школы, к числу внешних стейкхолдеров логично также отнести лиц, находящихся на этапе выбора высшего учебного заведения (школьники старших классов, абитуриенты и их родители), и родителей студентов, которые проявляют все большую заинтересованность в успешной адаптации своих детей в выбранном учебном заведении и получении ими качественного высшего образования.

Вполне логично, что запросы, выдвигаемые к учебному заведению разными заинтересованными группами, могут существенно различаться, а иногда и противоречить друг другу. Как отмечает Л. Н. Савицкая, априори все стейкхолдеры заинтересованы в качественном образовании и в то же время могут иметь разноплановые интересы [6]. Последнее несет в себе риск возникновения конфликта интересов между различными группами стейкхолдеров. Риски возникновения таких конфликтов значительно возрастают на фоне постоянных дискуссий относительно функций и роли высшего образования. Сегодня внешние и внутренние стейкхолдеры оперируют разными подходами к определению образования, основными из которых являются рыночный (присущий, прежде всего, для работодателей) и ценностный, которого продолжает придерживаться профессорско-преподавательская корпорация. Именно вопросы относительно преобладания фундаментальной или узкопрофильной подготовки, связи высшего образования с наукой, коммерциализации высшей школы являются наиболее проблемными с точки зрения поиска компромисса между стейкхолдерами.

Другим риском, возникающим при взаимодействии вуза со стейкхолдерами, является разное влияние заинтересованных групп на его функционирование. Высшему учебному заведению априори крайне сложно установить механизмы взаимодействия с абсолютно всеми стейкхолдерами рынка образовательных услуг. Также неизбежным является деление

стейкхолдеров на «сильных», голос которых является решающим при принятии решений, и «слабых», чье влияние является чисто формальным. Недооценка данного риска может привести к значительным перекосам в деятельности высшего учебного заведения и его отчуждению от важнейших сегментов окружающей среды. Так, Л. Лейсайт, Ф. Вестерхейден отмечают, что работодатели, активно сотрудничающие с европейскими вузами, представляют, преимущественно крупный бизнес, тогда как малые и средние предприятия (которые преобладают в экономической системе и предоставляют наибольшее количество рабочих мест) чаще всего не могут реально влиять на образовательную среду [3].

Еще одним риском взаимодействия вуза с заинтересованными группами является развитие феномена «усталости стейкхолдера», который проявляется в снижении их интереса к университетской жизни. Как отмечают А. Ньютон и М. Эллиотт, главной причиной такого снижения является игнорирование мнения заинтересованных групп [7]. Дополнительными факторами развития «усталости» стейкхолдеров являются сложные и противоречивые трансформации переходного периода, низкий уровень социального доверия; для профессорско-преподавательского сообщества – профессиональное выгорание.

Учитывая разнообразие заинтересованных групп, оказывающих влияние на университетскую жизнь, нельзя не учитывать и риск недостаточной компетентности стейкхолдеров. Современное высшее учебное заведение представляет собой сложный социальный институт, управление которым предполагает наличие целого набора компетенций. Поэтому естественно, что значительная часть представителей заинтересованных групп не имеют полного представления о механизмах функционирования университета и гипотетически могут лоббировать принятие заведомо неправильных решений. Следует отметить, что данный риск значительно актуализируется в контексте общемировых тенденций демократизации системы управления и контроля над деятельностью высших учебных заведений, к которой активно привлекаются представители студенчества, работодателей и других заинтересованных групп. Так, в большинстве европейских государств право студентов иметь представительство в различных органах управления вузом закреплено на законодательном уровне. При этом представительство студентов в ведущем органе университетского самоуправления, как правило, составляет не менее 20–30% (в Нидерландах – 50%). То же самое касается представителей бизнес-сообщества, которые входят в состав попечительских советов и органов университетского самоуправления, принимают участие в разработке учебных программ, а в некоторых странах (например, в Латвии) даже оценивают качество учебного процесса в рамках процедуры аккредитации вуза [3].

Представляется, что все вышеперечисленные риски имеют под собой объективные причины и должны учитываться при выстраивании стратегии взаимодействия высшего учебного заведения с заинтересованными группами. Важнейшими задачами университета в таких условиях становятся постоянный поиск компромисса между разноплановыми запросами заинтересованных групп и информационное сопровождение внешних стейкхолдеров, которые должны иметь четкое представление о целях и особенностях функционирования учебного заведения. Важным фактором преодоления рисков, возникающих в сфере взаимодействия между стейкхолдерами, также является соблюдение всеми сторонами диалога общепринятых стандартов социальной ответственности, среди которых открытость, прозрачность, уважение интересов всех заинтересованных сторон и беспрекословное соблюдение не только правовых, но и этических норм.

Литература

1. Neave G. On Stakeholders, Cheshire Cats and Seers: Changing visions of the University / Neave G. – Enschede : University of Twente, 2002. – 32 p.
2. Jongbloed B. Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda / Jongbloed B., Enders J., Salerno C. // Higher Education. – 2008 – № 56. – P. 303–324.
3. Leisyte L. Stakeholders and Quality Assurance in Higher Education [Electronic resource] / Liudvika

Leisyte, Don F. Westerheijden, Elisabeth Epping, Marike Faber, Egbert de Weert. – 15 p. – Access mode: <http://doc.utwente.nl/87677/1/Stakeholders-QA-IBAR-CHER2013.pdf> (access date: 17.01.2018).

4. Астахова Е. В. Поиск системных решений построения взаимоотношений со стейкхолдерами как ответ на «запросную перегруженность университета» / Е. В. Астахова // *Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени : материалы XV междунар. науч.-практ. конф., Харьков, 16 февр. 2017 г. / Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад».* – Харьков, 2017. – С. 8–11. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/1622/1/%D0%A4%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C.%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B.%202017.02.08.pdf>.

5. Чепак В. В. Університет як стейкхолдер-компанія: проблема чи необхідність / В. В. Чепак // *Взаимодействие образовательных учреждений со стейкхолдерами: веление времени : материалы XV междунар. науч.-практ. конф., Харьков, 16 февр. 2017 г. / Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад»* – Харьков, 2017. – С. 17–21.

6. Савицька Н. Л. Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті [Електронний ресурс] / Н. Л. Савицька. – Режим доступу: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4323/1/Savicka.pdf> (дата звернення: 17.01.2018). – Загол. з екрану.

7. Newton A. A Typology of Stakeholders and Guidelines for Engagement in Transdisciplinary, Participatory Processes [Electronic resource] / A. Newton, M. Elliott. – Access mode: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmars.2016.00230/full> (Access date: 17.01.2018).

References

1. Neave G. On stakeholders, Cheshire Cats and Seers: Changing visions of the University. Enschede, University of Twente Publ., 2002. 32 p.

2. Jongbloed B., Enders J., Salerno C. Higher education and its communities: Interconnections, interdependencies and a research agenda. *Higher Education*. 2008, no. 5, pp. 303–324.

3. Leisyte L., Westerheijden D. F., Epping E., Faber M., Weert E. de. Stakeholders and Quality Assurance in Higher Education. Available at: <http://doc.utwente.nl/87677/1/Stakeholders-QA-IBAR-CHER2013.pdf> (accessed: 17.01.2018).

4. Astakhova E. V. Poisk systemnykh reshenyy postroyeniya vzaymootnoshenyy so steykkholderamy kak otvet na «zaprosnuyu perehruzhennost' unyversyteta» [Search for system solutions to build relationships with stakeholders as a response to the «requested congestion of the university»]. *Vzaymodeystviye obrazovatel'nykh uchrezhdenyy so steykkholderamy: velenye vremeny : materaily XV mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferenci* – Interaction of educational institutions with stakeholders: the dictates of the time : procedinf of the XV-th International scientific and practical Conference, Kharkiv, February 16, 2017. Kharkiv, 2017, pp. 8–11. – Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/bitstream/123456789/1622/1/%D0%A4%D0%B5%D0%B2%D1%80%D0%B0%D0%BB%D1%8C.%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D1%8B.%202017.02.08.pdf>.

5. Chepak V. V. Universytet yak steykkholder-kompaniya: problema chy neobkhdnist' [University as a stakeholder-company: a problem or necessity]. *Vzaymodeystviye obrazovatel'nykh uchrezhdenyy so steykkholderamy: velenye vremeny : materaily XV mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferenci* – Interaction of educational institutions with stakeholders: the dictates of the time : procedinf of the XV-th International scientific and practical Conference, Kharkiv, February 16, 2017. Kharkiv, 2017, pp. 17–21.

6. Savyts'ka N. L. Instytutsional'ni problemy vzayemodiyi steykkholderiv u vyshchiy osviti [Institutional problems of stakeholder interaction in the field of education]. – Available at: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4323/1/Savicka.pdf> (accessed 17.01.2018).

7. Newton A., Eliot M. A Typology of Stakeholders and Guidelines for Engagement in Transdisciplinary, Participatory Processes e]. Available at: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fmars.2016.00230/full> (Accessed 17.01.2018).

RISKS OF INTERACTION OF HIGHER SCHOOL WITH STEAKHOLDERS OF THE MARKET OF EDUCATIONAL SERVICES

Abstract

The purpose of the article is to analyze the potential risks that arise in the process of interaction between the higher school and the stakeholders of the educational services market. The author comes to the conclusion that the main factor leading to the emergence of such risks is the extreme diversity of interest groups that operate in higher education. Among these risks are the conflicts of interests between interest groups, the different influence of interest groups on the functioning of a higher education institution, the phenomenon of stakeholder fatigue. In the conditions of democratization of the management of the higher education system, the problem of the incompetence of the stakeholders also becomes topical. In order to prevent these risks, the university should focus on finding compromises between diverse requests of interested groups and information support for external stakeholders who should have a holistic view of the objectives and characteristics of the functioning of the higher school. An important factor in overcoming the risks arising in the sphere of interaction between stakeholders is also compliance by all parties generally accepted standards of social responsibility.

Key words: stakeholders, educational risks, higher education, conflicts of interests.

Е. А. Подольская

МЕТОДОЛОГИЧЕСКАЯ ТРАВМА СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В рамках глобализации в Украине вполне отчетливо сформировались ведущие *тенденции* в сфере образования: расширение рынка образовательных услуг, парадигмальные сдвиги в образовании, усиление конкуренции между учебными заведениями, изменение ценностных ориентаций субъектов образования, адаптация образования к рыночным условиям, а также усиление практической направленности образования. Однако, в условиях постоянных социальных трансформаций обострились риски размывания социальной миссии и статуса образования в глобализующемся мире. Этими обстоятельствами обусловлена острая необходимость в корректировке основных целей образования и формировании новых парадигм в ответ на вызовы времени.

Особую методологическую значимость имеет концептуальное переосмысление целей и содержания образования. Это чрезвычайно важно в условиях формирования общества *риска*, под которым мы понимаем специфический способ организации социальных связей, взаимодействия и отношений людей в условиях неопределенности, когда воспроизводство условий жизни, физических и духовных сил человека приобретает не социально направленный, а преимущественно случайный, вероятностный характер, вытесняясь воспроизводством самого риска.

Применительно к сфере образования это находит свое отражение в том, что, во-первых, с середины XX века образование в мире из императивного социально значимого блага стало трансформироваться в услугу; во-вторых, широкое понимание выгоды образования, создавшее массовый спрос на него, способствовали становлению новой парадигмы высшей школы – парадигмы «образовательных услуг».

Такие установки, на наш взгляд, обусловили достаточно быструю и интенсивную конъюмеризацию образования, то есть его восприятие не как высокой миссии по развитию личности обучающегося, а преимущественно как предоставление образовательных услуг. «Образование как услуга» – это отражение культуры рыночного общества, господствующими ценностями в котором являются: максимизация полезности, эффективность, конкурентоспособность, свобода и плюрализм.

Однако следует признать, что в условиях системных социальных трансформаций количество функций образования растет, а картина механизма деятельности образования становится все более запутанной. Поэтому, признавая значимость этих ценностей в сфере образования, мы считаем очень важным в методологическом плане поиск универсальных констант образования, что дает возможность расширить временные границы и не замыкаться в пространстве современного общества, выделить те универсальные точки, через которые проходят и временные, и мировоззренческие пространства. Присутствие констант-потребностей сохраняет преемственность и эволюцию развития образования. Именно благодаря этим константам при глобальных трансформациях сохраняется связь с традициями. Важно не столько соотнести функцию образования с научной определенной парадигмой, сколько предвидеть последствия реализации данной концепции.

Выделение универсальных констант поможет выстроить порядок социальных взаимодействий в сфере культуры и духовной жизни, трансляции и воспроизводства культурных норм и ценностей, знаний и идеалов, образцов поведения и символов. Именно такое выделение констант образования, на наш взгляд, позволяет найти методологической стержень, позволяющий удерживать верный вектор в формировании смысла и целей образования.

Не вызывает сомнения, что в качестве методологического основания осмысления проблем образования в Украине выступают идеи функционализма, предполагающего наличие постоянных потребностей общества, обуславливающих постоянство образования как социального института. Идеи представителей функционализма (Э. Дюркгейм, К. Дэвис, В. Мур, Дж. Коулман, Я. Блау, О. Данкен, Е. Хоппер) в последние десятилетия существенно подкрепляются разработчиками теорий конфликта в образовательной сфере (С. Боулз, Н. Пуланцас, Г. Гинтис, Р. Коллинз, С. Аронович, Х. Жирокс, Дж. Анион, М. Эппл, И. Шор), структурализма (П. Бурдьё, Б. Бернстайн, Ш. Хиф) и критической социологии (М. Янг, П. Фрайер и др.), которые в качестве основных тенденций современного образования выделяют: во-первых, *коммерциализацию*, поскольку образовательная политика, построенная на партнерстве образования и бизнеса, использующая технические и профессиональные образовательные инициативы, развивающая предприимчивость в высшем образовании, благоприятно воздействует на сближение образования и трудовой деятельности; во-вторых, *непрерывность образования*, соединяющую знания, необходимые базовой профессии, и обучение, приближенное к жизни.

Выделяя многоплановость и разнообразие образования, исследователи акцентируют внимание на зонах социального напряжения: 1) появляющихся при увеличении различий между отдельными секторами в пределах системы образования; 2) возникающих между общими потребностями самой системы образования и ее обширной социальной ролью; 3) отражающих конфликты образовательных требований различных социальных групп.

Мы усматриваем основную причину возникновения такой напряженности в методологической травме, которую нанесла переориентация с понимания образования как высокой миссии на его признание, прежде всего, как совокупности предоставляемых образовательных услуг. Объяснение этих ситуаций мы находим в активном формировании в последние десятилетия такой мировоззренческой установки, как *экономоцентризм*, согласно которой исключительное внимание уделяется вопросам условий жизни и совершенно недостаточное – вопросам ее смысла и качества. Мы считаем, что ориентация на такое теоретическое основание спровоцировала своеобразную методологическую травму современного образования, вызванную экспликацией в сфере образования образовательных услуг, а не ценностно-смысловой сферы. Мы объясняем травмирующий эффект такой установки по причине принципиальной невозможности ответить на следующие вопросы методологического характера:

1. Как потребителю оценить качество такой специфической услуги, как образование?

Действительно, это принципиально невозможно, ведь у родителей и студентов нет таких знаний, чему и как учить.

2. Услуги нужно продвигать и рекламировать, но как «упаковать»? Это должны быть титулы преподавателей, обещаемые перспективы или что-то еще?

3. Кто такой потребитель и действительно ли он хочет качественные знания? Следует признать, что нередко на процесс покупки услуги в большей степени влияют соображения удобства пользования, а качество оказывается имиджевой характеристикой услуги, формируемой рекламой.

Попробуем осмыслить *специфичность образовательных услуг* и их место среди целей образования. Мы усматриваем эту специфику: в дуальной роли студента, который одновременно является и клиентом (потребителем услуги), и результатом (продуктом); в трудностях в определении ожиданий абитуриентов и их родителей относительно услуг и их качества; в сильном психологическом давлении в выборе учебного заведения; в чрезвычайно большой роли студентов в создании услуги, без внутренней мотивации которых невозможно качественное обучение и воспитание; в достаточно длительном, в сравнении с другими услугами, термине ее реализации, ведь оценка полученного образования будет осуществлена в будущем через призму будущей карьеры и ситуации на рынке труда.

Основную *причину рисков* мы усматриваем в идеологии целей образования, декларируемой рынком, которая в качестве основных ориентиров выдвигает эффективность и конкурентоспособность, что и составляет, по нашему мнению, главную опасность. Во-первых, следует учитывать, что конкуренция на рынке выгодна сильным и безжалостна к слабым, а качественные услуги доступны не всем. Во-вторых, далеко не всегда рынком востребованы глубокие фундаментальные знания, глубокий научный результат. Это приводит к снисходительному отношению к бессистемности, фрагментарности, поверхностности в сфере образования. В-третьих, такого рода рыночный прагматизм, вообще, формирует пренебрежительное отношение к классической научной культуре.

Учитывая все эти риски, мы считаем важным сформировать в общественном сознании понимание образования как социальной миссии, а не как услуги. Не секрет, что ценности конкурентоспособности и эффективности, декларируемые рынком, одинаково подходят и для успешного бизнесмена, и для успешного преступника, поскольку оба они стремятся к конкурентоспособности и эффективности своей деятельности.

Поэтому важно переосмыслить цели и результаты образования. Вконец концов, даже знания, навыки и компетенции – это ведь всего лишь второстепенный результат образования. Главным всегда остается развитие ценностно-смысловой сферы личности, а это возможно только при восприятии образования как высокой миссии по развитию личности. Если ориентироваться только на критерии конкурентности и эффективности, то в рамках вуза вполне можно подготовить, «конкурентного» экономиста, который умеет разрабатывать совершенные коррупционные схемы, «компетентного» юриста, работающего на мафию, а также «компетентного» врача, который рассматривает пациента исключительно как источник прибыли.

Таким образом, *суть методологической травмы* современного образования мы усматриваем в доминировании подхода к образованию как к совокупности востребованных образовательных услуг. На самом деле, среди универсальных констант образования ведущее место должно занимать концептуальное обоснование миссии образования по развитию личности, которая готова быть эффективной в любой сфере, востребованной в соответствии со своими потребностями и интересами, конкурентоспособной на рынке труда, а главное – счастливой. Готовя студента к работе со знаниями (понимание, применение метода и т. п.), к определенной деятельности и к работе с людьми, важно не потерять главное – передать студенту: а) правильное отношение к деятельности, людям и к знаниям, то есть любовь к знаниям (любопытность); б) любовь к деятельности (трудолюбие); в) любовь к людям (человеко-

любие, доброту). Только при таком методологическом подходе образование способно выполнять свою высокую миссию и в полной мере отвечать своему функциональному призванию.

Elisaveta Podolskaya

A METHODOLOGICAL TRAUMA OF MODERN EDUCATION

Abstract

Some leading tendencies in the educational sphere and reasons for the brisk exacerbation of the education status delusion in the globalized world have been identified. The necessity for a conceptual rethinking of education aims and tasks, as well as search for universal constants conducive to its semantic values development in the condition of education consumerization have been determined.

Zones of social tension caused by economocentrism as its dominant ideology, oriented primarily at efficiency and competitiveness, have been singled out.

The specific nature of educational services and the risks caused by market determined educational goals have been analyzed. The essence of the methodological trauma of contemporary education consisting in its perception as a totality of educational services rather than a social mission of personality development has been explicated. As a methodological key to a fulfillment by education of its noble social mission, formation of the right attitude to work (diligence), people (philanthropy) and knowledge (intellectual curiosity) is suggested.

Key words: social tension zones, competitiveness, consumerism of education, educational service, social mission, universal constants, economocentrism.

І. О. Помазан

СУБТЕСТ ЗНО З УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: РИЗИКИ Й ВИКЛИКИ

З 2008 року складання тесту ЗНО з української мови та літератури є обов'язковим для абсолютної більшості вступників до вищих навчальних закладів України. Відтоді цей тест із незначними варіаціями має сталий трьохкомпонентний формат і складається із закритої (власне тестової) частини, що включає субтест з української мови й субтест з української літератури, а також завдання відкритої форми, яке передбачає написання учасником тестування власного висловлення на запропоновану тему. Власне з цього часу в освітянських колах і певною мірою в суспільстві в цілому точаться дискусії з приводу доречності наявності в тесті ЗНО субтесту з української літератури.

Такі конверсації є певним викликом для нашого суспільства в цілому й зокрема для освітян, певним тестом на спроможність сприймати освітній простір *in toto*, а не лише у вузько-фахових ракурсах.

Зокрема, доволі часто можна зустріти міркування з приводу того, що такий субтест не повинен бути обов'язковим для вступників, які обрали для себе математичний, природничий або технічний навчальний заклад чи факультет. Подібні судження ґрунтуються на тому, що для майбутньої фахової підготовки математика, фізика, інженера, біолога чи лікаря знання з української літератури не є конечними й не впливають на професійну кваліфікацію. Іноді такі думки висловлюють навіть учителі української мови та літератури, стверджуючи, що, коли знання української мови як державної має для майбутнього спеціаліста практичну користь, то українська література й література взагалі є радше «парафією» гуманітаріїв. Якщо екстраполювати такий підхід на решту гуманітарних дисциплін, які викладаються в усіх вищих навчальних закладах, наприклад, на філософію, економіку чи політологію, ми зрештою прийдемо до моделі навчального закладу, який умовно можна було б назвати ВПТНЗ – вищий професійно-технічний навчальний заклад. Така освітня структура забезпечуватиме здобуття професії, але ж ніяк не освіти.

Адже метою саме вищої освіти є формування свідомої особистості, певної свого місця у світі, здатної самостійно мислити, формувати й відстоювати власну думку, суспільну й громадянську позицію, а також спроможної почути й зрозуміти думку інших, не даючи водночас нав'язати її собі. Саме досягненню цієї мети й служить, у першу чергу, гуманітарний блок дисциплін.

Щодо літератури взагалі й літератури української зокрема, слід передовсім наголосити, що саме література, як, ймовірно, жоден інший вид мистецтва, сприяє виробленню в людини, особливо молодій, здатності, схильності і внутрішньої потреби в емпатії. Натомість саме здатність до емпатії, співпереживання є однією з основних запорук суспільного успіху й кар'єрного зростання в демократичних країнах. Як свідчать сучасні дослідження, проведені, зокрема, у США, саме люди з високим EQ, тобто індексом емпатії, посідають істотно більший відсоток керівних посад у бізнесі та політикумі, помітно випереджаючи тих, хто має вищий IQ, тобто індекс інтелекту. Саме люди, наділені здатністю до емпатії, спроможні більш ефективно працювати з іншими, тонше розуміти їх, захоплювати власними ідеями й вести за собою.

Значною мірою розвитку здатності до емпатії сприяє вдумливе читання літературних творів. Усвідомлюючи глибину трагедії Едіпа, Ліра, Чіпки Варениченка чи Я, співпереживаючи цим персонажам, ставлячи себе на їхнє місце, приміряючи їхні шати, молода людина вчиться чути інших людей, розуміти їхні думки, страждання, страхи й надії, вчиться саме того, чого так не вистачає для мінімально конфліктного співжиття на перенаселеній планеті.

Таким чином, література, як ніщо інше, сприяє формуванню гуманістичного світогляду, орієнтованого на загальнолюдські цінності. При цьому особливого значення набуває вивчення літературних надбань власного народу, тому що саме в такий спосіб відбувається формування особистості, свідомої своєї національної ідентичності, патріота не номінально-декларативного, а такого, який дійсно знає свою *patriam* і любить її такою, якою вона є. Отже, саме вивчення вітчизняної літератури є чинником, що безпосередньо впливає на формування свідомого патріота, водночас орієнтованого на загальнолюдські та загальноєвропейські духовні й моральні цінності, справжнього гуманіста. Усе це також чітко корелює з провідними положеннями Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді, прийнятої в Україні у 2015 році.

Водночас таке значуще місце української літератури в освітньому й виховному процесі, а також присутність її як складової в тесті ЗНО з української мови та літератури зумовлює певні ризики, пов'язані з форматом тестових завдань і принципами підготовки до складання субтесту з української літератури.

Першим із таких ризиків, із яким безпосередньо стикаються не лише вчителі й викладачі-філологи, а й практично всі, хто має відношення до освітньої діяльності, є загальна нехтіть більшості сучасної молоді до читання взагалі й вдумливого читання великих за обсягом текстів зокрема. Не маючи наміру детально аналізувати причини такої нехоті (це могло би стати предметом окремого ґрунтовного дослідження), зазначимо тільки, що переважна більшість учнів, а згодом і студентів намагаються максимально зредувати читацькі зусилля. Цьому сприяє, у свою чергу, величезна кількість різних хрестоматій, збірок скорочених літературних творів, переказів, навіть коміксів тощо. А також розмаїття вміщених у численних посібниках з підготовки до ЗНО таблиць і схем, покликаних максимально спростити для майбутніх учасників тестування роботу із художніми текстами. Ситуація на теперішній час склалася практично парадоксальна. Упорядники згаданих посібників намагаються полегшити учням узагальнення певної теоретико-літературної інформації, співвідносною із тим чи іншим твором. Натомість учасники тестування часто обмежуються просто заучуванням цих таблиць і схем, ігноруючи безпосереднє читання художніх текстів.

Водночас формат значної кількості тестових завдань субтесту з української літератури передбачає, на жаль, можливість їх виконання без читання конкретних літературних творів. Зокрема, це завдання на співвіднесення автор – персонаж, автор – твір, автор – псевдонім, твір – стиль, стиль – жанр, автор – стиль тощо. Прикладом можуть бути наведені нижче тестові завдання з тестів ЗНО 2015 і 2016 років.

Установіть відповідність між творами одного жанру.

<i>Твір</i>	<i>Твір</i>
А «Три зозулі з поклоном»	1 «Тіні забутих предків»
Б «Мина Мазайло»	2 «Чорна рада»
В «Енеїда»	3 «Intermezzo»
Г «Тигролови»	4 «Мартин Боруля»
Д «Кайдашева сім'я»	

Установіть відповідність між твором і літературним напрямом.

<i>Твір</i>	<i>Літературний напрям</i>
1 «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»	А імпресіонізм
2 «Intermezzo»	Б сентименталізм
3 «Маруся»	В реалізм
4 «Гайдамаки»	Г романтизм
	Д експресіонізм

Як бачимо, цілком успішно розв'язати їх можна, просто вивчивши не надто складну таблицю за програмними творами, у якій розміщено інформацію про автора, твір, жанр, стиль і головних героїв твору.

Мінімізувати окреслені ризики покликана зміна формату переважної більшості завдань субтесту з української літератури. Розв'язання таких завдань має передбачати не лише прочитання повного тексту літературного твору, а й розуміння учасником тестування значущих епізодів, характеристик персонажів, а також колізій і перепетій сюжету. Певна кількість таких завдань була вже запропонована учасникам тестування в тестах 2008-2017 років. Наприклад, завдання з тесту 2011 року.

Установіть відповідність між персонажем і його характеристикою.

<i>Персонаж</i>	<i>Характеристика</i>
1 Той, що греблі рве	А «Він древній, сивий дід, довге волосся і довга біла борода всуміш із баговинням звисають аж по пояс. Шати на ньому – барви мулу, на голові корона із скойок».
2 Водяник	Б «Молодий, дуже білявий, синьоокий, з буйними і разом плавкими рухами; одяг на ньому міниться барвами, від каламутно-жовтої до ясноблакитної, і поблискує гострими злотистими іскрами».
3 Лісовик	В «Гарний хлопець у червоній одежі, з червонястим, буйно розвіяним, як вітер, волоссям, з чорними бровами, з блискучими очима».
4 Перелесник	Г «Малий бородатий дідок, меткий рухами, поважний обличчям; у брунатному вбранні барви кори, у волохатій шапці з куниці».
	Д «Старий чоловік, поважний і дуже добрий з виду; по-поліському довге волосся білими хвилями спускається на плечі з-під сивої повстяної шапки-рогатки».

Виконати це завдання можна не лише вивчивши персонажів драми-феєрії Лесі Українки «Лісова пісня», а й розуміючи змістову співвіднесеність зовнішності персонажа та його характеру.

Іншим цікавим, на нашу думку, прикладом може бути завдання з тесту 2009 року.

У творі «Маруся Чурай» Ліни Костенко характеристика персонажа

Був молодий і гарний був на вроду.

І жив, і вмер, як личить козаку.

За те, що він боровся за свободу,

Його спалили в мідному бичу

стосується

А Григорія Бобренка	Б Северина Наливайка	В Гордія Чурая
Г Мартина Пушкаря	Д Леська Черкеса	

Це завдання передбачає добре розуміння учасником тестування художньої ролі реальних осіб у тексті історичного роману, а також знання біографічної легенди, пов'язаної з історичною постаттю.

Саме наведені нижче завдання за своїм форматом покликані перевірити знання учасником тестування не лише повного тексту літературного твору, а й розуміння художньої значущості його окремих елементів та їхню теоретико-літературну інтерпретацію.

Отже, завдання подібного типу орієнтовані на сприяння «поверненню до художнього тексту», так би мовити, *ad fontes* і мають на меті подолання ризиків, зумовлених певною схематично-формальною методикою підготовки до написання субтесту з української літератури в тесті ЗНО.

Igor Pomazan

EIT SUBTESTING IN UKRAINIAN LITERATURE : RISKS AND CHALLENGES

Abstract

The article is devoted to the issue of challenges and risks associated with the specificity of the subtest in Ukrainian literature as part of the External Independent Testing (EIT) test in Ukrainian language and literature as well as with the methods of preparation for taking the subtest in Ukrainian literature.

In particular, emphasized is the special importance of literature as essential component of the formation of the modern personality oriented toward universal and European spiritual and moral values as well as the importance of studying national literature in order to become a self-reliant personality and true patriot of his own country.

Considerable attention is also paid to the format of the tasks of the Ukrainian literature subtest of the EIT test. Stressed is the necessity of inclusion in the EIT test of a considerable number of the tasks aimed to check the knowledge of the full text of a literary work and its reflective analysis since such tasks encourage future test participants to work with full texts of literary works.

Key words: testing, Ukrainian literature, External Independent Testing (EIT), patriotism, empathy.

Г. Ф. Пономарьова

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Історико-політична та соціокультурна ситуація, що склалася в Україні, вимагає якісних змін у вищій освіті. Мова йде, перш за все, про забезпечення її суб'єкт-об'єктивної цілісності, приборкання стихійної диверсифікації знань, рух до універсальності та гуманізації людини взагалі й фахівця зокрема. Зумовлюються такі зміни потребами як держави, так і самої особистості. У сучасних умовах глобалізації суспільного розвитку актуалізується потреба забезпечити запитувальну функціональність людини, коли процес зміни цінностей, знань і технологій випереджує зміну поколінь; стає важливим пошук оптимального співвідношення між швидким розвитком знань, технологій і забезпеченням можливостей їх засвоєння; подолання асиметрії між матеріальним і духовним; формування нового нелінійного мислення і сучасної світоглядної орієнтації особистості. При цьому, один із ключових викликів у розвитку національної, зокрема вищої, освіти обумовлюється тим, що курс на якісно нову освіту оголошено, а її наповнення конкретним змістом дійсно нового рівня і якості значно відстає.

Слід зауважити, що реформування системи освіти України, починаючи з 1991 року, викликало значні дискусії, суть яких зводилася до відстоювання переваг традиційної освіти чи необхідності запровадження реформацій застарілих змісту й організації навчання. До основних результатів такої дискусії слід віднести визнання ефективності змісту й методики математично-природничих дисциплін та потребу в гуманітаризації та гуманізації освіти [1, с. 16–17].

За роки незалежності, в умовах глобалізації, функції освіти зазнали радикальних змістовних трансформацій, поступово сприяючи формуванню нового педагогічного ідеалу. Основною метою сучасної освітньої системи, як наслідок, було визнано підготовку особистості з достатніми знаннями й можливостями для самореалізації в різних культурно-політичних середовищах. Новий же педагогічний ідеал пов'язують з новим розумінням індивідуальної ідентичності, що утворюється кількома підпорядкованими один одному рівнями – національним, регіональним, глобальним.

Цікавою у контексті дискурсу є думка П. Сауха про сумнівну можливість органічно поєднувати означену мету з метою традиційно спрямованої на трансляцію національної культури освіти. Крім того, науковець, аналізуючи позитивні і негативні аспекти модернізації сучасної освіти (панування інформаційних знань; новизна знань як основна цінність; спеціалізація наук, що звужує коло користувачів їх результатів; поглиблення процесів диференціації наук, що, з одного боку спричинили значні потоки інформації, а, з іншого, призвели до глибокого розподілу наукових інтересів, втрати цілісної картини світу тощо) вказує на проблему інтеграції результатів різних напрямів пізнання і діяльності, зокрема й у процесі фахової підготовки студентів [1, с. 22–23].

Реалізація ідеї цілісності у формуванні майбутнього фахівця потребує суттєвих змін методологічних підходів до модернізації змісту, форм і методів освіти, що дають можливість визначити конкретні принципи розробки нових педагогічних технологій, забезпечити можливість розробки й упровадження нестандартних підходів до навчання, якість предметних знань, міжпредметні зв'язки, що призведе до підвищення ефективності професійного становлення і рівня професійної адаптації майбутнього фахівця до освітнього середовища, яке розвивається у глобальному вимірі.

Відмічаючи у цілому позитивні зрушення в розробці та впровадженні освітніх технологій, як результату синтезу науки й освіти, що безпосередньо впливає на якість, зокрема педагогічної освіти, вважаємо за доцільне звернути увагу на проблему об'єктивності сучасної науки, яка виявляється в її ефективній технічній дієвості. Іншими словами, сучасна наука, продукуючи нові ідеї і технології, важливі для суспільного розвитку, разом з тим, на наш погляд, все більше зосереджується на розробці лише тих технологій, що призводять до зміни явищ і речей, полегшення чи спрощення цього процесу, а не їх розуміння чи пояснення. Тож, можна висловити передбачення, що надмірна «технологізація», особливо у педагогіці, породжуватиме вузькоспеціалізовані наукові школи прагматичного спрямування, в той час як гуманітарні дослідження і практичне освоєння їх результатів актуалізують особливу роль етичного контексту та потребу відповідних людиновимірних експертиз.

Однак, реальний процес масштабного посилення професійної компетентності та інноваційності знань вказує на той факт, що саме інтеграція науки і освіти є тим чинником і механізмом, що покликаний генерувати нові технології ефективних змін, і дискутувати тут слід лише про шляхи і засоби розумного поєднання прагматики професійної підготовки майбутніх фахівців з «порідненою» прагматикою фундаментальних знань про світ і людину в ньому.

Аналізуючи освітню практику підготовки фахівців у Харківській гуманітарно-педагогічній академії, а також в інших закладах вищої освіти, ми дійшли висновку, що пропонувані науковцями методики і технології організації та здійснення освітнього процесу забезпечують однозначно сприятливе й ефективне освітнє середовище для співпраці викладача і студента як його суб'єктів. Відмічаються стійкі тенденції модернізації, гуманізації та гуманітаризації освітнього простору закладів вищої освіти, про що заявляють понад 80% педагогічних і науково-педагогічних працівників. Разом з тим, реальна ситуація потребує нагального забезпечення оптимальних умов для реалізації особистісних стратегій для кожного студента, які досить ґрунтовно описані в науковій теорії, але на практиці все ще систематично не забезпечуються, оскільки не створено для цього ефективного освітнього середовища.

У зв'язку з цим, важливо наголосити, що викладачі, у цілому, позитивно ставлячись до теорії вільного розвитку студентів, яку досить активно «культивують» у сучасній науковій теорії,

51,4% із них заявляють про те, що переважна більшість студентів все ж потребують більш тісної взаємодії з викладачами на будь-якому етапі освітнього процесу, що саме викладач має цілеспрямовано продукувати освітню стратегію для студента (84,2%). Аргументується це переконання тим, що у понад 30% студентів – першокурсників повністю, а у студентів 2–3 курсів частково відсутній досвід самотворення, саморозвитку, подолання себе у контексті самовдосконалення. Разом з тим майже 100% студентів зацікавлені ідеями самореалізації як на особистісному, так і на професійному «полі».

З вирішенням означеної проблеми, як засвідчує досвід, пов'язане питання педагогічного моніторингу освітнього процесу та його результатів. Розуміючи моніторинг як систему збору, обробки, зберігання і розповсюдження інформації, що дає можливість робити об'єктивні висновки про стан і перспективи розвитку педагогічних процесів на різних їх етапах слід розглядати його значення для розвитку куррикулуму, на основі якого, по суті, і реалізуються освітні стратегії.

С. Браславські під куррикулумом розуміє освітні програми і засоби їх реалізації [2]. Термін куррикулум визначає основи і зміст освіти, її послідовність стосовно кількості часу, відведеного на навчання, особливості процесу навчання, зокрема з точки зору використання дидактичних форм і методів, ресурси для викладання й учіння (технології, підручники), процес оцінювання і профіль викладача.

Куррикулум має як політичний, так і технічний або професійний аспекти, оскільки встановлює зв'язок між цілями освіти і реальним освітнім середовищем закладів вищої освіти. Він є чинником, що продукує документи, які приймаються органами влади й управлінням освітою.

Таким чином, виходячи з того, що розвиток куррикулуму безпосередньо пов'язаний з ефективністю діяльності закладів освіти і якістю освіти, проблему управління якістю освіти в умовах закладів вищої освіти доцільно вирішувати за допомогою вдосконалення навчальних планів, програм і технологій навчання.

Узагальнюючи результати наукових досліджень і теоретичні напрацювання, виокремимо головні, на наш погляд, ідеї щодо підвищення якості освіти у вищій школі:

- ранжування цілей освіти стосовно її рівня і перспективності досягнення окремих цілей у цілісному освітньому процесі;
- необхідність осмислення і розробки оптимальних методик та об'єднуючих їх технологій досягнення конкретних цілей освіти у контексті вирішення проблеми людиноцентризму;
- створення ефективних умов для максимальної самореалізації студентів в освітньому процесі на основі усвідомлення своїх можливостей (знань, умінь, навичок, здібностей), вибору оптимальних шляхів досягнення суб'єктивно цінного результату;
- потреба формування такого освітнього середовища у закладах вищої освіти, що дасть можливість широкого доступу студентам до різноманітних інформаційних баз;
- усвідомлення місця і ролі використання комп'ютерного моделювання освітніх процесів і об'єктів у забезпеченні індивідуального підходу до професійної підготовки студентів та її рівня якості.

Література

1. Саух П. Ю. Сучасна освіта: портрет без прикрас монографія / П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – 382с.
2. Браславски С. Куррикулум [Электронный ресурс] / Браславски Сесилия // International Bureau of Education. – Режим доступа http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/AIDS/doc/Braslavski_curriculum_RU.pdf (дата обращения 18.01.2018).

References

1. Saukh P. Yu. Suchasna osvita: portret bez prykras [Modern education: a portrait without embellishment], Zhytomyr, I. Franko ZhSU Publishing Office, 2012, pp. 22-23.

2. Braslavsky S. Kurrykulum [Curriculum], International Bureau of Education. Available at: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/AIDS/doc/Braslavski_curriculum_RU.pdf (Accessed 18 January 2018).

Halina Ponomaryova

IMPROVING THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION: CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Abstract

The article deals with the historical-political and socio-cultural situations that determine the needs of the state in the field of education. In the context of the characteristics of modern higher education, its main goal and the most urgent problems are identified. As a result of the analysis of pedagogical theory and practice, concrete conclusions and suggestions were made regarding the perspective development of higher education.

In the article the results of socio-pedagogical researches on the solution of the problem of improving the quality of higher education are summarized. They are presented as a system of ideas to be realized at the level of higher education institutions.

Key words: education, traditional education, the content of education, quality of knowledge, professional competence, pedagogical monitoring, curriculum.

О. А. Попова

СОЦИОКУЛЬТУРНЫЕ РИСКИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ МИГРАЦИИ В УКРАИНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

В современной социологии активно обсуждаются проблемы рисков в социокультурной перспективе. Особенно актуальна эта проблема в Украине, поскольку в результате военного конфликта часть Украины выбрала особый вектор изменений, отдаляющий ее от остального украинского социального пространства, в том числе и в сфере образования. Одним из наиболее значимых факторов отдаления является разница в целях, методах и программах систем образования на подконтрольных и неподконтрольных Украине территориях, поскольку именно системы образования определяют в значительной степени то, каким станет общество, сформированное из сегодняшних учеников. Риски целесообразно анализировать в контексте проблемы ценности социокультурного капитала, приобретаемого в процессе реализации различных образовательных практик в определенном социальном пространстве, и возможности конвертации этого капитала в социальном контексте с иными требованиями и ценностями.

Тенденции изменений в Украине и на неподконтрольных ей территориях Донбасса ведут к усилению различий между сообществами, проживающими на этих территориях, в том числе на уровне социокультурного капитала и габитуса социальных акторов. При этом становится важной оценка роли культурного и социального капиталов (П. Бурдьё, Дж. Коулмен, Р. Патнем) в преодолении/смягчении этих рисков, а также возможности их конвертации в различных образовательных пространствах. Для анализа рисков важно понимание способов оценки рисков и управления ими. Будем определять риск по аналогии с техническими рисками как «продукт вероятности возникновения опасности и серьезности ее последствий» (Дж. Бредбери) [1, р. 382]. В социологии отсутствует однозначное мнение относительно способов оценки риска. Однако следует учитывать, что оценка зависит от ценности, которую придают событию социальные акторы (М. Дуглас) [2]. Вопросы управления рисками весьма многогранны, однако применительно к данной проблематике можно опереться на суждение У. Бека о том,

что в обществе риска люди превращаются «в активных творцов собственной, обусловленной рынком труда, биографии» [3].

Образование является фактором накопления культурного и социального капитала. Ценность этих видов капитала в значительной степени зависит как от содержания образования, так и от среды, в которой знания, навыки и социальные связи, накопленные в процессе обучения, будут реализовываться. Важным фактором оценки социокультурного капитала является капитал символический, который определяет степень легитимности компетенции, полученной в результате обучения в рамках конкретной образовательной системы в конкретном социальном пространстве.

При переходе социального актора из одного социального пространства в другое, в том случае если специфика этих пространств значительно различается, возникают риски, связанные с различием в восприятии ценности его социокультурного капитала. Основными рисками, связанными с трудностями конвертации культурного капитала в случае вынужденной миграции из одного социального пространства в другое при несоответствии систем ценностей/ потребностей проживающих в них сообществ, являются:

- обесценивание инкорпорированного культурного капитала в виде знаний и навыков, поскольку при разных потребностях в сообществах степень актуальности одних и тех же навыков различается;

- обесценивание объективированного культурного капитала в форме «культурных продуктов», поскольку в разных ценностных системах могут существовать разные культурные коды их восприятия и оценки;

- обесценивание институционализированного культурного капитала, поскольку профессиональные компетенции, полученные в одном социальном пространстве, могут быть не признаны в другом вследствие недоверия к самим институтам.

Еще один риск, возникающий в случае перехода из одного социального пространства в другое, связан со сформировавшимся у социальных акторов габитусом, который представляет собой «прочно усвоенные диспозиции в отношении возможного и невозможного, свобод и необходимостей, попущений и запретов» [4], и который воспроизводится, в том числе, и в системе образования. Владелец неактуального в конкретном социальном пространстве габитуса не сможет стать «своим», не сможет продуцировать эффективные стратегии и стать членом социальных сетей, то есть приобрести значимый социальный капитал (поскольку при смене социального пространства актер по-прежнему воспроизводит старые социальные отношения, продуктом которых является его габитус) [5]. При переходе из одного социального пространства в другое риск потерять социальный капитал возрастает тем больше, чем менее социально связаны эти два пространства и чем менее ценится в новом сообществе культурный капитал, обретенный социальными акторами в предыдущем.

Риск имеет две составляющие, которые необходимо учитывать в ситуации его оценки. Это, во-первых, уровень связанных с риском ущерба или разрушительности и, во-вторых, вероятность их наступления. Оценка степени рисковости конкретной ситуации является приблизительной, ее невозможно вычислить точно, однако, опираясь на логику предыдущего опыта, можно качественно ее оценить. Поскольку каждый риск необходимо оценивать относительно конкретных акторов и ситуаций, целесообразно разделить образовательные риски, возникающие при переходе из одного социального пространства в другое, по категориям акторов. Соответственно, можно выделить следующие группы образовательных рисков:

- риски для государства;
- риски для учеников/студентов, которые для поступления или продолжения обучения в вузах переезжают на подконтрольную Украине территорию, становясь, таким образом, образовательными мигрантами;
- риски для учеников/студентов/выпускников учебных заведений, которые возымеют место

в случае реинтеграции ОРДЛО (отдельных районах Донецкой и Луганской областей) в правовое и социокультурное поле Украины.

Уменьшить риски, связанные с различиями в системах образования на оккупированных территориях и в Украине, помогла бы полноценная система дистанционного образования с применением цифровых технологий и Интернет-коммуникаций. Несмотря на имеющиеся недостатки и риски дистанционного образования, оно могло бы в значительной мере восполнить недостающие знания, не предусмотренные программами обучения, принятыми в ОРДЛО, а также привить ученикам навыки критического мышления, необходимого для сопротивления идеологизации обучения. Для повышения эффективности дистанционного образования необходима его институционализация и системное развитие.

Для предотвращения рискованных ситуаций, связанных с процессом образовательной интеграции вынужденных мигрантов, необходимо разработать программы, препятствующие углублению различий в социокультурных пространствах, подконтрольных и неподконтрольных Украине, посредством предоставления жителям неподконтрольных территорий возможности накопления социокультурного капитала, актуального на всей территории Украины. При этом, Украина не может навязывать эти возможности, но может предоставить доступ к инструментам решения проблемы. Использовать их или нет, решит конкретный социальный актор. В данном случае возрастает значимость процессов индивидуализации и интернализации, которые становятся особенно актуальными в ходе противодействия существующим рискам в современном обществе.

Литература

1. Bradbury J. The policy implications of different concepts of risk / Bradbury J. // *Science, technology & human values*. – 1984. – № 4. – Vol. 14. – P. 380–401.
2. Дуглас М. Риск как судебный механизм [Электронный ресурс] / Мэри Дуглас ; пер. А. Д. Ковалева // *American Academy of Arts and Sciences*. – 1990. – v. 119. – no. 4. – Режим доступа: http://riskprom.ru/TemaKtlg/RiskSociety/m_duglas_risksud_1990.pdf. – Загл. с экрана.
3. Бек У. Общество риска: на пути к другому модерну / Бек У. ; пер. с нем. В. Седельника, Н. Федоровой. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 383 с.
4. Бурдьё П. Структуры, habitus, практики / П. Бурдьё // *Практический смысл* / пер. с фр. : А. Т. Бикбов, К. Д. Вознесенская, С. Н. Зенкин, Н. А. Шматко. – СПб. : Алетейя ; М. : Институт экспериментальной социологии, 2001. – 562 с.
5. Шматко Н. «Габитус» в структуре социологической теории / Шматко Н. // *Журнал социологии и социальной антропологии*. – Т. 1. – № 2. – 1998. – С. 60–70.

References

1. Bradbury J. The policy implications of different concepts of risk. *Science, technology & human values*. 1984. no 4. Vol. 14. pp. 380-401.
2. Douglas M. Risk kak sudebnyj mehanizm [Risk as judicial mechanism]. *Dzhdalus*, Fall 1990, v.119, no.4. *American Academy of Arts and Sciences*. Available at: http://riskprom.ru/TemaKtlg/RiskSociety/m_duglas_risksud_1990.pdf.
3. Bek U. Obshchestvo riska: na puti k drugomu modern [Risk society: on the way to another modernity]. Moscow, Progress-Traditsiya, 2000, 383 p.
4. Bourdieu P. Struktury, habitus, praktiki [Structures, habitus, practices]. *Prakticheskiy smysl* [Practical meaning]. SPb, Aleteyya, Moscow, Institut eksperimentalnoy sotsiologii – University of Experimental Sociology, 2001, 562 p.
5. Shmatko N. «Gabbitus» v strukture sotsiologicheskoy teorii [«Habitus» in the structure of sociological theory]. *Zhurnal sotsiologii i sotsialnoy antropologii* – *Journal of Sociology and Social Anthropology*, B. 1, no. 2, 1998, pp. 60-70.

Olga Popova

SOCIOCULTURAL RISKS OF EDUCATIONAL MIGRATION IN UKRAINIAN SOCIETY

Abstract

In modern sociology, the problems of risks in the sociocultural perspective are being actively discussed. This problem is of special importance for Ukraine, due to the military conflict which has distanced a part of Ukraine with a special status from the rest of Ukrainian social space, including the sphere of education. It is increasingly becoming important to assess the role of cultural and social capital in overcoming / mitigating these risks as well as the possibility of their conversion in different educational spaces. When a social actor moves from one social space to another, under conditions of significant differences of these spaces, there are some risks arising due to differences in the perception of values of socio-cultural capital. The following groups of educational risks are considered: state risks; risks for pupils/students entering higher education establishments or continuing their studies after moving to the territory controlled by Ukraine and thus becoming educational migrants; risks for students/graduates of educational institutions.

Key words: educational migration, sociocultural risk, society, cultural capital, social capital.

С. І. Посохов

ДЕГУМАНІЗАЦІЯ СУСПІЛЬСТВА ЧИ КРИЗА ГУМАНІТАРИСТИКИ: ЩО ПЕРВИННЕ З ТОЧКИ ЗОРУ РИЗИКІВ?

В середині 1990-х в Україні як одне з стратегічних завдань освітньої політики було проголошено «гуманізацію та гуманітаризацію освіти». Сьогодні, скоріше спостерігаємо зворотній процес. Принаймні, спостерігається зменшення інтересу абітурієнтів до гуманітарних факультетів, намагання витіснити гуманітарні дисципліни з навчальних планів технічних вузів та негуманітарних факультетів університетів. В принципі, цю ситуацію легко пояснити «перевиробництвом» гуманітаріїв у системі освіти, природними коливаннями інтересу суспільства до певних галузей знань чи навіть тим, що врешті наше суспільство усвідомило важливість інженерної праці чи ІТ-технологій. Але зниження зацікавленості до гуманітарних спеціальностей у ВНЗ (до речі, в цьому плані, можна казати про загальноосвітню тенденцію) – то лише верхівка айсбергу. Це лише один з проявів такого процесу як дегуманізація суспільства.

Що я маю на увазі та як це пояснити? Колись Максим Горький, словами героя своєї п'єси, сказав так: «Людина – то звучить гордо». Здається, сьогодні цю тезу поставили під сумнів. Вочевидь, на наших очах відбуваються суттєві зміни світу. Зокрема, Єва Доманська визначила їх так: розвиток глобального капіталізму, міграції, екологічна криза, дедалі потужніші стихійні лиха, масові вбивства як звичне явище, розповсюдження тероризму, а понад усе – розвиток біотехнологій. Я би додав, що сьогодні дивним чином відродилися деякі феномени, які характеризували кінець ХІХ – початок ХХ ст.: утверджується імперська ідеологія, розквітнули мілітаризм та етноцентричність, спостерігається активізація міжконфесійних конфліктів. Людське життя дешевшає... Це вже не окремі ризики. Скоріше – небезпечна сукупність. Стосовно культурного фону сьогодення (у світовому масштабі) говорять про свого роду небароко: панують мінорні настрої, спостерігається підвищена увага до форми, але не до змісту... Це загальний фон. У нашому суспільстві ми скоріше бачимо загострення соціальних проблем: зубожіння населення, безробіття, зростання злочинності. Можна і ці обставини списати на екстремальні зовнішні умови. Втім, це ж розпочалося не три роки тому... Все, що ми маємо сьогодні не виникло само по собі, то результат діяльності людей. Або бездіяльності. Руїна, як казав проф. Преображенський, починається в головах людей. Так, за останні роки неймовірно зросла кількість безпритульних, яких ми спостерігаємо кожного дня. Що ми зробили в цьому плані? Ми дійшли згоди, що кожен відповідає за себе...

«Гармонійну людину» створити не вдалося. Натомість, запанували принципи «суспільства споживання». Масова культура остаточно витіснила елітарну, а розважальна культура – культуру праці. Здається, всі дійшли згоди, що іншого шляху немає. З. Фрейд колись сказав: «Світом керують жадоба влади, секс та почуття голоду». Утвердився погляд, що людина завжди буде цього прагнути, людину переробити неможна, хіба що засобами генної інженерії. Ось і відповідь на питання: а чи потрібна сьогодні гуманітаристика? Для чого марнувати час, витратити гроші на гуманітаристику та вивчати гуманітарні дисципліни, які передовсім традиційно були спрямовані на акумулювання людського досвіду задля покращення життя, мали на меті вдосконалення суспільних відносин та й самої людини. Все частіше самі гуманітарії кажуть про те, що «просвітницький проект» зазнав краху. Той сенс культури, який ще Гердер, а потім і інші інтелектуали, колись бачили у гармонізації людини та суспільства, тепер тлумачиться як утопія. Здається, правий був Хосе Ортега-і-Гассет, який ще у 1930-х рр. писав: «На сьогодні краху зазнає сама людина, яка вже не здатна встигати за цивілізацією» [1].

Якою мірою за це відповідальна гуманітаристика? Та чи взагалі можна так ставити питання? На мою думку, можна. Ми живемо у той час, коли наука має визначати шлях розвитку людства, а не політики чи олігархи. Інакше є велика небезпека «зійти з рейок», бо надто висока швидкість... Вочевидь, гуманітаристика не впоралася із складними завданнями, які висунув перед нею наш динамічний час. У своїй статті 1973 р. «Наука та псевдонаука» Імре Лакатос писав про те, що у прогресивних дослідницьких програмах теорія провадить до відкриття раніше невідомих нових фактів, і, натомість, у дегенеруючих програмах теорію створюють для того, аби узгодити відомі факти. Тому, згідно з Лакатосом, там, де теорія йде за фактами, ми маємо справу з поганою, дегенеруючою дослідницькою програмою. Така думка стала засадничою для Єви Доманської, яка вважає, що власне зараз ми спостерігаємо таку «дегенерацію» дослідницької програми конструктивізму в гуманітаристиці. Виникло поняття «постгуманітаристика», представники якої критикують та/або відкидають центральну позицію людини в світі, їй притаманні різні неантропоцентричні підходи [2].

Втім, мабуть, коли йдеться про кризу гуманітаристики, передовсім сьогодні мається на увазі кон'юнктурність гуманітаріїв (їх підлаштованість під сучасні реалії і досить швидка зміна позиції, залежно від суспільно-політичних умов, перетворення гуманітаріїв на елемент системи маніпулювання свідомістю). Відповідаючи на гострі питання сьогодення, науковці тепер, в кращому випадку, кажуть про непередбачуваність процесів, бо так безпечніше... Не дивно, що і «обрій очікувань» звузився до надії – «що завтра не буде гірше». В тому числі подібні тенденції можемо спостерігати й в історіописанні. Це виявляється в тому, що історики практично повністю виключили тему майбутнього при визначенні тенденцій історичного розвитку, погодившись з тим, що історія ніколи не повторюється. Крім того, сьогодні також стали сприйматися як очевидні песимістичні думки про неможливість історичного синтезу, зокрема, в соціальній і політичній історії. Уже в цьому криється причина того акценту, який роблять автори на фрагментації історичного знання. Не дивно, що й історію звели до купи фактів, які, до того ж, часто мають трактуватися однозначно (здебільшого з метою обстоювання самобутності). Така гуманітаристика, яка нагадує п'яте колесо у возі, навряд чи потрібна суспільству, яке прагне розвитку. І це, безумовно, ризики вже цивілізаційного рівня.

Симптоматично, що учасники останнього Міжнародного конгресу історичних наук казали про «кризу майбутнього», про те, що впевненість в тому, що життя зміниться на краще завтра тане, казали про кризу «режиму історичності», тобто кризу системи артикуляції трьох головних модальностей часу – минулого, сьогодення і майбутнього [3, с. 16]. Невизначеність розвитку і тим більше негативні прогнози змушують «бігти від майбутнього». Очевидна криза в розумінні перспектив значною мірою обумовлена девальвацією поняття «ідеологія» і крахом ряду теорій, які претендували на універсальність. Можна казати, що в цілому була підірвана віра в панування розуму і соціальний прогрес. Свою роль в цьому зіграли і історики, показавши трагічні результати насильницької уніфікації, здійснені під впливом ідеологічних настанов.

Тим не менш, пошук каузальних зв'язків, спроби зіставити події за важливістю неодмінно призводять до актуалізації зв'язку минулого і сьогодення. Розуміння ж останнього вимагає відповідних ідеологічних конструкцій, які б дозволили не тільки визначити цілі нашої діяльності сьогодні, але і позначити контури майбутнього. Як зазначав Йохан Хейзінга: «... основна риса культури наступна: будь-яка культура містить якість прагнення. Культура є спрямованість, і спрямована культура завжди на якийсь ідеал, а саме на ідеал, що виходить за межі індивідуального, на ідеал спільноти», «для поняття культури лише там є місце, де визначаючий її спрямованість ідеал піднімається вище інтересів спільноти, яка цей ідеал проголошує. Культура повинна бути метафізично орієнтованою, або її немає взагалі» [4]. До речі, наприклад, для українських шкільних підручників не лише притаманні песимістичні настрої, неухвага до формування соціальних цінностей (таких як толерантність, терпимість, гуманізм і ін.), але також відмова від роз'яснення суті ідеологій, про які йдеться в тексті. Світоглядні компоненти, які спрямовані на ідеал, залишилися поза шкільної літератури.

Сьогодні також стало очевидно, що саме невизначеність цілей на майбутнє, туманні (а частіше страшні) прогнози сприяли відродженню і зміцненню консервативних ідей в сучасному світі (в тому числі неоімперської ідеології), а то й просто архаїчних уявлень про суспільство. Для багатьох людей та спільнот привабливою стала «національна фрагментація». Зокрема, цю метафору використовує відомий сучасний соціолог Ульріх Бек і пише про це так: «Національний підхід розділяє глобальне співтовариство на територіально розмежовані державно організовані національні спільноти, зорієнтовані всередину і закриті зовні» [5, с. 57]. Втім такий підхід, який інколи виглядає як єдино можливий, з одного боку, може обернутися відродженням свого роду резервацій, а, з іншого, не є продуктивним для вирішення глобальних проблем. На сьогодні навіть така абстракція як «людство» поступово стає реальністю. Сучасний динамічний світ не дає шансів для тих, хто вирішив заховатися від негараздів.

Відповідно, слід погодитися з А. Мегіллом, що «важливим мотивом і причиною дослідження ідей минулого є надія на те, що ми таким чином дізнаємося щось цінне щодо сьогодення і майбутнього» [6, с. 72]. Іншими словами, не варто відкидати як непотрібну прогностичну функцію гуманітаристики. Звичайно, мова не йде про точні прогнози, а про «потенційні перспективи» [Там само]. Втім, в цьому плані слід казати не тільки про дослідження, а й про процес викладання. Як зазначає американська дослідниця та педагог М. Нуссбаум: «Поки ми самі не зрозуміємо, до чого прагнути, ми не зуміємо передати це знання тим, хто його потребує. ... Освіта необхідна не тільки для виховання громадян. Вона готує людей до праці і, що більш важливо, до наповненого сенсом життя. ... економічний інтерес теж змушує нас звертатися до гуманітарних наук і мистецтва: вони дозволяють створити атмосферу відповідального і обачного управління, культуру творчих новацій» [7, с. 27, 24, 26]. Іншими словами, ми не тільки маємо визнати вплив епохи на гуманітаристику, але й зворотній процес. Не можу не підтримати застереження Марти Нуссбаум про те, що швидка поразка може очікувати всі сучасні суспільства, оскільки вони заохочують сили, що породжують жорстокість і нелюдськість, і відвертаються від сил, здатних створити культуру рівності і взаємної поваги.

То ж гуманітаристика стає свого роду «каменем на роздоріжжі»: або їй приділяють увагу, використовують її напрацювання, сприяють розвитку, або надають перевагу технологіям маніпулювання, заохочують сегрегацію та застосовують силові методи управління. Не певен, що останній варіант може називатися виходом із того скрутного становища, в якому опинилося людство на початку XXI століття... Повною мірою це стосується й України.

Література

1. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс [Электронный ресурс] / Хосе ортега-и-Гассет. – Режим доступу: http://lib.ru/FILOSOF/ORTEGA/ortega15.txt_with-big-pictures.html (дата обращения: 20.01.2018). – Загл. с экрана.

2. Доманська Е. Куди прямує сучасна гуманітаристика? [Електронний ресурс] / Ева Доманська // Укр. гуманітар. огляд. – 2012. – Вип. 16–17. – Режим доступу: <https://krytyka.com/ua/articles/>

kudy-pryamuie-suchasna-humanitarystyka (дата звернення: 17.01.2018). – Загол. з екрану.

3. Репина Л. П. История и теория на XXII Конгрессе МКИН: Круглый стол «Событие и время в исторических перспективах» / Репина Л. П., Чеканцева З. А., Леонтьева О. Б. // Диалог со временем. – 2015. – Вып. 52. – С. 8–32.

4. Хейзинга Й. В тени завтрашнего дня [Электронный ресурс] / Хейзинга Йохан. – Режим доступа: https://royallib.com/book/heyzinga_yohan/v_teni_zavtrashnego_dnya.html (дата обращения: 17.01.2018). – Загл. с экрана.

5. Бек У. Космополитическое мировоззрение / Ульрих Бек. – М. : Центр исслед. постиндустр. о-ва, 2008. – 311 с.

6. Мегилл А. Пять вопросов по интеллектуальной истории / А. Мегилл // Диалог со временем. – 2012. – Вып. 38. – С. 54–81.

7. Нуссбаум М. Не ради прибыли: зачем демократии нужны гуманитарные науки / Марта Нуссбаум. – М. : Издат. дом Высш. шк. экономики, 2014. – 183 с.

References

1. Ortega-i-Gasset H. Vosstanie mass [The Revolt of the Masses]. Available at: http://lib.ru/FILOSOF/ORTEGA/ortega15.txt_with-big-pictures.html (accessed 20.01.2018).

2. Domanska E. Kudi pryamue suchasna gumanitaristika? [Where is the modern humanitarian trend going?]. Ukrains'kii gumanitarnii oglyad – Ukrainian Humanitarian Review. 2012, vol. 16–17. Available at: <https://krytyka.com/ua/articles/kudy-pryamuie-suchasna-humanitarystyka> (accessed 17.01.2018).

3. Repina L. P., Chekanceva Z. A., Leont'eva O. B. Istoriya i teoriya na XXII Kongresse MKIN: Kruglyi stol «Sobytie i vremena v istoricheskikh perspektivah» [History and Theory at the XXII Congress of the CIHS. The Round Table «Event and Time in Historical Perspectives»]. Dialog so vremenem – Dialog with time. 2015, vol. 52, pp. 8–32.

4. Heizinga J. V teni zavtrashnego dnya [In the shadow of tomorrow]. Available at: https://royallib.com/book/heyzinga_yohan/v_teni_zavtrashnego_dnya.html (accessed 17.01.2018).

5. Bek U. Kosmopoliticheskoe mirovozzrenie [Cosmopolitan Vision]. Moscow, 2008. 311 p.

6. Megill A. Pyat' voprosov po intellektual'noi istorii [Five Questions on Intellectual History]. Dialog so vremenem – Dialog with time. 2012, vol. 38, pp. 54–81.

7. Nussbaum M. Ne radi pribyli: zachem demokratii nuzhny gumanitarnye nauki [Not for profit: why democracy needs the humanities]. Moscow, 2014. 183 p.

Sergiy Posokhov

DEHUMANIZATION OF SOCIETY OR THE CRISIS OF HUMANITARISM: WHAT IS PRIMARY IN TERMS OF RISKS?

Abstract

The author reflects on the dehumanization of modern society and the crisis of humanitarism. He identified the features of modernity that determined the crisis of humanitaristics. At the same time, the author paid attention to the fact that many negative phenomena of life became possible due to the corresponding position of the humanities. It is alleged that humanities should, among others, perform a predictive function and contribute to the development of a program for the development of society. This applies to the sphere of science and management, as well as education, since teaching, which is not aimed at developing a responsible attitude towards one's own activity, in seeking ways to harmonize the interests of the individual and society, loses its humanistic essence. The attempts to replace the regulating and goal-setting role of education with a system of manipulation of consciousness are considered by the author to be detrimental to the development of society. In the argumentation of his position, the author relies on the works of such modern scientists as U. Beck, E. Domanskaya, M. Nussbaum, and others.

Key words: dehumanization, humanities, humanitarian education, ideology.

ВСТУПНА КАМПАНІЯ ДО ВИШІВ: РИЗИКИ ФОРМУВАННЯ СТУДЕНТСЬКОГО КОНТИНГЕНТУ

Останні роки система прийому до вишів змірюється з метою її оптимізації, але ці зміни, на наш погляд, привозять до виникнення певних ризиків, в першу чергу, в формуванні мотивованого, професійноорієнтованого контингенту першокурсників. Вивчення організації та проведення вступних кампаній останніх років показує, що цей процес потребує певного теоретичного осмислення для вироблення оптимальних управлінських механізмів та їх практичної реалізації з метою вдосконалення системи прийому й зарахування до вищих навчальних закладів. Головною метою цього безумовно є формування якісного, а в сучасних умовах «демографічної ями» – й кількісного, професійноорієнтованого студентського контингенту, здатного навчатися у сучасному вищому навчальному закладі. Адже управлінські прорахунки у цьому процесі призводять не лише до проблем у самому навчальному закладі, але й викликають певний суспільний резонанс.

Процес прийому до закладів вищої освіти є механізмом, який регулює систему «на вході». Ефективні процедури прийому є ключовим компонентом, що забезпечує здатність закладу втілювати свою місію та досягати цілей, а в широкому контексті – здатність вищої освіти зробити внесок у національний розвиток й досягнення соціальних цілей.

Окрім цього, оптимальне управління прийомом до ВНЗ дозволить уникнути певних ризиків: організаційних, інформаційних, ризиків деформації формування студентського контингенту, ризику «фальстарту» для молодих людей при виборі спеціальності навчання, ризику зниження престижу навчального закладу через прорахунки під час вступної кампанії. Ці ризики можна віднести до модернізаційних, тому що система прийому до вишів України суттєво модернізується, як і вся система вищої освіти в цілому.

Основними напрямками роботи по формуванню студентського контингенту в процесі проведення вступної кампанії, є надання інформації про порядок прийому до вищих навчальних закладів у цілому і до конкретного ВНЗ зокрема, робота з абітурієнтами та їх батьками з питання вибору напряму професійної підготовки, організація процедур вимірювання знань та рівня підготовленості абітурієнтів до навчання в вищому навчальному закладі за обраною спеціальністю.

Безумовно, формування контингенту першокурсників починається задовго до самої вступної кампанії. Це реалізується вишами в ході так званої профорієнтаційної роботи. Проблема оптимізації і ефективності форм цієї роботи може бути предметом окремого дослідження. Але саме профорієнтаційна робота, що проведена якісно, найбільш сприяє формуванню контингенту студентів, які мотивовані на отримання якісної освіти за обраним напрямом підготовки задля подальшої праці в обраній сфері. Заради справедливості необхідно відзначити, що при проведенні цієї роботи вишами інколи йде підмінна поняття, коли під профорієнтаційною роботою проводять рекламу або популяризацію діяльності того або іншого вищого навчального закладу, що може викликати ризики професійної дезорієнтованості.

Але і в ході самої вступної кампанії в роботі з абітурієнтами виникає необхідність управління їх професійним вибором. Напевно, ця теза викличе деякі запитання, адже ВНЗ і приймальні комісії апріорі повинні мати справу з професійно-орієнтованими абітурієнтами. Але в умовах змін прийому до ВНЗ формування професійного вибору зазнає певної деформації, коли в деяких випадках вибір спеціальності навчання залежить від конфігурації предметів і одержаних балів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти.

На підтвердження цього можна навести результати соціологічного дослідження «Відповідність системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО соціальному попиту громадян», проведеного в листопаді 2009 – січні 2010 року. Так, на цей час близько 70–80% випускників мали чітку визначеність щодо питання вибору навчального закладу, факультету, спеціальності

[1, с. 47–96]. Кількість тих, що не визначилися, не така й велика (30%), але в деяких випадках це призводить до проблем професійного вибору абітурієнтів та зумовлює виникнення проблем у формуванні студентського контингенту самих ВНЗ. Окрім цього, навіть у період вступу в певної частини молодих людей остаточно не сформувався професійний вибір.

Аналіз «сценарію» подання документів під час вступу показав, що більша частина студентів вважала за необхідне подавати документи до кількох ВНЗ одночасно. Використавши різні сценарії подання документів до ВНЗ, 85% студентів вступили до тих ВНЗ, куди вони бажали вступити. Серед опитаних студентів 47% подавали документи в один ВНЗ на один факультет (спеціальність), 17% – в один ВНЗ на різні факультети (спеціальності), 18% в кілька ВНЗ на подібні факультети (спеціальності), 18% – в кілька ВНЗ на різні факультети (спеціальності) [1, с. 58–60]. Саме остання цифра викликає занепокоєння, тому що певна частка абітурієнтів вже під час вступу так і не визначилась з обраним напрямом підготовки відповідно до професійних мрій, здібностей, попередньої підготовки. В зв'язку з цим може виникнути ризик «фальстарту» [4, с. 116] в професійній підготовці молодої людини, що в свою чергу приводить до нестабільності студентського контингенту (відрахування, переведення для навчання на інші спеціальності) та зниження мотивації в процесі навчання. Для запобігання цьому необхідно розширювати консультативно-управлінську діяльність приймальних комісій щодо роз'яснювальної роботи з абітурієнтами. До цієї роботи мають залучатися декани факультетів, завідувачі кафедрами, провідні викладачі.

При формуванні студентського контингенту важливим є і виявлення базової підготовки майбутніх студентів. Найбільш дослідженими на цей час є технології вимірювання рівня змістовної («знанієвої») підготовленості абітурієнтів до навчання у ВНЗ за обраною спеціальністю, яка проводиться шляхом зовнішнього незалежного оцінювання якості освіти (ЗНО), вступних екзаменів для окремих категорій вступників та творчих конкурсів на окремі спеціальності. До показників якості системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО дослідники відносять:

- ефективність – наскільки результати ЗНО дозволяють прогнозувати успішність навчання у ВНЗ.
- справедливість – наскільки система вступу до ВНЗ на основі ЗНО забезпечує рівний доступ до вищої освіти представникам різних соціально значущих груп населення (за місцем проживання (село, місто, обласний центр), за гендерною ознакою (дівчата – хлопці), за роком закінчення загальноосвітнього навчального закладу тощо).
- громадське сприйняття – наскільки запроваджена система вступу до ВНЗ на основі ЗНО задовольняє попит суспільства щодо цієї системи [3, с. 3].

За результатами моніторингового дослідження якості системи формування контингенту студентів ВНЗ України на основі ЗНО абітурієнтів за результатами вступу у вищі навчальні заклади у 2009 році тільки 35 % викладачів ВНЗ довіряють результатам ЗНО. Викладачі та керівники ВНЗ відзначають актуальність використання інших критеріїв для вступу, а саме участь в олімпіадах, предметних конкурсах, закінчення профільної школи, успішність складання тесту академічних здібностей [1, с. 89]. На думку більшості викладачів система критеріїв відбору до вишів не охоплює всіх якостей особистості, що визначають її здатність до отримання вищої освіти. Крім рівня навчальних досягнень учнів вона повинна оцінювати й інші їхні якості, зокрема загальну навчальну компетентність, яка визначає здатність до успішного навчання, умотивованість до отримання якісної професійної підготовки.

Існуюча система прийому до вищих навчальних закладів на підставі результатів ЗНО, носить, безумовно, соціально-справедливу спрямованість і відкриває широкі можливості для абітурієнтів щодо вибору вищого навчального закладу, різних спеціальностей для навчання. Але, з іншого боку, ця система вносить елементи невизначеності до процесу професійного вибору молодими людьми й вибору навчального закладу, що відображується на подальшому процесі навчання та взаємодії викладачів і студентів під час професійної підготовки. Стан невизначеності й неповної поінформованості частини абітурієнтів стосовно суті спеціальності, що обирається, специфіки

професійної підготовки в даному навчальному закладі призводить до певних ризиків, виявити які можливо шляхом аналізу взаємних очікувань, які лежать в основі формування взаємодії викладачів і студентів у процесі навчання.

До основних очікувань викладачів можемо віднести такі: наявність у студентів достатнього рівня підготовки із загальноосвітніх предметів для навчання за обраною спеціальністю; певна професійна орієнтованість студентів; високий рівень мотивації отримання якісної професійної освіти; наявність навичок самостійної роботи й навчання відповідно до вузівських форм; сформованість ряду особистісних якостей, необхідних для навчання у ВНЗ.

Очікування студентів можуть бути такими: безконфліктне й безпроблемне входження до процесу навчання у ВНЗ і адаптація до нового вузівського середовища та нового соціального оточення (у першу чергу, на мікро-рівні – студентської групи); підтвердження правильності обраної спеціальності відповідно до особистих переваг і здібностей (виключення ризику «фальстарту»); наявність у ВНЗ великих можливостей для реальної практичної підготовки і реалізації творчих здібностей молоді особистості (можливостей для цікавого «студентського життя»).

Безумовно, ці очікування об'єктивно лежать в площині різних інтересів, але на основі аналізу «перетину» цих очікувань можемо говорити про певні проблеми і ризики. До таких перетинів можемо віднести:

- очікування безпроблемного включення студентів до процесу навчання відповідно до форм і вимог вищого навчального закладу на підставі належної загальноосвітньої підготовки і сформованості навичок самостійної роботи;
- орієнтованість студентів у сутності та змісті обраної спеціальності для отримання професії і висока вмотивованість отримання саме обраної професії;
- поінформованість студентів щодо специфіки професійної підготовки і принципів корпоративної культури в даному навчальному закладі;
- сформованість особистісних якостей, що дозволяють успішно адаптуватися до вузівського середовища й надалі навчатися в сучасному ВНЗ.

Система прийому до вищих навчальних закладів не є статичною. Зі зміною економічних та соціальних обставин і національних пріоритетів система прийому має розвиватися для того, щоб задовольняти як потреби вищої освіти та економіки, так і соціальні й культурні потреби окремої особистості в отриманні якісної професійної підготовки за бажаною спеціальністю у бажаному навчальному закладі.

Виявлення й аналіз можливих ризиків системи прийому до ВНЗ, яка практично щорічно змінюється з метою удосконалення й оптимізації, дозволяє спрогнозувати можливі проблеми у формуванні студентського контингенту, що, у свою чергу, зменшить ризики очікувань викладачів і студентів та сприятиме їх гармонійній взаємодії в процесі професійного навчання.

Література

1. Відповідність системи вступу до ВНЗ на основі ЗНО соціальному попиту громадян // Вісн. ТІМО. – 2010. – № 2-4. – С. 47–96
2. Дослідження якості конкурсного відбору студентів вищих навчальних закладів за результатами зовнішнього незалежного оцінювання: аналітичні матеріали / за ред. В. В. Ковтунця, С. А. Ракова ; Ін-т вищої освіти Нац. акад. пед. наук України. – Київ : Нора-Друк. – 2015. – 157 с.
3. Моніторинг якості системи вступу до ВНЗ як необхідна умова її вдосконалення // Вісн. ТІМО. – 2010. – № 2–4. – С. 2–4
4. Чупров В. И. Молодежь в обществе риска / В. И. Чупров, Ю. А. Зубок, К. Уильямс. – М. : Наука, 2003. – 229 с.

References

1. Vidpovidnist systemy vstupu do VNZ na osnovi ZNO sotsialnomu popytu hromadian [The correlation

of admissions system to a higher educational establishment to citizens' social demand]. *Visnyk TIMO – Bulletin of TIMO*. 2010, No. 2-4, pp. 47–96.

2. Kovtunets V. V., Rakov S. A. ed. *Doslidzhennia yakosti konkursnoho vidboru studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv za rezultatamy zovnishnoho nezalezhnogo otsiniuvannia: analitychni materialy* [Research on the quality of competitive admissions of students of higher educational establishments according to the results of external independent testing: analytical materials]. Kyiv, Nora-Druk Publ., 2015. 157 p.

3. *Monitorynh yakosti systemy vstupu do VNZ yak neobkhidna umova yii vdoskonalennia* [Quality monitoring of admissions system to higher educational establishment as a necessary condition of its improvement]. *Visnyk TIMO – Bulletin of TIMO*. 2010, No. 2–4, pp. 2–4.

4. Chuprov V. I., Zubok Yu. A., Williams K. *Molodezh v obshchestve riska* [Young people in the society of risk]. Moscow, Nauka Publ., 2003. 229 p.

Tatyana Pylayeva, Tatyana Udovitskaya

ADMISSIONS PROCESS TO HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS: RISKS OF STUDENT COHORT DEVELOPMENT

Abstract

It is an indisputable fact, that the main goal of admissions process to higher educational establishments is that qualitative and also quantitative (in conditions of ‘a demographic hole’) student cohort is developed.

At the same time, modernization of admissions processes to higher educational establishments allows to speak about possible risks of developing the student cohort. Risks of admissions process include: organizational risks, informational risks, technical risks, ‘false start’ risks while choosing a profession, a higher educational establishment or a faculty. Such risks arise due to annual changes in admission regulations and their technologization, tendering and matriculation, development problems of admission boards, dramatic changes in the course of professional choice by applicants themselves, and also deformation of vocational guidance activity, when instead of providing complete information on the specificity of a certain profession, a higher educational establishment is being popularized with the aim of attracting applicants.

Failures and risks of admissions processes are centered around social issues, as they may cause a certain negative public uproar and may prevent young people’s effective vocational training.

In particular, we mean risks of mutual expectations of teachers and students as main subjects of studying processes, when their contacts are distanced enough already at the point of admissions process, which further may lead to lowering the quality of studying process.

Key words: admissions process, applicants, admission to higher educational establishments, student cohort, social risks.

Е. И. Решетняк

ВЛИЯНИЕ РИСКОВ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ НА НАУЧНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ УКРАИНЫ

Основой научно-технического развития Украины является научный потенциал, который представляет собой совокупность всех средств научно-технической деятельности и ее ресурсов. Научный потенциал включает:

– материально-техническую базу науки (совокупность средств научно-технической работы, научные организации, научное оборудование и установки, экспериментальные заводы, лаборатории, электронно-вычислительная база информационного обеспечения и тому подобное);

– кадры научной системы (ученые, исследователи, конструкторы, экспериментаторы, научно-технический персонал);

– информационную систему, которая обеспечивает постоянное совершенствование научных знаний (научные прогнозы, банк патентов, авторских свидетельств, банк сведений о мировых достижениях в области конкретных наук и т. п), которая способна к оперативной обработки информации и предоставления ее пользователю;

– организационно-управленческую подсистему – планирование научно-исследовательских и опытно-конструкторских работ (НИОКР); финансирование НИОКР; структуру управления НИОКР; организационно-управленческие структуры научных подразделений; методы управления НИОКР.

Изучению научного потенциала уделяется значительное внимание в работах многих отечественных и зарубежных авторов, например В. Гееца, Л. Федулова, И. Егорова, С. Мельника и других. В своих работах авторы отмечают ухудшение ситуации в научной сфере, в частности старение кадрового потенциала науки, а также существенное ухудшение качества подготовки научных сотрудников, уменьшение численности научных кадров высшей квалификации в научной сфере. Однако рискам системы образования и их влиянию на развитие научного потенциала Украины, уделено недостаточное внимание.

Целью статьи является выделение основных рисков системы образования, которые оказывают влияние на развитие научного потенциала Украины.

По оценкам исследователей [1], недостаточное внимание руководства страны к сохранению и восстановлению кадрового научного потенциала Украины привела к уменьшению на 50% численности ученых среднего возраста и почти на 60% младшего научного персонала и персонала, обслуживающего науку. Эта тенденция сохраняется и усугубляется. Научная деятельность рассматривается как имеющая низкий общественный статус в Украине о чем свидетельствует ежегодное уменьшение количества выпускников высших учебных заведений, которые предполагают заниматься научной работой в будущем. Так, с 2015 г. менее 0,3% выпускников вузов были приняты на работу в научные учреждения.

Вместе с тем может быть выявлена позитивная тенденция в количестве выпускников высших учебных заведений, которые покидают страну. По результатам проводимых социологических исследований более 10% студентов планируют продолжить свое обучение в зарубежных вузах, в перспективе остаться за рубежом на постоянной основе [2].

Научная миграция характеризуется тенденцией снижения возрастного ценза, так кроме молодых кандидатов наук, докторантов, которые, как правило, заняты в наукоемких высокотехнологичных отраслях, Украину покидают выпускники высших учебных заведений. В последнее время выезд за границу выпускников вузов не только связан с низкой материальной обеспеченностью, но и невозможностью самореализации в рамках существующей в Украине научной системы в ходе таких негативных факторов и рисков: низкий уровень технического обеспечения исследовательского процесса, медленная реализация научных исследований в производстве; низкий уровень научно-информационного обеспечения теоретических исследований и разработок; риск незащищенности авторских прав на интеллектуальные продукты; риск материальных, информационных и других ограничений при общении с зарубежными коллегами. Повышается риск новой формы «интеллектуальной миграции», которая проявляется в предоставлении грантов на выполнение определенных научных работ для зарубежных заказчиков. При этом интеллектуальная собственность, которая возникает в процессе разработок, принадлежит иностранным компаниям. Следовательно, на международном рынке интеллектуального труда повышаются риски для украинского научного потенциала кадров, который выступает в роли донора и фактически участвует в повышении конкурентоспособности национальных экономик других стран.

Сложившаяся ситуация в сфере подготовки научных кадров высшей квалификации также рассматривается как негативная. В настоящее время подготовка научных кадров в Украине осуществляется в докторантуре (подготовка докторов философии и докторов наук). Однако, система подготовки научных кадров, на настоящее время, еще не достаточно отработана,

отсутствуют утвержденные нормативно-правовые документы, регламентирующие процесс подготовки и защиты диссертационных работ. Попытки уйти от старой, сложившейся еще при Советском Союзе системы подготовки научных кадров и перейти на зарубежные модели, пока не увенчались успехом, приводят к большому количеству противоречий и рисков, связанных как с формализацией подготовки научных работ, так и невозможностью пройти все условия установленной процедуры допуска к защите [3].

В связи с этим возрастает риск своевременности подготовки научных работ и эффективности функционирования докторантуры, которая измеряется показателем численности докторантов, защитивших диссертации в период обучения. Количество аспирантов и докторантов, которые своевременно защитили диссертации за последний период существенно снизилось. Так, в 2010 г. 23,6% аспирантов и 28,8% докторантов защитились своевременно, а в 2016 г. только 19,7% и 27,3% соответственно. Основными причинами этого являются немотивированность докторантов к защите диссертации в период обучения; свертывание в последние десятилетия наукоемких производств; низкий уровень востребованности профессионалов высокого уровня. Это, в свою очередь, приводит к тому, что значительное количество молодых специалистов высшей квалификации уходит в бизнес-структуры, однако даже тех, кто хочет продолжать научную деятельность, больше привлекают условия работы за рубежом. Складывается ситуация, когда наиболее продуктивная часть научных кадров – молодых ученых – «вымывается» из научной элиты. Это происходит в основном вследствие удержания низкого уровня заработной платы, невысокого престижа деятельности и невозможности проведения фундаментальных научных исследований из-за отсутствия современного материального и технического обеспечения [4]. Сохранение такой ситуации в ближайшее время может привести к усугублению кадрового кризиса в науке, который может быть результатом массового оттока из научной сферы работающих докторов и кандидатов наук пенсионного возраста. Отсутствие молодого пополнения создает реальную угрозу утраты преемственности научных традиций. Ситуация с разрывом поколений может привести к тому, что в условиях экономического подъема много научных направлений придется создавать заново, с большими затратами. Большая часть докторов наук, которые имеют весомый научный капитал, не имеют достаточной возможности передавать ценные идеи и разработки молодому поколению через небольшую численность талантливой молодежи в научной сфере [3; 5].

Подводя итог, можно отметить, что потеря качественного человеческого капитала повышает риск национальной безопасности страны. Минимизация интеллектуальных потерь потенциала страны требует адекватного реагирования со стороны государства путем разработки мер государственной политики в сфере социально-экономического развития и национальной безопасности. Конечной целью должно стать не прекращение «интеллектуальной миграции», что в условиях глобализации невозможно, а снижение данного риска и превращение безвозвратной эмиграции во временную.

Литература

1. Жекунова Н. О. Стан та структура підготовки наукових кадрів в Україні: аналіз і динаміка / Н. О. Жекунова – URL : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nauka_kadru-e5da6.pdf.
2. Лозовий В. С. Проблема підготовки наукових кадрів для інноваційної сфери в Україні / В. С. Лозовий – URL : http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nauka_kadru-e5da6.pdf.
3. Алимов О. М. Структурно-динамічна оцінка потенціалу інноваційних та організаційно-економічних змін / О. М. Алимов, Я. І. Юрик // Економіка промисловості. – 2010. – № 1. – С.3–14.
4. Решетняк О. І. Вибір джерел фінансування освітніх програм кластера О. І. Решетняк, Ю. А. Заїка // Бізнес Інформ. – 201. – № 3. – С. 307–311.
5. Лобанова Л. Роль Национальной академии наук Украины в развитии инновационной экономики / Л. Лобанова // Наука та інновації. – 2011. – № 4. – С. 62–65

References

1. Zhekunova N.O. Stan ta struktura pidhotovky naukovykh kadriv v Ukraini: analiz i dynamika [Status and structure of training of scientific personnel in Ukraine: analysis and dynamics]. Available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nauka_kadru-e5da6.pdf (Accessed 15 January 2018).
2. Lozovyy V.S. Problema pidhotovky naukovykh kadriv dlya innovatsiynoyi sfery v Ukraini [Problem of training of scientific personnel for innovation sphere in Ukraine]. Available at: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/nauka_kadru-e5da6.pdf (Accessed 15 January 2018).
3. Alymov O.M. Strukturno-dynamichna otsinka potentsialu innovatsiynykh ta orhanizatsiyno-ekonomichnykh zmin [Structural and Dynamic Assessment of the Potential of Innovative and Organizational-Economic Changes], *Ekonomika promyslovosti*, 2010, no. 1, pp.3-14.
4. Reshetnyak O. I. Vybir dzherel finansuvannya osvithnikh prohram klastera [Selection of sources of financing for educational programs of the cluster], *Biznes Inform*, 2001, no. 3, pp. 307-311.
5. Lobanova L. Rol' Natsyonal'noy akademyy nauk Ukrainy v razvytyi innovatsiynoy ekonomyky [The role of the National Academy of Sciences of Ukraine in the development of an innovative economy], *Nauka ta innovatsiyyi*, 2011, no. 4, pp. 62-65.

Yelena Reshetnyak

THE IMPACT OF RISK EDUCATION SYSTEM ON THE SCIENTIFIC POTENTIAL OF UKRAINE

Abstract

The aim of the article is the allocation of the main risks of the education system that influence the development of scientific potential of Ukraine. The following risks of the education system, influencing the formation of the scientific potential can be identified: low levels of technical support to the research process, slow implementation of scientific research in production; low level of scientific and information support of theoretical studies and developments; the risk of exposure to copyright for intellectual products; the risk of material, information and other restrictions when communicating with foreign colleagues. Increasing risks of timeliness of scientific work and efficiency of doctoral studies are shown in the article. According to the author, loss of high-quality human capital increases the risk to national security. In conclusion the paper states that minimizing loss of intellectual potential of the country requires an adequate response from the state through the development of public policies in the field of socio-economic development and national security.

Key words: risk, education system, scientific potential

M. B. Савохина

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ШКОЛА-ВУЗ КАК ФАКТОР СНИЖЕНИЯ РИСКОВ МОЛОДОЙ ЛИЧНОСТИ ПРИ ПЕРЕХОДЕ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ

Утверждать проблемность перехода молодой личности к профессиональному обучению аксиомно. Эти проблемы анализируются в плоскости и педагогической, и психологической, и социальной, и даже медицинской. Рассмотрение этих проблем с точки зрения рискологического подхода, позволяет выявить те стороны этого процесса, на которые распространяются основные характеристики риска как такового, а именно когда риск понимается как специфический процесс выбора альтернатив, вариантов действий в ситуации неопределённости, когда риск раскрывается через непосредственное действие (деятельность субъекта) в надежде на позитивный исход, и когда при определении риска акцент делается на вероятности отрицательного характера результата каких-либо событий. Исходя из определения таких

сущностных сторон риска, можем утверждать, что он характерен и для перехода молодого человека из школы в вуз. Так, молодой человек делает свой профессиональный выбор в ситуации наличия множества альтернатив для выбора не только специальностей и вузов, а и факультетов, а может даже города и страны обучения, иногда имея о них не самое полное представление. И не факт, что выбранная альтернатива удовлетворит его с точки зрения представлений о месте получения своей будущей профессии.

В дальнейшем, даже если по формальным признакам молодой человек будет удовлетворен своим выбором места обучения, есть риск не адаптироваться к системе обучения (студенческой группе, корпоративной культуре) данного вуза, то есть попросту «не вписаться» в среду. В конечном итоге, проучившись в вузе положенное количество лет, молодой человек на пороге его окончания сталкивается с новыми рисками, связанными с проблемами трудоустройства, которые, как правило, абитуриенты и их родители пытаются спрогнозировать еще при выборе специальности и вуза, то есть как раз при переходе из школы в высшее учебное заведение.

Опираясь на такое понимание социального риска, можно утверждать, что одной из главных предпосылок возникновения рисков при переходе из школы в вуз является состояние неопределенности, которое порождается разными факторами. Для более четкого понимания и видения рисков в системе высшего образования представляется методологически правильным объединить их в группы: риски на входе в вуз – риски выбора альтернатив при поступлении и зачислении в высшие учебные заведения; риски в вузе – риски в процессе обучения и адаптации к обучению в вузе; риски на выходе – риски трудоустройства молодых специалистов и риски, которые могут проявляться в других сферах общества, но порождены системой высшего образования. В разрезе заявленной проблемы, нас будут интересовать первые две группы рисков, смягчение которых как раз лежит в плоскости взаимодействия «школа-вуз».

Что касается первой группы, то существующая в Украине система приема в высшие учебные заведения на основе результатов внешнего независимого тестирования, носит, безусловно, социально справедливую направленность. Но с другой стороны, эта система вносит элементы неопределенности в процесс профессионального выбора молодых людей и выбора ими учебного заведения. И в этом случае может проявляться риск «фальстарта», то есть ошибочного выбора молодыми людьми специальности, вуза, а в условиях довольно развитой образовательной миграции – и страны обучения. И в этом случае роль профориентационной деятельности средних учебных заведений, несомненно, велика, но только в контакте с высшими учебными заведениями, особенно в современных условиях динамичного изменения профессиональной подготовки в вузах.

Состояние неопределенности и неполной информированности части абитуриентов о сущности выбираемой специальности, специфике профессиональной подготовки в конкретном учебном заведении приводит к рискам, выявить которые возможно уже в процессе обучения. Такие риски составляют вторую определенную нами группу. К ним относятся риски адаптации молодых людей к новому социальному окружению в вузе, новым видам учебной деятельности и новым целям и задачам этого периода жизнедеятельности молодой личности.

Безусловной основой смягчения этих рисков должно являться взаимодействие средних и высших образовательных учреждений на принципах непрерывности, создание социально-психологических и организационных условий для молодых людей, которые бы позволяли им еще со школьной скамьи познакомиться, а лучше освоить формы деятельности, необходимые для обучения в вузе. Под социально-психологическими условиями взаимодействия школьного и вузовского обучения мы понимаем такую среду, в которой в тесном взаимодействии представлена наилучшая совокупность педагогических факторов (отношений, средств и т.д.), обеспечивающих качественную подготовку учащихся средних образовательных учреждений к продолжению обучения в вузах с точки зрения новых для них форм и методов обучения, и с точки зрения успешного усвоения профессионально ориентированных знаний.

В общем виде можно выделить следующие направления взаимодействия средних и высших образовательных учреждений в рамках подготовки старшеклассников к обучению в вузе:

1) учебно-методическое, которое включает в себя: деятельность по обновлению и адаптации содержания профильного обучения в соответствии с особенностями избранной образовательной ориентации; подготовку и апробацию учебников, учебных и дидактических пособий для учащихся, учителей и преподавателей вузов, работающих во взаимодействующих с вузами средних образовательных учреждениях; руководство учебной деятельностью по профильным дисциплинам; непосредственное обучение преподавателями вузов учащихся средних школ; личные профессиональные контакты учителей с преподавателями вузов по обмену опытом;

2) научно-методическое, которое характеризуется: работой факультативов и кружков на базе средних и высших образовательных учреждений; совместным проведением предметных олимпиад, семинаров и конкурсов; разработкой образовательных программ и обучающих технологий, обеспечивающих непрерывность и преемственность школьного и вузовского образования; совместным проведением научно-практических конференций учителей и учащихся средних образовательных учреждений со студентами и преподавателями вузов;

3) профориентационное, которое включает: информирование о правилах приема и условиях обучения в вузах; выступление представителей вузов в школе с информацией о специальностях, по которым готовят студентов; обеспечение работы подготовительных курсов на базе взаимодействующего вуза; проведение разъяснительных бесед среди классных руководителей по вопросам подготовки специалистов по современным специальностям; беседы с родителями о правилах приема в вуз и условиях обучения в нем; проведение предметных олимпиад для учащихся школы, изъявивших желание учиться в том или ином вузе; организация периодического «включенного» обучения в вузе, когда школьники на день, два становятся студентами и учатся вместе с ними; предоставление услуг профдиагностики.

В конечном итоге, при всей аксиомности значения взаимодействия «школа-вуз», его реализация на принципах непрерывности и ответственности и обеих сторон позволит существенно смягчить риски перехода молодых людей в новую для себя социально-культурную среду и сделать свой профессиональный выбор с долей уменьшения дальнейших «рисковых» ситуаций.

Литература

1. Взаимодействие школа-вуз : информ. зап. о результатах социол. исслед. / Харьк. гуманитар. ун-т «Нар. укр. акад.» ; [сост.: Е. Г. Михайлева]. – Харьков, 2010. – 10 с.

2. Зубок Ю. А. Риск в сфере образования молодежи: институциональные и саморегуляционные механизмы управления / Ю. А. Зубок, В. И. Чупров // Вопросы образования. – 2008. – № 4. – С. 31–55

3. Удовицкая Т. А. Взаимодействие школа – ВУЗ: проблемы успешности / Удовицкая Т. А., Черномаз И. И. // Педагогика успешности : программа и материалы XXII регион. науч.-практ. конф. учителей СЭПШ ХГУ «НУА», 17–18 апр. 2015 г. / Нар. укр. акад. [и др.]. – Харьков, 2015. – С. 55–58.

References

1. Mikhayleva Ye. G. Vzaimodeystvie shkola-vuz: informatsionnaya zapiska o rezultatakh so-tsiol. issled. [School-university interaction: an information note on the results of a sociological survey] Kharkiv, Kharkiv humanitarian university “People’s Ukrainian Academy”, 2010, 10 p.

2. Zubok U., Chuprov V. Risk v sfere obrazovaniya molodejy: institutsionalnyye i samoregulatsionnyye mekhanizmy upravleniya [Risk in the educational youth sphere: institutional and self-regulation management mechanisms]. Voprosy obrazovaniya – Educational Studies, 2008, No. 4. pp. 31–55.

3. Udovitskaya T.A., Chernomaz I.I. Vzaimodeystvie shkola - VUZ: problemy uspeshnosti [School-higher educational establishment interaction: problems of success rate] Pedagogika uspeshnosti – Pedagogy of success, Kharkiv, Kharkiv humanitarian university “People’s Ukrainian Academy”, 2015, pp. 55-58.

**SCHOOL-HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT INTERACTION
AS A FACTOR OF YOUNG PERSON'S RISK MITIGATION WHILE PROCEEDING
TO PROFESSIONAL EDUCATION**

Abstract

Interaction of secondary and higher educational establishments is rather relevant in terms of providing vocational guidance and preparing students to proceed to professional education. Such work should be done in different directions, such as: curricular direction, social and psychological direction and vocational guidance direction. Precisely this variety of interaction will allow to lower the risks, arising during a young person's proceeding to professional education in the system of higher education. Such risks include: adaptive risks, which are fairly caused by a new social sphere, where young people get, also 'false start' risks in case of a young person's mistaken choice of profession, higher educational establishment and faculty, risks of studying process, when young people are not ready for methods and forms of studying in higher educational establishments.

It is said herewith, that in conditions of modernization in admission to higher educational establishments, the explanatory work of representatives of higher educational establishments for school leavers, who are possible applicants, and for their parents as for regulations and rules of admission to higher educational establishments, will enable to decrease risks of entering the higher educational establishments.

Key words: school, higher educational establishments, vocational guidance activity, professional choice, social risk.

Г. П. Савош

**ФУНКЦІЇ ТА РОЛЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ
СЕРЕДОВИЩІ (ПЕРІОД ТРАНСФОРМАЦІЇ)**

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасне українське суспільство за умов сьогодення стикається з проблемою соціалізації молоді. Втрата цілими поколіннями внаслідок системних перетворень переконань та цінностей, а також певного місця в соціумі, призвели до появи маргінальних верств населення. Невизначеність власного місця у суспільстві та своєї соціальної ролі у ньому, відсутність перспектив змушує шукати шляхів до подолання такого стану, одним з яких можна вважати «ліфти соціальної мобільності». Одним із таких ліфтів є вища освіта, яка надає шанс змінити свій соціальний статус [1].

Мета даної роботи – узагальнення та аналіз основних напрямів та результатів вивчення причин, які викликають девіантну поведінку як окремих особистостей та цілих соціальних груп суспільства, що стає каталізатором їх маргінального стану, особливо серед молоді, а також визначення системи понять, які розкривають сутність названих явищ.

Актуальність даної роботи полягає у дослідженні ролі вищої освіти як інструменту подолання маргінального стану молоді, що сприяє формуванню здатності відповідати новим викликам суспільства, яке трансформується.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні, у XXI столітті, найрозвиненіші держави демонструють значущість освіти для здійснення глибинних структурних змін у суспільному житті. Адже саме освіта та загальна освіченість несе людям саморозвиток, матеріальні блага, гарантовані громадянські права, можливість задоволення потреб, соціальний захист. Тому сучасними науковцями та політиками освіта проголошується основою нової форми життя, могутнім джерелом епохи високих технологій. Без могутнього потенціалу та великих можливостей і перспектив, які вона має і які надає кожному члену суспільства окремо і суспільству взагалі, модернізація сучасного глобалізованого інформаційного світу високих технологій неможлива [2].

Останнє століття докорінно змінило уявлення про освіту, її мету та завдання. Особливо відзначається у цьому плані друга половина ХХ століття та наша сучасність. Недаремно цей період отримав другу назву – «вибух освіти». Причина цього, на наш погляд, вельми ясна і прозора: досить відчутне підвищення середнього рівня загальної освіченості населення планети являє собою одну з найбільших та найзначущих змін загальноосвітнього значення. Те, що саме за останні 50–60 років людство зробило значний крок уперед в усіх галузях знань – як технічних, так і гуманітарних – пояснюється і значним прискоренням темпів розвитку і підвищенням якості освіти взагалі, і вищої освіти зокрема. Це стало одним з вирішальних факторів швидкого і значного прогресу як рівня знань, так і прогресу освіти в цілому.

Модернізація українського суспільства є практичною потребою сучасного етапу входження нашої держави в європейський і світовий соціокультурний простір, своєрідним стилем и типом європейського соціуму. Цей процес полягає в удосконаленні тих чи інших показників розвитку держави та суспільства до рівня найвищих досягнень загальноцивілізаційного стандарту. Не сфера освіти у цьому сенсі не є винятком.

В результаті трансформації українського суспільства створена власна національна система освіти, яка забезпечує потреби інтелектуального розвитку народу та заявляє про себе в європейському і світовому освітньому просторі.

Освіта – це комплекс навчально-виховних психолого-педагогічних, науково-просвітницьких, культурологічних та методичних заходів, підпорядкованих єдиній меті – підготовці майбутнього інженера, вчителя, психолога, педагога, вихователя та інше.

Відзначимо, що саме стрімкий розвиток науки і освіти у минулому столітті сприяв зростанню промисловості й інших галузей економіки, забезпечив підґрунтя для практичного застосування та впровадження технічних інновацій, зокрема перехід до постіндустріального, а згодом і до інформаційного суспільств. Проте, це призвело і до появи низки досить серйозних проблем. Система світи певною мірою консервативна і не дуже гнучка, вона не встигає за динамічними змінами зовнішнього середовища. А отже, не в змозі адекватно відповідати вимогам сьогодення, викликам часу, іншими словами, повністю задовольнити вимоги соціуму. Зрозуміло, що за цих умов виникає необхідність розробки, прийняття та реалізації науково виваженої державної політики удосконалення системи освіти [3].

Ведучи мову про функції вищої освіти, ми не можемо особливо відзначити у цьому плані дві з них – функцію соціальної мобільності та функцію соціалізації. Справа у тому, що потреби соціуму, його розвиток та особливості функціонування залежать від соціальної стратифікації даного суспільства. І зрозуміти динаміку процесів змін в середині кожної соціальної групи та кожного соціального прошарку можливо лише за умови врахування фактору соціальної мобільності, який ці процеси відображає. Формування та розбудова нової соціальної реальності неможлива без участі системи освіти. Як вказує О. В. Савчук, «соціальна мобільність реалізується в результаті суб'єктивного визначення престижності або не престижності суспільного становища індивіда й бажання зайняти це становище, що супроводжується наявністю відповідної освіти» [4].

Щодо функції соціалізації, слід відзначити, що входження у суспільство та адаптація молодої людини може бути зручним та безболісним за умов формування людської особистості на основі залучення індивіда до численних цінностей, накопичених соціумом. А це може відбуватися «як за допомогою цілеспрямованого виховання, так і шляхом неусвідомленого знаходження цінностей у процесі отримання знань» [4].

Те, що в основу розвитку вищої освіти зараз покладені, насамперед, суто прагматичні цілі, призводить до орієнтації вищих навчальних закладів винятково на професійну підготовку. Складається ситуація, коли практично поза увагою залишаються такі важливі складові змісту освіти як виховання і соціалізація. Таким чином, за межами освітнього процесу залишаються актуальні для сучасного українського суспільства процеси як вироблення прийнятної для більшості українців нової системи цінностей, формування соціальних норм, спрямованих на

затвердження цих цінностей, і в першу чергу, соціального партнерства різних статусних груп.

Це не є прийнятним, якщо ми справді хочемо вагомих змін на краще у нашій країні. Нагадаємо: загальновідомим є положення – освіта як соціальне явище може вважатися досконалою, якщо вона успішно задовольняє суспільні запити сьогодення, накреслює загальні підходи щодо вирішення проблем, які можуть виникнути у майбутньому.

Філософія вищої освіти вимагає повної завершеності циклу певного рівня знань, визначеного освітньою політикою та потребами суспільства, пізнання студентами реального буття і розуміння науково-теоретичної картини світу. Таким чином, вищі навчальні заклади відповідають не тільки за конкурентоспроможність і обізнаність молодого людини щодо оволодіння низкою фахових дисциплін, але й соціалізацію особи. Тому необхідний аналіз тих факторів, які цю соціалізацію обумовлюють.

Вивчення феномена соціалізації вищих навчальних закладів потребує, насамперед, узагальненого методу, в основі якого лежать загальна філософія та підходи до соціальних явищ.

З точки зору загальної теорії систем, соціалізація є єдиною системоутворюючою ознакою прогресивної діяльності людей, політичних партій та рухів, незалежно від їхньої ідеологічної спрямованості, які об'єктивно інтегрують світове суспільство навколо людських цінностей [5].

Сучасний розвиток людства, глобалізація, необхідність бути мобільним, швидко пристосовуватись до нового та вміння самостійно поповнювати свої знання у певних галузях, іншими словами, сучасні соціальні умови, формують новий тип здобувача вищої освіти, з новими потребами та вимогами. Без виховання у ВНЗ такого типу молодого людини зробити це не можливо. Таким чином, вища освіта має використовувати такі форми та методи виховання, які б відповідали багатосуб'єктному «замовленню» на певний тип особистості.

Концепція побудови національної системи освіти в Україні передбачає новий підхід до професійної підготовки майбутніх кадрів, спрямований на подолання кризи в освіті та вихованні. Йдеться про те, що знання, отримані студентами, не відповідають, в першу чергу, запитам особистості, суспільним потребам і світовим стандартам, а тому знецінюються і втрачають престижність. Вихід з цієї нелегкої ситуації один – для її виправлення та докорінної зміни на краще необхідно підвищити знецінений соціальний престиж освіченості та інтелектуальної діяльності.

Висновки. Отже, сучасний етап розбудови незалежної України вимагає консолідації навколо ідеї побудови гуманістично орієнтованої, демократичної та соціально – відповідальної держави. За цих умов особливого звучання набувають питання подальшого розвитку освітньої галузі на принципах демократії, гуманізму та державності, створення умов для всебічного розвитку інтелектуальних і професійних властивостей особистості, відповідності новій освітній парадигмі: гармонізації людини з природою через засвоєння сучасної наукової картини світу, наданні людині здатності жити у потоці інформації, створенні передумов для її безперервного саморозвитку; створення умов для набуття широкої базової освіти, що дозволяє швидко переходити у суміжні області професійної діяльності.

Таким чином, розвиток українського суспільства, зокрема, процеси економічних перетворень, побудова громадянського суспільства змушують систему освіти ставити перед собою нові цілі та завдання, згідно яких має бути трансформована модель сучасного фахівця. І вирішувати ці питання заради майбутнього держави, заради майбутніх поколінь треба починати сьогодні.

Література

1. Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : монография / Нар. укр. акад. ; под. ред. В. И. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА, 2010. – 405 с. – Электрон. версия печ. публ.: режим доступа: <http://dSPACE.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/57>.
2. Конох М. С. Формування нової філософії освіти в Україні. Соціально-філософський аналіз / М. С. Конох. – Київ : Вища шк., 2001. – 223 с.

3. Сокурьянская Л. Г. Студенчество на пути к другому обществу: ценностный дискурс перехода : [монография] / Сокурьянская Л. Г. ; Харьк. нац. ун-т им В. Н. Каразина. – Харьков, 2006. – 576 с.

4. Савчук О. В. Теоретичні засади дослідження функцій інституту вищої освіти / Савчук О. В. // Актуал. пробл. соціології, психології, педагогіки : збю.к наук. пр. – 2010. – № 11. – С. 113–118

5. Подольська Є. А. Освіта як чинник розвитку особистості в соціокультурному контексті : монографія / Є. А. Подольська, В. М. Назаркіна, А. О. Яковлев. – Харків : Золоті сторінки, 2002. – 235 с.

References

1. Astakhova V. I. ed. Student XXI veka: sotsial'nyy portret na fone obshchestvennykh transformatsnyy : monografiya [Student of the 21-st century: a social portrait at the background of social transformations: monograph]. Kharkiv, PUA Publ., 2010. 408 p. – Available also at: <http://dspace.nua.kharkov.ua/jspui/handle/123456789/57>.

2. Konokh M. S. Formuvannya novoyi filosofiyi osvity v Ukraini. Sotsialno-filosofskyi analiz [Formation of a new philosophy of education in Ukraine. Socio-philosophical analysis]. Kyiv, Vyshcha shkola Publ., 2001. 223 p.

3. Sokuryanskaya L.G. Studenchestvo na puti k drugomu obshchestvu: tsennostnyi diskurs perekhoda : monografiya [Students on the way to another society: value transition discourse : monograph]. Kharkiv, 2006. 276 p.

4. Savchuk O. V. Teoretychni zasady doslidzhennya funktsiy instytutu vyshchoyi osvity [Theoretical fundamentals of study of the functions of the Institute of Higher Education]. Aktualni problemy sotsiologiyi, psykholohiyi, pedahohiky : zbirnyk naukovykh prats – Actual problems of sociology, psychology, pedagogy : collection of scientific works. 2010, no. 11 pp. 113–118.

5. Podolska E. A., Nazarkina V. M., Yakovljev A. O. Osvita yak chynnyk rozvytku osobystosti v sotsiokulturnomu konteksti: monografiya [Education as a factor in the development of personality in a socio-cultural context: monograph]. Kharkiv, Zoloti storinky Publ., 2002. 235 p.

Halyna Savosh

FUNCTIONS AND ROLE OF HIGHER EDUCATION IN MODERN UKRAINIAN ENVIRONMENT (PERIOD OF TRANSFORMATION)

Abstract

Modern Ukrainian society faces with the problem of youth socialization. As a result of the transformation of Ukrainian society, its own national education system has been created. It provides the intellectual development needs of the people and declares itself in the European and world educational space. Education is a complex of educational and educational psychological and pedagogical, scientific and educational, cultural and methodical activities, subordinated to the sole purpose of preparing a future engineer, teacher, psychologist and others.

The fact that the basis of the development of higher education has now purely pragmatic goals, leads to the orientation of higher education institutions exclusively for professional training. So, in this situation any attention is paid to such important components of the content of education as education and socialization. Thus, outside the educational process find themselves such actual for the modern Ukrainian society processes as the development of a new system of values acceptable to most Ukrainians, the formation of social norms aimed at the adoption of these values, and in the first place, the social partnership of various status groups.

Thus, the problem of further development of the educational branch on the principles of democracy, humanism and statehood, creation of conditions for the comprehensive development of intellectual and professional qualities of the individual, correspondence with the new educational paradigm acquire the following: the harmonization of man with nature through the assimilation of the modern scientific picture of the world, giving the person the ability to live in the flow of information, creating preconditions for its

continuous self-development; creating conditions for a broad basic education that allows you to quickly move into related areas of professional activity.

Key words: modernization, higher education, marginality, social mobility

Н. М. Сас

ТРАНСФОРМУВАННЯ ІСНУЮЧОЇ МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇЇ ВІДПОВІДНОСТІ ВИМОГАМ РИНКУ ПРАЦІ

Модернізація змісту вищої професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів відбувається під впливом інституційних і структурних змін ринку праці, які вмотивовують доцільність випереджувальної підготовки кадрів.

За донедавна традиційної, знаннєвої парадигми випереджувального характеру навчання досягалися шляхом систематичного оновлення змісту професійної освіти відповідно до розвитку науки й набуття людством нових знань та соціального досвіду, відтворюючи це в інформації, що підлягає засвоєнню, тобто перетворенню в знання. На практиці це відбувалося завдяки введенню нових навчальних дисциплін [2]. Методичним підґрунтям для засвоєння оновленого змісту освіти, а отже, для оцінювання роботи кафедри й окремих викладачів слугувала якісно оформлена документація:

- навчально-методичний комплекс (НМК) окремої навчальної дисципліни, що містить програму навчальної дисципліни, робочу програму навчальної дисципліни, опорний конспект лекцій науково-педагогічного працівника, відповідального за викладання дисципліни (можливі тези або анотації лекцій);
- підручники, навчальні посібники, методичні рекомендації щодо опанування дисципліни, інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- дидактичне забезпечення самостійної роботи студентів, індивідуальні навчально-дослідницькі завдання й методичні рекомендації до їх виконання, зокрема з використанням інформаційних технологій;
- засоби діагностики якості освіти;
- методичні вказівки й тематика курсових робіт із дисциплін, що передбачають їх написання;
- програма навчальної практики (у разі передбаченої навчальним планом);
- методичні вказівки й завдання для студентів заочної форми навчання (за наявності такої форми).

Відомі принципи добору змісту освіти (принцип відповідності змісту освіти в усіх його елементах і на всіх рівнях конструювання соціально-економічним потребам, сучасному станові наукових знань, рівневі розвитку виробництва; принцип урахування змістовної та процесуальної сторін під час проектування змісту освіти, що передбачає зіставлення навчального матеріалу, форм, способів і засобів процесу освіти; принцип структурної єдності змісту освіти на різних рівнях його формування – теоретичне представлення, навчальний предмет, навчальний матеріал, педагогічна діяльність, особистість студента [1]), на нашу думку, ще донедавна забезпечували збалансованість усіх компонентів змісту професійної підготовки відповідно до знаннєвої парадигми.

Згідно з компетентнісним підходом, окрім розробленого предметного змісту і методичного супроводу професійної підготовки необхідно узгоджувати професійні та освітні стандарти так, щоб виокремлені компетентності були водночас складовими навчального процесу (окрема компетентність або група компетентностей – окремий модуль), результатом навчання та професійною функцією.

Разом з тим у системі вищої професійної підготовки не передбачений механізм прогнозування, побудови та регулювання реалізованих вузом базових підготовок з урахуванням зміни професійної

діяльності та мінливих потреб суб'єктів попиту, що вмотивувало спробу визначити основні напрямки, їх послідовність і зміст трансформування існуючої моделі професійної підготовки з метою переведення потреб практики професійної діяльності до змісту професійної підготовки, забезпечення її відповідності вимогам ринку праці.

Під час дослідження нами було сконструйовано алгоритм, своєрідний прогностичний сценарій подальшого розвитку професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління в умовах магістратури за спеціальністю «Специфічні категорії. Управління навчальним закладом».

Прагнення додати інноваційний складник до магістерської програми з підготовки майбутніх керівників навчальних закладів спонукало до відбору згідно з чинними стандартами й логічної структуризації новітнього матеріалу з інноваційного управління навчальними закладами, розроблення методичного інструментарію. Результати авторського дослідження систематизовані у вигляді навчального посібника «Основи інноваційного управління навчальними закладами» [5].

Для досягнення прозорості й технологічності у виокремленні функцій керівника навчального закладу з інноваційного управління (із погляду результатів навчання) використано «Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів за компетентнісним підходом» (автори С. Мельник, В. Матросов), оскільки опис таких функцій передбачений подібними стандартами [4].

На основі аналізу матриці для заповнення навчально-методичного комплексу (далі НМК) модуля, що створена Л. Макаровою [3], розроблення модульного елемента «Освітній менеджмент в Україні та за кордоном» (автори М. Йохна, О. Декалюк), напрацьованого в межах Спільного європейського проекту ТЕМПУС IV «Мережева взаємодія університетів-партнерів у реалізації багаторівневої системи підготовки й підвищення кваліфікації фахівців у галузі освітнього менеджменту», та власної практики підготовки й використання НМК навчальних дисциплін застосовано такий алгоритм для НМК модуля «Основи інноваційного управління навчальними закладами»: найменування модуля; трудомісткість (години); залікові одиниці ECTS; мета навчання; компетенції; дидактичні одиниці; підсумковий контроль.

Схематичне зображення авторського алгоритму переведення потреб практики щодо втілення новацій в управлінні навчальними закладами до предметного змісту, змістовного забезпечення та методичного супроводу професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів на засадах компетентнісного підходу та модульної організації навчального процесу здійснено на рис.

До структури розробленого алгоритму переведення потреб практики втілення новацій в управлінні навчальними закладами до змісту професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів в умовах магістратури за спеціальністю «Специфічні категорії. Управління навчальним закладом» на засадах компетентнісного підходу входять такі компоненти: виокремлення інноваційного управління як складника професійної діяльності керівника навчального закладу; добір та узагальнення інформації з основ інноваційного управління навчальними закладами; виокремлення й опис трудових функцій – компетентностей – результатів навчання з інноваційного управління навчальними закладами; обґрунтування складника з інноваційного управління моделі випускника магістратури спеціальності «Специфічні категорії. Управління навчальним закладом»; опис засобів діагностики опанування компетентностей з інноваційного управління; створення модуля навчального плану підготовки майбутніх керівників навчальних закладів «Основи інноваційного управління навчальними закладами»; добір педагогічних умов і засобів, які оптимізують ефективність процесу підготовки. Реалізація запропонованого алгоритму дає змогу перевірити висловлене припущення про необхідність і можливості професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління в умовах магістерської підготовки за спеціальністю «Специфічні категорії. Управління навчальним закладом».

Рис. Структура алгоритму переведення потреб практики втілення новацій в управлінні навчальними закладами до змісту професійної підготовки майбутніх керівників навчальних закладів в умовах магістратури за спеціальністю «Специфічні категорії. Управління навчальним закладом».

Література

1. Корнещук В. В. Моделювання в системі підготовки професійно надійного спеціаліста: теоретичний аспект / В. В. Корнещук // Гуманітар. вісн. Переяслав-Хмельн. держ. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди : наук.-теорет. зб. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 14. – С. 14–16.
2. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / А. І. Кузьмінський. – Київ : Знання, 2005. – 486 с.
3. Макарова Л. С. Модульное структурирование образовательных программ в контексте реформирования высшего профессионального образования [Электронный ресурс] / Л. С. Макарова // Вест. Адыг. гос. ун-та : сетевое электрон. науч. изд. – 2012. – № 1. – Режим доступа : <http://www.vestnik.adynet.ru/?2012.1>. (дата обращения: 17.12.2017). – Загл. с экрана.
4. Методичні рекомендації щодо розроблення професійних стандартів за компетентнісним підходом / Наук. дослід. ін-т соціал.-труд. відносин ; [розроб. : С. В. Мельник, В. Д. Матросов, Т. О. Сташкін]. – Луганськ, 2012. – 54 с.

5. Сас Н. Основи інноваційного управління навчальними закладами : навч.-метод. посіб. / Н. Сас. – Полтава : СПДФО Гаража М. Ф., 2013. – 178 с.

References

1. Korneshchuk V. V., Modelyuvannya v systemi pidhotovky profesijno nadijnoho specialista: teoretychnyj aspekt [Modeling in the training system of professionally reliable specialist: theoretical aspect]. Humanitarnyj visnyk Pereyaslav-Hmelnyckogo derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Hryhoriya Skovorody – Humanitarian Bulletin “Pereyaslav-Khmelnysky Gregory Skovoroda State Pedagogical University”, 2008, vol., 14, pp. 14-16.

2. Kuzminskij A. I., Pedahohika vyshhoji shkoly : navchalnyj posibnyk [High school pedagogy: tutorial]. Kyiv, Znannya Publ., 2005. 486 p.

3. Makarova L. S., Modulnoe strukturyrovanye obrazovatelnyh prohramm v kontekste reformyrovanyya vyssheho professyonalnoho obrazovanyya [Modular structuring of educational programs in the context of reforming higher professional education]. Vestnyk Adyhejskoho hosudarstvennoho unyversyteta : setevoe elektronnoe nauchnoe izdanie – Bulletin of Adyghe State University: online electronic scientific publication, 2012, no. 1. Available at: <http://www.vestnik.adygnet.ru/?2012.1> (accessed 17.12.2017).

4. Melnyk S. V., Matrosov V. D., Stashkin T. O., Metodychni rekomendacii schodo rozroblennya profesijnyh standartiv za kompetentnisnym pidhodom [Methodical recommendations on the development of professional standards in a competent approach]. Luhansk, 2012. 54 p.

5. Sas N. M. Osnovy innovacinoho upravlinnya navchalnymi zakladamy : navchalno-metodychnyj posibnyk [Fundamentals of innovative management of educational institutions: a teaching manual]. Poltava, Harazha M. F. Publ., 2013. 178 p.

Natalia Sas

TRANSFORMATION OF THE EXISTING MODEL OF PROFESSIONAL TRAINING IN ORDER TO ENSURE ITS COMPLIANCE WITH THE REQUIREMENTS OF THE LABOR MARKET

Abstract

The article characterizes the difference in updating the content of professional education in accordance with a knowledgeable and competent approach. In particular, in accordance with the competence approach, in addition to the developed content and methodological support of professional training, it is necessary to reconcile professional and educational standards so that the identified competencies are at the same time components of the learning process (separate competence or group of competencies - a separate module), learning outcomes and professional function. In article there is being presented author's algorithm for transferring the needs of the practice of implementing innovations in the management of educational institutions to the content of the professional training of future heads of educational institutions in the conditions of the master's degree in the specialty “Specific categories. Management of an educational institution”.

Key words: knowledge approach, competency approach, modular organization of the process of training, content of training of future managers of educational institutions in the field of innovation management

К. Г. Сердюков

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ФИНАНСОВОЙ УСТОЙЧИВОСТИ КОРПОРАЦИЙ И ГОСУДАРСТВЕННЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ В СФЕРЕ ОБРАЗОВАНИЯ

Необходимость глубокого реформирования системы образования в Украине мало у кого вызывает сомнения и имеет очевидные исторические и ситуационные предпосылки:

– в советский период концентрация ВУЗов в Украине была выше, чем в других союзных республиках, а подготовка специалистов осуществлялась для обширного культурного,

технического и экономического пространства от Прибалтики до Дальнего Востока;

- в ходе перехода к рыночной экономике кардинально изменился характер производственных отношений;

- отраслевая структура экономики претерпела очень существенные изменения и требует соответствующей реакции в образовательных сферах;

- в дополнение к проверенным консервативным учебным технологиям появились новые, в большинстве своем базирующиеся на революционных прорывах в сфере информатики;

- сфера образования Украины вошла в международное конкурентное пространство и должна быть соответственно подготовлена.

Приведенный, далеко не полный перечень, требует от соответствующих органов государственного управления и непосредственных участников процесса активных действий для формирования, как сейчас принято говорить, «Дорожной карты».

Некоторые сложившиеся постулаты проводимой реформы, стратегия которой сформирована исключительно «сверху», вызывают серьезные сомнения в их целесообразности, именно:

- ограничение доступа к системе высшего образования введением тотального государственного контроля качества образования;

- создание путаной, необоснованной практически и трудно понятной большинству квалификационной шкалы специалистов;

- завышенные требования к аккредитации и лицензированию учебных заведений, прежде всего в части некоторых количественных критериев;

- фактический отказ в доступе к заочной форме обучения лицам «не вчерашним выпускникам школ», но имеющим потребность в дальнейшем образовании;

- введение дополнительных ограничений в обучении (вместо создания всевозможных льгот) для иностранных студентов, выбравших Украину как страну обучения;

- определение потребности в специалистах (в частности, юристов и экономистов) исходя из сложившейся экономической ситуации без учета перспектив развития;

- подход к системе высшего образования исключительно как к сфере подготовки специалистов без учета колоссального социально-культурного эффекта и решения проблемы занятости для молодежи в период наименьшего спроса на рынке труда;

- система тотального финансового контроля, полное отсутствие экономической свободы в государственных учебных заведениях, что в первую очередь замедляет обращение финансовых средств, стимулируя инфляционные процессы;

- делегирование выбора государственного заказа абитуриенту, который в отличие от Государства, ориентирован на совершенно иные критерии выбора векторов государственного финансирования;

- отсутствие поддержки учебных заведений, которые оказались в зоне риска, в силу чего стали менее привлекательны для абитуриентов-мигрантов;

- неотработанная, дающая сбои и, отчасти, монополизированная система сбора и обработки информации, выдачи документов, регистрации.

Хотя последнее относится к тактическим недоработкам, а не стратегическим просчетам. К слову о стратегии: именно выбор правильных приоритетов является залогом успешной реформы.

Не претендуя на истину в последней инстанции, предлагаем основные приоритеты, которые определили бы архитектуру системы образования в ближайшие 5–10 лет.

1. Максимальный доступ к системе образования всех желающих с выдачей соответствующих документов только тем участникам, кто подтвердил свою квалификацию.

2. Активное привлечение в национальную систему образования иностранных студентов, конкурентная стратегия на мировом рынке образовательных услуг.

3. Стратегия протекционизма в украинской сфере образования от экспансии зарубежных ВУЗов.

4. Предоставление реальной экономической свободы учебным заведениям в части средств специального фонда. Сегодняшнюю ситуацию можно вкратце охарактеризовать: желающий украсть – украдет, желающий создать и построить – не создаст и не построит.

5. Определение приоритетов финансирования исходя из потребностей завтрашнего дня. Так неизбежный и безальтернативный рост сектора малого и среднего бизнеса. Предпринимательство без профессиональных знаний в экономике, менеджменте, психологии, праве – прямой путь к банкротству.

Можно сколько угодно дискутировать по поводу избытка специалистов тех или иных направлений, но тот факт, что экономико-правовая сфера в значительной степени определяется уровнем экономических и юридических знаний, полученных в образовании, очевиден.

Предлагаются к рассмотрению основные существующие экономические риски для учебных заведений III и IV уровня аккредитации, как в форме корпораций, так и государственной собственности. В тезисной форме предложены методы минимизации рисков, не затрагивая регулирование процессов на макроуровне, как наименее подверженных влиянию со стороны учебных заведений и отличающиеся крайне низкой скоростью реагирования, в силу причин, которые могут быть предметом отдельного исследования.

Основной экономический риск в сложившихся условиях для большинства учебных заведений различных форм собственности проявляется во все усложняющейся ситуации по выполнению финансовых обязательств. В первую очередь, это касается выплаты заработной платы, оплаты услуг энергетических предприятий и поставщиков коммунальных услуг.

Основные причины:

1. Существенное сокращение государственного заказа на подготовку специалистов наиболее популярных и востребованных в Украине профессий.

Диагностику изменений бюджетных мест можно проследить на примере Харьковского института финансов Киевского национального торгово-экономического университета за последние пять лет (табл. 1).

Таблица

Объемы государственного заказа ХИФ КНТЭУ 2013–2017 гг.

Годы	Бакалавр		Специалист		Магистр		Всего
	Дневная	Заочная	Дневная	Заочная	Дневная	Заочная	
2013	109	88	55	38	5	-	295
2014	93	58	48	38	4	-	241
2015	70	49	45	2	2	-	163
2016	12	7	-	-	-	-	19
2017	8	5	-	-	-	-	13

Объем государственного заказа составил в 2017 году 4,4 % от государственного заказа 2013 года. При этом существенно сократилось финансирование по остальным немногочисленным статьям бюджетирования. Система тотального контроля деятельности учебных заведений только набрала дополнительные обороты.

2. Низкая стоимость контракта на обучение для украинских студентов.

Сложилась уникальная экономическая ситуация, когда оплата за обучение на контрактной основе ориентировочно на 30-40 % ниже стоимости подготовки студента-бюджетника и на 300 %, соответственно, иностранного студента. Уникальная ситуация как для неприбыльной организации государственной структуры, так и для коммерческого ВУЗа, где издержки по подготовке каждой из приведенных категорий более или менее равнозначны.

Очевидно, что убытки, формируемые контрактными студентами, покрываются за счет

Рис. Отношение к себестоимости обучения студентов различных категорий.

бюджетных и иностранных студентов. То есть в конкурентно-выгодном положении оказывается ВУЗ, имеющий более высокий удельный вес бюджетников и иностранцев.

Минимизировать риск и повысить стоимость контракта сегодня не позволяют низкая платежеспособность заказчика, с одной стороны, и сложившаяся в условиях жесточайшей конкуренции на рынке образовательных услуг низкая цена, ориентированная, как это было ранее, на значительное государственное финансирование – с другой.

Без детального анализа причин и последствий перечислим источники финансовых рисков.

3. Лимитированная, не покрывающая реальные издержки, стоимость оплаты за проживание в общежитии.

4. Усложнение условий лицензирования и аккредитации с преобладанием количественных критериев соответствия уровню аккредитации.

5. Отстранение от возможности получения заочного образования практиков и взрослых возрастных групп.

6. Существенный рост издержек, связанных с ростом заработной платы и содержанием основных фондов, без возможности изменить условия контракта по обучению студентов.

7. Отсутствие свободных средств для освоения новых, подчас весьма дорогостоящих, учебных технологий.

8. Введение дополнительных квалификационных требований для иностранных студентов.

9. Возникновение дополнительных финансовых рисков для учебных заведений, находящихся в населенных пунктах, приближенных к «горячим точкам».

Финансовые риски тесно переплетаются с рисками политической нестабильности.

Методы минимизации финансовых рисков следует разделить на две основные группы:

1. Глубокий анализ рисков финансирования учебных заведений при формировании любой законодательной инициативы.

2. Разработка комплексного плана обеспечения финансовой устойчивости учебного заведения с учетом всей совокупности факторов обеспечения его конкурентоспособности в сложившихся реалиях сегодняшней ситуации в образовании.

Литература

1. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII, із змінами, внес. згідно із Законом № 2233-VIII від 07.12.2017 // Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 09.01.2018). – Назва з екрану.

2. Про встановлення граничного розміру плати за проживання в студентських гуртожитках вищих навчальних закладів державної та комунальної форм власності [Електронний ресурс] : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2011 р. № 284/423/173. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0520-11> (дата звернення 09.01.2018). – Назва з екрану.

References

1. Pro vishchu osvitu: Zakon Ukrainy № 2233–VIII vid 07.12.2017 [Law of Ukraine on Higher Education № 2233–VIII from 07.12.2017]. – Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (Accessed 09.01.2018).

2. Pro vstanovlennya hranychnoho rozmiru platy za prozhyvannya v student-s'kykh hurtozhytkakh vyshchych navchal'nykh zakladiv derzhavnoyi ta komunal'noyi form vlasnosti: Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 28.03.2011 № 284/423/173 [Order on the establishment of the maximum amount of payment for accommodation in student dormitories of higher educational institutions of state and communal ownership № 284/423/173 from 28.03.2011]. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0520-11> (Accessed 09.01.2018).

Konstantin Serdyukov

ECONOMIC RISKS AND ENSURING THE FINANCIAL SUSTAINABILITY OF CORPORATIONS AND GOVERNMENT AGENCIES IN THE SERVICE SECTOR

Abstract

The article is devoted to an actual issue of reforming the system of education in Ukraine. The obvious prerequisites for the emergence of this topical problem are considered in detail. The author expresses certain doubts about the feasibility of a current strategy for implementing the education system reform. The main priorities for the next 5-10 years of the development of education are offered with a reasoned indication of the positive aspects and possible sources of financial risks. The author sees the main manifestation of economic instability in the complicated situation of fulfilling financial obligations to educational institutions, in a substantial reduction of the state order for specialists training in demanded professions. The issue of the equivalence of costs for the preparation of a budget student and a student studying on a contract basis is being raised. The ratio of the cost price of training to various categories of students (the budget form, the contract form, foreign students) is deduced. It is emphasized that the payment for training on a contract basis is 30-40 % lower than the cost of training a budget student. Two main ways of minimizing the financial risks of educational institutions are proposed.

Key words: education system, reform, risk analysis, financing, educational institutions, contract training, budget financing.

О. Л. Сидоренко

ЗОВНІШНЄ НЕЗАЛЕЖНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ: РИЗИКИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

У 2017 р. зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти, було проведено в Україні вдесяте. «Результати проведення зовнішнього незалежного оцінювання свідчать про те, що його вплив на освітню систему в цілому та на систему загальної середньої освіти зокрема є значно більшим за традиційні механізми забезпечення якості освіти» – зазначено у Доповідній записці «Про підсумки проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2017 році», підготовленій Українським центром оцінювання якості освіти (УЦОЯО) до засідання Колегії Міністерства освіти і науки України [1].

Питання запровадження ЗНО як складової української освіти розглядали українські науковці Л. Гриневич, Ю. Ковальчук, О. Ляшенко, В. Темненков та ін.

Т. Вакуленко, В. Горох, А. Забуліоніс, А. Милянник, С. Раков та ін. досліджували світовий досвід проведення стандартизованих зовнішніх оцінювань з огляду на перспективу створення національної системи моніторингу якості освіти в Україні.

28 вересня 2017 р. набрав чинності новий Закон України «Про освіту». Розділ V цього нормативно-правового акта включає статті, які визначають мету розбудови та функціонування системи забезпечення якості освіти, а також її складові: систему забезпечення якості в закладах освіти (внутрішня система забезпечення якості освіти); систему зовнішнього забезпечення якості освіти; систему забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти. Зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання та моніторинг якості освіти визначені Законом як інструменти, процедури та заходи системи зовнішнього забезпечення якості освіти [2].

Отже, *актуальність теми, що розглядається у даному виступі*, викликана проведенням реформ в освіті, визначенням статусу зовнішнього оцінювання на законодавчому рівні. Базовий освітній закон вимагає глибокого осмислення і якнайшвидшої імплементації, оскільки провідна мета його прийняття – приведення освітньої системи у відповідність до вимог сучасного світу. Важливі завдання стоять зокрема і перед системою ЗНО. Розширюються її функції та зона відповідальності. Місію ЗНО на сучасному етапі розвитку системи можна охарактеризувати так: від контролю і оцінювання до активної участі у забезпеченні якості освіти.

Розглядаючи проблему ризиків в такій складній і відповідальній справі як ЗНО, в межах якої вирішується подальша доля молодшої людини, її особистісні та професійні перспективи, ми намагалися окреслити шляхи реалізації завдань, що стоять перед ЗНО, на прикладі співпраці Харківського регіонального центру оцінювання якості освіти (ХРЦОЯО) та педагогічних працівників областей, що входять до зони його обслуговування – Полтавської, Сумської, Харківської.

Уже сьогодні можна констатувати суттєві зрушення у створенні системи забезпечення якості освіти у регіоні. Багаторічний досвід співпраці ХРЦОЯО та департаментів науки і освіти областей, які входять в зону його обслуговування, щодо проведення ЗНО та аналізу його результатів має своїм наслідком сприйняття педагогічною громадськістю системи зовнішнього оцінювання як важливого інструменту аналізу якості освіти. ЗНО забезпечує об'єктивне вимірювання навчальних досягнень випускників закладів загальної середньої освіти. Аналіз результатів ЗНО, які доводяться до громадськості, дозволяє виявити проблеми шкільної освіти, рівень її якості, окреслити можливі шляхи вирішення цих проблем [3, с. 30] і тим самим зняти значні ризики у вивченні долі кожного випускника школи, та й школи в цілому.

Порівняльний аналіз питомої ваги учасників, які не склали ЗНО, наприклад Харківської області, можна подати у формі своєрідних «рік», побудованих за такою методикою:

1) обчислюється питома вага учасників, які не склали ЗНО з конкретного предмета по Україні (базисне значення);

2) обчислюється така ж питома вага по області;

3) розраховується індекс області, який показує, на скільки відсотків питома вага по цій області більше або менше порівняно з питомою вагою по Україні [4].

Чим цей показник менший, тим ситуація краща.

На рис. 1 подано динаміку питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які не склали тестування з цього предмета. Очевидно, що з 2014 р. ситуація покращується, тобто щороку зменшується відсоток учасників ЗНО, які не подолали рубіж, мінімально достатній для участі в конкурсі на вступ до ВНЗ.

На рис. 2 подано динаміку питомої ваги учасників ЗНО тієї ж області, які не склали тестування з математики. З цього предмета область не має стійкої позитивної динаміки за показником «не склав».

За описаною вище методикою можна здійснити порівняльний аналіз питомої ваги учасників ЗНО, які отримали 175 і більше балів, тобто тих, хто найбільш успішно склав тестування з предмета. Зрозуміло, що у даному випадку кращою буде вважатися ситуація при вищому показнику.

На рис. 3 подано динаміку питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української

Рис. 1. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які не склали тестування

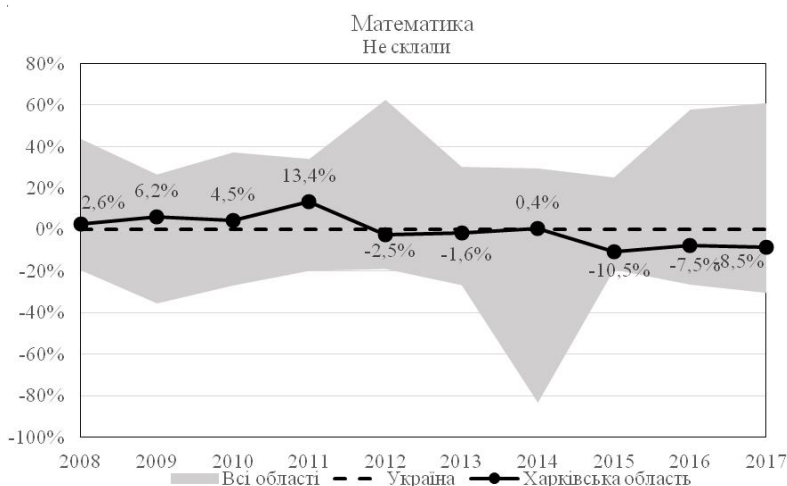

Рис. 2. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з математики, які не склали тестування

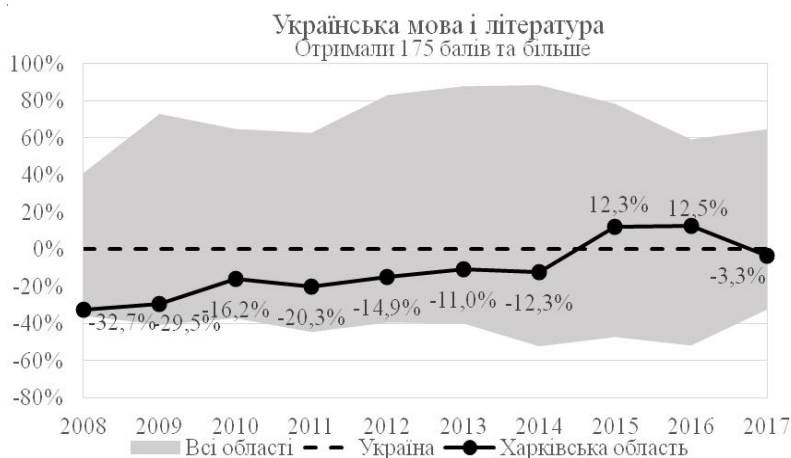

Рис. 3. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з української мови і літератури, які отримали 175 і більше балів

мови і літератури, які отримали 175 і більше балів з цього предмета. З 2014 р. по 2016 р. ситуація покращувалася, проте у 2017 р. відбулося суттєве зниження показника. Ще гіршим є стан справ в області за даним показником з математики (рис. 4).

Очевидно, що окреслена ситуація потребує оперативного управлінського реагування. Результати ЗНО – це не тільки і не стільки рейтинг в загальноукраїнському заліку, це в першу чергу конкурентоспроможність випускника. І тут звичайно потрібно зняття будь-яких ризиків небезпечності, недостатньої чіткості, непорозумінь.

Слід зауважити, що офіційний звіт про проведення ЗНО щорічно надається УЦОЯО і є доступним для усіх зацікавлених осіб. Проте отримані за результатами проведених загальнонаціональних тестувань статистичні дані до цього часу не стали об'єктом системних досліджень. Відсутні також рекомендації педагогам-практикам щодо вдосконалення навчального процесу. За результатами ЗНО не зроблено жодних висновків щодо вдосконалення стандартів, програм, підручників, хоча деякі з цих висновків лежать просто на поверхні.

Зрозуміло, що загальні тенденції як в межах держави, так і окремої адміністративної одиниці формуються результатами конкретних закладів освіти. Для того, щоб кожен учитель міг проаналізувати результати своїх учнів, які брали участь в ЗНО, у 2017 р. УЦОЯО започаткував роботу нового сервісу – «Успішність проходження ЗНО». Представники закладів освіти матимуть можливість порівняти результати виконання завдання випускниками школи з показниками на рівні району, міста. Для

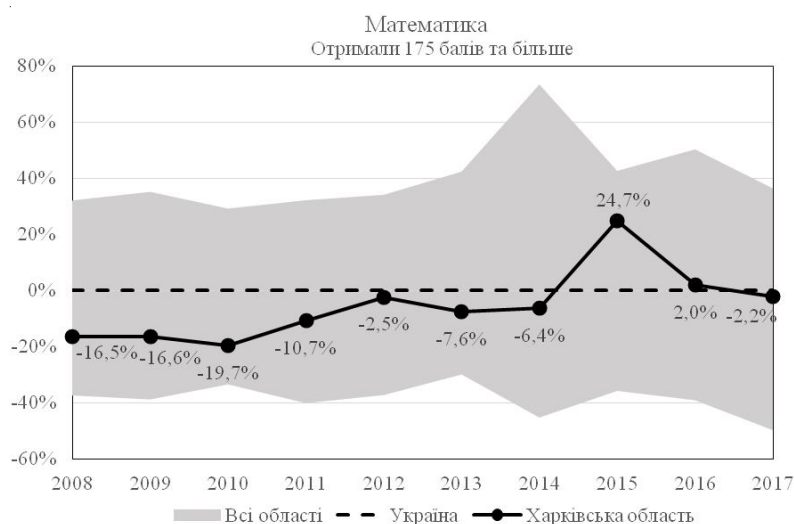

Рис. 4. Динаміка питомої ваги учасників ЗНО Харківської області з математики, які отримали 175 і більше балів

кожного із завдань сертифікаційної роботи вказано відсоток набраних учнями класу (закладу) балів від максимально можливої кількості тестових балів, що могли отримати учні, які проходили тестування з певного навчального предмета [5].

На наш погляд, рекомендації щодо підвищення якості освіти (надання освітніх послуг) можуть бути такими:

1. Здійснення аналізу розподілу закладом освіти годин варіативної складової навчального плану з урахуванням результатів анкетування учнів 11-х класів та їхніх батьків щодо попередньої обираючості предметів ЗНО.

2. Діагностування фахового рівня вчителів 10–11 класів із використанням завдань та елементів процедури проведення ЗНО.

3. Забезпечення адресної фахової методичної допомоги вчителям 10–11 класів, які продемонстрували достатній, середній або низький рівень виконання завдань ЗНО.

4. Надання адресної методичної допомоги щодо правильного застосування критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів вчителям, які викладали в 11-х класах у попередньому навчальному році та продемонстрували низький рівень об'єктивності оцінювання (за аналізом порівняння результатів ДПА та річних оцінок).

5. Організація фахової методичної підтримки вчителів 10–11 класів за результатами аналізу вчителями, які викладали в 11-х класах у попередньому навчальному році, виконання завдань їхніми учнями (сервіс УЦОЯО).

Наведені рекомендації можуть бути адресовані органам управління закладами освіти, методичним службам, керівникам закладів освіти.

Керівникам закладів освіти, крім того, вважаємо за необхідне зауважити на вирішенні таких важливих питань:

1. Коригування персонального складу вчителів, які викладають у 10–11 класах на підставі аналізу результативності ЗНО.

2. Розподіл годин варіативної складової з урахуванням результатів анкетування учнів 11-х класів та їх батьків щодо попередньої обираючості предметів ЗНО для забезпечення повторення та систематизації навчального матеріалу.

3. Організація вчителями, які викладали в 11-х класах у попередньому навчальному році, аналізу виконання завдань їхніми учнями (сервіс УЦОЯО) та підготовка інформації для узагальнення методичною службою.

4. Забезпечення участі вчителів, які викладають у 10–11 класах, у пролонгованих дистанційних семінарах, організованих ХРЦОЯО.

5. Здійснення контролю за якістю проведення уроків, у тому числі з тем, які за результатами проведення ЗНО у попередні роки виявилися найгірше засвоєними учнями закладу освіти.

6. Організація для 11 класів тематичного контролю (тренувального тестування) у тестовому форматі та доведення результатів до батьків.

7. Забезпечення якісної роботи психолога.

Усе наведене вище дозволяє зробити висновок, що основними завданнями системи ЗНО у забезпеченні якості освіти мають стати:

- не тільки надання закладам освіти, установам управління освітою різних рівнів достовірної та повної інформації за результатами проведення загальнонаціональних тестувань, а й формування культури її використання для зняття будь-яких ризиків необ'єктивності або помилковості прийняття ефективних рішень у галузі освітньої політики й оцінки їх дієвості;
- забезпечення даними про якість національної системи освіти у рамках міжнародних порівняльних досліджень з метою інтеграції національної системи освіти у єдиний освітній простір Європи і світу і забезпечення її конкурентоспроможності на ринку освітніх послуг в умовах глобалізації.

Література

1. Про підсумки проведення зовнішнього незалежного оцінювання у 2017 році [Електронний ресурс] : рішення колегії Міністерства освіти і науки України від 02.11.2017 протокол № 8/2-20. – Режим доступу : [http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-\(2017-rik\).html](http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-(2017-rik).html) (дата звернення 15.11.2017).
2. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII// Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення 10.01.2018).
3. Сидоренко О. Якість загальної середньої освіти крізь призму ЗНО: До питання про створення національної системи моніторингу якості освіти / О. Л. Сидоренко // Вісник ТІМО. – 2013. – № 1–2. – С. 29–32.
4. Офіційні звіти про проведення ЗНО [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти. – Режим доступу : <http://testportal.gov.ua/ofzvit/>.
5. Учителі зможуть проаналізувати, як виконують завдання ЗНО їхні учні [Електронний ресурс] // Український центр оцінювання якості освіти. – Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/2017/10/31/uchyteli-zmozhut-proanalizuvaty-yak-vykonuyut-zavdannya-zno-yihni-uchni/>.

References

1. Pro pidsumky provedennya zovnishn'oho nezalezhnoho otsinyuvannya u 2017 rotsi [On the results of External Independent Assessment in 2017], 2017. Available at: [http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-\(2017-rik\).html](http://mon.gov.ua/about/kolegiya-ministerstva/rishennya-kolegiyi-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-(2017-rik).html) (accessed 20 December 2017).
2. Pro osvitu [Law of Ukraine «On Education»], Zakonodavstvo Ukrayiny, 2017. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (accessed 20 December 2017).
3. Sydorenko O. Yakist zahalnoi serednoi osvity kriz pryzmu ZNO: Do pytannia pro stvorennia natsionalnoi systemy monitorynhu yakosti osvity [Quality of General Secondary Education Through the Lens of EIT: Concerning the Establishment of the National Education Quality Monitoring System]. Bulletin of Testing and Monitoring in Education, 2013, no. 1–2, pp. 29-32.
4. Ofitsiini zvity pro provedennia ZNO [Official report on External Independent Assessment], Ukrayins'kyy tsentr otsinyuvannya yakosti osvity, 2017. Available at: <http://testportal.gov.ua/ofzvit/> (accessed 20 December 2017).
5. Uchyteli zmozhut proanalizuvaty, yak vykonuiut zavdannia ZNO yikhni uchni (2017) [Teachers Will Be Able to Analyze How Their Student Complete EIT Tasks], Ukrayins'kyy tsentr otsinyuvannya yakosti osvity, 2017. Available at : <http://testportal.gov.ua/2017/10/31/uchyteli-zmozhut-proanalizuvaty-yak-vykonuyut-zavdannya-zno-yihni-uchni/> (accessed 20 December 2017).

Oleksandr Sydorenko

EXTERNAL INDEPENDENT TESTING AS A COMPONENT OF THE SYSTEM OF EXTERNAL QUALITY ASSURANCE IN EDUCATION

Abstract

This paper examines a role of External Independent Testing (EIT) as a component of the system of external quality assurance in education. The author defines the mission of EIT in its present state as a transition from control and evaluation to active involvement in the process of quality assurance in education.

The author analyzes capacity of EIT to provide educational institutions, educational authorities of different levels and all stakeholders with reliable and full information for effective decision-making in the sphere of educational policies. The author shares experience of cooperation in this sphere between Kharkiv Regional Center for Educational Quality Assessment and educational authorities, departments of methodology of Kharkiv, Sumy and Poltava Oblasts. The article deals with certain results of EIT, characterizes information resources that educational institutions can use to perform in-depth analysis and overcome identified problems. The article contains recommendations for the improvement of educational services, addressed to departments of education, departments of methodology and heads of educational institutions.

Keywords: External Independent Testing, education quality, system of education quality assurance, system of external education quality assurance, educational authorities, educational institutions.

Л. Г. Сокурянська, О. О. Дейнеко

РИЗИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИПУСКНИКІВ ВИШІВ: ЧИННИКИ АКТУАЛІЗАЦІЇ ТА СТРАТЕГІЇ МІНІМІЗАЦІЇ

Як свідчать численні соціологічні дослідження, в тому числі здійснені кафедрою соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,¹ процеси постмодернізації сучасних суспільств, зокрема українського, висувають цінність самореалізації на провідні позиції у структурі ціннісних орієнтацій студентської молоді. Дослідження та соціальна практика засвідчують протиріччя між високим рівнем орієнтації сучасного студентства на самореалізацію та наявними у нього ресурсами реалізації цієї цінності.

Актуальність дослідження обраної нами проблеми зумовлена тим, що ризики самореалізації випускників ВНЗ актуалізують феномен «відтоку мізків», суттєво послаблюючи інтелектуальний потенціал будь-якої країни, а також провокуючи соціальну напруженість. Особливо небезпечною ця ситуація є для українського суспільства. З огляду на це, процеси євроінтеграції мають не лише позитивний ефект для розвитку українського соціуму, але й певні «витрати».

Визначаючи ступінь розробленості обраної проблематики, зазначимо, що аналіз закордонних досліджень свідчить, що проблема ризиків самореалізації випускників вишів є загальносвітовою тенденцією. Серед європейських дослідників нашу увагу привернули роботи В. Куззокрія, яка, вивчаючи проблему професійної самореалізації молоді, говорить про дві професійні стратегії – стратегію «сжимання» молодості та стратегію «подовження» молодості. Серед чинників, які впливають на формування цих стратегій, В. Куззокрія наводить такі, як родинний уклад та особливості виховання молоді в різних європейських країнах [1]. На окрему увагу заслуговують дослідження російських науковців О. Омельченко та Ю. Зубок. Так, О. Омельченко, використовуючи соціокультурний підхід та методологію якісного дослідження, акцентує на ролі молодіжних субкультур як основи самореалізації молоді [2]. Ю. Зубок, застосовуючи інституціональний підхід до вивчення соціального розвитку молоді, аналізує вплив на працевлаштування молодих фахівців чинників, пов'язаних як з професійною підготовкою, так і з колізіями на ринку праці [3].

Мета цієї публікації полягає у визначенні макро- та мікросоціальних чинників, що актуалізують / мінімізують ризики самореалізації випускників ВНЗ України.

---

¹ Йдеться про такі загальнонаціональні та міжнародні дослідження, як «Сучасні університети як осередки формування інтелектуальної еліти українського суспільства» (2000–2001 рр.); «Вища освіта як фактор соціоструктурних змін: порівняльне дослідження посткомуністичних суспільств» (2005–2007 рр.); «Проблеми формування громадянської ідентичності молоді: роль освіти як чинника консолідації суспільства» (2008–2009 рр.); «Студентство пограниччя Центральної та Східної Європи: ідентичності, цінності, життєві плани» (2015–2016 рр.).

Реалізуючи цю мету, підкреслимо, що умови суспільства ризику сприяють формуванню соціальної суб'єктності особистості, тобто її здатності самостійно та активно діяти, вирішуючи проблеми своєї життєдіяльності [4]. В залежності від ціннісних орієнтацій та життєвих настанов індивіда його соціальна суб'єктність може бути як вимушеною (зовнішньо зумовленою), так і природною (внутрішньо зумовленою). Щодо випускників ВНЗ, то їхня соціальна суб'єктність у контексті самореалізації залежить як від таких внутрішніх характеристик, як сприйняття ризиків самореалізації; ціннісні орієнтації; життєві стратегії; вмотивованість отримання вищої освіти; професійні, мовні та цифрові компетентності тощо, так і від зовнішніх чинників, а саме від соціально-економічної ситуації в країні, державної освітньої політики, соціального, економічного та культурного капіталу батьків.

З огляду на зазначене вище, основною гіпотезою нашого дослідження є припущення, що головним чинником мінімізації ризиків професійної самореалізації випускників ВНЗ є не лише наявні ресурси (освітні, економічні, соматичні тощо), а й суб'єктивне сприйняття ризиків самореалізації, а також налаштованість та реальні дії щодо їхнього подолання, тобто рівень соціальної суб'єктності майбутніх фахівців.

Визначаючи чинники актуалізації та чинники подолання / мінімізації ризиків професійної самореалізації випускників вітчизняних вишів, серед перших ми виокремили, зокрема, такі як масовізація вищої освіти в Україні, що виявляється у збільшенні кількості вишів усіх рівнів акредитації, а отже збільшенні кількості студентів (особливо тих, що отримують освіту з престижних сьогодні спеціальностей); нові правила вступу до ВНЗ, за якими абітурієнт може подавати документи одночасно на декілька спеціальностей; наслідком цього є отримана освіта, яка не була пріоритетною для абітурієнта; останнє, у свою чергу, зумовлює невмотивованість студентів до навчання, що позначається на їхній професійній самореалізації [5].

Досліджуючи чинники подолання / мінімізації ризиків самореалізації вихованців українських вишів у професійній сфері, окрім зазначених вище макросоціальних чинників, ми звернулися до аналізу такого мікросоціального чинника, як ризик-стратегії студентської молоді. Значимо, що ми розуміємо **ризик-стратегії** як довготерміновий проект реакції на ризики (у даному випадку на майбутні професійні ризики), що втілюється у ціннісно-поведінкових характеристиках суб'єктів (зокрема у ціннісних орієнтаціях, життєвих позиціях, повсякденних практиках, моделях ідентифікації тощо), визначаючи потенціал їхньої соціальної суб'єктності.

Основою для виокремлення моделей ризик-стратегій були соціально-професійні плани студентської молоді. Емпіричним методом верифікації типології ризик-стратегій є результати процедур багатовимірного шкалювання і методу дерев класифікації (за даними результатів дослідження 2008-2009 рр.) [6]. За результатами ІАД нами були визначені три види ризик-стратегій молоді.

Перша емпірично виокремлена нами ризик-стратегія – це стратегія мінімізації ризиків (протистояння ризикам), метою якої є досягнення ситуації «успіху» в боротьбі з професійними ризиками завдяки плануванню професійного майбутнього, культуркапіталізації, академічній успішності, прирощенню професійних компетентностей тощо. Цю стратегію перш за все обирали студенти, які планували після закінчення ВНЗ займатися бізнесом [6].

Стратегія переводу професійних ризиків була виявлена нами на прикладі аналізу тієї групи студенти, яка обрала альтернативу «байдуже, чим займатись, аби платили гроші». Обираючи цю альтернативу, студенти проявляють максимальну готовність до мобільності у сфері професійної самореалізації, що мінімізує їхню потенційну схильність до професійних ризиків завдяки їхнього «переводу» в економічну площину.

Слід зазначити, що саме ця студентська група демонструє готовність змінити професійну ідентичність, статус та компетенції, саме тому її «професійну мобільність» можна розглядати радше як «професійну зраду» [6].

Ризик-стратегія уникнення (ігнорування) є найбільш незахищеною від простору професійних ризиків. Маркером серед альтернатив соціально-професійних планів для позначення даної

стратегії нами був обраний варіант «чітких планів немає». Відсутність планування професійного майбутнього, яке позначається у відсутності відповідних практик щодо професійної капіталізації, орієнтація на випадок, ситуативність мислення та дій дають підстави для позиціонування цієї групи як потенційно найбільш «професійно ризикогенної» [6].

Аналіз соціокультурного портрету «професійно ризикогенної» студентської групи засвідчив, що ризик і невизначеність «паралізують» суб'єктний потенціал агента, а сама суб'єктність виступає як чи не єдиний варіант протистояння ризикогенному середовищу.

Література

1. Cuzzocrea V. Squeezing or blurring: young adulthood in the career strategies of professionals based in Italy and England / Valentina Cuzzocrea // *Journal of Youth Studies*. – 2011. – Vol. 14. – № 6. – P. 657–674.
2. Омельченко Е. Л. Молодежный вопрос в пространстве современности / Е. Л. Омельченко // *Журнал исследований социальной политики*. – 2006. – Т. 4. – № 2. – С. 149–150.
3. Зубок Ю. А. Отношение молодежи к образованию как фактор повышения эффективности подготовки высококвалифицированных кадров / Зубок Ю. А., Чупров В. И. // *Социс*. – 2012. – № 8. – С. 103–111.
4. Sokuryanska L. Educational reform in Ukraine: the risks of irresponsibility actualization / Sokuryanska Ludmila // *Studia nad wiedza. Tom. VI. Wiedza a instytucjonalizacja nieodpowiedzialnosci* / Redakcja Mariusz Zemlo, Arkadiusz Jablonski, Jan Szymczyk. – Lublin : Wydawnictwo KUL, 2014. – P. 379–388.
5. Сокурянская Л. Г. Социальная субъектность как социологическое понятие и социальный феномен / Л. Г. Сокурянская // *Методология, теория та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць*. – Харків : Видавничий центр ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2001. – С. 36-41.
6. Дейнеко О. О. Соціально-професійні плани сучасного українського студентства в контексті ризик-стратегій: перспективи емпіричної розвідки / О. О. Дейнеко // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : збірник наукових праць. Серія: «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи»*. – 2012. – № 993. – Випуск 29. – С. 168–176.

References

1. Cuzzocrea V. Squeezing or blurring: young adulthood in the career strategies of professionals based in Italy and England, *Journal of Youth Studies*, Vol. 14, no. 6, September 2011, pp. 657-674.
2. Omelchenko E. L. Molodezhnyiy vopros v prostranstve sovremennosti [Youth issue in the modern space], *Zhurnal issledovaniy sotsialnoy politiki – Journal of Social Policy Studies*, 2006, P. 4, no. 2, pp. 149-150.
3. Zubok Yu. A., Chuprov V. I. Otnoshenie molodezhi k obrazovaniyu kak faktor povysheniya effektivnosti podgotovki vyisokokvalifitsirovannyih kadrov [The attitude of young people towards education as a factor in increasing the efficiency of training highly qualified personnel], *Sotsis – Sociological researches*, 2012, no. 8, pp. 103-111.
4. Sokuryanska L. Educational reform in Ukraine: the risks of irresponsibility actualization *Studia nad wiedza. Tom. VI. Wiedza a instytucjonalizacja nieodpowiedzialnosci*, M. Zemlo, A. Jablonski, J. Szymczyk ed., Lublin, Wydawnictwo KUL, 2014, pp. 379-388.
5. Sokuryanskaya L. G. Sotsialnaya sub'ektnost kak sotsiologicheskoe ponyatie i sotsialnyiy fenomen [Social subjectness as a sociological concept and social phenomenon], *Metodologiya, teoriya ta praktika sotsiologichnogo analizu suchasnogo suspilstva: Zbirnik naukovih prats, Kharkiv – Methodology, theory and practice of sociological analysis of modern society: collection of scientific works*, V.N. Karazin Kharkiv National University Publ., 2001, pp. 36-41.
6. Deineko O. O. Social'no-profesijni planu suchasnogo ukrai'ns'kogo studentstva v konteksti ryzyk-strategij: perspektyvy empirychnoi' rozvidky [Socio-Professional Plans of the Modern Ukrainian Students in the Context of Riskstrategies: Perspectives of Empirical Research], *Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo*

universytetu imeni V. N. Karazina : zbirnyk naukovykh prac'. Serija: «Sociologichni doslidzhennja suchasnogo suspil'stva: metodologija, teorija, metody» [Visnyk of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series «Sociological Studies of contemporary society: methodology, Theory, Methods»], Kharkiv, V. N. Karazin Kharkiv National University Publ., 2012. no. 993, Vol. 29, pp. 168-176.

Liudmyla Sokurianska, Oleksandra Deineko

RISKS OF UNIVERSITY GRADUATES PROFESSIONAL SELF-ACTUALIZATION: FACTORS OF ACTUALIZATION AND STRATEGY OF MINIMIZATION

Abstract

The factors of actualization / minimization of the professional self-actualization Ukrainian graduates risks are analyzed in the article, based on the data of sociological research carried out by V.N. Karazin Kharkiv National University Department of Sociology during 2000th – 2016th. The examples of theoretical and empirical studies of foreign and domestic researchers of this problem are given in the article. Among the factors of professional self-fulfillment students risks actualization are determined such as mass popularization of higher education in Ukraine; admission to Ukrainian universities according to the new rules; getting education due to specialty that was not a priority for an entrant; the lack of students motivation to study, etc. Particular attention is paid to the analysis of risk strategies models, the basis of which is created by the socio-professional plans of student youth. The conclusion is made on the necessity of researching the self-realization risks of Ukrainian graduates not only in professional but also in other spheres of their life.

Key words: studentship, risks of professional self-realization, social subjectivness, risk-strategy.

I. O. Степанець

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ КЕРІВНИКА ОСВІТНИМИ ПРОЦЕСАМИ ЯК ВІДПОВІДЬ НА РИЗИКИ В СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТИ

Нові підходи до формування системи управління сферою вищої освіти, ґрунтуються на принципах відкритості та демократичності. У такій системі передбачається забезпечити управління освітніми закладами, що врахують громадську думку щодо цілей і завдань ЗВО, в результаті чого мають змінитися функції, структура і стиль управління.

Як переконує світовий досвід, модернізація управління освітою передбачає, перш за все, перехід до програмно-цільового управління, запровадження нової етики управлінської діяльності, що базується на принципах колегіальності, персональної відповідальності, позитивної мотивації, підвищення компетентності управлінців різних рівнів.

Закономірним процесом і сучасною тенденцією у світі є підвищення ролі теоретичної підготовки, зростання питомої ваги базових теоретичних знань у процесі набуття професійної освіти та підвищення професійної компетентності керівних кадрів у всіх соціальних сферах, у тому числі в освіті.

Розглядаючи методологічні основи модернізації освітньої галузі України, В. Кремень зауважив, що в якості системоутворюючих чинників вироблення політики забезпечення якості у сфері вищої освіти і професійної стратифікації у суспільстві слід розглядати:

- здатність суб'єкта управлінської діяльності приймати професійні рішення і нести особисту відповідальність за їх наслідки;
- рівень інтелектуального розвитку психофізіологічних властивостей і медико-біологічних характеристик [5, с. 58–59.].

Аналіз управлінської практики і досвід засвідчують, що «динамізм», оптимальність і продуктивність організаційно-управлінської структури тим ефективніше, чим більше уваги приділяється конкретним складовим систем, не лише людському елементу взагалі, а, в ідеалі, кожній людині.

– різні аспекти проблем управління закладами освіти, підвищення професійної компетенції їх керівників досліджували вітчизняні й зарубіжні вчені: В. Бондар, Л. Даниленко, М. Дарманський, О. Зайченко, І. Зязюн, М. Кондаков, Ф. Паначин, М. Поташник, О. Савченко, Т. Шамова, М. Шубін та інші.

С. Тонконога і В. Кричевський, досліджуючи діяльність і особистість керівника закладу освіти, дійшли висновків: праця сучасного керівника має професійно управлінський і творчий характер; зміст діяльності керівника визначається його функціями, правами та обов'язками, відповідальністю, тобто всім, що визначає роль і місце керівника освітнього закладу в системі освіти.

Р. Шакуров, досліджуючи діяльність керівників закладів освіти та їх взаємин з педагогічним колективом, звертає увагу на те, що низький рівень професійної підготовки керівника негативно позначається на взаєминах у педагогічному колективі; малокомпетентний керівник об'єднає навколо себе таких же малодосвідчених працівників.

За результатами соціологічних досліджень науковців КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, престиж навчального закладу званою мірою визначається як професійною компетентністю педагогічних кадрів й умінням творчо розв'язувати фахові проблеми (21,1%), так і ініціативністю та професійним керівництвом адміністрації навчального закладу (66,7%). Успішний розвиток закладу освіти науково-педагогічні і педагогічні працівники академії та структурних підрозділів пов'язують з вдалим керівництвом адміністрації навчального закладу (40,9%).

Нині, коли мова заходить про управління, механізм його оновлення, то висловлюються різні, часто не співвідносні між собою думки.

Одні під оновленням управління розуміють його демократизацію як тотальне руйнування всіх сталих організаційних структур, відкидають необхідність безпосереднього управління, наголошуючи, що таке управління було в радянські часи і супроводжувалося безперервним ланцюгом хибних думок і рішень. Значна частина вважає, що необхідно нарощувати обсяг громадського компонента в управлінні, щоб заклади освіти із державно-громадського утворення перетворювалися на громадсько-державне. Інші заявляють про те, що частину функцій управління слід передати студентам, органам студентського самоврядування, а педагогам у цьому випадку відвести роль порадників і консультантів. Нарешті висловлюється думка, що вдосконалення системи управління можливе тільки в тому випадку, коли буде організаційно оновлено зміст освіти, про що ще на рубежі століть зазначали науковці і освітяни, зокрема В. Солодков [4].

Очевидно, що кожна із вище наведених точок зору заслуговує на увагу. Однак, лише незначна частина працівників закладів освіти висловлює сумнів у тому, що престиж навчального закладу, його індивідуальність, успіхи у підготовці студентів підтримується керівником закладу, його компетентністю, професійною зрілістю, організаторськими здібностями, вмінням сформулювати і зорієнтувати колектив тощо.

Визначаючи систему компетентностей керівника закладу вищої освіти, ми виходимо з того, що:

- управлінська діяльність – це система дій, спрямованих на підготовку, прийняття і реалізацію рішення;
- управлінські знання і вміння необхідні не тільки для реалізації відповідних функцій, а й для ефективного впливу на членів колективу і комунікативних зв'язків з ними;
- керівник – це лідер – член колективу, за яким останній визнає право ініціювати, вести, відстоювати і приймати рішення.

Стратегічною метою сучасного ЗВО є створення ефективних умов для розвитку і самореалізації особистості студента у процесі професійної підготовки. Однією з фундаментальних вимог до його діяльності на сучасному етапі є інноваційний характер управлінської діяльності не лише очільника закладу, а інших суб'єктів управлінської системи, і особливо викладачів, які здійснюють управлінську діяльність стосовно освітнього процесу.

Чітко встановлено, що ефективність навчальної діяльності в сучасному ЗВО значною мірою визначається особистісними якостями і професійними характеристиками викладача, що реалізуються в його стилі взаємодії з студентами.

Іншими словами, стиль педагогічної діяльності викладача, реалізуючись у спрямованості на студента, його розвитку, захопленості справою, професійному володінні організаторською технікою, делікатності і толерантності з виявленням креативності у педагогічній діяльності складає основу ефективного управління освітнім процесом і якістю освіти як його результатом.

До особливостей такого управління процесом професійної підготовки майбутнього фахівця, зокрема педагога, ми відносимо:

1. Демократичність. Управління має бути глибоко демократичним, передбачати лише ті форми і методи, які дають можливість кожному студенту виявити максимально само реалізуватися.

2. Гнучкість. Управління має бути гнучким, тобто оперативно реагувати на обставини і ситуації, що змінюються.

3. Об'єктивність. Управління не допускає суб'єктивності в оцінці ситуації, дії, рішення і його результату.

4. Фахова підготовленість. Ефективність управління залежить від підготовленості й усвідомленості викладачем потреби професійного вирішення завдань і проблем.

5. Технологічність. Управління має бути технологічним, спиратися на педагогічний моніторинг.

Усвідомлюючи, що студенти Харківської гуманітарно-педагогічної академії – це майбутні класні керівники, методисти, керівники дошкільних і загальноосвітніх навчальних закладів освіти різних рівнів, ми прагнемо створювати сприятливі педагогічні та психологічні умови їх формування як керівників.

Найбільш ефективними умовами, що забезпечують формування особистості майбутнього керівника, ми вважаємо:

1. Підвищення якості освіти, удосконалення її змісту з метою підготовки високоосвічених фахівців, які б ґрунтовно володіли знаннями з педагогіки, психології, науковими основами управління закладами освіти, методами психолого-педагогічного дослідження тощо.

Аналіз діяльності викладачів, спілкування з випускниками академії, які вже працюють у навчальних закладах, відгуки керівників закладів освіти, де працюють наші випускники, показують, що підготовлені фахівці в більшості своїй здатні працювати в нових умовах, демонструють компетентність і професіоналізм, органічно вливаються у трудові колективи.

2. Забезпечення особистого психічного здоров'я, відчуття студентом себе невід'ємним суб'єктом соціуму. Гуманний підхід до студентів у процесі особистісно орієнтованого навчання, повага до особистості студента стали нормою в педагогічній діяльності колективу. Як результат – відсутність конфліктних ситуацій, зростання активності студентів, їх зацікавленість у співпраці з викладачами.

3. Розвиток студентського самоврядування. Багаторічний досвід академії засвідчує, що досягти вагомих результатів у формуванні соціально активної особистості, яка прагне реалізувати себе, бере на себе відповідальність за щось чи за когось, неможливо без залучення її до роботи в органах самоврядування.

4. Забезпечення управлінсько-орієнтованого спілкування у зв'язку з плануванням та організацією різних видів діяльності студентів, зокрема, на практичних заняттях, під час педагогічної практики тощо.

Обговорення педагогічних чи психологічних ситуацій, розв'язання педагогічних і психологічних задач, моделювання ситуацій, проведення ділових ігор, педагогічні і психологічні тренінги – ось далеко не повний перелік тих методів і прийомів роботи викладачів зі студентами на заняттях, використання яких робить студента суб'єктом процесу формування себе як професіонала, компетентного в питаннях управління педагогічним процесом фахівця.

Таким чином, слід констатувати, що формування особистості та здатності керівника закладу освіти здійснювати управлінську діяльність є дієвим чинником забезпечення ефективності і підвищення якості освіти.

Література

1. Про Національну доктрину розвитку освіти [Електронний ресурс] : Указ Президента України 17.04.2002 р. N 347/2002 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>. – Назва з екрану.
2. Закон України «Про загальну середню освіту» // Інформ. збірник Міністерства освіти і науки України. – 1999. – №15. – С. 3–23.
3. Поташник М. М. Демократизация управления школой / М. М. Поташник. – М. : Знание, 1990. – 80 с.
4. Солодков В. Школа и ПТУ: перспективы развития / В. Солодков // Образование и управление. – 1998. – Т.2. – №2. – С. 34–43.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / В. Г. Кремень. – Київ : Грамота, 2005. – 448 с.

References

1. Pro Natsionalnu doktrynu rozvytku osvity [National Doctrine of Education Development]. Zakonodavstvo Ukrayiny, 2002. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/347/2002> (Accessed 10 January 2018).
2. Zakon Ukrayiny «Pro zahalnu serednyu osvitu» [Law of Ukraine “On General Secondary Education”], Informatsiynyy zbirnyk Ministerstva osvity i nauky Ukrayiny – Informational collection of the Ministry of Education and Science of Ukraine, 1999, no. 15, pp. 3-23.
3. Potashnik M.M. Demokratyzatsyya upravlenyya shkoloy [Democratization of school management], Moscow, Knowledge, 1990, 80 p.
4. Solodkov V. Shkola y PTU: perspektyvy razvytyya [School and vocational education: prospects of development], Obrazovanie i upravlenie – Education and management, 1998, Vol. 2, no. 34-43.
5. Kremen V. H. Osvita i nauka v Ukrayini – innovatsiyni aspekty. Stratehiya. Realizatsiya. Rezultaty [Education and Science in Ukraine - Innovative Aspects. Strategy. Realization. Results], Kyiv, Hramota, 2005, 448 p.

Ivan Stepanets

THE FORMATION OF THE PERSONALITY OF THE EDUCATION PROCESSES MANAGER AS A RESPONSE TO THE RISKS IN THE QUALITY EDUCATION ASSURANCE FIELD

Abstract

In the article the system-forming factors of effective policy of quality management of higher education are determined considering the methodological foundations of the modernization of the educational sector in Ukraine. The role and formation of the personality of an educational institution manager is considered. This problem is determined by the new management activities' ethics implementation and by the transition to program-targeted management and increasing its efficiency. The results of scientific researches of various aspects of management activity in the institution of higher education are generalized, the conditions that determine the system of competence of its manager are defined.

Peculiarities and ways of modernization of management activity and conditions of formation of the educational institution manager or its separate structural subdivision are considered.

Key words: management, management activity, modernization, personality of the manager, educational processes.

СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЧЕТВЕРТОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ – ДЖЕРЕЛО РИЗИКІВ ДЛЯ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ

Тенденція трансформації світового ринку стосується практично всіх галузей економіки і сфер діяльності суб'єктів господарювання. Ринкові зміни та нинішня ситуація, що розкручується в Україні відносно освіти, породили значну чисельність ризиків для останньої. На цей момент часу в фаховій літературі досить інтенсивно ведеться обговорення типології цих ризиків, факторів їх появи, змісту і спрямованості дії, шляхів подолання; наводиться ґрунтовний якісний і кількісний аналіз освітніх ризиків; чимала кількість дослідників пропонує методики обчислення та управління ризиками і т. ін. Безумовно, з наукової точки зору, це розвиває теорію і методологію визначення та управління ризиками, яка має і певну практичну значимість для вітчизняних вишів в аспекті коригування стратегії подальшого розвитку та формування «потужних» конкурентних переваг. Проте цього недостатньо. Наявні флуктуації на ринку освітніх послуг потребують наскрізного моніторингу зовнішнього середовища, що оточує навчальні заклади, з метою виявлення найбільш значимих факторів, які провокують появу тих чи інших ризиків.

На думку автора, сьогодні прийшов той час, коли дослідникам варто звернути увагу на стрімку ходу науково-технічного прогресу та його результати, якими користується суспільство. Нині ми є свідками блискавичного «стрибка суспільства» з третьої промислової революції, яку ще називають «цифровою», у четверту, особливість якої полягає в масовому впровадженні кіберфізичних систем у виробництво. Цей вид революції характеризується злиттям технологій і стиранням граней між фізичними, цифровими і біологічними сферами.

Експерти відзначають, що першими кроками світу до нової промислової революції стали хмарні технології, розвиток способів збору і аналізу Big Data, краудсорсинг, біотехнології, безпілотні автомобілі й розвиток медицини, заснований на технології 3D-друку. У сфері фінансів зроблено колосальний прорив – запровадження криптовалюти Bitcoin і технології Blockchain [1; 2].

За оцінками McKinsey Global Institute у найближчі роки на глобальну економіку найбільше вплинуть: поширення мобільного Інтернету та Інтернету речей; автоматизація рутинної інтелектуальної роботи; хмарні технології та рішення по зберіганню енергії; нові підходи до управління геномами; просунута робототехніка та транспорт без водіїв; технологія 3D-друку і т. ін. Ці зміни знищать цілі галузі й професії (особливо ті, що не потребують високої кваліфікації). Не залишать без змін вказані технології і сферу освіти – самоліквідуються спеціальності, як непотрібні суспільству. Це призведе до закриття чисельної кількості факультетів, філій університетів і, зокрема вишів у цілому. З погляду автора, це є на сьогодні одним із значущих ризиків, який стоїть поряд із ризиками недофінансування навчальних закладів та масштабного скорочення абітурієнтів.

З огляду на вищезазначене сфера вищої освіти для того щоб вижити, повинна стрімко подолати неузгодженість між неймовірним розвитком нових технологій і своєю сталою інерційністю. Дослідники пропонують різні підходи рішення вказаної проблеми – це удосконалення технологій навчання, їх осучаснення. На думку автора, всі запропоновані підходи доволі вдало поєднуються сучасною концепцією STEM-освіти [3], яка являє собою перетин науки (Science), технології (Technology), інженерії (Engeneering) та математики (Math). Зацікавленість цією концепцією у світі набуває все більшого поширення. Експерти констатують, що на цей момент часу більш ніж 20 міжнародних освітніх технологій досліджують проблему STEM-освіти в області науки, технології, інженерії та математики. Наприклад, вченими таких країн як Австралія, Англія, Шотландія та США розроблені рекомендації щодо реалізації реформи STEM-освіти. Зокрема, в Австралії, Китаї, Англії, Кореї, Тайвані й США фахівці працюють над створенням навчальної програми, що дістала назву «K-12 STEM». Ця концепція поєднує у собі

інтеграційні міждисциплінарні підходи в кожній з STEM-дисциплін, що будуть вивчатись студентами.

Безумовно STEM-освіта є певним проривом в освітянських технологіях. Концепція STEM-освіти враховує і використання можливостей хмарних технологій, і способи збору та аналізу Big Data, і краудсорсинг, і рівень розвитку біотехнологій та технології 3D-друку, і технології Blockchain, і т. ін. Проте, аналогова модель, що описує концепцію STEM-освіти (рис), є, на думку автора, дещо недосконалою.

З першого погляду поєднання математики, науки, технології і інженерії є бездоганим в аспекті формування платформи для будь-якої освітньо-професійної програми. Проте тут варто вказати, що ця концепція ховає у собі ризик відставання навчальних закладів від нових технологій, бо вони «народжуються» в надрах науково-дослідних лабораторій та інститутів і зразу ж відбувається їх трансфер у сферу бізнесу. А навчальні заклади при цьому залишаються за полем зору. Тому процес передачі навчальним закладам новітніх технологій, матеріалів, устаткування запізнюється на декілька років, а іноді цей термін складає десять і більше років. Це породжує реальний ризик відставання: освітянських програм, які розробляються вищими навчальними закладами, від науки, нових технологій і устаткування; викладачів – від нових знань. Крім того, варто також вказати і на ризик «сталого закам'янілості» навчальної інфраструктури вишів, що є дуже характерним для вітчизняних університетів.

Щоб подолати вказані ризики необхідно на державному рівні вирішити завдання інтеграції вищих навчальних закладів з науково-дослідними організаціями та установами, проектно-конструкторськими бюро, а також відповідними службами і відділами профільних міністерств. Саме інтеграція освіти і науки надасть можливість:

- по-перше, у повній мірі реалізувати концепцію STEM-освіти в аспекті формування таких компетентностей майбутніх фахівців, які дозволять їм адекватно реагувати на виклики, що зумовлені наслідками четвертої промислової революції;
- по-друге, знизити освітні ризики, що породжені четвертою промисловою революцією.

Литература

1. Городецька М. О. Світові промислові революції: еволюція можливостей / М. О. Городецька // Perspectives of research and development: Collection of scientific articles. – Dublin, 2017. – С. 62–64.
2. Шваб К. Четвертая промышленная революция : пер. с англ. / Клаус Шваб. – М. : Экзамен, 2017. – 208 с.
3. Коваленко О. STEM-освіта : досвід упровадження в країнах ЄС та США / Оксана Коваленко, Олена Сапрунова // Рідна шк. – 2016. – № 4 (1036), квіт. – С. 46–50.

References

1. Gorodetska N. O. Svitovi promyslovi revoliutsii: evoliutsiia mozhlyvostei [World industrial revolutions: the evolution of opportunities]. Perspectives of research and development: Collection of scientific articles, 2017, pp. 62–64.
2. Shvab K. Chetvertaia promychlenaia revoliusiia [The Fourth Industrial Revolution]. Moscow, Ekzamen Publ., 2017. 208 p.

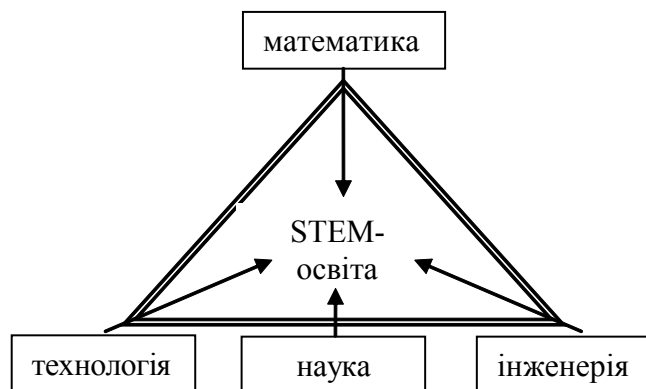

Рис. Основні компоненти STEM-освіти

3. Kovalenko O. STEM-osvita : dosvid uprovdazhenia v krainakh ES ta SSHA [STEM-education: experience of introduction in the EU and the USA]. *Ridna shkola*, 2016, No. 4 (1036), pp. 46–50.

Alexander Sumets

MODERN FOURTH INDUSTRIAL REVOLUTION ECHNOLOGIES AS A SOURCE OF RISK FOR EDUCATIONAL SYSTEM

Abstract

The article outlines the problem of risks for the educational system of Ukraine. It concisely presents the current state in risks research. The importance of studying the risks, their analysis and evaluation is indicated. The scientific achievements of the fourth industrial revolution are described. These include cloud technologies, ways to collect and analyze Big Data, crowdsourcing, biotechnology, 3D-printing technology, Bitcoin crypto currency and Blockchain technology, development of robotics and nanotechnology. The mentioned achievements act as key factors of technological risks for the educational system. The way of prevention of technological risks is indicated: it is connected with the implementation of the STEM-education concept.

The main components of STEM education are identified: science, technology, engineering and mathematics. The main drawback of the STEM-education concept has been noted and described.

The ways of overcoming technological risks in the educational sphere of Ukraine are suggested.

Key words: educational system, risk, industrial revolution, risk factors, STEM-education.

И. Ю. Сухленко

«ВОСПИТАНИЕ КРАСОТОЙ» КАК СПОСОБ ПРЕОДОЛЕНИЯ РИСКОВ В СИСТЕМЕ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ

Мы живем в парадоксальном мире в удивительное время. В мире, где «все истины известны», а алгоритмы решения проблем «давно изобретены». Однако всем этим богатством многовекового опыта человеческой культуры современное общество сознательно пренебрегает, ставя под угрозу собственное существование.

Простым, но негативным примером этому, на мой взгляд, является наше отношение к *сфере* культуры. Само слово «сфера» есть уже показатель того, как мало на самом деле мы уделяем внимание тому, что по мнению философов решает следующие задачи: «поддержание статичности общества, благодаря сохранению и воспроизведению традиции, и обеспечение его динамики благодаря творческим инновациям» [1]. Ведь если исходить из того, что культура есть «вся совокупность продуктов материальной и духовной целенаправленной деятельности человека – от орудий производства, зданий, социальных институтов и политических учреждений до языка, произведений искусств, религиозных систем, науки норм нравственности и права» [1], то разве возможно говорить о «сфере культуры», как бы признавая, что есть нечто, что находится вне ее?

Оказывается, возможно – в условиях доминирования технологического пути развития, которому следует наша цивилизация. За последнее десятилетие мы стали свидетелями удивительных открытий, существенного прогресса в промышленности, достижений в области биологии и медицины. Но одновременно с этим, во всем мире психологи, педагоги, родители отмечают усиление тенденций, связанных с дегуманизацией молодежи и общества в целом. Погружение в виртуальный мир, создание параллельной жизни в социальных сетях (жизни, в которой и фотографии, и поступки, и дела, и знакомые часто оказываются и не соответствующими реальности) приводит к тому, что сочувствие и внимание к близким людям становится анахронизмом.

Эти опасные тенденции не являются исключительно проблемой местного масштаба: с той или иной интенсивностью они проявляются во многих странах. Однако это не снимает

ответственности за их решение с каждого конкретного государства. Потому что, как нам представляется, для кардинального изменения сложившейся ситуации необходимы именно усилия государства – в формировании того, что мы называем культурной политикой. Особенно в той ее части, которая направлена на воспитание подрастающего поколения.

И здесь ситуация является наиболее катастрофичной. Напомним, что воспитание посредством культуры и художественной деятельности – это аксиома, известная с древних времен. Об этом писали выдающиеся зарубежные и отечественные педагоги, но в Законе Украины «О культуре» (ред. от 14.12.2010) общеобразовательная школа даже не отнесена к сфере культуры. Именно поэтому, вероятно, всерьез ведется разговор о том, что для оптимизации процесса обучения необходимо сократить блок эстетических дисциплин. Сократить в то самое время, когда во всем мире эти часы увеличивают, руководствуясь совершенно прагматичными доводами, т.к. именно «воспитание искусством» позволяет развить:

- *эмпатические качества личности*, которые являются жизненно необходимыми, учитывая разрушающее воздействие современных средств коммуникации;
- *эмоциональный интеллект*, который согласно последним психологическим исследованиям является залогом успешной социализации;
- *творческие способности*, помогающие быстро адаптироваться к новым ситуациям и принимать нестандартные решения.

Провозглашенный В. Сухомлинским принцип «воспитания красотой» успешно применяют даже в тех странах, где экономическая ситуация остается тяжелой уже длительное время. Более того, правительства этих стран рассчитывают именно путем финансирования культурных программ изменить ситуацию. Так, широко известен опыт Венесуэлы, в которой в 1975 (!) году прошли первые репетиции «Национальной системы юношеских и детских оркестров». Системы, в работу которой было вовлечено более полутора миллионов человек – детей, из самых бедных слоев общества, которые благодаря Музыке изменили свою жизнь.

На первый взгляд может показаться, что в Украине, с ее развитой системой внешкольного образования, поиск новых путей музыкального образования ни к чему. Но насколько эффективна эта система? Поиск ответа на этот вопрос был предпринят в рамках Международной научной конференции «Культурно-художественное образование на современном этапе: стремления, вызовы и перспективы» (23–24 ноября 2017 г., Киев). В аналитических материалах, подготовленных Министерством культуры Украины, указано, что в школах эстетического воспитания обучается 309,1 тысяч человек. По данным Уполномоченного Президента Украины по правам ребенка Николая Кулебы, численность детского населения страны составляет 7,6 миллионов. Таким образом, видим, что лишь 4% украинских детей могут получить то, что Д. Кабалевский называл «прививкой от пошлости». Остальные 96% детей, фактически, оставлены один на один с телевизионными шоу, эстрадной музыкой, «паутиной» Интернета и неформальной культурой. Конечно, мы не будем умолять важности семейного воспитания и влияния отдельных учителей-энтузиастов, работающих в общеобразовательных школах. Но все же, значительная часть этих детей будет хуже учиться из-за отсутствия навыка слышания, замененного привычкой к визуальному восприятию информации. Их творческие и эмоциональные способности не получают должного развития в условиях преобладания технического блока предметов.

Преодолеть эти недостатки будет не под силу любым образовательным технологиям и системам. Единственно возможный здесь путь – это «воспитание красотой» – организация системы эстетического воспитания на всех уровнях образования – от детского сада до университета. И важно понимать, что для организации такой системы важно отказаться от устаревших установок и догм, согласно которым музыкальная, к примеру, школа, – начальный этап подготовки исключительно профессионального музыканта. Нет, сохраняя наше действительно конкурентоспособное образование в сфере искусства, необходимо искать и другие форматы, которые позволят воспитать ценителей искусства, «потребителей»

(в хорошем смысле этого слова) – людей, чьи вкусовые пристрастия в конце концов изменят в нашем обществе баланс между классической и поп-культурой.

Литература

1. Доброхотов А. Л. Культура [Электронный ресурс] / А. Л. Доброхотов // Энциклопедии & Словари : коллекция энциклопедий и словарей : философ. словарь — Режим доступа: <http://enc-dic.com/philosophy/Kultura-1175.html> (дата обращения: 17.01.2018).
2. Культурно-мистецька освіта нас сучасному етапі: прагнення, виклики, перспективи [Электронный ресурс] : аналітичні матеріали междунар. науч.-практ. конф., 03.01.2018 р. // Міністерство культури України : офіційний сайт. – Режим доступу: http://195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art_id=245321169 (дата звернення: 17.01.2018).
3. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям / Сухомлинский В. А. – Киев : Рад. шк., 1974. – 288 с.

References

1. Dobrokhotov A. L. Kultura [Culture]. Entsiklopedii & Slovare. Available at: <http://www.vehi.net/brokgauz/> (Accessed 17 January 2018).
2. Kulturno-mystetska osvita nas suchasnomu etapi: prahnennia, vyklyky, perspektyvy: analitychni materialy mizhnarodnoi naukovoï konferentsii [Cultural and artistic education at the present stage: aspirations, challenges, perspectives: analytical materials of the international scientific conference]. Ministry of Culture of Ukraine, 2017, 03 January. Available at: 195.78.68.75/mcu/control/publish/article?art_id=245321169 (Accessed 17 January 2018).
3. Sukhomlinskiy V.A. Serdtse otdayu detyam [I give my heart to children]. Kiev., Rad. School, 1947, 288 p.

Iryna Sukhlenko

“EDUCATION BY BEAUTY” AS A WAY TO OVERCOME THE RISKS IN THE SYSTEM OF AESTHETIC EDUCATION OF STUDENTS

Abstract

Recently, there has been an increase in trends related to the dehumanization of youth and society as a whole. Immersion in the virtual world, creation of parallel life in social networks leads to the fact that sympathy and attention to close people becomes an anachronism. In order to radically change the current situation, the state's efforts, a new concept of cultural policy, are needed. The basis of which should be absolutely pragmatic arguments. Because it is the education via art allows to develop: empathic qualities of the individual; emotional intelligence; creativity ability.

It may seem that in Ukraine, with its developed system of out-of-school education, the search for new ways of music education is of no need. But in fact, the work of this system covers only 4% of the children. The rest of the children, in fact, remain influenced by television shows, pop music, the Internet. A significant part of these children will be study worse off because of lack of listening skills, their creative and emotional abilities will not receive proper development in conditions of prevalence of the technical block of subjects.

To overcome these shortcomings will not be able with educational technologies and systems. The only possible way here is “education via beauty” - the organization of a system of aesthetic education at all levels of education - from kindergarten to university.

Key words: education, culture, aesthetic education

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РИСКИ ДЕФОРМАЦИИ СОЦИАЛЬНОГО КАПИТАЛА В ОБЩЕСТВЕ

Зачастую анализируя влияние социального на экономическое развитие, исследователи выделяют его положительные эффекты, способствующие благополучию индивида и общества в целом. Однако развитие любого государства в XXI веке проходит под влиянием социальной транзитивности, которое отличается неопределенностью и колеблющимися социально-экономическими и политическими ценностями. М. Вуллок и Д. Нараян [1] отмечают, что «литература, посвященная социальному капиталу и экономическому развитию, стремительно распространяется», обновляя и расширяя исследование особенностей развития социального капитала. Одной из последних тенденций исследований является концентрация на анализе отрицательных последствий влияния социального капитала на экономическое развитие, торможении и невосприимчивости экономических реформ.

Так, согласно результатам исследования Центра Разумкова с 6 по 11 октября 2017 года, среди институтов государства и общества наибольшее доверие граждан имеют волонтерские организации (им доверяют 66,7% опрошенных), Церковь (64,4%), Вооруженные Силы Украины (57,3%), добровольческие батальоны (53,9%), Национальная гвардия Украины (52,6%), Государственная служба по чрезвычайным ситуациям (50,5%), общественные организации (48,0%), Государственная пограничная служба (46,4%), украинские СМИ (48,3%) – число респондентов, которые доверяют этим институтам, на статистически значимом уровне превышает число тех, кто им не доверяет. В то же время, Президенту Украины доверяют 24,8% опрошенных, не доверяют – 68,2%, правительству – соответственно 19,8% и 73,1%, Национальному банку – соответственно 15,3% и 75,2%), Верховной Раде – соответственно 13,8% и 80,7%. Доверие к государственному аппарату (чиновникам) выразили 11,2% опрошенных; не доверяют – 80,7% [2].

Таким образом, мы наблюдаем ситуацию проявления закрытого социального капитала, который возникает потому, что он используется для создания клубных благ, преимуществ для небольших сообществ людей за счет остальной части общества. Данная ситуация является непродуктивной для развития экономики и вызывает определенные социальные риски.

Согласно Г. Силасте, в социальных институтах и организациях, деятельность которых тесно связана с финансово-экономическими кризисами и социальными конфликтами, изменения носят неопределенный характер и приводят к появлению новых социальных рисков. Избежать риска невозможно, но возможно выработать методы минимизации негативных последствий риска [3]. Сравнивая социальный капитал с физическим, финансовым и человеческим, исследователи приходят к выводу, что некоторые из особенностей видов капитала схожи, некоторые, наоборот, сильно отличаются. Особенностью социального капитала, которая приравнивает его к другим формам капитала, является видоизменяемость/конвертируемость в другие ресурсы и мультифункциональность [4]. Так же, как и другие виды капитала, социальный капитал является долгосрочным вкладом, в который можно инвестировать ресурсы с целью получения выгоды в будущем. Тем не менее, сравнивая с материальным или финансовым капиталом, вклад в социальный капитал более рискованный и его характеризует неопределенный срок возврата, так как обязательства, основанные на взаимоотношениях, не охраняются законодательством, и существует риск их нарушения [4].

И, конечно же, как и вышперечисленные виды капиталов (используя классификацию Ульриха Бека), социальному капиталу присуща агрегированная рискованность т.к. он является комплексным результатом действий разнообразных социальных субъектов (социальные, экологические риски) [5]. Например, преимущества, полученные в социальной сети отношений, можно использовать в экономических целях. Целенаправленное использование финансового

капитала может увеличивать ценность данного вида капитала. Тем не менее, в отличие от финансового капитала, социальный и человеческий капитал расширяется в прямом и регулярном применении этого ресурса. К примеру, активно общаясь с друзьями и знакомыми, социальный капитал возрастает, а не снижается. В то время как, потребляя, а, не разумно вкладывая, финансовый капитал истрачивается.

Несомненно, в сравнении с финансовым капиталом, социальный капитал является менее ликвидным. Тем не менее, можно утверждать, что, с точки зрения конвертируемости, социальный капитал лишь немного «тяжелее» человеческого капитала. В свою очередь, с точки зрения мультифункциональности, социальный капитал приравнивается к физическому и финансовому капиталу, агрегируя потенциал рискованности и мультиплицируя финансовые последствия деформации социального капитала общества. Последствия социального риска затрагивают функционирование всего общества или отдельных его институтов (например, отсутствие доверия к институтам власти, экономическим реформам как в нашем случае).

Анализируя экономические последствия деформации социального капитала в украинском обществе, следует остановиться на следующих тенденциях развития. Украина может «гордиться» высокими по мировым меркам расходами на образование, которые только обуславливают более высокий, чем в других странах, процент людей с высшим образованием, однако не приводят ни к повышению показателей производительности труда, ни к удовлетворенности работодателей качеством рабочей силы.

Согласно результатам исследований, на сегодня ни один из сегментов социальной среды не оказывает должного позитивного влияния на развитие человеческого капитала. При этом слабее всего развитию человеческого капитала способствуют ценности и ориентиры, которые доминируют в социальной среде. При сопоставлении рейтинговых оценок развития человеческого капитала и экономики бросается в глаза наличие в нашей стране значительного разрыва между высокими показателями развития человеческого капитала и его нереализованностью в экономической деятельности и ее результатах. По Индексу развития человеческого капитала, который ежегодно заключается Всемирным экономическим форумом (World Economic Forum), 2016 Украина заняла 26 место среди 130 стран мира, улучшив за год позицию на 5 пунктов [6].

По совокупным показателям развития человеческого капитала Украина не слишком уступает США (24 место), опережая при этом Россию и Польшу (28-е и 30-е места в рейтинге соответственно). Мировым лидером по уровню развития человеческого капитала 2016-го стала Финляндия. Лидеры также не изменились – Норвегия, Швейцария, Япония, Новая Зеландия, Дания, Нидерланды, Канада и Бельгия. Последними в рейтинговой оценке являются Мали, Нигерия, Чад, Йемен и Мавритания.

Высокий совокупный рейтинг человеческого капитала Украины обусловлен, в первую очередь, высокими показателями параметров, связанных с образовательной сферой. Так, 100% населения приобретает начальное образование, а по уровню получения среднего образования наше государство находится в первой десятке. В то же время для многих даже развитых стран, в частности США и членов Европейского Союза, серьезную проблему составляет как раз недостаточный уровень грамотности и других базовых образовательных навыков.

Такие результаты объясняются, в частности, тем, что довольно высокие показатели количества ученых и инженеров сопровождаются в нашей стране чрезвычайно низкими показателями способности удерживать высококвалифицированный человеческий капитал из-за высокого уровня конфликтогенного фактора: социального риска и недоверия украинского общества к реформам.

Литература

1. Woolcock m Social capital: Implications for development theory, research, and policy / Michael Woolcock, Deepa Narayan // World bank research observer. 2000, Vol 15, Issue 2. – pp. 225–249.

2. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації [Електронний ресурс] // Центр Разумкова : [сайт]. – Режим доступу: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-institutiv-elektoralni-orientatsii> (дата звернення: 20.01.2018). – Загол. з екрану.

3. Силласте Г. Социальные риски в условиях финансового кризиса / Галина Силласте // Укр. соціол. журн. – 2013. – № 1–2. – С. 14–23

4. Bourdieu P. The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education / Pierre Bourdieu, ed. John Richardson. – Westport : Greenwood Press, 1985. – pp.241–258.

5. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну : пер. с нем. / Ульрих Бек ; послесл. А. Филиппова. – М. : Прогресс-Традиция, 2000. – 384 с.

6. Рейтингові оцінки розвитку людського капіталу 2016 [Електронний ресурс] // Економічний дискусійний клуб : [сайт]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016> (дата звернення: 20.12.2017). – Загол. з екрану.

7. Позиція України в рейтингу країн світу за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2016-2017 [Електронний ресурс] // Економічний дискусійний клуб : [сайт]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1> (дата звернення: 20.12.2017). – Загол. з екрану.

References

1. Woolcock M., Narayan D. Social capital: Implications for development theory, research, and policy. World Bank Research Observer, 2000, Vol. 15, Issue 2, pp. 225–249.

2. Stavlennya gromadyan Ukraine do suspilnyh iinstitutes, electoral orientaciyii [Attitude of Ukrainian Citizens to Public Institutions, Electoral Orientations]. Available at: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiologichni-doslidzhennia/stavlennia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-institutiv-elektoralni-orientatsii> (Accessed 20.01.2018).

3. Sillaste G. Socialnye riski v usloviyah finansovogo krizisa [Social risks in the financial crisis]. Ukrainskij sociologichnij zhurnal – Ukrainian Sociological Journal, 2013, No. 1-2, pp. 14–23.

4. Bourdieu P. The Forms of Capital. Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. Westport, Greenwood Press, 1985. PP. 241-258.

5. Bek U. Obshhestvo riska. Na puti k drugomu modernu [Society of Risk. On the way to another modern age]. Moscow, Progress-tradiciya Publ., 2000. 384 p.

6. Rejtingovi ocinki rozvytku lyudskogo kapitalu 2016 [Rating Estimates of Human Capital Development 2016]. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016> (Accessed 20.12.2017).

7. Pozyciya Ukraine v rentingu krain svitu za indeksom globalnoi konkurentospromozhnosti 2016-2017 [The position of Ukraine in the world ranking according to the Global Competitiveness Index 2016-2017]. Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-1> (Accessed 2.012.2017).

Galyna Tymohova, Alina Ilchenko

ECONOMIC RISKS OF SOCIAL CAPITAL DEFORMATION IN SOCIETY

The problem of social risks impact on financial and economic development in Ukraine is considered. One of the latest trends in social capital study is the concentration on the analysis of the negative consequences of its impact on economic development, inhibition and non-acceptance of economic reforms. The features of development and research of the features of economic development deformation under social risk influence are revealed. The peculiarity of social capital, which equates it to other forms of capital, is the variability or convertibility into other resources and multifunctionality. Like other types of capital, social capital is a long-term investment in which resources can be invested in order to benefit in the future. From the point of multifunctionality view, social capital is equated to physical and financial capital by aggregating the risk potential and multiplying the financial consequences of social capital deformation of the society. The

consequences of social risk affect the functioning to the whole society or its individual institutions (for example, lack of trust in state institutions, economic reforms as in our case).

Key words: social capital, economic risks, social risks, human capital

Т. М. Тимошенко

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ УКРАИНЫ

Общество на данном этапе своей эволюции переживает системный кризис, в условиях которого изменяются «правила игры», динамика социальных процессов и их результаты, создающие все новые и новые риски для жизнедеятельности личности, общества и государства. Задача минимизации рисков вышла за пределы теоретического анализа и стала актуальной проблемой социального управления во всех сферах жизнедеятельности, не исключая образовательной [3, с. 50].

Риск рассматривается как деятельность, связанная с преодолением неопределенности в ситуации неизбежного выбора, в процессе которого имеется возможность количественно и качественно оценить вероятность достижения предполагаемого результата, неудачи и отклонения от цели [1].

Риск означает вероятность принятия неверных или непринятия нужных управленческих решений, а также вероятность получения незапланированных результатов при осуществлении той или иной деятельности [4].

Качество высшего образования определяется сбалансированным соответствием всех его аспектов государственному заказу, социальным целям и потребностям, требованиям, нормам, профессиональным стандартам [4]. Миссия высшей школы – формирование национальной интеллигенции, способной решать самые сложные задачи современности, отвечать на вызовы времени и уверенно развивать любую сферу общественной практики, укрепляя национальное достоинство и гордость своим Отечеством [3].

Уровень рисков в сфере высшего образования достаточно высок и для тех, кто предоставляет образовательные услуги (высшие учебные заведения), и для тех, кто является их потребителями: студенты и их родители, работодатели, государство, общество в целом. Это риски финансовые и кадровые; риски, связанные с нынешней нестабильностью и непредсказуемостью субъектов образовательной сферы.

Начало НУА как комплекса непрерывного образования, который ныне включает этапы дошкольного, школьного, высшего образования, аспирантуру и докторантуру, было положено в 1991 г. Сам факт открытия одного из первых в Украине частных учебных заведений уже был риском на исходном уровне в силу целого ряда факторов:

- отсутствие разработанной в государстве законодательной базы, определяющей статус, права и возможности частных вузов;
- отсутствие у фундаторов вуза стартового капитала;
- конкурентные преимущества успешно функционирующих государственных вузов;
- необходимость формирования в кратчайшие сроки высокопрофессионального кадрового состава;
- необходимость набора достаточного количества студентов для обеспечения рентабельности учебного заведения;
- экономический кризис в стране, инфляция и падение платежеспособности населения.

Правильно разработанная стратегия позволила НУА достаточно быстро «стать на ноги» и завоевать достойное место среди вузов Харькова и Украины в целом.

Ни один этап деятельности любой организации, в том числе и учебного заведения, не свободен от рисков, вызванных разными причинами. Есть риски, не связанные с чьими-либо

неправильными решениями. К таким относится, например, демографический спад, вызывающий, естественно, уменьшение количества абитуриентов и обострение конкуренции вузов. Но есть риски, являющиеся результатом недооценки тех или иных факторов, например, некритичное подражание практике Европейских стран в области обучения иностранным языкам. В наших учебных планах вдруг резко уменьшилось количество аудиторных занятий. А ведь следует учитывать, что обучаться иностранному языку в условиях культурной и языковой среды народа-носителя – это не то же самое, что изучать его в стране своего родного языка. К числу рисков следует отнести и слабую школьную подготовку большинства студентов, которую вряд ли можно рассматривать как надежную базу и исходный уровень вузовского курса целого ряда дисциплин. Значительные риски для всех субъектов образовательной деятельности создает в наше время низкая платежеспособность населения. Все больше студентов (не только частных, но и государственных вузов, где очень многие обучаются на контрактной основе) вынуждены совмещать учебу с самостоятельной работой, при этом далеко не всегда по специальности обучения. А это значительно снижает возможности их качественной профессиональной подготовки. Но самые серьезные риски, конечно, связаны с падением мотивации к обучению. Мотивация – фактор, который трудно переоценить. Даже студентов, обнаруживающих низкий исходный уровень подготовки по многим дисциплинам, можно обучить, если они сами этого хотят, если они к этому стремятся. Как свидетельствует многолетний опыт, настойчиво добивающиеся поставленной цели студенты зачастую на заключительном этапе демонстрируют значительно лучшие профессиональные умения, навыки и компетенции, чем даже их более способные, но менее целеустремленные однокурсники.

Как свести риски до минимума? Мы, как и многие другие специалисты в области образования, видим в качестве главного направления минимизации рисков создание культурно-образовательной среды вуза. Девиз НУА – Образование. Интеллигентность. Культура. НУА видит свою миссию в создании и постоянном совершенствовании инновационного образовательного модуля, обеспечивающего интеграцию и преемственность всех образовательных ступеней на принципах *life long education*. Обеспечение качественного образования для всех при индивидуальном подходе к каждому, кто пришел учиться в НУА. Опережающий подход к определению содержания образования и методов обучения [2]. В НУА сложилась и трудится команда единомышленников. Стратегии организации учебно-воспитательного процесса опробованы на практике. Успешно и эффективно действует широкая система внеклассных мероприятий: проведение праздников, клубы по интересам, научные кружки и кружки художественной самодеятельности, студенческий театр. Наша цель – подготовка конкурентоспособного профессионала, творчески относящегося к своему ремеслу, умеющего оперативно реагировать на изменения ситуации и условий своей деятельности, принимать взвешенные, оправданные решения; творческой личности; подлинного патриота своей страны.

Литература

1. Альгин П. А. Риск и его роль в общественной жизни / П. А. Альгин. – М. : Мысль, 1989. – 187 с.
2. Дорогу осилит идущий... : монография / Нар. укр. акад. ; под общ. ред. Е. В. Астаховой. – Харьков : Изд-во НУА. 2015. – 645 с.
3. Силласте Г. Г. Вызовы и социальные риски модернизации высшей школы в изменяющемся мире / Г. Г. Силласте // Социология. – 2014. – № 2. – С. 49–59.
4. Щеглов П. Е. Качество высшего образования. Риски при подготовке специалистов / П. Е. Щеглов, Н. Ш. Никитина // Университетское управление. – 2003. – № 1(24). – С. 46–59.

References

1. Algin P. A. Risk i yego rol v obshchestvennoi zhizni [Risk and its role in public life] Moscow. Mysl Publ., 1989. 187 p.

2. Dorogu osilit idushchiy... : monografiya / gijl obshch. red. E. V. Astakhovoy [Astakhova E. V. ed. The one who walks masters the road... : monograph]. Kharkiv, PUA Publ., 2015. 645 p.

3. Sillaste G. G. Vyzovy i sotsialniye riski modernizatsii vysshei shkoly v izmenyayushchemsya mire [Challenges and social risks of higher school modernization in the changing world]. Sotsiologiya – Sociology, 2014, no 2, pp.49-59.

4. Shcheglov P.Ye., Nikitina N.Sh. Kachestvo vysshego obrazovaniya. Riski pri podgotovke spetsialistov [Higher education quality. Risks in training specialists]. Universitetskoye upravleniye – University management, 2003. No 1(24), pp. 46–59.

Tamara Tymoshenkova

EDUCATIONAL RISKS OF UKRAINIAN HIGHER SCHOOL

Abstract

The article analyses educational risks of Ukrainian higher school proceeding from the experience of «People's Ukrainian Academy». As one of the first private educational institutions in Ukraine (opened in 1991), PUA faced serious risks: absence of necessary legislative and regulatory framework and starting capital; competitive advantages of state higher schools; necessity of formation of a highly professional staff within the shortest possible time, enrolment of a sufficient number of learners; economic crisis and inflation in the country.

Due to correctly worked out strategies it did not take long for PUA to gain a decent position among higher schools of Kharkov and Ukraine.

No activity ever rules out risks. Nowadays Ukrainian higher school faces risks caused by a demographic fall, not always reasonable imitation of European education practice, insufficient level of school leavers' knowledge, many students combining studies with work. But most serious risks are brought about by a decrease in motivation for studies.

The only way of minimizing educational risks is creating within the higher school an educational and cultural atmosphere stimulating students' interest, responsible approach to their profession, high moral standards. In PUA this problem is being solved by a sensible combination of the educational process with extracurricular activities.

Key words: educational risks, demographic fall, imitation of European educational practice, level of school leavers' knowledge, decrease in motivation for studies, higher school educational and cultural environment.

P. Томашевский

РЕФОРМА ВЫСШЕЙ ШКОЛЫ В ПОЛЬШЕ 1920–2020: НАДЕЖДЫ, ОЖИДАНИЯ, РИСКИ

Система академического образования в Польше после Первой мировой войны не была в полной мере интегрирована, хотя в 1915–1918 годы университетские круги Львова, Кракова и Варшавы предпринимали попытки восстановления и объединения. Решающим нововведением стал закон от 13 июля 1920 года «Об академических школах». Любое нововведение, которое внедряется в высшей школе, инициированное властью или академической средой, порождает социальные ожидания. Чаще всего это надежды на лучшее, однако, несут риск регресса.

Можно считать, что под влиянием системных, технологических изменений, а также под влиянием глобализационного импульса в польском обществе произошел «образовательный взрыв» в сфере среднего и высшего образования. Эти новшества происходили одновременно с ускорением интеграционных процессов в Евросоюзе, (Польша получила членство в ЕС) на фоне принятия Великой хартии университетов (1988) и болонской декларации, которая

инициировала болонский процесс (1999). В совокупности это привело к принятию новой реформы высшего образования в 2005–2011, 2014 годах. Ее назвали «реформа Кудрицкой». После пяти лет (2016 год) очередную реформу высшего образования инициировал очередной министр Ярослав Говин. Она рассчитана на период 2016–2020 годов. Сам министр назвал ее «Конституция для науки» (*польск.* – KDN). В организационном плане основную разницу в данных реформах можно свести к следующим моментам:

- отсутствие консультаций на местах, а также административная имплементация Болонского процесса в польскую систему высшего образования в результате реформы Кудрицкой;
- консультации на местах ограничены; эклектические проекты реформы Говина часто ссылаются на исторические примеры времен II Речи Посполитой или берутся из англоязычных примеров высшего образования.

В результате обе реформы были приняты критично в академических кругах, поскольку, учитывая наличие административных инструментов и бюрократического давления возможность внести коррективы в эти реформы ограничена. В 2005–2020 годах можно будет говорить о «реформаторской лихорадке» польского высшего образования. Реформа, над которой сегодня ведутся работы (2018 год), касается системы, в которую входят около 300 вузов, из них половина – это частные, их качество очень разное. В этой системе обучаются около 1 320 студентов и работают около 80 тысяч преподавателей. Реформу внедряют, исходя из прогнозов уменьшения количества студентов, несмотря на образовательные планы сегодняшних выпускников средних школ, увеличение количества иностранных студентов, а также невзирая на увеличение количества нестандартных студентов типа «50 плюс». В 2023 году, предположительно, будет 1 250 тысяч студентов. Только в 2025–2033 годах количество студентов начнет увеличиваться, и это на фоне идеи об образовании на протяжении всей жизни, о исчезновении «профессии на всю жизнь» и изменений в социальной структуре (процесс старения общества и уменьшение количества поляков до 36 млн в 2033 году).

Наиболее радикальным элементом реформ может оказаться сегрегация вузов на региональные учреждения (так называемые «региональные инициативы идеала») и исследовательские вузы/ учреждения [1]. В обоих случаях предлагается проводить ротацию всех региональных вузов на конкурсной основе каждые четыре года, и каждые шесть лет конкурс для пяти из десяти исследовательских вузов. Выдвигаются строгие требования – региональный вуз должен иметь минимум одну из наивысших научных категорий (A+ или A), исследовательские вузы обязаны иметь только высшую категорию. Низшие категории B+, B, C равно как и отсутствие какой-либо категории означает дисквалификацию. Это самые основные идеи. В целом проект Говина продолжает проект министра Барбары Кудрицкой и так называемую идею идеала. Предполагается, что в Польше останется только 15–17 исследовательских университетов. Остальные академические учреждения превратят в высшие профессиональные школы (хотя скорее это можно принять как новую форму послешкольного образования на уровне техников или других младших специалистов). Временные гарантии шести- или четырехлетних дотаций смогут получить исключительно исследовательские университеты (максимально 10 учреждений). В свете строгих требований к уровню исследований (категория A) количество региональных вузов очень быстро уменьшится. В таком случае около 200 польских государственных или частных вузов должны будут изыскать средства на существования, или закрыться.

Уже в процессе имплементации реформы Кудрицкой (2011–2014), где одним из постулатов стало ограничение трудоустройства преподавателей (разрешалась только одна ставка), количество частных вузов уменьшилось с 326 в 2010 году до около 150 в 2016 году. Выжившие вузы, возможно, получают больше шансов в конкурентной борьбе с около 100 государственными высшими профессиональными школами. Государственные школы, которые не настолько успешны в самофинансировании и конкуренции на рынке академических услуг, вероятно, не выживут. В результате можно предположить очередное сокращение количества высших школ,

как частных, так и государственных¹ [2], что поначалу будет коррелировать с демографическим падением. Однако по большому счету это может натолкнуться на стремление молодежи к образованию. Все эти перемены могут означать, что наступает период бюджетных сокращений или рационализации расходов и структуры высшего образования. Для оценки эффективности реформы Говина необходимо время и наблюдения в 2021–2025. Не стоит, однако, забывать, что эти перемены будут проходить в среде, которая совершенно отличается от немецкоязычной образовательной среды (например, от Австрии, ФРГ, Швейцарии) [3]. Там Болонский процесс принимали избирательно, а образовательные устремления – это не только уровень академического образования, как это имеет место быть в Польше на пороге третьей декады XXI столетия. С другой стороны, хорошее ремесленное знание равнозначно академическим знаниям в немецкоязычной культуре, где доминирует пример «швейцарского парадокса»².

Основной риск, которые недооценивают польские реформаторы высшей школы – это вопрос оплаты за учебу. Польские и немецкие политики, ответственные за образовательные процессы, боятся признаться, что в дальнейшей перспективе система широкодоступного бесплатного образования станет невозможной, как невозможно полностью синхронизировать рынок образовательных услуг и рынок труда. В реформе Говина умалчивается о потенциальной стоимости обучения. Роль внешних участников представлена частично, в форме более 50% участия в так называемом Совете Вуза, который дублирует Сенат и частично кандидатов-электоров (они имеют право выбирать кандидата в ректоры вуза). Если бы существовала корреляция между участием студента в финансовых вопросах и ролью заинтересованной стороны (например, через социальный или стипендиальный фонды), данное решение было бы оправдано. Однако заинтересованная сторона (например, фирма) сама может оплачивать стоимость обучения избранных студентов. Посредничество властей вуза ей совершенно не нужно. Только в США, Великобритании и ФРГ около 1/3 средств на содержание вузов дают заинтересованные стороны. Однако и стоимость обучения там самая высокая (исключение – ФРГ). Это позволяет соотнести количество студентов и количество преподавателей [4]. Расходы на преподавательский состав доминируют в финансах вуза, но Конституция для науки этот вопрос свела к лозунгам. В реформе не указан, например, способ отчетности для чисто исследовательских кадров. В польских реалиях невозможно будет перенести всю тяжесть расходов на заинтересованные стороны – и деньги на вуз, и деньги студентов. Тем более, путь к идеалу (что маскирует исключительно элитарность) пройдет через увеличение денег на персонал. Основным капиталом вуза является профессор, которого нельзя трактовать как предпринимателя на дотации. Именно в этом я вижу основные риски реформы, которая внедряется в Польше.

В дальнейшей перспективе сомнения вызывают следующие пункты: темп и количество новшеств, принятых в период 2005–2020 годов, а также по крайней мере три различные философии этих новшеств (плюс явный административный характер). Можно ли их назвать реформами? Академические круги сохраняют дистанцию по отношению к предлагаемым изменениям. Это осложняет анализ ожиданий или артикуляцию надежд. Возможно, недостаток данной реформы заключается в отсутствии обратной связи с событиями в среднем образовании. В особенности с тем, что в Польше слишком мало старших классов с элитарными устремлениями. Именно этот фактор сыграл важную роль в реформе Енджеевичей. В реформе Говина

---

¹ Идея так называемого «федеративного вуза» не решает вопрос в полной мере, поскольку ни один стабильный вуз не станет связываться с учреждением, которое оказалось в кризисе. Вместо укрепления произойдет ослабление его потенциала. Данное решение также не претендует на новизну, поскольку этот вариант известен со времен II Речи Посполитой (J. Jastrzębski, *Państwowe szkolnictwo akademickie II RP*. Kraków 2013, s. 96; KDN... op. cit., s. 32). Примером федеративного вуза является Поморская Академия в Слупске.

² Швейцарский парадокс: самый низкий показатель высшего образования наряду с наилучшими социально-экономическими успехами Европе

совершенно не принимается во внимание, что кандидаты в студенты – это продукт постмодернистического массового образования, откровенно говоря, довольно усредненного. При этом в основной массе современные выпускники средних школ, не имея ни малейшего жизненного опыта, имеют потребительские установки. Удастся ли в этой перспективе реализовать идею идеала?

References

1. KDN Konstytucja dla Nauki. Ustawa 2.0. [Constitution for science], Warszawa bdw, pp. 72-72.
2. Jastrzębski, Państwowe szkolnictwo akademickie II RP [State academic education of the Second Polish Republic]. Kraków, 2013, p. 96.
3. Czerpaniak-Walczak M. Fabryki dyplomów czy universitas? O nadwiślańskiej wersji przemian w edukacji akademickiej [Factories of diplomas or universities? About the Visla region version of changes in academic education], Kraków 2013, p. 37, 55.
4. Pachociński R. Kierunki reform szkolnictwa wyższego na świecie [Directions of higher education reforms in the world], Warszawa 2004, pp. 107-198.

Roman Tomaszewski

HIGHER EDUCATION REFORMS IN POLAND 1920–2020: HOPES, EXPECTATIONS, RISKS

Abstract

Between years 2005 and 2018/2020, three changes took place in Polish higher education, two of them had the nature of reform. The earlier system introduced in 1920 was referring to the German model of education. It was later prolonged by reform of minister Janusz J. Jędrzejewicz in 1933. Administrative or ideological pressure of communism in 1948–1989 left it mostly unchanged. Corrections were only caused by the bureaucratization process that was characteristic for universities across Europe after 1945. Only the awry implementation of the Bologna Process in Poland in 2005 and its subsequent variations in the Kudrycka reform (2011–2014), and partly in the Gowin reform (2016–2020) have become a potential threat in which the risk of compromising the idea of the Magna Charta Universitatum (1988). The “reform fever” of 2005–2020 proves the disregard to the longevity of the universities (1394–2020 or 1920–2020 / 2025) by the administrative center in Warsaw. This affects the distance of academic circles, the reduction of hope for a “good change” and the increased risk of lack of social recognition for the recent reforms of Kudrycka and Gowin.

Key words: reform of the university, long-term perspective, Bologna Process, Gowin reform.

Л. М. Хижняк, К. В. Хижняк

ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ РИСКИ В УСЛОВИЯХ ЭКСПАНСИИ КУЛЬТУРЫ ОДНОРАЗОВОСТИ

Преимущества и недостатки одноразовых вещей (одноразовой посуды, одноразового белья, одноразовой одежды и т. д.) как проявление культуры одноразовости в повседневной жизни современного человека достаточно изучены исследователями. С одной стороны, в мире вещей одноразовость благодаря ее удобству и утилитарности повышает общий уровень культуры обслуживания во многих сферах, выступает как необходимое и обязательное условие для сохранения здоровья и безопасности жизнедеятельности, хотя дешевизна одноразовых предметов достаточно условна, ведет к обострению проблемы мусора и необходимости утилизации возрастающего количества отходов. Общеизвестно, что массовое использование одноразовой продукции приводит к резкому обострению экологических рисков. С другой стороны, одноразовость открыла новую культуру потребления – когда вещь после

использования просто выбрасывается и не становится элементом традиции; одноразовость также питает современную культуру потребительства и расточительства. Кроме того, одноразовое бытие охватывает не только материальный мир, ведь через духовное производство, в частности распространение идеи одноразовости и ее технологическую разработку, она получает материальное воплощение и поведенческие характеристики. А через коммуникативные механизмы (в частности, через рекламу) одноразовая культура становится частью массовой культуры, воспроизводится и распространяется на различные виды, формы человеческого существования. Некоторые одноразовые продукты (предметы, вещи) в наши дни даже превращаются в ранг арт-объектов. Под угрозой одноразовой культуры оказываются базовые человеческие ценности. Культура одноразовости требует специалистов, способных к продуктивной деятельности по разработке новых технологий производства, продвижения и реализации одноразовой продукции, безопасной для человека. Готова ли современная высшая школа готовить таких специалистов?

Цель данной статьи – выявить образовательные риски в условиях экспансии культуры одноразовости.

Наиболее опасный образовательный риск в условиях культуры одноразовости – это формирование различными социальными институтами, в том числе институтом высшего образования, одноразового человека. Этот процесс усиливается в условиях информатизации современного общества, внедрения в различные сферы новых информационно-коммуникативных технологий. Человек информационного общества, по словам Э. Тоффлера, – это вообще «одноразовый человек» [1]. Такой человек смиряется с тем, что к нему относятся окружающие (люди и институты) по принципу «использовал – выбросил», но и сам отдает предпочтение одноразовости в отношениях с окружающим миром, как природным, так и социальным, в том числе в личных отношениях. Это приводит к необходимости отказа от традиционной этики человеческих взаимоотношений, обостряет проблему одиночества и социальной ответственности.

Между тем погружению человека в одноразовую культуру препятствует тенденция к гибкой занятости, флексибильности, которая получает широкое распространение в современном мире. Зараженность человека одноразовой культурой входит в противоречие с необходимостью иметь «портфельную», а не «одноразовую» профессиональную подготовку. Ведь сейчас на глобальных рынках труда наиболее конкурентоспособными становятся «портфельные работники», которые способны к непрерывному образованию и самообразованию и применяют в своей работе современные информационно-коммуникативные технологии. Это в первую очередь относится к фрилансерам, численность которых резко возросла за последние годы, особенно в экономически развитых странах мира. Фрилансеры как новая социально-экономическая группа имеют высокую мобильность и адаптированность к новейшим информационно-коммуникативным технологиям. Фрилансерство экстерриториально, однако его субъекты подвергаются прекаризации и многочисленным глобальным рискам, противостоять которым в значительной мере может готовность к продуктивной, творческой деятельности и к рискам, которые несет культура однообразия.

Отсюда вытекает еще один образовательный риск, связанный с профессиональной подготовкой значительного числа специалистов, способных в основном к репродуктивной деятельности или к созданию немногих новых решений, продуктов, которые могут быть экономически успешными в конкретный период, однако неспособны к продуктивной деятельности на протяжении более или менее длительного периода профессиональной жизни. Речь идет о творческом потенциале специалистов, формирование и наращивание которого требует особых образовательных технологий, нацеленных отнюдь не на усвоение одноразовых алгоритмов, схем, процедур.

Д. Песков выделяет такие требования к обществу и к институту высшего образования со стороны цифровой экономики: «Первое требование, конечно, это постановка мышления,

потому что главная ценность экономики данных – это люди, умеющие мыслить, способные ставить модели, а не работать по ним. В то же время в подавляющем большинстве современных университетов когнитивную основу обучения составляют шаблоны, университеты ставят в значительной степени шаблонное мышление. ... Второе требование – это стимулирование риска, потому что новая, возникающая реальность требует постоянного риска и нужна функция максимизации риска. В то же время университеты по своей сути, создавая некоторое «бутылочное горлышко» на выходе, требуют от студентов персональной стратегии избегания рисков, а не его максимизации. Третье требование – это скорость, т. е. нужны очень быстрые результаты, а университеты работают по интервалам. И четвертое – это персонализация, а университеты работают в основном с массовыми процессами» [2, с. 206]. Выполнение этих требований системой высшего образования будет способствовать уменьшению негативных последствий образовательных рисков.

Образовательная услуга вообще не может быть одноразового пользования в силу того, что смысл этой услуги носит гуманистический характер, имеет социализирующий эффект и ценностное основание. В одноразовости же заложен определенный риск потери ценностной устойчивости. А. Ильин отмечает: *«Поведенческое поддержание «одноразовости» и текучести ценностей, которые ранее представлялись незыблемыми, делает мир быстротечным, а быстротечность мира стимулирует склонность людей к «одноразовости» и легкомысленному отношению к «здоровым» ценностям»* [3, с. 30]. На волне ускорения темпа жизни и осознания ее быстротечности происходит расширение одноразовой составляющей и в сфере образования. В споре между прагматизмом и эмоциональным восприятием процесса обучения начинают побеждать ощущения, так как рациональное все больше размывается нерациональным и даже иррациональным. Ориентация на одноразовость реализуется также как сиюминутное, недолговечное ощущение от той или иной образовательной услуги, например, от лекции. Так, визуализация, способствуя упрощенному пониманию учебного материала, как раз и призвана не только обеспечить доступность учебного материала, но и создавать у студентов ощущение удовольствия от процесса познания. На этот тренд указывал Э. Тоффлер, отмечая, что «... мы станем первой цивилизацией в истории, которая заставит высокие технологии производить самый недолговечный, но и самый устойчивый продукт: человеческие ощущения» [1, с. 262].

Одноразовость поддерживают стандартизированные образовательные программы и мотивация части студентов на получение технологического знания в виде готовых схем, алгоритмов решения тех или иных проблем, задач и т. д. Технологический подход распространяется и на цель, и на содержание, и на организацию, и на систему оценивания и контроля процесса обучения. Между тем риск культурного и духовного однообразия как следствие стандартизации образования опасен сужением индивидуального выбора студента и преподавателя, потерей ценностной устойчивости. Экспансия одноразовой культуры все больше входит в противоречие с тенденцией к демассовизации, индивидуализации обучения, ведь в информационном обществе «каждый студент будет идти по собственному пути образования, поскольку студенты, борющиеся сегодня за дестандартизацию высшего образования, выиграют сражение» [1, с. 295–297]. Именно поэтому «одна из основных претензий студентов в том, что к ним относятся не как к личностям, но как к массовому, а не штучному продукту. Подобно покупателю «мустанга», студент хочет сконструировать себя сам. ... Студент-потребитель вынужден бороться за то, чтобы образовательная индустрия отвечала его требованию разнообразия» [1, с. 295–296].

Преодолению негативных последствий образовательных рисков в условиях культуры одноразовости способствуют дестандартизация образования, новый подход к характеристикам образовательных услуг, переход к непрерывному образованию. В последние десятилетия в мире меняется понятие о продолжительности обучения. Если будущее за моделью непрерывного образования, которое в наибольшей степени соответствует гибкой занятости, то снижается

потребность обучающихся в значительном объеме знаний, усвоение которых требует много времени. Растет потребность в некотором объеме базовых знаний, способных стать основой базовых компетентностей, для чего в большей мере подходят не большие учебные курсы и программы, а тренинги, учебные дисциплины, которые готовят студентов к продуктивной профессиональной деятельности.

Подведем итоги. Перед системой высшего образования неизбежно возникает задача, с одной стороны, подготовить современного студента, будущего специалиста, к жизнедеятельности в условиях одноразовой культуры, а с другой – раскрыть перед ним не только преимущества, возможности, но и границы использования одноразовости в своей жизнедеятельности. Речь не идет о формировании культурных запретов на одноразовость, а, скорее, о грамотном, научно обоснованном подходе к ней и к использованию заложенных в ней возможностей.

Литература

1. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2002. – 557 с.
2. Кузьминов Я. И. Дискуссия «Какое будущее ждет университеты» / Я. И. Кузьминов, Д. Н. Песков // *Вопр. образования*. – 2017. – № 3. – С. 202–233.
3. Ильин А. Н. Культура общества массового потребления: критическое осмысление / А. Н. Ильин. – Омск: Изд-во ОмГПУ, 2014. – 208 с.

References

1. Toffler E. *Shok budushhego* [Future shock]. Moscow, AST Publ., 2002, 557 p.
2. Kuzminov Y. I., Peskov D. N. *Diskussiya «Kakoe budushhee zhdet universitety»* [What future waits for universities]. *Voprosy obrazovaniya – Questions of Education*, 2017, no. 3, pp. 202-233.
3. Ilin A. N. *Kultura obshhestva massovogo potrebleniya: kriticheskoe osmy'slenie* [Culture of the society of consumerism: critical rethinking]. Omsk: OmGPU Publ., 2014, 208 p.

Larisa Khyzhniak, Katerina Khyzhniak

EDUCATIONAL RISKS UNDER THE CONDITIONS OF DISPOSABLE CULTURE EXPANSION

Abstract

The authors define the educational risks associated with the influence of a disposal culture in education, and also consider the ratio of disposable culture and the trends towards demassification, individualisation of learning. It is noted that educational risks result in standardised educational programmes and students' motivation for obtaining technological knowledge in the form of ready-made schemes, algorithms for solving various problems, tasks, etc. The technological approach extends both to the purpose, and to the content, and to the organisation, and to the system of evaluation and control of the learning process. The risk of cultural and spiritual monotony as a consequence of the education standardisation is threatened by the narrowing of the individual choice of the student and the teacher, the loss of value stability. Overcoming the negative consequences of educational risks in a disposal culture is facilitated by education destandardisation, a new approach to the characteristics of educational services, the transition to continuing education. The model of continuing education mostly corresponds to flexible employment, then the need of students for a significant amount of knowledge decreases, which makes relevant the need of specialists for a certain amount of basic knowledge that can become the basis of initial competencies. Here more suitable are not large training courses, but training, educational disciplines that prepare students for productive professional work.

Key words: education, educational risks, productive and reproductive activity, disposable culture, student, teacher, de-standardization of higher education, educational service.

ЧЕМУ УЧИТЬ, ЧТОБЫ ИДТИ В НОГУ СО ВРЕМЕНЕМ: НАВЫКИ 21 ВЕКА

Среди педагогов и организаторов образования стало уже общим местом говорить о невероятной ситуации, в которой оказались образовательные учреждения из-за той скорости, с которой в современном мире происходят изменения. Школы и университеты готовят своих учеников и студентов к успешной профессиональной деятельности в будущем, о котором те, кто учит, как и те, кто учится, имеют весьма туманное представление. И это, несмотря на все усилия, просчитать, предугадать и предусмотреть грядущие изменения.

Умение улавливать назревающие перемены приписывают создателям крупнейших современных высокотехнологичных бизнесов, таких как Amazon, Facebook, Telegram. А как им удастся «вписываться» в будущее?

«Мы не знаем, какие изменения ожидают нас в ближайшие 10 лет, – пишет Джефф Безос (основатель и владелец компании Amazon) в ежегодном письме к своим сотрудникам, – но мы наверняка можем сказать, что не изменится. Я полагаю, что второй вопрос важнее первого, потому что бизнес-стратегия должна опираться на стабильную основу». Клиентов радуют низкие цены, быстрая доставка и огромный выбор, Дж. Безос совершенно уверен, это то, что не изменится в ближайшие 10 лет [1, с. 14].

Применяя эту логику к выбору стратегии университета, мы можем с большой долей уверенности сказать, какие профессиональные компетенции по-прежнему будут актуальны даже спустя 10 лет. Невозможно представить себе, что когда-нибудь работодатели скажут: «Мы ищем специалиста, который с трудом адаптируется, медленно принимает решения и не способен критически мыслить». Поэтому в учебной аудитории 21 века студент не просто осваивает предмет, обозначенный в учебном плане, если это, действительно, аудитория 21 века, здесь студент приобретает целый ряд «мета навыков», которые помогут ему в дальнейшем успешно функционировать в различных средах:

- критическое мышление,
- способность к творчеству,
- умение решать проблемы,
- способность к сотрудничеству и социальному взаимодействию,
- компьютерная грамотность,
- межкультурная компетенция,
- адаптивность,
- самоконтроль,
- толерантность.

Это навыки, которые в современном мире важны так же, как когда-то грамотность, можно сказать, это «новая грамотность» 21 века [2].

Что должно происходить в классе или студенческой аудитории, где всему этому можно научиться? В этой аудитории студенты заняты такими видами коллективной или индивидуальной деятельности (решением проблем или творческих задач), которые предполагают полный контроль со стороны студента и самостоятельный выбор им способа действия, который дает ему возможность видеть результат, и благодаря этому, обеспечивают его полную вовлеченность, пребывание в «потоке», как это бывает в компьютерной игре.

При такой организации учебного процесса студенты имеют возможность работать в парах и группах, и временных творческих коллективах, где от их навыков социальной коммуникации зависит результат и успех общего дела.

В этой аудитории студентам не приходится механически воспроизводить огромные массивы информации, потому что человеческий мозг предназначен не для воспроизведения, а для переработки информации. Только информация, которая обработана, остается в памяти надолго,

а соревноваться в объемах запоминания с машинами уже не имеет смысла. Поэтому, когда в современной аудитории работают с текстом, вопросы, задаваемые в связи с этим текстом, провоцируют и стимулируют критическое мышление.

В этой аудитории студенты получают опыт межкультурного общения (пусть только с помощью Интернета), ощущение и понимание того, что мы живем в глобальном мире и взаимодействуем с представителями разных культур.

В этой аудитории студенты в полной мере используют все существующие информационные ресурсы и технологии.

Надеюсь, что описанные выше классы и аудитории не редкость, а, возможно, это именно ваша аудитория.

Общим местом также стала шутка о том, что профессиональных успехов добиваются бывшие троечники, а отличники в профессиональной жизни оказываются на вторых ролях. Это не парадокс и совсем не повод для шуток, это значит, что те личностные и профессиональные компетенции, которые позволили им добиться успеха, не были востребованы там, где эти люди учились. Там готовили к экзаменам, а не к жизни.

Литература

1. Хардфорд Т. Джеф Безос и эра Amazon / Тим Хардфорд. – Лондон : Корги, 2014. – 153 с.
2. Working with text and around text in Foreign Language Environments: SL learning and teaching / ed.: Н. Chodkiewicz, P. Steinbrich [et al.]. – Springer International Publishing, 2016. – 288 p.

References

1. Harrdford T. *Jeff Bezos i era Amazon* [Jeff Bezos and Amazon era]. London, Corgi Publ., 2014. 153 p.
2. Chodkiewicz H., Steinbrich P. ed., et al. Working with text and around text in Foreign Language Environments: SL learning and teaching. Springer International Pub., 2016. 288 p.

Asia Khilkovska

WHAT TO TEACH TO KEEP UP WITH THE TIME: SKILLS OF THE 21ST CENTURY

Abstract

The article deals with educational strategies in the modern world of fast and dramatic change.

The author highlights the necessity for teachers of all subjects to set new goals for their classes if they want to keep up with rapid changes and prepare their students so they will be successful in their career and life. The author states that nowadays “meta skills” are becoming more important than any specific knowledge and promotes the idea that “meta skills” given in the paper are “new literacy” of the 21st century. The features of the 21st century classroom where “meta skills” could be taught and mastered are reviewed in the paper.

In conclusion the author suggests that the focus on “meta skills” is sure to make assessment of students’ progress in educational institutions more relevant to real life demands.

Key words: professional competence, intercultural skills, critical thinking, social interaction, problem solving, involvement, “meta skills”.

Н. Л. Хищенко, Л. Ф. Гребенюк

РИСКИ ЭКСТЕРНАТА И ДИСТАНЦИОННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Образование является неотъемлемой частью жизни любого человека. В настоящее время в век технологий и компьютеров, дистанционное и экстернат-образование набирает все больше поклонников [Коломиец, 2011].

Под дистанционным образованием понимают процесс, в результате которого учащийся

получает набор учебников и учебных заданий в электронной форме, выполняет их и присылает выполненные задания преподавателю. В зависимости от успешности или не успешности выполнения продолжает учебу.

Экстернат, как и дистанционное образование предполагает самостоятельное изучение общеобразовательных программ по отдельным предметам с последующей промежуточной и итоговой аттестацией в общеобразовательном учреждении [Положения, 2017].

Основные мотивы, побуждающие учащихся и их родителей отдавать предпочтение экстернату или дистанционному образованию, это во-первых стремление освободить время для целенаправленной подготовки к поступлению в вуз, во-вторых при невозможности ежедневного посещения школы (лицея, гимназии) из-за болезни (лечение), отъезда за границу, спортивных тренировок (активные члены спортивных клубов и команд, выезжающие на сборы и соревнования) или репетиций (участники хореографических и танцевальных коллективов), творческих гастролей и т.д.

Родители старшеклассников знают, что учиться в 9–11 классах их детям трудно. Поэтому, чтобы сохранить здоровье своему ребенку и дать ему возможность лучше подготовиться к поступлению в вуз (прицельно занявшись предметами, которые нужны ему для поступления) родители переводят детей на домашнее обучение. Ученикам предоставляется возможность учиться в соответствии со своим темпом, не нужно вставать очень рано и бежать в школу. Экстернат и дистанционное образование учитывают личностные особенности и образовательные потребности ученика. Использовать в процессе on-line ресурсы, самостоятельно планировать свое время и занятия, которые должны быть согласованы с преподавателем (иметь план работы на учебный год, составленный преподавателем) [Егорова, 2017].

Проблема непосредственного контакта ученик-учитель может быть решена за счет компьютерного общения в on-line сети.

Но и тут возникают определенные риски: необходимость правильно распределять время для обучения, концентрировать внимание и самостоятельно выполнять домашние задания.

Несомненно, качество экстерната и дистанционного образования определяются во-первых, качеством предлагаемых учебных материалов и во-вторых, желанием и способностями учащегося к усвоению предлагаемого материала. Как в первом, так и во втором случае могут возникать риски, которые ведут к ухудшению качества образования. Для усиления качества получаемых знаний и навыков необходим непосредственный контроль со стороны преподавателя. В противоположном случае существующая в настоящее время сеть посредников будет выполнять контрольные задания за учащегося и его уровень подготовки не будет отвечать полноценному образованию.

Главное отличие экстерната и дистанционного образования от образования, получаемого в школе (лицее, гимназии) в освобождении ученика от ежедневных многочасовых занятий. Можно сэкономить время, но при этом получить достойное полноценное образование. Система такого образования позволяет получить за минимальное время максимальное количество информации. Но и тут могут возникать риски. Это и состояние здоровья учащегося, и большая занятость другими делами (спорт, игра на музыкальных инструментах, танцы и др.), низкие интеллектуальные возможности, ограниченный кругозор и т.д. К рискам можно отнести и невозможность самостоятельного обучения учащегося, неумение себя организовать, заставить регулярно заниматься, успевать за школьной программой, закреплять полученные знания.

Конечно, любой родитель не хочет вреда своему чаду. Все хотят вырастить своих детей абсолютно нормальными, успешными, нравственными людьми, чтобы все у них было (в смысле материальных вещей) и складывалось (в смысле взаимоотношений с людьми). И родители всегда задают себе вопрос: достаточно ли я даю своему ребенку? К сожалению, мы обычно исходим из материальных (чтобы был одет, обут, накормлен) и знаниевых оценок (чтобы хорошо учился, развивался). И полностью забываем о том, что маленький человек – социальное существо, он должен уметь нормально, адекватно общаться с другими людьми.

Кроме всего сказанного, на наш взгляд самый большой минус экстерната и дистанционного обучения состоит в невозможности ребенка общаться с ровесниками, неумение находить с ними общий язык, поддерживать взаимоотношения, дружить; и не стать в будущем индивидуалистом. Все будущие ситуации, все обиды, вся злость и несправедливость будет «прожита» в детстве, в школе. В дальнейшем ребенок будет на подсознательном уровне выбирать себе друзей – добрых и хороших и сторониться плохих и злых.

Сдача экзаменов для многих детей является стрессом, а для детей, которые учатся дистанционно и сдают экзамены экстерном, двойной стресс – это и эмоциональная встряска и нагрузка на нервную систему.

Обобщая мнения защитников экстерната и дистанционного образования, можно выделить следующие положительные характеристики:

- свободное планирование расписаний и занятий;
- большее количество практической информации;
- развитие навыков самостоятельной работы;
- возможность задействовать наиболее профессиональных преподавателей в интернет-учебном процессе;
- повышение качества контроля знаний за счет детальной проработки тестовых заданий и постановки проблем.

К недостаткам можно отнести:

- отсутствие непосредственного контакта ученик-учитель;
- отсутствие индивидуального подхода к учащемуся;
- отсутствие непосредственного слухового восприятия материала;
- отсутствие возможности для дискуссии;
- отсутствие постоянного контроля за выполнением заданий.

В завершение хотелось бы отметить, что экстернат и дистанционное образование как формы обучения накладывают огромную ответственность как на учащегося, так и на родителей, на педагогический коллектив школы. И хотя эти формы обучения на сегодняшний день актуальны и востребованы, но они могут привести к замыканию ребенка в себе, к отсутствию навыков полноценного общения со сверстниками. В этой связи, родители должны осознавать ту степень нагрузки, которая ложится на плечи ребенка, и оказывать реальную помощь в реализации прав ребенка на получение среднего образования.

Література

1. Коломиец А. Н. Класстер образовательных услуг – приоритет стратегии устойчивого развития Харьковской области в XXI веке / А. Н. Коломиец // Стратегия социального развития Харьковской области до 2020 года. – Харьков, 2011. – С. 74.

2. Про затвердження Положення про екстернат у загальноосвітніх навчальних закладах [Електронний ресурс] : Наказ М-ва освіти і науки України № 369 від 13 берез. 2017 р. // Законодавство України : [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0416-17> (дата звернення: 29.01.2018). – Заго. з екрану.

3. Егорова Л. М. Диагностика знаний в современной системе обучения / Л. М. Егорова // Матеріали Всеукр. наук.-метод. Інтернет-конф. «Проблеми інтеграції природничих, технологічних та гуманітарних дисциплін в підготовці фахів у ВНЗ» (25–26 квіт. 2017 р., м. Харків) / Харків. нац. авто-дорож. ун-т, 2017. – С. 42–44.

References

1. Kolomiets A. N. Klasster obrazovatelnyih uslug – prioritet strategii ustoychivogo razvitiya Harkovskoy oblasti v XXI veke [Klasster of educational services - the priority of the strategy of sustainable development of the Kharkiv region in the XXI century]. Strategiya sotsialnogo razvitiya Kharkovskoy oblasti do 2020 goda – Strategy of social development of Kharkiv region till 2020, Kharkivy, 2011, p.74.

2. On Approval of the Regulations on Offices in General Educational Institutions : Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 369 of 13 March. 2017. Available at: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0416-17> (accessed 29.01.2018).

3. Egorova L. M. Diagnostika znaniy v sovremennoy sisteme obucheniya [Diagnosis of knowledge in modern learning system]. Problemi Integratsii prirodnicnih, tehnologichnih ta gumanitarnih distsiplin v pidgotovtsi fahiv u VNZ – Problems of integration of natural, technological and humanitarian disciplines in the preparation of specialties in higher educational institutions. Kharkiv, 2017, pp. 42–44.

Nataliia Khimenko, Lyudmila Grebenuk

THE RISKS OF EXTERNAT AND DISTANCE EDUCATION

Abstract

Outsourcing and distance education are now gaining more and more fans. Such education has a number of advantages in comparison with standard school education. This includes the ability of students to engage in accordance with their own pace, freely plan practical exercises, develop skills of independent work, spend more time on sports training (members of sports teams leaving for training and competitions) or rehearsals (participants in dance and dance groups) and creative tours.

But there may be educational risks associated with the need to correctly allocate time for classes, the inability to study subjects themselves. It also misses not only the process of adapting a child in society, but also learning to communicate with other children (people), resolving conflicts, if they arise.

Key words: distance education, standard school education, educational risks.

О. И. Цыганок

ВОЗМОЖНЫЕ ПУТИ СНИЖЕНИЯ ОСНОВНЫХ ФАКТОРОВ РИСКА ДЛЯ ЗДОРОВЬЯ УЧАЩИХСЯ В УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Здоровье учащихся, их социально-психологическая адаптация, нормальный рост и развитие во многом определяется средой, в которой они живут, для них этой средой является образовательное учреждение, поскольку более 70% времени связано с ним. Специалисты считают, что условия жизни ребенка в семье и в образовательном учреждении (далее – ОУ), сформированность ценностного отношения к своему здоровью определяют до 40% позитивных и негативных влияний на состояние здоровья.

Как показывают исследования, количество детей, заболевших неврозами и неврозоподобными расстройствами не только не уменьшается, но и имеет тенденцию к увеличению [1]. По мнению специалистов, 20–40% негативных влияний, являющихся факторами риска для здоровья школьников, связаны со школой, с некомфортными условиями процесса обучения. Комфортными условиями учебно-воспитательного процесса являются прежде всего те, которые максимально эффективно влияют не только на интеллектуальное, личностное и социальное развитие ребенка, но и на физическое и психическое здоровье, минимизируя факторы риска для здоровья школьников. Сейчас условия далеко не идеальны: в школу приходит около 20% первоклассников, имеющих нарушения психического здоровья пограничного характера, но уже к концу первого года обучения их число увеличивается до 60–70%. За 8–9 месяцев гигиенические, социальные и экологические факторы риска для здоровья школьников существенно не меняются, но состояние психического здоровья резко ухудшается, что свидетельствует о негативном влиянии, которое оказывает именно ОУ. К числу школьных факторов риска для здоровья школьников относятся:

– Стрессовая педагогическая тактика (или тактика педагогических воздействий).

- Интенсификация учебного процесса.
- Несоответствие методик и технологий обучения возрастным и функциональным возможностям школьников.
- Нерациональная организация учебной деятельности (в т. ч. физкультурно-оздоровительной работы).
- Низкая функциональная грамотность педагогов и родителей в вопросах охраны и укрепления здоровья [2].

Сила влияния школьных факторов риска для здоровья школьников определяется тем, что они действуют: комплексно и системно; длительно и непрерывно (в течение 9–11 лет). Негативные влияния школьных факторов риска для здоровья школьников приходятся на период интенсивного роста и развития организма ребенка, когда он наиболее чувствителен к любым неблагоприятным воздействиям. Опасность составляет и то, что они проявляются не сразу, а накапливаются в течение нескольких лет. К сожалению, микросимптоматика нарушений в состоянии физического и психического здоровья не привлекает внимания педагогов и родителей до тех пор, пока они не переходят в выраженную патологию. Рассмотрим, как проявляются факторы риска для здоровья школьников. Одним из факторов риска для здоровья школьников является нерациональная организация учебного процесса. Она вызывает сильное функциональное напряжение всех систем организма, в т. ч. сердечно-сосудистой, дыхания, эндокринной системы. Длительное напряжение снижает сопротивляемость организма, создает условия для обострения хронических заболеваний и частых острых респираторных вирусных инфекций. Неадекватные требования и психологические стрессы являются фактором риска для здоровья школьников в психическом плане. Их длительное воздействие ведет к возникновению психосоматических расстройств. Факторами риска для здоровья школьников в школьной жизни являются: жесткая агрессивная среда, конфликтные ситуации с педагогами и сверстниками, конфликты между родителями и образовательной организацией, при которых страдающая сторона - ребенок. Микрострессы (которые по силе своего суммарного негативного влияния не уступают серьезным конфликтам) действуют практически ежеминутно, поэтому их необходимо рассматривать как факторы риска для здоровья школьников. На обычном уроке в начальной школе педагог успевае сделать от 8 до 19 замечаний. А реплики «Ты опять не успел выполнить задание» (медлительному ребенку), «Ну что это за почерк», «Не стараешься», «Больше не буду проверять такие работы» (ребенку с расстройством психического здоровья или леворукому) обычны и типичны. В такой системе «педагогических пощечин» педагоги (и родители) не видят «ничего особенного», т. к. и на более серьезные конфликты взрослые порой не обращают внимания. Постоянный страх очередного унижения, упреки в несостоятельности – еще один источник стресса, являющегося фактором риска для здоровья школьников. Этот страх усиливается не столько от реальной несостоятельности ребенка, сколько от осознания того, что избежать конфликтной ситуации, избавиться от нее нет никакой возможности. Результаты исследований факторов риска для здоровья школьников свидетельствуют, что в классах с авторитарным, жестким, недоброжелательным педагогом текущая заболеваемость в 3 раза выше, а число вновь возникающих неврологических расстройств в 1,5–2 раза больше, чем в классах со спокойным, внимательным и доброжелательным учителем (при прочих равных условиях обучения). Однако ведущим стрессорным фактором, который считается одним из факторов риска для здоровья школьников в ОУ является ограничение времени в процессе деятельности. Физиологам хорошо известен негативный эффект ограничения времени в процессе любой деятельности. А ведь именно в таком состоянии постоянного «цейтнота» школьник живет в течение 9–11 лет обучения. Ограничение времени неизбежно приводит к снижению качества учебной работы, неудачам, заставляя ребенка испытывать несостоятельность, недовольство взрослых и т. п. Оно может быть связано как с увеличением объема и интенсивности учебных нагрузок, так и с технологией и методикой обучения. Например, в практике современной школы успешность обучения часто определяется не качественными,

а количественными (скоростными) показателями деятельности. М. М. Хананашвили подчеркивал влияние на здоровье учащихся нарастающего дефицита времени, отведенного на прием, переработку и усвоение чрезмерно большого количества информации, что нередко приводит к отклонениям в высшей нервной деятельности, неврозам и болезням [4].

Таким образом, стрессовая тактика педагогических воздействий является фактором риска для здоровья школьников. Она предопределяет ухудшение состояния психического и физического здоровья детей.

Вторым по значимости фактором риска для здоровья школьников, вызывающим повышенное функциональное напряжение, утомление и переутомление, которое также может привести к нарушению здоровья, выступает несоответствие методик и технологий обучения возрастным и функциональным возможностям обучающихся. Фактически все то, что касается скоростных характеристик деятельности, и есть отражение несоответствия методики возрастным и функциональным возможностям ребенка.

Высокая интенсивность учебного труда не позволяет варьировать обучение, учесть индивидуальные особенности ребенка, оставить резерв для организации щадящего режима, необходимого для детей с отклонениями в состоянии здоровья. Число таких детей за годы обучения неуклонно растет.

Еще одним фактором является нерациональная организация учебного процесса. С интенсификацией учебного процесса тесно связана нерациональная организация учебного процесса. Исследования показывают, что школьники всех классов недосыпают 1,5–2,0 часа в 80–90% случаев, а сокращение ночного сна отрицательно сказывается на функциональном состоянии их организма. Средняя продолжительность прогулок на воздухе обычно не бывает более 15–30 мин. Какое-то время ребенок может выдержать и такую напряженную жизнь, а потом чем-то жертвует – здоровьем или школой («стал лениться», «не хочет учиться», «не старается»). Третьего, как показывает практика, не дано. К сожалению, рациональной организации учебного процесса и общего режима дня уделяется недостаточно внимания, несмотря на то, что эти компоненты здоровьесберегающей деятельности имеют большой резерв. Важно отметить, что в организации учебного процесса в ОУ нет мелочей, все значимо — мебель, освещенность, продолжительность перемен, использование технических средств и многое другое.

Характерная нерациональная организация урока – это урок, в течение которого 4–5 раз изменяется вид деятельности (что затрудняет переключение и фактически лишает ребенка периода оптимальной работоспособности). Одним вариантом, нарушающим закономерности динамики работоспособности, является сокращение перемен, отсутствие часа активного отдыха после 3-го урока, концентрация контрольных и самостоятельных работ в один день и т. п.

Еще одним фактором риска является функциональная неграмотность педагогов в вопросах сохранения здоровья, формирования культуры здоровья и ценности здоровья. Педагог может блестяще владеть своим предметом, но не знать ребенка, его возрастные и индивидуальные особенности, возможности.

Можно ли полностью исключить или минимизировать негативное влияние школьных факторов риска на рост, развитие и здоровье детей? Несомненно, да, но необходим комплекс мер по созданию здоровьесберегающей образовательной среды и здоровьесохраняющей организации учебного процесса. Возможно, идущая сейчас реформа школы, программ и учебников создадут условия для изменения ситуации. Важно обратить внимание не только на содержание программ, но и на методику преподавания. Проблема эта не нова – более 100 лет назад К. Д. Ушинский писал: «Всякое учебное заведение жалуется теперь на множество предметов учения и, действительно, их слишком много, если принять в расчет их педагогическую обработку и методу преподавания; но их слишком мало, если смотреть на непрестанно разрастающуюся массу сведений человечества». Итак, ключевая проблема –

«педагогическая обработка и метода преподавания», т. е. проблема не только «чему учить», но и «как учить». Причем вопрос «как учить» относится не только к предметным областям, но и новым программам формирования здорового и безопасного образа жизни и ценности здоровья, формирования межпредметных умений, личностного развития и т. п.

В условиях современного педагогического образования проблема творческого потенциала учителя приобретает особое значение, а качество подготовки специалиста измеряется его творческим потенциалом и способностью к модификации его практического опыта, а профессиональная деятельность молодого учителя характеризуется развитием его творческих способностей [3].

Конфликты с педагогами и сверстниками не только являются самостоятельными негативными психологическими факторами риска, вызывающими серьезные нарушения физического и психического здоровья, но и факторами, усиливающими ФР. К сожалению, психолого-педагогическая помощь в ОУ при трудностях в обучении недостаточно скоординирована, усилия педагога, психолога и родителей не системны, а нередко каждый из них решает задачу так, как считает нужным сам.

Факторы семейного риска являются не менее значимыми, к ним относятся: проблемы детско-родительских отношений (жестокость, грубость, насилие, агрессия и др.; неадекватные требования, неэффективные меры воспитания, перегрузки (физические, эмоциональные); неэффективное взаимодействие в педагогами; нарушение психического здоровья родителей (депрессии, повышенная тревожность, конфликтность); антисоциальное поведение родителей (наркомания, алкоголизм); конфликты между родителями; низкий уровень знаний родителей о возрастных и индивидуальных особенностях развития детей; ограничение или недоступность консультативной помощи специалистов (невролога, психолога, логопеда и т. п.); неэффективное взаимодействие родителей с педагогами; отсутствие системы широкого просвещения.

Литература

1. Антропова М. В. Гигиена детей и подростков / М. В. Антропова. – М., 1977. – 336 с.
2. Безруких М. М. Школьные и домашние факторы риска для здоровья школьников [Электронный ресурс] / Безруких М. М., Филиппова Т. А. – Режим доступа : <https://www.menobr.ru/article/58571-qqe-15-m1-vliyanie-shkolnyh-faktorov-riska-i-faktorov-semeynogo-riska-na-zdorove>.
3. Король В. М. Творчий потенціал учителя сучасної загальноосвітньої школи / В. М. Король // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, каф. пед. творчості. – Київ: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – С. 33.
4. Хананашвили М. М. Информационные неврозы / М. М. Хананашвили. – М. : Медицина, 1978. – 144 с.

References

1. Antropova M. V. Gigena detey i podroستkov [Hygiene of children and adolescents], Moscow, 1977, 336 p.
2. Bezrukikh M.M., Filippova T.A. Shkolnyye i domashniye faktory riska dlya zdorovia shkolnikov [School and home risk factors for schoolchildren's health], available at : <http://www.menobr.ru/article/58571-qqe-15-m1-vliyanie-shkolnyh-faktorov-riska-i-faktorov-semeynogo-riska-na-zdorove>.
3. Korol V.M. Tvorchyi potentsial uchytelia suchasnoi zahalnoosvitnoi shkoly [Creative potential of the teacher of modern general education], Naukoviy chasopis NPU Imeni M. P. Dragomanova, Kiev: M. P. Drahomanov NPU Publ. 2005, p.33.
4. Hananashvili M. M.. Informatsionnyie nevrozyi [Information Neuroses], Moscow, Medicina Publ. 1978, 144 p.

Oksana Tsyganok

POSSIBLE WAYS OF REDUCING THE MAIN NEGATIVE RISK FACTORS ON STUDENTS' HEALTH IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract

The article points out some negative risk factors on students' health in the educational process. That is stated that many of them have a great influence on students' achievements and academic performance. It is noted that they are mainly caused by an unfriendly environment at school or at home. Some ways of how they can be reduced are given in the article. The positive environment is considered to be one of the substantial factors of the educational process. Great importance is given to the problem of parents' awareness of psychological and physiological issues. A growing number of different chronic illnesses among children nowadays are seemed to be caused by many factors like lack of sleep, stress, family conflicts, tension and tiredness. Creating and making available educational resources on competency-based learning can be very helpful for students to avoid health problems and show better academic performance. The priority should be given to strong parent-teacher cooperation in and outside of the classroom as one of the long-term benefits.

Key words: factors, risks, health problems, educational process.

Н. Г. Чибисова

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ В СОВРЕМЕННОМ ВУЗЕ: ПРОБЛЕМЫ И РИСКИ

Образование – социальный институт, которому присущи те же характеристики, что и обществу. На современном этапе общество переживает трансформацию, преобразование, неопределенность, его часто называют «обществом риска» (У. Бек).

Исследователи выделяют различные виды рисков в высшем образовании. Так, отмечаются риски: при поступлении в вуз, которые можно трактовать как риски выбора; риски в процессе получения высшего образования, риски при окончании вуза, связанные с проблемами трудоустройства и др. Кроме того, можно выделить риски, связанные с качеством высшего образования.

Изучение и анализ рисков проводится с учетом интересов общества, государства, предприятий, личности, учебного заведения.

В данной работе акцентируется внимание на рисках, связанных с качеством образования, которое в дальнейшем будет оказывать влияние на процессы, протекающие в обществе, государстве и которое будут обуславливать личностный рост индивида.

С конца XX века в Украине высшее образование находится в процессе реформирования, поэтому возможны рисковые последствия, которые не будут соответствовать потребностям общества и государства, или же возможны последствия, которые остановят процесс реформирования, что также может негативно сказаться на образовании и привести его к кризисному состоянию.

Цель данной статьи – проанализировать аспект, связанный с качеством образования, в частности, с реформированием блока гуманитарных дисциплин в вузах и его возможными последствиями.

На современном этапе в украинском обществе, невзирая на официальное неприятие технократизма, в системе высшего образования появились установки на подготовку узкого специалиста – специалиста конкретного направления. Хотя все официальные документы (Закон Украины «О высшем образовании», Большая Хартия университетов и др.) указывают на необходимость в учебных заведениях хранить, распространять ценности культуры, готовить будущую интеллектуальную элиту.

Принципиальные различия между технократическим и гуманитарным подходом состоят в том, что «первый нацелен на унификацию и стандартизацию не только, к примеру, промышленной продукции, но и мировоззренческих установок, ценностных представлений – иными словами, на «массовизацию сознания». Гуманитарный же подход, напротив, способствует сохранению уникальности, единичности, неповторимости во всем, включая, прежде всего, социокультурную образовательно-воспитательную деятельность. . . Только гуманитарный подход может спасти нас от цивилизованного варварства, где бы оно ни проявлялось: в политике, экономике, международных отношениях, экологии, засилье массовой культуры [5]. Как отмечал академик Д. С. Лихачев, «не должно быть глухих к Слову, черствых к Добру, беспамятных к Прошлому и слепых к Красоте, а для этого нужны Знания, дающиеся Образованием» [3].

В вузе гуманитарное образование призвано как передавать знания молодому поколению, так и формировать его ценностные ориентиры, установки. Гуманитарное образование выступает важнейшей частью фундаментальной подготовки будущих профессионалов и позволяет сформировать не узкого специалиста, а профессионала с широким нравственным взглядом на мир и человека. А сформировать будущего профессионала, культурного, образованного специалиста при изъятии из учебных программ, учебных планов предметов гуманитарного цикла, не представляется возможным.

В этой связи, значительная роль в структуре учебного процесса должна принадлежать культурно-образовательно-воспитательной составляющей, которая может осуществляться посредством:

- усиления гуманитарной составляющей всех учебных дисциплин;
- сохранения блока гуманитарных дисциплин в учебных программах и планах;
- изменения форм и методов учебной работы (последние должны быть направлены на развитие личности).

Учебный процесс должен представлять собой процесс профессионального и культурного становления личности будущего специалиста, он призван уравновесить процесс профессионализации и специализации образования с процессом формирования гуманистического отношения к миру и его ценностям.

Гуманитарные дисциплины призваны сформировать у студентов методологические принципы познания, вооружить их логическим «аппаратом» мышления, познакомить с общечеловеческими нравственными и эстетическими ценностями, указать пути приобщения к ним. Необходимо, чтобы в учебных планах и программах присутствовали часы и на гуманитарную составляющую, и на профессиональную подготовку. Важно найти конструктивное, компромиссное решение, которое сможет соединить данные составляющие в учебном процессе. Сегодня же из учебных планов ушли такие гуманитарные дисциплины, как политология, этика, эстетика, религиоведение. Во многих вузах сократились часы на философию, историю украинской культуры, историю Украины, что связано прежде всего с реструктуризацией учебного процесса и с изменениями в наборе специальностей, учебных дисциплин и курсов, а также в связи с переходом на трехступенную систему «бакалавр – магистр – аспирант», которая обострила проблему распределения учебного времени, особенно на уровне бакалавриата [1].

Современному украинскому обществу не излишне было бы позаимствовать опыт стран Восточной Европы, например Польши или таких стран постсоветского пространства, как Латвия, Литва, Эстония, где реформирование высшего образования в конце 1990-х годов привело к увеличению времени на изучение дисциплин гуманитарного цикла [4, с. 270]. Важно преобразовать содержание гуманитарных дисциплин так, чтобы в нем преломлялись высшие достижения украинской и мировой культуры, чтобы содержание образовательного процесса базировалось на гармонии социального и индивидуального, личностного и общественного. И тогда, безусловно, гуманитарные дисциплины будут оказывать значительное воспитательное влияние на личность студента.

Культурно-образовательное, воспитательное воздействие на становление личности осуществляют и дисциплины естественнонаучного, технического, лингвистического циклов. Однако такое влияние может осуществиться только в условиях, когда гуманитарная составляющая будет присутствовать во всех перечисленных выше учебных дисциплинах. Например, экскурс в историю науки, жизнь и творчество выдающихся ученых, социальное значение науки и ее роль в жизни общества – призваны сопровождать любое научное знание. Стилль научного мышления, нравственные нормы и ценности, передаются студентам (и осмысливаются ими) в социальном контексте в сочетании с натурфилософией, философской и педагогической антропологией, ценностями морали, религии, искусства. Студенты приобщаются к науке и технике как к творческой деятельности, а не как к сумме обезличенного политехнического знания, готовых результатов научного производства – выводов, правил, рецептов. В центре учебного процесса – не сами вопросы, а способы их постановки, способы осознания проблем природного и социального бытия, но в каждом случае не кем-то сформулированные ответы [2, с. 54].

Значительное влияние на формирование личности студента оказывает изучение иностранных языков. Кроме собственно языковой подготовки и лингвистического развития, знакомство с языками призвано содействовать формированию у студентов этнической толерантности, открытости по отношению к другим культурам и их представителям. Кроме того, изучая иностранные языки, студенты приобщаются к соответствующим вербальным средствам передачи смыслов культуры.

Процесс гуманитаризации профессионального образования будет способствовать формированию у будущих специалистов более полной и адекватной картины мира, гуманистического отношения к обществу и человеку.

Сокращение блока гуманитарных дисциплин в вузе может негативно сказаться на формировании будущих специалистов, в которых нуждается современное общество и государство. Так, возможны следующие риски:

- подготовка недостаточного количества кадров профессионалов, умеющих решать сложные творческие задачи;
- неспособность вузов обеспечить требуемый уровень культурного и нравственного развития выпускников.

Риски, существующие в системе высшего образования, связанные с его качеством, например, с отсутствием или сокращением в вузе гуманитарного блока дисциплин, будут негативно сказываться и на личностном развитии молодых специалистов и становиться причиной риска их недостаточного культурного уровня (неразвитость у выпускников личностных качеств, необходимых для успешного исполнения профессиональных обязанностей), будут вызывать общественные риски, связанные с недостаточной воспитанностью и культурным уровнем развития членов общества.

Снизить и предупредить риски легче, чем преодолевать их последствия. Кроме того, вопросы, связанные с формированием и воспитанием личности будущего профессионала, становлением его ценностной системы решаются крайне сложно и требуют длительного временного периода, который не позволит обществу быстро и качественно решать насущные проблемы.

Литература

1. Васюхин О. В. Проблемы развития социально-гуманитарного образования в технических вузах современной России / О. В. Васюхин // *Фундаментальные исследования*. – 2014. – №12 (часть 6). – С. 1270–1274.
2. Сенько Ю. В. Педагогический процесс как гуманитарный феномен / Ю. В. Сенько // *Педагогика*. – 2002. – № 1. – С. 11–13.
3. Состояние, тенденции и перспективы отечественного образования. Круглый стол // *Философские науки*. – 2007. – №5. – С. 17.

4. Чибісова Н. Г. Вищий навчальний заклад як середовище формування цінностей студентської молоді в соціокультурних умовах / Н. Г. Чибісова; Нар. укр. акад. – Харків : Вид-во НУА, 2004. – 256 с.

5. Шеина И. М. Гуманитарное образование в современном обществе / Шеина И. М. // Аккредитация в образовании. – 2017. – № 6 (98). – С. 85–91.

References

1. Vasyhin O. V. Problemyi razvitiya sotsialno-gumanitarnogo obrazovaniya v tehniceskikh vuzah sovremennoy Rossii [Problems of development of socially- humanitarian education in technical universities of modern Russia], *Fundamentalnyie issledovaniya – Fundamental researches*, 2014, no. 12 (part 6), pp. 1270-1274 .

2. Senyko G. V. Pedagogicheskiy protsess kak gumanitarnyy fenomen [The pedagogical process as humanitarian phenomenon], *Pedagogics*, 2002, no. 1, pp. 11-13.

3. Sostoyanie, tendentsii i perspektivyi otechestvennogo obrazovaniya [State, tendencies and prospects of home education], *Philosophical sciences*, 2007, no. 5, p. 17.

4. Chybysova N. G. Vischiy navchalniy zaklad yak seredovische formuvannya tsInnostey studentskoYi molodi v sotslokulturnih umovah [Higher educational establishment as environment of forming of values of student young people in the sociocultural terms], Kharkiv, Kharkiv humanitarian university “Peoples’ Ukrainian Academy” Publ., 2004, 256 p.

5. Sheina I. M. Gumanitarnoe obrazovanie v sovremennom obschestve [Liberal education in modern society], *Akkreditatsiya v obrazovanii – Accreditation in education*, 2017, no. 6(98), pp.85-91.

Natalia Chybisova

HUMANITARIAN DISCIPLINES IN MODERN HIGH SCHOOL: PROBLEMS AND RISKS

Abstract

The article deals with risks and challenges Higher Education may face. The author pays special attention to the issue of forming future professionals culturally and comprehensively educated. Humanities, integral part of all-round education, are currently facing serious challenges and undergoing serious transformations.

Humanitarian approach to life and people can't be neglected in the modern world. It allows to maintain original “out of the box” thinking, tolerance and acceptance of reality and environments in all spheres. The key role in it belongs to educational institutions that include Humanities in their curricula and, therefore, fill the content of education with humanitarian component. Otherwise the society risks losing opportunity to educate competent professionals thinking creatively and having high moral standards.

Key words: risk in education, risk in higher education, quality of education, humanitarian disciplines, future specialist.

Н. А. Шварц

СУЩНОСТЬ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ РИСКОВ И ПУТИ ИХ ПРЕОДОЛЕНИЯ

В свете происходящей модернизации образования в Украине, проблема педагогических рисков особенно актуальна, поскольку она затрагивает все аспекты применения инноваций в методиках и способах преподавания на всех этапах получения образования.

Инновации означают внедрение нового в практике обучения и воспитания, организацию совместной деятельности учителя и учащегося. Инновации сами по себе не возникают, а являются результатом научного поиска, практического опыта отдельных педагогов и целых преподавательских коллективов. Риск подразумевает под собой экспериментальное применение каких-либо технологий, не имеющих в данное время широкого использования в практике, но, тем не менее, являющихся теоретически перспективными с точки зрения обучения [1, с. 15].

В понимании сущности этих двух понятий лежат две основные проблемы современной педагогики: проблема изучения, обобщения и распространения передового педагогического опыта и проблема внедрения достижений педагогов-новаторов. Таким образом, инновации и педагогический риск должны лежать в плоскости объединения двух взаимосвязанных между собой явлений, рассматриваемых обычно отдельно, т.е. результатом их синтеза должно стать новое знание, позволяющее учителю использовать новшества в повседневной практике, просчитывая возможные последствия [1, с. 23].

Педагогическая деятельность носит творческий характер и требует постоянного самостоятельного выбора из множества вариантов, то есть объективно сопряжена с риском. Учитель отвечает за выбор педагогического замысла, за принятие ситуативных педагогических решений, за регулирование взаимоотношений участников педагогического процесса. Степень педагогического риска зависит от методов, которые использует учитель в своей деятельности [6, с. 56]. Естественно, что увеличение числа ситуаций выбора, усиливает риск, так как он напрямую затрагивает проблемы становления и развития личности [4, с. 76].

По объекту, который подвергается риску в процессе обучения, педагогические риски можно разделить на три вида:

- личные риски учителя,
- личные риски ученика,
- риск нарушения образовательного процесса.

1. Проведение конференций, диспутов, дидактических игр, организация исследовательской деятельности учащихся, использование методов витагенного обучения (т. е. с опорой на жизненный опыт ребёнка), групповая работа на уроке и др. усиливают психологические и физические затраты учителя [1, с.97].

Во-первых, учитель должен держать в поле зрения каждого ученика с учетом его психологических особенностей, индивидуальных заданий. Это создает дополнительную нагрузку на память, внимание, сохранение педагогического такта, затрудняет управление процессом обучения.

Во-вторых, учитель постоянно должен быть готов к неожиданному повороту хода урока, вынужден действовать в режиме перманентной педагогической импровизации. В случае принятия неправильного решения учитель рискует испортить свою репутацию среди учеников или коллег, нарушить отношения с ними.

2. Риски учащихся связаны, прежде всего, с опасностью психологического дискомфорта. Многие современные педагогические исследования посвящены проблемам депривации – ограничения возможностей полноценного развития личности в школе [1, с. 76]; когнитивных барьеров в обучении [3, с. 33]; дидактогений – негативных психических состояний учащихся, вызванных нарушением педагогического такта со стороны учителя и др. [2, с. 54].

Нетрадиционные методы обучения могут быть психологически опасными. Некоторые учащиеся, которые привыкли к традиционным формам работы, не готовы воспринимать активные формы учебной деятельности. Такие ученики теряются, не успевают и не понимают, что надо делать. Это влечет за собой развитие комплекса неполноценности или реакцию отторжения на новшества в обучении. Другие ученики, даже принимая новые для них формы обучения, испытывают дискомфорт от конкуренции, от недостатка внимания учителя к их личному вкладу в урок, от неадекватности оценки этого вклада.

Это особенно актуально для уроков, где само предметное содержание хранит многочисленные опасности для учителя – сопоставляются различные точки зрения, сталкиваются ценности, часто нет однозначного ответа на вопросы. Ученик теряется в этой противоречивой информации. Бывает, что учащиеся не могут обосновать свою точку зрения, боятся вызвать неадекватную реакцию одноклассников и учителя на свое мнение, а может своей точки зрения и нет.

3. К рискам нарушения образовательного процесса относится возможность сбой в дости-

жении содержательных и воспитательных целей урока [7, с. 44]. При использовании нетрадиционных методов обучения возникают ситуации отклонения от плана урока, что влечет за собой то, что некоторые учащиеся не успевают освоить необходимое учебное содержание. Воспитательная цель урока может оказаться под угрозой при проявлении резко негативного личного опыта учащихся по изучаемой теме. Это может быть опыт самопознания (неадекватная самооценка), межличностного общения, взаимодействия с социальными институтами, обнаружения в социуме двойных стандартов и др. Наиболее часто этот опыт проявляется при изучении вопросов, связанных с национальными отношениями, вопросами вероисповедания, проблемами понимания художественных произведений конца XIX – начала XX веков [8, с. 74].

Однако неправильно считать, что при традиционной системе обучения, педагогические риски отсутствуют. Кажется, что учитель почти не рискует – ход урока предсказуем, психологические и физические затраты значительно меньше. Но современные школьники бунтуют против авторитарных методов обучения и воспитания, и на сдерживание этого бунта так же уходит энергия учителя [9, с. 59]. Таким образом, затраты энергии могут оказаться одинаковыми, а достигнутые цели очень разными. Кроме того, сам труд учителя приобретает монотонный характер, педагогическая деятельность становится сродни работе на конвейере, учитель не развивается ни личностно, ни профессионально. Постоянный уход от ситуации педагогического риска опасен еще и тем, что может привести к профессиональной деградации учителя.

Использование традиционных методов обучения действительно снижает опасность нарушения педагогического процесса, но ведь процесс обучения не является самоцелью. Целями образования являются результаты обучения и воспитания, которые при традиционном подходе часто оказываются достигнутыми только формально.

Из сказанного вытекает однозначный вывод: не существует методов обучения, исключающих педагогические риски. Современные методы обучения изменяют общую картину педагогического риска – усиливая одни педагогические риски, они одновременно являются страховкой от других педагогических рисков. Значит, задача учителя не в том, чтобы избегать этих рисков вообще, а в том, чтобы умело их использовать в педагогических целях [6, с. 70].

Существует пять уровней поведения учителя в ситуации педагогического риска:

Первый уровень – планируемое избегание риска – большая осторожность при выборе плана урока для обхода возможных рискованных ситуаций. Учитель может решить, что при изучении некоторых культурологических проблем лучше дать ученикам готовые формулировки, чем организовывать дискуссию проблемного вопроса.

Второй уровень – текущее ситуативное избегание – уход от решения в уже сложившейся ситуации выбора. Выйти из подобной ситуации можно по-разному: от авторитарного перехода к следующему пункту плана урока до честного объяснения учителем, почему он не хочет развивать данную ситуацию дальше. В этом случае основным помощником педагога является юмор.

Третий уровень – отложенное ситуативное решение – перенос окончательного разрешения проблемного вопроса на более позднее время (отсрочка). Например, желание учащимся письменно высказать свое мнение по данному вопросу или продолжить его обсуждение на следующем уроке или после него, обсудить вопрос в индивидуальном порядке. На этом уровне главным является умение педагога предупреждать конфликты [9, с. 40].

Четвертый уровень – смягчающее ситуативное решение – принятие решения, которое минимизирует негативные последствия ситуации. Например, использование юмора или приема переадресации вопроса, когда волнующий вопрос, заданный учащимся переадресуется ему же или всему классу. Например, при обсуждении манеры поведения (во время просмотра, прослушивания...), ученики задали вопрос о другом учителе: «А почему А.В. сам опаздывает на уроки, а опаздывающим ученикам делает замечания?» Можно попросить у учащихся ответ на следующий ряд вопросов. -Что произойдет, если А.В. вообще не будет замечать опоздавших учеников? -Должен ли учитель видеть в учениках свои собственные недостатки?- Имеет ли

право воспитатель (может быть родитель) воспитывать у своих подопечных высокие образовательные и воспитательные стандарты, даже если сам обладает ими не в полной мере? – Какая реакция на опоздания со стороны А.В. кажется вам правильной? На этом уровне педагог должен умело владеть способами разрешения конфликтных ситуаций [9, с. 65].

Пятый уровень (высший) – абсолютное ситуативное решение – принятие решения, развивающего ситуацию риска в целях достижения максимального педагогического результата. Чтобы с четвертого уровня перейти на пятый достаточно одного незначительного шага, но в режиме педагогической импровизации учитель не успевает сообразить, какого именно. Так, в приведенном примере не хватает вопроса: «Какую особенность корпоративных норм вы можете вывести из ситуации с А.В.?» То есть учитель продолжает «раскручивать» ситуацию педагогического риска, пока сами ученики не сделают из нее вывода, работающего на педагогическую цель [7, с. 9].

Помочь учителю принять абсолютное ситуативное решение, кроме переадресации вопроса, могут следующие приемы: введение элементов ролевой игры, проведение психологического эксперимента, «сократовские» маски, – все, что позволяет ученику встать на позицию другого или увидеть данное явление с другой стороны. В целом, для овладения учителем пятым уровнем управления ситуацией педагогического риска, ему надо овладеть несколькими важнейшими педагогическими умениями.

Во-первых, это диагностика психологических возможностей, личного социального опыта, уровня знаний и широты интересов учащихся в области предмета.

Во-вторых, это умение рефлексировать собственную педагогическую деятельность. Первые два профессиональных умения учителя необходимы для того, чтобы прогнозировать ситуации риска.

Для максимально результативного выхода из этих ситуаций учителю необходимы ещё два умения:

- владение собственными психологическими реакциями,
- переход от составления плана урока к его сценарию (технологической карте урока).

Сценарий от плана отличается тем, что не предполагает точного следования заданному единственному маршруту. Он подчинен не логике освоения, а логике познания. Сценарий урока (технологическая карта) предполагает продумывание учителем нескольких возможных траекторий движения учеников, выбор которых зависит от непосредственных реакций учащихся в ходе самого урока. Он включает в себя «планируемый дидактический сбой», который может привести даже к полному перепроектированию занятия по его ходу.

Литература

1. Бережнова Л. Н. Основы предупреждения депривации в образовательном процессе : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Бережнова Людмила Николаевна ; Рос. гос. пед. ун-и им. А. И. Герцена. – СПб., 2000. – 435 с.
2. Гитман А. В. Условия предупреждения дидактогений : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Гитман Александра Вольтовна ; Кубан. гос. ун-т. – Краснодар, 1999. – 152 с.
3. Домырева Е. А. Когнитивные барьеры в учебной деятельности младших / школьников : дис. ... канд. пед. наук : 19.00.07 / Домырева Елена Александровна ; Курск. гос. пед. ун-т. Курск. 2002. – 185 с.
4. Емельянова И.Н. Возможности использования ситуаций выбора в учебно-воспитательном процессе : дис. канд. пед. наук : 13.00.01 / Емельянова Е. И. – Тюмень, 1994. – 190 с.
5. Еремина Л. Е. Типы трудностей у детей в обучении и пути их преодоления : на материалах коррекционных классов : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Еремина Лариса Евгеньевна ; Моск. гос. ун-т им. М. В. Лермонтова. – М., 2000. – 132 с.
6. Подымов И. А. Барьеры в педагогической деятельности / И. А. Подымов. – М. : Прометей. 1998.
7. Сухоруков А. С. История рефлексивных размышлений и поисков одной школы /

А. С. Сухоруков // Директор shk. – 1999. – № 5. – С. 3–13.

8. Хохлова Е. А. Предупреждение конфликтных ситуаций во взаимодействии учителей, учеников и родителей : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Хохлова Елена Анатольевна ; Омск. гос. пед. ун-т. – Омск, 2003. – 193 с.

9. Чернышев А. С. Практикум по решению конфликтных педагогических ситуаций / А. С. Чернышев. – М. : Пед. о-во России, 2001. – 186 с.

References

1. Berezhnova L. N. Osnovy preduprezhdeniya deprivatsii v obrazovatelnom protsesse. Diss. dokt. ped. nauk [Fundamentals of prevention of deprivation in the educational process. Dis. of Dr. of Pedagogical Sc.]. Saint Petersburg, 2000. 435 p.

2. Gitman A. V. Usloviya preduprezhdeniya didaktogeniy: Diss. kand. ped. nauk [Conditions for the prevention of didactic genesis. Dis. of PhD of Pedagogical Sc.]. Krasnodar, 1999. 152 p.

3. Domyireva E. A. Kognitivnyie bareryi v uchebnoy deyatelnosti mladshih shkolnikov. Diss. kand. ped. nauk [Cognitive barriers in the educational activities of junior schoolchildren. Dis. of PhD of Pedagogical Sc.]. Kursk, 2002. 185 p.

4. Emelyanova I. N. Vozmozhnosti ispolzovaniya situatsiy vyibora v uchebno-vospitatelnom protsesse. Diss. kand. ped. nauk [Possibilities of using the situations of choice in the teaching and educational process. Dis. of PhD of Pedagogical Sc.]. Tyumen, 1994. 190 p.

5. Eremina L. E. Tipy trudnostey u detey v obuchenii i puti ih preodolenii. Diss. kand. ped. nauk. Diss. kand. ped. nauk [Difficulties in children's learning and ways to overcome them. Dis. of PhD of Pedagogical Sc.]. Moscow, 2000. 132 p.

6. Podyimov I. A. Bareryi v pedagogicheskoy deyatelnosti. [Barriers in pedagogical activity]. Moscow, Prometey Publ., 1998.

7. Suhorukov A. S. Istoriya reflektivnykh razmyishleniy i poiskov odnoy shkolyi [The history of reflections and the search for one school]. Direktor shkolyi – Head of school. 1999, no. 5, pp. 3–13.

8. Hohlova E. A. Konfliktnyie situatsii vo vzaimodeystvii uchiteley, uchenikov i roditel'ey. Diss. kand. ped. nauk [Conflict situations in the interaction of teachers, pupils and parents. Dis. of PhD of Pedagogical Sc.]. Omsk, 2003. 193 p.

9. Chernyishev D. A. Praktikum po resheniyu konfliktnykh pedagogicheskikh situatsiy [Resolution of conflict pedagogical situations]. Moscow, Pedagogical Society of Russia Publ., 2001. 186 p.

Natalya Shvartc

THE ESSENCE OF PEDAGOGICAL RISKS AND THE WAYS TO OVERCOME THEM

Abstract

The article is devoted to the socio-pedagogical approach to the study of the problem of risk faced by pupils, parents, and teachers (individually and collectively) due to pedagogical influence on them, and the risk of the teacher himself who exerts this influence. In this article the most significant personal, physical and technological risks are considered. It is emphasized that personal risk as a source of personal development arises if the strategic goals of education are in resonance with personal aspirations. Active and competent support from teachers is important here.

Physical risk is associated with the health and emotional state of children. These are the main factors characterizing the degree of risk in its justification during the period of intensive introduction of innovations into a modern school. Technological risk is associated with the choice of a teacher, one or another method, this or that known science and practice of technology. The article dwells on the eternal problem of “standards and creativity” in the activity of the representative of one of the most mass professions.

Key words: pedagogical influence, technological risk, modern school.

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗІЇ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ МІСТА ХАРКОВА: РИЗИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Система освіти м. Харкова відповідає потребам територіальної громади та забезпечує право дітей на доступну дошкільну, середню та позашкільну освіту.

Державою поставлено завдання забезпечити умови для навчання дітей з особливими потребами у спеціальних або інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти [1; 1].

У місті проводиться системна робота щодо інтеграції в освітній процес дітей з особливими освітніми потребами, у тому числі дітей-інвалідів.

Для забезпечення права на здобуття дошкільної освіти для дітей з особливими потребами функціонують 60 закладів дошкільної освіти комбінованого та компенсуючого типів. Це становить 30% від загальної кількості закладів дошкільної освіти міста.

У 211-ти спеціальних і санаторних групах одночасно з дошкільною освітою отримують лікувально-реабілітаційні послуги понад 4 тисячі дітей, що становить майже 10% від загальної кількості дітей, які виховуються і навчаються у компенсуючих групах. Ці діти мають пільги на харчування.

На підставі персональних відомостей, наданих батьками, 196 дітей-інвалідів з порушеннями опорно-рухового апарату, слуху, зору, мови, із затримкою психічного розвитку, синдромом Дауна, аутизмом та з іншими захворюваннями інтегровані в навчально-виховний процес закладів дошкільної освіти.

У 52 закладах дошкільної освіти діють спеціальні приміщення: басейни, центри водної та пісочної терапії, рухової активності, музичні та театральні зони, сенсорні кімнати, куточки образотворчої діяльності, які сприяють корекції емоційно-особистісних проблем та розвитку творчих здібностей дітей. Обладнані кабінети фізіотерапії, масажу, офтальмологічний і ортопедичний кабінети.

Для дітей із хронічними неспецифічними захворюваннями органів дихання обладнані сольова кімната, сауна, кабінети фізіопроцедур, інгаляторій. У кожному районі міста визначено опорні дитячі садки з фізкультурно-оздоровчої роботи. 118 дитячих садків (61%) входять у мережу «Шкіл сприяння здоров'ю».

Ураховуючи мовленнєві проблеми дітей дошкільного та шкільного віку, організована допомога вчителів-логопедів 23-х логопедичних пунктів, що працюють у всіх районах міста.

У рамках реалізації проекту «Створення безпечного інклюзивного середовища в навчальних закладах та громадах» Всеукраїнського фонду «Крок за кроком» 54 заклади дошкільної освіти впроваджують в роботу методику «Лялька як персона», а ХЗОШ № 38 методику «Коло друзів». Ці форми роботи сприяють соціальному та психологічному розвитку дитини.

У навчально-виховний процес 184-х загальноосвітніх шкіл міста в 2017/2018 навчальному році інтегровані 1144 дитини, які мають інвалідність. З них 31 дитина пересувається на інвалідних візках.

Усього індивідуальною формою навчання охоплено у 2017/2018 н.р. 262 дитини з інвалідністю, що складає лише 23% від їх загальної кількості.

Упродовж 2017 року (з травня по листопад) у закладах освіти встановлено 16 пандусів, та 148 кнопок виклику персоналу для інвалідів. Наразі триває встановлення 1 сходового підйомника в ХГ № 23.

На теперішній час 91% будівель закладів освіти комунальної форми власності облаштовані засобами доступу для маломобільних груп населення, у т.ч. осіб з інвалідністю.

Проведена значна робота щодо створення мережі інклюзивних класів у школах м. Харкова. З 2017/2018 н.р. у м. Харкові почало функціонувати 9 закладів загальної середньої освіти, в 25 класах яких навчаються 48 дітей з особливими освітніми потребами.

Місто Харків уже давно (більше семи років) працює в напрямку створення рівних умов для навчання дітей з особливими освітніми потребами. Так, ще з 2010/2011 навчального року Харківська загальноосвітня школа № 124 стала другою в Україні школою рівних можливостей. У 2017 році в закладі функціонує вже 8 інклюзивних класів, у яких навчаються 9 дітей з порушеннями опорно-рухового апарату. З них 7 дітей пересуваються на інвалідних візках. У школі обладнані пандуси, ліфт з доступом до всіх поверхів будівлі. Встановлений підйомник у їдальні, облаштовані спеціальні туалетні кімнати. У навчальних кабінетах передбачено додатковий простір для пересування інвалідних візків, встановлені спеціальні парти. Організовано підвіз дітей двома спеціальними інватаксі.

Перевезення здійснюються на спеціалізованих мікроавтобусах, обладнаних підйомниками. Послуга працює за принципом звичайного таксі: зранку дітей з дому забирає інватаксі і відвозить до школи. Після занять дітей так само доправляють додому. Послуга надається безкоштовно і фінансується з коштів міського бюджету [3].

За підтримки Харківського міського голови Г.А. Кернеса та міської громадської організації інвалідів «Креавіта» за короткий час у школі були створені архітектурні умови для навчання дітей з порушеннями опорно-рухового апарату.

З 2013 р. в загальноосвітній школі №38 Немишлянського району відкриті інклюзивні класи для дітей з особливими освітніми потребами. Зараз у школі навчається 14 таких дітей. Навчання дітей проводиться за індивідуальним робочим планом та програмами, забезпечується психолого-педагогічний супровід, з дітьми постійно працює учитель-логопед.

7 вересня 2017 р. дружина президента Марина Порошенко особисто відвідала школу № 124, познайомилася з дітьми з особливими потребами. Харківська область стала шостим регіоном України, який узяв участь в експериментальному проекті Благодійного фонду П. Порошенка «Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації». Вже як учаснику проекту Фонду Марина Порошенко передала Харківському регіону дизайн-проект медіатеки і ресурсної кімнати для реалізації в інклюзивних школах [4].

Проект ресурсної кімнати був втілений у життя у стислі строки вже 16 листопада 2017 р. відкрито першу ресурсну кімнату в ХЗОШ № 105. На відкритті була присутня Марина Порошенко. У 2017/2018 н.р. заклад почав працювати в інклюзивному режимі. Крім учителів з дітьми працюють: асистент-учителя, учитель-логопед, учитель-дефектолог [5].

У ресурсних кімнатах діти можуть займатися з педагогами-коректологами та працювати за власним адаптаційним графіком. Ресурсна кімната складається з навчальної, ігрової, соціально-побутової зон та зони відпочинку. Там діти можуть розвивати простіші життєві навички, вчитися, відпочивати, гратися [6].

У ХЗОШ № 100 закінчується створення ресурсної кімнати. До 1 вересня 2018 р. буде функціонувати чотири ресурсних кімнати в закладах освіти м. Харкова (ХЗОШ №№ 105, 100, 124, 38) [7].

Крім того, Департамент освіти м. Харкова співпрацює в цьому питанні з всеукраїнським фондом «Крок за кроком», Благодійним фондом «Центр раннього втручання», Харківською обласною психолого-медико-педагогічною консультацією, фахівцями КВНЗ «ХАНО», Харківською обласною громадською організацією батьків дітей інвалідів «Точка опори», Харківською міською громадською організацією інвалідів «Креавіта».

Ми розуміємо, звичайно, яку велику відповідальність бере на себе школа, кожен вчитель або представник органів освіти за адаптацію цих дітей в шкільних колективах, за ті великі кошти, які витрачає держава на цей експеримент, за якість одержаних результатів навчально-виховного процесу.

Значні ризики пов'язані також з розробкою спеціальних програм і навчальних планів, які б задовольняли різні категорії дітей. Особлива проблема – це величезна виховна робота і з дітьми, і з батьками, і навіть вчителями. Але наш досвід дозволяє стверджувати – ці ризики в шкільних колективах виправдовують себе, забезпечують позитивні наслідки для всіх суб'єктів навчального

Проблема	Завдання
Специфічне ставлення до дітей з особливими потребами у суспільстві: їх підтримують, захищають, що є правильно, але це не забезпечує їм рівних можливостей до майбутньої соціалізації [8].	Створення в освітньому просторі передумов для розуміння інклюзії, розвитку толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, забезпечення їх соціально-психологічної адаптації.
Нерозвиненість і недосконалість системи підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання [8].	Створення ефективної системи підготовки достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання.
Відсутність повної архітектурної доступності до будівель та приміщень закладів освіти для маломобільних груп населення та осіб з обмеженими фізичними можливостями [8].	Забезпечення архітектурної доступності закладів освіти різних типів і форм власності відповідно до вимог державних будівельних норм.
Відсутність класифікації психо-фізичних порушень, з якими діти можуть навчатися в організованих дитячих колективах у школах [8].	Вироблення відповідної класифікації психо-фізичних порушень, з якими діти можуть навчатися в школах.
Відсутність методично-педагогічних матеріалів для навчання дітей різних нозологій в закладах загальної середньої освіти (наявнілише методичні матеріали для спеціальних шкіл) [8].	Розробка та забезпечення закладів загальної середньої освіти навчально-методичними, наочними, дидактичними матеріалами та засобами для навчання дітей різних нозологій.

процесу, а це гарантує в недалекій перспективі зняття проблем, пов'язаних з формуванням інклюзії в дитячих колективах.

Реалізація інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами може бути забезпечена шляхом консолідації зусиль державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій різних рівнів (міжнародних, всеукраїнських, обласних, міських), зацікавленої батьківської громадськості та міжгалузевої співпраці органів управління освітою з управліннями охорони здоров'я, соціального захисту населення, службами у справах дітей тощо.

Література

1. Про освіту [Електронний ресурс] : Закон України від 05.09.2017 р. №№ 2145-VIII // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1443083414405186> (дата звернення 20.12.2017). – Назва з екрана.
2. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 23 квітня 2003 р. № 585 [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 753 // Законодавство України : [сайт]. – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/753-2016-%D0%BF> (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.
3. У школи №124 з'явиться ще одне інватаксі [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Харк. міськ. ради, міського голови, виконавчого комітету. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-shkoli-124-zyavitsya-sche-odne-invataksi-32956.html> (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.
4. Марина Порошенко привезла до Харкова «Книгу Миру». [Електронний ресурс] // Depo.Харків : [сайт]. – Режим доступу: <https://kh.depo.ua/uk/kh/marina-poroshenko-privezla-do-harkova-knigu-miru-20170907635552> (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.
5. У Харківській школі №105 з'явилася ресурсна кімната. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Харк. міськ. ради, міського голови, виконавчого комітету. – 2017. – 16 листопада. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkivskiy-shkoli-105-zyavilasya-resursna-kimnata-37228.html> (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.
6. У харківських школах створять класи для дітей з особливими потребами за проектом Фонду Порошенка [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Харк. міськ. ради, міського голови, виконавчого комітету. – 2017. – 07 вересня. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/>

u-kharkivskikh-shkolakh-stvoryat-klasi-dlya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-za-proektom-fondu-poroshenka-36539.html (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.

7. У чотирьох харківських школах працюватимуть ресурсні кімнати [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Харк. міськ. ради, міського голови, виконавчого комітету. – 2017. – 07 груд. – Режим доступу: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-chotirokh-kharkivskikh-shkolakh-pratsyuvatimut-resursni-kimnati-37413.html> (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.

8. Настояща К. До питання інклюзивної освіти в Україні [Електронний ресурс] / К. Настояща // Освіта.ua : [сайт]. – Режим доступу: http://osvita.ua/school/inclusive_education/29475/ (дата звернення 18.12.2017). – Назва з екрана.

References

1. Pro osvitu: Zakon Ukrayiny [On Education. The Law of Ukraine» 2017]. Zakonodavstvo Ukrayiny. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/print1443083414405186> (Accessed 18.12.2017).

2. Pro vnesennya zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrayiny vid 23 kvitnya 2003 r. № 585 [On Amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of April 23, 2003 No. 585]. Zakonodavstvo Ukrayiny. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/753-2016-%D0%BF> (Accessed 18.12.2017).

3. U shkoly №124 z'yavitsya shche odne invataksi [In school №124 there will be another invataksi]. Ofitsiynyy sayt Khark. mis'k. rady, mis'koho holovy, vykonavchoho komitetu. Available at: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-shkoli-124-z'yavitsya-sche-odne-invataksi-32956.html>] (Accessed 18.12.2017).

4. Maryna Poroshenko pryvezla do Kharkova «Knyhu Myru» [Marina Poroshenko brought «Book of Peace» to Kharkiv]. Depo.Kharkiv. Available at: <https://kh.depo.ua/ukr/kh/marina-poroshenko-privezla-do-harkova-knigu-miru-20170907635552>] (Accessed 18.12.2017).

5. U Kharkivs'kiy shkoli № 105 z'yavylasya resursna kimnata. [In the Kharkiv school №105 there was a resource room]. Ofitsiynyy sayt Khark. mis'k. rady, mis'koho holovy, vykonavchoho komitetu, 2017, 16 November. Available at: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkivskiy-shkoli-105-z'yavylasya-resursna-kimnata-37228.html> (Accessed 18.12.2017).

6. U kharkivskykh shkolakh stvoryat klasy dlya ditey z osoblyvymi potrebamy za proektom Fondu Poroshenka. [In Kharkiv schools for children with special needs will be created under the project of the Poroshenko Foundation]. Ofitsiynyy sayt Khark. misk. rady, miskoho holovy, vykonavchoho komitetu, 2017, 07 Sept. Available at: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-kharkivskikh-shkolakh-stvoryat-klasi-dlya-ditey-z-osoblivimi-potrebami-za-proektom-fondu-poroshenka-36539.html> (Accessed 18.12.2017).

7. U chotyrokh kharkivskykh shkolakh pratsyuvatymut resursni kimnaty [Resource rooms will be opened in four Kharkiv schools]. Ofitsiynyy sayt Khark. misk. rady, miskoho holovy, vykonavchoho komitetu, 2017, 07 December. Available at: <http://www.city.kharkov.ua/uk/news/u-chotirokh-kharkivskikh-shkolakh-pratsyuvatimut-resursni-kimnati-37413.html> (Accessed 18.12.2017).

8. Nastoyashcha K Do pytannya inklyuzyvnoyi osvity v Ukrayini [On the issue of inclusive education in Ukraine]. Osvita.ua. Available at: http://osvita.ua/school/inclusive_education/29475/ (Accessed 18.12.2017).

Valeriy Shepel

FORMING INCLUSIVENESS IN KHARKIV EDUCATIONAL INSTITUTIONS: RISKS AND PERSPECTIVES

Abstract

The article is devoted to the issues of formation of inclusive education in Kharkiv educational institutions; creating conditions for children with special needs: unhindered access to educational institutions, resource rooms, and problems and tasks for the implementation of educational projects in the field of inclusion. The author comes to the conclusion that the implementation of inclusive education for children with special educational needs can be ensured through consolidation of efforts of government, public organizations of

different levels, interested parents and cooperation of education management organizations with local government departments in social care and children protection spheres .

Key words: unimpeded access, children with special needs, disabled taxi, inclusive education, inclusion, speech therapy station, ramp, resource room, equal conditions for training.

С. С. Шестопал

ГЛОБАЛИЗАЦИЯ: НОВЫЕ РИСКИ ДЛЯ ОБРАЗОВАНИЯ

Одной из ведущих тенденций общественного развития в современном мире является постоянный рост всех видов мобильности: туризма, рабочей силы, информационной мобильности и т.д. Современное высшее образование во всем мире следует этой тенденции, соответственно, и академическая мобильность также растет. Интернационализация образования стала важной частью текущего учебного процесса. Анализ глобальных тенденций в области международного образования показывает, что лидером в области экспорта образовательных услуг является США – 40% мирового рынка, далее следуют Великобритания – 13%, Германия – 12%, Франция – 10%, Австралия – 9%, Япония – 5%. Все другие страны получают только 11% иностранных студентов. Мобильность студентов в Европейском пространстве увеличилась с начала 90-х годов, сегодня приобретая масштабы не только перспектив, но и серьезных рисков, требующих преобразования в управлении вузов.

По своей природе вузы обычно имеют открытый характер из-за их свободной доступности, как физически, так и в цифровой форме. Конечно, существуют различия в национальных культурах, осведомленности об угрозах и правовом регулировании, но ценность открытости разделяется. Доступность научных исследований – это обогащение, как для научного мира, так и для общества в целом, потому что наука может внедрять инновации в общество. ЮНЕСКО заявляет, что всеобщий доступ к высококачественному образованию имеет важное значение, поскольку он является основой мира, социального и экономического развития и межкультурного диалога.

В условиях глобализации современного мира и трансформации российского общества, выражающейся в становлении рыночных отношений, отечественное образование сталкивается с новыми вызовами и угрозами. К основным внешним вызовам и угрозам можно отнести следующие:

- нарастание социальных изменений;
- усиление социального расслоения общества;
- демографический спад;
- несоответствие рынка труда и рынка образовательных услуг;
- переход к «знанию» обществу;
- быстрое устаревание транслируемого знания;
- все большее распространение Интернета как глобальной сети;
- информатизация практически всех сторон жизни и др.

Существуют угрозы связаны с функционированием и развитием образования как целостной системы. Среди них можно выделить в первую очередь такие:

- снижение качества обучения;
- разрыв поколений в педагогической и научной деятельности;
- старение педагогического и профессорско-преподавательского корпусов;
- устаревшая парадигма управления на всех уровнях;
- акцент в обучении на формирование компетенций.

Кроме того, существует ряд факторов, оказывающих влияние на развитие образования как объективного (экзогенные риски), так и субъективного характера (эндогенные риски).

Экзогенные факторы носят объективный характер, и единственной возможностью управления этими рисками для вуза является приспособление или отказ. Такие риски, не оказывая прямого воздействия на оперативную деятельность вуза, определяют стратегически важные решения, принимаемые руководством. В их составе выделим политические риски: вероятность изменения нормативно-правовой базы образования и последствия, которые этот процесс будет иметь; невозможность осуществления своей деятельности вузом вследствие потери контроля над образовательным учреждением, бюрократизм, протекционизм, общемировые. Это риски изменения бюджетной политики в области образования, формы собственности в вузе, невозможность или недостаточность осуществления хозяйственных работ, перестройка рынка образовательных услуг, ухудшение налогового бремени для вузов, изменение требований к абитуриентам на государственном уровне (повышение минимального проходного балла по ЕГЭ).

Эндогенные факторы рисков обусловлены средой вуза и непосредственно связаны с его структурой, материально-технической базой, финансовыми ресурсами, научно-педагогическими кадрами и технологической оснащенностью. К этой группе можно отнести: управление кадровой политикой, риск непривлекательного имиджа вуза, неэффективный маркетинг, снижением качества обучения и т.д.

В этой связи открытость вузов принято рассматривать как возможность трансформации образования в современных социально-экономических и политических условиях. Открытость вузов видна на разных уровнях. Примером этой открытости является открытый доступ к научным исследованиям и доступность для иностранных студентов. Чтобы сохранить открытость высшего образования, необходимо критически взглянуть на риски, которые угрожают этой открытости. В дополнение к традиционным угрозам развития образования, возникают новые, связанные с непосредственной мобильностью субъектов образовательного процесса.

Например, киберпреступность представляет собой риск, который существует несколько лет. Другим примером является риск экстремизма и возможная последовательная попытка совершить насильственный акт или распространение инфекционных заболеваний. Международные и технологические разработки, глобализация и оцифровка предоставляют огромные и непредвиденные возможности и угрозы. Базы данных вузов, онлайн-доступ к материалам и данным высших учебных заведений приводит к увеличению доступности для высших учебных заведений, и это создает большую свободу для студентов и сотрудников, например, чтобы иметь доступ к данным по всему миру. Недостатком интенсивного использования Интернета является то, что он уязвим для различных типов угроз из-за пределов высших учебных заведений. В восприятии большинства высших учебных заведений серьезным риском для них является неправильное использование Интернета студентами и сотрудниками. Неправильное использование в данном контексте приводит к распространению ложной информации, фишингу и другого рода интернет-мошенничествам, который также охватывает преднамеренное удаление или повреждение файлов, отключение систем, незаконное использование интеллектуальной собственности.

Развитие материально-технической базы вузов, приобретение средств для мультимедийных технологий создает угрозу в виде различных информационных рисков. Вузы являются широко развитыми сетевыми организациями. Они взаимодействуют друг с другом в региональном, национальном и международном контексте. Вузы сотрудничают с правительствами, предприятиями и неправительственными организациями. Это сотрудничество осуществляется на институциональном уровне, на уровне факультета, а также на уровне отдельных лиц. Ведущие учреждения создают специальные функции управленческой информации и бизнес-аналитики, для системного анализа и защиты автоматизированных процессов обработки данных, и они ищут интеллектуальную аналитику для значительного улучшения использования этой информации для принятия более взвешенных решений и конкурентных преимуществ. Задача менеджеров вузов найти тонкий баланс между принципами открытости вуза в рамках

международной мобильности образования с целью роста конкурентных преимуществ, удовлетворение и расширение спроса на образовательные услуги со стороны иностранного контингента

Литература

1. Глобализация и системы обеспечения качества Г54 высшего образования / С. А. Запрыгаев, Е. В. Караваева, И. Г. Карелина, А. М. Салецкий. – М. : Изд-во МГУ, 2007. – 292 с.
2. Свириденко Д. Б. Глобализация пространства высшего образования как фактор актуализации феномена академической мобильности [Электронный ресурс] / Д. Б. Свириденко. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/.../globalizatsiya-prostranstva-vysshego-obrazovaniya-kak—faktor-aktualizatsii-fenomena-akademicheskoy-mobilnosti.pdf> (дата обращения: 18.12.2017). – Загл. с экрана.
3. Аетдинова Р. Р. Экзогенные и эндогенные факторы развития рисков образовательного учреждения [Электронный ресурс] / Р. Р. Аетдинова. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekzogennye-i-endogennye-factory-razvitiya-riskov-obrazovatel'nogo-uchrezhdeniya> (дата обращения: 18.12.2017).
4. Гриншкун В. В. Тенденции и формы использования информационных и коммуникационных технологий в трансграничном образовании : учеб. пособие / Гриншкун В. В., Краснова Г. А., Филиппов В. М. – М. : Изд-во РУДН, 2008. – 133 с.

References

1. Zapryagaev S. A., Karavaeva E. V., Karelina I. G., Saletsky A. M. Globalization and quality assurance systems G54 of higher education (in Russian). Moscow, Moscow State University Publ., 2007. 292 p.
2. Sviridenko D. B. Globalization of the Higher Education Area as a Factor of Actualizing the Phenomenon of Academic Mobility. Available at: <https://cyberleninka.ru/.../globalizatsiya-prostranstva-vysshego-obrazovaniya-kak—faktor-aktualizatsii-fenomena-akademicheskoy-mobilnosti.pdf> (Accessed 18 December 2017).
3. Aetdinova R. R. Exogenous and endogenous risk factors for the educational institution. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekzogennye-i-endogennye-factory-razvitiya-riskov-obrazovatel'nogo-uchrezhdeniya> (Accessed 18 December 2017).
4. Grinshkun V. V, Krasnova G. A, Filippov V. M. Tendencies and forms of using information and communication technologies in transboundary education: Textbook (in Russian). Moscow, RUDN Publ., 2008. 133 p.

Sergey Shestopal

GLOBALIZATION: NEW RISKS FOR EDUCATION

Abstract

One of the leading trends in social development in the modern world is the steady growth are all types of mobility: tourism, labor and information mobility, etc.. Internationalization of education has become an important part of the current educational process. Universities openness is considered to be a transforming possibility of education in modern socio-economic and political conditions. Modern education in the whole world follows this trend, accordingly, academic mobility is also growing

In the context of the globalization of the modern world and the transformation of society, manifested in the emergence of market relations, domestic education faces new challenges and threats.

Endogenous and exogenous risk factors for education market in the state of macroeconomic reality are considered. International and technological developments, globalization and digitization provide enormous and unforeseen opportunities and threats. The article considers various legal and information risks: dissemination of false information, phishing, Internet fraud, disabling of systems, illegal use of intellectual property.

Endogenous and exogenous risk factors for education market in the state macroeconomic reality are considered.

Key words: endogenous risk factors, exogenous risk factors, globalization, education risks.

ВПЛИВ ОСВІТНИХ РИЗИКІВ НА ЗДОРОВ'Я УКРАЇНСЬКИХ ПІДЛІТКІВ: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Однією із глобальних проблем сьогодення в контексті її значущості та актуальності є здоров'я людини. Особливе занепокоєння викликає стан здоров'я підростаючого покоління, що відповідно до даних МОЗ України із року в рік тільки погіршується. Це обумовлено рядом факторів, зокрема генетичних, соціальних, культурних, екологічних, медичних. Проте, за даними ВООЗ найвпливовішим є фактор способу життя [1].

Разом з тим слід зауважити, що спосіб життя людини формується відповідно до тих норм, цінностей, що генералізовані у конкретному суспільстві [2, с. 59]. Цей процес відбувається постійно й цілеспрямовано. При цьому головна роль відводиться соціальним інститутам, і в першу чергу, інститутам сім'ї та освіти. Саме до 40% позитивних та негативних впливів на стан здоров'я дитини визначають умови життя в сім'ї та перебування в освітній установі [3, с. 16].

Освіта як значна підсистема сучасного суспільства на всіх своїх щаблях протягом тривалого часу виступає практично основною системою цілеспрямованого впливу на підростаюче покоління. Проте цей вплив має двояку природу. З одного боку інститут освіти начебто формує такий вид життєдіяльності, що спрямований на збереження та зміцнення здоров'я особистості як найвищої цінності. Здоров'язбережувальна та здоров'яформуюча спрямованість освітніх структур закріплена діючими законодавчими актами України, зокрема Законом України «Про загальну середню освіту» [4]. Державними стандартами початкової загальної освіти та базової й повної середньої освіти здоров'язбережувальна компетентність віднесена до ключових компетенцій учня. Розроблено програму та впроваджується предмет «Основи здоров'я», навчальні курси профілактичного спрямування, здійснюється виховної робота з даного напрямку, залучаються до профілактичної діяльності заклади охорони здоров'я, громадські організації, розширюється мережа Шкіл сприяння здоров'ю.

Разом з тим на практиці далеко не всі школи здійснюють здоров'язберігаючу і здоров'яформирующую діяльність. Відсутня державна програма залучення батьків до формування навичок здорового способу життя дітей в стінах школи. Крім того постійне реформування системи середньої освіти, незбалансованість розумових і фізичних навантажень, нераціональне харчування, а також відсутність загальнодержавної системи пропагування установки на здоровий спосіб життя в підлітковому та молодіжному середовищі нівелює усі спроби поліпшити стан здоров'я школярів. Тож з іншого боку освіта як соціальний інститут поряд з іншими інституціями протягом певного часу продукує освітні ризики. Зазвичай спостерігається ковариація, тобто лінійна залежність між станом освіти та станом самого суспільства, рівнем його соціально-економічного, науково-технічного і культурного розвитку.

У контексті теми, що розглядається, враховуючи, що одне із основних завдань середньої загальної освіти є «виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців)», прийнятним буде розгляд дефініції ризику як небезпеки відхилення від бажаного результату [5]. З погляду на це, усі освітні фактори, що спричиняють погіршення стану здоров'я, виникнення різного роду девіацій віднесемо до категорії ризику.

Поняття «ризик» описує можливість настання будь-яких подій в майбутньому, ознаки яких можна визначити в теперішньому. Також ця категорія включає суб'єктивно існуючу можливість негативного впливу на стан та життєдіяльність людей, у результаті чого їм може бути спричинений будь-який збиток, що погіршує їхній стан [6].

У науковій літературі розглянуто дефініцію «освітні ризики», проте в основному крізь призму реформування вищої освіти [7; 7; 9]. З акцентуванням на інститут загальної середньої освіти,

ми під освітніми ризиками маємо на увазі ризики (фактори) шкільного освітнього середовища або шкільні фактори ризику.

У сучасних дослідженнях вченими виокремлено три групи освітніх ризиків: організаційні, психофізіологічні та соціальні. Стосовно шкільних факторів ризику ми спробуємо їх теж диференціювати на відповідні категорії.

Організаційні ризики освітнього середовища обумовлені зміною навчальних стандартів, терміну навчання, впровадженням педагогічних інновацій, інтенсифікацією навчального процесу, надмірною інформаційною завантаженістю, невідповідністю методик і технологій навчання віковим і функціональним можливостям школярів, застарілістю навчально-технічної бази, недотриманням елементарних фізіологічних і гігієнічних вимог до організації навчального процесу, невідповідністю системи підготовки педагогів та сучасним вимогам до освітніх технологій, недостатнім рівнем фінансування.

До психофізіологічних ризиків віднесемо порушення міжособистісних відношень «учень-учень», «учень-вчитель», стресову педагогічну тактику, психоемоційні перевантаження, зниження рівня мотивації до навчання, порушення соціально-психологічної адаптації школярів та безпеки освітнього середовища.

До соціальних ризиків – перехід до інших шаблів навчання або іншого закладу, відчуженість, ризик втрати індивідуальності, булінг, маніпулювання повинкою підлітків, кризи ціннісних стратегій.

Взагалі наковці нарахували близько 30 ризиків шкільного середовища, що погіршують стан здоров'я дітей та підлітків [10, с. 47]

Слід зауважити, що освітні ризики загальної середньої освіти припадають на вік інтенсивного росту та розвитку організму дитини. Як зазначають спеціалісти в сфері медицини, це період найбільшої чутливості до несприятливих впливів. У наслідок цього ризикогенність шкільного середовища має вагомий значимість.

Варто також звернути увагу на те, що ризики шкільного освітнього середовища впливають тривало, безперервно та систематично. Ми поділяємо точку зору учених, зокрема Безруких М. М. відносно того, що «сила впливу на організм людини будь-якого несприятливого фактора посилюється, якщо людина усвідомлює цей вплив як неминучий, некерований, незмінний» [3, с. 17]. До того ж на більшість із цих ризиків діти не можуть впливати, а отже мінімізувати. Певні «освітні ризики», особливо організаційні, не мала можливості виключити й школа. Зокрема це стосується тижневого навантаження на учнів згідно з Робочим навчальним планом. Так у 2011 році щоденне навчальне навантаження учня 6-го класу гімназії складало в середньому 6 академічних годин (6 уроків), а в 2017 році – 7 годин. За результатами нашого анкетування учнів 11–12 років більшість шестикласників витрачає на виконання домашніх завдань не менше 3 годин. Тож навчальна діяльність займає значний час, майже половину доби. Це призводить до порушень режиму дня, зменшення часу на відпочинок, зокрема активного. Не дивно, що кожен п'ятий учень зазначив, що немає вільного часу, майже 50% – практично немає. Обмеження часу призводить до стресових станів дитини, що негативно впливає на її психологічне здоров'я, зокрема збільшення кількісних показників щодо патологій нервової системи. Крім того «сидячий спосіб життя» є причиною багатьох захворювань.

Згідно з дослідженнями учених медичної школи Каліфорнійського університету в Сан-Дієго такий спосіб життя негативно впливає на клітини на біологічному рівні. А в сукупності з тим, що кожен восьмий учень не займається спортом, то гіподинамія призводить до надлишкової ваги, а це в свою чергу – до захворювань ендокринної та серцево-судинної системи.

За результатами поглибленого медичного огляду школярів Немишлянського району м. Харкова, проведеного у 2017 році, 57% дітей визнано практично здоровими, 26,5% – перебувають на диспансерному обліку. Разом з тим, у майже трьох тисяч учнів виявлено близько 12900 патологій. У тому числі вперше виявлено 3278 патологій.

Навчальні перевантаження, висока інтенсивність навчального процесу, емоційна

напруженість іноді являються факторами, що призводять до виникнення в учнівському середовищі різного виду здоров'яруйнівних поведінкових стратегій.

За результатами соціологічного дослідження, проведеного у 2015 році автором спільно зі спеціалістами Інституту охорони здоров'я дітей та підлітків Академії медичних наук України, під час якого було опитано 408 учнів 9–11-х класів восьми загальноосвітніх закладів одного із районів м. Харкова було з'ясовано :

- близько 60% респондентів задоволені (або майже задоволені) станом свого здоров'я;
- лише 19% підлітків йдуть до школи із задоволенням;
- трохи більше 40% підлітків задоволені умовами навчання, при цьому майже половина від загального числа респондентів хоч іноді, але вступали в конфлікт з педагогами,
- більше (55%) опитаних підлітків палили або палять та дві третини – спробували на смак алкогольні напої;
- кожен восьмий респондент зазначив, що однією із причин вживання алкогольних напоїв є спроба зняти нервову напругу;
- перші спроби задовольнити інтерес до паління 10 % юнаків і близько 9 % дівчат здійснені у віці 7–11 років, тоді ж 14% дівчат та 12 % юнаків спробували алкоголь.

Отже ризики шкільного середовища провокують появу відхилень фізичного, психічного та соціального здоров'я.

Проте збереження та зміцнення здоров'я дітей залишається найважливішим завданням інституту освіти, зокрема інституту середньої загальної освіти, бо саме школа має унікальний ресурс впливу на дітей та їх батьків.

Ми сподіваємося, що реформування системи середньої освіти в контексті реалізації Концепції «Нової Української школи» та імплементація норм Закону України «Про освіту» значно зменшать ризикогенність освіти, зокрема освітнього середовища. Школа де-факто стане «Школою сприяння здоров'ю» та «дружною до дитини».

Література

1. Кто мы и что мы делаем [Электронный ресурс] // Всемирная организация здравоохранения : [сайт]. – Режим доступа: <http://www.who.int/about/ru> (дата звернення 30.12.2017) – Название с экрана.
2. Возьмитель А. А. Спосіб життя: теоретико-методологічні основи аналізу / А. А. Возьмитель, Г. І. Осадча // Соціологічні дослідження. – 2009. – № 8. – С. 58–65.
3. Безруких М. М. Школьные и семейные факторы риска, их влияние на физическое и психическое здоровье детей / М. М. Безруких // Вестн. практической психологии образования. – 2011. – №1 (26). – С. 16–21.
4. Закон Украины «Об общем среднем образовании» [Электронный ресурс] // Засл. Учитель Украины Лебедь Светлана Григорьевна : [сайт]. – Режим доступа: <http://bit.ly/2rikdI7> (дата обращения 10.01.2018).
5. Шайбакова Л. Ф. Теоретические подходы к определению понятия институционального риска системы высшего профессионального образования / Л. Ф. Шайбакова, Е. Л. Молокова / Известия УрГЭУ. – 2013. – №5 (49).
6. Самарин А. В. Влияние факторов риска на формирование здоровья студенческой молодежи [Электронный ресурс] / А. В. Самарин // Электронный журнал «Современные проблемы науки и образования». – 2015. – № 1 – Режим доступа: <http://bit.ly/2mSf2dF> (дата обращения 10.01.2018).
7. Зубок Ю. А. Риск в социальном развитии молодежи / Ю. А. Зубок // Социально-гуманитарные знания. – 2000. – №2. – С. 142–162.
8. Белова Н. И. Парадоксы здорового образа жизни учащейся молодежи / Н. И. Белова // Соц. исследования. – 2008. – №4. – С. 84–86.
9. Величко А. С. Факторы риска здоровья в самооценке студенческой молодежи / А. С. Величко, Л. А. Прокопенко. // Международный журнал экспериментального образования. – 2014. – № 7–1. – С. 47–48.

10. Ващенко О. М. Характеристика школьных факторов риска, влияющих на состояние здоровья младших школьников / О. М. Ващенко // Материалы XVIII Международной научно-практической интернет-конференции «Тенденции и перспективы развития науки и образования в условиях глобализации»: сб. науч. трудов. – Переяслав-Хмельницкий, 2016. – Вып. 15. – С. 44–48.

References

1. Kto my i chto my delayem [Who we are and what we do]. Vsemirnaya organizatsiya zdavookhraneniya. Available at: <http://www.who.int/about/ru> (Accessed 30 December 2017).
2. Vozjmitel' A. A. Sposib zhyttja: teoretyko-metodologhichni osnovy analizu [Way of living: theoretical and methodological basics of analysis], Sociologhichni doslidzhennja – Social studies, 2009, no. 8, pp. 58-65.
3. Bezrukikh M. M. Shkolnye i semeynye faktory riska, ikh vliyanie na fizicheskoe i psikhicheskoe zdorove detey [School and family factor risks, their influence on physical and psychological health of children], Vestnik prakticheskoy psikhologii obrazovaniya – Practical psychology of education magazine, 2011, no. 1 (26), pp. 16-21.
4. Zakon Ukrainy «Ob obshchem srednem obrazovanii» [Law of Ukraine «About general secondary education»]. Zasl. Uchitel' Ukrainy Lebed' Svetlana Grigor'yevna. Available at: <http://bit.ly/2rikdI7> (Accessed 10 January 2018).
5. Shaybakova L. F., Molokova Ye. L. Teoreticheskie podkhody k opredeleniyu ponyatiya institutsionalnogo riska sistemy vysshego professionalnogo obrazovaniya [Theoretical approaches to defining risks of higher professional education] Izvestiya – News, 2013, no. 5 (49).
6. Samarin A. V. Vliyanie faktorov riska na formirovanie zdorovya studencheskoy molodezhi [Influence of risks factor on formation of youth students] / Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya – Modern problems of science and education, 2015, no. 1. Available at: <http://bit.ly/2mSf2dF> (Accessed 10 January 2018).
7. Zubok Yu. A. Risk v sotsialnom razvitii molodezhi [Risks of youth social development], Sotsialno-gumanitarnye znaniya – Social Humanitarian knowledge, 2000, no. 2, pp. 142-162.
8. Belova N. I. Paradoksy zdorovogo obraza zhizni uchashcheysya molodezhi [Students' healthy life paradoxes], Sotsiologicheskie issledovaniya – Social studies, 2008, no. 4, pp. 84-86.
9. Velichko A. C., Prokopenko L. A. Faktory riska zdorovya v samootsyenyke studyencheskoy molodezhi [Health risk factors by youth estimation], Mezhdunarodnyy zhurnal eksperimentalnogo obrazovaniya – International journal of experimental studies, 2014, no 7-1, pp. 47-48.
10. Vashchenko O. M. Kharakteristika shkolnykh faktorov riska, vliyayushchikh na sostoyanie zdorovya mladshikh shkolnikov [Characteristics of school risks factors that influence younger pupils' health], Tendentsii ta perspektivi rozvitku nauki i osviti – Tendencies and perspectives of science and education development, 2016, no. 15, pp. 44-48.

Natalia Shkurapet

INFLUENCE OF EDUCATIONAL RISKS ON THE HEALTH OF UKRAINIAN ADOLESCENTS: SOCIOLOGICAL ANALYSIS

Abstract

The health of the younger generation remains one of the global challenges of the present in terms of the fact that it deteriorates year after year. One of the determinants of health effects is the way of life, which is formed by targeted social institutions, the institute of education in particular. However, its influence has a dual nature. On the one hand, health-preserving and health-promoting activities of educational institutions should contribute to improving the health of schoolchildren. Legislative documents consolidate health-saving competencies as the key one.

However, in practice, the situation is different. Educational institutions, in particular secondary general education, produce a number of risks, including organizational, psychophysiological, and social ones.

The article reveals the essence of their influence on the health of schoolchildren and the way of life of adolescents, taking into account the results of sociological studies of the author.

Key words: health, healthy lifestyle, social institute of education, risks of school educational environment, sociological analysis.

А. А. Яковлев

СОЦИАЛЬНЫЕ РИСКИ И БАРЬЕРЫ ВНЕДРЕНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ИННОВАЦИЙ

В современном мире демократические тенденции, рыночные условия, новейшие научно-информационные технологии делают своеобразный вызов образованию, способствует повышению роли университета в утверждении стратегии опережающего инновационного развития образования и науки, обеспечения условий для развития, самоутверждения и самореализации личности. Поскольку образование выступает в качестве источника инновационного потенциала общества, важнейшего элемента формирования человеческого капитала, то в этой сфере деятельности необходимо воспитывать будущих специалистов в духе приоритета инновационного аспекта развития.

Переход к устойчивому инновационному развитию всей системы образования, создание развивающегося инновационного образовательного пространства является одной из стратегических целей образовательной политики в Украине. Однако, хотя и осуществляются заметные шаги относительно обеспечения ускоренного, опережающего инновационного развития образования, все же возможности инновационного образования нуждаются во внимательном изучении и принятии соответствующих решений, особенно в плане предупреждения социальных рисков и преодоления барьеров модернизации системы образования.

Становление образования инновационного типа сделало актуальным ряд теоретико-методологических проблем: соотношение традиций и инноваций, критерии оценки нового в образовании, содержание и этапы инновационного цикла, отношение к инновациям разных субъектов образования, эффективное управление инновациями, подготовка педагогических кадров, готовых к инновационной деятельности и ряд других.

Инновации в образовании связаны с изменениями в содержании образования, в структуре образовательных институтов, в технологии учебно-воспитательных процессов, методах и средствах обучения и воспитания. Инновации необходимым образом касаются и механизма управления образованием. В современных условиях именно инновационная деятельность является важнейшим инструментом повышения качества и конкурентоспособности образования. Инновационное образование предполагает обучение в процессе создания новых знаний, в результате активного взаимодействия образования с наукой. Переход образования в Украине на инновационный путь развития может быть достигнут за счет интеграции фундаментальной науки, непосредственно учебного процесса и производства. В образовательную практику все в большей степени вовлекаются интеллектуальные ресурсы. Научные исследования и разработки являются основанием и условием инновационного образования. Развитие науки и образования, таким образом, представляет собой единство, имеющее целью освоить и распространить инновации.

Инновационность выступает важнейшей парадигмой современного образования, которая в условиях процесса глобальной трансформации культуры требует переориентации системы образования, прежде всего профессионального, на инновационный путь развития. Это должно выражаться в пересмотре и обновлении программ обучения в сторону стимулирования творческой деятельности студентов, реального их участия в выполнении научно-исследовательских работ, переходе к новым формам связи науки, профессионального образования и экономики, а также в объяснении норм и ценностей образования для общества.

В связи с этим современный вуз является необычной, с позиций менеджмента, организацией, поскольку он реализует одну из фундаментальных социальных функций обучения, поэтому теснее, чем любое производство, связан с институциональными нормами и ценностями, которые сами по себе уже содержат определенные знания, отражающие общественно значимые представления. В то же время важно учитывать, что современная высшая школа выступает в качестве инструментальной рационализации (по М. Веберу). Она одновременно и нивелирует ценности, и продуцирует их (по крайней мере речь идет о тех из них, которые создают образовательную реальность, определяют ее функционирование).

Переход на многоуровневую систему подготовки кадров сопровождается пересмотром соотношения в образовательном процессе учебной и научно-исследовательской деятельности обучающихся. Так, государственный образовательный стандарт подготовки магистров предполагает в качестве обязательного элемента профессиональной подготовки научно-исследовательскую работу студента-магистранта и подготовку магистерской диссертации, которая является обязательным видом итоговой государственной аттестации. *Магистр* – это образовательно-квалификационный уровень высшего образования лица, которое на основе образовательно-квалификационного уровня бакалавра получило полное высшее образование, специальные умения и знания, достаточные для выполнения профессиональных задач и обязанностей инновационного характера определенного уровня профессиональной деятельности, предусмотренные для первичных должностей в определенном виде экономической деятельности. Выпускник-магистр владеет методологией научного творчества, современными информационными технологиями, он подготовлен к эффективной исследовательской, консультационной, аналитической деятельности. Инновационное образование в идеальном варианте требует подготовки всех выпускников на основании стандартов, обеспечивающих единство науки и образования.

Новая формирующаяся парадигма образования основана уже не на воспроизводстве готового знания, а на готовности индивида к действию в разнообразных ситуациях. Образование ориентируется на подготовку людей к неопределенному и, в значительной степени, непредсказуемому будущему. От прежней системы образования сохраняется стремление научить алгоритму, но теперь уже не «алгоритму знания» (применению готовых знаний), а «алгоритму действия» (поступку в различных ситуациях).

Инновационное образование ориентировано не столько на передачу знаний, сколько на овладение базовыми компетенциями, позволяющими затем – по мере необходимости – приобретать знания самостоятельно. Поэтому помимо освоения знаний важным становится приобретение навыков, с помощью которых можно получать, перерабатывать и использовать новую информацию. Образовательная инновация представляет собой результат инновационной педагогической деятельности, обеспечивающий получение нового образовательного эффекта, включая его экономические, управленческие, социологические, экологические, здоровьесберегающие и иные аспекты.

Связь «наука – образование – инновации» реализуется в создании и развитии на базе крупных университетов технологических и научных парков, инкубаторов технологий, инновационно-технологических комплексов вузов. Благодаря этому обеспечивается активное участие ученых и студентов вузов в программах технологического развития наукоемких отраслей. В настоящее время наиболее успешными в плане обеспечения инновационного характера развития образовательной деятельности считаются такие высшие учебные заведения, в которых студентами разрабатываются реальные проекты в различных секторах экономики; проводятся исследования фундаментального и прикладного характера; используются образовательные технологии, обеспечивающие студентам возможность выбора учебных курсов.

К сожалению, на сегодняшний день украинские реалии не обеспечивают стратегический вектор развития университета – быть чувствительным барометром, который реагирует на все общественно значимое. Отсюда – серьезные риски, одним из которых является компенсаторный

упор на технологиях. Поскольку в связи с тотальной установкой «общества знания» на трансформацию знания в «полезные технологии» в целях его коммерциализации идет массовая технологизация знания, то налицо уход от идеала научно-рационального знания. В результате цивилизация разума и культуры постепенно вытесняется «цивилизацией технологизма». По сути, университет постепенно отходит от высокой планки академического знания. Меняется его социальный статус, ведь он все больше превращается в массово-конвейерное производство. Его главной задачей становится трансляция и освоение компетенций, представляющих собой набор знаний в виде схем, правил, рецептов, а также умений действовать на их основе.

Понятно, что путь внедрения педагогической инновации достаточно сложный и продолжительный. Сначала формулируется философия инновации, которая потом конкретизируется в основных элементах учебного процесса: 1) *целевая* составляющая влияет на структуру и содержание учебного плана и программы как отдельной дисциплины, так и всего комплекса учебных дисциплин; 2) *содержательная* составляющая влияет на содержание и структуру как отдельных учебных дисциплин, так и на образование в целом; 3) *процессуальная* составляющая влияет как на структуру учебно-познавательной деятельности студентов, так и на структуру профессиональной деятельности педагога; 4) *технологическая* составляющая влияет как на структуру и содержание методических пособий, так и на всю и методическую работу; 5) *оценочная* составляющая влияет на систему дидактических средств.

Барьерами для инновационных процессов в сфере образовательных услуг могут выступать: во-первых, консерватизм определенной части педагогов (особую опасность имеет консерватизм администрации и органов управления); во-вторых, завышенные самооценки, следование принципу «У нас и так все хорошо»; в-третьих, отсутствие креативных сотрудников, творческих педагогов, экспериментаторов; в-четвертых, дефицит финансовых средств для поддержания и стимулирования педагогических инноваций; в-пятых, неблагоприятная социально-психологическая атмосфера (зависть сотрудников, осуждение инициативы, злословие и т. п.).

В связи с необходимостью преодоления барьеров внедрения инноваций в учебный процесс мы считаем необходимым: во-первых, обобщение и распространение опыта педагогов, которые активно внедряют в практику инновации; во-вторых, доступность и возможность выхода в информационную сеть каждому педагогу учебного учреждения; в-третьих, формирование государственной поддержки и позитивного отношения населения к инновационным процессам в образовании.

Anatoly Yakovlev

SOCIAL RISKS AND BARRIERS TO INTRODUCING EDUCATION INNOVATIONS

Abstract

Social risks and possibilities for overcoming the barriers to introducing education innovations have been identified. The role of university in the validation of an outrunning innovative education development strategy has been highlighted. The essence of education innovations and the role of transfer to a multilevel system of professional training in its modernization have been explicated. A holder of a Master's qualification level is characterized as an individual prepared to effectively fulfill innovative professional tasks and obligations. The risks of mass technologization of knowledge, a move away from the scientific and rational knowledge ideal have been outlined. A way of pedagogical innovation introduction, concretized in the learning process target, content, procedural, technological, and evaluative aspects is described. Barriers to innovative processes, such as conservatism of a certain category of teachers, heightened self-esteem, lack of creatively thinking staff, deficiency of funds for support and stimulation of pedagogical innovations, unfavorable socio-psychological environment are considered. Ways of overcoming the barriers to introducing innovations into the learning process are mapped.

Key words: barriers to introducing education innovations, innovational development, innovations in education, Master's qualification, risk of mass technologization of knowledge, social risk.

СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ

Ануфриева Ирина Леонидовна

доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Anufriieva Irina

Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

rp@nua.kharkiv.ua

Астахов Виктор Викторович

канд. юрид. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Astakhov Victor

Ph.D. in Law, Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

vva@nua.kharkov.ua

Астахова Валентина Илларионовна

д-р ист. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Astakhova Valentina

Dr.Sc. (History), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

rector@nua.kharkov.ua

Астахова Екатерина Викторовна

д-р ист. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Astakhova Yekaterina

Dr.Sc. (History), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

rector@nua.kharkov.ua

Астахова Екатерина Викторовна (мл.)

канд. экон. наук, доц. кафедры экономики Владивостокского государственного университета экономики и сервиса

Astakhova Katerina (jr.)

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Vladivostok State University of Economics and Service

evastahova@ukr.net

Бакиров Виль Савбанович

д-р соц. наук, проф., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Bakirov Vil S.

Dr.Sc. (Sociology), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

rektor@karazin.ua

Балакирева Ольга Николаевна

канд. соц. наук, Институт экономики и прогнозирования НАН Украины

Balakireva Olga

Ph.D. in Sociology, State Organization “Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences”

bon.smc@gmail.com

Бассэ Пьер

советник по вопросам культуры Муниципального Совета мэрии города Колльвиль (Франция)

Basse Pierre

Cultural Adviser of the Municipal Council of the City Hall of Colleville (France)

rp@nua.kharkov.ua

Батаева Екатерина Викторовна

д-р филос. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Bataeva Katherina

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

bataevaekaterina72@yahoo.com

Белова Людмила Александровна

д-р соц. наук, проф., Харьковский региональный институт государственного управления
Национальной академии государственного управления при Президенте Украины

Belova Lyudmila

Dr.Sc. (Sociology), Professor, Kharkiv regional institute of Public administration of the National Academy
of Public Administration under the President of Ukraine

belova.renassans@gmail.com

Белоусова Елена Васильевна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Belousova Olena

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

elena131161@mail.ru

Бельчикова Лариса Яковлевна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Belchikova Larisa

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Бирченко Елена Владимировна

канд. соц. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Birchenko Yelena

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

elena77daoup@gmail.com

Бондаренко Александр Викторович

директор ООО «Устойчивые Бизнес Системы»

Bondarenko Oleksandr

Director of "Sustainable Business Systems"

alexandr.bondarenko@gmail.com

Бондаренко Анжела Викторовна

аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Bondarenko Anzhela

postgraduate student, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

dnz10@kupyansk-rada.gov.ua

Бондарь Татьяна Ивановна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Bondar Tatyana

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Бутылина Елена Викторовна

канд. соц. наук, доц., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Butylina Olena

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

elena_butylina@ukr.net

Василенко Екатерина Александровна

преподаватель, Харьковский высший колледж искусств, аспирантка, Украинская инженерно-педагогическая академия

Vasylenko Kateryna

teacher, Communal institution "Kharkiv Higher College of Arts", postgraduate student, Ukrainian Engineer-Pedagogical Academy

soloha03011983@gmail.com

Вишневский Михаил Иванович,

д-р филос. наук, проф., Могилевский государственный университет имени А. А. Кулешова (Беларусь)

Vishnevsky Mikhail

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, A. A. Kuleshov Mogilev State University (Belarus)

philos-mogilev-msu@mail.ru

Войно-Данчишина Ольга Леонидовна

канд. юрид. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Voino-Danchishina Olga

Ph.D. in Law, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

kcentr@nua.kharkov.ua

Галака Марина Сергеевна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Galaka Maryna

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People’s Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Герасина Людмила Николаевна

д-р соц. наук, проф. кафедры социологии и политологии Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Gerasina Liudmila

Dr.Sc. (Sociology), Professor, Yaroslav Mudryi National Law University

herasina@ukr.net

Гилбер Тобиас

аспирант, Южно-Вестфальский университет прикладных наук (Германия)

Hilber Tobias

postgraduate student, South Westphalia University of Applied Sciences (Germany)

hilbert@gmail.com

Гога Наталья Павловна

канд. психол. наук, доц. кафедры социологии Харьковского гуманитарного университета «Народная украинская академия»

Hoга Natalia

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

nata181181@rambler.ru

Горяинов Алексей Николаевич

канд. тех. наук, проф., Харьковского национального технического университета сельского хозяйства имени Петра Василенко

Goryayinov Oleksiy

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

goryainov@ukr.net

Гребенюк Людмила Федоровна

учитель, ст. науч. сотрудник, Харьковская школа-лицей № 5

Grebenuk Lyudmila

school teacher, senior researcher, Kharkiv school № 5

natali_khimenko@ukr.net

Грецких Валентина Николаевна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Gretskikh Valentina

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People’s Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Гусленко Ирина Юрьевна

канд. пед. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Guslenko Iryna

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
guslenkoir@hotmail.com

Дейви Нейл

преподаватель, Южно-Вестфальский университет прикладных наук (Германия)

Davie Nail

teacher, South Westphalia University of Applied Sciences (Germany)
davien@gmail.com

Дейнеко Александра Александровна

канд. соц. наук, ст. преп., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Deineko Oleksandra

Ph.D. in Sociology, Senior Lecturer, V. N. Karazin Kharkiv National University
snosocio@gmail.com

Дикова-Фаворская Елена Михайловна

д-р соц. наук, проф., Национальный авиационный университет

Dikova-Favorska Olena

Dr.Sc. (Sociology), Professor, National Aviation University
favorska@gmail.com

Добролюбова Наталья Владимировна

преподаватель, Харьковский высший колледж искусств, аспирантка, Украинская инженерно-педагогическая академия

Dobroliubova Nataliia

teacher, Communal institution “Kharkiv Higher College of Arts”, postgraduate student, Ukrainian Engineer-Pedagogical Academy
dobranata1978@gmail.com

Дорошенко Анна Александровна

д-р экон. наук, проф., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Doroshenko Ganna

Dr.Sc. (Economics), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University
anyadoroshenkonew@gmail.com

Еременко Юлия Викторовна

учитель, Харьковский физико-математического лицей № 27, аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Yeremenko Yuliya

school teacher, Kharkiv Physics and Mathematics Lyceum № 27, postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
eremenko27@ukr.net

Заднепровская Анна Игоревна

ст. преподаватель, Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Zadneprovska Ganna

Senior Lecturer, V. N. Karazin Kharkiv National University
anna_zadneprovskaya@ukr.net

Задоя Анатолий Александрович

д-р экон. наук, проф., Университет имени Альфреда Нобеля

Zadoia Anatolii

Dr.Sc. (Economics), Professor, Alfred Nobel University
zadoya@duan.edu.ua

Зверко Тамара Васильевна

канд. соц. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Zverko Tamara

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
sm@nua.kharkov.ua

Зеленская Людмила Дмитриевна

д-р пед. наук, проф., Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Zelenska Liudmyla

Dr.Sc. (Pedagogy), Professor, Kharkiv H. S. Skovoroda National Pedagogical University
zelenskaya_ludmila@ukr.net

Зобова Галина Николаевна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Zobova Galina

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People’s Ukrainian Academy
gzobova09@gmail.com

Иванова Ольга Анатольевна

канд. экон. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Ivanova Olga

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
olgaiva.nua@gmail.com

Иванова Юлия Михайловна

студентка, Харьковский национальный университет гражданской защиты Украины

Ivanova Julia

student, National University of Social Defense of Ukraine
yulia.ivanovaa@outlook.com

Ильина Валерия Олеговна

аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Ilna Valeria

postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
ilynavaleria@gmail.com

Ильченко Алина Евгеньевна

аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Ichenko Alina

postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
alina.ilchenko.kharkiv@gmail.com

Кирвас Виктор Андреевич

канд. техн. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Kirvas Victor

Ph.D. in Engineering, Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
itm.nua@ukr.net

Клочко Анна Андреевна

канд. экон. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Klochko Anna

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
anna.klochko.2014@mail.ru

Козыренко Виктор Петрович

канд. техн. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Kozyrenko Victor

Ph.D. in Engineering, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”
kvp@nua.kharkov.ua

Колисниченко Жанна Александровна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Kolisnichenko Zhanna

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Коллин Свен-Олоф

проф., Кристианштадский университет (Швеция)

Collin Sven-Olof

Professor, Kristianstad University (Sweden)

Sven.Olof.Collin@lnu.se

Комир Людмила Ивановна

канд. экон. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Komyr Liudmyla

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

Komir-Ludmila@ua.ru

Конюшенко Юлия Анатольевна

канд. ист. наук, директор музея истории Народной украинской академии

Konyushenko Yulia

Ph.D. in History, director of the Museum of History of the People's Ukrainian Academy

konyushenko@gmail.com

Корчма Сергей Владимирович

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Korchma Sergey

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Кочубей Наталья Васильевна

д-р филос. наук, проф., Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

Kochubey Nataliya

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, National Pedagogical Dragomanov University

n.v.Kochubey@ua.fm

Красуля Марина Александровна

канд. техн. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Krasulia Marina

Ph.D. in Engineering, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

fiz@nua.kharkov.ua

Крейдун Надежда Петровна

канд. психол. наук, проф., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Kreydun Nadiya

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

psychology@karazin.ua

Левин Роман Яковлевич

канд. пед. наук, ст. науч. сотрудник, Института экономики и прогнозирования НАН Украины

Levin Roman

Ph.D. in Pedagogy, senior scientific fellow, State Organization "Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences"

LevinR@ukr.net

Лихвар Владимир Дмитриевич

канд. пед. наук, доц., Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Lykhvar Vladimir

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Communal institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy»

lykhvar@gmail.com

Макаров Андрей Александрович

науч. сотрудник, лаборатория экстремальной и кризисной психологии, Харьковский национальный университет гражданской защиты Украины

Makarov Andrii

associate researcher, laboratory of extreme and disaster psychology, National University of Social Defense of Ukraine

andremak1988@gmail.com

Мартьянова Мария Евгеньевна

преподаватель, Запорожский государственный медицинский университет

Maria Martianova

teacher, Zaporozhye State Medical University

martianova.maria308@gmail.com

Матросова Людмила Николаевна

д-р экон. наук, Харьковский институт финансов Киевского национального торгового-экономического университета

Matrosova Liudmyla

Dr.Sc. (Economics), Professor, Kharkiv Institute of Finance of the Kyiv National Trade and Economic University

Ludochka.prof53@gmail.com

Меркулова Тамара Викторовна

д-р экон. наук, проф., зав. кафедрой экономической кибернетики и прикладной экономики Харьковского национального университета имени В. Н. Каразина

Merkulova Tamara

Dr.Sc. (Economics), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

tammerkulova@gmail.com

Миколенко Елена Петровна

канд. экон. наук, доц, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Mykolenko Olena

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

mykolenkohelen@gmail.com

Михайлева Екатерина Геннадьевна

д-р соц. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Mykhaylyova Kateryna

Dr.Sc. (Sociology), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

emihaileva@gmail.com

Михайлова Людмила Вильевна

канд. филол. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Mykhailova Liudmila

Ph.D. in Philology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

germ-rom-nua@ukr.net

Молодчая Наталия Сергеевна

канд. филол. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Molodcha Natalia

Ph.D. in Philology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

natalia.molodcha@gmail.com

Молодчий Евгений Борисович

сотрудник Международного института ТСМ

Molodchiy Yevgen

Moodle Assistant, TCM International Institute

natalia.molodcha@gmail.com

Назаркин Александр Анатольевич

канд. пед. наук, доц., Украинская инженерно-педагогическая академия

Nazarkin Alexander

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy

vic_nazarkina@mail.ru

Невоенная Елена Анатольевна

канд. психол. наук, доц., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Nevoynna Olena

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

psy_applied@karazin.ua

Нестерова Марья Александровна

д-р филос. наук, проф., Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова

Nesterova Maria

Dr.Sc. (Philosophy), Professor, National Pedagogical Dragomanov University

marja@nesterova.com.ua

Нечитайло Ирина Сергеевна

канд. соц. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Nechitaylo Iryna

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

nechit@ukr.net

Николаева Светлана Викторовна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Nikolaeva Svetlana

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People’s Ukrainian Academy

seps@nua.kharkov.ua

Огурцова Наталья Алексеевна

практический психолог, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Ogurtsova Natalia

practical psychologist, Specialized Economic and Law School of the People’s Ukrainian Academy

natali8182@ukr.net

Панченко Дмитрий Игоревич

канд. филол. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Panchenko Dmytro

Ph.D. in Philology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

panchenko.di2013@gmail.com

Пасичник Светлана Михайловна

начальник отдела образования Купянского городского совета Харьковской области, аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Pasichnik Svetlana

head of the Education department of the Kupyansk City Council of the Kharkiv Region, postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

pasi4niks@gmail.com

Подлесный Дмитрий Вадимович

канд. ист. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Podlesniy Dmitriy

Ph.D. in History, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

kim.khar83@gmail.com

Подольская Елизавета Ананьевна

д-р соц. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Podolskaya Elisaveta

Dr.Sc. (Sociology), Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

e.podolskaya@gmail.com

Помазан Игорь Александрович

канд. филол. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Pomazan Igor

Ph.D. in Philology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

ukr.nua@ukr.net

Пономарева Галина Федоровна

д-р пед. наук, проф., Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Ропомаруова Halyna

Dr.Sc. (Pedagogy), Professor, Communal institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy»

hgrpa@Kharkiv.com

Попова Ольга Александровна

аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Popova Olga

postgraduate student, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

olga.al.popova@gmail.com

Посохов Сергей Иванович

д-р ист. наук, проф., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Posokhov Sergiy

Dr.Sc. (History), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

sposokhov@mail.ru

Пылаева Татьяна Вячеславовна

канд. соц. наук, начальник Управления образования администрации Слободского района Харьковского городского совета

Pylayeva Tatyana

Ph.D. in Sociology, head of Department of Education of Slobodskoi district administration of Kharkiv City Council

ruo_kom@kharkivosvita.net.ua

Решетняк Елена Ивановна

канд. экон. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Reshetnyak Yelena

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

reshetele@yandex.ru

Савохина Марина Владимировна

канд. мед. наук, доц., Национальный фармацевтический университет

Savokhina Marina

Ph.D. in Medicine, Associate Professor, National University of Pharmacy

marinadoc10@gmail.com

Савош Галина Петровна

канд. соц. наук, доц., Государственное высшее учебное заведение «Приднепровская академия строительства и архитектуры»

Savosh Halyna

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Prydniprov'ska State Academy of Civil Engineering and Architecture

savmv@i.ua

Сас Наталия Николаевна

д-р пед. наук, доц., Полтавский национальный педагогический университет имени В. Г. Короленко

Sas Natalia

Dr.Sc. (Pedagogy), Associate Professor, Poltava State Pedagogical University named after V. G. Korolenko

sasnat2008@gmail.com

Сердюков Константин Георгиевич

канд. экон. наук, доц., Харьковский институт финансов Киевского национального торгово-экономического университета

Serdyukov Konstantin

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv Institute of Finance of the Kyiv National Trade and Economic University

koges@ukr.net

Сидоренко Александр Леонидович

д-р соц. наук, проф., Харьковский региональный центр оценивания качества образования

Sydorenko Oleksandr

Dr.Sc. (Sociology), Professor, Kharkiv Regional Center for Educational Quality Assessment.

office@zno-kharkiv.org.ua

Сокурянская Людмила Георгиевна

д-р соц. наук, проф., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Sokurianska Liudmyla

Dr.Sc. (Sociology), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

sokuryanska@karazin.ua

Степанец Иван Алексеевич

канд. пед. наук, доц., Коммунальное учреждение «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия»

Stepanets Ivan

Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Communal institution «Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy»

i.o.stepanets28@gmail.com

Сумец Александр Михайлович

д-р экон. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Sumets Alexander

Dr.Sc. (Economics), Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

ecpr@ukr.net

Сухленко Ирина Юрьевна

канд. искусствоведения, доц., Харьковский национальный университет искусств имени И. П. Котляревского

Sukhlenko Iryna

Ph.D. in Art history, Associate Professor, Kharkiv National Kotlyarevsky University of Arts

num.kharkov.aspirantura@gmail.com

Тимохова Галина Борисовна

канд. экон. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Tymohova Galyna

Ph.D. in Economics, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

tymohova@gmail.com

Тимошенкова Тамара Михайловна

канд. филол. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Tymoshenkova Tamara

Ph.D. in Philology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

tymoshenkova@gmail.com

Томашевский Роман

д-р ист. наук, проф., Поморская академия (Польша)

Tomaszewski Roman

Dr.Sc. (History), Professor, Academia Pomorska (Poland)

trop3@op.pl

Топчий Татьяна Васильевна

канд. соц. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Topchiy Tatiana

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

sm@nua.knarkov.ua

Удовицкая Татьяна Анатольевна

канд. ист. наук, доц., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Udovitskaya Tatyana

Ph.D. in History, Associate Professor, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

tudovitska@gmail.com

Хижняк Катерина Валерьевна

канд. филол. наук, доц., Национальный технический университет «Харьковский политехнический институт»

Khyzhniak Katerina

Ph.D. in Philology, Associate Professor, National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”

khyzhniakk@gmail.com

Хижняк Лариса Михайловна

д-р соц. наук, проф., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Khyzhniak Larisa

Dr.Sc. (Sociology), Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

L.Khyzhniak@karazin.ua

Хильковская Ася Александровна

ст. преп., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Khilkovska Asia

senior lecturer, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

asia.khilkovska@gmail.com

Хименко Наталья Львовна

канд. хим. наук, доц., Харьковский национальный аграрный университет имени В. В. Докучаева

Khimenko Nataliia

Ph.D. in Chemistry, Associate Professor, Kharkiv National Agrarian University. V.V. Dokuchaeva

natali_khimenko@ukr.net

Холод Борис Иванович

д-р экон. наук, проф., Университет имени Альфреда Нобеля

Kholod Borys

д-р экон. наук, проф., Днепропетровского университета имени Альфреда Нобеля

Dr.Sc. (Economics), Professor, Alfred Nobel University

info@duan.edu.ua

Цыганок Оксана Ивановна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Tsyganok Oksana

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Чибисова Наталья Григорьевна

канд. филос. наук, проф., Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Chybisova Natalia

Ph.D. in Philosophy, Professor, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

chibisova@ukr.net

Шварц Наталья Анатольевна

учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Shvartc Natalya

school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

sepsh@nua.kharkov.ua

Шепель Валерий Николаевич

канд. пед. наук, Департамент образования Харьковского городского совета

Shepel Valeriy

Ph.D. in Pedagogy, Department of Education of Kharkiv City Council

shepel@kharkivosvita.net.ua

Шестопал Сергей Станиславович

канд. юрид. наук, доц., Владивостокского государственного университета экономики и сервиса

Shestopal Sergey

Ph.D. in Law, Associate Professor, Vladivostok State University of Economics and Service

evastahova@ukr.net

Шилкунова Зоя Игоревна

канд. пед. наук, учитель, Специализированная экономико-правовая школа Народной украинской академии

Shilkunova Zoia

Ph.D. in Pedagogy, school teacher, Specialized Economic and Law School of the People's Ukrainian Academy

zoia.igorevna2003@gmail.com

Шкурапет Наталья Ивановна

учитель, Харьковская гимназия №14, аспирантка, Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Shkurapet Natalia

school teacher, Kharkiv gymnasium №14, postgraduate student, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

director@gymn14.net

Яворовская Любовь Николаевна

канд. психол. наук, доц., Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина

Yavorovska Lyubov

Ph.D. in Psychology, Associate Professor, V. N. Karazin Kharkiv National University

psy_applied@karazin.ua

Яковлев Анатолий Афанасьевич

канд. соц. наук, доц., Харьковский национальный университет радиоэлектроники

Yakovlev Anatoly

Ph.D. in Sociology, Associate Professor, Kharkiv National University of Radio-electronics

yakovlev.a@gmail.com

Яременко Олег Леонидович

д-р экон. наук, проф., Институт экономики и прогнозирования НАН Украины,

Харьковский гуманитарный университет «Народная украинская академия»

Yaremenko Oleg

Dr.Sc. (Economics), Professor, State Organization “Institute for Economics and Forecasting, Ukrainian National Academy of Sciences”, Kharkiv University of Humanities “People’s Ukrainian Academy”

v.o.yaremenko@gmail.com

Содержание

МОНОЛОГ МЭТРА.....	5
<i>Яременко О. Л.</i> Фундаментальное, актуальное и конъюнктурное в рисках развития образовательных систем	5
ВЫСТУПЛЕНИЯ ЭКСПЕРТОВ.....	9
<i>Бакіров В. С.</i> Реформування української вищої освіти: деякі ризики	9
<i>Астахова Е. В.</i> Простые решения сложных задач как причина неустойчивости системы образования	10
<i>Холод Б. І., Задоя А. О.</i> Вибір стратегії приватного університету: орієнтація на елітність чи масовість освітніх послуг?.....	14
<i>Меркулова Т. В.</i> Риск тенденции ухудшающего отбора в высшем образовании Украины	18
<i>Collin S.-O. Y.</i> Sustainable and responsible Academic freedom	21
<i>Крейдун Н. П., Невоснна О. А., Яворовська Л. М.</i> Освітній ризик: індивідуально-психологічні прояви	24
<i>Шилкунова З. И.</i> Риски детства как вызовы системе образования.....	27
«КРУГЛЫЙ СТОЛ». ДИСКУССИЯ.....	33
<i>Ануфриева И. Л., Бассэ П.</i> Риски в изучении иностранного языка в Украине	33
<i>Астахов В. В.</i> Образовательные риски: правовой аспект	35
<i>Астахова В. И.</i> Академические научные школы в зоне риска: проблемы и пути их решения	39
<i>Астахова Е. В. (мл.)</i> Типологизация экономических рисков субъектов образовательного процесса	41
<i>Балакірева О. М., Левін Р. Я.</i> Сучасні виклики до системи освіти в Україні	45
<i>Батаева Е. В.</i> Риск формирования социальной активности студентов	50
<i>Белова Л. О.</i> Мотивація до навчання як фактор ризику якості вищої освіти	53
<i>Белоусова Е. В.</i> Особенности формирования мотивации к учению у современных школьников	57
<i>Бельчикова Л. Я.</i> Проблемы современного образования: риски и инновации	63
<i>Бирченко Е. В.</i> Высшая школа и рынок труда в дискурсе противоречия между «экономикоцентризмом» и гуманистической миссией университета	66
<i>Бондаренко А. В.</i> Современные формы привлечения финансирования образовательных учреждений: тенденции и риски	69
<i>Бондарь А. В.</i> Ризики в сучасній дошкільній освіті	72
<i>Бондарь Т. И.</i> Социальные роли директора школы	74
<i>Бутилiна О. В.</i> Професійна маргінальність студентства як передумова професійних деформацій	77
<i>Василенко К. О.</i> Педагогічні умови розвитку спеціально-професійної компетентності майбутніх викладачів хореографії в процесі професійної підготовки	80
<i>Вишневикий М. И.</i> Образовательные риски: философско-мировоззренческий аспект	83
<i>Войно-Данчишина О. Л.</i> Расширение возрастных границ обучения как вызов для университетов	86
<i>Галака М. С.</i> Риски использования метода проектов на уроках иностранного языка	88
<i>Герасiна Л. М.</i> Креативність та синдром «емоційного згорання» в освітніх практиках	91
<i>Гога Н. П.</i> Психологические проблемы подготовки специалиста в вузе	93

<i>Горяинов А. Н.</i> Классификация и идентификация образовательных систем как инструмент для решения проблем развития преподавательского корпуса	96
<i>Грецих В. Н.</i> Партнерство семьи и школы в воспитании нравственной личности: риски и их преодоление	100
<i>Davie N., Hilber T.</i> Student Attitudes to Using Quizlet to Learn English	104
<i>Дікова-Фаворська О. М.</i> Післядипломна освіта: альтернативні моделі	106
<i>Добролюбова Н. В.</i> Ризики сприйняття та використання сучасних засобів навчання (на прикладі викладання хореографічних дисциплін)	108
<i>Дорошенко Г. О.</i> Студентський плагіат як освітній ризик	111
<i>Єременко Ю. В.</i> Соціальна дезадаптація обдарованих учнів як фактор девіантного ризику	114
<i>Заднепровська Г. І.</i> Сучасні тенденції і проблеми розвитку освіти в світі: наслідки для України ..	117
<i>Зверко Т. В., Топчий Т. В.</i> Ризикологічний вимір траєкторії розгортання професійного майбутнього сучасного студента	121
<i>Зеленська Л. Д.</i> Програма «Філософія для дітей» у вимірі нової української школи	124
<i>Зобова Г. Н.</i> Сотрудничество общеобразовательной школы с международными образовательными структурами как фактор повышения качества изучения иностранного языка	127
<i>Иванова О. А.</i> Формализация подходов к оценке научно-исследовательской работы университетского преподавателя: риски искажения мотивации	131
<i>Иванова Ю. М., Макаров А. О.</i> Освітні ризики при підготовці екстремальних психологів: особистісний аспект	133
<i>Ильина В. О.</i> Формирование личностных диспозиций и социально значимых компетентностей в системах высшего и неформального (альтернативного) образования	136
<i>Кирвас В. А.</i> Качество гуманитарного образования: риски при обучении информационным технологиям	140
<i>Клочко А. А.</i> Социально-экономические особенности кризиса образования в Украине	144
<i>Козыренко В. П.</i> Перспективы и риски развития информационной среды учебного заведения	147
<i>Колисниченко Ж. А.</i> Процесс физического воспитания учащихся СЭПШ: тенденции и пути оптимизации	151
<i>Комир Л. И.</i> Образовательные риски: сущность и проблема статистического оценивания	155
<i>Конюшенко Ю. А.</i> Формування позитивного історичного мислення: роль музеїв вищих навчальних закладів	157
<i>Корчма С. В.</i> Использование мобильных приложений на уроках информатики как средство повышения мотивации учащихся	160
<i>Кочубей Н. В.</i> Сприйняття освіти в суспільстві: від кризи до модернізації	162
<i>Красуля М. О.</i> Ризик втрати студентами фізкультурно-оздоровчих компетенцій в рамках реформи системи освіти	165
<i>Лихвар В. Д.</i> Сучасна мистецька освіта в Україні: проблеми, ризики і перспективи	168
<i>Makarov A.</i> Some educational risks of the virtual education	171
<i>Мартьянова М. Е.</i> Потенциал идей Алена в преодолении проблем образовательной деятельности	174
<i>Матросова Л. М.</i> Вища освіта України в сучасних умовах: ризики та шляхи їх подолання	176
<i>Mykolenko O.</i> The Impact of Education on University Students' Intentions to Become Entrepreneurs: a Ukrainian Study	179
<i>Михайлева Е. Г.</i> Современные риски социального партнерства в образовании	182
<i>Михайлова Л. В.</i> Размывание учебной мотивации студентов как главный риск образовательной практики	186

<i>Молодчая Н. С., Молодчий Е. Б.</i> Приоритеты преподавателей в XXI веке: контент, ценности, Е-образование	189
<i>Назаркин А. А.</i> Социальная компетентность специалиста в контексте противоречий и рисков профессионального образования	194
<i>Nesterova M.</i> European Practices of Social Cohesion for the Value-Based Competences Model in the Pedagogical High Education System: Cognitive Approach	197
<i>Нечитайло І. С.</i> Взаємодія освіти і сучасних медіа: ризики та перспективи	199
<i>Николаева С. В.</i> Последствия и профилактика снижения двигательной активности школьников ..	202
<i>Огурцова Н. А.</i> Синдром дефицита внимания и гиперактивности как фактор риска образовательной деятельности	206
<i>Панченко Д. І., Гусленко І. Ю.</i> Сучасні ризики та проблеми професійної підготовки перекладачів-референтів	210
<i>Пасічник С. М.</i> Фінансування освіти як механізм подолання ключових освітніх ризиків	213
<i>Подлесный Д. В.</i> Риски взаимодействия высшего учебного заведения со стейкхолдерами рынка образовательных услуг	216
<i>Подольская Е. А.</i> Методологическая травма современного образования	220
<i>Помазан І. О.</i> Субтест ЗНО з української літератури : ризики й виклики	223
<i>Пономарьова Г. Ф.</i> Підвищення якості вищої освіти: виклики і перспективи	226
<i>Попова О. А.</i> Социокультурные риски образовательной миграции в украинском обществе	229
<i>Посохов С. І.</i> Дегуманізація суспільства чи криза гуманітаристики: що первинне з точки зору ризиків?	232
<i>Пилаєва Т. В., Удовицька Т. А.</i> Вступна кампанія до вишів: ризики формування студентського контингенту	236
<i>Решетняк Е. И.</i> Влияние рисков системы образования на научный потенциал Украины	239
<i>Савохина М. В.</i> Взаимодействие школа-вуз как фактор снижения рисков молодой личности при переходе к профессиональному обучению	242
<i>Савош Г. П.</i> Функції та роль вищої освіти в сучасному українському середовищі (період трансформації)	245
<i>Сас Н. М.</i> Трансформування існуючої моделі професійної підготовки з метою забезпечення її відповідності вимогам ринку праці	249
<i>Сердюков К. Г.</i> Экономические риски и обеспечение финансовой устойчивости корпораций и государственных учреждений в сфере образования	252
<i>Сидоренко О. Л.</i> Зовнішнє незалежне оцінювання як складова системи забезпечення якості освіти: ризики та шляхи їх подолання	256
<i>Сокурянська Л. Г., Дейнеко О. О.</i> Ризики професійної самореалізації випускників вишів: чинники актуалізації та стратегії мінімізації	261
<i>Степанець І. О.</i> Формування особистості керівника освітніми процесами як відповідь на ризики в сфері забезпечення якості освіти	264
<i>Сумець О. М.</i> Сучасні технології четвертої промислової революції – джерело ризиків для освітньої системи	268
<i>Сухленко И. Ю.</i> «Воспитание красотой» как способ преодоления рисков в системе эстетического воспитания учащихся	270
<i>Тимохова Г. Б., Ильченко А. Е.</i> Экономические риски деформации социального капитала в обществе	273
<i>Тимошенкова Т. М.</i> Образовательные риски высшей школы Украины	276
<i>Томашевский Р.</i> Реформа высшей школы в Польше 1920–2020: надежды, ожидания, риски	278

<i>Хижняк Л. М., Хижняк К. В.</i> Образовательные риски в условиях экспансии культуры одноразовости	281
<i>Хильковская А. А.</i> Чему учить, чтобы идти в ногу со временем: навыки 21 века	285
<i>Хименко Н. Л., Гребенюк Л. Ф.</i> Риски экстерната и дистанционного образования	286
<i>Цыганок О. И.</i> Возможные пути снижения основных факторов риска для здоровья учащихся в учебно-воспитательном процессе	289
<i>Чибисова Н. Г.</i> Гуманитарные науки в современном вузе: проблемы и риски	293
<i>Шварц Н. А.</i> Сущность педагогических рисков и пути их преодоления	296
<i>Шепель В. М.</i> Формування інклюзії у закладах освіти міста Харкова: ризики та перспективи	301
<i>Шестопал С. С.</i> Глобализация: новые риски для образования	305
<i>Шкурапет Н. І.</i> Вплив освітніх ризиків на здоров'я українських підлітків: соціологічний аналіз	308
<i>Яковлев А. А.</i> Социальные риски и барьеры внедрения образовательных инноваций	312
СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ	315

Наукове видання

**Інтелектуальний потенціал суспільства
в умовах перманентних соціальних змін:
шляхи збереження і розвитку**

МАТЕРІАЛИ
ЩОРІЧНОЇ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**XVI міжнародна науково-практична конференція :
ОСВІТНІ РИЗИКИ:
СУТНІСТЬ І ПІДХОДИ ДО ВИРІШЕННЯ
(15 лютого 2018 р.)**

В авторській редакції

Відповідальна за випуск *О. А. Іванова*
Комп'ютерна верстка *І. С. Кордюк*

Підписано до друку 10.02.2018. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс».
Ум. друк. арк. 38,56. Обл.-вид. арк. 33,01.
Тираж 300 пр. Зам. №

Видавництво
Народної української академії
Свідоцтво № 1153 від 16.12.2002.

Надруковано у видавництві
Народної української академії

Україна, 61000, Харків, МСП, вул. Лермонтовська, 27.